

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ION PANOS DABAĞYAN

OSMANLI ERMENİLERİ VE
BİR DEVRİN ANATOMİSİ

2

BİLİNMEYEN II. ABDÜLHAMİD HAN

yedirenk

© **Yedirenk, 2015**
Sertifika no: 17313
Yedirenk, İz Yayıncılık kuruluşudur

YEDİRENK: 26
ISBN: 978-605-326-047-9
İstanbul, 2015

Çatalçeşme Sokağı No: 27/2 Cağaloğlu 34110 İstanbul
telefon: (212) 5207210
faks: (212) 5115791
web: www.iz.com.tr
facebook:facebook.com/izyayincilik
twitter:twitter.com/izyayincilik
e-posta: bilgi@iz.com.tr

yayına hazırlayan: Mestan Yıldırım
kapak: Nagihan Atay

Basıldığı yer: Alemdar Ofset Matbaacılık
Davutpaşa Caddesi Besler İş Merkezi No: 20/29 Topkapı/Zeytinburnu İstanbul

LEVON PANOS DABAĞYAN

BİLİNMEYEN
II. ABDÜLHAMİD HAN
- II -

LEVON PANOS DABAĞYAN; 11 Kasım 1933 Cuma günü İstanbul'un Aksaray-Yenikapı semtinde, Ermeni asıllı bir ailenin evladı olarak, devlet adamı Harutyun Amira Bezciyan'ın yalısında dünyaya geldi. Babası Krikor Efendi Van vilayetinden Kastamonu'nun Kadinsaray Köyü'ne, oradan da İstanbul'a geçerek yerleşmiş bir sülaleden (Karacıyanlar), annesi Siranuş Hanım ise 20. yüzyıl başlarında Erzurum-Van dolaylarından İstanbul'a göçüp Yenikapı semtine yerleşen Dabağyanlardandır. Dabağyanlar bir Ermeni mezhebi olan Lusavoriçagan mensubudurlar. Ailevi bir sebepten dolayı Dabağyan soyadını alan baba Krikor Efendi, evlatlarına da aynı soyadı vermiştir.

İlkokula Yenikapı'daki Haygunuşyan'da başladı (1938), Nişancı-İncirdibi'ndeki Ermeni Proteston mektebine devam etti. Daha sonra Nişancı-Kumkapı'daki Ermeni Lusuvuriçagan Mektebinde (Bezciyan Mektebi) okudu. Resmî eğitim hayatının dışında, geniş bir kültüre sahip Aksaray-Lânga İngiliz Koleji'nden mezun teyzesi Araksi Hanım'dan özel dersler aldı.

1954'te Denizeri (Bahriyeli) olarak askerliğini yaptı; aile mesleği olan kuyumculuk sanatına dönmeyip, bir süre peyzaj ressamı olarak çalıştı. 1959'da Eliz Hanım'la evlendi, 1960 yılında kızı Alis doğdu. O yıllar gündemden düşmeyen Ermeni-Türk meselesine vesilesiyle zaman içinde gazeteciliğe yöneldi. 1967'de *Yeni İstanbul*'da muhabirlikle başladığı gazeteciliğe, *Son Havadis, Bugün, Hakikat, Yeşil Belde, Anadolu Ekspres, Milli Ekonomi ve Ziraat, Bizim Mücadele, Durum, Yeni Gazete, Ortadoğu, Bâb-ı Âli'de Sabah, Tercüman, Gavroş, Parev, Artar ve Nov Artar* gazetelerinde makale ve tefrikalar yazarak devam etti. 1979-1980'de kalemle aldığı "II. Cihan Harbinin Uzak Doğu Cephesi" (*Pearl-Harbor'dan Hiroşima'ya* adıyla kitap olarak yayımlandı) adlı tefrika yazı ile Gazeteciler Cemiyeti'nin Araştırma dalında birincilik ödülünü aldı. 1973'te Türk Basın Birliği üyeliğine kabul edilen Dabağyan, 1976-1977 yılları arasında Türkiye Ermenileri Patrikhanesi Basın Sözcülüğü görevini yürüttü.

Eserleri:

Pearl Harbor'dan Hiroşima'ya 1941-1945, Kum Saati Yayınları, 2001; 2004.

Çağ Açan Hükümdar -Fatih-, Aykurt Neşriyat, 1973

Sultan Abdülhamid Han ve Ermeni Meselesi, Kum Saati Yayınları, 2001.

Türkiye Ermenileri Tarihi, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2003.

Paylaşılmayan Belde: Konstantiniyye, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2003.

-Kemalizm Işığında Azınlık Gözüyle- Atatürk, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2003.

-Zaman Tünelinde Tüm Yönleriyle- Sinema Dünyası, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2004.

Osmanlı'da Şer Hareketleri ve Abdülhamid Han, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005.

Fatih ve Fetih Olayı, Kum Saati Yayınları, 2005.

100 Makale 100 Yorum, Karadağ Yayınları, 2006.

-Zaman Tünelinde- Şehr-i İstanbul'un Seyir Defteri, Karadağ Yayınları, 2006.

Türk Cihan Hakimiyetine Açılan Yol -Malazgirt Meydan Muharebesi (26 Ağustos 1071)-, Karadağ Yayınları, 2006.

-Emperyalistler Kısacasında- Ermeni Tehciri, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007.

Başbuğ Türkeş ve Milliyetçilik -Siyasi Hayatım ve Düşüncelerim-, Yedirenk, 2009.

Tarihin Işığında Ermeni Meselesi ve 1915 Kaosu, Yedirenk, 2009.

Geçmişten Günümüze Millet-i Sâdika-1: Osmanlı Ermenileri -Âmiralar, Devlet Adamları, Mimarlar, Hekimler, İlim Adamları-, Yedirenk, 2010.

Geçmişten Günümüze Millet-i Sâdika-2: Sanat Dünyamızda Ermeniler, Yedirenk, 2012.

İçindekiler

Önsöz	13
-------------	----

BÖLÜM I

Fethi Okyar ve Osmanlının Son Dönemi	15
Anarşinin Merkezî Kapısı: Selanik.....	16
İttihat ve Terakki Fırkası Fiilî Harekete Karar Veriyor	17
Kan Kokusundan Güç Alan Siyasi Bir Fırka: İttihat ve Terakki.....	18
İttihat ve Terakki Fırkasının Doğuşu ve Kimliği.....	24
Alatini Köşkü'nde Sabık Padişah ve Fethi Okyar Görüşmeleri.....	27

BÖLÜM II

Osmanlı Devleti'nin Baş Düşmanı Şer Hareketleri Ve Osmanlının Kader Çizgisinde Rol Oynayan Meşhur Celâli İsyanları.....	33
Osmanlıya Karşı Uygulanan Yıpratıcı Siyaset.....	38
İsyanların Güç Kaynağı: Tarikatlar.....	40
Melâmilik.....	40
Tarikatlar, İsyanlar, Politik Hatalar	41
Bozoklu Şeyh Celâl Ayaklanmaları	42
Yerel Yöneticilerin Durumu	44
İsyanları Besleyen Unsurlar	45
Osmanlı Topraklarında İsyanlar ve Siyasi Kavgalar	45
Şehzade Selim ve İsyanlar	46
Yavuz Sultan Selim Dönemi Anadolu'da Ayaklanmalar ve Celâli İsyanlarında Kızılbaş Veya Alevilerin Yeri	49
Yavuz Sultan Selim Han (1470-1520)	50
Yavuz Sultan Selim Han ve Celâli İsyanları	51

Celâlilerin Aman Tanımaz Düşmanı Kuyucu Murad Paşa.....	53
Özet Biyografi ve Murad Paşa'nın Kişiliği (1535-1611)	57

BÖLÜM III

Osmanlının Son Kalesi Yıldız Sarayı.....	63
Osmanlı İmparatorluğu Mu Yoksa Osmanlı-Türk İmparatorluğu Mu?.....	66
İki Türk Hükümdarı Arasındaki Siyasi Çekişmeler ve Otlukbeli Savaşı'nı Kaçınılmaz Kılan Sebepler.....	72
Ordusuyla Dağları, Ormanları Aşan Hükümdar.....	73
Entrikal Gelişmeler ve Konya'nın Zaptı (1466)	75
Osmanlılar-Akkoyunlular Otlukbeli Savaşı (11 Ağustos 1473)	77
Osmanlı Rüşvete Alıştırılıyor.....	79
Osmanlıyı Rüşvete Alıştıran Densiz Bir Vezir.....	82
Rüşvet Vakası ve Osmanlı Mülküne Haramın Girişi	82
İttihat ve Terakki'nin Doğuşuna Zemin Hazırlayan Olaylar	88
Sultan II. Abdülhamid Han'ın Gözü İle Ermeni Meselesi ve Ötesi.....	92
Düşman Etmez Düşmanına Ermeni'nin Ermeni'ye Ettiğini.....	94
Ermeni Mekteplerine Sızan Fransız Ajanı Piyer Kiyar'ın Marifetleri	94
Hınçak Komitesinin Zuhuru ve Osmanlı Ermenileri	95
II. Abdülhamid'in Hayratlarından Numuneler.....	98
II. Abdülhamid Han ve Tünel-İ Bahri	101
II. Abdülhamid Han ve Tüp Geçit Projeleri.....	104
Eugene Henri Gavand ve Tüp Geçit Projesi	105
Taşkışla Veya Topçu Kışlası Vakası	107
Alaylı ve Mektepli Çekişmesinin Altında Yatan Gerçek.....	109
Sultan II. Abdülhamid 31 Mart'tan Sorumlu Muydu?	113
Yüksek Askeri Öğrenime Doğru: Mekteb-i Harbiye.....	117
Taçsız Hükümdarlar Çağı ve Demokrasi Muamması.....	121
Osmanlı Ordu-Yı Hümayunu ve Taçsız Sultanlar Devrine Geçiş....	123
Sultan II. Abdülhamid Han'ın Bilim Dünyasına Hizmet ve Hayratları ..	125
A. Kısa Süre Görevde Bulunanlar.....	132
B. Uzun Süre Görevde Bulunanlar	147
Yabancı Elçiliklere sığınan Sadrazamlar.....	148
Mithat Paşa'nın Konağına Yapılan Baskın.....	150

BÖLÜM IV

Sultan II. Abdülhamid Han'ın Ebediyete Göçerken Ardında
--

Bıraktıkları	157
Osmanlı Ermenileri: Sadık Teba Veya İç Düşman	164

BÖLÜM V

Sultan II. Abdülhamid Han'ın Sürgün Hayatı	167
Parselleyicilerin İğrenç Pazarlıkları ve Bizdeki Tepkiler.....	169
İttihat ve Terakki Fırlı Harekete Karar Veriyor.....	170
Mebusan Meclisindeki Durum.....	172
Adım Adım Selanik'e Doğru.....	173
Enver Paşa İle Görüşme.....	176
Hal Heyeti Mensupları.....	176
31 Mart Vakası, Hallediliş ve Selanik Sürgünü Üçgeni Osmanlıyı	
Bitiren İhanet Tezgâhının Merkez Unsurudur.....	177
Gerek Türk Tarihi Olsun Gerekse Dünya Tarihi Şayet Siyaseten	
Yazılmış İse O Tarih Değildir.....	180
Trablusgarp Meselesi ve Bizdeki Pokerci Paşa.....	183
Hakkı Paşa, David'in Kızı ve Poker Masası Skandalı.....	184
Bir Gafletin Meydana Getirdiği Dehşetengiz Deniz Faciası:	
Akdeniz Donanmamızın İmha Edilişi.....	185
Rıza Nur'a Göre II. Abdülhamid Han.....	188
Dr. Rıza Nur'un Özet Biyografisi.....	191

BÖLÜM VI

II. Abdülhamid Han Gerçekten Cahil Miydi?	195
II. Abdülhamid'in Özet Biyografisi.....	197
Osmanlı-Türk Devleti'ne İkili Saldırıları.....	199
Halledilişin Kapısı 31 Mart Vakası.....	201
31 Mart Vakası ve İrticanın Umut Kapısı.....	203
Ordunun Siyasete Bulaşması ve Bu Sebep İle Asıl Gücünü	
Yitirmesi Osmanlı Devleti'nin Temel	
Direklerini Yerinden Oynatmıştır.....	204
Subayların Gaflet İçinde Oluşu İrticanın İşini Kolaylamıştı.....	205
İrtica Tehlike Mi Maske Mi?.....	206
Meşrutiyet Ne Getirmiş, Neler Götürmüştür?.....	207
İrtica Tehlike Değil Maskeydi.....	209
Belirsiz Bir Siyasi Yapının Zorlukları ve Ordunun Siyasete	

Alet Edilmesi.....	212
31 Mart İrtica Hareketi ve Hal Vakası Üzerine Son Söz.....	216
Hal Vakası ve Bir İmparatorluğun Çöküşü.....	219
Tahttan İndirilme Vakası.....	221
Padişah'a Halledildiğini Bildiren Heyet ve İslam Tarihi	
Açısından Heyetin Bıraktığı Kara Leke.....	224
Çırağan Sarayı Mı, Alatini Köşkü Mü?.....	230
Milli Bir İnancın Yapısındaki İğrenç Görünüm.....	231
Süleyman Nazif ve II. Abdülhamid Han.....	233
Sultan II. Abdülhamid Han ve Osmanlıya Karşı Saygılı Davranan	
Fethi Okyar Bey'in Hatıratı.....	239
Çırağan Sarayı Meselesi.....	239
Kayıp Valizin Düşündürdükleri.....	242
Köşke Yerleşme Çalışmaları ve Sabık Hakan'ın İstekleri.....	247
Köşke Yerleşme Faaliyetleri.....	247
Gazete ve Mecmua Okuma Yasağı Üzerine.....	248
Sultan II. Abdülhamid Han'ın Serveti ve İstanbul Hükûmeti.....	249
Japon İmparatorluğu ve İslam Dinine Bakışları.....	250
Bizdeki Din Adamlarının İlmî ve Manevi Seviyelerini İyi Biliyordum.....	252
Selanik-İstanbul Arası Entrika Trafiği.....	254
Miralay Sadık Bey Problemi.....	256
İttihatçılar Hayatı Memleket Meselelerinde Sabık Sultan	
II. Abdülhamid'e Akıl Danışmaya Mecbur Kalıyorlar.....	258
Hatırat Meselesi.....	260
II. Abdülhamid'in Cihan Politikasına Bakış Açısı.....	261
Benzersiz Bir Kıta Olan Osmanlı	
Toprakları ve 31 Mart'a Davetiye Çıkarılması.....	265
Mahir Said Bey (1880-1949).....	268
Irki Hesaplar ve Yarınların Serdengeçtileri.....	272
Meşrutiyet İlan Edildi.....	275
Tecrübeli Hükümdar Komitacı Açmazına Düşmüyor.....	275
Alatini Köşkü'nde Öğrenilen Gerçek.....	276
İttihat ve Terakkinin Mutlak Hâkimiyete Geçişİ.....	277
II. Abdülhamid Han ve Gazi Mustafa Kemal Paşa.....	280
Gazi Hazretleri II. Abdülhamid'i Sahipleniyor.....	282
Asıl Günahımız Sultan Hamid'i Anlamamak.....	283
Bütün Bu İtirafların Bizde Bıraktığı İntiba.....	285
Mustafa Kemal ve Enver Paşalar Arasındaki Fark.....	287

Gazi Hazretlerinin Osmanlı Hakkındaki Değerlendirmeleri.....	291
Seçim Kanununun Değiştirilmesi Hakkındak Şaibeli Teklif Üzerine(2 Aralık 1922).....	293
İdarecilerine Tâbi Bir Millet Ne Dereceye Kadar Hak Hukuk Sahibi Olabilir?.....	296
<i>Kırşehir Gençler Derneğindeki Hitabe (24 Aralık 1919).....</i>	296
Sultan II. Abdülhamid ve Düşündürdükleri.....	298
Gazi Mustafa Kemal Paşa ve Sultan II. Abdülhamid.....	300
Sultan II. Abdülhamid Han'ın Cumhuriyet Türkiye'sine Katkısı.....	302
Gazi Hazretleri Sultan II. Abdülhamid'i Sahiplenmiştir.....	305
II. Abdülhamid Han ve Eğitim.....	308
Eğitimde Yenilikler.....	309
Ordumuzu Acze Düşüren Kolera Mı Yoksa İğrenç Bir Tasarı Mı?..	310
Batı'nın Seçtiği Hedef: İmparatorluğun Başlıca Teminatı Osmanlı Türk Ordusu İdi.....	313
Sultan II. Abdülhamid'in Görüşüne Göre Milletler Arası Diplomatik Münasebetler.....	316
Tarihimizi Niçin Sevmiyoruz?	320
Osmanlı İmparatorluğunun Son Kalesi Yıldız Saray-ı Hümayunu ..	324
Üstün İdari Kabiliyetiyle İmar ve Eğitim Faaliyetleri.....	328
İdari Kabiliyeti.....	329
İngiltere'nin Durumu.....	330
Suikastçileri Alkışlayanların Çizdikleri Hazin Tablo.....	335
İttihatçıların Ülkeyi Ele Geçirme Mücadelesinde Uyguladıkları Aman Vermez Parlamento Savaşı.....	337
İttihatçılar, Basın ve İngilizlerin Entrikaları.....	341
İttihatçıların Kurşunladıkları Gazete Yazarları.....	343
Konu İle Alâkalı Zaruri Açıklama.....	345

BÖLÜM VII

İttihatçıların Osmanlı-Türk Ordusuna Armağanı Sarıkamış Harekâtı Trajedisi	347
Sarıkamış Trajedisinin Gerçek Yüzü.....	356
Tarihî Sarıkamış Harekâtında Erzak Durumu.....	356
Her Daim Ermeniler.....	360
Esirlerin Nakli İçler Acısı İdi.....	360
Enver Paşa'nın Savaşın İlanındaki Rolü ve Enver Paşa'nın	

Karakter Tahlili	364
Osmanlının Harbe Girip Girmemesi Bahsinde Mustafa Kemal Paşa'nın Görüşü	365
Atatürk'ün Raporu	366
Enver Paşa'nın Karakter Yapısı Üzerine	370
Enver Paşa'nın Karakteri	370
<i>Karadeniz Vakası ve Osmanlının</i>	373
Cihan Harbi'ne Girişi	373
Karadeniz Harekâtı	374
Sarıkamış Harekâtı ve Enver Paşa'nın Hayal Dünyası	376
Mehmetçiğe Verilen Değer	376
Dalkavukların Kurbanı Enver Paşa	379
Gün Gün Sarıkamış	383
Felaket Başlangıcı	384
Sarıkamış Felaketini Doğuran Nedenler	384
Sarıkamış: Yolun Sonu	386
Türk Kuşatma Planları Rusların Elllerine Geçmişti	388
Allahu Ekber Dağları Geçit Vermiyor	390
Sarıkamış Bozgunu ve Mesulleri	392
Yanlışlar ve Doğrular Cetvelinde Sarıkamış Cephesi	393
Enver Paşa'nın Kaderinin Dönüm Noktası Sarıkamış	401

BÖLÜM VIII

Sultan I. Abdülhamid Han, Eserleri Ve Sonrası	409
Hanedanlar İstemese De Dünya Kabuk Değiştirmede	413
Sıra Osmanlı İmparatorluğuna Geline	414
Anadolu'daki Gayrimüslim Mekteplerinin Fanatizmin Kör İşığı Altında Değerlendirilmesi	416
Sultan II. Abdülhamid Han'ın Türkçe Üzerinde Gösterdiği Hasasiyet	419
Sultan II. Abdülhamid Han'ın Eserleri	419
Askerî Alandaki Hizmetleri	420
Kültür Müesseseleri	420
<i>Tıbbi Müesseseler</i>	420
<i>Diğer Müesseseler</i>	421
<i>Sanayi, Ulaşım ve Sosyal Hizmetler</i>	421
<i>Köprü ve Tüp Geçit Projeleri</i>	421

<i>İlk Köprü Projesi</i>	421
İstanbul'un İki Yakasını Birleştirecek Tüp Geçit Projeleri	
1,5 Asır Önce Yapılmıştı	422
II. Abdülhamid Han'ın Kimliği, Zevkleri ve Dünyası	423
<i>Fizyonomisi</i>	424
<i>Musiki Merakı</i>	425
<i>At ve Diğer Hayvanlara Olan Sevgisi</i>	425
<i>Çiçek, Bitki Merakı ve Yıldız Çiçeği</i>	426
<i>Namlı Nişancılardandı</i>	426
<i>Ender Yetişen Bir Mobilya Marangozuydu</i>	427
<i>Yelkenli Kullanma Merakı</i>	428
<i>Kitap Sevgisi</i>	428
<i>Yıldız Sarayı'nda Tiyatro ve Shakespeare Sevgisi</i>	429
<i>Resim Sanatı</i>	430
<i>Fotoğraf Sanatına Verdiği Değer</i>	430
<i>Saat Tamirciliği ve Saat Kuleleri</i>	430
<i>Hat Eserleri ve Çinicilik Sanatı</i>	431
Diğer Özellikleri	431
<i>Meşhur Hamidiye Suları</i>	433
<i>Hicaz Bölgesine Verdiği Değer ve Hicaz'daki Hayratı</i>	433
<i>Hz. Mevlânâ'ya Duyduğu Saygı</i>	434
<i>İnsanlık Numunesi</i>	434
<i>Sultan II. Abdülhamid Han'ın Talat ve Enver Paşalarla Görüşmesi</i>	435
<i>Enver Paşa İle Görüşme</i>	435
<i>Talat Paşa Görüşmesi</i>	439
Ve Bu Fani Dünyadan Bir Yıldız Kayıyor	445
Beylerbeyi Sarayı'na Gidişi ve Son Günleri	445
İttihatçılara İndirdiği Son Osmanlı Tokatı	446
Hakan-ı Sabık'ın Son Saatleri	447
II. Abdülhamid ve Fethi Okyar Münasebeti	448
İttihatçıların Korktuğu Sultan Vahdeddin Osmanlı Tahtında	450
Ders Alınacak Bir Anı	451
Kaynakça	453

*Onlar sadece bir tahtı değil, aynı zamanda
muhteşem bir Türk imparatorluğunu yok ettiler.*

Önsöz

Muhteşem bir imparatorluk olarak cihan devletleri literatüründe şerefli ve şanlı mevkisini almış bulunan Osmanlı-Türk İmparatorluğu, ne acıdır ki emperyalist devletlerin çevirdikleri iğrenç entrikalarından ziyade, bizdeki sivri akıllı maceraperestlerin -istemedenden de olsa- basiretsiz icraatlarıyla yoklara karışmıştır.

Birinci ciltte konunun hemen her noktasına muhtelif belgelerin ışığında temas edip, değerli Türk okurunun gerçekleri rahatlıkla görmesi için her ne imkânımız var ise âdeta seferber ettiğimizi söylersek abartmış olmayız. Zira bilhassa Sultan II. Abdülhamid mevzusunda tarafsız belge bulmak, en azından benim açımdan, sadece zor değil, aynı zamanda imkânsız gibi bir şeydi. Bu konuda çalışırken belge olarak bulduklarımın hemen birçoğunun ya II. Abdülhamid veya tam zıttı olan İttihatçıların borazanlarını hâlâ öttürenlerin tarafgir eser veya belge dedikleri birtakım hamaset fikirlerini temsil eden sözde vesikalar olduğunu gördüm. Bu durum Türk ve Ermenilerin belge dedikleri vesikaların çoğunluğu için de geçerlidir.

Dolayısıyla mezkûr eserimin birinci cildini yazarken zaman zaman vazgeçme noktama geldim. Lakin içimden bir ses "Hayır! Vazgeçemezsin, buna müsaade etmiyorum!" diye âdeta haykırdı! Bu sesi tanımıştım. Hiç şüphe etmiyorum; hak-

kın, adaletin sesi idi! Ve ben, o sestten aldığım güçle çok şükür ikinci cildi de yazmaya başladım ve inşallah bunu yazıp bitirmem de nasip olur.

Saygılarımla.

Levon Panos DABAĞYAN
11 Mart 2013 Pazartesi

BÖLÜM I

FETHİ OKYAR VE
OSMANLI'NIN SON DÖNEMİ

II Abdülhamid Han'ın sürgün yıllarında özel muhafızlığı görevi münasebetiyle kendisiyle hayli zaman yakın temas kurma şansını elde etmiş bulunan Ali Fethi Okyar Bey, aynı zamanda Atatürk'ün yakın arkadaşı olup, Harp Okulunda birlikte okumuş olmalarıyla birlikte, Cumhuriyet döneminde de "başvekillik dâhil" üst düzey muhtelif hizmetler ifa etmiştir.

Sultan II. Abdülhamid bahsinde Fethi Okyar Bey'e niçin öncelik tanıdığımız bahsine gelince, kendileri son derece dürüst ve güvenilir olmalarıyla birlikte, siyasi hizmetlerde bulunmuş olmasına rağmen mizacına uygun düşmediği için üst düzey hizmetlerinde politikacı olmaktan ziyade asker kişiliğiyle varlık göstermiş ve bu çizgisinden hayat boyu ayrılmamıştır. Dahası İttihatçılarla birlikte çalışma imkânı bulmuştur ki bizi cezbeden de bu yönü olmuştur.

ANARŞİNİN MERKEZÎ KAPISI: SELANİK

Ali Fethi Okyar Bey, hemen her satırı "tarihî önem açısından" hakiki bir belge mahiyeti arz eden hatıratında gayet önemli açıklamalarda bulunmakta olup, bilhassa "tarihçi ve tarih araştırmacılarının" hâdiselere bakış ufkunu derinliğine değiştirmektedir.

Topraklarımız üzerinde Alman, Rus, Fransız, İngiliz rekabeti malum olmakla beraber, Viyana ve Berlin'in ayrıntılarıyla doğrulamaya çalıştığı heyecan verici olayın hakikat tarafı

da elbette ki vardı ve bizler bu acı gerçeklerin her gün bin bir tecellisi içinde idik.

İngiltere'nin Reval'de Rus yayılışını Hint yolunu tehdit etmeyecek şekilde sınırlandırılmasına karşı, Ruslara Boğazlar ve Balkanlarda hareket serbestliği tanıdığı açıklanıyordu. Rusya'nın kıskırttığı ve korumasına aldığı bilinen bölgede Slav direniş haberinin yayılışı ile bir anda şiddetlendi ve o günlerle kadar büyük merkezlere sızmamış anarşi, şehirlere sıçradı.

Bu durum, kendi devletleri adına olaylara karışmaya fırsat kollayan Milletlerarası Kontrol Komisyonunun merkezi Selanik'te olan umum müfettişlik ve İstanbul'daki elçilikleriyle de Babıali'ye "Eğer en kısa sürede sükûn sağlanmazsa, fiilî harekete geçilecektir!" ültimatolarının verilmesine sebep olmuştu.

Fethi Okyar Bey, Ordu Müşiri Mareşali İbrahim Paşa'nın kurmay heyetinde vazifeli olduğu için, olayları yakından takip edebiliyordu.

"Selanik, bütün bölgenin kalbi hâlinde idi." Ordu müşirliği yanında mülkî mekanizmayı yöneten umum müfettişlik de vardı ve başında daha sonra sadrazam olan Hüseyin Hilmi Paşa bulunuyordu.

İTTİHAT VE TERAKKİ FIRKASI FİİLÎ HAREKETE KARAR VERİYOR

İttihat ve Terakki gizli teşkilatının başında Meşrutiyet'ten sonra adliye nazırı olan Manyasizade Refik Bey vardı. Cemiyetin Paris merkez heyeti gizli muhaberelerini Refik Bey kanalıyla yapıyordu.

Makedonya'nın hemen hemen her kasabasında teşkilatı olan cemiyet, Selanik'ten emir alırdı. Ordu birliklerinin bulundukları yerlerde cemiyetin temsilcileri daha ziyade genç subaylardı.

Refik Bey, 25 Haziran 1908 gecesi için teşkilatın yetkili şahsiyetlerini evinde toplantıya çağırdı ve şu haberi verdi:

“Saray ve Babıali her gün daha açığa vurulan İttihat ve Terakki faaliyetini kökünden bastırmak ve cemiyete girmiş subayların tasfiyesi için geniş yetki ile Birinci Ferik Orgeneral Şemsi Paşa’yı memur etmiştir. Şemsi Paşa, faaliyete geçmeden birkaç subay sadık kuvvetlerini alarak fiilen karşı çıkmalı, yani isyan etmeli, dağa çıkmalıdır.” (O günlerin tabiri ile “dağa çıkmak” isyan etmek manasında kullanılmaktadır.)

İkinci olarak da Şemsi Paşa’nın gerekirse öldürülerek düşünenlerin gerçekleşmesine mâni olunması gerektiği bildirildi.

Sabaha kadar süren toplantıda iki teklif üzerinde uzun görüşmeler oldu, tatbik planları hazırlandı ve kabul edildi.

Rumeli’de durumun karıştığını bilen Babıali, Umum Müfettiş Hüseyin Hilmi Paşa’yı âdeta telgraf bombardımanına tâbi tutuyordu ki Selanik’te de siyasi cinayetler başlamış, Padişah’ın hususi yaverlerinden Selanik Merkez Kumandanı Albay Nazım Bey’in evi basılmış ve kendisi ağır yaralanmıştı. Saraya yakın olan birçok kimseye tehdit mektupları gönderilmekteydi.

KAN KOKUSUNDAN GÜÇ ALAN SİYASİ BİR FİRKA: İTTİHAT VE TERAKKİ

Toplantıda Şemsi Paşa tehlikesinin nasıl yok edileceği üzerinde görüşülürken Teğmen Atıf Bey söz aldı ve dedi ki:

“Bunun tek yolu, Şemsi Paşa’yı öldürmektir. Aksi hâlde oluk gibi kan akacak, yüzler hatta binlerce masum vatan evladı heba olacaktır. Üstelik bu hâl, düşmanlarımıza fırsat verecek, çeteler büyük şehirlere bile saldıracaktır. Ben, maddi manevi mesuliyeti üzerime alarak Şemsi Paşa’yı öldürmeyi teklif ediyorum. Sizler bunu kabul ediniz, ben kararınızı yerine getiririm.”

Bu teklif çoğunluğun hatırından geçen fakat söyleyemediği çare idi. Şemsi Paşa’nın mizacı bilenlerce meçhul değildi ki Padişah’a mutlak sadakatle bağlı olan Paşa, kendisine verilen bir vazifeyi ne pahasına olursa olsun yerine getirecekti. İttihat ve Terakki ise o noktaya getirilmiş bulunan emekleri olduğu yerde bırakamazdı. Bu ümidin ne ölçüde gerçekleşeceği ayrı

konuydu. Fakat bilhassa aydınlar, meşrutiyetten sihirli neticeler bekleyecek kadar rejim değişikliğine gönül bağlamışlardı. Refik Bey yerinden fırladı, gözyaşları içinde genç teğmeni kucakladı.

Şemsi Paşa'yı Manastır İstasyonunda karşılayanlar arasında ikinci damadı Yarbay Rıfat Bey de vardı ve bir sene evvel İttihat ve Terakkiye girmiş olan Rıfat Bey, Selanik'te verilmiş karardan habersiz, Paşa'yı Ferizovik üzerine harekettten kısa zaman için de olsa alıkoymak üzere evine davet etti. Paşa karşılık vermeden damadını da beraberine alıp Manastır Postanesine girmiş, müdürün odasına çıkmış, derhal sarayı buldurmuş ve Ferizovik yönüne hareket edeceğini, Yakova İpek Yolu'nu kestirdiğini, mitingi dağıttıktan sonra dağlık bölgeye çekilmiş Niyazi Bey kuvvetlerini takip edeceğini bildirmişti.

Şifreler elde ve her telgrafhanede adamlarımız olduğundan, yazışmaları anında öğreniyorduk.

Sultan Hamid, Şemsi Paşa'ya memnuniyetini bildiriyordu.

Atıf Bey, kendi iradesiyle üzerine aldığı, aslında kanlı vazifeyi yerine getirebilecek yeri, icabında feda olma pahasına isabetle seçmiş, postane önünde bekleyen Paşa'nın arabasının ön sırasında, halk içinde yerini almıştı. Nitekim Şemsi Paşa tam arabaya binerken üç el silah sesi duyuldu ve Paşa'nın sarsıldığı, hiçbir zaman yanından ayırmadığı muhafızı Hüseyin Ağa'ya tutunduğu görüldü. Meydanı dolduran halkın şaşkınlığından faydalanan Atıf Bey, kalabalığın içine karışmış, Drahor yönünde hızla uzaklaşırken fark edilmiş, arkadan atılan bir kurşunla ayağından yaralanmış fakat soğukkanlılığını kaybetmeden arkadaşısı Mahmud Bey'in evine sığınabilmişti.

Şemsi Paşa'nın vuruluşu haberi bütün Rumeli'ye yıldırım hızıyla yayılmıştı. İttihat ve Terakki Teşkilatı siyasi cinayeti, vatandaş kanı dökülmemesi ve uğruna her fedakârlığın göze alındığı meşrutiyetin ilanı için yerine getirilmesi şart memleket vazifesi şeklinde yorumlayarak kararın kendilerince alındığını ilan etmişti.

Yani İstanbul halkına da “siyasi maksatla işlenen cinayetlerin meşru sayılabileceği” düşüncesini aşılamaya gayret göstermişler ve bu hususta pek fazla zorluk çekmemişlerdi. Zira İstanbul halkı takriben iki asırdır muhtelif ihtilal hareketlerine şahit olmuş ve bazılarında da hayli zorluklarla karşılaşmıştı. Yani onlara bilhassa “siyasi” fikirler ileri sürüldüğü zaman tesirde hiç de zorluk çekilmezdi. Yeter ki kendilerine herhangisi bir zarar verilmesin.

Gerçek olan şu ki İttihatçılar, halkın üzerinde durduğu noktalarda hassasiyet gösterecek olursa, hazırladıkları plan çerçevesinde uygulayacakları bütün taktikler için yolları ardına kadar açtı. Evet, Osmanlı Devleti son iki asırdır bir türlü huzura kavuşamamıştı. Yani muhtelif hareketlere karşı tedbirli değildi ve “iç ihanetler” sebebiyle de Yıldız Sarayı bilhassa politik sahada devamlı olarak savunmada kalmaya âdeta mahkûm olmuş ve bu durumunu muhafaza edebilmek için büyük çapta güç sarf etmekteydi. Zira dehşetengiz tuzaklar içinde hareket etmek mecburiyetindeydi.

Bu durumu bir türlü değiştiremeyen Batı emperyalistleri ise hırslarından âdeta kudurmaktaydılar. Zira 33 yıldır tek başına mücadele veren Sultan II. Abdülhamid Han, gerçekten asla bükülemez çelikten bir güç olarak karşılarına dikilmiş, kahredici bir mücadeleye damgasını vurmaktaydı.

Ne var ki onun da çaresini bulmuşlar ve talihsiz Padişah’ın çevresine menfaat karşılığı “vatanını dahi satabilecek” derecede hain kimseleri musallat etmişlerdi.

Evet, Sultan II. Abdülhamid Han’ı nihayet saf dışı etmişlerdi ve bunda şaşacak bir şey yoktu. Zira iç ihanet karşısında hemen hiçbir güç daha fazla dayanamazdı.

Devamlı Yıldız Sarayı’nı hedef alan zorlu muhalefet, akla gelmedik açmazlar düzenleyerek takriben altı yıla yakındır görevde olan Sadrazam Avlonyalı Ferit Paşa’nın istifasını saraya sunmasını temin etmişti. Gerçi kabinenin diğer nazırları yerlerini muhafaza etmekteydiler lakin İttihatçıların asıl hedefi Ferit Paşa idi.

Dahası Serasker Harbiye Nazırı Rıza Paşa da değiştirilmiş, yerine tarafsız olarak tanınmış Mareşal Ömer Rüştü Paşa atanmış, kabineyi de Said Paşa kurmuştu. Bu durum sessiz ve derinden giden İttihatçıların her geçen gün biraz daha güçlendiklerini göstermekteydi.

Hâdiseler İttihatçıların lehine seyrettiği günler içinde İttihat ve Terakki Fırkasının genel başkanı Sadrazam Talat Paşa söz alarak şunları söyledi: “Şu gelen haber tahminlerimizi doğruluyor. Yıldız Sarayı ve Babıali’nin şaşkınlık içinde olduğu anlaşılıyor. Gayemize vasıl olma günü gelmiştir. Millete vaziyeti anlatalım, bir beyanname ile hedef ve maksadımızı ilan edelim.

Zannediyorum bunu yapmamız sadece mıntıkamız halkı için değil, bütün memleket için zaruridir. Beyannamenin metninin de İttihat ve Terakki Teşkilatı olan yerlerde halka duyurulması tedbirlerini alalım.”

Talat Bey’in teklifi ittifakla kabul edilince beyefendi, hitabeti esnasında orada hazır bulunan Fetih Okyar Bey’e dönerek “Fethi Bey, beyannameyi siz yazınız. Vakanın çok zor olduğunu bilmekle beraber, bizler diğer mevzuları görüşürken siz diğer odada beyannameyi hazırlayabilir misiniz?” dedi.

Fethi Okyar Bey, değerli hatıratında bu konuya detaylı şekilde temas ederken “Bu beyannameye bugün de vicdan huzuruyla imzamı koyarım.” notunu geçmekte olup, şöyle devam etmektedir:

“Hükûmet 30 yıldır ülkenin refah ve huzuru için yapması şart olan hiçbir vazifesini yerine getirmemişti. Yüce vasıfları ve hanedanına bağlılığı dünyaca bilinen Osmanlı milletini perişan etmişti. Topraklarımız elimizden çıkmış, ülke sefaletе sürüklenmişti. Donanma ve ordu yetersiz ve zayıftı. Hırsızlık, suistimaller almış yürümüştü.

Bu acı tablo nasıl gözlerden ve vicdanlardan uzak kalabilir, nasıl çare aranmazdı? Bunları görmeyen ve düşünemeyenin insanlıkla alâkası var mıydı?

Padişah ile halk arasına girerek bu rezaletleri yapanlara 'Dur!' deme günü gelmişti. Din ve milliyeti ne olursa olsun, bütün Osmanlılar İttihat ve Terakki çatısı altında birleşerek vatanı kurtarma kararında idiler.

Bugüne kadar hizmet kervanına katılamayanlar, çok yakında varılacak hedeflerden ülkenin beklediği güzel neticele-re kavuşmak için himmeti, vatan sevgisinin vazgeçilmez tecellisi saymalı idiler.

Allah, zalimlerin düşmanı, hak ve adalet yolundakilerin koruyucusu idi. Beyanname şu dilekle tamamlanıyordu:

'Yaşasın vatan, yaşasın millet, yaşasın hürriyet!'

Kurulduğu günden beri gizli çalışmış, varlığını saklamak ihtiyacını duymuş siyasi bir hareketin gayelerini elbette ki tek seslenişle yeterince açıklamak mümkün değildi. Fakat burada bilhassa şu hakikat üzerinde durdum: 'Siyasi iktidarlarla devlet varlığını birbirinden ayırmak şarttı.'

Osmanlı Devleti'ne ismini vermiş hanedanın manevi değerini, kötü idare ve şahıslardan ayırmak gerekiyordu. Bizim neslimizi Sultan Hamid'e düşman yapan asıl unsur, sarayı göze görünmez duvarla halktan ve memleket hakikatlerinden ayıran 'masa başı idarecileri' değil miydi? Hatta ülke ahlakını kökünden tahrip eden 'hafiyelik' de gerçekleri Padişah'tan saklamak, şahsi menfaatler uğruna en masum hürriyetlere set çekmek, böyle olmazsa saltanatın yıkılacağı zannını yaratma çabasının sonucu değil miydi?

Bütün faziletler ve himmetler tek kişide toplanamazsa, bütün günahlar da tek kişide toplanamazdı. Mücadelemiz şahıslarla değildi. Kaldı ki halkın itibar ve sevgisinde yeri olan varlıkları tahrip etmek kolay, inşa etmek zordu."

Görülüyor ki İttihatçılar, Fethi Okyar gibi değerli ordu mensuplarını dahi elde etmişlerdi. Talat Paşa tarafından hazırlanan beyannameye tüm Osmanlıları İttihatçı bayrağı altında toplanmaya çağrılmakta, İttihat ve Terakki Fırkası dışındakiler şaibeli şahıs ve kuruluşlar olarak damgalamakta, dahası 30 yıl

içinde hemen hiçbir hizmet yapılmamış olduğundan şikâyet edilmektedir. Yıldız İstihbaratı olarak bizzat II. Abdülhamid tarafından kurulmuş bulunan mezkûr teşkilatı II. Abdülhamid'i oyalayan fakat buna karşılık kişisel veya başka maksatlar uğruna Padişah'ı aldatan bir kuruluş olarak göstermekteler ki bu tamamen yanlış bir tespittir. Zira Yıldız İstihbarat Teşkilatının nasıl çalıştığı, ne derece fayda temin ettiği bir yana, o tarihlerde Avrupa'nın en kuvvetli devletlerinin başını çeken İngiltere, Yıldız'da kurulmuş bulunan İstihbarat Teşkilatının aynısını İngiltere'de tesis etmişti ki günümüzde dahi hâlâ faldır. (15 Mart 2013, Cuma)

"1965-1985" yılları arasında İstanbul Beyazıt semtinde o yıllarda meşhur olarak nam salmış Malik Bey'in Marmara Kiraathanesi, Küllük Çayhanesi, Platin Bilardo Salonu, vs. gibi yerler, hükûmet indirip hükûmet kuran birtakım serdengeçti gençler, onlara ayak uyduran emekli ve yaşlı bazı subaylar ve yine emekli yaşlı komiserler için âdeta bir nevi özel mahfillerdi.

Kıraathanenin müdavimleri çoğunlukla birbirlerini tanır-
dı. "Çaylar gelsin, boşlar tazelensin." derken akşama kadar hesapsız çay içilirdi ve tabii ki solcusu, sağcısı kıraathanenin ayrı ayrı bölümlerine yerleşmiş olduklarından, herkes nerede oturacağını bilirdi. Milliyetçi cenahı temsil eden bizler, ekseriyetle maddi açıdan zayıf kimselerdik. Solcular ise tam tersi maddi açıdan güçlüydü. Mesela, bizler öğle yemeklerini çoğunlukla simit ve beyaz peynirle geçiririrken; solcular dolgun sandviçlerle meşrubat olarak ayran veya meyve sularıyla takviye edilmiş âdeta küçük bir ziyafet çekerlerdi. Evet, bu böyleydi. Yani gerçek fakir veya esnaf gençleri simite talim ederken, fakirin hakkını arayan solcular nefis kahvaltı ve öğle yemekleri yemektedirler. Türk toplumu garabetler içinde yaşayan bir toplumdu.

Bu cüzi pasajı yazmamın başlıca sebebi, merhum Fethi Okyar Bey'in o yıllarda bizler gibi bazı grupların tesirinde kalmış olmasından kaynaklanan düşüncesinin sonradan hayli değişmesi ve gerçekte nasıl bir girdabın içinde kalmış olduğunu acı

da olsa anlamasıdır. Anlamasıdır diyorum zira Alatini Köşkü'ndeki intibaları sonrası tamamen zıt görüşler sergilemesi böyle olduğunu göstermektedir. İleriki sahifelerde okuyacağınız, göreceğiz.

İTTİHAT VE TERAKKİ FIRKASININ DOĞUŞU VE KİMLİĞİ

Sultan II. Abdülhamid Han gibi, 33 yıllık saltanatı süresinde hemen her birisi bir taht devirebilecek badireleri başarı ile atlatabilmiş eşsiz bir hükümdarı koca Avrupa devletleri yıkamamış fakat ülke içinde filizlenip kademeli şekilde gelişerek serpilen bir siyasi fırka tahtından etmeye yetmişti. Peki, bu nasıl bir kuruluştu ve siyaset sahnesinde nasıl belirmişti? Bir de ona bakalım. Zira bu sualin gerçek cevabını almadan doğru hükme varabilmek pek zordur.

Bahsini ettiğim bu siyasi kuruluşun doğuşundan batışına kadar bütün yönlerini tek tek işlemiş birçok yerli ve yabancı eser mevcuttur ve bunların birçoğu da gerçeği dile getirebilecek kapasitede, değerli materyallerdir. Ancak biz bu konuda merhum Fethi Okyar'ın Üç Devirde Bir Adam adlı eserini esas aldık. Zira o, gerçekten çok enteresan dönemler yaşamış, teşkilatın içinde bizzat bulunup fiilen görev ifa etmiş, kişiliğindeki ruh yüksekliği ile ender bir şahsiyettir. Okuyalım, görelim. (s. 20-27)

“Bilindiği gibi İttihat ve Terakki daha 1890'larda İstanbul Askerî Tıbbiyede Dr. Abdullah Cevdet, Dr. İshak Sükûti, Dr. İbrahim Temo tarafından meşrutiyeti iade gayesiyle kuruldu ve Tıbbiye, Harbiye, Mülkiye mekteplerinde ve mektepler dışı bazı çevrelerde yayıldı, genişledi.

1897'de Yıldız Sarayı'na karşı geniş bir gösteri hazırlığında iken haber alındı, elebaşları Taşkışla Harp Divanına verildi. Yurt dışındaki teşkilatları da Sultan Hamid'in baş hafiyesi Ahmed Celaleddin Paşa'nın çabasıyla büyük ölçüde dağıtıldı ve sadece Paris'te Ahmed Rıza, Sultan Hamid'in öz hemşiresi

Seniha Sultan'la Damat Mahmud Paşa'nın oğlu Prens Sabahaddin Bey dönüşü kabullenmediler. Yurt içinde gizli teşkilatlanma devam etti ve 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nden sonra genç subayların toplandığı Rumeli'deki 3. Ordu'da yayıldı, genişledi.

Büyük devletlerin ve Balkan hükûmetçiklerinin düşünce ve eylemde açık alanı hâline gelen Makedonya'da, saray ve Babıali duruma tamamen hâkim olamadığı için, İttihat ve Terakki yurdun diğer bölgelerine göre Rumeli'de daha serbest ve rahat geliyor, meşrutiyeti ilan davasına taraftar buluyordu.

Benim cemiyete girişim, daha sonra Bursa valisi olan ve bizden üç sınıf evvel kurmay subay olarak Manastır Kolordusunda vazifeli İsmail Hakkı Bey aracılığı ileidir. Enver, Cemal Beylerle daha sonra Şam'daki vazifesinden Selanik'e gelen Kıdemli Yüzbaşı Mustafa Kemal'in girişleri de aynı kanaldan oldu. Benim, Mustafa Kemal'in, Cemal'in ve diğer bazı arkadaşların ordu kurmay kadrosunun kilit noktalarında oluşumuz, subaylar arasında cemiyetin benimsenmesine geniş ölçüde yardım etti. Hepimiz, bulunduğumuz ve yeni atandığımız vazifelerde İttihat ve Terakkiyi kuvvetlendirmeyi hedef almıştık.

İttihat ve Terakki Rumeli'de yaygın hafiyelerden ve sarayın şahsına güvendiği yüksek dereceli 'sivil-asker kadrosunun' dikkatini çekmeden yayılabilmek için çatısı altına aldığı kimseleri dikkatle inceliyor ve onları kademe ve derecelerden geçirdikten sonra benimsiyordu. Bayrak üzerine konulmuş Kur'ân-ı Kerim'e el basılarak tekrarlanan yeminin metni şuydu:

'Dinim, vicdanım, namusum üzerine yemin ederim ki esas maksadı kanun-ı esasının (anayasanın) tam tatbiki ile milletin meşru hürriyetinin cins ve mezhep farkı olmaksızın temini ve bütün Osmanlıların birleşmesi ve yükselmesi olan İttihat ve Terakki Cemiyetine bu andan itibaren dâhil oldum.

Esas meşgalesi, milletin ve memleketin yükselmesine çalışmak olan Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyetinin yükselme ve saadetini her şeye hatta canıma tercih eylediğime tekrar dinim ve namusum üzerine yemin ederim.

Bu mukaddes maksat uğruna zulüm ve istibdat pençesine düşerek en ağır işkencelere uğrasam da gayemden ayrılmayacağıma ve verilecek sırları muhafaza edeceğime, cemiyetin vereceği vazifeleri yerine getirmekte tereddüt etmeyeceğime ve kanun-ı esasiye ölünceye kadar sadık kalacağıma, tekrar dinim ve namusum üzerine yemin ederim.

Şayet, namusum üzerine söz verdiğim hâlde ihanet edecek olursam, alçaklık edenleri nerede bulunursa bulunsun takip edecek cemiyet zabıtasının yerine getireceği idam cezasına karşı şimdiden kanımı helâl ederim. Vallah, billah!’

İttihat ve Terakkide milli olan ve olmayan unsurlar elbet de vardı. O şartlar içinde fikriyatçıları ve müesseseleri olmayan ve gizli çalışan bir cemiyetin başka kaynaklardan ilham alması çok tabii hatta zaruri idi. Nitekim bu kaynaklar, Balkan komitacılığından Mason localarına kadar uzanan zikzaklar içindiydi. Fakat muhakkak olan şuydu: İttihat ve Terakki belki o günün şartları içinde açıkça ifade edilmesi imkânsız ve hatta başındakilerin de felsefe ve fikir düzeniyle ifade edemeyecekleri şekilde Türk milliyetçisi idi. Nitekim iktidarının ikinci yılında Türk Ocaklarını kurdu. Bizler o zaman Paris’teki merkezin siyasi yapısını ve kadrosunu bilmiyorduk. Bu kadronun çağdaş, siyasi, sosyal, ekonomik fikirleri kavradığını hatta bunlar üzerinde ayrı düşüncelere sahip olduklarını gördük.

Nitekim Prens Sabahaddin’in temsil ettiği âdem-i merkeziyet (konfederasyon hâlinde idare) fikri ile merkezî devlet görüşünü temsil eden Ahmet Rıza Bey grubu, iki ayrı kutup idiler.

Bizler, daha alışılmış ve benimsenmiş olan merkezî devlet görüşünde toplanıyor, bir bakıma başka sistemleri tartışabilmenin uzağında bulunuyorduk.

İkinci Meşrutiyet’i ise bu görüşü temsil edenler, ordunun olaylara fiilen girmesi ile sağlıyorlardı.

23 Temmuz 1908’de vatanın genel manzarası buydu ve artık her derde şifa gibi benimsenmiş meşrutiyetin ilanı kaçınılmaz bir olay hâlinde karşımızda idi.

Evet, nihayet meşrutiyet ilan edilmişti!

Verdiğimiz karar gereğince saray ve Babıali'nin vereceği kararı beklemeden İttihat ve Terakki olarak Selanik, Manastır, Kosova, Üsküp ve bu merkezlerle bağlı yerlerde meşrutiyeti ilan edecektik. 23 Temmuz 1908, Perşembe günü meşrutiyeti ilan ettik.

Biz bu sevinç içinde Selanik'te, daha sonra Hürriyet Meydanı adını alan hükûmet konağı önündeki parkta, coşkunluk içinde nümayişleri gururla seyre hazırlanır ve İstanbul'un ne diyeceğini merak ederken, Umum Müfettiş Hüseyin Hilmi Paşa, İttihat ve Terakki Selanik merkez reisi olduğunu bildiği Manyasizade Refik Bey'i özel olarak çağırttı ve Sultan Hamid'in bizim ilk beyannameleri sokaklara yapıştırdığımız ve merkez olarak bölgeye meşrutiyetin ilan edildiğini telgraflarla bildirdiğimiz saatte, aynı kararı aldığını haber verdi. O anda, hep beraber olduğumuz ve daha sonra vatanın söz sahibi olacak Enver, Mustafa Kemal, Cemal, Kâzım Karabekir ve diğer arkadaşlarla derin bir 'Oh!' çektik, rahatladık. Mukavemet görebilirdik ve kuvvet hâlâ Sultan Hamid'in elinde idi hatta başarısızlığa da uğrayabilirdik. Demek ki Padişah, uzun saltanat devrinin tecrübesiyle, olaylar bu doruğa eriştikten sonra kardeş kanı dökülmesini istememişti."

ALATİNİ KÖŞKÜ'NDE SABIK PADİŞAH VE FETHİ OKYAR GÖRÜŞMELERİ

"Şimdi buraya bir nokta koyacağım ve safhalarını daha ilerde anlatacağım bir yere, Sultan Hamid'in tahttan indirilmesinden sonra getirildiği Alatini Köşkü'nde muhafızı olarak yanında bulunduğum günlere geleceğim.

Bir sohbetimiz sırasında söz meşrutiyetin ilanına temas edince Sultan Hamid şunları söylemişti:

'1876 Kanun-ı Esasi'si zaten kaldırılmamıştı. Rus Harbi dolayısıyla bazı maddelerinin tatbiki, bu arada Mebusan Meclisi

sinin toplantısı tehir edilmişti. Bu sebeplerin hâlâ mevcut olduğunu zaman gösterecektir.

Meşrutiyetin esasında sihirli bir mevcudiyet olmadığını, tatbik için müsait şartlar mevcut olmazsa keşmekeş unsuru olabileceğinin idraki içinde bekliyordum. Israrla istenildi ve bu talep, memleketi kana boyama istidadı gösterince ilga edilmiş, tehir edilmiş faaliyetin başlamasını irade ettim. Şimdi hep beraber hadisatı takip edeceğiz.'

Nitekim ancak bu açıklamadan sonra 23 Temmuz 1908'de bütün imparatorluğa, bu arada Rumeli-i Şahane Müfettiş-i Umumiğine tebliğ edilen irade-i tacidarının manasını anlayabildim. Metin aynen şöyle idi:

'Padişah ve Halife'nin getirdiği anayasaya göre Meclis-i Mebusanın içtimaya davet olunması.'

4 Ağustos 1908'de, yani meşrutiyetin ilanından on gün sonra Said Paşa istifa etti ve Kâmil Paşa yeni hükûmeti kurdu. Vehimli ve hasta Said Paşa, bilhassa İstanbul'daki çalkantılara tahammül edememişti. Kendisinin Sultan Hamid'e altı defa sadrazamlık yapmış olması, tecrübeli vezirin şahsına çeşitli istikametlerden gelen şimşekleri toplamıştı.

Fakat memleket asıl ibretli hâdiseye 31 Mart Vakası'ndan sonra şahit olacaktı. Aynı Said Paşa, Sultan Hamid'i tahttan indirme kararı alan ve Âyan ve Mebusan Kurulu ve Meclis-i Milli ismini alan Genel Kurula başkanlık edecek hatta tahttan indirmeyi kendisi teklif edecekti.

Said Paşa'nın sadece 13 gün sürmüş olan yedinci sadrazamlığından sonra, Kâmil Paşa'nın üçüncü sadareti başladı. İstanbul'da bunlar olurken Makedonya üzerindeki ıslahatı yapmak şekli görüntüsü içinde, Rumeli'de ikinci bir devlet hüviyetindeki Almanya, İngiltere, Rusya, Fransa, Avusturya, Macaristan ve İtalya kontrol heyetlerinin vazifesine nihayet verildi. Zannediyorum ki İttihat ve Terakkinin daha çok mahalli teşebbüslerle aldığı ilk ciddi netice budur. Böylelikle cemiyet, memleket meseleleri üzerinde söz sahibi olduğunu ispat ediyordu.

Yurdun dört tarafından öylesine yazışma akını başlamıştı ki İspandit Palas Otelinin iki katı, çoğu fahri olarak yardıma gelen eli kalem tutan aydın gençlerle dolduğu hâlde cevaba yetişemiyorduk.

Umumî merkezi, Selanik Vilayet Teşkilatından ayırdık. Talat, Rahmi, Hafız Hakkı, Cemal, Mithat Şükrü Beyleri merkez heyeti olarak tespit ettik. Başlarına Manyasizade Refik Bey getirildi.

Selanik Merkez Heyeti olarak da Topçu Rasim, Tahsin, Müftüzade İhsan, Hasan Tosun, Selanik Belediye Reisi İsmail, Süleyman Fehmi, Faik, Hamdi Beyler intihap edildi. Selanik Merkez Heyetinin başkanlığına da ben getirildim.

Muhabere işlerini Selanik merkez heyeti yapacaktı.

Fakat kısa zamanda âdeta 'hükûmetmişçesine' öylesine telgraf, mektup, mazbata akını başladı ki Manyasizade Refik Bey'in evini umumi merkez yaparak İspandit Otelinin ikinci katını da büro hâline koyduk ve başına değerli bir fikir adamı olan Hakkı Baha'yı getirdik.

İki ay içinde hemen hemen bütün ülkede cemiyetin şubeleri açılmıştı. Şurası dikkatimden kaçmıyordu: Memlekette okur-yazar azlığına, vilayet, sancak ve kazalarda doktorluk, eczacılık, veterinerlik hatta mahdut olmakla beraber mühendislik meslekleri, Türk ve Müslüman olmayan Rum, Ermeni ve Musevilerin elinde olmasına, bizim din, ırk, mezhep, milliyet farkına bakmaksızın Osmanlı olduğumuzu ısrarla ilanımıza rağmen teşkilat için müracaat edenler arasında hemen hemen Türklerden gayrisi yoktu. Bu intibamı Talat'a söylediğim zaman içini çekti ve 'Onları Türklüğe bağlamanın zamanı da fırsatları da heder olmuş. Şimdi hepsi kendi ırk, din, milliyet ve cinsi için didiniyor, bunu da bizlerin sırtından yapıyor. Biliyorum ama elden ne gelir? Sabredeceğiz ve hakikati görerek kendimize geleceğiz. Dur hele bakalım. Şu köprüleri geçelim. Bizden önce onlar bizi terk edecek.' dedi."

Yukardaki satırlara dikkat edecek olursak İttihat ve Terakki Cemiyeti kısa zamanda umum ülkeye yayıldığını ve kilit noktalarını tek tek ele geçirdiğini görür; hem de pek kısa zamanda.

Hamaset duygularının ağır basmasıyla bir nevi basireti bağlanmış bulunan Fethi Okyar Bey, Talat Paşa'ya azınlıklar mevzusunda şikâyet ve endişelerini bildirince, eline fırsat geçen Talat Paşa, anında bir senaryoyu devreye sokmuş ve Fethi Bey'in hoşuna gidecek tarzda, kendisini işleyip durmuştur. Bu meydana yukarıda kayda geçtiğimiz bu anlatım şayet tam manada dikkate alınırsa Talat Paşa'nın fikir yapısının ne derece karmaşık ve bencil olduğunu rahatlıkla görebilirsiniz. Fethi Okyar Bey'e gelince, azınlıklara pek olumlu baktıkları söylenemez.

Gelelim meselenin özüne. Görülüyor ki İttihatçıların ülke idaresini ele geçirme mücadelesi ülkenin hür bir idare ile halkının ekonomide refaha kavuşması filan değil, Osmanlı'yı yıkip yerine Türk devleti tesis edebilme içindi. Başkaları ister hoşlansın ister hoşlanmasın, bu milli bir tezahürdür ve gücünü milli ideolojiden alır. Meselenin yanlışı şuradadır: İttihatçılar kendilerine hak gördüklerini, başkalarına asla hak görmemekte ve bu sebeple de dinî azınlıkları "vatana ihanet" gibi pek ağır ithamlara muhatap kılmaktadırlar. İşte asıl problem bu noktada baş göstermiş ve böylece koca bir imparatorluk yerle yeksan olmuştur.

İttihatçı zihniyet her ne kadar reddederse etsin, Osmanlı Devleti'ni yıkan ne dış unsurlar ne de ülke içindeki azınlıklar olmuştur. Mezkûr devleti yıkan asıl sebep, temeli 1453'lere kadar uzanan bir ideoloji olup günümüze kadar gelmiş olan (18 Mart 2013, Pazartesi) ırkçılık hareketidir. Bu naçiz görüşümü zü bir azınlık "yakıştırması" olarak görüp, en azından omuz silkenler ileriki sahafelerdeki kayıtlarımızda acı gerçeği görecek ve bize hak vererek bizi tebrik edeceklerdir.

Fethi Okyar Bey, üstü kapalı olarak bizim iddialarımızın doğruluğunu şu satırlarla tasdiklemektedir. Buyurun okuyun:

"İstanbul'daki arkadaşlarının daveti üzerine Manyasizade Refik Bey'le beraber İstanbul'a gittik. Dr. Nazım, Dr. Bahaddin Şakir, daha sonra polis umum müdürü olan Bedri ve Dâhiliye nazırı olan İsmail Canbolat'm da katılmalarıyla toplan-

dık. Kâmil Paşa'yı ziyarete ve cemiyet olarak istediklerimizi bildirmeye karar verdik.

Sadrazam bizi sükûnetle dinledi. Yavaş konuşan ve şivesi kolay anlaşılmayan Kâmil Paşa'ya arzularımızı anlatabileceğimizi tahmin etmiyorum.

Nitekim asayişin korumak bahsindeki arzularımıza tamamen katılmakla beraber, olan-bitenden İttihat ve Terakki olarak bizi mesul tuttuğu ve tedbirleri bizim cemiyet olarak almamız gerektiğini anlatmak istedi. Bir bakıma haklı idi. Çünkü sokağa dökülenler veya olan bitenlere tecessüsle katılanlar, mütemadiyen bizim lehimize nümayiş yapıyorlardı. Başkaca muhatap da yoktu."

Söz 31 Mart Vakası'na gelince, Fethi Okyar Bey'in de buyurdıkları gibi, o uğursuz vaka hiçbir surette içten tezgâhlanmış değildi. Şayet öyle olmuş olsaydı, komutanların da ısrarlarına rağmen II. Abdülhamid Han "Ben Müslüman'ı Müslüman'a kırdırtmam!" iradesiyle emrindeki orduyu, Hareket Ordusu'na karşı silahlı mücadeleye girişmekten alıkoymazdı.

Osmanlı İmparatorluğunda İnkılap Hareketleri ve Millî Mücadele adlı gayet değerli eserinde ünlü tarih araştırmacı ve tarihçi Ahmed Bedevi Kuran Bey merhum (1884-1966), Osmanlı Devleti'nin batışındaki başlıca amilin taassup ve kuru cehalet olduğunu zikretmişlerdir ki bizim görüşümüz de aşağı yukarı aynı paraleldedir.

Siyasi hayatı daha ziyade Jön Türk ve İttihat ve Terakki Fırkası ile mücadele içinde geçmiş ve İttihatçıların sukutundan sonra ise siyaset âlemini bir tarafa iterek o riya dolu ortamdan tamamen çekilmiştir.

Gerçi kendi kökeni de Jön Türk ekolüne dayanmaktadır ve adına siyaset denen o kaypak âlem ile mezkûr ekolde tanışmıştır lakin daha sonra yolları ayrılmış ve aynen Gazi hazretleri gibi kendi yolunu kendi çizmiştir.

Memleket meselelerini gayet sıhhatli düşünebilen böylesi fikir adamları nasıl oluyor da Sultan II. Abdülhamid Han'ın

aydın tabaka tarafından neden sevilmediğini anlayamıyor, akıl alır iş değildir.

Merhum Ahmed Bedevi Kuran Bey, öyle sanıyorum ki Harbiyeli olduğu yıllarda bazı hocaların tesiri altında kalmış bulunan hemen birçok Harbiyeli gibi, II. Abdülhamid Han bahsinde menfi açıdan taraf olma talihsizliğine düşmüş fakat daha sonraki yıllarda acı da olsa gerçekleri görmeye başlamış ve mezkûr meseleye daha değişik bir perspektiften bakmanın daha faydalı olabileceği inancına göre hareket etmiştir ki bu hâli, ona meseleleri inceleyen kalem erbabı arasında ön saflarda yer alma hakkı kazandırmıştır.

Eserin editörlüğünü üstlenip baskıya hazırlayan İttihat ve Terakki Fırkasının günümüz temsilcilerinden merhum Erol Şadi Erdiñ'in (1935-2012) gayet titiz bir çalışma ile esere akıcı bir ruh kazandırması ayrıca övgüye lâyıktır.

Ancak bir tarihçi yazar olması hasebiyle mümkün mertebe tarafsız olmaya çalışmasının elzem olmasına rağmen, maalesef tarafgirlikte âdeta rekor kırmıştır, diyebilirim. Mesela, birçok sohbetinde "II. Abdülhamid'in baskıcı rejimi" tabirini kullanmıştır. "Peki, İttihatçıların dönemi nasıldı?" diye sorulmaz mı? Her ne ise, geçelim...

BÖLÜM II

OSMANLI DEVLETİ'NİN BAŞ DÜŞMANI ŞER HAREKETLERİ VE OSMANLININ KADER ÇİZGİSİNDE ROL OYNAYAN MEŞHUR CELÂLİ İSYANLARI

Osmanlı Devleti'nin sukutuna başlıca sebep teşkil eden şer unsurları bahsine temas edildiğinde, meşhur Celâli İsyanlarından söz etmemek, ya tarihi sathi bir tarzda ele almak veya Osmanlıyı incelerken çok önemli hususları es geçmek gibi durumlar zuhur ettirir ki her iki hâlde de gayr-ı samimi olunduğu şüphesi belirir ve böylesi bir durum, hiçbir zaman hoş görülemez. Lakin böylesi hâller bizim devlet sistemimize maalesef yerleşmiş iğrenç bir virüstür.

Sultan II. Abdülhamid Han'ın 33 küsur sene tek başına kahredici bir mücadele verişinin temel unsurunu bu iğrenç virüs kapsar ki o koca sultanın nihayet tahtından oluşunun da temelinde bu sebep yatmaktadır. Asırlarca yedi cihana hükmetmiş muhteşem bir imparatorluk, ne acıdır ki devlet ve hükûmet entrikalarına kurban edilmiştir.

Osmanlı padişahları içinde zayıf kişiliği olan bazı sultanların, devlet idaresini doğrudan üst düzey bürokrat ve vezirlerine teslim ederek zevk ve sefaya dalmaları, Osmanlı hanedanı düşmanlarını derakap harekete geçerek kilit noktalara sızmış olmaları, aynen ağaç kurdu gibi gövdeye yerleşmelerine imkân tanımıştır ki zayıfların yerine geçen aklıselim padişahlar ise asırlık çınarı mikroplardan temizleyebilmek için saltanatlarının büyük bir kısmını böylesi mücadelelere hasretmek mecburiyetinde kalmış, bazıları ise mücadele edebilecek kadar bile tahtında kalamamıştır.

Dolayısıyla Sultan II. Abdülhamid Han'ın neye ve kimlere karşı mücadele vermiş olduğunu görebilmemiz için ilkin "şer hareketleri" ve onun temel unsurunu teşkil eden meşhur Celâ-

li İsyanlarının tarihçesine sathi de olsa bir göz atmanın elzem olduğu kanısındayız.

Bilindiği gibi XVI ve XVII. asırlarda Osmanlı Devleti yönetimine karşı girişilmiş bir dizi isyan hareketi zuhur etmiş ve gerek döneminin gerekse sonraki yılların tarihçileri tarafından mezkûr isyan hareketlerine Celâli İsyanları adı verilmiştir.

Mevzubahis isyanların ilkinin diğerleri ile pek cüzi bir rabtası vardır. Çünkü birincisi doğrudan dinî mahiyet arz eder. Diğerleri ise dinî ve siyasi yönleriyle birlikte, ekonomik açıdan daha ziyade dikkatleri çekmiştir.

Mezkûr isyanların temel yapılarına bakıldığı zaman Osmanlı Devleti'ne karşı yürütülen muhtelif entrikaların temeline, Osmanlı topraklarını isteyen Avrupa devletlerinin bizzat çevirdikleri entrika dolaplarının iğrenç çehresi yatmaktadır ki bu ciltte bilhassa dikkatlere sunulmuştur.

Mesela, Osmanlı Devleti'ne karşı yürütülen iç ve dış kaynaklı siyasi entrikalar, mevzubahis hareketlerde bizzat rol oynamıştır. Yani dinî bir hareket olan birincisinde ve diğerlerinde mezkûr etkeni asla unutmamak lâzımdır. Zira takriben 100 yıl süren ve Anadolu topraklarında taş üstünde taş bırakmayan mezkûr isyan hareketleri, Osmanlı-Türk İmparatorluğu'na uzun vadede pek yaman zararlar vermiştir.

Şöyle ki mezhep mücadeleleri sebebiyle millet ve devlet arasında meydana gelen kopukluklar dolayısıyla devletin idari mekanizması ciddi yaralar almıştır. Ayrıca devletin üst kademelerinde cereyan eden mevki ve ikbal mücadeleleri makam elde edebilmek hırsından ziyade siyasi maksat arz etmiştir. Böylece muhteşem Osmanlı çınarının gövdesine tedrici şekilde sinsice yerleşmeye başlayan kemirici haşereler koca çınarın gövdesini sinsice kemirmeye başlamışlar ve bu durum zaman içinde dev çınarı kof bir ağaca çevirmiştir.

Bu durumun meydana getirdiği yıpratıcı ortam içinde Türk boyları arasındaki üstünlük ve taht mücadeleleri esnasında dış kaynaklı yıkıcı akımlara istemeden de olsa dolaylı şekilde yardımcı olma bedbahtlığına düşülmüştür.

Mesela, Sultan Fatih ile Uzun Hasan arasında geçen kahredici mücadeleler, bu bapta misal olarak gösterilebilir. Nitekim mezkûr mücadeleyi Osmanlılar lehine noktaltayan meşhur Otlukbeli Meydan Muharebesi (1473) hemen her büyük savaşta olduğu gibi bazı yıpratıcı pürüzler meydana gelmiştir ki bu gibi faktörleri bilhassa dikkate almak elzemdir inancındayız.

Durum aynen şudur: Akkoyunlu Türkmenler, hükümdarları Sultanü'l-Azam Ebû'n-Nasr Emir Hasan Bahadır Han'ın (Uzun Hasan) önderliğinde Doğu Anadolu, İran, Irak ve kısmen Gürcistan ülkelerden mürekkep büyük bir imparatorluk kurmuşlardı.

1453 yılından itibaren 17 sene gibi pek uzun sayılmayacak bir zaman dilimi içinde meydana getirilen büyük başarılarından sonra, 1467 yılında ezeli rakipleri Kara Koyunluların da mağlubiyetinden sonra, bu ezeli rakiplerinin topraklarını da imparatorluğun hâkimiyetine geçirerek daha güçlü ve daha kuvvetli bir devlet olmuşlardı.

Böylece Yakın Doğu'daki Türkmen uluslarını da çevresinde toplayan Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan, Osmanlıdan kaçarak kendisine sığınan Anadolu beyleri ile Karaman-oğullarını himayesi altına almıştı.

Ne var ki bir yerde kader savaşı denebilecek meşhur Otlukbeli Meydan Savaşı'nın Osmanlılar lehine neticelenmiş olmasıyla bu sonuç gerek doğu ve gerek batıda uzun vadede hayati tehlike teşkil edebilecek hasımlıkların doğuşuna öncü olmuştur.

Bu durumdan da anlaşılabilceği gibi, Osmanlı Devleti bu savaştan dört dörtlük bir kazanç sağlamıştır denemez. Nitekim daha sonraki yıllar bizim iddiamızın doğruluğunu Osmanlılar aleyhine gelişen birtakım menfi vakalarla ispatlayacaktır.

Nitekim Türk boyları arasında sürdürülen kıyasıya mücadeleler hakanlardan birinin hayli işine yaramış, mevcut durumdan azami derecede istifade edebilmek için hemen her nevi taktiği uygulamış ve çevirdiği akla gelmedik entrikalarla Osmanlı-Türk İmparatorluğuna büyük çapta zarar verebilecek güçte siyasi oyunlarla, devletin üst düzey yöneticilerini bir-

birine hasım duruma getirerek devletin idare mekanizmasına zarar vermiştir. İşi o dereceye getirmişti ki Batılı devletlerin “hasta adam” yakıştırmalarına koca Osmanlı Devleti’ni muhatap edebilmiştir.

“Kimdi bu Türk hakanı?” diye sorulacak olursa hiç tereddütsüz İslam hükümdarları içinde gayet önemli bir mevki-si bulunan ve Osmanlının başını hayli ağrıtmış olan İran hükümdarı Şah İsmail’di diyebiliriz. İran, Azerbaycan ve Irak’a tamamen hâkim olduktan sonra Anadolu’nun tümüne, dolayısıyla da Osmanlı mülküne de göz diken bu hükümdar, bu doymazlığı sebebiyle Çaldıran Meydan Muharebesi’nde (1514) Osmanlı ordusu karşısında güneşte kalmış kar gibi eriyen ordusunun pek feci bir yenilgiye uğramasından sonra tacını, tahtını ardında bırakıp kaçmaya mecbur olmuştu.

Ne var ki acı yenilgisini Osmanlıya pek pahalıya mal etmiştir. Başta Sünnilik ve Şiilik olmak üzere, İslami mezhepler arası ihtilaflar, Osmanlı şehzadeleri arasında zuhur eden taht kavgaları, vs. muhtelif vakalarda bizzat kışkırtıcı taktikleriyle dikkatleri çekmiştir. Böylece şairliğinin yanı sıra entrikacılığıyla da ayrıca dikkatleri celbetmiş ve bu açıdan da dünyaca tanınmıştır. Lakin şu noktayı da bilhassa belirtmek isterim ki Şah İsmail, her şeye rağmen büyük bir hükümdardı. Konumuzun muhtevası açısından bu büyük hükümdarın kimliğini tam olarak sunamadık. Ayrıca, tacını ve tahtını savaş meydanında bırakarak kaçtığı hakkındaki kayıtların daha ziyade bir rivayetten ibaret olduğunu yazan kaynaklar da vardır.

OSMANLIYA KARŞI UYGULANAN YIPRATICI SİYASET

Yeni nesillere aktarılan tarihimiz bir bütün olarak değil, zaferler manzumesi şeklinde sunulmuştur. Hâlbuki zafer güneş, yanlışlar da gölgesidir. Gölgeyi yeterince değerlendiremeyen, güneşin nimetlerinden istifade edemez. Bizler ise her daim sadece güneşe baktık ve gölgeyi hesaba katmadık. Bu tutumu-

muzla neler kaybettiğimizi bir türlü göremedik ve hâlâ görememekteyiz. Okuyalım ve acı da olsa gerçekleri görüp değerlendirmesini bilelim.

İran imparatoru Şah İsmail-i Safavi, Osmanlıya karşı uyguladığı siyasette dinî ve özellikle mezhebî kışkırtmaları esas almıştır. Osmanlı toprakları içinde Şiilik propagandistleri ile özel surette yetiştirilmiş provokatör ajanları gönderip Osmanlıyı içten fethedebilme yollarını aramıştır. Bunun meyvesini görme şansını elde etmiş, meşhur Celâli İsyânlarını dahi uyguladığı siyasi çizgide değerlendirmesini bilmiştir. Mezkûr siyasi akım günümüzde dahi varlığını sürdürmektedir. Zira kendimize olan aşırı güvenimiz ile gerçekleri göremeyecek derecede basiretsizleşmişiz. Artık bu hakikatleri istesek de istemezsek de görüp kabullenmeye mecburuz. Zira bizler inatla dirensek de başkaları bizler için vahim olan vaziyeti görebilmektedir. Hem de en âlâ şekilde değerlendirerek.

Anadolu'nun jeopolitik özellikleri mezkûr toprakların oluştuğu devirlerden itibaren devam etmiş ve malum durum sebebiyle Anadolu insanı şu veya bu sebeple, çevrilen entrikalar neticesi yekdiğerine hasım durumuna getirilmiştir. Bu yolla nice kardeş kanı nahak yere akıp gitmiştir. Sünni-Şii çekişmeleri ise bunun en bariz misallerindendir.

İmparatorluk insanının yekdiğerine böylesine düşman olması ve devamlı dolduruşlarla daha da köklü düşmanlıkların zuhur etmesi, keza devlet ile halk arasında yakın bağlar kurmasının bir şekilde engellenmesi ve ayrıca ülke düşmanlarının halk arasına saldıkları iblis yaradılışlı fitne fesatçıların zehir saçan iğrenç yalanlarıyla çevrilen akıl almaz entrikalar, vs. yetmezmiş gibi bir de 40.000 Osmanlı insanının nahak yere telef olması, Osmanlı mülki tebaası arasında kin ve nefret tohumlarının daha derinden kökleşmesinde birinci derecede etkili olmuştur.

Dolayısıyla Yavuz Sultan Selim Han'ın Şah İsmail'i pek feci bir mağlubiyete uğratmış olması dahi Safevilerin Anadolu Kızılbaşları ile olan manevi bağını koparamamış, yakın temasla-

rı devam edip gitmiştir. Keza arazi tahrir memurlarının yaptıkları haksızlıklarla birlikte hükûmetin üstünkörü kararlarla hareket ederek lüzumsuz yere veya zamansız tımar sahiplerinin dirliklerini kesmesiyle zarurete düşmeleri, tımar sahiplerinin isyancılara iltihak etmelerinde doğrudan rol oynamıştır.¹

İSYANLARIN GÜÇ KAYNAĞI: TARİKATLAR

Muhtelif mezhep ve tarikatlardan İslami birer özet geçmemizin başlıca sebebi, Osmanlı Türk devleti tarihçesinde önemli bir yer işgal etmeleridir. Günümüz Türkiye'sinde dahi hâlâ rol oynamaları ve siyasi hayatımıza da tesir etmeleri haklı olarak devletimizi birtakım endişelere sevk etmiştir.

Nitekim aşağıdaki satırlarda numune olarak sunulan tarikat, Osmanlının siyasi hayatında önemli derecede rol oynamış ve bilhassa büyük ayaklanmalar kategorisinde yer alan meşhur Patrona Halil İsyanı'nı tertipleyenlerin başında mezkûr tarikatın ileri gelenlerinden Ayasofya Camii İmamı Şeyh Ahmed Efendi yer almıştır. (1730)

MELÂMİLİK

Tasavvufa karşı çıkan bir tasavvuf tarikatıdır. Diğer tarikatlerden farklı olarak hiçbir özel bilgi, özel kılık, özel tören, özel toplantı yeri ihtiyacına lüzum görülmeden meydana getirilmiş bir tarikattır.

Sünni Müslüman Türklerce geliştirildiği ve IX. asırda Horasan'da kurulduğu için Horasaniler veya Horasan Erenleri adlarıyla da anılırlar.

Arapça melâmet sözcüğü; aşağılanma, hor görülme manasına gelen "levm" kökünden türetilmiştir. Bu sözcük, tarikatın başlıca ilkelerini belirtir. Kişiliği (nefsi) hor görmek ve aşağı-

1 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. 2, s. 345.

ğılamak başlıca prensiplerindendir ve bu sebeple kendilerinin kınanmasını ve hor görülmesini isterler.

Zira kendisini üstün görmek, böbürlenmek, ikiyüzlülük gibi kötü eğilimlerden böylece kurtulabileceklerine inanmaktadırlar. Temel fikir yapıları özetle budur.

Hız. Allah (c.c.) Kur'an'ın 5. sûresinde "İçinizden dinine uymayanlar çıkarsa, onlara karşı öyle bir kavim getireceğim ki insanlara karşı alçak gönüllü ve kâfirlere karşı yüce olacaklardır.

Benim yolumda savaşıacak olan bu kavim, kınayanın kınamasından korkmayacak.

Bu, Allah'ın lütfu inayetidir ki kim dilerse ona verir.

Allah ihsanı bol olan, en çok bilendir."² demektedir.

İşte Melâmiler kendilerini bu kavim olarak görmekte olup, bu sebeple mevzubahis yolu tutmuşlardır ve enteresan tarafları da öğretilecek, öğrenilecek hiçbir özel bilgilerinin olmayışıdır.

TARİKATLAR, İSYANLAR, POLİTİK HATALAR

Baştan beri yazılanlardan da anlaşılabilceği gibi, muhteşem Osmanlı İmparatorluğunun çöküşünün başlıca amillerinden en etkili olanı şu üçlü olmuştur ve ne acıdır ki hâlâ aynı güçlerini koruyabilmektedirler: tarikatlar, isyanlar, politik hatalar.

En tehlikeli olan baştan ikisi idi. Ancak onların güçlerini kuvvetlendiren ise üçüncüsü olan politik hatalarımız olmuştur ki günümüz Türkiye'sinde dahi hâlâ varlığını sürdürmektedir.

Şöyle ki hemen her daim milli birlik ve beraberlik ilkesinden söz edilir. Ancak mezkûr milli anlayışla hakiki manadaki milli anlayış asla bağdaşamaz. Zira bir kesimin egemenliğine hemen hiçbir kavim evet diyemez. Çünkü böylesi bir inanç, insan haklarını ihlâl eder. Dolayısıyla vatan bütünlüğünde gerçek manada milli birlik asla olmamıştır ve bu sakat inanç değişmedikçe de olmayacaktır. O hâlde bu kemirici virüsten kesin

olarak kurtulabilmemiz için tarihimizi tüm yönleriyle yeni nesillerimize aktarmak, günahı ve sevabı ile gençlerimizin öğrenmelerini sağlamak, bilhassa milli birlik ve beraberliğimiz açısından kesinlikle elzemdir.

Şu hususu bilhassa arz etmek isteriz ki naçiz eserimizin ana gayesini böylece siz değerli okuyucularımıza açıklamış olmaktadır. Yeni nesillerimize gerçek veya gerçeğe en yakın olan bilgileri aktarabilmek bizim başlıca şiarımızdır. Dolayısıyla Bozoklu Şeyh Celâl vakasıyla asıl konumuza geçelim.

BOZOKLU ŞEYH CELÂL AYAKLANMALARI

Bâtınî şeyhi olup Bozok (Yozgat) Türklerinden ve Amasya'nın Turhal kasabası halkındandı. Dirlik sahibi, yani tımarlı olup, Derviş Celâl namıyla tanınan Kızılbaş, büyük bir ihtimalle de Şah İsmail'in emrinde olup onun isteklerine göre hareket ederek rivayete göre kalender kıyafetiyle Turhal taraflarına giderek bir mağarada yaşamaya başlamıştı. "Mehdi gelecek, onu bekleyeceğim." iddiasıyla ibadet ederek halkın kendisine itikadını celbetmeyi başarmış ve böylece müritleriyle taraftarları her geçen gün daha da çoğalmıştı. Çevresi tasarladığı seviyeye ulaşınca asıl maksadını açığa vurup kendisini Mehdi ilan ederek 20.000 süvari ve yayadan müteşekkil bir kuvvetle çevresinde uygun bulunduğu toprakları istilaya girişmiş ve "Şah Veli" unvanıyla hüküm sürmeye başlamıştı. Bu döneminde Osmanlı Devleti'nden kopan birçok bey ile yüksek dereceli memurlardan kurulu bir grup kendisini Şah Veli ilan etmiş bulunan bu serdengeçtinin maiyetine geçince, Bozoklu Şeyh Celâl bu durum karşısında âdeta şaşkına dönmüştü. Böylece devlet aleyhine gelişen tehlike sinyalleri devleti uyarmış ve vaziyetin vahametini kavrayan Osmanlı hükûmeti, derhal gerekli tedbirlere başvurarak süratle harekete geçmişti. Bu yolda bizzat Padişah'ın emr-i hümayunu ile Rumeli Beylerbeyi Ferhat Paşa vezirlik unvanı ile rütbelendirilip derakap isyancıların üzerine gönderilmişti. Yine bu meyanda Şehsuvaroğlu Ali Bey'e de ayrıca haber gönderilmiş, böylece harekete

geçen iki Osmanlı komutanından ikincisi olan Elbistan Valisi Şehsuvarzade hiç beklemeden isyancı dervişin üzerine yürüyerek hemen hiçbir fırsat tanımadan taarruza geçmişti. Böylece nizami kuvvet, yani gerçek ordu karşısında çaresiz kalıp tamamen perişan olan Derviş, durumun vahametini kavrayıp derhal Şah İsmail'in topraklarına doğru kaçmaya başlamış ancak tüm çabasına rağmen Erzincan Akşehir'de kısırılıp tutsak edilerek derhal başı vurulmuştu.

Peki, bu yeterli olmuş muydu? Kocaman bir hayır! Çünkü yok edilen sahte Mehdi Derviş Celâl ile onun toplama ordusuydu. Nifak tohumları ise varlığını tam bir asır daha sürdürmüş ve aynı isim altında nice kardeş kanı akıp gitmiştir.

Mezkûr isyan hareketlerinin en önemlileri şu tarihlerde zuhur etmiştir:

Birincisi: 1519 veya 1518.

Diğerleri: 1525, 1526, 1528, 1579, 1595, 1620, 1655, 1658, 1659, 1622, 1718, 1745, 1806, 1819.

Derviş Celâl'in isyan hareketini takip eden diğer büyük isyanların temel sebepleri şunlardır ki herhangi bir devletin ana yapısında hayati yaralar açabilecek kapasitede problemlerdir:

1. Yasa dışı ihracat. Bu illegal ticaret faktörü hemen her yıl devlet hazinesine büyük çapta kayıp verdirmektedir.

2. Paradaki değerli maden oranının düşürülmesi (tağşiş).

3. Ağır vergiler konması. Bu durum Osmanlı tebaasını son derece mağdur etmekte ve halkın isyan etmesinden endişe duyulması lâzım gelirken maliye orali bile olmamaktadır.

4. Seferlerin sağladığı ganimet gelirlerinin azaltılması. Mezkûr asırlarda böylesi kaynaklar meşru sayılmaktaydı.

5. Tarım üretimindeki düşüş ve toprak düzeninin bozulması.

6. İşsiz medrese öğrencilerinin (suhte) süratle çoğalması ve İstanbul ile taşradaki kapıkulu neferlerinin artması ki bu durum ekonomik sıkıntıyla birlikte halkın bunalıma sürüklenmesinde başlıca rolü oynamıştır.

7. Tımarlı sipahilerin güçsüzleşmesi sebebiyle eyalet ordusunun temelini taşra köylülerinden toplanan sekbanlar teşkil eder olmuştu ki bu durum da ayrı bir problem teşkil etmekteydi. Zira aralarına sızan bozguncular nizamı temelden bozmaktaydı.

Mevzubahis sekbanlar arasına sızan bozguncular kısa zamanda istifade edebilecekleri kaynağı bulmuş ve böylece iğrenç taktiklerini uygulamaya koyulmuşlardı. Şöyle ki Seferî zamanlarda eyalet yöneticilerinin hizmetinde görev yapan sekbanlar, bu dönem içinde düzenli maaş almaktaydı. Ancak sulh zamanlarında maaşları kesilmekte, rızıklarını toprağı işleyerek kazanma mecburiyeti doğmaktaydı. Bozguncular için bu durum biçilmiş kaftandı ve derhal harekete geçerek onları kışkırtmakta ve böylece eşkıyalığa sürüklemekteydiler. Dolayısıyla da Celâlîler hiç yorulmadan adam kazanmakta ve böylece kuvvetlerine yeni yeni katılımlar sağlamaktaydılar.

XVI. asır sonlarında tımarlarını saray çevresinin kayırdığı şahıslara kaptıran sipahiler ve ağır vergiler dolayısıyla ezilen köylüler ile göçebe Türkmenler de çaresiz aynı yolu tercih etmekteydiler. Böylece mevzubahis durumu yakından izleyen asilerin sayıları zaman içinde hayli artmış ve hayli güçlü bir kuvvet hâline dönüşmüşlerdi. “Çift Bozanlar” diye anılmaya başlamışlardı. Bu durum tabii olarak halkın cemiyet yapısını bozmakta, ekonomik açıdan da temelden denebilecek düzeyde sarsıntı geçirilmekteydi.

YEREL YÖNETİCİLERİN DURUMU

Yerel yöneticilerin ekseriyeti; beylerbeyi, sancak beyleri ve bizzat onların düzen sağlayabilme gayesiyle atadıkları kapı ağalarından müteşekkildi. Bunlar vergiden kurtulmak için toprağını bırakarak kapısız levant olan çiftçilerin tümünü kendi adlarına örgütlemekteydiler. Böylece meydana gelen veya malum sebeplerden dolayı getirilen isyan hareketleri Alevi-Türk-

men halkın arasında başlayarak ve Sünni çiftçilere ve bilâhare kasaba ve şehirlere sıçrayıp gitmekteydi.

İSYANLARI BESLEYEN UNSURLAR

Celâli İsyanlarının birincisinden sonuncusuna kadar hemen hepsinin temelinde yatan ana sebeplerin özetini önceki satırlarda geçmiştik. Ancak isyan hareketlerine güç katan bir başka sebebin de “Sofu” lakabıyla anılan Sultan II. Bayezid Han’ın (1481-1512) son yıllarında zuhur etmiş olan ülke idaresindeki bozukluklar, halkın ıstırabı ve ihmallerin meydana getirdiği olumsuzlukların olduğundan hiç şüphe edilemez. Zira mevcut kayıtlar incelendiğinde görülüyor ki Anadolu toprakları yeterince ilgi görmediği için zamanla hemen her nevi illegal icraatlara müsait duruma gelmiş veya getirilmişti.

Zira mezhebî ayrılıklar ve bu ortamdan istifade ederek taht mücadelesinde rakip gördüklerini akla gelmedik taktiklerle saf dışı bırakmak isteyen şehzadelerin aman vermez mücadeleleri ve Osmanlı topraklarına aç bir kurt gibi bakan Şah İsmail tehlike arz ediyordu.

Derviş Celâl’in meydana getirdiği isyan hareketinin nelerden kaynaklandığını önceki satırlarda yazmıştık. Lakin bu hususta daha sarıh bir açıklama için bazı hususları da açıklığa kavuşturmanın elzem olduğu inancındayız.

Osmanlı topraklarında bir hayli Alevi vardı ve bunlarla Erdebil Sofuları arasında eskiden beri sıkı bir münasebet mevcuttu. Şah İsmail bu vaziyetten azami derecede istifade edebilmek için her ne lâzım ise yapmıştır.

OSMANLI TOPRAKLARINDA İSYANLAR VE SİYASİ KAVGALAR

Celâli İsyanlarının kökenine inildiği zaman Osmanlı Devleti’nin “dinî inanç ve mezhep” meselelerini yapıcı bir şekil-

de ele almak yerine, merkezî otoritenin sarsılması endişesiyle hareket etmiş olduğu görülmektedir.

Nitekim bu vaziyet Sünni-Şii mezhepleri arasındaki ayrılığın uçuruma dönüşmesinde ve yan kışkırtmalarla meselenin siyasi mahiyet arz etmiş olmasında başlıca rolü oynamıştır.

Ancak bu durum katı bir yargıdan mı yoksa devlet ricali arasında bulunan art niyetlilerin çevirdikleri entrikalardan mı olmuştur, sorusunun cevabını vermek kolay değildir. Dolayısıyla bu hususun ayrıca tetkiki şarttır.

Nitekim alt satırlarda özetleyeceğimiz bölümde bu karmaşık vaziyet daha açık olarak görülecektir.

ŞEHZADE SELİM VE İSYANLAR

Şehzade Selim, Anadolu Selçukileri zamanında II. Gıyasedin Keyhusrev devrinde (1236-1246) Orta Anadolu'da Sivas, Amasya, Tokat, Çorum, Malatya havalisinde Baba İshak'ın idare ettiği Alevilerin ayaklanmalarını; Batı Anadolu'da ve Rumeli'de, Balkanlar'da Simavna Kadısı Oğlu Bedreddin Mahmud'un tertiplemediği trajik Alevi ayaklanmaları takip etmişti.

O tarihlerde Trabzon Valisi Şehzade Selim yani Osmanlı-Türk İmparatorluğu şanlı tarihinde kendine has yerini alacak olan muhteşem hükümdar Yavuz Sultan Selim Han, cereyan eden trajik vakaları tüm yönleriyle takip etmiş, Şehzade Ahmed'in mahdumu Murad'ın, Şah İsmail'in halifesi elinden taç giydiği haberini aldıktan sonra hayli üzülmekle şehzadeler meselesine esastan bir çözüm sağlamaya karar vermişti.

Nitekim Osmanlı tahtına geçer geçmez ilk icraatı şehzadeler meselesini halletmek olmuştur. Yavuz Sultan Selim Han, taht mevzuatında en zorlu rakip olarak Şehzade Ahmed'i görmekteydi. Tabii ki bu bapta asla yanılmıyordu. Zira Şehzade Ahmed, Anadolu'da Sultan Selim'e karşı hazırlık yapmaktaydı ve onu alt edeceğinden şüphesi yoktu.

I. Selim'in ikinci rakibi ise Şehzade Korkut'tu ki yeniçerilere iltica ederek varlığını korumuştı. Dahası Yavuz tahta geçer geçmez Şehzade Korkut, yeniçerilerin tavassutuyla hayatını bağışlatmış ve tekrar Manisa'ya gönderilmişti. Lakin tamamen hür değildi ve şüphe altında bulunmaktaydı.

Sultan Selim Safeviler hariç olmak üzere, cülusunu tebrik için gelen Macar, Venedik, Memlûk ve diğer devletlerin elçilerini kabul ederek dostluk ve sulh muahedelerini yeniledikten sonra, evvela biraderi Ahmed'in gailisini bastırmakla işe koyulmuştu.

Bu meyanda Anadolu'da hükümdarlığını ilan eden Ahmed'in mahdumu Alaaddin bir miktar kuvvetle Bursa'ya gelerek mukaddes beldeyi zapt ettikten sonra, subaşısını ve Sultan Selime bağlı olanların çoğunu kılıçtan geçirtmiş ve şehri tamamen yağmalattıktan sonra babası adına hutbe okutmuştu.

Ne var ki üzerine kuvvetli bir ordu sevk edilince çareyi kaçmakta bulmuş ve böylece Malatya yoluyla Memlûklere iltica etmişti.

Ancak Yavuz Sultan Selim meseleyi temelden halletmek gayesiyle Şehzade Ahmed'in üzerine de meşhur Malkoçoğlu Bali Bey'in mahdumu Ali Bey kumandasında bir kuvvet gönderdi. Ahmed, iki oğlunu yardım istemek üzere Şah İsmail'e gönderdi ve kendisi de Malatya'ya kaçtı.

Hakikaten de Bursa'nın zaptı esnasında Sultan Alaaddin'in o güzelim beldede taş taş üstüne koymaması bir yana, hayli masum insan kanı dökülmesi unutulması asla imkân dâhilinde olmayan trajik vakalardandır! Büyük tarihçi merhum İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın (1888-1977) *Osmanlı Tarihi'* ne baktığımızda (c. 2, s. 250) merhum tarihçinin şu değerli dipnotunu görürsünüz ki tarihî olduğu kadar ibret alınması açısından da öneme haiz bir vesaiktir:

“Lütfi Paşa Tarihi, s. 204.

Bursa'dan haber geldi kim Sultan Ahmed oğlu Sultan Alaaddin Bursa'ya gelüb ve Bursa'yı zapt edüb subaşısını ve Sultan

Selim'e tâbi olanların ekserini kılıçtan geçirüb ve miriye müteallik emvali zapt edüb ve şehirlisinden nice mal ve menal alub ve babası Sultan Ahmed adına hutbe okutmuş."

Yavuz Sultan Selim Han, şehzadelerin Avrupa'ya kaçarak bir gaile çıkarmalarını önlemek için Anadolu sahillerini kadirgalarla kontrol altına almıştı. Bu meyanda Osmanlı hükûmeti erkânından, başta Veziriazam Koca Mustafa Paşa olmak üzere üst düzeyden bazı şahsiyetler, Şehzade Ahmed'e ümit verici mektuplar göndermekte ve ayrıca Yeniçeri Ocağının da kendisini padişah görmek istediklerini bildiren ve gizliden gönderilen nağmeler de ona ümit vermekteydi. Lakin bunun bir tuzak olup olmadığını düşünmeden de edememekteydi. Zira hasmı gayet tedbirli ve ne zaman ne yapacağı belli olmayan bir şahsiyetti.

Ne var ki yüksek dereceli yeniçeri zabitlerinin kendisini davet etmeleri şehzadenin âdeta başını döndürmüş ve müsait bir anda Amasya'ya dönmüştür. Diğer taraftan Bursa'ya gelen Padişah'a Malkoçoğlu durumu aynen aktardı.

Sultan Selim hasımlarıyla saltanat kanunları mucibince açıkça hesaplaşmanın şart olduğuna kanaat getirdikten sonra, biraderi Korkut'un ne durumda olduğunu öğrenmek istedi ve onun da fırsat kolladığını öğrendiğinde saltanat kanunu mucibince kendi oğlu Süleyman hariç diğer bütün şehzadeleri boğdurdu ve beklenmedik bir anda Manisa'ya gitti. Ancak paşalardan birisinin gizliden haber göndermesiyle tebdil-i kıyafet sarayın arka kapısından gizlice kaçarak bir mağarada üç hafta kadar saklanan Korkut, sonra bir köylünün tespiti ile yakalanarak Bursa yolunda Emed kasabasında uyku hâlinde Kapıcıbaşı Sinan Ağa tarafından boğularak öldürüldü.

Keza Şehzade Ahmed taraftarı olup gizli muhabere yaptığı öğrenilen Veziriazam Koca Mustafa Paşa, Bursa'da idam edilerek cezalandırıldı. Bu meyanda Yavuz Sultan Selim Han'ın yakınındaki devlet adamlarının ağzından mektuplar yazılmakta ve Şehzade Ahmed'e gönderilmekteydi. Bu mektuplarda Veziriazam Koca Mustafa Paşa'nın katledildiği ve kendilerinin pek

zor durumda kaldıkları, dolayısıyla ilk çarpışmada kendi saf-
larında yer alacakları yazılmakta ve Şehzade Ahmed'den ya-
na yakıla gelmesi istenmekteydi.

İki taraf Yenişehir Ovası'nda karşılaşmışlar ve Padişah da
Bursa'dan hareketle harp meydanına vasıl olmuştu. Şehzade
Ahmed çarpışmalar esnasında çok feci şekilde aldatılmış oldu-
ğunu anladı, ricate imkân olmadığını da görünce muharebeye
razı oldu ve ölümüne cenge giriştiğinde atından düşerek tutsak
edildi. Askeri ise tamamen bozguna uğramıştı. Sinan Ağa onu
da boğdu ve böylece şehzadeler gailesi tamamen son buldu.

YAVUZ SULTAN SELİM DÖNEMİ ANADOLU'DA AYAKLANMALAR VE CELÂLÎ İSYANLARINDA KIZILBAŞ VEYA ALEVİLERİN YERİ

Yavuz Sultan Selim Han, şayet Fetret Devri şehzadeleri Emir
Süleyman ve Musa Çelebileri saymazsak, Osmanlı padişahla-
rının 9'uncusudur. Henüz şehzade iken Batılı devletlerin dik-
katlerinden kaçmamış olan bu çelikten yürekli yağız veliahdın
Trabzon valisi olduğu dönem içinde Batılı devletlerin Osman-
lıdaki elçileri ve casusları tarafından titizlikle takip edildiği,
bizzat kendisi tarafından da bilinmekteydi. Ancak veliaht şeh-
zadenin asıl endişe ile takip ettiği mevzu iç meseleler, iç prob-
lemlerdi. Hele şehzadeler arası sinsice yürütülen rekabet, onu
daha da üzmekteydi. Çünkü mezkûr çekişmelerin gerisinde
Osmanlının düşmanlarından olan bazı vezir ve paşalar, hiç mi
hiç renk vermeden mevcut durumdan istifade ile hemen her
türlü melaneti sergilemekte, Osmanlı Devleti'ni güçsüz düşür-
mek için var güçleriyle çalışmaktaydılar. Nitekim yukarıdaki
satırlarda dikkatleri çektiğimiz şehzadeler gailesinin ortadan
kaldırılmasında meydana getirilen pek trajik uygulamanın al-
tında böylesi problemler yatmaktaydı.

Ayrıca şu hususu da dikkate almak lazımdır, hem de titiz-
likle. Aksi takdirde ortada tamamen çıplak bir vahşet kalır.

Hemen her vakanın, her meselenin oluş şekli değerlendirildiği zaman, zuhur ettiği devir ve o devrin icapları paralelinde fikir yürütülmeli ve ona göre değerlendirme yapılmalıdır. Bu kesinlikle elzemdir. Aksi takdirde yanlış değerlendirmelerle, yanlış kanaatlere sahip olunur ki böylesi bir çalışmanın hem tarihçiye hem de onun kalemine değer veren okuyucularına zararı olur. Üstelik telafisi imkânsız bir zarar... Gerçi zaman içinde tarihçi muhtelif kaynaklar karıştırırken önceden yazdığı vakanın yanlış belirtilmiş olduğunu öğrenerek yanlışını düzeltmek gayesiyle mezkûr konuyu baştan işleyebilir ve eserinin diğer baskılarında doğru olanı kaydedebilir ancak ilk yazılanı okumuş ve ona inanmış olanlar, sonradan düzeltileni okumuş dahi olsalar, birincisindeki bilgiyi inatla savunurlar ve dahası "Doğru olanı budur, sonrakiler devlet siyasetine uygun olan kayıtlar olduğundan, bizce önemi yoktur!" diyebilirler.

Demem odur ki tarih yazarı, tarih araştırmacısı, vs. herhangi bir konuyu işleyeceği zaman, çok titiz şekilde hareket etmeye mecburdur. Zira kendisinden sonraki nesillere faydalı bilgiler aktarmak yazarın başlıca görevi olmalıdır. Aksi takdirde vatana hizmet değil, vatana ihanet eden çıyanlardan hiçbir farkı kalmaz.

YAVUZ SULTAN SELİM HAN (1470-1520)

Yavuz Sultan Selim Han, 1467 yılında Amasya'da doğdu ve 1520 yılında Çorlu'da vefat etti. 25 Nisan 1512 Cumartesi günü II. Beyazıt Han'ın Yavuz lehine tahttan feragati ile Yavuz Sultan Selim Han unvanı ile padişah ilan ve tasdik edildi.

Şehzade Selim, padişah olunca âdet olduğu üzere kapıkulu askerlerine cülus bahşisi dağıtıldı. Her yeniçeri neferine üçer bin akçeye mukabil 50'şer altın bahşiş verildi ki o tarihten itibaren, cülus bahşisi mezkûr miktarda verilmeye başlanmış ve imparatorluğun sukutuna kadar aynı miktar cülus bahşisi verilmiştir.

Yavuz Sultan Selim, cülus bahşişi ile birlikte sipahilerin yevmiyelerine dörder, yeniçerilerin yevmiyelerine ikişer akçe ilave etmiş ve ayrıca üst düzey bazı devlet adamlarına da hediye ve ihsanlarda bulunmak inceliğini göstermiştir.

YAVUZ SULTAN SELİM HAN VE CELÂLİ İSYANLARI

Celâli İsyânlarının temelinde, diğer isyanlarda olduğu gibi, değişmeyen ve dünya var oldukça da değişmeyecek olan ana sebepleri daha önceki sahifelerde detaylarıyla yazmıştık. Ancak "Sofu" lakabıyla anılan II. Beyazıt Han'ın son yıllarında zuhur etmiş bulunan (1481-1512) ülke idaresindeki düzensizlik, halkın ıstırapı ve ihmallerin meydana getirdiği aksaklıklar da imparatorluğun çöküşünde önemli çapta rol oynamıştır. Bu hususta en ufak bir şüphe dahi olamaz. Zira mevcut kayıtlar incelendiği zaman şu görülüyor ki Anadolu toprakları yeterince ilgilenilmediği için böylesi karmaşık zamanlarda çevrilebilecek her nevi entrikal harekete müsait vaziyete gelmiş veya getirilmiştir.

Osmanlıda bir taraftan siyasi matah hâline getirilen mezhebî ayrılıklar ve bu vaziyetten istifade ile yekdiğeriyle dalaşan şehzadelerin aman vermez mücadeleleri, diğer taraftan hemen her geçen gün daha da güçlenen ve Osmanlı topraklarına doymaz bir iştahla bakan Şah İsmail, Osmanlı için birinci derecede tehlike arz etmekteydi.

Osmanlı topraklarında bir hayli Alevi mevcuttu ve bunlarla Erdebil Sofuları arasında ezelden beri sıkı bir bağ vardı. Bunu bilen Şah İsmail, bu vaziyeti en âlâ şekilde değerlendirebilmek için her ne lâzım ise yaptı.

Osmanlının dinî inanç ve mezhep meselelerinde uyguladığı yanlış politika yüzünden Sünni-Şii mezhepleri arasında âdeta uçurumlar meydana gelmiş, merkezî otoritenin sarsılması endişesiyle hareket eden Osmanlı Devleti, nihayet kendi yanlışının zaman içinde kurbanı olup gitmiştir.

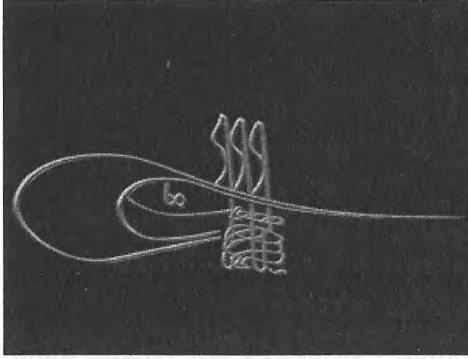
Mevcut vaziyeti şehzadelik yıllarından itibaren takip eden Yavuz Sultan Selim Han, ezeli düşmanı Şah İsmail'e karşı savaşa giderken geri planda kendisini sırtından bıçaklayacak bir güç bırakmamak için derhal kendi riyasetinde bir divan toplanmasını emretmiş ve toplanan divanda uzun görüşmelerden sonra Yavuz Sultan Selim Han'ın emr-i hümayunu şu olmuştur: "Orta Anadolu'da bulunan Kızılbaşlar hakkında detaylı tahkikat yapılsın. Yediden yetmişe Kızılbaş oldukları sabit görülürler kaydedilsin ve icabı her ne ise ifa edilsin."

Böylece Padişah'ın bu tarihî ve tarihî olduğu kadar da trajik emri üzerine 40.000 kişi tutuklanarak kimi katledilmiş kimi de zindana atılmıştır.

40.000 kişi gibi hayli kabarık bir nüfusun bir çırpıda gözden çıkarılması gerçekten akıl alır bir icraat değildir. Ne var ki olmuştur ve akıl almaz bu trajik vaka dâhil birçok uğursuz vakanın birbirini takip etmesi, "dev başarıların" yanı sıra böylesi mantıksızlıkların da yer alması, dışta ve içte çöreklenmiş düşmanların ekmeğine yağ sürmüştür.

Böylece Osmanlı İmparatorluğunun parçalanması için hemen her nevi entrikal faaliyet bir diğerini izlemekteydi. Lakin o uğursuz isyanlar tam bir asır sürmesine rağmen, Osmanlı yine de 400 yıl daha ayakta kalabilmiştir. Lakin Osmanlının varlığını 400 yıl daha güçlü şekilde sürdürebilmesinde hiç şüphesiz Yavuz'un rolü büyük olmuştur. 1514 yılında Şah İsmail'i pek acı bir mağlubiyete uğratması, 1517 yılında Kahire'yi fethettikten sonra "halifelik makamını" elde etmesi ve daha birçok önemli seferleriyle bütün dünyanın dikkatlerini üzerine çekmiş bulunan Yavuz Sultan Selim Han, Osmanlı Devleti'ni sağlam temeller üzerine oturtmuştur. Şayet şirpençe illeti onu pek zamansız bir şekilde 21 Eylül 1520 tarihinde aramızdan alıp götürmemiş olsaydı kim bilir belki daha nice hizmetleriyle imparatorluğuna yeni yeni katkılarda bulunacaktı. Nitekim devlet hazinesini doldurduktan sonra kullandığı tuğra, Osmanlının son dönemine kadar varlığını muhafaza etmiştir.

Zira hemen hiçbir padişah onun doldurduğu hazineye bir kuruş dahi ilave edememiştir.

Yavuz Sultan Selim Han'ın tuğrası

CELÂLİLERİN AMAN TANIMAZ DÜŞMANI KUYUCU MURAD PAŞA

Celâli İsyanları denince Kuyucu Murad Paşa'yı yazmamak isyanlar konusunda büyük bir eksik sayılır. Dolayısıyla bu aman tanımaz Osmanlı paşasını ayrı bir bölüm içinde sunmayı daha uygun bulduk. Celâli İsyanlarında Osmanlıyı büyük bir dertten kurtaran bu gözü pek, vicdanı sadece Osmanlı Devleti'ne ve sevdiklerine açık olan Paşa, Hırvat devşirmelerinden- dir. Muhtelif devlet hizmetlerinde bulunmuş, veziriazam ve serdar-ı ekrem sıfatlarıyla devletin en üst kademesinde bahse değer hizmetler sunmuştur. Ne var ki vahşet sözcüğünün dahi izahtan yoksun kalabileceği metotlarla hasımlarını ezip yok eden ve metotları itibarıyla hemen herkesi tiksindiren Veziriazam Kuyucu Murad Paşa'ya Celâlilerin isyan hareketinin bastırılması görevi niçin verilmişti? Gelin bir de meselenin bu yönünü görelim.

XVI. asrın ortalarından Kanuni Sultan Süleyman'ın son senelerinden itibaren Batı Anadolu'da köylere kadar intikal eden "softa hareketleri" görülmektedir ki bu gibi akımlar, her da-

im bir ülkenin iyi idare edilemediği zamanlarda zuhur ettiğinden, ülke üzerinde gözü olan emperyalistler için âdeta biçilmiş kaftandır denebilir çünkü bu vesileyle diledikleri gibi at koşturabilirler.

Nitekim Osmanlıda devlet idaresinin özellikle eyaletlerde yetersiz ellere geçmesi ve paranın ayarının ve ekonomik durumun her geçen gün biraz daha bozulması, vergi baskısı sebebiyle çiftini bozan köylünün dağılması, toprağın işletilmemesi ve böylece meydana gelen buhran; keza eyaletlerde bulunan Kapıkulu Ocağı halkının, yeniçerilerin, süvarilerin şehir ve kasabalarda şımarıkça hareketleri ve devletin asıl süvari kuvveti olan tımarlı sipahilerin ihmal edilmesi, kaza kadı veya nâiplerinin muhtelif vesilelerle köy halkını sömürebilmek kastı ile dolambaçlı taktiklere başvurması devlet bünyesini içten içe kemirmekteydi. Zaman zaman zuhur eden ayaklanmalar ise geçici tedbirlerle bastırılmaktaydı ki bu yeterli olamazdı. Nitekim İran ve Avusturya seferleri münasebetiyle meydana gelen yıpratıcı hâdiseler bir diğerini takiple yenilerinin ilave olmasıyla halktan alınan vergilere bir de savaş zarureti dolayısıyla ek vergiler konmasının halkı çok zor durumda bırakması yetmezmiş gibi, üstüne yeni gelirlerin bir kısmına da el konmuştu. Halk; kadı, çavuş ve mübaşirlerin ellerinde kalıyor, onlar da bir dirhem gümüşten sekiz akçe yerine on iki akçe kesiyordu. Keza tüccar mallarına kanun dışı vergiler konmaktaydı.

Anadolu'daki beylerbeyi, sancakbeyi ve tımarlı sipahilerin savaşta bulunması, yer yer ayaklanmalara fırsat vermişti. Bu meyanda Haçova Meydan Muharebesi'nden kaçan tımarlı sipahilerin tespit edilmesiyle dirlikleri ellerinden alınmaktaydı.

Veziriazam Çağlazade Sinan Paşa, meydan muharebesinden kaçan kapıkulu halkı ile tımarlı sipahilerin dirliklerini kesmekle birlikte, ele geçenlerin mallarına da el koymakta ve bunları idam ettirmekteydi. Bunun üzerine firarilerin çoğunluğu Karayazıcı Abdülhalim gibi geniş teşkilatlı kuruluşlara iltihak etmekteydiler. Anadolu'daki asilere iltihak eden firarilerin yekû-

nu 30.000 civarı tutmaktaydı ki bu durum, Osmanlı Devleti için hiç de iç açıcı bir manzara arz etmemekteydi.

Veziriazam Çağlazade Sinan Paşa, savaş içinde olunması ve ayrıca geniş mikyasta kuvvet edinen isyankar toplulukların bulunmasıyla birlikte, firarilerin her daim mezkûr topluluklara sığınmalarıyla asilere güç kazandırdıklarını dikkate almamış, son derece sert tedbirlerle, hiç de istemeden, asilere yardım eder duruma düşmüştür.

Osmanlıda Celâli adıyla bilinen isyancıların en kuvvetlisi, Karayazıcı lakabıyla anılan Abdülhalim'di. Bu şahıs, Sivas eyaletine bağlı sancaklardan birinin mütesellimi idi. Görevinin harp esnasında başkasına verilmesini hazmedememiş ve yerine gönderilen mütesellimi kabul etmeyerek üzerine gönderilen sancak beyini çift bozan köylü ve leventlerle harekete geçerek öldürmüş, muharebe dolayısıyla meydana gelmiş bulunan boşluktan istifade ile üzerine gönderilen beylerbeylerini perişan etmişti.

Karayazıcı'nın üzerine gönderilen kumandanlardan Sinan Paşa oğlu Mehmed Paşa'nın yetersiz olduğunu anlayan Karayazıcı, bir şekilde onu azlettirmiş ve peşinden Urfa'yı zapt ile hükümdarlığını ilan etmiş ve böylece "Halim Şah Muzaffer Bâlâ" ibaresiyle etrafa tuğralı fermanlar göndermeye başlamıştı. Eski Karaman muhafızını -ki isyan edenlerdendir- kendisine vezir ilan etmiş ve hükûmete küskün birçok kırıgın devlet adamı ona sığınmış, böylece kendilerine himmetler dağıtan Karayazıcı, Osmanlı Devlet teşkilatını kendisine örnek alıp benzeri bir ortam meydana getirmişti.

Onu Tokat'a kadar kovalayan Sokulluzade Hasan Paşa, Karayazıcı'nın ölümü üzerine bu iş bitti düşüncesiyle aldığı tedbiri gevşetmesiyle büyük hata işlemiş ve Karayazıcı'nın biraderi Deli Hasan, biraderinin serdengeçtileriyle Sokulluzade Hasan Paşa'yı Tokat'ta muhasara altına almıştır. Bu meyanda Deli Hasan'la mesele tatlıya bağlanmak istenmiş, kendisine Bosna beylerbeyliği, maiyetindeki önde gelen serdengeçtilere de sancak beyliği, kapıkulu süvariliği verilerek kendisi ve

maiyetindekiler zar zor Avusturya Seferi'ne gönderilmişti. Ne var ki iş bununla kalmamakta, Karaman ve Anadolu eyaletlerinde Tavi Ahmed ve Saçlı isimlerindeki Celâli icraatlarını devam ettirmekteydiler.

Hâl böyleyken diğer taraftan Canpoladoğlu İsyanı'nı bastırmış bulunan Kuyucu Murad Paşa, Halep'te kışladığı zaman Çağalazade Mahmud Paşa'yı bir miktar kuvvetle Bağdat üzerine sevk ederek bu dillere destan beldeyi Taviloğlu Mustafa'nın elinden almıştı (1607).

Celâli muharebelerinde "Kuyucu" lakabı almış bulunan Veziriazam Murad Paşa, Zidvotoruk Muahedesi'ni imzalamaya muvaffak olduktan sonra kendisini tamamen Celâli İsyanlarını bastırmak değil, kökünden yok etmeye adanmıştı. Gerçekten de isyanlar hayli yayılmış, Anadolu'yu tümü ile kaplayabilecek duruma varmıştı.

Paşa, asilerin durumunu iyice tetkik ettikten sonra hükümdarlığını ilan etmiş olan Canpoladoğlu üzerine yürüdü. Ancak Manisa, Bursa ve havalisinde en korkunç Celâli olarak nam salmış olan Kalenderoğlu vardı. Murad Paşa Halep'e geldiği zaman İstanbul'la rabitasını rahat temin için yol üzerindeki Celâli Kalenderoğlu'na güler yüz gösterip Ankara sancak beyliğini verdikten sonra yol üzerindeki diğer asileri defetti.

Murad Paşa Konya'ya geldiği zaman başına 30.000 kişi toplayabileceğini söyleyen serkeşlerden Saracoğlu Ahmed Bey'i idam etti. Gerekçesi ise aynen şuydu: Murad Paşa ardında kuvvetli kimseler bırakmak istememekteydi. Gerçi Saracoğlu zorbalardan Dam Köylü Mustafa'yı öldürmek suretiyle memleketi büyük bir beladan kurtarmış ve icraatıyla hemen herkes tarafından sevilmişti ancak bu sefer de kendisi zorbalığa başlamış, kadı naibini hançerleyip öldürmüştü ve sonra da Karaman Beylerbeyi Deli Ahmed Paşa'yı sarayı ile birlikte yakmış, 1000 kadar adam öldürmüştü.

Hükûmet Canpoladoğlu'na Temeşvar eyaletini vermiş ve bir sene kadar burada kalmış bulunan Canpoladoğlu, bölge halkının kendisini istememesinden doğan menfi bir sebepten dolayı

Belgrad'a gitmeye mecbur kalmıştır. Bu meyanda Kalenderoğlu İsyânı'nı da bastıran Murad Paşa, İstanbul'a avdetinde Celâli namıyla maruf bulunan tek bir eşkıya bırakmamak azminde olduğundan Belgrad muhafızı bulunan damadı Kadı Ali Paşa'ya verdiği emirle, Canpoladoğlu'nu Belgrad'da boğdurdu.

Tarihî kayıtlardan anlaşıldığına göre Kuyucu Murad Paşa'nın temizleme hareketi üç sene sürmüş, Canpoladoğlu, Kalenderoğlu, Tavi'l'in kardeşi Meymun kuvvetlerinden 30.000, ayrıca 1000 ve 3000 kişilik kuvvetlerle çetecilik yapan 48 çeteci kuvvetlerinden 25.000 kişinin öldürüldüğü ve bunlardan hariç diri olarak ele geçirilip katledilenlerin de 10.000 kadar olduğu tahakkuk etmiştir ki mecmuu 65.000 tutmaktadır.

Evet, Celâli İsyânlarının bastırılması, devlete başkaldıran çetecilerin tamamen imhası, bilhassa Murad Paşa'nın aman tanımaz tutum ve icraatları, bu meselede birinci derecede rol oynamıştır.

Murad Paşa, daha değişik bir metot uygulayabilir miydi, uygulayamaz mıydı bu husus ayrıca tetkike muhtaçtır ve bizim bu konuda fikir zikretmemiz çok büyük bir yanlış olur. Zira böylesi vakalara ancak salahiyet sahibi ve tarih uzmanı hocalar kanaat notu düşebilirler.

ÖZET BİYOGRAFİ VE MURAD PAŞA'NIN KİŞİLİĞİ (1535-1611)

1535 yılında doğmuştur. Aslen Hırvat devşirmelerinden olup, Enderun harici saray hizmetinde bulunmuş ve daha sonra hükûmet işlerinde vazife almıştır. 1554 yılında Mısır Valisi Mahmud Paşa'ya kethüda olmuş, 1567'de Mısır'da sancak beyi, 1571'de Koca Sinan Paşa ile Yemen fethinde bulunarak iki sene kadar Yemen beylerbeyi olmuştur. Daha sonra İstanbul'a geldiğinde Şebinkarahisar sancakbeyi olmuş ve daha sonra birçok sancakta bulunduktan sonra üç defa Diyarbakır beylerbeyi olmuştur.

1585 yılında Karaman beylerbeyi iken İran Seferi'nde atı tökezleyip bir çukura düşünce İranlılara esir düşmüş, esaretten kurtulduktan sonra Kıbrıs beylerbeyliğine tayin edilmiştir.

Veziriazam Lala Mehmed Paşa'nın İran'a serdar olması üzerine Murad Paşa da Avusturya cephesi serdarlığına tayin edilmiş ve Lala Paşa tarafından başlanılan sulh işlerini sona erdirip Belgrad'a geldiği esnada Derviş Paşa'nın katli üzerine Şeyhülislam Sunullah Efendi'nin tavsiyesi ile Aralık 1606'da kendisine sadaret mührü gönderilmiştir.

Merhum Prof. Dr. Uzunçarşılı Hocamızın *Osmanlı Tarihi*'nin 3. cildinin "Osmanlı Veziriazamları" bölümünde şu tarihî kayıtlar geçmektedir, aynen veriyoruz:

"Murad Paşa yaşça 90'ı bulmuş olup, Celâli takibi esnasında at üzerinde uzun müddet duramadığı için kendisini bağlattırırdı. Azim sahibi, tecrübeli, icraatında şiddetli ve amansızdı. Osmanlı hanedanına pek sadıktı. Soğukkanlı olup hissiyatını saklamasını bilir, vakti gelince harekete geçer, muvaffak olurdu.

Sultan Ahmed kendisine "Babacığım!" diye hitap etmiş ve Murad Paşa'nın öldürmek istediği nüfuzlu adamları kendisinden rica ederek kurtarmıştı.

Öldürdüğü Celâlileri kazdırdığı derin çukurlara attırdığı için 'Kuyucu' lakabını almıştır. Celâlilerden 30.000'i aşkın adam öldürmüş, Anadolu'yu temizleyerek tehlikeli vaziyetin önünü almaya muvaffak olmuştur.

Bir gün Celâlileri takip ile elde ettiklerini çadırı önünde katlettirerek kazdırdığı çukurlara attırırken orduya mensup olan bir sipahinin atının terkisinde bir çocukla geçtiğini gördüğünde çocuğu attan indirterek yanına çağırmış, kim olduğunu sormuş, çocuk kıtlık sebebiyle babasıyla birlikte boğaz tokluğuna Celâlilere katıldığını ve babasının 'şeştar/altı telli saz' çaldığını söylemiş, bunun üzerine Murad Paşa gülüp 'Baban Celâlileri şevke getirirdi.' diyerek çocuğun öldürülmesini emretmiş fakat gerek cellatlar ve gerek yeniçeriler ve Paşa'nın maiyeti çocuğu öldürmek istememişler, bunun üzerine ihtiyar veziriazam üzerinden kürkünü çıkarıp çocuğu hendek kenarına gö-

türüp işini bitirerek çukura atmış, sonra yerine gelip oturarak etrafındakilere ve yeniçerilere 'Kalenderoğlu ve Kara Said gibi eşkıya, analarından at ve mızrak ile doğmadılar, hep böyle sabi idiler. Sonra büyüyüp âlemi fesada verdiler, nice bin insan öldürüp mallarını mubah saydılar. Bu oğlan bunlarla gezip, bunların terbiyesiyle yetişmiştir. Büyüyünce bu fesadın lezzeti dimağından gitmez, akıbet bu da bir bela olur. Fesadın kökünü kesmek, bu gibilerin yok edilmesiyle mümkündür.' demiştir."

Celâlilerle alâkalı temsili bir resim. "İnternet Tarih Arşivi"

Son döneme (1607'den 1608'e) kadar Anadolu'da Celâli temizleme operasyonu yürütmüş, kayıtlara göre Celâli temizliği adı altında Doğu Anadolu Alevileri ile binlerce Türkmen'i de katletmiştir.

Celâlilerden Canpoladoğlu, Kalenderoğlu vesaireleri temizleyen Murad Paşa, Anadolu topraklarını bunlardan kurtarmış ve 1610 yılında İran Seferi'ne serdar olup o tarafta bulunduğu sırada İran elçileri ile sulh müzakereleri yapıldığı esnada 15 Ağustos 1611 tarihinde Diyarbakır'da vefat etmiştir. Naaşı İstanbul'a nakledilerek Beyazıt Vezneciler'de bulunan medresesi bitişiğindeki türbesine defnedilmiştir.

Osmanlı armalarından figür olarak Fatih Sultan Mehmed Han'ın portresi esas alınmış.

Kuyucu Murad Paşa'nın medfun bulundukları kendi türbelerinin dıştan görünümü. Mezkûr türbede ayrıca Cağaloğlu Sinan Paşazade, Mahmud Paşa, Abaza Mehmed Paşa, ayrıca üç ahşap sanduka ve bir çocuk lahdi bulunmaktadır.

Not: Ölüm tarihini 5 Ağustos 1611 olarak gösteren kaynaklar da vardır.

BÖLÜM III

OSMANLI'NIN SON KALESİ: YILDIZ SARAYI

Osmanlının son kalesi, son dayanağı Yıldız Sarayı olmuştur. Çünkü ceddine sadık olduğu kadar, ceddinin mülkünü korumaya da hayatını adanmış son Osmanlı sultanı olan II. Abdülhamid Han, bu sarayda ikamet etmekteydi ve bütün cihana bu mekândan hitap etmiş, devrinin -ki günümüzde de aynı devletlerdir- emperyalist devletlerine karşı bu kaleden mücadele vermişti.

Velakin ne acıdır ki bu muhteşem sultanı dış değil, iç düşmanlar mağlup etmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu Mu Yoksa Osmanlı-Türk İmparatorluğu Mu?

Cumhuriyet devletimizin tesisinden sonra ülkemizde iki fikir yapısı âdeta bizleri esir aldı. Kimine göre imparatorluğumuz Osmanlıdır. Kimine göre de Osmanlı-Türk İmparatorluğudur. İkincisi siyasi bir fikir yapısının ürünü olduğundan birincisini tercih edenlerimiz daha gerçekçi bir yaklaşım sergilemektedirler.

Bilindiği gibi Osmanlı bir imparatorluktur. İmparatorluklar ise muhtelif milletleri kendi bünyelerinde birleştirerek yekvücut hâline getirir. Yani onlar artık milletler değil, Osmanlının bir parçasıdır. Fransa Büyük İhtilali ile birlikte sinsice patlak veren milliyetçi akımlar, bizim ülkemize de sıçramış ve böylece ırklar mevhumu ülkemizdeki devlet anlayışını temelden sarsarak ırki harslar ön plana çıkarılmış ve imparatorluğumuzun tebaalar değil, tebaa anlayışı ağır şekilde yara almıştır.

Cumhuriyetimizin tesisiyle birlikte hanedan adı kaldırılmış, yerine bir millet adı konmuştur: Türkiye Cumhuriyeti Devleti olarak yeniden hayat bulan Türk devleti. Ne acıdır ki bazı art niyetli veya basiretsizler tarafından ırki harslar ön plana alınarak Türk ırkından olmayan kavimler tek kelime ile dışlanmıştır. Yani asırlarca bu toprakları kendilerine vatan bellemiş ve bu uğurda canlarını dahi feda etmekten asla çekinmemiş bulunan gayr-ı Türk unsurlar sistemli şekilde ayırımı tâbi tu-

tularak çoğunluğun yabancı ülkelere göçmesi gibi garabetler zuhur etmiştir.

Mesela, 1930'larda bakanlık görevi üstlenmiş bulunan Mahmut Esad Bozkurt *Millet Gazetesi*'nin 19 Eylül 1930 tarihli sayısında yer alan habere göre aşağıda koyduğumuz beyanı vermiştir. Gazi hazretleri okuduğu zaman hayretler içinde kalmıştır. Bunun üzerine "Beyefendi herhâlde hayli yorgun düşmüşler, istirahat buyursunlar!" diyerek görevine son verilmiştir. Malum beyan ise aynen şudur:

Türk bu memleketin yegâne efendisi, yegâne sahibidir. Saf Türk soyundan olmayanların bir tek hakları vardır: Hizmetçi olmak hakkı, köle olmak hakkı. Dost ve düşman ve hatta dağlar böyle bilsin!

Celâliler vakasının aslında devlete başkaldırma hareketi olduğunu keşfetmeye hiç de lüzum yoktur. Yani bu isyanlar adı eşkiya ayaklanmaları olmayıp siyasi boyutları bulunan bir ihtilal hareketi idi. "Celâlidirler." denerek "Türkmenlerin ve Güney Doğu Alevilerinin hiç mi hiç acımadan katledilmeleri sadece masum insanların katli olmayıp, her iki tarafın mezkûr savaşlarda muntazam ordular kullandıkları zamanlar olmuştur.

Mesela, Ord. Prof. Uzunçarşılı *Osmanlı Tarihi* adlı eserinde (c. 3, s. 105) bu konuya temas ederken şu kaydı düşmüşlerdir ki bizim bu konuda ne derece haklı olduğumuzu açıkça meydana koymaktadır:

"Canpoladoğlu Ali Paşa hükûmetin güç vaziyetini fırsat bilerek Seyfoğlu Yusuf'u mağlup ederek Şam Trablusu'nu zapt ve daha sonra Humus ve etrafına yayıldı. İstiklalini ilan etti. Askerini Osmanlı ordusu gibi tertip ettirdi. Atlı ve yaya iki sınıf sekban vücuda getirip yaya sekbanları yeniçeri gibi altmış iki bölüğe taksim ederek her birine bir çorbacı yani bölük kumandanı tayin etti. Bunlara maaş olarak iptidadan üçer akçe verip terakki ile yevmiyeleri sekize kadar çıkardı. Üç ayda bir postal, koyun akçası ve cephane tevzi eder ve yaya kuvve-

ti 16.000 kadar olup süvarisi dahi Osmanlıların kapıkulu süvarisi tarzında altı bölüktü ve bunların mevcudu da 18.000'di.

Canpoladoğlu bundan başka adına hutbe okutup para bastırdı. 2 Ekim 1607 senesinde Toskana hükümdarı olup Kaniye'de Tiryaki Hasan Paşa'dan mühim bir sille yemiş olan Arşidük Ferdinand ile bir muahede yapmış ve diğer devletlerle münasebete girişmeye teşebbüs etmişti."

Yukarıda kayda geçilen alıntı, sadece bir numune olsun diye eserimize alınmıştır. Yoksa buna benzer daha birçok vaka mevcuttur. Biz sadece Celâli İsyanlarının yalnızca bir eşkıya hareketinden ibaret olmayıp, doğrudan siyasi ayaklanmalardan müteşekkil devleti yıkıcı fikriyattan doğmuş hareketler olduğunu ifadeye çalışıyoruz.

Yani Türk boyları arası baş olabilme mücadelesinde Osmanlının tek bir müttefiki veya dostu yok gibi bir şeydir. Osmanlının dostu veya müttefiki yine Osmanlıdır! Peki, Osmanlı niçin yalnızlığa mahkûm edilmiştir? Çünkü Batı'yı da Doğu'yu da en âlâ şekilde değerlendirebilen, Doğu-Batı sentezini en müspet şekilde gerçekleştiren bir Türk boyudur da ondan. Hemen hiçbir millet sadece kendine has özellikleri içinde yoğunlaşarak kalamaz. Osmanlılar, pek çok milleti hemen hiçbir ayırım yapmadan ve asimile etme gayreti içine girmeden olduğu gibi kabullenip, onların işe yarar yönlerinden azami derecede istifade etmeyi bilmiştir. Osmanlının ileri görüşlü idarecileri Batı'da hâkimiyet kurmadan Doğu'nun hâkimi olunamayacağını gayet iyi anlamışlardı. Bilhassa Batı teknolojisi ile Batı ordularının ıslahı açısından Batılıların son derece hassas davranmakta olmaları Osmanlıyı birinci derecede alâkadar etmekteydi.

Evet, sözde aydınlarımızın hemen birçok eserde âdeta yerden yere vurdukları Osmanlının aslı, işte budur. Sözde aydınlarımızın bu gerçeği bilmelerine rağmen, hâlâ halkımızdan bunları gizlemeye çalışmakla nasıl bir fayda umduklarına akıl erdirebilmek gerçekten pek zordur.

Osmanlıyı zırcahil göstermeye çalışmak, koca imparatorluğun başını yemiş bulunan Genç Osmanlılar, Jön Türkler, İt-

tihat Terakki Fırkası mensuplarını âdeta birer kahraman göstermeye gayret etmek, acaba Türkiye'mize ne kazandırmış ve gelecekte neler kazandıracaktır? Hemen söyleyelim: dün neler kazandırdılsa, yarın da aynısını veya daha fazlasını. Tabii bu bir kazanç sayılabiliyorsa...

Biz, Osmanlı ile Anadolu Türk beylikleri arasında geçen muharebe ve muhtelif münasebetlerle alâkalı bir bölümü ay-nen kitabımıza alıyor ve sizlerin bilgisine sunuyoruz.

Bizans'ın tamamen çökmesinden sonra Akdeniz ve Karadeniz ticaret yolu tamamen Türk hâkimiyetine geçmişti. Deniz ticareti ve müstemlekecilikle varlığını idame ettiren başta Ceneviz ve Venedik olmak üzere deniz ticareti ağır basan devletler, büyük çapta iktisadi buhrana düştüler ki Batı piyasası tamamen çökmek üzere idi. Batı'nın sürüklendiği iktisadi buhran Doğu'yu da nihayet etkisi altına aldı. Böylece Batı ve Doğu'nun Hıristiyan ve Müslüman devletleri siyasi sebepleri de göz önünde bulundurup Osmanlıya karşı düşmanlık konusunda fikren birleşip, aralarında gayet geniş bir ittifak gücü meydana getirmişlerdi. Durum aynen şuydu: Papalık, Venedik ve Ceneviz Cumhuriyetleri Trabzon Rum İmparatorluğu ile gizli olarak birleşirken, diğer taraftan Trabzon İmparatorundan kız alıp hısımlık tesis etmiş bulunan Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan, İmparatorla ittifak akdettiği gibi, Venedik Cumhuriyeti ile de siyasi münasebetler tesis etmişti. Ayrıca Karaman ve İsfendiyar hükûmetlerinin de Uzun Hasan ile gizli münasebet içinde oldukları şayiisi yayıldıkça yayılmaktaydı.

Bütün bu tehlike arz eden anlaşmaları özel adamları vasıtasıyla zamanında öğrenen Fatih Sultan Mehmed Han, daha fazla beklemenin sadece düşmana zaman kazandıracığını düşünen büyük ve eşsiz Fatih, derhal ordusunu hazırlayıp harekete geçti.

O tarihlerde Anadolu'nun Karadeniz sahilinde üç devlet hüküm sürmekteydi: batıdan doğuya doğru Ceneviz Latin kolonisi ve bu havalide Ceneviz ticaretinin en önemli giriş merkezi olan Amastris (Amasra); Candaroğullarının Sinop ve Kastamo-

nu Türk beyliği; Komninos sülalesinin elinde bulunan Trabzon Rum İmparatorluğu.

Fatih Sultan Mehmed Han'ın planı, batıdan doğuya bu üç devletin varlığına son vererek Karadeniz sahillerini boydan boya Osmanlı hâkimiyeti altına alıp, Anadolu Türklüğünün siyasi birliğini teminle Osmanlılara karşı kurulmuş bulunan ittifaka gerekli darbeyi vurmaktı.

Böyle bir gaye ile sefere çıkan Fatih, muhteşem ordusu ve 150 parçadan müteşekkil donanmasıyla denizden ve karadan hedefe doğru ilerlemekteydi. Ancak bütün seferlerinde olduğu gibi bu seferinde de ilk olarak hangi mevkiyi hedef almış olduğunu gizlemekteydi.

Donanmanın başında mezkûr sefere denizden iştirak etmiş olan Veziriazam Mahmud Paşa bulunmaktaydı. Sultan Fatih karadan, Mahmud Paşa denizden ilk hedef seçilen mahal olan Amasra'ya karşı taarruz nizamı ile teslim olması ikazında bulunduğunda, Ceneviz kolonisi hazırlıksız yakalandığından derakap teslim oldu. İkinci hedef Candaroğulları idi. Sinop'a karşı da aynı taktik uygulandı. Muhasara esnasında hükûmetin başında İsfendiyar oğullarından II. İbrahim'in oğlu İsmail Bey bulunuyordu. Hükümdarın kardeşi ve amansız hasmı Kızıl Ahmed Bey daha evvel Osmanlıya sığınmış ve bu sefer esnasında Sultan Fatih, onu Kastamonu beyliğine tayin etmişti. Hasımının Kastamonu'ya bey atanmasından sonra durumu tehlikeli bulan İsmail Bey, son derece müstahkem konumundaki Sinop Kalesi'ne çekilmişti.

Kalenin gayet sağlam bir sistemle korunmasının yanı sıra, İsmail Bey ayrıca gayet kuvvetli bir savaş gücüne sahipti: 400 top, 2000 topçu, 10.000 çok özel eğitim görmüş nefer ve limanında bulunan donanması içinde o zamanki şartlara göre dünyanın en büyük 900 tonilatoluk harp gemilerine de sahipti. Dolayısıyla şayet savaşı kabul ederse her iki taraftan da hayli kan akabilirdi. Herhâlde sonu meçhul bir mücadele için kardeş kanı dökülmesini istememiş olacak ki Mahmud Paşa ile müza-

kere edilirken kendisine verilen teminat üzerine hiçbir mukavemet göstermeden doğrudan teslim olmuştur.

İlmi, ahlakı, fazilet ve meziyetleriyle dillere destan yüce Türk Hakanı İsmail Bey, Sultan Fatih'in karargâhına gelirken tüm Osmanlı vüzerası ve ümerası tarafından hürmet ve tazimle karşılanmış, Sultan Fatih tahtından kalkarak Türk hükümdarını istikbal için birkaç adım yürümüştü ve İsmail Bey el öpmek isteyince Candaroğulları ocağına şeref veren bu münevver Türk hükümdarının elinden tutan Fatih "İsmail Bey! Sen benim ulu kardaşumsun, reva mudur kim elimi öpesün?" diyerek İsmail Bey'in gönlünü almış, tahtında yanına oturtmuştu. En âlâ şekilde ağırlayıp dirlik olarak Yenişehir, İnegöl ve Yar Hisar kazalarını ona verdi ve mahdumu Hasan Çelebi'yi de Bolu Sancağı'na tayin etti.

İsmail Bey, sonradan Rumeli'de Filibe Sancağı'na tayin edilmiş, 1479 yılında mezkûr mahalde vefat ederek Cenab-ı Hakk'a kavuşmuştur. Kabri Filibe'dedir.

İlmiyle nam salıp telifatı da bulunan bu ünlü Türk şehzadesi 18 sene saltanat sürmüş, muhtelif müelliflere eserler yazdırarak Türk kültürüne büyük çapta katkıda bulunmuş, ayrıca memleketini baştanbaşa imar ettirmiştir.

İsmail Bey'in biraderi ve hasmı Kızıl Ahmed Bey ise, bir yıl kadar Osmanlı hâkimiyeti altında Kastamonu'da saltanat sürmüş, bilahare azledilmiş ve o tarihten sonra Candaroğlu Devleti tamamen sukut etmiştir.

Üçüncü hedef olan Trabzon Rum İmparatorluğunun siyasi yönü, Doğu Anadolu'ya hâkim olan Akkoyunlu Türkmen devletiyle bağlantılıdır. Karakoyunlu Türkmenler Osmanlılara yaklaşıncı Akkoyunlu Devleti'nin müessisi sayılan ve Kara Yölük namıyla anılan Bahaeddin Kara Osman, Timurleng'e hizmet etti. Fetret Devri'nin başında hizmetine mükâfat olarak Timur'dan Diyarbakır taraflarını almıştı. O tarihten sonra Doğu Anadolu'da Akkoyunlu hâkimiyeti siyasi şeklini alarak mezkûr devletin gücünü açıkça belirtmişti.

Gittikçe yükselen bu Akkoyunlu Türkmen devletini Doğu Anadolu'ya tamamen hâkim kılan Kara Yölük'ün torunu Uzun Hasan olmuştur.

Uzun Hasan, Trabzon İmparatoru David Komninos'un dilere destan güzelliğiyle meşhur yeğeni Kırya Katherine ile evlenmiş ve Trabzon Rum İmparatorluğunu himayesi altına almıştı.

Uzun Hasan'ın Trabzon Komninoslarıyla hısımlığı sadece kız almak durumuna dayanmaktaydı. Ancak Uzun Hasan'ın nenesinin de Komninoslardan olduğu hakkında bir rivayet vardı. Ayrıca bir baldızı da Venedik asilzadelerinden birinin zevcesidir. Ne var ki bu durum Uzun Hasan'ın Türklüğünde herhangi bir eksiklik meydana getirmez. Zira taçların, tahtların ön planda olduğu asırlarda hanedanlar arası evlilik akrabalıkları normal karşılanmaktaydı. Herhangi bir ülke, daha kuvvetli olabilmek gayesiyle böylesi bir yola başvurabilirdi.

Osmanlıyı hasım gören ve ondan kesin olarak kurtulabilme çareleri arayan Uzun Hasan, Trabzon İmparatorluğundan ayrı, Avrupa'nın Osmanlılar aleyhindeki siyasi tutumundan istifade edebilmek için onlarla da yakın ilişkiler kurmaya çalışmıştır.

Bütün bu siyasi davranışlardan 12 yıl sonra meydana gelecek ve kardeş kanı akmasına öncü olacak meşhur Otlukbeli Meydan Savaşı, başlıca sebeplerini yukarıda kayda geçtiğimiz siyasi çekişmelerin meydana getirdiği trajik bir üründür.

İKİ TÜRK HÜKÜMDARI ARASINDAKİ SİYASİ ÇEKİŞMELER VE OTLUKBELİ SAVAŞINI KAÇINILMAZ KILAN SEBEPLER

Sultan Fatih'ten arzu ettiği cevabı alamayınca âdeta küplere binen Uzun Hasan, Osmanlı hududunu aşarak Koyunlu Hisar/Koylu Hisar Kalesi'ni zapt ederek Sultan Fatih'e açıkça meydan okudu.

Anadolu Beylerbeyi Şarabdar Hamza Bey kumandasında bir kuvveti mezkûr kaleye göndererek kalenin geri alınmasını emreden Sultan Fatih, Hamza Bey mağlup düşünce yerine

Gedik Ahmed Paşa'yı geçirdi. Paşa, Uzun Hasan'ın önde gelen kuvvetlerinden birisini mağlup ettiğinde Osmanlı Sultanı da ordusunun başına gelip Koyunlu Hisar'ı geri alarak Bulgar Dağı'na doğru ilerlemeye başladı. Bu esnada Sare Hatun ve Sitare Hatun diye anılan Uzun Hasan'ın anası Sare Hatun, elçilerinin refakatinde Fatih'in karargâhına gelerek oğlunun sulh istediğini gönderilen değerli hediyelerle arz etti.

Fatih Sultan Mehmed Han, oğlunun elçilik görevini ifa eden bu saygıdeğer hanımın ricasını kabulle, kendisine "ana" diye hitap ederek kendi şartlarını bildirdi: 1. Trabzon seferinde Uzun Hasan tarafsız kalacak. 2. Anası Sare Hatun seferin sonuna kadar Osmanlı ordusunun rehini olarak alıkonacaktı.

Mezkûr anlaşma her iki tarafın da işine yaramıştı. Bu anlaşma neticesinde Sultan Fatih Trabzon Seferi'nin selametini sağlamış oluyordu. Uzun Hasan ise ordusunu yıpranmaktan kurtarmış ve böylece Avrupa'dan müttefikler kazanmıştı. Şu hususun da dikkate alınması lâzımdır ki hayati bir faktördür: Akkoyunlu hükümdarının bitaraf kalmasındaki başlıca sebep, son hezimetini olmayıp, Karakoyunlularla olan rekabetiydi. Timur istilasından beri Osmanlılarla hoş geçinen Karakoyunluların tutumu, Uzun Hasan'ın isteklerine doğrudan set çekmekteydi. Dahası hem Karakoyunlu Devleti hükümdarı Cihan Şâh hem de Osmanlı hükümdarı Fatih Sultan Mehmed Han'la aynı anda savaşamazdı. Dolayısıyla Fatih'in öne sürdüğü şartları derakap kabullenmişti.

Ancak Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan, tüm ince hesaplarına rağmen, savaş stratejisi mevzusunda Sultan Fatih'in hiç akla gelmedik sürprizlerle hareket ettiğini pek dikkate almamıştı ki bu pek büyük bir hataydı.

ORDUSUYLA DAĞLARI, ORMANLARI AŞAN HÜKÜMDAR

Osmanlının varlığına son verebilmek için bin bir çareye başvurup muhtelif tasarılar üzerinde çalışmakta ve bilhassa Os-

manlı ile hasım durumda bulunan İslam ülkelerini Osmanlıya karşı kullanmayı prensip edinmekte olan Batı'nın bu tutumu, Uzun Hasan'ın tam arzuladığı şey olmaktaydı. Dolayısıyla Osmanlıya düşman hangi Avrupa devleti varsa onunla dostluk ve müttefiklik anlaşmaları yaptı.

Gelelim Sultan Fatih'in Pontus İmparatorluğu seferinde uyguladığı taktiklere ki en az gemileri karadan geçirttiği ve cihanı hayran bıraktırdığı günlerdeki derecede yeni bir taktik uygulamaktaydı. Yine hemen herkes şaşkınlık içinde olanları seyrederken ayrıca onların kendisine hayranlık duymalarına vesile olmaktaydı.

Sefer-i hümayunda uyguladığı taktik, gerçekten övgüye layıktı ve vaka aynen şu şekilde cereyan etmişti:

Gümüşhane'nin sarp ve karlı dağlarından Pontus'a ulaşmayı düşünmüş olan Sultan Fatih, mezkûr dağların sarp yollarını tesviye ettirerek kesif ormanların içlerinden yol açtırıp ordu-suna dağları aştırmıştır. Fatih, bu icraatıyla daha evvel karadan yürüttüğü gemiler gibi dikkatleri çekmiş ki bu vesileyle Trabzon İmparatoru'nun böylesi bir hareketi hiç mi hiç beklememesi ve hem karadan hem de denizden payitahtın kuşatılmış hâle düşmesi karşısında şaşkınlık içinde kalması ve kayıtsız şartsız teslim mecbur olması temin edilmiş, Trabzon Seferi de Sultan Fatih'in zaferiyle son bulmuştu. Böylece miladın XIII. asrından XV. asrına kadar iki buçuk asır varlığını sürdüren Trabzon Rum İmparatorluğunun nihayet 1461 tarihinde Osmanlı hükümdarı Fatih Sultan Mehmed Han tarafından fethedilerek varlığına son verilmiştir.

Osmanlılar tarafından rehin tutulan Uzun Hasan'ın anası Sare Hatun, Trabzon'a kadar saygı değer bir rehine olarak getirildikten sonra şehrin işgali ile birlikte kendilerine ganimetlerden paha biçilmez hediyeler sunulmuş ve bilahare oğluna iade edilmişti.

Kuzey Anadolu Seferi'nin nihayete ermesiyle Amasra, Sinop ve Trabzon İmparatorluğu fethedilmiş, böylece Karadeniz sahilleri boydan boya Osmanlı-Türk hâkimiyetine geçmişti

ki Fatih bunu yeterli bulmamakta, bütün Karadeniz'i bir Osmanlı gölü hâline getirmeyi planlamaktaydı. Planının birinci safhası böylece tamamlanmış oluyordu.

Bunun gibi hakanlar ya da ikbalperestler arasındaki taç ve mevki hırsı mücadeleleri içindeki Türk boylarının aralarında meydana gelen kıyasıya savaşlar, zaman içinde Türk dünyasının büyük çapta güç ve kuvvet kaybetmesine sebep olmuş ve böylece günümüzdeki hazin tablo meydana gelmiştir.

Mesela, şayet Türk boyları arasında mücadele yerine yekdiğerine destek olma gerçekleşmiş olsaydı herhâlde 16 Türk devletinin varlığına lüzum kalmazdı. Bu minvalde hemen birçok münevverimizin 16 devlet kurabilmiş bulunan büyük bir millet oluşumuzla iftihar ederek takdirlerini yere göğe sığdıramamaları aslında bir züldür. Zira bu trajik durumdan değil takdir, ancak üzüntü duyulur. Çünkü cihana asırlarca hükmetmiş bulunan ve gerçek manada büyük bir millet olan Türkler, boylar ve fertler arası mücadelelerle düşman unsurlarının bir türlü beceremediklerini kendi elleriyle gerçekleştirmişlerdir.

Bu dehşetengiz basiretsizliğimizin hangi inanç ve kaynaklardan zuhur ettiğini anlayabilmek açısından cüzi bir numuneyi dikkatle gözden geçirmemiz elzemdir. Bu görüş açısını temsil sadedinde en uygun numunelerden biri olarak meşhur Otlukbeli Savaşı'nı ve savaşın hikâyesini sunulabilir ki biz de öyle yaptık. Dolayısıyla, okuyalım ve acı gerçekleri görelim. Görelim de mezkûr savaşın sadece zafer ve mağlubiyet hanelerini ne yaman yanılığlar içinde değerlendirdiğimizi acı da olsa anlayabilelim.

ENTRİKA DOLU GELİŞMELER VE KONYA'NIN ZAPTİ (1466)

Karaman hükümdarı Sultan İbrahim Bey, 16 veya 17 Ağustos Salı veya Çarşamba günü 1464 tarihinde, normal şartlar altında, yani vadesi dolduğunda eceliyle vefat ettiğinde veraset problemi doğmuş, ikbal hırsı içindeki hemen bütün vâris-

ler bir diğeri hasım görmeye başlamıştı. Karaman tahtı yeni sahibi veya sahiplerine hiç de güler yüzle bakmamaktaydı ve Karaman'ın istikbalini pembe ufuklar değil, kara kara bulutlarla kaplamıştı.

Osmanlı kayıtlarına göre Sultan İbrahim Bey'in İshak, Pir Ahmed, Kâzım, Alaeddin, Karaman, Süleyman ve Nûre Sûfi veya Nura Sofu adlarında yedi oğlu vardı. Bunların en büyükleri olan İshak Bey, bir cariyeden olduğu hâlde ötekilerin hepsi Çelebi Sultan Mehmed'in kızı, İkinci Murad'ın kız kardeşi ve Fatih'in halası olan Osmanlı prensesinin çocuklarıdır. Velakin Şikari'nin *Karaman Tarihi*'ne göre İshak Bey de Osmanlı prensesinden olmuştur. Yine aynı membaya göre diğer altı oğlundan son üçünün isimleri Karaman, Süleyman ve Nûre Sûfi değil; Halil, Yakup ve Küçük Mustafa'dır.

Umumi rivayete göre Sultan İbrahim Bey kendisine veliaht olarak en sevgili oğlu İshak Bey'i tayin etmiştir. Fakat Şikari'ye göre en büyük şehzade Kasım Bey'dir ve babası da onu veliaht göstermiştir. Osmanlı membalarına nazaran İbrahim Bey ölünce Konya tahtına Osmanlı prensesinden olma altı kardeşin en büyükleri Pir Ahmed Bey cülus etmiş, cariyeden olma İshak Bey İçel'e giderek orada tutunmuş, Süleyman'la Nûre Sûfi Fatih'e iltica ederek birer tımar almış fakat İçel'deki İshak Bey hakkının gasp edilmesine tahammül edemeyerek Akkoynlu hükümdarı Uzun Hasan'ı imdadına çağırmış, nihayet Uzun Hasan Erzincan ve Sivas üzerinden Karaman iline gelince mukavemet edemeyeceğini anlayan Pir Ahmed Bey, yanındaki kardeşleriyle birlikte Fatih'e iltica etmiş ve bunun üzerine İshak Bey Uzun Hasan'ın himayesinde babasının tahtına çıkmıştır. Bu meyanda bir taraftan da Osmanlılarla anlaşmaya teşebbüs etmişse de Fatih'in teklif ettiği Çarşamba suyu hududunu kabul etmemesi üzerine, Antalya Bey'i Hamza Bey sabık hükümdar Pir Ahmed Bey ile beraber sevk edilerek Ermenek veya Dağ Pazarı'nda 1464-1465 tarihinde mağlup edilip Pir Ahmed Bey ikinci defa olarak Karaman tahtına çıkarılmıştır. İshak Bey de bir rivayete göre Uzun Hasan'a iltica etmiş ve di-

ğer bir rivayete göre de karısı, oğlu ve hazinesiyle birlikte Silifke Kalesi'ne kapanmıştır.

Pir Ahmed Bey, Fatih'in himmetiyle tekrar tahta çıkınca Akşehir, Beyşehir, Ilgın ve Saklanhisarı şehirlerini şükran hediyesi olarak Osmanlı Devleti'ne terk etmişti. Bununla beraber Pir Ahmed Bey'in sonradan Osmanlı düşmanlarıyla ve bilhassa Venediklilerle ittifak etmesi Karaman devletinin büsbütün ortadan kaldırılmasıyla neticelenmiştir (1466).³

OSMANLILAR-AKKOYUNLULAR: OTLUKBELİ SAVAŞI (11 AĞUSTOS 1473)

XIV. asırda Anadolu'da doğusunda Van, güneyinde Urfa, Mardin, kuzeyinde Bayburt olmak üzere Fırat ve Dicle arasındaki sahada bir beylik kuran Akkoyunlu Türkmenler, 1453'ten itibaren 17 sene gibi kısa sayılabilecek bir devre zarfında hükümdarları Sultanü'l-Azam Ebu'n-Nasır Emir Hasan Bahadır Han önderliğinde Doğu Anadolu, İran, Irak ve kısmen Gürcistan ülkelerinden mürekkep büyük bir imparatorluk kurmuşlardı.

1467'de hasımları Karakoyunluların da telafisi imkânsız bir yenilgiye uğramalarından sonra Karakoyunluların topraklarını da ele geçirerek daha güçlü bir duruma geldiler. Akkoyunlu hükümdarı Uzun, Hasan Yakın Doğu'daki Türkmen uluslarını etrafına toplamış, Osmanlılardan kaçarak kendisine sığınan Anadolu beylerini ve Karamanoğullarını himayesi altına almıştı. Böylece güçlü bir imparatorluğun başında bulunan Uzun Hasan'ın karşısında tek bir hasım kalmıştı ve onu da dize getirmeden her daim hayal ettiği yegâne Türk hükümdarı olabileme arzusu hiçbir zaman yerine gelmeyecekti. Yani her geçen gün aslında istenmeyen kader savaşının sisli mor görüntüsü iki tarafça da âdeta görülebilmekte ve hemen her neferin kalbini hüznün kaplamaktaydı. Zira bu savaşta akacak kan Türk kanı olacaktı. Çünkü her iki taraf da Türk'tü!

3 *Danışmend Kronoloji*, c. 1, s. 303.

Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan, savaş hazırlıklarını tamamlamış ve Avrupa'dan da elde ettiği müttefikler sayesinde son derece güçlü bir devlet konumuna yükselmişti. 1471 baharında Tebriz'de imzalanan Akkoyunlu-Venedik ittifakına göre Uzun Hasan, bütün Anadolu'yu Osmanlılardan zapt edip İstanbul Boğazı'na dayanıncaya kadar iki taraf müşterek hareket edecek, Venedikliler top tüfek gibi ateşli silahlar verip mütehasıslar göndereceklerdi.

O yıllardaki Avrupa'nın en kuvvetli devleti Venedik'ti. 3600 savaş gemisi, 36.000 gemi neferi ve subayı ile bu savaşın vurucu güçlerinden birisi konumundaydı. Bu meyanda Asya'nın en kuvvetli ve en mükemmel ordularına sahip Akkoyunlu devleti ile ittifak etmiş olması Venedik'in gücüne güç katmaktaydı. Ayrıca mezkûr ittifaka irili ufaklı birtakım yardımcı devletlerin de iştirak etmiş olması Uzun Hasan'ın daha güçlü duruma gelmesini sağlamıştır ki bütün bu olanlardan haberdar edilerek gerekli tedbir ve hazırlıklarda bulunması böylece sağlanmıştır.

Bu büyük savaşta Osmanlı ordusunun nihai zafere ulaşmasındaki sihirli güç sadece Osmanlının üstün silah gücü olmayıp, Yüce Allah'ın eşsiz inayet ve yardımı ile Osmanlının iman gücü ve hasmını küçümsememe özelliği olmuştur.

Denecektir ki "Peki, diğer Türk boyları imansız mıydı?" Haşa! Böylesi mantıksız bir iddiada bulunmuş değiliz. Tabii ki hemen her Türk boyu imanlıydı. Aksini iddia etmek tabii ki yanlışların en büyüğü olur. Bizim arz etmek istediğimiz şudur: Cenab-ı Hak, Konstantiniyye'nin fethini Sultan Fatih'e nasip kılmıştır. Binaenaleyh bu seçilmiş sultana ancak saygı duyulabilir.

Otlukbeli'de iki Türk boyunun yekdiğerine karşı aman tanımaz boyutta kıyasıya bir savaşa tutuşmuş olmaları ve bu boğuşmaya sebep teşkil eden başlıca faktör dikkate alındığında, karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır: Türk boyları arasındaki ikbal çekişmeleri, başbuğ olabilme mücadelesi vs. gibi amaçlar, Türk cihan hâkimiyeti mefkûresine her daim gölge düşürmüş ve en sonunda sadece ve sadece hayal olmaktan öteye geçememiştir. Mesela, hemen her yanlış, her başarısızlığı ve en acısı

her ihaneti “dönme vezirler ile azınlık unsurlara yüklemek” alışkanlık hâlini almış ve böylece hemen her nevi yanlış veya suç örtbas edile edile muhteşem bir imparatorluğun yoklara karışması kaçınılmaz bir sonuç olmuştur.

OSMANLI RÜŞVETE ALIŞTIRILIYOR

Herhangi bir imparatorluğu yıkmak isteyenler muhtelif yollar denerler. Ancak içlerinde en müessir olanı muhakkak ki rüşvetin baş tacı edilmesidir.

Osmanlı hanedanı baştan beri temas ettiğimiz gibi sadece dış değil, aynı zamanda ve bilhassa iç düşmanlar tarafından acımasız saldırılara uğramış ve nihayet sukut ettirilmiştir. Ancak her ne yapılmış ise tamamen unutturulamamış ve bugün dahi bin bir hinlikle kötülenmektedir.

Bu niçin böyledir? Böyledir çünkü Türk milletinin atalarını tanıması, ataları hakkında bilgi sahibi olması, bazı bürokrat ve siyasilerin varlıklarına son verebilir ve bu korku onlara bu zavallılığı yaptırmaktadır.

Mesela, yüce önderimiz Gazi hazretlerini Osmanlıya karşı kullanabilmeyi çok arzulamışlardır lakin arzu ettikleri düzeyde bir ortam bulamamışlardır. Zira yüce önderimiz Gazi haz-

retlerimizin kavgası hanedanla değil, cihan emperyalistleri ve ülkemiz içindeki uzantılarına karşı olmuştur. Dolayısıyla Gazi hazretleri de onlar için sakıncalı sayılmış ve gizlice ona karşı cephe alınmıştır. Siz onların Kemalizm'den falan dem vurmalarına bakmayın. Hemen hepsi de göstermelidir.

Dahası çoğu zaman kendilerine ait birtakım görüşleri veya fikirleri "Gazi hazretlerininidir." diye milletimize yutturmaya çalışmaktadırlar.

Demokratik sisteme gelince, şayet siz Gazi hazretlerini eleştirebilmek için mücadele veriyorsanız demokrasi adına birçok sözde aydınımız sizi kesin destekler. Şayet eleştirmek istediğiniz şahıs veya şahıslar sol cenahtan ise o zaman hemen herkes demokrasi adına (!) sizin karşınızda olacaktır. Deneyin ve görün.

Gelelim Osmanlının rüşvete alıştırılmış olması bahsine.

*Sultan III. Murad Han (1546-1595)
Saltanatı: (1574-1595)*

OSMANLIYI RÜŞVETE ALIŞTIRAN DENSİZ BİR VEZİR

Hanedanının istiklali ile beyliğine Osmanlılar tarafından son verilmiş olan İsfendiyaroğullarından Kızıl Ahmedli Şemsi Ahmed Paşa, Kızıl Ahmedzade Mirza Paşa'nın oğlu olarak kayıtlarda geçmektedir. Bazı kaynaklara göre de Arnavut asıllı olup İsfendiyaroğullarının hizmetkârı olmuş, efendilerinin sukutundan sonra da onu Osmanlılar kendi hizmetlerine almışlardır. Bu zat, Osmanlıda en yüksek makamlara kadar yükselebilmiş ve Osmanlılar tarafından her daim itibar görüp âdeta el üstünde tutulmuş olmasına rağmen, mensubu bulunduğu hanedanı ile beyliğinin lağvedilmiş olmasını bir türlü hazmedememiş olması sebebiyle her geçen gün daha derinden kin duyduğu Osmanlı Devleti'nin en mahrem ve en yüce makamına kadar erişebilmiş ve en büyük kötülüğü de bu makamda olduğu zaman icra etmiştir (1579-1580).

RÜŞVET VAKASI VE OSMANLI MÜLKÜNE HARAMIN GİRİŞİ

Müverrih Mustafa Ali Bey rüşvet vakasını şöyle anlatmıştır ki aynen geçiyoruz:

“Bir gün Şemsi Paşa'nın sarayında idim. Padişah yanından gelmiş, gayet sevinçli idi. Kâhyasına ‘Bugün Kızıl Ahmedlinin intikamını Âl-i Osman'dan aldım. Onlar bizim ocağımızı söndürdükleri gibi ben de onların ocağını söndürecek bir mukadime tertip ettim.’ dedi.

‘Ne veçhile?’ diye sordular.

‘Rüşvet almaya dadandırıdım. 40.000 altın bir büyücek lokma idi. Padişah’a ‘hediyedir’ diye yutturdum. Artık rüşvet almaktan el çekmezler, irtişa ile de devletleri sebat bulmaz.’ dedi.”⁴

Kayda geçtiğimiz bu müessif vaka aslında ibret alınacak bir icraatın ürünüdür. En enteresan tarafı da hemen birçok kay-

4 Bkz. Reşat Ekrem Koçu, *Osmanlı Padişahları*, s. 163.

nakta ya es geçilmiş veya "rivayete göre" tabirleri ile anlatılmış olmasıdır. Düşünün, bunu yapan şahıs şayet gayrimüslim olsaydı böylesine toleranslı davranılır mıydı? Hiç sanmıyorum. Hele yapan "Ermeni asıllı" olsaydı vay o Ermeni'nin de Ermenilerin de hâline!

Baştan beri bütün bu yazdıklarımızdan da anlaşılabilceği gibi, Osmanlı diğer Türk boyları tarafından pek sevilmemiş, hemen her fırsatta Osmanlı Devleti'nin yıkılması için hemen her nevi entrikal faaliyetler bir diğerini izlemiştir.

Şurası acı da olsa bir gerçektir ki irili ufaklı Türk devlet ve boylarının Osmanlıyı devamlı şekilde baltalamaları sadece Osmanlıyı değil, aynı zamanda Türk cihan hâkimiyeti idealini de yoklara karıştırmıştır. Şayet Gazi hazretleri gibi müstesna bir önder çıkmamış olsaydı günümüzdeki Türkiye'den de olacaktık.

Sultan II. Abdülhamid Han ceddinin tahtına çıktığında Osmanlı Devleti içte ve dışta tam bir bunalım içindeydi. Osmanlı için iç düşman dıştan daha tehlikeli bir durum arz etmekteydi. Zira devletin mali sıkıntı içinde oluşu bilhassa Avrupa'nın da işine yaramakta ve muhtelif baskılarla Osmanlı Devleti âdeta bunaltılmaktaydı. Meselenin en hazin tarafı da Osmanlı Devleti'nin varlığını hiçbir şekilde kabullenmeyen muhalif zümrenin de tam bir basiretsizlik içinde bir nevi Avrupa'ya yardım eder bir görünüm sergilemeleri ve bazı paşaların da Avrupa'nın sayılı devletlerine hoyratça borçlanmalarıydı ki en feci olanı da buydu. Zira koca Süveyş Kanalı bu gibi sebeplerden dolayı elimizden uçup gitmiştir.

Sultan II. Abdülhamid Han, 31 Ağustos 1876 Perşembe günü Osmanlı tahtına çıktığında 34 yaşındaydı. Bütün gençliğini veliaht duygularıyla kendini Osmanlı tahtına layık kılabilmek için harcamıştı. Özel bir eğitime tâbi tutulmuş son derece zeki ve zihin ufku gayet açık bir şehzade idi.

Ne var ki Osmanlı Devleti o sıra içte ve dışta tam manada bunalım içinde idi. Hele mali sıkıntılar dayanılmaz seviyelere ulaşmıştı. Osmanlı toprakları üzerinde ezelden beri gözü bulunan Avrupa devletleri ise yeni bir güç dengesi üzerinde hassa-

siyasetle duruyor ve bu meyanda Osmanlının bu menfi durumu karşısında da sessiz kalmayıp aralarında söz birliği etmişçesine Osmanlının borçları bahsinde son derece gaddar davranarak baskılarını arttırıyorlardı (1876).

Sultan II. Abdülhamid Han'a gelince, henüz genç bir padişah olmasına ve meseleleri üst düzeyde değerlendirebilmesine yarayacak tecrübesi pek olmamasına rağmen, genç Padişah onca tecrübeli zevata şapkasını ters giydirebilecek düzeyde bilgi edinebilmiş ve böylece gerekli tedbirleri almıştı.

Diğer taraftan İstanbul'un üst düzey münevverleriyle siyasi çevreleri, meşruti bir düzene geçilmesiyle Avrupa'nın siyasi baskısını hafifleteceği inancındaydı. Hâlbuki Avrupalılar Ortadoğu'nun her nevi kaynağını ele geçirebilme planları içindeydiler. Bu gayeye erişebilmeleri için de Osmanlı-Türk İmparatorluğunu tamamen ortadan kaldırmanın şart olduğunu gayet iyi bilmekteydiler.

Peki, bu son derece tehlikeli gidişin varlığını keşfedecek düzeyde Osmanlı münevverleri içinde tek bir fert dahi çıkmamış mıydı? Tabii ki çıkmıştı lakin onlarca Batı'nın hedef aldığı Osmanlı idi, Türk milleti (!) değil.

Avrupa hayranlığı içlerine öylesine sinmişti ki aralarında ırki harslarını dahi unutup milli hisleri galeyana geldiğinde ayağa fırlayıp esas duruşta Fransız milli marşını yüksek sesle okuyanları vardı.

Evet, genç Padişah ecdadının kanları pahasına elde ettikleri Osmanlı mülkünün bir karış toprağını dahi elden çıkarmadan korumaya âdeta yeminliydi. Ancak onun bu asil duygusunu değerlendiremeyen sözde aydın bir üst düzey zevat, kendisini tahtından ettikten sonra acı gerçeği görebilmiş ve ahlar vahlar içinde büyük hatanın telafisine gidilmek istenmişse de ne yazık ki iş işten çoktan geçmiş, yapılan hatanın telafisine imkân kalmamıştı.

Nitekim bu hazin tabloyu en âlâ şekilde canlandıran, hazin durumu tarihî bir dörtlükle bizlere takdim eden ünlü filo-

zof ve siyaset adamı Rıza Tevfik Bölükbaşı olmuştur. Buyurun okuyun ve hep birlikte ibret alalım:

Divane sen değil, meğer bizmişiz!

Bir çürük ipliğe hülya dizmişiz!

Sade deli değil, edepsizmişiz;

Tükiürdük atalar kıblegâhına!

Sultan II. Abdülhamid Han'ın bizzat hazırlayıp uygulama sahasına koyduğu siyaseti ise özetle şuydu: Batı'ya karşı dengeli bir politika izleme, Avrupa devletlerini yekdiğerine karşı kullanma ve aradaki denge politikasını her daim birinci planda tutma.

Doğu'ya karşı ise İslamcı bir politika izleyip halifelik sıfatını azami derecede değerlendirebilmek gayesiyle meseleye geniş açıdan eğilerek Papalığın misyoner faaliyetlerine karşı İslami açıdan karşı atağa geçerek Hindistan ve Japonya'ya Kur'an-ı Kerimler gönderip İslamiyet'i bütün cihana yayma politikası güderek Papa'nın izlediği politik hareketin karşısına İslami bir hareketle mukabelede bulunmak suretiyle "denge politikasını" her daim birinci planda tutmuştur.

Evet, mücahit hükümdarın bütün cihana karşı uyguladığı siyaset, günümüz devletlerince dahi aynen uygulanmakta ve ABD dahi kendi siyasi manevralarında bunu bilhassa değerlendirmektedir. Lakin ne acıdır ki bizdeki üst düzey zevat hâlâ bunun değerini kavrayabilmiş değildir. Bilakis o eşsiz, o büyük hükümdar "Kızıl Sultan, Pinti Hamid" gibi pek çirkin yakıştırmalarla yaftalanmıştır.

Bütün bu misallerin gösterdiği gibi, bizdeki üst düzey zevat kısır bir döngü içinde bocalayıp durmakta, bir meseleyi tüm yönleriyle görebilmek bir yana, çeyreğini dahi görmekten yoksun, başları kuma gömülü deve kuşu misali hiç durmadan ahkâm kesip durmaktadır. Hâliyle meydana gelen ciddi anlaşmazlıklar her geçen gün biraz daha çoğalıp Padişah ile devlet

ricâli arasında görüş ve fikir ayrılıkları daha da artınca Padişah tam manada yalnızlığa doğru itilmektedir. Zaten böylesi şartlar altında daha başka bir gelişme beklenemezdi.

Nitekim yalnızlığa itilmenin meydana getirdiği menfi atmosfer içindeki Padişah'ın aldığı kararların bazılarının hatalı oluşunun günahı ve vebalinin sadece Padişah'a yüklenmesi tabii ki doğrudan vicdansızlıktır. Ne acıdır ki mezkûr vicdansızlık günümüzde dahi devam edip gitmektedir.

Hâlbuki iyi tetkik etmiş olsalardı, Sultan II. Abdülhamid Han'ın parlak bir zekâ, güçlü bir belleğe sahip olan emsali zor bulunur bir hükümdar olduğunu görebilirlerdi. Mesela, hemen her karmaşık problem onun nezdinde bir satranç taşı değerinde idi. Böylece yerinde yapılan her hamle problemin çözümünde rol oynayan bir unsurdur ve eninde sonunda "şah ve mat" diyen taraf kendisi olmaktadır.

Böylesi titiz bir tarzla politika yapan II. Abdülhamid, dış siyasette gayet olumlu ve ihtiyatlı bir yol çizmiştir. Mesela, Fransa ve İngiltere'nin zaman zaman kaypak hareketler içinde olduğunu görmüş, buna mukabil gayet mükemmel manevralarla karşı hamleye geçerek Alman İmparatorluğu ile yakın temaslara tesis ederek Osmanlı'nın siyaset dünyasında kolay lokma olmadığını ispat etmiştir. Gerçi Alman İmparatorluğunun müttefikliğinden Birinci Cihan Harbi'nde pek hayır gelmemişse de bunun sorumluluğu sadece Sultan II. Abdülhamid Han'da olmayıp, devletlerarası siyasi münasebetlerin kaypak bir zemin üzerine kurulu oluşundadır. Netice itibariyle İngiltere ile Fransa'nın kaypak bir siyaset gütmüş olmaları Sultan II. Abdülhamid Han'ı böylesi bir tercihe zorlamıştır.

Türkiye topraklarının son derece stratejik bir zemin üzerinde oluşu sebebiyle Türkiye'nin herhangi bir güçlü devletle müttefiklik anlaşmaları kurması tabiidir. Kaldı ki günümüzdeki Federal Rusya dahi, dün olduğu gibi bugün de Türkiye ile "Boğazlar meselesi" yüzünden problemlili bir konumdadır.

Kayıtlardan da anlaşılacağı gibi Sultan II. Abdülhamid Han'a göre Rus-Osmanlı Harbi'nde İngiltere Osmanlı'yı yalnızlığa ite-

rek yeni bir dış siyaset uygulamasına geçmiş ve Osmanlı'yı parçalama planını devreye sokmuştu. Dolayısıyla Padişah, İngiltere'yi en büyük düşman olarak nitelemektedir.

Nitekim Sultan II. Abdülhamid Han'ın tahminlerinde hiç de yanılmadığı dönemin Avrupa devletlerinin Osmanlıya karşı olan tutumlarıyla meydana çıkmıştır. Şöyle ki büyük devletler Berlin Antlaşması'ndan (1878) sonra aralarında vardıkları bir karara göre Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü muhafaza etmesi politikasından vazgeçerek bu muazzam imparatorluğu parça parça etme politikasını uygulama sahasına sokmuşlardı.

II. Abdülhamid Han'ın isabetli tahminlerde bulunması bilhassa saray çevresi ile Babıali camiasını hayretler içinde bırakmaktaydı. Zira bu talihsiz sultana hemen hiç kimsenin gönülünden yardım etmemiş olduğunu kesin bilmekteydiler ve buna rağmen her daim isabetli tahminlerde bulunmasına gerçekten de hayret etmemek elde değildi.

Nitekim İngiltere 1878'de Kıbrıs adasının idaresini ele geçirmiş, 1882'de ise Mısır'ı işgal etmişti. Fransa ise 1881'de Tunus'u işgal etmiştir.

Sultan II. Abdülhamid Han, böylesine zor bir dönemde elinden geldiğince soğukkanlı davranmaya çalışıp imparatorluğunun siyasi ve iktisadi gücünün ölçüsünü bilerek hemen her yabancı ülkeyi ayrı ayrı değerlendirmiş, her ülkeye karşı en uygun politikayı uygulamıştır. Direkt kapı komşusu sıfatına haiz Çarlık Rusya'sı ise bilhassa ürkütölmeyerek elden geldiğince hoşnut tutulmaya çalışılmıştır. Diğer taraftan imparatorluk Almanya'sı ise Osmanlı Devleti'nin güvenebileceği yegâne büyük devlet sayılmaktaydı. Evet, II. Abdülhamid'in dışı karşı uyguladığı stratejik politikası özetle buydu.

İTTİHAT VE TERAKKİ'NİN DOĞUŞUNA ZEMİN HAZIRLAYAN OLAYLAR

Nasıl ki ilkbahar olmadan yaz, sonbahar olmadan da kış gelmezse, olumlu veya olumsuz herhangi bir vaka da zuhur etmeden, bilhassa şer hareketleri dış gösterecek zemin bulamaz.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, varlığı ile hayır mı şer mi getirmiştir? Biz bu noktayı tarihin yargısına bırakarak sadece mezkûr fırkanın doğuşu ve Osmanlı Devleti üzerinde bıraktığı derin izleri üzerinde duracağız ki günümüzde dahi hâlâ varlığını sürdürmektedir.

Yazımızın başında belirttiğimiz gibi ilkbahar-sonbahar misali Osmanlı-Rus Harbi'nde zuhur etmiş bulunan acı mağlûbiyetimizin meydana getirdiği ağır gedikler neticesi topraklarımızdan bahse değer kayıplara uğramamız, Tunus ve Mısır gibi önemli vilayetlerimizin emperyalist devletler ellerine geçmesi Osmanlı halkının huzurunu kaçırmış, bunu fırsat bilen bazı muhalif talebe, bürokrat ve siyasilere ise sinsice faaliyete geçmişler, halkı Saray'a karşı kıskırtmaya başlamış ve bu meydana muhtelif yorumlara mahal bırakmadan sessizce siyasi bir cemiyet kurma çalışmalarına girişmişlerdi.

Bazı kaynaklara göre Sultan II. Abdülhamid'in keyfi idare ve istibdadına karşı cephe alınması fikrini taşıyıp bu muhalefeti fiilî duruma geçirmeyi planlayan bazı gençler açısından mesele, günün mevzusu olmuş ve bu gençler her daim bu meseleyi konuşur olmuşlardı.

Yıldız Hafiye Teşkilatının mevcudiyeti, sansürün her geçen gün biraz daha ağırlaştırılması, bilhassa yüksek tahsil gençliğini harekete geçirmişti ve bazı yüksek tahsil gençleri aralarında anlaşarak Padişah'a karşı bir hareketin bir an evvel başlatılması fikrinde birleşmişlerdi.

Bizzat Sultan II. Abdülhamid Han tarafından kurulmuş bulunan Askerî Tıbbiye okulu talebeleri ise bu hususta başa güreşenler olmuştur. Bu konuda ilk harekete geçen kuruluş tıb-

biyelilerin meydana getirdikleri İttihat ve Terakki Cemiyetidir. Bu kuruluşun ilk adı ise İttihat-ı Osmanidir.

Mezkûr cemiyetin ilk kuruluşu 21 Mayıs 1889'dur. İlk toplantısı Tıbbiye Mektebi hamam ve mutfaklarına ait odun yığınları üzerinde yapılan bu cemiyet; Ohrili Dr. İbrahim Temo, Arapgirli Abdullah Cevdet, Diyarbakırlı İshak Sükûti, Kafkasyalı Mehmed Reşid, Bakülü Hüseyinzade Ali Beyler tarafından kurulmuştur. Ancak bazı kaynaklarda Konyalı Hikmet Emin ve İsmail İbrahim Beylerin de kurucuları arasında oldukları geçmektedir. Yani mezkûr konunun ayrıca incelenmesinin elzem olduğu böylece anlaşılmaktadır.

Yukarıda adları geçen serdengeçtilerin kimlikleri özetle şöyle kayıtlara geçmiştir: İbrahim Temo, bilahare Romanya tabiiyetine geçmiş, âyan azası olmuş ve yakın tarihte Romanya'da ölmüştür. Doktor Abdullah Cevdet Bey, sürgünde bulunduğu Trablusgarp'tan bir maltız kayığı ile Tunus'a kaçmış, oradan da Avrupa'ya geçmiştir. 1897 Anlaşması'nda Viyana Sefareti doktorluğunu kabul etmiş, bir müddet sonra ise Sefir Mahmud Nedim Paşa'ya hakaret ettiğinden vazifesinden ayrılmaya mecbur kalmıştır. Daha sonra Cenevre'de İçtihat Matbaa ve mecmuasını tesis ettikten bir müddet sonra Kahire'ye nakletmiş ve İstanbul'da vefat etmiştir. Kafkasyalı Mehmed Reşid, Avrupa'ya kaçanlardandır. Cenevre'de *Osmanlı Gazetesi*'ni çıkarmıştır. 1897 Anlaşması'ndan sonra Roma Sefaretinde memuriyete atanmıştır. Doktor Mehmed Reşid Bey, meşrutiyetin ilanından sonra memuriyet hizmetinde bulunduğu Trablusgarp'tan İstanbul'a dönmüştür. İttihat ve Terakki Fırkasında iyi bir mevki elde etmiş ve böylece muhtelif valiliklerde hizmet sunmuş, Birinci Cihan Savaşı mütarekesinden sonra tevkif edileceğini öğrenince Beşiktaş'ta intihar etmiştir. Bakülü Hüseyinzade Ali Bey vefat etmiştir. Hikmet Emin Bey İzmir'de biraderi olan ulemadan Mahmud Esad Efendi'nin evinde vefat etmiştir.

İttihat ve Terakki Fırkasına hariçten iltihaklar da olmuş, İzmirli Übeydullah Efendi, *Saadet Gazetesi* başyazarı Ali Şefik Bey,

Necip Dırağa Bey, Posta Memuru Talat, bilahare Paşa Giritli Muharrem Bey, Kosovalı İbrahim Bey, vs.

Mezkûr kuruluş ilk zamanlar sadece taraftarını çoğaltmaya ehemmiyet vermiş ve bilahare fiilî herhangi bir harekete girişmeyip Yıldız'ın şimşeklerini üzerlerine çekmekten çekinmişti. 1894'te ise arzu ettikleri fırsat ellerine geçmiş ve Kafkas Ermenileri tarafından tezgâhlanan meşhur Babıali Nümayişi onların ekmeğine yağ sürmüştür.

Ancak bu dış görünümdür. Zira aslı bu değildir. Mesela, ciddi bir kaynakta mezkûr durum şöyle izah edilmektedir ki tamamı değilse de büyük bir kısmı birtakım siyasi yakıştırmalardan müteşekkil kayıtlardır ve günümüzde dahi varlığını sürdürme imkânı bulmuştur. 1894 tarihinde İstanbul'da vuku bulan ayaklanma harekâtı neticesinde, Ermenilerin Babıali'ye hücumu ve Osmanlı Bankasına taarruzları üzerine, İngiltere ve Fransa hükûmetlerinin takındıkları tavır ve vaziyetten ürken cemiyet mensupları fiiliyata geçmişler ve bu suretle memlekette gadre uğrayanların yalnız Ermeniler olmadığını ve bütün Osmanlıların Sultan II. Abdülhamid istibdadından müşteki bulunduğunu ve devletlerce ittihaz edilecek kararın herhangi bir ekalliyet lehine olmaktan ziyade bütün Osmanlı camiasına şamil bulunması lâzım geleceğini Avrupalılara anlatmak istemişlerdir.

Ayrıca Doktor Abdullah Cevdet Bey tarafından hazırlanan gizli bir beyanname el altından halka ulaştırılmıştır:

“Müslümanlar ve ey sevgili vatandaşlarımız Türkler!

Ermeniler, devletimizin büyük makamı olan ve bütün Avrupalılarca tanınan, hürmet gören Babıali'yi basmaya kadar cüret ettiler. Payitahtımızı sarstılar. Ermeni vatandaşlarımızın bu küstahça hareketleri mucib-i teessüfümüzdür.

Lakin hakikatte zulüm, istibdat ve idaresizlik bu mucib-i teessür ve teessüf hâdiseleri doğurmuştur. Biz Türkler de umum Osmanlılar gibi bu müstebit hükûmetten ıslahat ve hürriyet isteriz. Cemiyetimiz bu maksatla çalışıyor. Biz, bugün Ermenileri tedibe çalışacağımıza; idaresizliğin, zulüm ve istibdadın

merkezi olan Babıali'yi, şeyhülislam kapısını, Yıldız'ı basarak bu daireleri müstebitlerin başına yıkalım. Elele verelim, toplanalım, çoğalalım. Bizim de hürriyete, serbestiye âşık ve müstahak olduğumuzu âlem-i medeniyete gösterelim. İmza: Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti.”⁵

Mezkûr eserin 159. sahifesinde şu enteresan kayıt geçmektedir ki okuduktan sonra derin derin düşünmemeye imkân yoktur. Aynen aktarıyorum:

“Beyannamedeki ifade tarzından Ermeni komitelerinin faaliyetlere geçmeleri üzerine Türk gençlerinin de tahrik edildiği hissedilmektedir. Şu kadar var ki gençler bu münasebetle el ele verilmesini ve müşterek hareketlerle istibdadın yıkılmasına çalışılmasını tavsiye etmek suretiyle camia zihniyeti güdülmemesi fikrini de ortaya atmaktadırlar. Tabiidir ki bu düşünce çok makul ve tebrike lâyıktır.”

“Ermenilerin Babıali'ye hücumu” tabiri hilafsız kayd-ı maksatla sarf edilmiş siyasi bir yakıştırmadır. Zira Ermeni komitelerinin Osmanlı Devleti'nin merkezi, yani kalbi konumundaki Babıali'ye hücum edebilecek güç ve kuvvette olmadığını az buçuk tarih bilgisi olan herkes bilir. Kaldı ki vaka sadece bir nümayişten ibarettir. Vaka 1894'te değil, 18 Eylül 1895'te zuhur etmiş, Babıali Nümayişi olarak tarihçiler tarafından kayıt düşülmüştür ki İstanbul'da zuhur eden Ermeni ayaklanmalarının başlıcasıdır diyebiliriz. Zira payitahtta zuhur eden bu uğursuz olay, Osmanlı Ermenilerinin topyekûn sonu meçhul bir maceraya sürüklenmek istendiğini gösteren özellikler taşır.

Ermeni meselesinin temel unsurları hakkında gerçeğe en yakın olan bilgiye erişebilmek için müracaat edilmesi icap eden başlıca materyaller içinde Sultan II. Abdülhamid Han'ın bu konudaki fikir ve görüşleri elbette ki başta gelir. Zira bu sahadada otorite sayılanlar arasında Sultan II. Abdülhamid Han hiç şüphesiz önemli biridir. Nitekim meşhur *Hatırat*'ı, bilhassa siyasi fikir ve görüşleri bahsinde, tarafsız bir fikriyat paralelin-

5 Ahmed Bedevi Kuran, *Osmanlı İmparatorluğunda İnkılâp Hareketleri ve Millî Mücadele*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s. 158-159.

de kaleme almış bulundukları hatıralardır ki günümüzde hemen birçok sözde münevver ile sözde siyasinin şiddetle cephe aldıkları bir dökümandır. Aynı paralelde, yani tamamen bitaraf bir görüş zaviyesinden kaleme aldığı Ermeni meselesinin esasları hakkında da sarih bilgi sunmuşlardır.

SULTAN II. ABDÜLHAMİD HAN'IN GÖZÜYLE ERMENİ MESELESİ VE ÖTESİ

Sultan II. Abdülhamid Han, diğer meselelerde olduğu gibi, Ermeniler bahsinde de aynı metodu uygulamış, doğruları ve yanlışlarıyla bitaraf bir bakış açısıyla konuyu değerlendirmiş, Ermeniler hakkında şu dikkate şayan notları düşmüşlerdir ki bilhassa günümüz insanlarını bu konuda her açıdan aydınlabilecek özellikleri haizdir. Özetleyerek aktarıyoruz:

“Ermeni meselesi Ermeniler meselesi değildir. Rahat bir yürekle söyleyebilirim ki Ermeni kavmi Osmanlılığı en iyi benimsemiş, onu en iyi temsil etmiş bir kavimdir. Medeniyetimize hizmet etmişler, devletimizin bekasına çalışmışlar, hizmetleriyle ve sadakatleriyle mümtaz Osmanlılar çıkarmışlardır. Ermenilerin bizden hiçbir şikâyetleri yoktu fakat Ruslar, Bulgaristan üzerindeki emellerine ulaşınca Osmanlı İmparatorluğundan yeni bir parça daha koparmak için Ermenileri parmaklarına doladılar. Gönderdikleri ajanlarla önce papazları, öğretmenleri ele geçirdiler, sonra da buldukları macera düşkünü Ermenileri bizim aleyhimize çevirdiler.

Hiçbir kavim bağlı olduğu ülke zayıflarsa rahat durmaz. Bu sebeple Ermenilerin tek başlarına uslu oturduklarını söylemek istemiyorum. Fakat tek başlarına hiçbir güçleri olmadığı için diğer kavimler gibi onlar da bir süre bekleyebilirlerdi. Ancak tahrik ve fitne bazılarını hemen ayaklandırmaya yetti.

Aslına bakacak olursak Ruslar, Osmanlıda müstakil bir Ermenistan kurulmasından yana değildiler. Çünkü kendi sınırları içinde de Ermeniler vardı ve o zaman onlar da bu bağımsız Ermenilere katılmak isteyeceklerdi.

Rusların hesabı, kendi Ermenilerinin ağızlarına bir parmak bal çalmak, Osmanlının başına bir gaile çıkarmaktan ibaretti.

Çok geçmeden buna Fransızlar da İngilizler de katıldılar. Osmanlı ülkesinden koparılacak yeni parçalarda onlar da söz sahibi olmak istiyorlardı. İlk Ermeni komitesinin Osmanlıda değil de Paris'te kurulmuş olması her şeyi ortaya koyar. Fitnenin başı dışarıda idi.

Ben fitneyi bastırmak, bu iyi Osmanlıları yanlış yollara saptırmaktan kurtarmak için elimden geleni yaptım. Bir yandan kendilerine şefkatle muamele ettim. Bir yandan Katolik ve Gregoryan Ermeniler arasındaki anlaşmazlığı kullanarak uzun bir süre bir fikir etrafında toplanmalarını engelledim.

Fransızlar Katolikleri himaye ediyorlar, Ruslar Gregoryanlara arka çıkıyorlardı. Ben bazen birini, bazen ötekini tutarak ama her ikisinin de Osmanlı reayası olduğunu hatırdan çıkarmayarak tahrikleri önlemeye çalıştım. Önce birbirlerini kırdılar, sonra dönüp Müslüman ahaliye saldırdılar.

Bu oyunu ben de dünya da biliyorduk. Çünkü Bulgaristan'da denenmiş ve sonunda Bulgaristan'a muhtariyet adı altında bağımsızlık kazandırmıştı. Onun için zabıta kuvvetleriyle Ermeni ve Müslüman çatışmasını önlemeye çalışıyordum. Ermenilerin muradı, Müslümanları kışkırtmak, üstlerine saldırtmak, sonra da dünyayı ayağa kaldırmaktı. Böylece Avrupa devletleri işe karışacaklar, bu iki unsurun bir arada yaşayamayacağını ileri sürerek muhtariyet isteyeceklerdi.

Papazlar, öğretmenler, ajanlarla sürdürülen bu tahrikler önceleri pek itibar görmedi. Birçok Osmanlı Ermeni, bu kışkırtmaları hoş karşılamadı. Bunun üzerine kurulan çeteler önce bu namuslu Ermeni vatandaşlarımızı yola (!) getirebilmek için bunları kesip öldürmeye başladılar. Bu namuslu Ermeniler, bir taraftan hükûmetten, bir taraftan da çetelerden çekiniyorlardı. Sonra sonra bunlar da çeteleri desteklemeye, beslemeye, saklamaya başladılar."⁶

DÜŞMAN ETMEZ DÜŞMANINA ERMENİ'NİN ERMENİ'YE ETTİĞİNİ

Sultan II. Abdülhamid Han'ın "Önce birbirlerini kırdılar, sonra dönüp Müslüman ahaliye saldırdılar." diye hatıratında temas ettiği feci vakanın kurbanlarından olan Osmanlı Ermenilerinden bazı önemli şahsiyetlerin kimliklerini belirtmeye geçmeden önce, İstanbul'da terör estirerek payitaht Ermenilerine âdeta kan kusturtan kara belanın nasıl bir kuruluş olduğunu özetle siz değerli okuyucularımıza sunalım.

ERMENİ MEKTEPLERİNE SIZAN FRANSIZ AJANI PİYER KİYAR'IN MARİFETLERİ

Bazı fanatik kalemşorların vicdanları hiç mi hiç sızlamadan Ermenilere mal etmeye çalıştıkları II. Abdülhamid için yazılmış pek çirkin bir yakıştırmanın asıl sahibi, o devrin meşhur Fransız ajanlarından Piyer Kiyar'dır.

Nitekim II. Abdülhamid Han hatıratında bu iblisten hayli bahseder ve Ermeni münevverlerinden Aharonyan ile Çobanyan Efendilerin bu iblisi âdeta ayyuka çıkarmalarını hayretle karşıladığını belirtir.

Fransız devletinin önemli ajanlarından olan Piyer Kiyar, 1893'te Osmanlıdaki Ermeni mekteplerinde okuyan Ermeni talebeleri Osmanlı ve İslam düşmanı yetiştirmek göreviyle payitaht İstanbul'a gönderilmiş ve edebiyat tarihi ile felsefe dersleri verecek bahanesiyle, Ermeni mekteplerine sokulmuştu. Kısa zamanda Ermeni talebelere tesir eden bu iblis, hayli talebeyi fikren iğfal etmişti. Nitekim *Piyer Kiyar'ın Hatırasına* adlı Fransızca kitapta bu hususta hayli bilgi bulunduğunu II. Abdülhamid Han kendi *Hatırat*'ında dikkatlere sunmuştur.

Sasun ve Zeytun isyanlarında nice masum Ermeni'nin kanının akmasında birinci derecede suçlu olan işte bu Fransızların özel yetiştirilmiş provokatör ajanı Piyer Kiyar'dı. O devrin önemli Ermeni münevverlerinin -ki bu efendiler Ermeni milletin kader çizgisiyle oynayabilecek derecede söz sahibi ön-

derler olmakla tanınmış Aharonyan ile Çobanyan Efendiler-di- basiretleri o derece bağlanmıştı ve gerçekleri görebilmekten yoksun bir hâlde Piyer Kiyar'ı öylesine methetmekteydiler ki âdeta kendisini yere göğe sığdıramamaktaydılar. Osmanlı Ermenilerini felaketten felakete sürükleyen de böylesi basiretsizler olmuştur! Meselenin en hazin ve trajik tarafı ise günümüzde dahi bu serdengeçti basiretsizleri öve öve âdeta göklere çıkarılanların mevcudiyetidir. (13 Mayıs 2013, Pazartesi)

18 Eylül 1895 tarihinde zuhur ettirilen meşhur Babıali Nümayişi, İstanbul'da zuhur eden Ermeni nümayişlerinin ilkidir denebilir. Zira diğer ayaklanmaların hemen hepsi de bu vakadan sonra meydana gelmiş ve tedrici şekilde Osmanlı Ermenilerini âdeta çembere alarak o uğursuz sona doğru sürüklemiştir.

Bu konulara ilk bölümlerde de temas etmiş olduğumu biliyorum. Ancak yeri geldikçe bu uğursuz vakalar zincirini gündeme getirmekte fayda olduğu inancındayım. Zira Osmanlı İmparatorluğunun sukutunda hemen her vakanın kendince bir katkısı vardır.

HINÇAK KOMİTESİNİN ZUHURU VE OSMANLI ERMENİLERİ

Kafkasya Ermenilerinden Avedis Nazarbey ile Bolşevik zevcesi Maro ve Kafkasyalı Ermeni talebelerden bir grup, 1887 yılında İsviçre'de Hinçak Fırkasını kurmuşlar ve bu kuruluş tarihimize Babıali Nümayişi olarak geçen vakayı (1895) tezgâhlamıştır. Böylece Osmanlı payitaht şehri İstanbul'da ayak takımından hayli taraftar toplayıp güç kazanınca payitaht beldesi Ermenilerine karşı harekete geçmişler ve tam bir terör (1896) hareketine girişmişlerdir. Osmanlı Devleti'ne yürekten bağlı Ermenileri hiç acımadan kurşunlayıp Ermeni cemaatini bütünüyle sindirme taktiği uygulamışlardır.

Osmanlı Devleti'ne tamamen bağlı ve kendisini Osmanlı bilen Ermenileri hiç acımadan öldürerek diğer Ermenilere gözdağı verip pasifleştirme taktiği uygulamışlardır ki karde-

şî kardeşe kırdıran bu zihniyet, nice masum Ermeni'nin telef olup yoklara karışmasına sebep olmuştur ki bazıları şu şerefli şahsiyetlerdir:

1. Avukat Çaçık Efendi: Hınçak Komitesi tarafından 15 yaşlarında bir çocuğa kurşunlattırılıp alçakça öldürülmüştür.

2. Rahip Dacat: Kalleşçe kurşunlanıp ağır yara aldığından dolayı cemaatine hizmet edemez duruma düşmüştür.

3. Der Sukiyas Rahip: Kumkapı'da bulunan Ermeni Patrikhanesi Katedralinin (Meyrem Ana Kilisesi) vaizi Rahip Der Sukiyas, Ermeni cemaatine sevilip saygı duyulan bir ruhani idi ve alçakça kurşunlanıp saf dışı bırakıldı.

4. Rahip Mampre: Ermeni cemaati tarafından sevilip sayılan bu mümtaz ruhani, kalleşçe kurşunlanıp katledilmiştir.

5. Mıgırduç Tutuncief: Hınçakların uykularını kaçırarak dedecede Osmanlı olan bu mümtaz şahsiyet, tabanca ile alçakça kurşunlanıp öldürülmüştür.

6. Polis Memuru Markar: Vatanperver ve vazifeşinas bir Osmanlı zaptiyesi konumundaki Markar, kalleşçe tuzağa düşürülüp çapraz ateşe tutularak görev başında şehit edilmiştir.

7. Kandilci Onnik: Kilise hizmetkârı, gerçek manada dindar ve Ermeni cemaati tarafından sevilip sayılan bu değerli şahıs, Hınçak Komitesine hizmet etmeyi reddettiği için alçakça kurşunlanıp öldürülmüştür.

8. Dikran Karagözyan Efendi: Hınçak Komitesi mensuplarına "Kendi paramla milletimi ateşe atamam!" diye haykırarak haraç vermediği için Hınçak Komitesi tarafından "ırk haini" ilan edilerek acımasızca kurşunlanıp öldürülmüştür.

9. Apik Uncuyan Efendi: Payitaht İstanbul'un un ve ekmeğinden sorumlu ünlü Unciyan Efendi, aynen diğer Ermeni ileri gelenleri gibi Hınçakların isteklerine boyun eğmemiş "Sizler, masum Ermeni kavmini kana bulamak istiyorsunuz! Buna asla müsaade edilmeyecektir!" diyerek kendisinden yardım isteyen Hınçak üyelerini kovmuş ve durumun daha vahim bir hal almasını önleyebilmek için derakap Zaptiye Nezaretine

durumun vahameti hakkında bilgi vermiştir. Arada bulunan iğrenç jurnalciler vasıtası ile Unciyan Efendi'nin icraatından haberdar olan Hınçak komitacıları Unciyan Efendi'yi "ırk hâini" ilan ederek kallesçe katletmişlerdir.

10. Mağakya Baş Yebisgobos Ormanyan: Ermeni kavminin yetiştirdiği en büyük patriklerdenidir. 11 Şubat 1841 tarihinde Beyoğlu'nda Ermeni Katolik bir ailenin mahdumu olarak dünyaya gelmiştir.

6 Kasım 1896 tarihinde Osmanlı Ermenileri patriği ilan ve tasdik edilmiş, 16 Temmuz 1908 tarihinde ise Galata Ermeni Kilisesinde yapılan özel bir toplantı sonucunda, patrik makamından istifa etmeye zorlanmış ve böylece İzmirliyan Baş Yebisgobos'un patriklik yolu açılmıştı.

6 Ocak 1903 tarihinde Surp Zununt Mukaddes Doğuş Kilisesinde ayin icra edilirken Erzurumlu Agop Çaçıkyan adında bir Taşnak fedaisi, kilise içinde tabanca çekerek bu mümtaz ruhaninin üzerine üç el ateş etmiş, omzundan yaralanan Ormanyan, aldığı yara neticesi bir müddet evinde istirahat buyurmuş, bilahare mukaddes görevine dönerek halkın sakinleşmesi için elinden geldiğince çaba sarf etmiştir.

Bizim sütunlarımıza aldığımız bu numuneler, Hınçak ve Taşnak Komitelerinin İstanbul'da kendi kandaşlarına karşı işledikleri muhtelif suçların hemen hepsi, Ermeni idarecileri tarafından çoğunlukla örtbas edilmeye çalışılmış ve maalesef edilmiştir de. Günümüz Ermenileri, Ermeni meselesi hakkında aynen Türkler gibi vasat bilgilere sahiptirler. Çünkü her iki tarafın idarecileri de bu uğursuz meseleye Ermeni veya Türk olarak değil, sosyalist veya nasyonal sosyalist olarak eğilmiş ve hâlâ aynı görüş açısından olaylara bakmaktadırlar.

Dahası komünist ve faşist olanları da bu kısır döngünün dışına çıkamamakta, menhus çemberi aşamamaktadırlar.

Baştan beri saydığımız bütün bu unsurların hâkimiyetine bir son verebilecek güç veya güçlerin varlığını dahi hayal edebilmek hemen hemen imkânsız bir şeydir denebilir. Çünkü he-

men hemen her ülkenin idarecileri bağımsız olmayıp bazı gizli güçlerin emrinde hareket etmektedirler.

Bunların kimi bilerek, kimi ise bilmeyerek bu trajik oyunda rol almakta ve ceremesini de halk tabakaları çekmektedir. Mesela, böylelerinin değerlendirmelerine göre Sultan II. Abdülhamid'i ağır eleştirilere tâbi tutanlar birer büyük tarihî şahsiyet; Sultan II. Abdülhamid'in olumlu icraatlarından söz edenler ise cahil, besleme kalemlerdir. Böylesi ters bir zihniyetin ülke bütünlüğüne kabul ettirilmiş olması ilkin muhteşem bir imparatorluğun başını yemiş, günümüzde de son Türk kaleşi konumundaki canım vatanımızı yemeye çalışmaktadır. (17 Mayıs 2013, Cuma)

Bizler "Sultan II. Abdülhamid Han'ın hemen her yaptığı, her düşündüğü doğrudur." demiyoruz. Elbette ki onun da hemen her fani gibi doğruları olduğu gibi yanlışları da vardı. Ancak böylesi talihsiz rastlantılar kendilerinin her konuda yanlış düşünür olduğu ve halkını "demir eldivenle" idare ettiği manasına gelmez. Bu gibi karmaşık suallerle dolu bir konuya da kesin bir analiz yapabilmek pek zordur. Bunun en kolay yolu ise Sultan II. Abdülhamid'in başta hayratları ile iç ve dış politikasından numuneler sergilemektir. Zira ancak o zaman kısmen olsun doğru bilgi edinilebilir ve biz de bu sebeple öyle yaptık.

II. ABDÜLHAMİD'İN HAYRATLARINDAN NUMUNELER

Hayratlar bahsine geçmeden belirtmeliyiz ki Osmanlının Batı medeniyeti hakkında yeterince bilgi sahibi olmadığı ve bu eksiğin ciddi manada tehlike teşkil ettiği Osmanlı münevverleri tarafından da bilinmekteydi. Nitekim ülkenin selameti açısından bu eksiğin derakap giderilmesi gerektiği de yine Osmanlı münevverlerince bilinmesine rağmen, konunun görmezliğe gelinmesinin ve acı verici gerçek karşısında susmayı tercih etmelerinin başlıca sebebi ise Osmanlının silinip gitmesinin hedeflendiğinin kendileri tarafından açıkça bilinmesiydi.

Nitekim Sultan II. Abdülhamid'in kendileri tarafından yerden yere vurulacak bir fani olmadığını, bilahare Birinci Cihan Savaşı sonlarına doğru bu talihsiz sultanı bizzat ziyaretle kendisinden akıl danışmış olmaları ispat etmektedir. Buna rağmen malum sebeplerden dolayı o iğrenç yakıştırmalarını devam ettirerek günümüz insanına dahi tesir edecek düzeyde veryan-sın edip durmuşlardır.

Halkımızın okumamaya yönelik yetiştirilmiş olmaları böylesi iblislerin menhus planlarını uygulayabilmeleri daha da kolaylaşmıştır.

Osmanlıda neşredilen *Hakayikü'l-Vekayi* isimli gazetede yer alan güzel sanatlarla alâkalı bir yazıda, güzel sanatlardan ziyade bu gibi bilhassa münevver tabakayı uyarıcı mahiyet arz eden bir yorumda bulunulmuştur ki insanı hayli düşündürücü bu yorumu aynen aktarıyoruz:

“Medeniyet âlemi içinde bizi bedevi aşiretleri hâlinde gösterecek şeylerden biri de memleketimizde güzel sanatlar yani mimari, heykel, resim ve müzik sanatçılarının kıtlığıdır. Zira adı geçen sanatlar güzellik ve nefaset meydana getirebilme esasına dayandığı için güzel sanatlar diye isimlendirilmiştir.

İnsanın süs ve kıymetli şeylere karşı meyli medenilikten doğar ve bu meylin artıp genişlemesine hizmet, medeniyet icabıdır. Sanattan mahrum millet medeni sayılmaz. Medeniyette geri kalanlar medeni milletlere karşı yenilerek onların esiri hâline düşer.”

Osmanlı matbuatında yer alan mezkûr makaleden de anlaşılacağı gibi, toplumu bilhassa aydınlatma açısından güzel sanatların gayet sarıh bir şekilde yapıcı yönde rol oynayabildiğini görülmektedir.

Ancak önemli olan bir husus daha var ki onu es geçmemiz doğru olmaz. Çünkü yalnız bizim değil, bütün cihan insanların madalyonun bir yüzünü görmüş olmalarından dolayı sanat âlemi kendi diğer yüzünü her daim gözlerden uzak tutmayı başarabilmiştir.

Sanat dünyasının kendine has özelliklerinin başında insan psikolojisini en âlâ şekilde tahlil edebilecek özellikleri hâiz bulunması yer almaktadır. Mezkûr âlemin bu yönünü en âlâ şekilde öğrenip değerlendirebilen sanatçılar ise, her daim bu özellikten istifade edebilmişler ve gayet güçlü kalemleriyle muhtelif eserler yazıp meydana getirmişler ki bazılarını da sahneye adapte edilebilir tarzda işleyerek sahne sanatçılarıyla müşterek çalışmalara girişmişlerdir. Bu sessiz dayanışma günümüzde de devam edip gitmektedir.

Meşhur Sefiller, Anna Karenina, Nana, Madame Bovary, Karmen, Kamelyalı Kadın, Garp Cephesinde Yeni Bir Şey Yok, Çanlar Kimin İçin Çalıyor? vs. gibi eserler tiyatro ve bilhassa sinema için âdeta biçilmiş kaftan olmuş, defalarca sahnelenmiş ve beyaz perdede yer alan klasikler arasında en çok aranılanlar olmuştur.

Dünya tiyatro ve sinema seyircisi tarafından zevkle izlenen ve ayrıca edebiyat düşkünü okuyucular tarafından rağbet gören bu kitaplar, hiç mi hiç hissettirmeden toplum psikolojisine temelden hâkim olabilmekte ve böylece hemen her ülkede sözde insan hakları teranesiyle ülke insanını çoğu zaman yersiz ve isnatsız yere devletine karşı örgütlenmektedir.

Hemen her ülkede muhalefet partileri sırf iktidar olabilmek gayesiyle korkunç bir hırsın girdabında âdeta bakar kör hâline düştüğünden, bu menhus tuzağı görmekten aciz olduğundan, istemeyerek de olsa dünya idarecilerinin isteklerine boyun eğmektedirler ki zaten başkaca yapabilecekleri bir şey de olamazdı. Çünkü tüm idare bazı iblislerin ellerine çoktan geçmiş durumdaydı.

Peki, kim veya kimlerdir cihana hükmeden bu ucubeler? Onların, yani bu musibetlerin kimlikleri bir meçhul değildir. Zira günümüzde, yani 21. asırda insanoğlunun bilemediği pek az şey kalmıştır.

II. ABDÜLHAMİD HAN VE TÜNEL-İ BAHRİ

Gericiliği Abdülhamid ile eş tutan bazı akıl fukaraları, bu yüce padişahın ne yaman projeler peşinde olduğunu ve ne acıdır ki hemen birçoğunun henüz tasarı olarak değerlendirildiği dönem içinde tahtından edildiği için gerçekleştiremediğini, kendisinin bazı değerli projeler için her daim ıstırap duymuş olduğunu bilmezler. Bunlar bizzat yakınları tarafından günümüz insanına aktarılmıştır.

İlk olarak 1500'lü yıllarda büyük deha Leonardo da Vinci tarafından tasarlanmış ve Sultan II. Beyazıt Han'a (1481-1512) sunulmuş bir projede Haliç üzerine bir köprü ve açılır kapanır özelliği olan bir diğer köprünün de Boğaz'a yapılması teklifi takdim edilmiştir.

Sayın Ömer Faruk Yılmaz tarafından hazırlanan ve (İstanbul, 2010) neşredilen gayet değerli bir tanıtım katalogunda, köprü projeleri başta olmak üzere muhtelif dokümanın yer aldığı kayıtların yeni nesiller için mezkûr sahada istifade edebilecekleri bir müracaat rehberi olacağından kimsenin en ufak bir şüphesi yoktur. Nitekim biz de naçizane aynı metoda başvurduk ve bu değerli eserden özetle pasajlar aldık ve siz değerli okuyucularımıza sunmaktayız.

Tamamı 16 sayfadan müteşekkil gayet ince bir katalog şeklinde sunulmuş bulunan bu değerli eser, hiç şüphesiz nice hacimli kitaptan daha ziyade bilgi sunmaktadır ki her okuyanın, aynen bizler gibi, olumlu bir kanaate varacağından en ufak bir şüphemiz yoktur.

Bilindiği gibi İstanbul'un ulaşım ihtiyacı asırlar boyunca birinci derecede bir problem olarak her daim İstanbul insanının karşısına dikilmiştir. Gerçi bu konuda bazı başarılar elde edilmiştir lakin bakıyoruz ki bu konuda istifade etmiş bulunan yegâne mahal Haliç Körfezi olmuş ve asırlarca sadece bununla kifayet etmeye mecbur kalmışız. Bunun başlıca sebebi ise ulaşım ihtiyacının daha az masrafla karşılanabilmesi avantajının varlığıdır. Zira Haliç Körfezi'nin bilhassa maddi gider açısından gayet elverişli bir yapıya sahip oluşu yatırım açısın-

dan büyük çapta avantaj sağlamaktadır. Nitekim Haliç'te deniz ulaşımı bahsinde az bir maliyetle gemi ve köprü ulaşımı sağlanabileceğini muhtelif kayıtlar göstermektedir.

Sayın Ömer Faruk Yılmaz Bey, değerli eserlerinde kayda geçilen "Haliç Köprüleri" bahsinde "1836 yılına gelindiğinde Haliç'te ilk köprünün hizmete girdiği görülmektedir. Bu Köprü Azapkapı ile Unkapanı arasında kurulmuştur." buyurmuşlardır. Keza İstanbul'un en popüler mecmualarından meşhur *Hayat Tarih Mecmuası*'nın Ekim 1966 tarihli nüshasının 34'üncü sahifesindeki "Tarihî Köprüler" başlıklı uzun bir tanıtım yazısında Haliç köprüleri bahsinde meşhur Piri Paşa Köprüsü konusuna temas edildiğinde, inşa ettirenin Ermeni asıllı oluşu bazılarını rahatsız etmiş olacak ki hamisi Cezayirliyan Ameria menfi açıdan değerlendirilip sadece kendi küpünü doldurmayı düşünen bir tefeci olarak ele alınmıştır. Aynen aktarıyor ve değerli okuyucuların vicdan hanelerine sunuyorum: "Cezayirlioğlu Mıgırđıç adında bir Ermeni, sadece gelip geçenlerden para almak maksadıyla yaptırmıştır. Ayvansaray ile Piri Paşa arasında kurulan bu köprü, 1863 yılında inşa edilmiştir. Köprü ancak 10 gün kadar ayakta kalabilmiştir.

Balat ve Hasköy arasında çalışan kayıkçılar ticaretlerine mâni olan bu köprüyü bir gece tutuşturup yakmışlardır. Bu vakadan sonra daha sağlam bir köprü yaptırılması zorunluluğu doğmuştur."

Hayat Tarih Mecmuası'nın neşrettiği mezkûr yazının sahibi nasıl bir düşüncenin tesirinde kalarak köprünün hamisini böylesine küçük düşürme eylemine girişmişlerdir bilinmez? Daha doğrusu bilmek istememekteyiz zira biz bu bapta yıkıcı değil, yapıcı bir düşünceye sahibiz.

Mezkûr köprünün hamisi olan şahsa gelince, bu kişinin soyadı Cezayirlioğlu olmayıp, Cezayirliyan'dır. Tam adı ise Mıgırđıç Amira Cezayirliyan'dır. Sonu "yan"la biten soyadları, Ermenilerin üst tabakasının taşıdığı bir sıfattır Cezayirliyan ise amiralık unvanıyla Devlet-i Âli ve Ermeni cemaatine nice hizmet sunmuş değerli bir şahsiyettir.

Ancak birinci kitapta kayda geçtiğimiz gibi, Osmanlı İmparatorluğunun son döneminden günümüze (1923-1938 yılları hariç) Türkiye'de Türkiye Ermenileri muhtelif sebepler ileri sürülerek "vatan haini, hilekâr" gibi biri diğerinden alçaltıcı sıfatlarla yaftalanmış ve ne acıdır ki hâlâ aynı mantıksız ve şursuz suçlamalar varlığını sürdürmektedir.

Meselenin en dikkatlere şayan tarafı da mevzubahis bölücü zihniyet sahiplerinin aslen Türk asıllı olmayıp ya dönme veya bir başka ırkın mensupları oluşlarıdır.

Birinci kitapta kayda geçildiği gibi, Ayvansaray-Hasköy arası gidiş dönüşlerin sandalla yapılmasının hem maddi kayba hem de zaman kaybına yol açtığını gören Mıgırdiç Amira Cezayirliyan, dönemin hükûmetinden müsaade alarak mezkûr köprüyü inşa ettirmiş ve adını Piri Paşa tesmiye ederek köprüyü faaliyete geçirtmiştir. Daha geniş bilgi için birinci ciltteki kayıtlara bakılmasını rica ediyoruz.

Görülüyor ki hemen her konuda "siyaset" bizleri âdeta esir almış durumdadır, denebilir. Osmanlı insanı bilhassa ırki ve dinî açılardan gayet mahirane usûllerle yekdiğerine hasım durumuna getirilmiş ve böylece Osmanlı ilkin içten parçalanmış ve bilahare dış dünyada hazır bekleyen emperyalist devletler akla gelmedik entrikalarla Osmanlı Devleti'ni Birinci Cihan Harbi'ne sokmuştur. Böylece bu koca çınarın sonu hazırlanmıştır.

Şurası bir gerçektir ki Osmanlıyı yenen emperyalist güçler değil, doğrudan kendi bünyesinde doğmuş ve Osmanlı Devleti'ni tamamen ele geçirmiş bulan an İttihat ve Terakki Fırkasının serdengeçti hükûmeti olmuştur.

Bu korkunç acıyı bir türlü içine sindiremeyen Osmanlı halkı ise tarih boyunca devletine hiç mi hiç başkaldırmamış olmasına rağmen bu sefer tahammül edememiş ve meşhur Yemen Türküsü ile bir nevi hesap sormuştur:

*Havada bulut yok, bu ne dumandır?
 Mahlede ölüm yok, bu ne figandır?
 Şu Yemen illeri ne de yamandır.
 Ano Yemen'dir, gülü çemendir,
 Giden gelmiyor, acep nedendir?*

Dünyaca ünlü deniz ressamı Ayvazovski'nin bir Haliç çalışması görülmektedir.

II. ABDÜLHAMİD HAN VE TÜP GEÇİT PROJELERİ

1845 yılında Padişah Sultan Abdülmecid Han'ın validesi Bezmiâlem Valide Sultan tarafından günümüzdeki Karaköy Köprüsü yaptırıldı. Mezkûr köprü günümüze gelene kadar zaman zaman restore edilmiş ve nihayet günümüzdeki şeklini almıştır.

EUQENE HENRİ GAVAND VE TÜP GEÇİT PROJESİ

Dünyanın en küçük ve en eski tüneli olarak kayıtlara geçen ve Karaköy ile Beyoğlu arası sefer yapan bizim tarihî Tünel'imiz, 1865'te Londra, 1868'de New York'ta inşa edilen yer altı toplu taşıma sistemini örnek alan dünyanın en eski üçüncü toplu taşıma aracı olarak kayıtlara geçmiştir.

Bizdeki Tünel'in yapımcısı, Mayıs 1867 tarihinde İstanbul'a geldiğinde Karaköy ile Beyoğlu arasında yer altı taşımacılığına büyük çapta ihtiyaç olduğunu tespit ederek derhal faaliyete geçen Fransız asıllı Eugene Henri Gavand adında bir müteahhit, mühendis, tasarısını hayata geçirebilmek için Fransız hükûmetinden yardım istemiş, ancak kabul görmeyince bu sefer de İngiliz hükûmetine müracaat etmiş ve İngilizler yardımını kabul etmişler. Dolayısıyla, gerekli finansı elde edince Osmanlı hükûmetine müracaatla müsaade edilmesini istemiş, ancak ikinci başvurusunda kabul görerek Maliye Nazırı Sadık Paşa ile Nafia nazırı tarafından kabul edilmiş ve Şehit Sultan Abdülaziz'e 10 Haziran 1869 tarihinde kabul ettirilerek derhal harekete geçilmiştir. 18 Ocak 1875 tarihinde mezkûr tünel faaliyetine geçirildi.

1876 yılında II. Abdülhamid'in tahta çıkışı ile birlikte yeni sultanın döneminde birçok mahalde uygulanmak üzere köprü ve tünel projeleri hazırlanmıştır.

Bütün bu projelerden sonra Osmanlı Devleti'nde deniz içinden ulaşım sağlayabilecek çalışmalar bir diğerini izlemiş ve Sarayburnu ile Üsküdar arasında bir tüp geçit (Tünel-i Bahri, Cisir-i Enbubi) için muhtelif projeler çizilmiştir.

Yani İstanbul boğazını birleştirecek tüp geçit projeleri birbirini takip etmiştir. Görülüyor ki bizdeki tüp geçit çalışmaları bir buçuk asır gibi muazzam bir maziye dayanmaktadır.

Sultan II. Abdülhamid Han'ın, büyük fedakârlıklarla yürüttüğü imar faaliyetleri arasındaki bu proje ne acıdır ki tahtından alındıktan sonra yarım kalan nice projeden sadece birisidir.

Görülüyor ki Osmanlı, Rus çarının hezeyanı olan “hasta adam” değil, en müşkül anında bile halkını düşünen, halkı için çalışan bir imparatorluk olarak varlığını sürdürmüştür. Cihanı sömüren emperyalist devletler asla doymayan bir iş-tahla Osmanlıya da saldırıp koca çınarı aralarında paylaşabil-me çareleri ararken, Osmanlı tam bir içtenlikle İslam devletle-rinin milli menfaatlerini ön planda tutmuştur.

Ne var ki İslam devletleri Osmanlının bu derece adil olabi-leceğine pek inanmak istememekteydi. Zira İngiltere ve Fran-sa, Arap âlemini çoktan tesirleri altına almışlardı. Gerçi Arap âlemi nasıl bir oyuna getirildiğini zaman içinde anlayacaktı ama ne çare...

Batı dünyasının Ortadoğu bahsinde takip ettiği politika, İslam âleminin hamisi Osmanlıyı yıkmak, sessizce İsrail devle-tini tesis etmek ve böylece Ortadoğu hâkimiyetini sağlamak amaçlarını güdüyordu.

Gerçi İkinci Cihan Harbi’nin zuhuru mezkûr planın uygu-lanmasının 7-8 yıl gecikmesine sebep olmuştur. Nihayet 1939’da 2. Dünya Savaşı başlamış ve sonucunda dünyamızın gizli ida-recilerinin arzu ettikleri sonuçla nihayete ermiş, 50 milyon in-san dünyamızın gizli idarecilerinin istekleri uğruna nahak ye-re hayatlarını yitirmişti.

Bütün bu olaylar, bu trajik vakalar, sözde insanlığın hür-riyeti ve mutlu yaşayabilmesi adına tecelli ettirilmişti. 1950’li yıllarda hemen her icraatın, umum insanlığı kendi tekeli altına alarak cihana hükmetme sevdası uğruna yapıldığı hemen her milletçe kademeli olarak öğrenilmeye başlanmışsa da ne çare...

Cihanın en kudretli silahı olan “basın” külliye egemen güçlerce ele geçirilmişti. Şurası bir gerçektir ki basının kitleler üzerinde büyük çapta tesirli olduğunu ilk keşfedenler, cihanı ele geçirmeyi esas alan dünya emperyalizminin efendileri ol-muş ve bu imkânı alabildiğine değerlendirmişlerdir.

Bizde bu dehşetengiz silahın varlığını ilk keşfedenler Sul-tan II. Abdülhamid Han, Genç Türkler ve Gazi hazretleri ol-muştur. Gerçi Batılılar onun varlığını çoktan keşfetmişlerdir

ancak bizde öyle olmamış ve hayli zaman sonra değeri kavranabilmiştir. Bunun başlıca sebebi ise dünya üzerinde zuhur eden olumlu-olumsuz hâdiseleri yeterli derecede ciddiye almamak ve daha ziyade kendi iç çekişmelerimize ağırlık vermemizden ileri gelmiştir.

Nitekim sinemanın icadından sonraki yıllarda bizlerin bu sihirli âleme bir eğlence aracı olarak bakmamızda da aynı zihniyetin rolü büyük olmuştur. Sinemanın milletler arası münasebetlerde ne derece önemli bir vasıta olduğunu bizde ilk keşfeden Enver Paşa ve Gazi hazretleri olmuş, bu iki tarihî şahsiyetin dışında ona alâka duyan büyük zat Sultan II. Abdülhamid Han olup onunla yakından ilgilenmişlerdir.

Osmanlı Devleti'ni düşmüş olduğu girdaptan kurtarabilmek, eski güçlü, kuvvetli konumuna getirebilmek gayesiyle bütün benliğiyle çaba gösteren, bu uğurda hemen her nevi fedakârlığa göğüs gererek âdeti sıhhatinden dahi çok şey yitiren II. Abdülhamid Han'ın olağanüstü çaba ve gayretlerini hiçe sayan ve bu talihsiz sultana hizmet vermeyi milli bir görev addeyen vükelâdan şahsiyetlerin, vezirlerin hor görüldüğü şartlar içinde hizmet vermeye çalışmış bu değerli sultan için Alman Prensi Bismark şöyle buyurmuş: "Avrupa'da Sultan Abdülhamid, hasta bir adam telâkki ediliyor. Bence Boğaz sahillerinde yaşayan pek çok diplomattan daha üstündür. Kendisine haksızlık edildiği kanaatindeyim."

TAŞKIŞLA VEYA TOPÇU KIŞLASI VAKASI

Günümüzde AP tarafından Taksim Gezi Parkı yerine yenden ihyasını planlanan meşhur ve tarihî Taşkışla, bir başka ifadeyle Topçu Kışlası, İttihatçıların ve bazı illegal kuruluşların yer altı faaliyetlerinin satha çıkmaması gayesiyle önlenmeye çalışılmıştır ki 31 Mart Vakası'nın zaten birçok yönü hâlâ aydınlanmış değildir. Öyle kalmasını isteyen bazı İttihatçı kalın-tılarınca muhtelif entrikalar çevrilmekte ve günümüzdeki çir-

kin olayların altında bu gerçek yatmaktadır (10 Haziran 2013, Pazartesi).

Mesela, 31 Mart Vakası'yla Sultan II. Abdülhamid Han'ın uzaktan yakından hemen hiçbir surette ilişkisi olmadığının düşmanlarının da kayıtlarına geçmiş olması, ne yaman entrikaların yakın tarihimizde zuhur ettirilmiş olduğunu açıklıkla göstermektedir.

Mesela, Kıbrıslı Hafız Derviş Vahdeti'nin İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti organı olarak neşrettiği *Volkan* adlı gazete, devamlı olarak halkın taassubunu tahrik eden şiddetli makalelerle dikkatleri çekmekteydi ki zaten kendisi mezkûr cemiyetin kurucuları arasında yer aldığından daha bir içtenlikle hareket etmekteydi. İttihat ve Terakki Cemiyetine muhalif olan müverrih Murad Bey ise daha evvel Paris'te bir müddet Jön Türkler nezdinde hizmet verdikten sonra İstanbul'a dönerek Şûrâ-yı Devlet azası olmuş ve bu meyanda eskiden neşrettiği *Mizan* gazetesini yeniden neşre koyulmuştur. Böylece İttihat ve Terakkiye şiddetli hücumlarıyla dikkatleri çekmiştir ki kayda geçtiğimiz bu iki tarihî mevkenin 31 Mart'ın zuhurunda büyük çapta rol oynamış olduklarını zikreden güvenilir kaynaklar mevcuttur.

Bilindiği gibi böylesi sebeplerle hayat bulan fakat tarz-ı tertibi karanlıkta kalan 31 Mart Vakası, bir müddet evvel Selanik'ten İstanbul'a meşrutiyet muhafızı olarak gönderilmiş olan ve Taşkısla'ya yerleştirilen meşhur avcı taburları efradının za-bitlerini kışlaya hapsedtikten sonra, gece yarısına doğru Sultan Ahmed Meydanı'nda toplanmalarıyla başlamış, diğer kışlalara adamlar gönderilerek onların da iştirakleri temin edilmiş ve nihayet 31 Mart sabahından itibaren havaya kurşunlar sıkılarak isyan hareketi ilan olunmuştu.

Aralarında birçok softalarla halk temsilcileri de yer almıştır. Hareketin başında Arnavut Hamdi Çavuş, Bölük Emni Mehmed ve Kamacı Ustası Arif isimlerinde üç nefer bulunmaktaydı. İşte sadece bu durum dahi, Sultan II. Abdülhamid'in bu vaka ile zerre kadar ilgilenmemiş olduğunu sarîh olarak bizlere göstermektedir. Bütün bu hususların bir tarihçi veya bir tarih

araştırmacısı tarafından harfiyen dikkate alınmadan not düşülmesi isnatsız kayıtlar olmaktan ileri gitmez. Zaten muhteşem bir imparatorluk gerçek kimliğini böylesi sebeplerden dolayı bizlere ulaştıramamıştır.

Halkımızı temsil etmeleriyle tarihimizde yer alan nice sözde devlet adamı kimseler, Osmanlının temel unsurlarını kemire kemire âdeta onu yok etme yarışına girişmişler ve böylece muhteşem Osmanlı İmparatorluğunun milletler sosyetesindeki şan ve şeref hanesi dâhil her ne kıymetli unsuru var ise yok etmişlerdir.

ALAYLI VE MEKTEPLİ ÇEKİŞMESİNİN ALTINDA YATAN GERÇEK

Bütün cihana nam salmış, milletler sosyetesinde kendine has özellikleriyle yer almış Osmanlı-Türk İmparatorluğu, Sultan II. Abdülhamid Han devrinde iç ve dış düşmanlarla mücadele ede ede nihayet yorgun düşmüştür. Bu dönemde idare İttihat ve Terakki Fırkasının eline geçtikten sonra da bir daha kalkınabilme imkânı bulamadan tarihin tozlu sahifelerine kayıp gitmesinde 31 Mart irtica vakasının büyük çapta rolü olmuştur.

Önceki sahifelerde temas ettiğimiz gibi, meclis binasına doğru hareket eden yobazlar güruhu, Osmanlı meclis binası önünde “Şeriat isteriz!” haykırılarıyla havaya ateş ederek menfi gösterilerle isteklerini sıralamışlar, Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa ile Meclis-i Mebusan Reisi Ahmed Rıza Bey’in istifalarını, alaylı zabitlerin görevlerine iadelerini istemişler ve bu meyanda sık sık atılan silahlardan çıkan kurşunlar bazı nahoş durumlara sebep olmuştur. Sultan Ahmed ve çevresi semt sakinlerini haklı olarak korkutan yürüyüşler ve isyancıların saldırgan tutumu, hemen herkesi hem korkuya hem de endişeye sevk etmiştir.

Nitekim semt sakinlerinin hakları da yok değildi. Mesele, Adliye Nazırı Nâzım Paşa, Ahmed Rıza Bey zannedilerek

kalbinden vurularak öldürülmüştü. Keza Lâzıkıyye Mebusu Mehmed Şefik Arslan da aynı akıbete uğramıştı.

Şehir halkının endişesi Sultan Abdülaziz Han'ın uğradığı feci akıbeti hâlâ unutmamış olmalarından ileri gelmekteydi ve yeniden bir padişahın aynı feci akıbete maruz kalabileceğinden dolayı idi. Bu şunu gösteriyor ki padişahlardan rahatsız olan Osmanlı halkı değil, sadece ülkeyi ele geçirmeye çalışan bazı üst düzey devlet ricalinden şahsiyetlerdi.

Hareket Ordusu'nun payitaht beldesine ayak bastığı güne kadar devam eden 11 günlük irtica dönemindeki en önemli hâdise, Âsâr-ı Tevfik adlı savaş gemisinin süvarisi Ali Kabuli Bey'in Yıldız Sarayı'nı topa tutmak istemesi olmuştur. Ali Kabuli, mezkûr geminin mürettebatı tarafından Yıldız'a götürülüp "Katli vacip olup ferman padişahımızındır!" denilerek II. Abdülhamid Han'ın huzurunda öldürülmek istenmiş fakat cama çıkmış bulunan Padişah istememiş olmasına rağmen Ali Kabuli oracıkta öldürülmüştür.

Dahası ordu içinde ikilik zuhur etmiş, mektepli ve alaylı olmak üzere subaylar arasında tefrik ortaya çıkmıştır. Ordunun daha modern bir kuruluş hâline getirilmesi gayesiyle alaylı subay sınıfına kısıtlama getirilince bu durum asker arasında sınıf ayrımı yapıldığı düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Kafasına göre hareket eden çapulcu taifesinden olan âsiler, isyan günlerinde bilhassa köprü üstünde rastladıkları subaylara "Mektepli misin, alaylı mı?" diye sormuşlar, "Alaylıyım." diyenler canlarını kurtarabilmiş, diğerleri ise oracıkta katledilmişlerdir. Hatta bir Tıbbiyeli subaya aynı sual sorulunca, çok enteresandır, "Hiç mektepli Tıbbiyeli olur mu birader?!" demiş ve böylece canını kurtarabilmiştir. Zırcahiller tarafından uygulanan bu feci kıyım ne kadar sürmüş, kaç mektepli subay hayatından olmuş pek bilinmemektedir ancak vakanın olmuşluğu da bir gerçektir.

Bu keşmekeş içinde *Tanin* ve *Şûrâ-yı Ümmet*, vs. gazetelerin idare haneleri de tahrip ve yağma edilmiş; Cağaloğlu, Vilayet, Sultan Ahmed Meydanı ve çevresi âdeta cehenneme çevrilmiştir.

Mezkûr eserimin birinci cildinde de malum vaka lüzum görüldükçe yer yer işlenmiş ve eserin bütünlüğünün muhafaza edilmesi gayesiyle bu ciltte de aynı usûl tatbik edilmektedir.

İsmail Hami Danişmend (1892-1967), Sadrazam Tevfik Paşa'nın (1845-1936) dosyasını elekten geçirircesine tetkikle, resmî ve hususi vesikalarla 31 Mart Vakası'nı tüm detaylarıyla günümüze aktarmıştır.

Biz mezkûr konuda Danişmend'in Tevfik Paşa'nın resmi kayıtlarından müteşekkil çalışmalarını esas aldık.

Kayıtlardan edindiğimiz bilgilerden anlaşıldığına göre Tevfik Paşa'nın dört sadareti vardır. Birincisi II. Abdülhamid Han ve Beşinci Mehmed Reşat devirlerine, diğer üçü de VI. Mehmed Vahdeddin dönemine tesadüf etmektedir.

Meşrutiyet'in birinci dönemi, 9 ay 5 gün süren birinci devir, bir nevi hürriyet sarhoşluğu içinde geçmiş; ikincisi ise mütemadiyen idare-i örfiyeden dolayı tamamen örfi bir meşrutiyet şeklini almıştır ki her iki devrin de İttihat ve Terakki Cemiyetinin eseri olduğu aşikârdı.

İsmail Hami Danişmend'in kayıtlarına göre, yukarıda kayda geçtiğimiz irtica hareketindeki başlıca sorumlu konumundaki gizli bir cemiyet şeklinde kurulan İttihat ve Terakki Cemiyeti, şekilden şekle girerek nihayet bir Balkan komitesi hâlini almış ve bu dönemdeki hâkimiyetiyle devrinin kalem erbabının dikkatlerini üzerine çekmiştir.

İttihat ve Terakki Cemiyetinin inanç ve karakter yapısının ciddi ve bahse değer mahiyetinden söz eden ve 16 yıl Rusya'nın İstanbul büyükelçilik baş tercümanlığı görevini ifa etmiş bulunan Andre'nin, *Le Sort de l'empire Otoman* adlı eserinde İttihat ve Terakki ve Üçüncü Ordu zabıtları hakkında düştüğü notlarda, hem acı hem de insanı kahredici satırlar yer almaktadır. Bu satırların bilhassa günümüz gençlerince okunarak bunlardan bir hisse çıkarmaları ve özellikle "ırkçı fikriyatı savunanların" boş hayaller peşinde koşarken ne yaman yanlışlarla ne büyük milli zararlar vermiş olduklarını bizzat görmeleri gerekir.

“Makedonya’daki Üçüncü Ordu zabitleri yıllarca Bulgar, Sırp ve Yunan çeteleriyle çarpışa çarpışa çeteleşmiş ve netice itibarıyla bu ordu zihniyet bakımından büyük bir çete hâline dönüşmüştür.

Nitekim İttihat ve Terakkinin gizli teşkilatı da Makedonya-Edirne İhtilalci Dâhili Teşkilatı ismindeki Bulgar komitesinin aynen taklidinden başka bir şey değildi. Dolayısıyla İttihat ve Terakki demek, çetecilik zihniyetiyle teşekkül etmiş bir Balkan komitesi demektir ki böyle bir teşekkülde demokratik bir anlayışın yer edebileceğini sadece düşünmek dahi, abesle iştigalden gayrı hiçbir şey ifade etmez.”

Böylece İttihat ve Terakkinin meşrutiyet istihsalı için giriştiği Makedonya ihtilal harekâtı, birkaç suikast vakası ve bir iki çete faaliyetinden ibaret olmasına rağmen, bilhassa beynelmilel açıdan avantajlı olan Mason Teşkilatının propagandayla kendilerine destek çıkması, İttihatçılara propaganda yönünde lâıyğından ziyade puan kazandırmıştır.

İkinci Meşrutiyet’in ilanı ile başlayan akıl almaz vaatlerle şehir halkını tamamen tesir altına alma çalışmaları esnasında her nevi hürriyet başta olmak üzere, asla yerine getirilemeyecek vaatlerin bir diğerini takip etmesiyle birlikte İkinci Meşrutiyet döneminin Osmanlının demagoji devrinin de başlangıç noktası olduğu, dönemin tarihçileri tarafından kaydedilmektedir.

Ancak bütün şarlatanlıklara rağmen, İkinci Meşrutiyet’in ilanından Sultan II. Abdülhamid’in halline kadar, İttihat ve Terakki ne hükûmete iştirak etmiş ne de onca uğraşlarına rağmen Padişah’ın nüfuzunu kısmen kırabilmişti. Lakin Masonlar tarafından tam destek gören İttihatçılar; hürriyet, adalet, müsavat, uhuvvet sloganı ile bir zaman da olsa halkın aklını çelebilmişlerdir. Bu müddet zarfında taşrada valiler, mutasarrıflar ve kaymakamlar her daim İttihatçıların talimatlarına göre hareket etmekte, İttihat ve Terakki şubeleri ittihatla kusur etmemekteydi. Ancak zaman içinde Padişah ile İttihatçılar arasında ikiye bölünen halkın için için kaynamasıyla

meydana gelen gergin ortam gazeteleri de harekete geçirmiş, basının en mahir kâlemleri bu konuda pek iğneli makaleler yazmaya koyulmuşlar ve böylece bazıları da hayatlarından olmuşlardı. Basının bu siyasi mücadelede verdiği güçlü kâlemlerden müteşekkil kurbanlardan *Serbesti Gazetesi* Baş Yazarı Hasan Fehmi Bey, köprü üstünde yürürken İttihatçı fedaileri tarafından kurşunlanarak öldürülmüştür.

SULTAN II. ABDÜLHAMİD 31 MART'TAN SORUMLU MUYDU?

31 Mart irtica hareketinden her daim Sultan II. Abdülhamid Han'ı sorumlu tutmak isteyen ucubelere en kesin cevabı veren İttihatçıların en önemli şahsiyeti Talat Paşa dahi, Sultan II. Abdülhamid'in masumiyetine kani olarak şu tarihî itiraf- ta bulunmuştur. Onun bu itirafını uzun zaman Sultan Reşat ve Sultan Vahdeddin devirlerinde mabeyn başkâtipliği görevi ifa etmiş bulunan Ali Fuad Bey *Görüp İşittiklerim* adındaki hatıratının 49'uncu sahifesinde şu kayıtlarla ifade etmişlerdir:

“Zaten Talat Paşa da Abdülhamid'in 31 Mart Vakası'nda müdahil olmadığını bana birçok defa söylemiştir.”

Görülüyor ki Sultan II. Abdülhamid'in bu iğrenç irtica hareketiyle uzaktan yakından hemen hiçbir ilişkisi olmamıştır. Ancak İttihat ve Terakki Cemiyetinin ortaya attığı ve yıllarca propagandasını yaptırdığı siyasi bir iftira olmasına rağmen, Sultan Reşat devrinde Van, Suriye, vs. valiliklerinde; Cumhuriyet devrinde üçüncü umumi müfettişlikte bulunmuş, 31 Mart Vakası esnasında Selanik Merkez Kaymakamlığında ve aynı zamanda polis müdür vekilliğinde bulunmuş ve ayrıca İttihat ve Terakkinin de merkez-i umumi azası olmuş olmakla tanınan, “baykuş, heykel-i zulm ü itisaf” gibi pek ağır tabirler kullanabilecek derecede II. Abdülhamid Han'a düşman olmasıyla bilinen eski İttihatçı Tahsin Uzer dahi, büyük padişahın 31 Mart Vakası'nda bigünah olduğunu açıkça yazmıştır. Üç cilt-

ten müteşekkil hatıratının birinci cildinin 38. ve ikinci cildinin 28. sayfelerinde enteresan ve tarihî kayıtlar düşmüştür.⁷

Yazarın eserinde bizzat kendi ifadeleriyle 23 Temmuz 1908, 30 Ekim 1918 yılları arasındaki yüksek öğrenim mensuplarının ve İkinci Meşrutiyet'in ilanından Mondros Mütarekesi'ne kadar uzanan zaman dilimi içerisinde yer alan yüksek tahsil gençliğinin 10 yıllık bir döneminin dile getirilmeye çalışıldığı belirtilmiştir. Biz de değerli yazarın eserinden istifade ile diğer araştırmalarımızdan da katkıda bulunarak aynı konuyu daha değişik bir yorumla işlemeye çalıştık.

Sayın Dr. Yücel Aktar, mezkûr konu ile alâkalı çalışmalarından söz ederken "O dönemi yaşamış kişilerin anılarından ve sağlıklı bir kronolojik saptama yapabilmek için öncelikle gazete koleksiyonlarından yararlanmak gereği duyduk.

Bu arada, 1909 yılında Hukuk Fakültesi Öğrenci Derneği genel yazmanı olarak olayların içinde olayları bizzat yaşamış ve gösterilerde önder olarak sivrilmiş merhum Burhan Felek'le de görüşme olanağı bulduk." (s. 15) demektedir.

Sayın Dr. Yücel Aktar'ın bahsettikleri ünlü gazeteci ve yazarın tam adı Mehmed Burhaneddin'dir. 1889 yılında İstanbul Üsküdar'da doğmuş, 1982'de İstanbul'da vefat etmiştir.

1909 yılında Hukuk Fakültesi öğrencisi ve Öğrenci Derneği genel sekreteri konumunda olarak olayların sadece içinde olmayıp, aynı zamanda talebeyi yönlendirici kişiliği ile dikkatleri çekmiş bir kimliğe sahiptir.

Yazar Dr. Yücel Aktar gibi bendeniz de kendilerini Gazeteciler Cemiyeti başkanı oldukları dönemde tanıyabilmişim. Merhum hakkında elbette ki benim de intibalarım vardır. Ancak eserimin muhtevasını bozmamak ve sen ben dedikodularına yer vermemek hasebiyle sadece 1976 yılındaki Gazeteciler Cemiyeti Kongresi'nde kendilerine Şeyhü'l-Muharririn (Yazarların Şeyhi) unvanının layık görülerek mezkûr cemiye-

7 Dr. Yücel Aktar, İkinci Meşrutiyet Dönemi Öğrenci Olayları (1908-1918), Gündoğan Yayınları, İstanbul, 1999, s. 50-64.

tin en büyük nişanı ve unvanı ile taltif edildiğini yazmayı bir borç bildim. Zira bu unvana layık görülmeleri 1909 yılındaki hizmetleri ve mezkûr hizmetlerini medyada hiç aksatmadan sonuna kadar devam ettirebilmelerinin mükâfatı değil, âdeta şükran borcudur. Kimlerin mi? Hadi onu da başka araştırmacılar yazsınlar.

Siyasi görüş ve inançlarını Ermenilerin Türk düşmanı oldukları esası üzerine kurup, boş hayaller peşine koştuklarından bir nebze olsun ilerisini göremez duruma düşmüş sözde aydın bir kesim -ki bunların ekseriyeti üniversitelerimizde öğretim üyesi, parlamentomuzda vekil veya bakan sıfatlarıyla boy göstermektedirler- gerçeği görmedikçe, bu eşsiz vatan hiçbir zaman istikrar yüzü göremeyecektir.

Araştırmacı Yazar Dr. Yücel Aktar, değerli eserinin ikinci baskısından söz ederken "Eserin ikinci baskısı yapılırken çok gerilerde kalan ve benim için hiçbir anlam ifade etmeyen bu konularla ilgili olanların adlarını açıkça söyleyerek bunlara değinmekteki tek amacım, bundan böyle ülkenin kültür ve eğitime katkıda bulunabilecek genç kuşaklarının hadlerini aşanlarca önlerinin kesilmesine engel olmaktır." (s. 14) demektedir.

Eserin önsözünde ise şu değerli kaydı düşmüşler:

"Bu araştırma, 1960'lı yıllarda dünyada ve kısa bir süre önce de ülkemizde güncel bir konu durumuna gelen üniversite öğrenci olaylarının, salt günümüze özgü bir olgu olmadığının belirlenmesi ve bu olayları ülkelerin sosyal, ekonomik, politik ve kültürel yapılarından soyutlamanın mümkün olamayacağı gerçeğinin de vurgulaması gereğinden doğdu." (s. 15)

1939 doğumlu olan Dr. Yücel Aktar, bizden 5-6 nesil sonra ortaya çıkmış bir ekolün, daha aydın ve daha dinamik bir neslin mensubu olarak 1882'lerin olaylarına pek olumlu bir yaklaşımla bakmamakta ve yorumlarını mümkün mertebe bitaraf göstermeye çalıştığından vakaların zuhur ettiği dönemlerden bahsettiğinde daha eski nesillerden ünlü isimlerin yorumlarını birer kurtarıcı gibi değerlendirmektedir. Ne acıdır ki günümüzde dahi bu tarz değişmiş değildir ve menfi açıdan hayli işe

de yaramaktadır. Durum aynen şudur: Sizden önceki nesillerin zamanında zuhur etmiş bulunan menfi bir vakanın sorumlusu kendi döneminin üst düzey kimselerinden birisi ve siz bunu araştırmalarınızda bulmuşsunuz, ancak bu konuya temas edebilecek düzeyde bir yazar değilsiniz. Yani her an için harcana-bilirsiniz. O zaman aynı vakaya başka açılardan da olsa temas etmiş bir duayen yazarı kendinize paravan olarak seçersiniz.

Böylesi karmaşık hareketler çoğu zaman menfi gelişmeler içinde bazı bigünah insanların kanına girilmesiyle sonuçlanır ve böylece ırki yanlışlar, yerlerini ırk ayrımcılığına kadar vardırırlar.

Fakat meselelere mantık ve şuur açısından eğilenlerin meydana getirdikleri ortam içinde konuları ayırt edebildiniz mi, hemen her şey kendiliğinden rayına oturur diyebiliriz.

“Sultan II. Abdülhamid Han devrinde, Mülkiye’nin yüksek okul hüviyetine bürünmesinde Padişah’ın hayli gayret sarf etmesi, hemen herkesi hem şaşırtmış hem de memnun kılmıştı.

Ne var ki Sultan II. Abdülhamid Han’ın asıl niyeti istibdat düzenini sürdürmek, saraya bağımlı ve muti bir memur kadrosu oluşturmaktı.”

Evet, yıllar yılı her an II. Abdülhamid Han hakkında menfi propaganda yapıla yapıla hemen her yüksek tahsil genci yanlış düşüncelere saplanmış ve her daim o yüce padişahı bir despot olarak görmüş, öyle değerlendirmiştir ki hâlâ birçoğu böylesi yanlış yargılar içinde bocalayıp durmaktadır.

Mesela, Mülkiyeye 1882’de öğrenci olarak giren Ahmet İhsan, o günkü öğretim kadrosuyla ilgili olarak şu bilgileri vermektedir:

“Açılmaya çok elverişli olan dimağlarımızı aydınlatan büyük hocalarımız vardı. Merhum Murad Bey, umumi tarih dersinde hepimize çok büyük ibret levhaları verir ve bizi dünya inkılaplarının azametine alıştırdı. Müdür Abdurrahman Şeref Efendi, bugün inkişafını saadette gördüğümüz yükselme hayatının temellerini her şakirdin zihninde kökleştirecek sağlam tohumlar serperdi. Recaizade Ekrem Bey’in usûl-i mali-

ye dersi için Mıkayel Portakal Paşa, iktisat dersine de Sakız Ohannes Paşa girmektedir. Türk asıllı öğretim üyeleri, öğrencilerine vatanseverlik duyguları aşılarken ülke çapındaki kalkınma hareketinde bunun yeterli olmadığını ve ülkenin içinde bulunduğu kısırdöngü sebebiyle yeni nesillerin iyi bilmeleri icap eden ekonomik konuları Portakal ve Ohannes Paşalar gayet iyi işlemektedir.

Mülkiye'nin problemleriyle yakından ilgilenen Padişah, mezun olan talebelerle de aynı titizlikle alâkadar olmakta, içlerinde Devlet-i Osmaniye temelden bağlı olanları saray hizmetine almaktaydı.

Devletin kalbi o zamanki şartlara göre elbette ki saraydı. Gelin görün ki saraya karşı olan ve devlet idaresine el koymak isteyen bazı illegal hareketleri düzenleyenlerin her yaptıkları, her düşündükleri haktan yana gösteriliyor; saray ise istibdat ve esaret timsali olarak vasıflandırılıyordu.

Bu esnada Padişah, iki değerli hocayı mezkûr görevlerinden almış ve Mıkayel Portakal Paşa'yı Maliye nazırı, Sakız Ohannes Paşa'yı da Hazine-i Hassa nazırı atamıştı ki bu durumu Padişah'ın aleyhinde değerlendirmek isteyenler 'İki değerli hocayı görevlerinden azletti!' gibi yalan ve iftiradan başka hiçbir şey olmayan isnatlarda bulunmuşlardı. Lakin meselenin aslı meydana çıkınca sinip susmaya mecbur kalmışlardı."

YÜKSEK ASKERİ ÖĞRENİME DOĞRU: MEKTEB-İ HARBİYE

Bilindiği gibi Osmanlı Devlet yapısı fetihlerle yayılıp büyüme sistemini esas almış bir bünyeye sahipti. Dolayısıyla militarist bir yapıya sahip bulunması, onun bilhassa askerî güç bahsinde hemen her devletten daha üstün ve daha kuvvetli bir orduya sahip kılınmasını gerektirmektedir.

Ne var ki her daim üstünlük vasfını muhafaza etmiş olması, zaman içinde cihanı asıl kimliği ile göremez hale gelmesine sebep teşkil etmiş, XVII. yüzyılda Batı ordularının silah ve

diğer gereçler açısından Osmanlıyı yaya bırakacak duruma gelmiş olması ve bazı savaşlarda Osmanlıyı yenik düşürmesi, Osmanlıda bir silkinme hareketinin baş göstermesine öncül olmuştur. Yönetici kadro, orduda ıslahatı şart koştu. Bu durumla birlikte uzun zaman kendi başına ve kendi imkânlarıyla kalkınmayı deneyen Osmanlı askeriyesi, acı da olsa, buna gücünün yetmeyeceğine kanaat getirerek XVII. yüzyılda Batılılaşma dönemine geçti. Fakat Batı teknolojisi mezkûr güç ve kuvvetini disipline ettiği ekonomik yaşam tarzından elde etmiş, coğrafi keşifleri izleyen yıllar içinde bu durumdan da istifade etmesini bilmişti.

Osmanlı ise bütün bu faktörleri bir çırpıda kenara iterek askerî alanda Batı'ya erişebilme çabası göstermekteydi ki buna asla ve asla imkân yoktu. Zira silah ve benzeri gereçleri Batı'dan alacağına göre, aldıkları kısa bir zaman içinde demode olacağından yenilerini almak ihtiyacı duyulacaktı.

Böylesi bir mecburiyet ise Osmanlı İmparatorluğunun "dışa bağımlılık" belâsıyla karşı karşıya gelmesine zemin hazırlayacaktı.

II. Abdülhamid döneminde ordu-yı hümayun böylesi karmaşık mücadelelerin tamamen merkezindeydi. Harbiyeyi bu karmaşık durumdan kurtarma çalışmaları 1845'te sonuçlanmış, okul nazırı Emin Paşa'nın bizzat yer aldığı çalışma kurulumunda alınan kararlara göre İstanbul dışında da harp okulları açılacak, böylece Harbiyenin altında okullar meydana getirilerek öğretim ilkelikten kurtarılacaktı.

Ayrıca, Harp Okulunun üstünde ve kurmay subay yetiştirme gayesiyle iki sınıflı bir akademik öğrenim de tasarlanmıştı.

İmparatorluğun ordunun ıslah edilmesiyle düzlüğe çıkacağına inananlar veya inanır görünenler, aslında kendileri de bunun sakat bir görüş olduğu inancındaydı lakin rota bir defa öyle çizilmişti ve bu görüş çerçevesinde yola çıkılmıştı.

Sultan Abdülaziz'in halledilişinde Harbiye öğrencilerinin ön saflarda çaba göstermiş olduğu II. Abdülhamid Han tara-

findan unutulmuş değildi ve bu sebeple orduyla alâkalı meselelerde gayet titiz ve tedbirli hareket etmekteydi.

Hayır, bunun evhamla alâkası yoktur. Çünkü kendisi başta olmak üzere, Osmanlı tahtı çevresinde muhtelif entrikalar çevrilmekte ve bu karanlık akım içinde maalesef, Harp Okulu da yer almış durumdaydı. Sultan II. Abdülhamid Han ise böylesi talihsizlikleri sessizce halletmek taraftarıydı. Zira mezkûr durumun Osmanlı düşmanları tarafından öğrenilmesi Osmanlı için felaket sayılabilirdi.

Fakat ne acıdır ki yabancılar bu vahim durumu çoktan öğrenmiş ve ilk iş olarak Sultan II. Abdülhamid Han'ı tahtından etmeyi planlamaktaydılar.

Bu doğru muydu? Doğruydı. Zira mezkûr cemiyet, muhalif fert ve çevrelerle ilişkiler kurarak kısmen olsun tanınmış, ülke içi ve dışında şubeler kurarak örgütlenmeyi esas almıştı.

Ancak daha ilk merhalede örgütün Paris kolu ile anlaşmazlıklar zuhur etmiş, İstanbul kanadı Sultan II. Abdülhamid Han'ın tahtından edilmesini isterken, Paris kolu bu isteğe şiddetle karşı çıkmış ve böylece araları açılmıştı.

Hâl böyle iken bazı öğrenciler ihbarda bulunmaya başlayınca derhal tutuklamalar birbirini izlemiş ve Yıldız'ın geniş soruşturması neticesinde tahttan indirme gayesinin açıkça meydana çıkarılmasından sonra birçok öğrenci Trablusgarp ve Fizan'a sürgün edilmişti.

Ne var ki alınan onca tedbir ve gösterilen onca gayrete rağmen illegal hareketler temelden susturulamamış, sükûta mecbur kalan İstanbul'un yerini dış dünyada örgütlenmiş şubeler üstlenmiştir. *Meşveret*'in Fransızca eki gazetelerle son derece tesirli olmuş, yüksek öğrenim gençliği (Harbiye, Tıbbiye) üzerinde beklenenden ziyade tesir bırakmıştı.

Sultan II. Abdülhamid Han, bu durumlardan istifade ile onları birbirine düşürerek aralarını açmaya çalışmış ve kısmen de başarı sağlayabilmiştir.

1906 Eylül'ünde Rumeli'de umulmadık bir hareketlilik meydana gelmiş, Selanik'te çoğunluğunu 3. Ordu subaylarının teşkil ettiği 10 kişi tarafından Osmanlı Hürriyet Cemiyeti kurulmuştur.

1. Bursalı Yarbey Tahir Bey (Kaymakam, bir numaralı üye)
2. Binbaşı Naki Bey (Yücekök)
3. Edip Servet (Tör) Bey (Erkân-ı Harp yüzbaşısı)
4. Kâzım Nami (Duru) Bey (yüzbaşı ve müşiriyet yaveri)
5. Yüzbaşı Ömer Naci Bey
6. Yüzbaşı İsmail Ceanpolat Bey
7. Yüzbaşı Hakkı Baha Bey
8. Mehmed Talat Bey (Posta ve Telgraf İdaresi başkâtibi)
9. Rahmi Bey
10. Mithat Şükrü Bey

Elimizdeki ve diğer ciddi kaynaklara göre, yukarıda kayda geçtiğimiz 10 kişinin başlıca özelliği, tüm üyelerin tarikat mensubu ve bir ikisi dışında "mason" olmalarıdır. Bir ayrı özellikleri de ihtilalci ekip olarak Makedonya topraklarında oluşmasıyla birlikte ülke içinde veya dışında aynı gaye ile kurulan cemiyetleri kendilerine çekerek kaynaştırmayı hemen hepsinden evvel başarabilmiş olmalarıdır.

Mezkûr cemiyet silahlı kuvvetler çevresinde hızla yayılmış, asker ve sivil üyeleri hızla artmış, gizli ve ihtilalci bir güç oluşmuştur. Bu oluş doğrudan doğruya Osmanlı ordusunun bir girişimi ve eseri olmuştur ve siviller de bu kadro içine katılmışlardır.⁸

Eserin değerli yazarı (Tarık Zafer Tunaya) meselelere eğilirken şu kanaat notunu geçmişler ki gerçekten bahse değerdir:

"Yakın tarihimizde İkinci Meşrutiyet olarak anılan dönem (1908-1918) Türkiye'nin demokratik gelişmelerinde ileri ve yürekli atılımlarla doludur.

8 Bkz. Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1984, s. 20-23.

Bu dönem İkinci Abdülhamid'le özdeşleşmiş bir istibdat rejimini yıkmış, Jön Türkleri ülkedeki tüm özgürlük savaşçılarıyla birleştirmiş, iş başına getirmiştir.

Kanun-i esaside yapılan ilk değişikliklerle (1325-1909 tadi-latı) kamu özgürlükleri yelpazesini genişletmiş, üstlerindeki baskıları kaldırmış, toplanma ve dernek kurma hürriyetlerini tanımıştır.

1908 kapısından -hayli geç olmakla beraber- özellikle Batı'nın düşünce şablonları hızla girerken, bayram havası içindeki insanlar mucizelerin aceleci bekleyicileri olarak cennetin kapılarını açan demokratik bir rejime kavuşma heyecanını çok kısa bir süre de olsa yaşamışlardır.

İkinci Meşrutiyet bir yönüyle yüzyıllardır çekilen dertlerin, özlemlerin, umutların gerçekleşmesinin başlangıcı idi. Ne var ki hukuk metinleri üzerinde yapılan değişimler ne istibdatı yok etmiş ne de gerçek anlamıyla hürriyetçi bir rejimi gerçekleştirmiştir." (s. 3)

TAÇSIZ HÜKÜMDARLAR ÇAĞI VE DEMOKRASİ MUAMMASI

Evet, Sultan II. Abdülhamid Han'ın tahtından edilmesiyle birlikte Osmanlı İmparatorluğunda Sultan Reşat ve Sultan Vahdeddin dönemleri sözde hükümdarlı birer devir olarak kayıtlara geçmiştir. Hâlbuki bu yıllar taçsız hükümdarlar dönemine geçişin ilk yıllarıdır: Sultan V. Mehmed Reşat (1909-1918), Sultan VI. Mehmed Vahdeddin (1918-1922).

II. Abdülhamid Han yenilgiyi kabul etmek zorunda kalmış, 3. Ordu, II. Abdülhamid'in saltanatına son vermiş ve böylece yeni bir devir açılmıştı. İttihat ve Terakki adı da meşrutiyet ve hürriyetle bütünleşmişti. Böylece mezkûr cemiyet artık satha çıkmış ve imparatorluğun en önemli siyasal gücü ve merkezi durumuna gelmişti.

Sultan II. Abdülhamid Han'ın hallinden sonra Osmanlı tahtına geçen Sultan V. Mehmed Reşat, ilk meşrutiyet padişahı ilan

ve tasdik edilmişti. Ne var ki İttihatçılar kısa zamanda yönetimi ele geçirdiklerinde yürütmenin başı konumundaki Sultan Reşat, sadrazam ve vükelâ, İttihat ve Terakkinin denetimine geçince, siyasi güç olma vasfını hayli yitirmişti. O artık taçsız hükümdarların taçlı kuklasıydı.

Birinci Cihan Harbi'ne destursuz giren İttihatçılar, Padişah'a savaşa girildikten sonra lütfen haber vermişler fakat Padişah'ı cihad-ı ekber fetvası verdirdikten sonra gazilik unvanı ile kendi karanlık yarınlarına ortak etmişlerdir.

Sultan Reşat, Osmanlı İmparatorluğunu oluşturan muhtelif etnik unsurları kaynaştırıcı özellikleriyle Trablusgarp Savaşı'nı İttihatçılarla, Balkan Savaşı'nı muhaliflerle, Birinci Cihan Harbi'ni İttihatçılarla ilan etmiştir.

VI. Mehmed Vahdeddin, biraderi Sultan Reşat'tan hayli değişik bir kişiliğe sahip bir Osmanlı şehzadesi idi. Korkak dense korkak, cesur dense gözü pek olanlardan değildi. Şayet ille de nasıl bir karaktere sahipti diye sorulacak olursa cevabımız şu olacaktır: Olgun ve sağlam bir kişiliği olan bir veliahttı. Zayıftan, ufak tefek bir bünyeye sahip oluşu hiçbir zaman onun parlak zekâsına gölge düşürmemiştir.

Türkiye'de Siyasal Partiler adlı eserin 25'inci sahifesinde şu tarihî not geçmektedir. Aynen aktarıyoruz:

“VI. Mehmed Vahdeddin, imparatorluğun yenilgiler yokuşundan hızla sürüklenmeye başlanıldığı sırada koyu bir İttihatçı düşmanı olarak tahta çıkmıştı. Mondros Mütarekesi'nden sonra 1918 yılında İttihatçı çoğunluğa sahip mebusanı feshetmiştir. Böylece otoriter rejimini kurmayı amaçlıyordu. Muvaffak olmuş mudur, olmamış mıdır bu ayrı bir konudur ve bu eserin gündeminde yoktur. Ancak bu hususta son söz olarak şunu söyleyebilirim ki aynen şudur: Merhum VI. Mehmed Vahdeddin asla ve asla Türk düşmanı olmamış, vatanı aleyhinde hiçbir icraatta bulunmamıştır!”

OSMANLI ORDU-YI HÜMAYUNU VE TAÇSIZ SULTANLAR DEVRİNE GEÇİŞ

Milli varlığını askerî gücüne medyun olan militarist ülkeler, devletin selameti bahsinde bilhassa bu noktayı asla göz ardı etmezler ve bilirler ki milletin ve devletin kalbi ve atar damarı olan askerî kuvvetler en ufak bir yara aldığı anda, devlet büyük çapta zarar görebilir.

Nitekim mekteplerde görev yapan öğretim üyeleri, yüksek tahsil gençliğinin illegal davranışlara kaymasında büyük çapta rol oynamıştır ve zaten günümüzde de benzeri vakalar zuhur etmektedir.

Bir tarihçinin görüşüne göre, bir iç dinamik simgesi olarak asıl İttihat ve Terakki 1906 yılında Selanik'te 3. Ordu subaylarının girişimiyle kurulmuş ve önceki sahilelerde yazdığımız gibi o zamanki adı Osmanlı Hürriyet Cemiyetidir.

İlk kurucuları on kişidir. Subaylarla bürokratların oluşturduğu kurucu grup kısa sürede büyür ve yayılır. Tarihin Abdülhamid istibdadı karşısına çıkardığı bu örgüt, Balkan yarımadasında oluşmuştur.

Yine incelediğimiz kayıtlardan anlaşıldığına göre, İkinci Meşrutiyet'i ordu ilan etmiş ve yine kaynaklardan öğrenildiğine göre, ordu içinde siyasileşme hareketi cemiyetin varlığından çok daha eskiye dayanmaktadır.

Bu duruma göre, imparatorluğun bel kemiğini teşkil eden askerî kuvvet, çoktan işgal edilmiş ve ordu bünyesinde illegal faaliyetler sessizce yürütülmekte ve her geçen gün biraz daha güç kazanmaktaydı.

Bu duruma göre, devlet ve milletin can damarını teşkil eden imparatorluk ordusunun yekvücut olarak devlete ne derece bağlı olduğu ayrıca tartışılabilirdi ve zaten ordunun bir kesimi İttihatçılarla işbirliğine gitmeye başladığında tartışmaya dahi mahal kalmamıştı denebilir. Bu konunun en dikkate şayan tarafı ise İttihatçılara karşı gelişen muhalefetin de kendilerine yakın olabilecek paşalar arama girişimleri olmuştur.

Böyle bir durum ise imparatorluğu meçhul sonlara doğru sürükleyebilirdi. Nitekim Erkân-ı Harp Binbaşısı Ali Fethi Okyar, bu hassas konuda şu tarihî ve ibret alınması icap eden açıklamayı yapmışlardır:

“İlke olarak iki bakımdan askerin politikaya karışması yasaklanmalıdır. Birincisi, bu karışma milli çıkarlara zarar verebilir. İkincisi, siyasi eylemlerin kızgınlığı içinde askerî özelliklerin bütünü ile muhafazası imkânsızdır.”

Ne var ki askerin siyasete bulaşmaması düşüncesinde olan Binbaşı Ali Fetih Bey, bilahare demecine şu satırları da eklemiştir ki çelişkili bir ifade olduğu intibasını uyandırmaktadır:

“Fakat idare-i zalime-i mutlakanın (Abdülhamid rejiminin) icra aleti olarak kullandığı ordu, kendisini intihara götürürken milleti de kesin bir ölüme sürüklüyordu. Millet, askerler gibi sefaletin pençesinden kurtulamıyordu.

Böyle bir duruma karışmak siyasal bir sorundu. Osmanlı ordusu kamuoyunca kınanmak değil, parlak bir hareket-i insaniyede bulunduğu için kutlanmalıydı çünkü aferine layık olduğunu kanıtlamıştı.

Zaten istibdat rejimindeki karışıklıklar dolayısıyla ordu siyasetle doğrudan doğruya temasa geçmişti. Makedonya hâdiseleri, eşkıya takibi ve çeteler orduyu askerlikten uzaklaştırmıştı. Orduda eğitim durmuştu.”

Biz, bu tarihî kayıtları aktarırken bilhassa dikkatimizi çeken şu husus olmuştur ki çoğunlukla gözlerden kaçan çok önemli bir noktadır: Osmanlı ordusu içinden elde edilen ve gerçekte hakiki birer vatanperver olan üst düzey subay ve paşalar, İttihat ve Terakki ileri gelenlerince fikren istismar edilmiştir. Sultan II. Abdülhamid Han idaresinin bir istibdat rejimi olduğu ve ayrıca milletin de hayli ezildiği, vs. ileri sürülerek zihnen iğfal edilmiş olan bu subay ve paşalar kanalıyla Sultan II. Abdülhamid’i tahtından indirip sürgün ettirmişlerdi.

İttihatçılar, hiç şüphesiz, Osmanlı tahtını ele geçirerek koça bir imparatorluğun yegâne efendisi olabilmeyi tasarlamış-

lar ve ne acıdır ki asil bir milletin adını ve şerefli bir ordunun gücünü kullanarak nihayet arzularına kavuşmuşlardı. Bu öylesine derinliğine işlenmiş bir plandı ki tatbik sahasına konduğu andan başlamak üzere İttihatçıların sukutundan sonra bile varlığını muhafaza etmiş ve 1923-1938 yılları hariç, Türk adı arkasında gizlenmiş iğrenç bir zihniyet yapısı olarak varlığını günümüze kadar sürdürmüştür.

Çok gariptir, II. Abdülhamid devrine istibdat devri diyebilenler sıra İttihatçıların oynadıkları çılgınca maceraya geldi miydi hemen susmayı tercih etmişler ve hâlâ da etmektedirler.

SULTAN II. ABDÜLHAMİD HAN'IN BİLİM DÜNYASINA HİZMET VE HAYRATLARI

Merhum Sultan II. Abdülhamid Han'ın bilim dünyasına hizmetleri ve hayratları pek çoktur. Biz elimizde bulunan belgelerin ışığında gözlerden uzak tutulmak istenen eşsiz değerlerdeki eserlerinin varlığı hakkındaki bilgileri yeni nesillere aktarabilmek gayesiyle bu naçiz eseri hazırladık ve çok şükür ki yayımlayabiliyoruz.

Merhum Ziya Paşa'nın zamanında buyurmuş oldukları gibi "Ayinesi iştir kişinin lâfa bakılmaz!" Biz, bu mısrayı merhum ve cefakâr sultanın manevi şahsına mal etsek ve "Gerçekten asıl sahibini bulmuş." olur desek, yalan olmaz.

Bir sultan düşünün ki yurttaşlarını mutlu edebilmek gayesiyle nice bilim yuvasının, nice öğretmeninin ihyası için var gücü ile çaba göstermiş olsun. Hiç fazla düşünmeyelim. Zira bu ulu sultan II. Abdülhamid Han'dır.

Hayatının hemen hiçbir döneminde şahsı için hiçbir dilekte bulunmamış fakat sıra atalarıyla Osmanlı yurttaşlarına gelince, hayatının dahi tehlikeye girdiği anlarda tereddütsüz devletin ağır yükünü omuzlamasını bilmiştir.

Biz sözü uzatmadan bizzat açtırdığı -ki maddi giderini daha ziyade Hazine-i Hassadan temin ederek, yani bizzat kendi kesesinden ödeyerek karşılamıştır- bu eserlere bakalım.

Sultan II. Abdülhamid Han, müzmin muhalifleri tarafından her daim yerden yere vurulurken -ki günümüzde dahi bu çirkin akım bir türlü son bulmamıştır- acaba onun meydana getirdiği bilim yuvaları ile hayratlarını hiç dikkate almamış ve hiç düşünmemişler midir ki “Güneş balçıkla sıvanamaz!”

Yıldız Teknik Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi Sayın Doç. Dr. Fatmagül Demirel, *Sultan II. Abdülhamid’in Mirası* adlı gayet değerli eserinde eşsiz sultandan bahsederken, takdire şayan bir üslupla şu değerli kaydı düşmüşlerdir:

“II. Abdülhamid dönemi olayları ve icraatları ile incelendiğinde ‘Hangi Abdülhamid?’ sorusu karşınıza çıkmaktadır. Bu sorunun cevabını aradığımızda farklı farklı Abdülhamid portreleri ile karşılaşmaktayız. Eğitim alanında yapılan çalışmalar ve açılan okullar Abdülhamid’in eğitimci yönünü öne çıkarırken, hukuk alanında yapılanlara bakıldığında ise, yargılama usûl kanunlarının hazırlandığı, Batı tarzında kurulan mahkemelerin yaygınlaştığı, avukatlık ve savcılık gibi adliye teşkilatının önemli kurumlarının yine bu dönemde temellerinin atıldığı görülür.”

Biz, mezkûr yazının sadece baş tarafını almakla kifayet ettik. Zira çalışmamızın muhtelif bölümlerinde daha değişik görüşlere de yer verdiğimizden, kısıtlı hareket etmeye mecbur kaldık.

Devr-i Hamid adlı ve Erciyes Üniversitesi yayınlarından çıkmış olan beş ciltlik mufassal eserin üçüncü cildinde II. Abdülhamid’in kültür alanındaki hizmetleri ve görüşleri bu sahada ilmî bir vesika olarak ayrı bir değer taşımaktadır.

“İkinci Meşrutiyet’ten Cumhuriyet devrine intikal etmiş tuhaf bir siyasi anane vardı: İkinci Abdülhamid’e körü körüne sövüp saymayı, tahta çıkışından itibaren aleyhine tertip edilen klasik iftiraları ikide bir tekrarlayıp durmayı inkılapçılık, halkçılık ve bilhassa Batıcılık gereği sayan hastalıklı bir zihniyet teşekkül etmiştir. Hele bizim şu (yeni cahiliye) devrimizde, onu müdafa etmek şöyle dursun, bahsi geçerken tarafsız davranmak bile vatan hainliği, gericilik, yobazlık, vs. sayılır.

Dünya tarihinin kaydettiği bütün hükümdarlar gibi, Sultan Hamid'in de birtakım hataları vardır. Fakat bunun böyle olması, onun bütün iyilikleriyle hizmetlerini inkâra nasıl vesile kabul edilebilir?

32 sene, 7 ay, 27 gün süren saltanat devrindeki icraatı tarafsız bir nazarla incelendiği zaman, sevaplarının kabahatlerinden pek çok olduğu derhal meydana çıkmaktadır.

Bu memlekette Batı kültürü ile medeniyeti namına ne varsa, hemen hepsi Sultan Hamid'in eseridir. En büyük iyilikleri eğitim sahasındadır. Memleketin kültür seviyesini yükselten Sultan Hamid'dir. Sultan Hamid'i tahtından indiren komitacılar (İttihatçılar) bile onun kurduğu mekteplerden yetişmiştir." (s. 16-18)

Değerli okuyucularım! Lütfederek okuduğunuz bu tarihî ve ibret alınması icap eden satırlar, koca Osmanlı-Türk İmparatorluğunun ne yaman çileler içinde yoklara kayıp gitmiş olduğunu açıklıkla belirtmektedir.

Bizim milletçe ekseriyetimizin okumayı sevmez duruma getirilmiş olması, yabancı uşaklarının pek işlerine yaramış ve böylece dilediklerince at koşturabilmişlerdir.

Merhum büyük insan, eşsiz deha Abdülhamid Han, *Hatırat'*ında bu hususu şu kayıtlarla dile getirmişlerdir:

"Hayır! Ben hiçbir zaman okumuş adamdan korkmadım. Fakat birkaç kitap okumakla kendisini bilgin sayan ahmaklardan çekindim ve onlardan uzak durdum.

Avrupa milletlerinin laboratuvarlarına imreneceğine, kılık kıyafetlerine imrenen Frenk delisi şaşkınlara, benim yanımda itibar görmediler.

Bundan pişman değilim, hiç. Her köyde bir cami ve caminin yanında bir mektep görmek için otuz bu kadar yıl çabalamış bir padişah, bilgi ve akıl düşmanı olabilir mi?

Benim zamanımda basılmış kitaplara baksınlar, bir de sonrakilere.

Avrupa'nın ne kadar filozofu, bilgini, edebiyatçısı varsa bunların en seçilmiş eserleri benim zamanımda basılmış, satılmış ve okunmuştur.

Benim korunmak istediğim Avrupa'nın bilgisi değil, Avrupa'nın düşmanlığı idi.

Binlerce talebeyi Avrupa'ya göndererek okumalarını ben sağladım. Bunların içinden üç-beş çürük adam çıktı ama pek çokları devlete hayırlı hizmetlerde bulundular. Ben bunlarla iftihar ederim.

Benim saltanatım günlerinde insanlar belki fazla gevezelik edememişlerdir ama fazlasıyla okumuşlar, öğrenmişler ve bilgi sahibi olmuşlardır. Fındık kadar marifet gösteren bir insan, benden ceviz kadar ihsan görmüştür.

Nasıl teşvik etmezdim ki! Başımıza her ne gelmişse dünyada olup bitenlerden haberimiz olmadığı için gelmiştir.

Tahta çıkar çıkmaz, o günlerde bazı Avrupa memleketlerine bile girmemiş telgrafı bütün ülkeye yaydım.

30.000 kilometrelik telgraf hattı benim sürekli takibimle döşenmiş, köylere kadar götürülmüştür.

Tahtelbahir (denizaltı) tecrübeleri benim kesemden verilmiş para ile İstanbul'da yapıldı. O günlerde dünyada deniz altından giden bir gemiden İngiltere'nin dahi haberi yoktu! Benden sonra bu işin ucunu bırakmışlarsa elbette bu günah bana yazılmayacaktır.

Hayır, tekrar ediyorum ve kırık kalbimle temin ediyorum ki ben iyi, güzel, faydalı hiçbir şeyin düşmanı olmadım. Bunlara düşman olanlardan başka." (s. 87-89)

Abdülhamid döneminde hakikaten de rekor düzeyde kitap basılmıştır. Yalnızca 1876-1890 arasında toplam 4000 eser neşredilmiştir. Bunların sadece 100 kadarı dinle ilgili olup, 1000 dolayında kitap popüler bilimle alâkalı iken, bundan biraz fazlasını da edebi eserler teşkil ediyordu. Geriye kalanlarsa kanun, tüzük, yönetmelik gibi resmî yayınlar veya dilbilgisi, sözlük ve okuma kitapları idi.

Fransız bilgin François Georgeon'un da isabetle temas ettiği gibi, Sultan Abdülhamid Han imparatorluk topraklarını siyasi, diplomatik, kültürel, haberleşme ve ulaşım kulvarlarında yeniden fethe girişmiş ve Osmanlı-İslam geleneğini yeni bir yorumla çağa uyarlayarak muazzam bir siyasi ve kültürel ihtilalin mimarı olmuştur.

Abdülhamid'e göre devletin belini büküp onu çökerten, köhneleştiren, modernleşmesi ve kalkınmasının önündeki en büyük engel, alt yapı zaafıydı.

Bu temel problemi halledebilmek uğrunda memleket topraklarını demir ve kara yolları, telgraf hatları gibi modern araçlarla örmeye ve açtığı her kademededen okullarla donatmaya çalışarak Osmanlıyı devletlerarası platformda yeniden söz sahibi yapmak ve bunu sağlayacak yeni nesiller yetiştirmek için vakit kazanma çabası içerisinde bulunmuştur.

Öte yandan, Abdülhamid kendi devrinde öğretmen yetiştirmeye büyük ehemmiyet vermiş ve eğitimde yeni bir dönem başlatmıştı.

Ülkenin içinde sürüklendiği bunalımlardan kurtuluşunun çıkar yollarından birisinin de nitelikli bir eğitim ordusu teşkil etmekten geçtiği düşüncesindeydi. Askerî, siyasi, ekonomik, bilimsel ve kültürel sahalarda ne kadar parlak zaferler kazanılırsa kazanılsın, bunları kalıcı hale getirip taçlandırmak için sağlam irfan ordularının kurulmasının şart olduğu kanaatinde idi.

Bu anlamda öğretmenlere toplumu kurtarma ve aydınlatma, maneviyatı ve moral değerleri yükseltme ve daha da mühimi, toplum mühendisliği görevini yüklemişti. Nitelikli öğretmenler yetiştirmek ve onlar eliyle eğitimin seviyesini yükseltmek için de ülkedeki öğretmen okullarını (darü'l-mualimin) sayısını arttırıp yaygınlaştırdı ve hemen her vilayete birer tane açtırdı.

Eğitim alanındaki en mühim icraatlarından biri de cami yaptırdığı her köye bir de mekteb-i iptidai yaptırması ve ilkokulları köylere kadar yaygınlaştırması olmuştur.

Abdülhamid devrinde her yıl ortalama 400 ilkokul açılarak 1877'de 200 civarında olan okul sayısı 1905-1906 eğitim-öğretim yılında 9347'ye çıkartılarak bir rekora imza atılmıştır.

Aynı şekilde tahta geçtiği 1876'da 250 küsur olan rüştiye sayısı, tahttan indirildiği yıl 900'ü bulmuştu. İdadilerin sayısını ise 1909'da 109'a ulaştırarak başta İstanbul olmak üzere tüm Anadolu'da bu okulları yaygınlaştırmaya ve eğitim düzeyini arttırmaya çalışmıştı.

Bu cümleden olarak 100 yılı aşkın bir geçmişe sahip olan İstanbul Lisesi, Osmanlı Devleti'nin ilk özel okulu olarak 1882'de Şemsü'l-Maarif adıyla Sultan Abdülhamid zamanında eğitim ve öğretime başlamıştır.

Ayrıca 1894'te Abdülhamid'in emriyle Haydarpaşa'daki Tıbbiye binası inşa edilmeye başlanmış, 1909'da da askerî tıbbiye ve sivil mektepleri birleştirilerek ismi Darülfünun-i Osmani Tıp Fakültesine çevrilmiştir.

Böylece Osmanlının ilk tıp fakültesi Haydarpaşa'da kurulmuş oldu. İstanbul'un ilk üniversitesi olan Darülfünun, tahta çıkışının 25 yıl dönümüne rastlayan 1901'de yine Abdülhamid Han tarafından açılmıştır.

Buraya kadar kaydettiklerimizin dışında Abdülhamid döneminden açılan diğer gözde okullardan bazılarının isimleri şunlardır: Harp okullarının temelini oluşturan mekteb-i harbiyeler, Siyasal Bilgiler Fakültesinin çekirdeğini teşkil eden Mekteb-i Mülkiye, Hukuk Fakültesinin temelini atan Mekteb-i Hukuk, Ziraat Fakültesi'nin alt yapısını oluşturan Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi, Mühendislik Fakültesinin temeli olan Hende-i Mülkiye Mektebi, Güzel Sanatlar Fakültesinin başlangıcı olan Sanay-i Nefise Mektebi, ipekböcekçiliğine zemin hazırlayan Harir Darü'l-Talim ve Harir Darü't-Tahsil Mektepleri, Aşçılık Okulu, Orman ve Madencilik Okulu, Polis Okulu hatta Ankara Numune Çiftliği içinde açılan Çoban Mektebi.

Yıldız'da hayata geçirilen onca değerli ve kolay elde edilemez hizmetin art arda sıralanmış olması ve buna karşılık Yıl-

dız idaresinin yerden yere vurulması gerçekten insanı hem şaşırtmakta hem de üzmektedir.

Devr-i Hamid üçüncü cildinden alınan önemli bölümleri aynen aktarıyoruz:

“Sultan Abdülhamid’in yönetim, sağlık, adalet, eğitim, kültür, ulaşım ve iletişim alanlarında yaptığı büyük reformlar kadar, bilimsel ve teknolojik sahada gerçekleştirdiği inanılmaz yenilikler de en az onlar kadar önemlidir.

Devletin kıt kanaat imkânlarına ve devrinin yumak yumak olmuş amansız şartlarına rağmen Abdülhamid bu konuda, devir itibarıyla hem kendisinden hem de devletinden beklenmedik hatta mucize sayılabilecek ölçüde devasa icraat ve projelere imza atmış, akıl almaz icat, keşif ve yenilikleri hayata geçirmeyi başarmıştır. Mesela, Osmanlıya ilk denizaltıyı, otomobili, bisikleti, kuduz ve verem aşısını ve telefonu getiren Sultan Hamid olmuştur.

Bu manada Sosyolog Şerif Mardin, Sultan Abdülhamid’in gerici değil, tam aksine yeniliğe ve modernleşmeye açık tabiata sahip olduğu hakkında şu tahlilleri serdetmiştir: ‘Sultan Abdülhamid devrini genellikle bir gerilik, istibdat devri olarak niteleriz. Böyle bir görüşün gerçeği ancak sınırlı bir şekilde aksettirdiğine artık şüphe kalmamıştır.

Enver Ziya Karal’ın ilk defa olarak ortaya koyduğu Abdülhamid devrinin bazı bakımlardan bir ilerleme devri olduğu görüşü, kendinden önce az çok dağınık bir şekilde işlenmişti. Bugün ise yapılan her araştırma, Abdülhamid devrinin bir açıdan önemli bir ‘modernleşme’ devresi olduğunu daha açık bir şekilde göstermektedir.’

Meşrutiyetin yeniden ilanı ile ülkede katılımcı, çoğulcu bir demokratik hayatın başlayacağı umudu doğmuş ancak kısa sürede bu umutlar sönmüştür. Çünkü 1913 Babıali Baskını’ndan sonra, çok partili hayat sona ermiş, İttihat ve Terakki Fırkasının iktidara gelmesiyle tek partili siyasi hayatın temeli atılmıştır.”

Sultan II. Abdülhamid Han döneminin sadrazamlarını tek tek tanıtmak ve Padişah'ın nasıl bir kadro ile ülkesini yönettiğini özetle de olsa bilmek hemen her okuyucunun hakkıdır. Zira sadrazamlar, çoğunlukla ülke kaderi üzerinde rol oynamış yüksek dereceli memurlardır.

Bu görevi ifa edenlerin zaman zaman geniş yetkilere sahip olmaları kendilerini daha da dikkate şayan kılmıştır.

Denizcilerin lisanıyla değerlendirilmeye gidilecek olursa "Kaptan rotayı çizer, ikinci kaptan ise gemiyi seyrettirir." Yani geminin ve gemide bulunan insanların kaderi artık onun elindedir denebilir.

Ancak Sultan II. Abdülhamid Han dönemi sadrazamları öyle pek geniş yetkilere sahip olamamışlar ve daha ziyade Padişah'ın tesirli gölgesi onları her daim kontrolü altında tutmuştur.

A. KISA SÜRE GÖREVDE BULUNANLAR

1. Mütercim Mehmed Rüştü Paşa (31 Ağustos 1876-20 Aralık 1876)

M. Rüştü Paşa, Sultan II. Abdülhamid'in 31 Ağustos 1876 tarihinde V. Murad'ın halledilmesi üzerine tahta çıkmasıyla birlikte sadarete atadığı ilk sadrazamdır.

19 Aralık 1876'da sağlığıyla alakalı gerekçeler ileri sürerek görevinden istifa etmiştir. Pek kısa süren sadrazamlık döneminde herhangi bir önemli görev ifa etmemiştir.

2. Mithat Paşa (19 Aralık 1876-5 Şubat 1877)

M. Rüştü Paşa'nın sadareten çekilmesinden sonra Sultan II. Abdülhamid Han sadarete Mithat Paşa'yı atamıştır. Mithat Paşa'yı Padişah'a tavsiye eden M. Rüştü Paşa'dır. Devlet erkânı ve halk arasında Mithat Paşa lehinde bir güvenin hâsıl olmasının yanı sıra, dış ülkelerde izlediği siyaset, bu meydanda Rusya'ya karşı bir alternatif arayışında oluşu ve Mithat Paşa'nın

bilhassa İngilizlerle olan münasebetlerde etkili olabileceği düşüncesiyle kendisi bu göreve atanmıştır.

Mithat Paşa kısa süren sadareti döneminde, payitaht İstanbul'da toplanan Tersane Konferansı, Kanun-i Esasi'nin hazırlanıp ilan edilmesi, Rusya ile savaşla sonuçlanan büyük gerginlik gibi meselelerle uğraşmış ve bu meyanda sarayda bulunan muhalifleriyle de uğraşmaya mecbur kalmıştır.

Aslında Sadarete geldiği günden itibaren Padişah ile pek anlaşamamış ve bu sebeple uyum içinde görevini ifa edememiştir.

Mithat Paşa, Kanun-i Esasi ile birlikte Babıali'yi daha etkili duruma getirmek, dolayısıyla devlet yönetiminde daha fazla etkili olmayı istemekte; Padişah ise yetkilerinin bir kısmını bırakmak yerine, Babıali'nin gücünü azaltmak ve zaman içinde bütün yetkileri kendi nezdinde toplayabilmek gayesi ile hareket etmekteydi.

Sultan II. Abdülhamid Han, birçok yabancı unsurun bulunduğu bir meclisin doğrudan kendi kontrolünde olmasını istemekteydi.

Mithat Paşa, 5 Şubat 1876 tarihinde görevinden azledilerek sürgüne gönderildi.

3. İbrahim Ethem Paşa (5 Şubat 1877-11 Ocak 1878)

Mithat Paşa'nın azlinden sonra yerine atanan İbrahim Ethem Paşa, Berlin elçiliğinden alınarak İstanbul Tersane Konferansı'na delege olarak getirilmişken Mithat Paşa'nın azliyle Sultan II. Abdülhamid tarafından onun yerine sadrazam tayin edilmiştir.

Sadrazam İbrahim Ethem Paşa'nın devrinin en önemli olayı, Osmanlı Devleti'nin Londra Konferansı'nda alınan kararları reddetmesi ile büyük çapta toprak kaybına uğradığımız Osmanlı-Rus Harbi'nin (1877-1878) başlaması olmuştur.

İbrahim Ethem Paşa 11 Ocak 1878 tarihinde sadrazamlık görevinden azledilmiştir. Azil gününde Padişah tarafından ken-

disine gönderilen hatt-ı hümayunda durumu kendisine nazik bir lisanla bildiren II. Abdülhamid Han "Bir müddetten beri sizi çok yorgun gördüğümünden ve hal ve zamanın malum olan ağırlığından" sözleriyle görevini noktalamıştır.

4. Ahmed Hamdi Paşa (11 Ocak 1878-4 Şubat 1878)

İbrahim Ethem Paşa'nın yerine sadarete getirilen Ahmed Hamdi Paşa'nın sadrazamlığı çok kısa sürmüş ve öyle sanıyoruz ki Osmanlı-Rus Harbi ve Meclis-i Mebusan ile alâkalı bazı düşüncelerini Padişah'a arz etmesiyle kendi sonunu kendisi hazırlamıştır.

5. Ahmed Vefik Paşa (4 Şubat 1878-18 Nisan 1878)

Osmanlı Devleti'nin ve Sultan II. Abdülhamid Han'ın en buhranlı günlerinde sadrazamlık yapan Ahmed Vefik Paşa, bu dönemde Meclis-i Mebusanın kapanması, 1877-1878 Osmanlı- Rus Harbi sonunda imzalanan Ayastefanos (Yeşilköy) Anlaşması, Balkanlar'dan İstanbul'a gelen muhacirler meselesinin çözümü, ekonomik durumun düzeltilmesi ve daha birçok önemli konuda hizmette bulunmuştur.

Ne var ki sarayda bulunan hasımları tarafından uygulanan fitne fesat ve ayrıca hakkında "Şehzade Reşat Efendi'nin tahta çıkarılması için faaliyetlerde bulunmaktadır." gibi ağır ithamlarda da bulunulunca Padişah, bu değerli paşayı derakap görevinden azletmiştir.

Mezkûr ithamların iftira mı gerçek mi olduğu ayrıca tetkike muhtaçtır.

6. Mehmed Sadık Paşa (18 Nisan 1878-28 Mayıs 1878)

Ahmed Vefik Paşa'nın azlinden sonra aynı tarihte sadaret makamına geçirilen Mehmed Sadık Paşa, Berlin Kongresi'nden önce Avusturya, Yunanistan ve İngiltere ile yapılan görüşmeler, Kıbrıs'ın İngiliz idaresine bırakılması gibi önemli olaylar-

la birlikte, Ali Suavi'nin V. Murad'ı tekrar tahta geçirme teşebbüsü üzerine sadaret makamından azledilmiştir.

7. Mehmed Rüştü Paşa (28 Mayıs 1878-4 Haziran 1878)

Mehmed Rüştü Paşa, Sultan II. Abdülhamid Han tarafından ısrar edilerek ikinci defa sadaret makamına getirilmiştir. En kısa ömürlü sadrazam olarak kayıtlara geçen Mehmed Rüştü Paşa'nın Padişah'tan onaylaması mümkün olmayan isteklerde bulunması vezaret makamından azlinde birinci derecede rol oynamıştır.

Tarihî kayıtlardan anlaşıldığına göre Rüştü Paşa Padişah'la olan bir görüşmesinde Ali Suavi vakasına karışmış olanların affını ve Padişah'ın muhalif olduğu bazı isimlerin vükela heyetine dâhil edilmesini istemiştir. Bunun yanı sıra, V. Murad taraftarı olduğuna dair verilen jurnaller neticesinde Padişah kendisini derhal görevinden azletmiş ve bir süre sonra da Manisa'ya sürgün etmiştir.

8. Mehmed Esad Saffet Paşa (4 Haziran 1878-4 Aralık 1878)

Rüştü Paşa'nın yerine 4 Haziran 1878 tarihinde sadaret makamına atanmasından sonra ilk dikkati çeken, sadaret makamına getirildiğini gösteren hatt-ı hümayunda sadrazamlık veya başvekâlet tabirleri yerine "riyaset-i meclis-i vükelaya" tabirinin yer almış olmasıdır.

M. Esad Saffet Paşa'nın sadaret döneminde dikkatleri çeken en önemli olay, Kıbrıs'ın idaresinin İngiltere'ye bırakılması ve mukaveleyi İstanbul'daki İngiliz büyükelçisiyle birlikte imzalamış olmasıdır. Ancak sadarete getirilme sebepleri arasında gösterilmesine rağmen Berlin Kongresi'ne sadrazam veya uhdesinde bulunan Hariciye nazırı olarak katılmamasının ne sebepten zuhur ettiği tam manada aydınlanmış değildir.

M. Esad Saffet Paşa, Avusturya hükûmetine gönderilecek bir telgraf metni sebebiyle Padişah'la ters düşmüş ve istifasını takdim ettiğinde II. Abdülhamid Han tarafından talebi başta kabul edilmemiş fakat birkaç gün sonra ise görevinden azledilmiştir.

Sultan Abdülaziz'in halline karışanların tamamına yakınının İstanbul'dan çıkarılmış olmasına rağmen Mütercim Rüştü Paşa'nın İstanbul'da bulunması ve Padişah'ın isteğine rağmen sadrazamın bu emri yerine getirmemiş olmasının azli hususunda daha tesirli olduğu kayıtlarda geçmektedir.

9. Tunuslu Hayreddin Paşa (4 Aralık 1878-29 Temmuz 1879)

4 Aralık 1878 tarihinde M. Esad Saffet Paşa'nın yerine sadarete getirilen Tunuslu Hayreddin Paşa'nın sadrazamlık dönemi pek zorlu geçmiş ve sarayda bulunan hasımlarının çokluğu sebebiyle hayli çileli bir dönem geçirdikten sonra durumun kendi aleyhinde geliştiğini görmesiyle istifa etmeye mecbur kalmış ve bu durumu gören Sultan II. Abdülhamid Han istifasını kabul etmiştir.

Sadrazamlığı döneminde Berlin Konferansı'nın Osmanlı Devleti'ne yüklediği sorumlulukları icra edebilmek için çalışmış, ayrıca Rusya ile konferans dışı kalmış konular üzerinde ve Avusturya ile yeni ihtilaflar ve Mısır hidivi İsmail Paşa'nın azli gibi çok zorlu meselelerle uğraşmaya mecbur kalmıştır.

Tunuslu Hayreddin Paşa, gayet ciddi ve taviz vermeyen karakter yapısıyla hayli düşman kazanmış ve aleyhindeki jurnallerin haddi hesabı kalmayınca yukarıda belirttiğimiz gibi istifa etmeye mecbur kalmıştır.

10. Cevdet Paşa (Vekâleten)

Hayreddin Paşa'nın ani istifası ve Sultan II. Abdülhamid Han'ın istifasını kabul etmesiyle vezaret makamı sahipsiz kalınca yeni bir sadrazam bulununcaya kadar Cevdet Paşa'nın

makama vekâlet etmesi irade buyurulmuş ve bu görevi 9-10 gün Cevdet Paşa yerine getirmiştir.

11. Ahmed Arifi Paşa (29 Temmuz 1879-18 Ekim 1879)

Ahmed Arifi Paşa, 29 Temmuz 1879 tarihinde vezaret makamına geçmiş ve böylece Hayreddin Paşa'nın bıraktığı boşluk doldurulmuş gibi görünse de Padişah bu durumdan pek memnun kalmamış ve 18 Ekim 1879 tarihinde kendisini görevinden azletmiştir.

Padişah'ın bu paşayı azletmiş olmasının muhtelif ihtimalleri üzerinde duran kaynaklar vardır. Mesela, Ahmed Arifi Paşa'nın II. Abdülhamid Han'ın Mahmud Nedim Paşa ile alâkalı teklifini kabul etmediği için azledilmiştir, diyen kaynak ve daha başka iddialar ileri süren kaynaklar mevcuttur.

12. Said Paşa (18 Ekim 1879-9 Haziran 1880)

Said Paşa, Sultan II. Abdülhamid Han döneminde toplam 9 defa sadarete gelerek sadrazamlar tarihinde ayrı bir vaziyet sergilemiştir. Dahası, iki defa İngiliz elçiliğine sığınmış olmasına rağmen Sultan II. Abdülhamid tarafından sadaret makamına getirilmiş olması da ayrı bir gariplik numunesidir.

Kaynaklara göre, II. Abdülhamid Han Paşa'nın İngiltere ile olan yakınlığından dış ilişkilerde istifade etmeyi düşünerek böyle bir taktik uygulamış olabilir.

Böyle bir taktik uygulayabilmek için iç ve dış siyasette hayli mahir olunması elzemdir ki II. Abdülhamid Han bu durum için biçilmiş kaftandı denebilir.

Said Paşa'nın ayrı bir özelliği de sadaret makamında uzun süre kalamayışı olmaktadır ki bu durumu da hayli dikkatleri çekmiştir. Said Paşa'nın halef selef olduğu Mehmed Kâmil Paşa'dan hiç mi hiç hoşlanmadığı ve bu sebeple Kâmil Paşa'dan her daim uzak durduğu kayıtlarda geçmektedir.

9 Haziran 1880 tarihinde azledilerek yerine Cenanzade Mehmed Kadri Paşa nöbeti devralmıştır.

13. Cenanzade Mehmed Kadri Paşa (9 Haziran 1880-12 Eylül 1880)

Ticaret ve ziraat nazırlığından başvekil unvanıyla sadrazam olmuştur. Arapça, Farsça, İngilizce, Fransızca lisanlarını iyi bilen Kadri Paşa, geniş kültürü ve ahlakının temizliği ile tanınmış dört dörtlük bir devlet adamı idi.

Sadrazamlık devrinde İstanbul Hukuk Mektebini açmış, Karadağ'a bırakılacak bir yer meselesi sebebiyle Padişah ile anlaşamadığından 12 Eylül 1880 tarihinde görevinden istifa etmiş, tayin edildiği Edirne Valiliğinde 1885 yılında vefat etmiş ve Edirne'de toprağa verilmiştir.

14. Mehmed Said Paşa (12 Eylül 1880-2 Mayıs 1882)

Âyan azalığından başvekil unvanıyla sadrazam olan Said Paşa'nın bu ikinci sadaretinde de aynı konularla meşgul olundugundan kayda geçilen herhangi bir icraatma tesadüf etmedik.

Paşa'nın sadareten ikinci defa azledilmesi ise 2 Mayıs 1882 tarihinde olmuştur.

15. Abdurrahman Nureddin Paşa (2 Mayıs 1882-9 Temmuz 1882)

Muhtelif valiliklerde hizmet gördükten sonra Umur-ı Nafia Komisyonu azalığı döneminde başvekil unvanıyla 49 yaşında sadrazam olan Abdurrahman Paşa, sadarete getirilmeden evvel Sultan II. Abdülhamid Han tarafından kendisine mezkûr görev teklif edildiğinde Padişah'a bir ariza sunmuş, olumlu karşılık alınca görevi üstlenmiştir.

Abdurrahman Paşa'nın sadaretinden azline sebep ise Mısır'da çıkan İrabi Paşa İsyanı'nı bastırmak için asker toplanması

teklifinin Padişah'ı tedirgin etmesi ve bir bahane ile asker toplayıp kendisini devirme teşebbüsüne girişebileceği ihtimalidir. Bunun üzerine Paşa'yı görevinden azletmiştir ki bazı kaynaklarda kendisinin istifa etmiş olduğu kayıtları da düşülmüştür.

Abdurrahman Paşa sadaretinden sonra Kastamonu, Aydın ve Edirne valiliklerinde bulunmuş, 1895 yılında Adliye nazırı olarak İkinci Meşrutiyet'in ilanına kadar adliye teşkilatını 13 yıl büyük bir dirayet ve dürüstlikle idare etmiştir. Meşrutiyette tekaüt edilerek dört sene yaşadıktan sonra 1912'de vefat etmiş ve Fatih Türbesi haziresine defnolunmuştur.

Ömründe doğruluktan ayrılmamış olan Abdurrahman Paşa hakkında "II. Abdülhamid Han devrinin sarsılmaz bir iffet ve namus abidesi sayılır." diyen kaynaklar ekseriyeti teşkil etmektedir.

Ne var ki onca dürüst olmasına rağmen her daim Padişah'a muhalif olanların yönünde hareket ettiği dikkate alınacak olunursa, bazı açılardan eleştirilmesi elzem görülebilir. Çünkü Padişah'a muhalif olanların asıl hedefleri II. Abdülhamid değil, doğrudan Osmanlı Devleti idi.

16. Mehmed Said Paşa (9 Temmuz 1882-30 Kasım 1882)

Üçüncü defa sadarete atanan Mehmed Said Paşa, bu dönemde Mısır meselesi ile hayli uğraşmış ve Mısır meselesi en önemli görevlerinden birisi olarak onu hayli yormuştur.

Padişah, ülkenin bazı iç durumlarının incelenmesi konusunda Dâhiliye nazırı ile birlikte inceleme yapıp kendisine müşterek bir raporla durumu arz etmelerini emretmiş fakat Said Paşa "Sadaret iştirak kabul etmez!" diyerek 4-5 Ekim 1882 tarihinde görevinden istifa etmiştir. İstifası kabul edilmeyerek daha sonra hal meselesi dolayısıyla derhal saraya çağırılmış ve mühr-i hümayun elinden alınarak 30 Kasım 1882 tarihinde azledilip sarayda gözaltında tutulduğu dönem içinde, İngiliz elçisinin sayesinde serbest bırakılmıştır, diyen kaynaklar vardır. (Daha geniş bilgi için bkz. *Son Sadrazamlar*)

17. Ahmed Vefik Paşa (30 Kasım 1882-2 Aralık 1882)

Bursa Valiliğinden azledilmiş olduğu günlerde hiç beklemediği hâlde 30 Kasım 1882 tarihinde başvekil sıfatıyla ikinci defa vezaret makamına atandı. Ancak sadaret makamında hizmet verebilme imkânı bulamadan 2 Aralık 1882 tarihinde hizmetten alındı.

En kısa süreli sadrazamlık görevlerinden birisi olarak tarihimize geçen bu vakanın neden zuhur etmiş bulunduğu pek anlaşılmış değildir.

Gerçi bazı yakıştırmalarla vaka için "Şu olmuştur, bu olmuştur." diyen kaynaklar mevcuttur ama pek sıhhatli olmadığı için üzerinde durmadım. Zaten o derece kısa süren bir vezirlikte ne gibi hizmetler sunulabilirdi ki?

18. Said Paşa (2 Aralık 1882-25 Eylül 1885)

Sultan II. Abdülhamid Han, üçüncü sadrazamlığından henüz azlettiği Said Paşa'yı tekrar vezaret makamına getirerek dördüncü defa vezir seçmiştir. Said Paşa'nın bu döneminde kendisini bekleyen biri diğerinden zor işler, onu süratli bir tempo ile çalışmaya mecbur bırakmıştır.

Bu karmaşık dönemde Şarki Rumeli meselesi, Osmanlı Devleti'nde vilayet-i sittede yapılması gereken ıslahatlar gibi birçok iş vardı.

Said Paşa, saraya hizmette pek olumlu bir tablo çizmiş görünmemektedir. Nitekim eline geçen ilk fırsatı anında değerlendirerek Şarki Rumeli meselesinde II. Abdülhamid'in istediği şekilde tavır almayıp 25 Eylül 1885 tarihinde azledilmiş, yerine M. Kâmil Paşa geçirilmiştir.

19. Mehmed Kâmil Paşa (25 Eylül 1885-3/4 Eylül 1891)

1832 yılında Lefkoşa'da dünyaya gelmiş olan Mehmed Kâmil Paşa, Kıbrıslı Topçu Yüzbaşısı Salih Ağa'nın mahdumudur. Kayıtlara göre Salih Ağa için Yahudi dönmesi diyenler olmuş

fakat doğru olup olmadığı pek anlaşılmadan mezkûr söylen-
ti unutulup gitmiştir.

Evkaf nazırlığından sadrazam olan Kâmil Paşa, 52 yaşında sadaret makamına geçmiştir. Arapça, Farsça, Rumca, Fransızca ve İngilizce gibi Şark ve Garp lisanlarına vâkıf olmakla dikkatleri üzerine çekmiş kültürlü bir askerdir.

İlk olarak Mısır'da orduya intisap etmiş, binbaşı rütbesinde İstanbul'a gelerek mutasarrıflık ve valilik gibi mülkiye hizmetlerinde bulunmuş ve bilahare Maarif ve Evkaf Nezaretlerine tayin edilmiştir.⁹

20. Kabağağazade Cevat Paşa (4 Eylül 1891-8 Haziran 1895)

Afyonkarahisarlı Miralay Mustafa Asım Bey'in mahdumu Müşir Cevat Paşa, Girit kumandanlığı ile vali vekilliği görevlerini ifa ederken sadrazamlık makamına tayin olunmuştur.

1850 veya 1851 yılında Şam'da dünyaya gelen Cevat Paşa, 40-41 yaşlarında sadrazam olmuştur, diyebiliriz. Münevver ve gayet kültürlü olarak tarihe geçmiş bulunan Cevat Paşa, Arapça, Farsça, Rumca, Fransızca ve İtalyancayı ana lisanı gibi bilip konuşmanın yanı sıra, ayrıca müellif olarak da dikkatleri çekmiştir.

Bu değerli devlet adamının birçok eseri mevcuttur ve içlerinde en meşhuru *Tarih-i Askeri-i Osmani*'dir ki Fransızcaya tercüme ile Batı dünyasının da okuyabilmesi sağlanmıştır. Cevat Paşa, 5000 ciltlik özel kütüphanesini İstanbul Müzesine hibe etmesinin yanı sıra ayrıca bir de sadareti zamanında Babıali bahçesinde kendi adını taşıyan bir kütüphane yaptırmıştır.

Kayda geçtiğimiz özet biyografisinden de anlaşılabileceği gibi Cevat Paşa, bir devlet adamında olması icap eden bütün

9 Babasının bir Yahudi dönmesi olduğunu ileri sürenler, daha sonraları birçok azınlık mensubunun adlarını da aynı şekilde menfi açıdan değerlendirmeye kalkışmışlardır. Bu şekildeki Osmanlı toprakları içindeki ırkı ve dinî açıdan menfi değerlendirmeler Osmanlının sonunu hazırlamıştır. (Son Sadrazamlar)

vasıflara ziyadesiyle haiz bir devlet adamı olmasına rağmen Padişah'ın onu gözden çıkarmış olması öyle bek hafife alınacak bir vaka olmasa gerek.

Gerçi azline sebep teşkil eden bir anlaşmazlık olayı kayıtlarda geçmektedir lakin bizce bu yeterli olmadığı gibi, insanı derin derin düşündüren bir vaka olarak da ayrıca dikkatleri çekmektedir.

Sarayda bir heyet teşkil edilerek bu heyet tarafından Babıali'nin önemli olayları, mezkûr heyetçe çözümlenip kabul edilen görüşlerin Padişah tarafından kabul görüp onaylanması teklifi kendisinin azline sebep olmuştur.

Yani bu uygulamayla Padişah bir yerde yetkilerini mezkûr heyete teslim etmiş oluyordu. Dolayısıyla arz edilen öneriyi sakıncalı bulan Padişah, 8 Haziran 1895 tarihinde Cevat Paşa'yı vezaret makamından azletti. Ancak onun kültür seviyesinin yüksek oluşunu dikkate alarak azlinden sonra Girit kumandanlığı ve Şam'da bulunan Beşinci Ordu müşirliğiyle kendisini faal hizmette tuttu.

Daha sonra rahatsızlanan Cevat Paşa, tedavi için payitaht İstanbul'a geldi ve 1900 yılının Ağustos'unda vefat etti. Kabri Fatih civarındaki Emir Buhari Türbesi'nin karşısındadır.

21. Mehmed Said Paşa (8 Haziran 1895-30 Eylül 1895)

Said Paşa, Sultan II. Abdülhamid Han'ın "Atsan atılmaz, satsan satılmaz." misali değerlendirdiği bir İngiliz Osmanlısıdır. "İngiliz Osmanlısı" diyoruz zira Padişah'ın da bildikleri gibi, Said Paşa İngilizlerce pek tutulan bir Osmanlı paşasıdır. Sultan II. Abdülhamid onun bu yönünü, dış siyasette hayli değerlendirmiştir. Dolayısıyla beşinci defa sadaret makamına getirilmesinde bunun rolü büyüktür. 2 Ekim 1895 tarihinde azledilmesi, İstanbul'da zuhur eden Ermeni nümayişlerini bastıramamış olmasında kaynaklanmıştır, kaydını düşen kaynaklar var.

Bu durum, yapılan hemen her menfi harekette "Ermeni olaylarını" öne sürmenin pek komik bir ırkçılık bahanesi olduğunu açıklıkla göstermektedir.

22. Mehmed Kâmil Paşa (2 Ekim 1895 Çarşamba-7 Kasım 1895 Perşembe)

II. Abdülhamid tarafından ikinci defa sadaret makamına atanan Mehmed Kâmil Paşa'nın, aklını Ermenilerle bozmuş sözde ciddi bazı kaynaklara göre, ikinci defa sadarete getirilmesinin başlıca sebebi Ermeni olayları olmuş ve bilhassa İngiltere ile arasının gayet iyi olması ve Ermeni olaylarını bastırmak gayesiyle sadaret makamına getirilmiştir.

Meselenin en hazin yönü de Osmanlı Devleti'ne karşı topyekûn bir ayaklanmanın söz konusu olduğu bir dönem içinde ülkedeki ayaklanma ve diğer bazı siyasi hareketlerin hemen hepsini "Ermeni marifeti" gibi göstermeye çalışmaktır. Ülke o uğursuz yıllarda yaman bir yanılğı içine sürüklenmiş, devlete talip olanlar ise bunu görememek gibi bir talihsizliğin içine yuvarlanmışlardır.

Mehmed Kâmil Paşa, son durum hakkında Padişah'a geniş mikyasta bir rapor arz etmiş ve mezkûr rapordaki bazı görüşlerin kendi yetkilerinin kısıtlanmasını ön gördüğüne kanaat getiren Padişah, durumu fırsat bilen meclis-i vükeladan bazı şahısların da yangına körükle gidercesine hareket etmeleri sebebiyle Mehmed Kâmil Paşa'nın vezaret makamından azledilmesine karar vermiştir.

23. Halil Rıfat Paşa (7 Kasım 1895 Perşembe-9 Kasım 1901 Cumartesi)

Serezli Bölükbaşı İbrahim Ağa'nın mahdumudur. 1880 veya 1881 tarihinde Serez civarında dünyaya gelmiştir. Dâhiliye nazırı olduğu dönem içinde sadrazamlık görevi kendilerine tevcih edilmiştir.

64-65 yaşlarında sadrazam oldu. Sadrazam olduğu dönem içinde cereyan eden Osmanlı-Yunan Harbi, Osmanlı zaferiyle neticelenmiş, böylece yeni sadrazam Türk milletini bir zafer takı ile selamlama bahtiyarlığını tatmıştır.

Ancak yakalanmış olduğu amansız bir hastalık, onun daha başka verimli hizmetler de sunabilmesine mâni teşkil etmiştir. Halil Rıfat Paşa'nın kabri Eyüp'tedir.

Hastalık döneminde sadaret makamına, Adliye Nazırı Abdurrahman Paşa tayin edilmiştir.

24. Mehmed Said Paşa (18 Kasım 1901-25 Ocak 1903)

Sadrazam Halil Rıfat Paşa'nın vefatından altı gün sonra, 18 Kasım 1901 tarihinde altıncı kez sadaret makamına atanmıştır.

Said Paşa, Şarki Rumeli vilayetlerinde yapılacak düzenlemelerle meşgulken, durumdan memnun kalmayan İngiliz elçisi Paşa ile alâkalı sözler sarf edince -ki lehte mi aleyhte mi ne söylediği hakkında herhangi bir kayıt göremedik- Padişah bundan memnun kalmayıp Paşa'yı azletmiştir.

25. Mehmed Said Paşa (22 Temmuz 1908-5 Ağustos 1908)

22 Temmuz 1908 tarihinde yedinci defa sadarete getirilmiş bulunan Mehmed Said Paşa'nın bu seferki sadareti takriben en kısa sürenlerden olsa gerek. Zira meşrutiyetin ilanından sonra İttihat ve Terakki Cemiyetinin baskılarından dolayı II. Abdülhamid devrinin bu son sadareti gayet kısa sürmüştür. Tüm direnmelerine rağmen nihayetinde görevi bırakmak zorunda kalmış ve böylece sadrazam olarak II. Abdülhamid'e yaptığı son hizmeti bu olmuştur.

26. Mehmed Kâmil Paşa (6 Ağustos 1908-14 Şubat 1909)

6 Ağustos 1908 tarihinde üçüncü defa olarak sadaret makamına getirilen Mehmed Kâmil Paşa, yeni kabinenin oluştu-

rulmasında Padişah ile fikir açısından ters düşünce, her ikisi arasında zuhur eden görüş ayrılığı Kâmil Paşa'nın asıl rengini açıkça meydana koymuştur. Gerçi İttihatçı değildir, lakin Padişah'a da aşırı yetki verildiği inancındadır ve bu sebeple İttihatçıların isteğini Padişah'a iletmekte pek fazla düşünmemiştir.

İttihat ve Terakki Harbiye Nezaretine Trablusgarp komutanı ve vali vekili Recep Paşa'nın getirilmesini istemektedir. Teklifi Padişah'a ileten Sadrazam Mehmed Kâmil Paşa, Padişah tarafından sert ve kesin bir cevapla karşılaşır. Padişah, Harbiye ve Bahriye nazırını seçme hakkının sadece şahsına münhasır olduğunu söyleyerek kendisini kesin bir dille reddeder.

Hâlbuki mezkûr dönem içinde post kavgası yerine doğrudan doğruya Padişah'ın desteklenmesi, dış dünyaya karşı güçlü bir beraberlik içinde olunması kesinkes elzemdi. Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhakı, Bulgaristan'ın bağımsızlığı, Girit'in Yunanistan'a ilhakı, Rusya'nın Boğazlar üzerindeki niyetleri gibi pek önemli dış meseleler vardı ve ne acıdır ki bütün bunlar bir tarafa itilmiş, post kavgası içinde tam bir basiretsizlik yaşanmıştır. Evet, Sultan II. Abdülhamid Han'ın son günlerinde koca imparatorluğun durumu budur. Ama başta İttihat ve Terakki Cemiyeti olmak üzere, hemen her sözde aydın ülkenin ancak II. Abdülhamid giderse selamete çıkacağına (!) inanmaktadır.

Mehmed Kâmil Paşa, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile olan mücadelesini mecliste de devam ettirmiş, bir süre meclise de gitmeyerek böylece durumu protesto ettiğini bir şekilde ima etmiş, ancak Padişah'ı da karşısına aldığı için hem kendisini hem de Padişah'ı güçsüz duruma sokmuştu.

Meclis-i Mebusana göndermiş olduğu son tezkireyi dinleyen meclis oylama yaparak 8'e karşı 198 oyla Mehmed Kâmil Paşa'ya "güvensizlik oyu" vermiş ve böylece meclisteki tüm gücünü yitirmiş olan Paşa, Şeyhülislam Cemaleddin Efendi ile görüşmesinin ertesi günü, sadaret mührünü teslim ederek istifasını sunmuştur. (14 Şubat 1909)

27. Hüseyin Hilmi Paşa (14 Şubat 1909-13 Nisan 1909)

Kâmil Paşa'nın istifasından sonra sadaret makamına geçirilen Hüseyin Hilmi Paşa, bu makam için yeterli olmayan biri olup, mezkûr makama getirilmesini kendisi dahi yadırgamıştır. Bu minvalde "Ben sadrazam olmak isterdim ama şimdi değil. Said ve Kâmil Paşalarla iki üç yıl çalışıp kısmen de olsa tecrübe edinebildikten sonra." dediğini Ali Fuat Türkgeldi'ye söylediği muhtelif kaynaklarda geçmektedir.¹⁰

Kütahyalı zade Tüccar Mustafa Efendi'nin mahdumudur. 22 Kasım 1855 Perşembe günü Midilli Adası'nın Sarlıca köyünde dünyaya gelmiştir. Uhdesinde Dâhiliye nazırlığını muhafaza etmekle birlikte sadrazamlığı kabul etmiş ve 54 yaşındayken sadrazamlığa atanmıştır.

Nâmık Kemal Midilli mutasarrıfı iken Hilmi Paşa kâtiplikle maiyetinde bulunmuş olduğu için "Kemal'in çömezi" lakabıyla da anılmıştır. İstifası ise 31 Mart İhtilalinin zuhuru ile istifaya mecbur kalmıştır.

28. Ahmed Tevfik Paşa (14 Nisan 1909-5 Mayıs 1909)

Kırımlı Ferik İsmail Paşa'nın mahdumu Ahmed Tevfik Paşa, Hariciye nazırı iken sadrazam olmuştur. 10 Şubat 1845 Pazartesi günü payitaht İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Takriben 65 yaşındayken sadrazam intihap edilen Tevfik Paşa, o yılların en muteber mesleği olan askerliği seçmiş ve teğmen rütbesine eriştiğinde askerlik mesleğine bedenen uygun olmadığından askerlikten ayrılarak Babıali Tercüme Kalemine girmiştir. II. Abdülhamid devrinde ise Hariciye nazırı oluncaya kadar muhtelif sefaret kâtiplikleriyle sefirliklerde bulunmuş, tecrübeli bir diplomat olarak dikkatleri çekmiştir.

Sultan II. Abdülhamid'in halledilişiyle, Sultan Reşat'ın cülusu üzerine mevkisinden ibka edilmiştir. Dört sadareti bulunan Ahmed Tevfik Paşa, saltanatın ilgası esnasında sadaret

10 Bkz. Ali Fuat Türkgeldi, *Görüp İşittiklerim*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2010, s. 23.

makamında bulunduğu için Osmanlı İmparatorluğunun son sadrazamı olarak tarihe geçmiştir.

B. UZUN SÜRE GÖREVDE BULUNAN SADRAZAMLAR

1. Mehmed Kâmil Paşa (25 Eylül 1885-4 Eylül 1891)

1860'ta Osmanlı Devleti hizmetine giren ve Kıbrıs Adası Evkaf Müdürlüğü ile memuriyet hayatına geçen Mehmed Kâmil Paşa, 25 Eylül 1885 tarihinde Sultan II. Abdülhamid Han tarafından sadaret makamına atandığında 25 yıllık tecrübeli bir memur olarak sadarete atanmış oluyordu.

Şarki Rumeli meselesinin zuhurunda Said Paşa'nın gerekli alâkayı göstermemiş olması, Mehmed Kâmil Paşa'nın onun yerini almasına vesile olmuştur.

25 Eylül 1885 tarihinde Kâmil Paşa saraya davet edilerek Arif ve Server Paşaların da hazır bulundukları bir merasimle sadaret kendisine tevcih edilmiş ve ayrıca kendisine vükela heyeti listesi sunulmuştur.

25 Eylül 1885-4 Eylül 1891 tarihleri arasında takriben altı yıl sadrazamlık görevi ifa etmiş ve bilhassa Osmanlının dâhili ve harici meseleleriyle uğraşmış; Ziraat Bankasının kurulması, yol ve şimendifer alanlarındaki çalışmaları ve Osmanlı Devleti'nin sosyal ve ekonomik alanındaki muhtelif meseleleriyle alâkadar olmuştur.

2. Halil Rıfat Paşa (7 Kasım 1895-9 Kasım 1901)

Zor bir dönemde göreve atanan Halil Rıfat Paşa, Bulgaristan meselesi, Makedonya ve Girit'teki olaylar, Ermeni vakaları, Yemen'deki karışıklıklar, Rumeli vilayetindeki ıslahatlar ve en mühimi Avusturya ile Rusya'nın istekleriyle mali durumun bozukluğu gibi gayet ciddi meselelerle uğraşmak gibi pek ağır yüklere muhatap olmuştur.

7 Ekim 1889 tarihinde Paşaoğlu Cavit Bey'in öldürülmesinden sonra, katilinin öldürülmemesi Paşa'nın istifasına yol açmış fakat istifası kabul edilmemiştir.

Sadaretinin son iki ayında ciddi şekilde rahatsızlanmış ve bu sebeple vazifesiyle gerektiği şekilde ilgilenemediğinden 8 Kasım 1901 tarihinde Abdurrahman Paşa, yerine vekâleten tayin edilmiş ancak 9 Kasım 1901 tarihinde yani bir gün sonra vefat edince sadareti fiilen son bulmuştur.

3. Avlonyalı Mehmed Ferit Paşa (25 Ocak 1903-23 Temmuz 1908)

5 Ocak 1903 tarihinde sadarete getirilmiş olan Avlonyalı Mehmed Ferit Paşa, Sultan II. Abdülhamid'in sadaret makamında en uzun tuttuğu üçüncü sadrazamdır. 1851 yılında Yanya'da doğmuştur. Babası Avlonya eşrafından Mustafa Nuri Paşa'dır. Çocukluk ve ilk gençlik yıllarında gayet muntazam bir öğrenim görmüş; Arapça, Farsça, Rumca, Fransızca ve İtalyanca lisanslarına vâkıf olmuş, münevver bir genç olarak yetişebilmesi için babası hemen hiçbir fedakârlıktan asla kaçınmamıştır.

Bağdat Demiryolu imtiyazının Almanlara verilebilmesi için büyük çaba sarf etmiş ve bu meyanda, kendisini çekemeyen bazı siyasi rakipleriyle de ölesiye mücadele etmiştir.

YABANCI ELÇİLİKLERE SIĞINAN SADRAZAMLAR

Osmanlı-Türk Devleti'nin en üst mercisinde hizmet sundukları için hemen birçok devlet sırrına vâkıf olma imkânı olan sadrazamlar, tabii ki devletin her açıdan var olabilmesi mücadelesinde hiç şüphesiz padişahтан sonra gelen kişi yani ikinci adamdır. Dahası padişahın dert ve kader ortağı olmasıyla birlikte, herhangi bir başarıda en büyük pay kendisinin olmasına rağmen, Padişah'ın adı her daim önde görülür. Zira öncelik hakkı her daim hükümdarındır.

Bütün bu saydıklarım şu çağırışımı yapmaktadır: kıskançlık ve husumet. Bu noktada diyoruz ki: "Acaba böylesi bir kıskançlık, böylesi bir husumet, insanı vatan hainliğine kadar sürükleyebilir mi?" Cevabını yine biz verelim: "Evet, sürükler! Hem de hiçbir acı duymadan."

Ne acıdır ki günümüzde çoktan yoklara karışmış bulunan nice şaşalı imparatorluklar, böylesi sebeplerden dolayı varlığını yitirmiştir ve muhteşem Osmanlı İmparatorluğu da aynı kervana katılmakta pek zorluk çekmemiştir. Çünkü onu yoklara gönderen sebep de aynıdır: şahsi menfaat uğruna vatana ihanet.

1. Mithat Paşa (18 Ekim 1822-8 Mayıs 1884)

Osmanlı tarihinin son dönemi içinde Mithat Paşa'nın siyasi alandaki muhtelif başarıları ve hasımlarına karşı verdiği amansız mücadeleleri, gerçekten bahse değer nice vaka ile dopdoludur.

Bilhassa Aydın valiliği dönemi içinde hasımları akla hayale gelmedik iftiralarla onu yıpratmak için her ne melanetlik varsa yapmakta ve İstanbul'u ona düşman edebilmek gayesiyle jurnal üstüne jurnal yağdırmaktaydı. Böylece Mithat Paşa'yı gözden düşürebileceklerine inanmaktaydılar. Gerçi bu bir yere kadar gerçekleşmiştir lakin daha fazlasına yani Padişah'ı yıpratabilecek dereceye vardırılamamıştır ki asıl hedefleri ise buydu.

Ancak Mithat Paşa taraftarlarının da boş durmayıp İstanbul'da olan biteni detaylı şekilde kendisine bildirmeleri hayli işe yaramış, Mithat Paşa dostlarının ikazlarını değerlendirmiş ve ona göre hareket etmiştir. Mesela, Sultan Abdülaziz'in katledildiğine dair büyük çapta fitne tertip edilmekte olup, başında Mahmud Nedim Paşa, Cevdet Paşa, Müşir Nusret Paşa, Sururi Efendi ve Mahmud Celaleddin Paşa gibi mühim şahsiyetlerin bulunduğu kendisine iletilmiş fakat bütün bunlara aldırmayan Mithat Paşa, hiçbir şey yokmuş gibi asli görevine devam etmeyi münasip bulmuştur.

MİTHAT PAŞA'NIN KONAĞINA YAPILAN BASKIN

Mithat Paşa, 18 Mayıs 1881 tarihinde gece yarısı konağına baskın yapılacağını öğrenince derakap konağı terk ederek Fransa Konsoloshanesine gitmiş ve ertesi günü Adliye Nazırı Cevdet Paşa'dan aldığı bir telgrafa cevapta "Hayat ve namusuna halel gelmemek ve mahkeme aleni olmak şartıyla muhakemeye hazır olduğunu" bildirmiştir.

İki gün Fransız Konsolosluğunda kaldıktan sonra, askerî yetkililerce önce kışlaya, daha sonra ise İstanbul'a götürülmüştür.

Mithat Paşa'nın kendisi bu olayı şu şekilde izah etmektedir: "Fransız Konsoloshanesine gitmem, tarihî ömrümün bir lekesidir ki bunun yalnız bana değil, evlat ve akrabama dahi kalacak bir şeyn (ayıp, kusur) ve ar olduğunu itiraf ederim.

Bununla beraber şurasını dahi merhameti olan velinimete havale ederim ki hayvan dahi olsa kendisinin itlaf olunacağını anladığı gibi bulunduğu mahalden kaçmaya mecbur olur."

Biz, ayrıca bir yorumda bulunmaya lüzum görmüyoruz. Lakin bir merakımızı da zikretmekten geçemeyeceğiz. Şayet bu zat Müslüman değil de Ermeni asıllı olsaydı aynı tolerans hakkı ona da tanınacak mıydı?

Her ne ise, geçelim ve bunun cevabını vicdanlara bırakalım.

2. Mehmed Said Paşa (1864 Kahire-6 Aralık 1921)

Said Paşa beşinci sadaretinden iki ay sonra Padişah tarafından bir defa daha sadaret makamına getirilmek istenmiş, sonrasında ise bu durum uygun görülmediğinden sarayda kendisine bir kâtiplik verilerek ıslahata dair layihalar yazması istenmiştir.

Bu durumu sarayda hapis manasında değerlendiren Said Paşa, ailesiyle birlikte İstanbul'dan ayrılarak Tunus'a veya Yenişehir'e, buna müsaade edilmez ise İngiltere'ye gidebilmeyi tercih ettiğinden bir hatt-ı hümayun ihsan buyurulmasını arz etmişti. Daha sonra ise işlemin hızlandırılması ve kolaylaştırılması

rılması düşüncesiyle (!) İngiltere Sefarethanesine gitmeye karar vererek sefarethaneye gitmiştir.

Evet, değerli tarihçi bu durumu böyle kaydetmişler.

Yüksek müsaadeleriyle biz bu görüşe iştirak etmiyoruz. Hemen hiçbir devlet görevlisi mensubu bulunduğu devleti bir yabancı devlete şikâyet etme hakkına haiz değildir! Kaldı ki Mithat Paşa doğrudan veziriazamdır.

Nitekim altı gün İngiliz Sefarethanesinde kalan Mithat Paşa, bilahare İngiliz elçisinin de yardımıyla Sultan II. Abdülhamid'den hayatına dokunulmayacağı garantisi aldıktan sonra konağına dönmüştür.

Bu durumun tek bir izahı olabilir: vatana ihanet!

3. Mehmed Kâmil Paşa (1832- 1913)

Mehmed Kâmil Paşa'nın birtakım jurnaller neticesi Sultan II. Abdülhamid Han'ın gözünden düşmüş olabileceği dikkate alınacak olunursa, Kâmil Paşa'nın peşin hükümlerle yargılanması haksızlık olur inancındayız.

Mehmed Kâmil Paşa'nın Padişah'ın gözünden düşmesi ve görevden alınması, Sadrazam Avlonyalı Ferit Paşa ve onun İzmir'deki jurnalcileri olan Ferik Said Paşa ile İzmir Kumandanı Ferik Tevfik Paşa'nın tekrar ortaya çıkan eşkıya meselesi sebebiyle verdikleri jurnaller sayesinde oluşan uygun ortamın neticesinde gerçekleşmiştir.

12 Ocak 1907 tarihinde Aydın valiliğinden azledilen Mehmed Kâmil Paşa, ailesiyle birlikte Rodos'ta ikamete mecbur kılınmış, durum kendisine Babıali tarafından iletilmiştir.

Ayrıca Konya valiliğinden alınıp Aydın valiliğine atanan Faik Bey, İzmir'e avdet edene kadar vali vekilliğine Ferik Tevfik Paşa atandı. Bu meyanda Mehmed Kâmil Paşa'nın hemen hiçbir resmi sıfatı kalmamış olduğu için yapacağı yazışmaların telgrafhaneden hiçbir tarafa gönderilmemesi İzmir Posta Müdürlüğüne bildirilmişti.

Ne var ki Posta Müdürü Ömer Efendi sayesinde kendisi hakkında alınan kararları Said Paşa'dan önce öğrenebilme imkânı vardı. Zira Posta Müdürü, Paşa'nın şahsi dostu idi. Nitekim gelen telgrafta ilkin nezaret altına alınıp bilahare Rodos'a götürülmesi emri vardı ve Paşa bunu görünce mahdumları Said, Şevket, Fuat ve Haşmet ile konu hakkında fikir teatisinde bulunmuş ve mahdumları sabaha kadar muhakkak bir karara varmasının icap ettiği üzerinde hassasiyetle durunca Paşa, nihayet çoktandır düşündüğü çareye başvurmuş, Fransız ve İngiliz Konsoloslukları ile temasa geçmiştir. Mehmed Kâmil Paşa'yı ziyaret eden Fransız Konsolosu Mösyö Blanc, açık bir davette bulunmayarak İngiliz Konsololuğunda kalmasının daha emin olacağını ima ederek siyasi yükü İngilizlerin üzerine atmaya daha uygun bulmuştu.

Paşa'yı ziyarete gelen İngiliz Konsolosu Mr. Kambervaç, İngiliz Konsoloshanesinde kalmasına hükûmetinin izin verdiğini, binaenaleyh ne zaman arzu ederlerse konsoloshaneye gelebileceklerini söyleyip Paşa'nın konağından ayrılmıştı.

17 Ocak 1907 tarihinde İngiltere maslahatgüzarı Osmanlı Devleti Hariciye nazırının konağına giderek Mehmed Kâmil Paşa hakkında ne muamele olunacağını sordu ve Kâmil Paşa'nın Kıbrıs'a gitmeyi istediğini de sözlerine ilave etti.

Bilahare İngiliz Konsololuğuna sığınan Kâmil Paşa, İstanbul ile muhtelif yazışmalar yapmış ve İngiltere'nin de desteği ile hayatını garanti altına aldıktan sonra İstanbul'a dönmüş, 2 Şubat 1907 tarihinde Sultan II. Abdülhamid Han'a sunduğu arizasında İngiliz Konsololuğuna sığınması dâhil bütün olanların sebepleri açıklamıştır.

Başlıca kaynak olarak değerlendirdiğimiz *Devr-i Hamid* adlı eserdeki vakanın yorumunu -ki buna biz de aynen iştirak etmekteyiz- bilhassa sunuyoruz:

“Üçü de eski sadrazam olan paşaların, yabancı elçiliklere sığınmalarını değerlendirecek olur isek her üçünün de söz konusu hareketlerinin tamamen yanlış olduğu görülmektedir.

Mithat Paşa ve Kâmil Paşa'nın olaylarında bir nebze ölüm korkusunun olduğu kabul edilse bile Said Paşa'nın ilticasını izah etmek çok güçtür.

Neticede her üç paşanın da yapmış olduğu hareket, yanlış olduğu gibi hem kendilerinin hem de Sultan II. Abdülhamid'in ve en önemlisi de Osmanlı Devleti'nin uluslararası alanda büyük itibar kaybetmelerine neden olmuştur.”¹¹

Birçok tarihçinin ırki harsları dikkate alarak kalemini kontrol altında bulundurmasına rağmen güneşin balçıkla sıvana maması misali, tarihimizde zuhur etmiş bulunan birçok menfi hareket asla gizlenememiş ve kademeli şekilde de olsa meydana çıkıp yeni nesillere merhaba demiştir.

Baştan beri yazdığımız bütün bu hâdiseler ve menfi icraatlar, acı da olsa tek bir gerçeği meydana koyuyor: Osmanlı Devleti'ni yıkılacak raddeye getirip ve nihayet son darbeyi vuran hiç şüphesiz veziriazamlar ve paşalar olmuştur.

Sultan II. Abdülhamid Han'ın sık sık sadrazam değiştirmesi, çoğu zaman da aynı şahsı defalarca sadaret makamına getirmeleri, kendilerinin haklı olarak vükelaya itimatları olmamasının bir tezahürüdür. Büyük hakanın sık sık sadrazam değiştirmesi hakkında bizdeki bazı ileri görüşlü (!) vükelanın ve tarihçilerin “Evham ve vesvese tezahürüdür.” diyerek yanlış tahminler ileri sürmeleri, hep bu yanlış değerlendirmelerinden zuhur etmiştir. Aslında bunlar eşsiz hakanın akla gelmedik bir taktik uygulamasından doğmuş ve böylece hasımlarını sindirmiştir. Durum aynen şudur: Vezaret makamına atadığı şahıs henüz makamına alışmadan ve müşterek çalışacağı kimsele- ri seçerek belirli noktalara oturtmadan Padişah'ın edinmek istediği bazı bilgileri farkına varmadan zat-ı şahaneye aktardıktan sonra, posası çıkmış limon kabuğu gibi bir tarafa atılmaktaydı. Sultan II. Abdülhamid Han, uyguladığı bu taktikle birçok hasmının kimliklerini de öğrenmekteydi.

11 *Devr-i Hamid*, c. 3, s. 75-76.

Sultan II. Abdülhamid Han, ceddi içinde kimsesiz kalan yeğâne hükümdar olmuştur ve durumu kendisinin iç ve dış siyasette son derece güçlü ve duyarlı olmasını sağlamıştır.

Osmanlı-Türk hakanları aziz milletlerine hayırlı yarınlar müjdeleyecekleri yerde tam tersi olarak, bilhassa imparatorluğun son yıllarında, devletin süratle batağa doğru kaymasını önleyememişlerdir. Bunun başlıca sebebi, önceki satırlarda yazdığımız gibi Türk boyları arasındaki iktidar çekişmesi ve bu sebepten meydana gelen dâhildeki daimi yıpratma uygulamaları ve en yamanı da iç savaşların zuhuru olmuştur. Bu tezimizde ne derece haklı olduğumuzu tarihte kurulan 16 Türk devletinin tarihi ispatlamaktadır.

Sultan II. Abdülhamid Han, nasıl ki böylesi bir güvensizlik içinde kıvranan koca bir imparatorluğun son hakanı olmuşa, onun devamı olan Türkiye Cumhuriyeti devletinin mimarı ve lideri konumundaki Gazi hazretleri de aynı yalnızlık içinde mücadele etmeye mecbur kalmıştır.

Türk tarihi A'dan Z'ye incelendiği zaman şu gerçek karşınıza çıkmaktadır: Türkü Türk'ten gayrı hiçbir güç pes ettirememiş ve ettiremez de. Bunun temel sebebinin doğrudan Türk karakter yapısı ile yakın bağlantısı vardır. Türk insanı emir almaya değil, emretmeye yatkın bir yaradılışa sahiptir ve onun bu yapısı, tarih boyunca ona sadece eşsiz bir savaşçı ve fethe-dici güç olabilmenin dışında pek hayırlı yarınlar sunmamıştır. Zira fethettiği hemen hiçbir toprak nezdinde vatan olarak görülmemiş ve böyle bir düşünce sadece Selçuklu ve Osmanlı Türklerinde varlık kazanmış, merkezîyetçilik sistemi onlar döneminde değer bulmuş fakat iç entrikalar, iç ihanetler niha-yet onları da yoklara göndermiştir. Yani tarihin derinliklerine göçüp gitmişlerdir. Keza Cengiz Han, Timurlenk ve Hunların hakanı Atilla, büyük imparatorluklar meydana getirmiş hakanlar olmalarına rağmen, kalıcı hükümdarlıklar kuramamışlar ve zaman içinde onlar da eriyip gitmişlerdir.

Bu hususta bilgi almak için tarihin derinliklerine inmeye hiç de lüzum yoktur. Buna Cumhuriyet Türkiye'mizin ilk yıl-

larındaki siyasi mücadeleler, başlıca delildir diyebiliriz. Zira açık-kapalı iktidar mücadeleleri İstiklâl Harbi'mizden itibaren bizleri kemirip durmuştur.

Günümüzdeki Türk devletinin kurucuları Gazi hazretleri dışında hiçbir zaman birleşip güçlü bir devlet sahibi olabilme düşüncesine erişememişlerdir. Çünkü onların kalıcı bir sistemin peşinde olduklarını gören Batılı güçler, derhal harekete geçerek muhtelif taktiklerle Türklerin kalıcı yani merkezî sistemi benimsemelerini önlemişlerdir.

Bilhassa Osmanlı İmparatorluğu Türkler ve gayrı Türkler gibi gayet tehlikeli bir sistem ve inancın içinde 2-3 asır kıvranıp durmuştur ki Batı dünyası tarafından ülkemize sokulan Türkçülük cereyanları bu iddiamızın en basit delilidir.

Osmanlı paşalarının müslim ve gayrimüslim olarak yekdiğerinden uzaklaştırılmasında Batı dünyasının rolü büyük olmuştur.

Nitekim bazı fanatik tarihçilerin mantık dışı düşüncelere itibar ederek ülkemiz içinde ayrıcalıkların tohumlarını ekmelerinin altında yatan gerçek ise yabancı devletlerin ülkemiz üzerinde çevirdikleri muhtelif entrikaların bizzat kendisi olmuştur.

Mesela, Ziya Gökalp'in asistanı denir ama tam tersi hoca-sı olan Tekin Alp'in *Kemalizm* adlı eseri, ülkemiz insanını birleştirici olmaktan pek uzaktır ve asıl adı Moiz Kohen olan bu zatın aslında azınlık mensubu olmasına rağmen aşırı Türkçülük taslaması gerçekten pek düşündürücüdür, diyebiliriz. Zira şayet onun ileri sürdüğü tez gerçekleşecek olsaydı, kendisi de mensubu bulunduğu kavmin akıbeti ne olacaksa onu paylaşmaya mecbur kalacaktı.

Ne acıdır ki İttihat ve Terakki Fırkası kanalı ile Sultan II. Abdülhamid Han'ı tahtından alan bir kavmin mensubu olarak müstear adla ülkemizde uygulanmış olan ırkçılık politikalarını aynen devam ettirmiş olmasına rağmen, devlet ricailinden hemen hiçbir fert meseleyi kavrayıp aziz milletimizi uyarmamıştır.

Bu niçin böyle olmuştur? Böyle olmuştur çünkü Türk insanı ülkede yaşayan diğer kavimlerin de bu ülkenin mensubu kimseler olarak en azından kendileri kadar Türk sayılabileceğini hiç mi hiç düşünememiştir. Çünkü ona yani Türk insanına sadece kavimler üstü kavim olduğu telkin edilmiş ve böylece tamamen yalnızlığa mahkûm edilmiştir. Fütuhât devirlerinde militarizm bir dereceye kadar geçerliydi ve zaten o yıllarda Batı devletleri de ırki ve dinî harslar üzerinde bilhassa durmaktaydı. Ancak dünya üzerinde gelişen ve ülkelere yayılan yeni yeni akımlar, bilim ve teknik alanında hızlı bir tempo ile meydana getirilen yenilikler, Batı dünyası tarafından harfiyen izlenip askerî alanda da değerlendirilirken bizde tam tersine hareket edilmekte ve Batı'nın hemen her sahadaki ilerleyişini harfiyen izleyip Osmanlı Devleti'nin de en azından Avrupa devletleri seviyesine çıkabilmesinin şart olduğu kanaatine varan bazı padişahlarımız bu uğurda canlarından olmaktaydı.

Mesela, merhum Sultan Abdülaziz gibi bir şehit padişaha günümüzde hâlâ "Bileklerini kesip intihar etti." diyebilen sözde aydın ukalalar, böylesi acı gerçekleri gizlemeye çalışmakla ülkelerine ne yaman zararlar verebileceklerini acaba hiç düşünmüşler midir? Hiç sanmıyorum çünkü böyleleri dışa bağımlı beslemelerdir.

Sıra Sultan II. Abdülhamid Han'a gelince, Osmanlı-Türk İmparatorluğunun son umudu olarak tarihe geçen bu ünlü padişahın naçiz varlığıyla tüm düvele karşı koca imparatorluğu nasıl savunmuş olduğu günümüzde açıklıkla yazılsa -ki çok şükür artık başlanmıştır- bunun aziz milletimizin yeni nesillerini olumlu yönde nasıl harekete geçirebileceğini tahmin etmek o kadar zor olmazsa gerek. Zira yıllar yılı hemen her fırsatta yerden yere vurulan ve diğer taraftan İttihatçıları âdetâ arşa çıkaran satılık kalemler, hiç farkına varmadan "II. Abdülhamid'i yeriyoruz." diyerek aziz hatırasını her daim canlı tutmuşlardır ki biz buna Hz. Allah'ın eşsiz, emsalsiz adaleti diyoruz.

Her ne ise, biz yine asıl mevzumuza dönelim ve o eşsiz hakanın Türk milletine bırakmış bulunduğu emsalsiz zenginlikleri özetle de olsa değerli okuyucularıma sunalım. Ne denir... Mekânı cennet olsun!

BÖLÜM IV

SULTAN II. ABDÜLHAMİD HAN'IN EBEDİYETE GÖÇERKEN ARDINDA BIRAKTIKLARI

A ziz milletimizin çilekeş padişahlarından olan Sultan II. Abdülhamid Han, ebediyete göçtüğünde ardında paha biçilmez zenginlikler bırakmışlardı. Osmanlının son padişahı, İslam âleminin unutulmaz halifesi konumundaki eşsiz hükümdar, kendisinin asıl kimliğini ardında bıraktığı biri diğerinden değerli eserlerle ve maneviyat âleminde de unutulmaz hizmetleriyle bizlere takdim etmiştir.

Sultan II. Abdülhamid'in Mirası: İstanbul'da Kamu Binaları adında muazzam bir çalışmayla bizlere sunduğu mufassal eserin de eşsiz hakanın bu yönünü en mükemmel şekilde belirtmiş bulunan sayın Doç. Dr. Fatmagül Demirel Hoca'nın mezkûr eserinden aldığımız bölümü aynen sunuyoruz efendim.

“II. Abdülhamid dönemi olayları ve icraatları ile incelendiğinde ‘Hangi Abdülhamid?’ sorusu karşınıza çıkmaktadır. Bu sorunun cevabını aradığımızda farklı Abdülhamid portreleri ile karşılaşmaktayız.

Eğitim alanında yapılan çalışmalar ve açılan okullar Abdülhamid'in eğitimci yönünü öne çıkarırken, hukuk alanında yapılanlara bakıldığında ise yargılama usûl kanunlarının hazırlandığı, Batı tarzında kurulan mahkemelerin yaygınlaştığı, avukatlık ve savcılık gibi adliye teşkilatının önemli kurumlarının yine bu dönemde temellerinin atıldığı görülür.

Dolayısıyla Tanzimat'tan sonra başlayan eğitim, hukuk, bürokrasi alanındaki dönüşümün ve devlet kurumlarına Batılı bir kimlik kazandırma sürecinin aynı hızla II. Abdülhamid döneminde de devam ettiği dikkati çekmektedir. Bu değişimi, inşa edilen yeni kamu binaları üzerinde de gözlemleyebiliriz.

Osmanlı kurumları Tanzimat'tan sonra geçirdiği yapısal değişimin yanı sıra fiziksel olarak da değişime uğramıştı. Zira klasik dönemde sadece başkent İstanbul'da belirli görevlerde bulunanların daimi ofisleri bulunmaktaydı. Çoğunlukla devlet görevlisi kendi konağını ofis olarak kullanmaktaydı. On dokuzuncu yüzyıldan itibaren ise gerek İstanbul'da gerek vilayetlerde okul, hükûmet konağı, karakol, kışla gibi yeni kamu binaları ortaya çıkmaya başladı.

Devlet teşkilatının âdetla anıtlaşmaya başladığı bir döneme girilmişti. Kuşkusuz bu süreç içerisinde İstanbul'un kentsel dokusunda ciddi bir değişim söz konusudur. Babıali çevresinde yükselmeye başlayan kamu binalarının yanı sıra, şehrin değişen ticari ilişkileri banka, istasyon binası, gümrük binası gibi yeni yapı türlerini de beraberinde getirir. Ortaya çıkan yeni ticari merkezlerin çevresinde iş hanları yükselmeye başlar. Batı kültürünün şehre nüfuzu ve benimsenen yeni yaşam tarzı tiyatro, kafe gibi farklı sosyal mekânlar ortaya çıkarır. Bunun yanı sıra şehirde konut alanında farklı yapı türleri görünür olmaya başlarken, ahşap binaların yerini kâgir yapı almaya başlar.

İstanbul'un XIX. yüzyıldan itibaren değişen çehresinde artık büyük anıtsal camiler yerine kışla binaları, Boğaz'ın kıyısında yükselen yeni saray yapıları, okul binaları, saat kuleleri ve yeni yönetim binaları mimari üslûbuyla kendini göstermeye başlar. İstanbul, mimari dokusu ile de Batı'ya açılmış bir kent görüntüsü ile karşımıza çıkar. Dolayısıyla Tanzimat'tan sonra devlet yönetiminde başlayan değişim, kentin mimari dokusuna da yansımış ve kentin yeniden şekillenmesinde de önemli bir rol oynamıştır. Özellikle bu süreç içerisinde vakıf sisteminin çözülmesi ve gelirlerinin azalması sonucu şehirde anıtsal külliye ve cami inşasında ciddi bir azalma olduğu dikkati çekmektedir. Ortaya çıkan yeni yapı gereksinimleri vakıf sistemi içinden değil, doğrudan devlet tarafından karşılanmaya başlanmıştır. Devletin benimsediği yeni yönetim biçimi ve ekonomik ilişkiler yeni kent merkezlerini, yeni bir alt yapıyı ve yeni kurumları gerektirmekteydi. Bu dönüşüm kadılık, ihtisap ağalığı, mimarbaşılık gibi geleneksel kurumlar üzerinden sağlana-

mazdı. Zaten Tanzimat reformlarıyla bu tür geleneksel kurumlar yerini, yeni ihtiyaçlara cevap veren kurumlara bırakmıştı.

Dolayısıyla bu süreçte ve değişimde yeni yapı teknolojisini uygulayan, Avrupa'da mimarlık eğitimi almış gayrimüslim (Ermeni demek istiyor) veya doğrudan Avrupa'dan gelen yabancı mimarların yer almaya başladığı görülmektedir.

Özellikle Tanzimat'tan sonra İstanbul'un mimarlık alanında başta Fossatiler olmak üzere aralıksız olarak İtalyan ve İtalyan kökenli Levanten mimarlar çalışmışlardır. Fossatiler ile başlayan İtalyan mimarlar misyonu, Giovanni Battista Barborini, Giorgio Stampa, Guglielmo Semprini gibi mimarlar ile de devam etmiştir.

II. Abdülhamid dönemine gelindiğinde ise İstanbul'da bugün ayakta olan pek çok yapının bu dönemde inşa edildiğini görmekteyiz."

Doç. Dr. Fatmagül Hoca'nın değerli eserlerinden aldığımız yukarıdaki özet bölüm ve ek olarak sunacağımız, yine aynı eserden aldığımız bir değerli pasaj, eşsiz imparatorluğumuzun ne büyük oyunlara getirildiğini ve Türk insanındaki dürüstlüğün nasıl istismar edildiğini açıklıkla meydana koymaktadır. Sayın hocamız eserlerinin 17'nci sayfasında şöyle buyurmaktadırlar:

"Günümüz İstanbul Arkeoloji Müzesi binaları ve yine aynı bahçede yer alan Sanayi-i Nefise Mektebi binası imparatorluğun Batı'ya dönük yüzünü hatırlatır. Müze binasının neo klasik üsluptaki mimarisi, Avrupa müzelerini çağrıştırmaktadır. Müzeye giren ziyaretçi kendini Paris, Londra ve Roma'daki gibi hissedebilmektedir.

Bu durum Avrupa'dan İstanbul'a 'Doğu egzotizmi' hayali ile gelen ziyaretçiyi hayal kırıklığına uğratsa da müzenin Osmanlı ziyaretçisine Avrupa şehirlerindeki bir müzede olma hissi vermektedir.

Yeni müze binasında imparatorluğun dört bir yanından getirtilen arkeolojik buluntular sergilenmektedir. Müzenin koleksiyonları ve mimari üslubu dikkate alındığında Osmanlı

İmparatorluğunun Avrupa ve toprakları ile ilişkisinde simge mekânlardan biri hâline geldiği görülür.

Yani gerek içinde sergilenen eserler ve gerekse mimarisi ile Osmanlı başkentinde küçük bir Avrupa yaratılmıştır.

II. Abdülhamid hem modern hem de Müslüman bir imparatorluk düşlemekteydi. Dolayısıyla Müze-i Hümayunun ve Sanayi-i Nefise Mektebinin yönetimine Osman Hamdi Bey'i getirmesi de onun bu yaklaşımı ile uyuşmaktadır. Zira Osman Hamdi Bey zarif, eğitilmiş, Fransız kültürünü almış, yeri geldiğinde arkeologluk yapan, aynı zamanda değerli bir ressamdır. Dolayısıyla Osman Hamdi Bey gerek yaşam tarzı gerekse eserleri ile II. Abdülhamid'in düşlediği imparatorluk imajı ile örtüşmektedir."

II. Abdülhamid: Modernleşme Sürecinde İstanbul serlevhali muazzam bir çalışma ürünü olan eserin 457'inci sahifesinde yer alan Dr. Coşkun Yılmaz imzalı "II. Abdülhamid'in İstanbul'u" adlı uzun ve gayet değerli bir çalışmadan konumuzla alakalı bazı pasajları aynen alıyoruz:

"II. Abdülhamid, sultanlar şehri ve şehirlerin sultanı İstanbul'un gerçek bir sultan gibi hüküm süren son sultanıdır. Genelde mutlak bir hükümdar, özelde payitahtın hâkimi olarak şehir tarihindeki rolü itibarıyla, dönemin şartlarıyla örtüşen silik şahsiyetleriyle kuvvet bulan etkisiz ve yetkisiz durumları açısından halefleri son iki padişahla mukayese edilmesi asla mümkün değildir.

Kendisinden önceki Osmanlı sultanları arasında da ilk sıralarda yer alacağı muhakkaktır. Bilindiği üzere, Sultan II. Abdülhamid yalnızca İstanbul'a değil, genelde bütün imparatorluğa mimari olarak damgasını vurmuş, Rumeli'den Yemen'e kadar hâlâ ayakta duran sayısız eserle, kendi ismi kadar tarihe intikal eden imparatorluğu da yaşatma kutluluğuna erişmiştir.

Yalnızca İstanbul söz konusu edilecek olursa, bugün dahi içme suyundan eğitime, demiryollarından telgraf hatlarına, tramvay, tünel, liman ve vapur işletmelerine varıncaya kadar

İstanbuluların gündelik hayatında rol oynayan birçok kurum, II. Abdülhamid'in imzasını taşımaktadır.

Sultan Hamid devri eserleri, imparatorluk mimarisi diyebileceğimiz abidevi boyutlar ve görkemli çizgiler taşır ve bu nitelemeyle Avrupa'daki emsallerinden aşağı kalmaz.

Bu sebepten ötürü de İstanbul'un tarihinde bir devr-i Hamid'den söz edilmesi abartılı bir yaklaşım olmayacaktır."

Naçiz eserimizi mümkün merteye sıhhatli bir çalışma olarak siz değerli okuyucularımıza takdim edebilmek gayesiyle en titiz şekilde birçok değerli kaynağı tetkik ederken, bazılarında da uzun ya da kısa muhtelif pasajları aynen sizlere aktardık. Ancak hemen her eserde olduğu gibi, bizim naçiz çalışmamızda da bazı eksik veya kusurlar muhakkak ki olmuştur. Böylesi eserlerde bunun olmamasına da imkân yoktur, diyebiliriz. Çünkü ana-kaynaklarda dahi "tarafgir" davranılmış olunan bölüm veya pasajlar maalesef mevcut olduğundan, kusursuz eser verebilmek âdetâ imkânsızdır, denebilir. Dolayısıyla bu duruma göre, mümkün merteye kusursuz olabilmek için hassasiyetle çalışmamızın elzem olduğuna kaniyim. Dolayısıyla "Ben padişahçıyım, yok ben halkçıyım." gibi iddialar zuhur ederse, tarih araştırması veya tarihî eser verenlerin, bu durumu esas almaları elzemdir inancındayım. Aksi takdirde pişirdiğiniz pilav ne pilav olur ne de lapa.

Tetkik ederek veya külliye okuyarak bilgi edinmeye çalıştığımız birçok telif eser, ansiklopedi ve günlük gazeteler ile tarih mecmualarında gördüğümüz maalesef şu olmuştur: Sultan II. Abdülhamid Han'a karşı olanları kayırmak ve mümkün merteye onları sempatik göstermeye çalışmak.

Böylesi şartlar altında çalıştığınızda, muhtelif kaynakları inceleyip mümkün merteye en doğruya yakın kanaati not düşmeniz gerçekten pek zordur. Dahası, dikkatimi çeken bir başka husus da Ermenilerin mümkün merteye silik gösterilmeye çalışılması çabalarıdır.

Böylesi bir yaklaşıma akademisyenlerimizden de iştirak edenlerin oluşu, bizleri pek ziyade üzmektedir. Üzmektedir

çünkü bizim Türklerle olan yakın bağlarımızın temeli 1071 Malazgirt Meydan Muharebesi'nde atılmış ve Türk ile Ermeni daha sonra asırlarca iç içe yaşamamanın mutluluğunu tatmışlardır. Gelin görün ki günümüzde durum tamamen tersine döndürülmüş ve her iki ülküdaş kavim, yekdiğerine ezeli ve ebedi hasım konumuna sokulmuşlardır.

Dolayısıyla II. Abdülhamid Han'ın ardında bıraktığı emsalsiz mirasın tanıtımına geçmeden Osmanlı Ermenilerinin asırlar boyu hemen her sahada yaptıkları hizmetleri inkâr veya küçümsemek gibi davranışlarla onları aziz Türk milletine yanlış tanıtmaya çalışan bazı sözde akademisyenlere özet de olsa bir cevap yazmadan huzur duyamam saygıdeğer okuyucularım.

OSMANLI ERMENİLERİ: SADIK TEBA VEYA İÇ DÜŞMAN

Osmanlı Ermenileri devlet nezdinde “sadık tebaa”; İttihatçılar nezdinde ise “iç düşman”dır. Peki, aziz milletimiz hangisine inanacak; devlete mi, İttihatçılara mı?

Bunun da cevabı basittir. Gayrı Türk oldukları hâlde Türklük maskesi takarak aziz milletimizi her daim devlete karşı olanların istekleri doğrultusunda yönlendirmeye çalışan asıl hainler, ne yazık ki, bu konuda tesirli başarı sağlamışlardır. Çünkü onların dayandıkları güç, beynelmilel dünya idarecilerinin kuvvetidir ve zaten çoğu konuda bilgisiz bırakılmış milletimiz de onlara inanmanın gafleti içinde bocalayıp durmuş ve hâlâ aynı çelişkili hâlde düşünüp durmaktadır.

“Saray şöyle dedi. Saray böyle dedi.” sözleriyle Babıali ile devleti ayrı ayrı kefelere koyarak sarayı bir hiç gibi gösterip sadece Babıali'yi meşru sayan bir zihniyet, Osmanlı Devleti'nin temel direklerinden birisi konumundaki Osmanlı Ermenilerini Türk devletinin baş düşmanı saymıştır.

Bendeniz burada “Ermeni savunuculuğu” yapacak değilim ve zaten yapmaya çalışsam da kimse umursamaz. Ancak Osmanlının gayrimüslim tebaası nasıl olup da kendi mensu-

bu bulunduğu devletine başkaldırmıştır, bunu özetleyeceğim. Zira en doğrusu da bu olur inancındayım.

“Osmanlı İmparatorluğu çeşitli din ve ırkların teşkil ettiği milletlerden kurulmuş bir topluluktur. Hâkim unsur ise Türk ve Müslüman unsuruydu. Bu yüzden memleketin idaresi teokratik ideolojiye dayanmaktaydı. Devlet bunun avantajlarından feragatte bulunmayı ise istemezdi.

On sekizinci yüzyıl sonlarına doğru imparatorlukta yaşayan gayrimüslim topluluklar (Hristiyan tebaa demek istiyor) milli varlıklarını idrake başlamışlardı. Bunların Batı âlemiyle teması daha çoktu. Üstelik savaşlar sırasında yaşadıkları yerler geçici olarak Batılı devletlerin işgali altında kaldıkça, bu temas vasıtasız ve kitle hâlinde oluyordu. Ayrı din ve mesleklere mensup bu zümreler, onların daimi telkini ile imparatorlukta ki durumlarını haksız görmeye başladılar.

Kendilerine eşit vatandaş muamelesi edilmemesi, ayrı dinlere mensup bulunmalarının bir aşağılama, bir hakaret konusu olması, bu yüzden ayrı vergiler vermeye ve ayrı kılıklarda gezmeye mecbur bulunmaları, karşılığında ise Müslüman tebaanın sahip bulunduğu birçok haktan mahrum edilmeleri bu zümreleri devlete karşı hoşnutsuz, Müslüman vatandaşlarına karşı nefret duygularıyla dolu ve çeşitli Batılı devletlere eğilimli hâle getiriyordu. On dokuzuncu yüzyıldan itibaren ise bu duyguları gittikçe kuvvetlendi. Bir taraftan da Batılı devletler onların haklı haksız, lakin durmadan devam eden şikâyetleriyle daha yakından ilgilenmeye başladılar.

Nihayet zamanla gayrimüslim tebaanın haklarını koruma bahanesiyle bu durumu Osmanlı Devleti'ne karşı takip ettikleri politikanın esas unsuru hâline getirdiler ve ihtiyaç hissettikçe kendi çıkarları açısından değerlendirdiler.”¹²

Bazı kesimler takriben bir asırdır dillere destan edilen ve “Ermeni meselesi, Ermeni ihaneti, Ermeni zırlıtısı” gibi yakış-

12 Mithat Sertoğlu, *Mufasssal Osmanlı Tarihi - Resimli-Haritalı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2011, c. VI, s. 3271

tırmalarla hayli sözde vatanperver ve sözde Müslüman kalemşorların yaza yaza bitiremedikleri, önce Ermeni sonra diğer dinî azınlıkların “vatana ihanetleri” mevzuatının altında neler yattığını bir türlü ne düşünür ne de düşünmek isterler. Çünkü bu meseleye yukarıda kayda geçtiğim gerçekler ışığında eğilecek olursa taraflar yekdiğerinin düşman değil ülküdaş olduğunu öğrenecek ve böylece her iki taraf da husumet yerine sevgi duygularıyla muhatabını kucaklayacaktır.

BÖLÜM V

SULTAN II. ABDÜLHAMİD HAN'IN SÜRGÜN HAYATI

Saygıdeğer cenaplarına lâayık görölmüş olan “Ulu Hakan” sıfatlarıyla kendilerini anmaktan derin bir haz duyduğuma ve manevi âlemdeki mevkileri huzurunda dua ettiğime Cenab-ı Hak ve aziz peygamberler ulvi şahitlerimdir.

Cennet mekân Sultan II. Abdülhamid Han, milletine hizmet açısından övgüye lâayık tek hükümdar değillerdir. Lakin Osmanlı-Türk Devleti’nin son verimli padişahı olduğu da bir vakıadır.

Bizi bizden edenler ve hâlâ aynı iblis metotlarını kullanarak milli karakterimizi sıfıra düşürmeye çalışanlar, bir gerçeği hiçbir zaman düşünememektedirler. Yarınlar hiçbir zaman iblislerin olmamıştır ve Hz. Allah’ın inayetiyle hiçbir zaman da olmayacaktır!

II. Abdülhamid Han’ın sürgün hayatında uzun zaman kendilerine muhafızlık görevi ifa etmiş bulunan değerli asker, diplomat, bakan, başbakan ve Atatürk’ün yakın arkadaşı olarak Serbest Fırkanın kurucusu olan merhum Ali Fethi Okyar Bey’in (1880-1943) mezkûr konudaki anılarını ön planda değerlendirmek elbette ki en mantıki görüş olacaktır ki biz de öyle yaptık.

PARSELLEYİCİLERİN İĞRENÇ PAZARLIKLARI VE BİZDEKİ TEPKİLER

“9 Haziran 1908 tarihinde son Rus Çarı II. Nikola ile İngiltere Kralı VII. Edvard’ın Rus üssü Reval’de buluştukları ve Osmanlı İmparatorluğunun bölüşölmesi yönünde tam bir anlaşmaya vardıklarını Alman kaynakları yayıyordu.

Topraklarımız üzerinde Alman, Rus, Fransız ve İngiliz rekabeti malum olmakla beraber, Viyana ve Berlin'in ayrıntılarıyla doğrulamaya çalıştığı heyecan verici olayın hakikat tarafı da elbette ki vardı ve bizler bu acı gerçeklerin her gün bin bir tecellisi içinde idik.

Reval'de İngiltere'nin Rus yayılışının Hint yolunu tehdit etmeyecek şekilde sınırlandırılmasına karşı, Boğazlar ve Balkanlar'da hareket serbestliği tanıdığı açıklanıyordu. Rusya'nın kışkırttığı ve korumasına aldığı bilinen bölgenin Slav direnişi, haberin yayılışı ile bir anda şiddetlendi. O günlere kadar büyük merkezlere sızmamış anarşi, şehirlere sıçradı.

Bu durum, kendi devletleri adına olaylara karışmaya fırsat arayan Milletlerarası Kontrol Komisyonunun merkezi Selanik'te olan umum müfettişlik ve İstanbul'daki elçilikleriyle de Babıali'ye 'eğer en kısa sürede sükûn sağlanamazsa fiilî harekete geçecekleri' ültimatolarının verilmesine sebep oldu.

Ordu Müşiri (Mareşal) İbrahim Paşa'nın kurmay heyetinde vazifeli olduğum için olayları yakından takip edebiliyordum. Selanik bütün bölgenin kalbi hâlinde idi. Ordu müşirliği yanında mülki mekanizmayı yöneten umum müfettişlik de vardı ve başında, daha sonra sadrazam olan Hüseyin Hilmi Paşa bulunuyordu."

İTTİHAT VE TERAKKİ FİİLÎ HAREKETE KARAR VERİYOR

"İttihat ve Terakkinin Selanik Gizli Teşkilatının başında Meşrutiyet'ten sonra Adliye nazırı olan Manyasizade Refik Bey vardı. Cemiyetin Paris merkez heyeti gizli muhaberelerini Refik Bey yapıyordu.

Makedonya'nın hemen hemen her kasabasında teşkilatı olan cemiyet, Selanik'ten emir alırdı. Ordu birliklerinin bulundukları yerlerde cemiyetin temsilcileri daha çok genç zabitlerdi.

Refik Bey, 25 Haziran 1908 gecesi için teşkilatın yetkili şahsiyetlerini evinde toplantıya çağırды ve şu haberi verdi: 'Saray

ve Babıali her gün daha açığa vurulan İttihat ve Terakki faaliyetini kökünden bastırmak ve cemiyete girmiş subayları tasfiye için geniş yetki ile Birinci Ferik Şemsi Paşa'yı memur etmiştir. Şemsi Paşa faaliyete geçmeden sadık kuvvetlerini alarak birkaç subay fiilen karşı çıkmalı, yani isyan etmeli, o günlerin tabiri ile dağa çıkmalıdır. İkinci olarak da Şemsi Paşa gerekirse öldürülerek düşünülenlerin gerçekleşmesine mâni olunmalıdır.'

Sabaha kadar süren toplantıda iki teklif üzerinde uzun görüşmeler oldu, tatbik planları hazırlandı ve kabul edildi."

Bir de "Osmanlı Devleti'ni bazı sarhoş padişahlar batırdı." diyen ve hiç mi hiç vicdanlarının sesine kulak vermeyi düşünmemiş üst düzey Osmanlı mensupları var. Yazık, çok yazık! Her ne ise, biz tekrar sözü merhum Fethi Okyar Bey'e bırakalım ve böylece birçok acı gerçeği öğrenelim.

"Şimdi buraya bir nokta koyacağım ve Sultan Hamid'in tahttan indirilmesinden sonra getirildiği Alatin Köşkü'nde muhafız olarak yanında bulunduğum günlere geleceğim.

Bir sohbetimiz sırasında söz meşrutiyetin ilanına temas edinince Sultan Hamid şunları söylemişti: '1876 Kanun-ı Esasi'si zaten kaldırılmamıştı. Rus Harbi dolayısıyla bazı maddelerinin tatbiki, bu arada Mebusan Meclisinin toplantısı tehir edilmişti. Bu sebeplerin hâlâ mevcut olduğunu zaman gösterecektir. Meşrutiyetin esasında sihirli bir mevcudiyet olmadığını, tatbik için müsait şartlar mevcut olmazsa keşmekeş (kargaşalık) unsuru olabileceğinin idraki içinde bekliyordum. Israrla istenildi ve bu talep, memleketi kana boyama istidadı gösterince ilga edilmemiş, tehir edilmiş faaliyetin başlamasını irade ettim. Şimdi hep beraber hadisesi takip edeceğiz.'

Nitekim bu açıklamadan sonra 23 Temmuz 1908'de bütün imparatorluğa, bu arada Rumeli-i Şahane Müfettişi-i Umumiliğine tebliğ edilen irade-i tacidarının manasını anlayabildim. Metin aynen şöyle idi:

'Tesis-i celil-i cenab-ı hilafetpenahi olan kanun-ı esaside suret-i teşkili beyan olunan Meclis-i Mebusanın içtimaya davet olunması.'

Sultan Hamid bu bildiri ile anayasa ve parlamenter rejimin kendi eseri olduğunu anlatmak istiyordu. Neden 32 yıl askıda kaldığı mevzusu için de dayandığı görüşler vardı ve diyeceğim ki ömrünün sonuna kadar bu gerçekleri muhafaza etti.”

MEBUSAN MECLİSİNDEKİ DURUM

“Devlet merkezindeki kargaşa havası inkâr edilmeyecek ağırlıkta idi ve her geçen gün dozunu arttırıyordu. Mebuslar Meclisinde 142 Türk, 139 gayri Türk yani Türk olmayan mebus vardı. Bir imparatorluk topluluğu içinde bu netice çok tabii idi. Fakat o imparatorlukta yaşayanların birbirleriyle kaynaşmış, esaslarda anlaşmış olmaları şarttı. Bizde böyle bir birleşmenin mevcut olmadığını her gün acı olaylar ispatlıyordu.

Sanıyorum ki tarihlerimizin kısaca 31 Mart Vakası olarak adlandırdıkları hâdisenin sebepleri arasında, taraflardan biri olan Sultan Hamid’in vaka ile münasebetini en iyi izah edecek olanlardan birisi benim. Çünkü kendisinin tahttan indirilmesinden sonra gönderildiği Selanik’te muhafızlığını yaptım. 33 seneye ulaşmış saltanatı devresinde kapalı kapılar arkasında bilinen temel olayları dinledim, sual sordum, cevap aldım, itimat ve teveccühünü kazanabilmiş olmanın yarattığı imkânla onu tahtından uzaklaştırmış emeklere kudretince katılmış bir insan olarak hareketimin akıl, irfan ve vicdanımda muhasebesini yapabilme fırsat ve imkânı buldum.

İşte buna rağmen diyeceğim ki 31 Mart Vakası’nın oluşu sebeplerini bir bir sıralamak, kanaatimce ciltler doldurur. Çünkü böylesi olmasa da İstanbul’un kargaşa içinde olduğu, sükûn ve asayişin temelinden oynadığı, bir şeylerin beklendiğini anlayabilmek için dâhi olmaya lüzum yoktu.

Sebepler ne?

Bu suale şimdi daha açık ve kesin cevap verebileceğimi umuyorum.

Evvela meşrutiyeti ilan ederek rejimi mutlakıyetten şartlı demokrasiye çevirebilmiş olan İttihat ve Terakki, iktidara sa-

hip çıkamamıştı çünkü ne hükûmet etme felsefesi ne kadrosu ne hazırlığı vardı.

Fakat 31 Mart Vakası terkip tahlili yapılmasına zaruret olmayan askerî bir isyandı ve İttihat ve Terakkiye neticelere daha cesaretle sahip çıkması şuurunu getirdi.

Ortada her şeyi ile bir Sultan Hamid devri vardı. Bu devri açan ve temsil eden şahsiyet de hâlâ saltanat ve hilafet makamında idi. Asker, sivil en üst makamlarda olanlar onun devri ile yakından alâkadar idiler. Fakat hakikat ise Padişah için kesin kararın bizlerden değil, mazisi ile kendisine çok yakın olanlardan gelmiş olmasıdır. Yaşı, makamı, rütbeleri, geçmiş hizmet ve varlıkları Sultan Hamid ve devri ile ayrılmaz olanların bu devirden sıyrılmak ihtiyacını duydukları görülmüyordu. Vaziyeti böyle olan asker-sivil erkân arasında görüşülmeden ve anlaşılmadan böyle bir yakınlaşma ve görüş birliği, neticeleri süratle hazırladı, tatbik mevkisine koydu.

Askerî kanatta Mahmud Şevket Paşa, sivil kanatta Sultan Hamid'e yedi defa sadrazamlık yapan Said Paşa'nın başta olması, bu hakikatin reddi zor örnekleriydi."

ADIM ADIM SELANİK'E DOĞRU

Sultan II. Abdülhamid Han'ın sürgün dönemini en ziyade merhum Fethi Okyar Bey'in hatıratlarından istifade ederek oradan aktarmayla muhtelif pasajlar sunmayı en tabii düşünce olarak telakki ettim. Zira Padişah II. Abdülhamid hakkında yazdıklarının hemen hemen tümünde yazdıklarını tarafsız bir gözle ve hakkaniyet süzgecinden geçirmesini bilmişlerdir. Kaldı ki kendileri uzun zaman sabık Sultan'ın muhafızlığını yapmış ve teveccühlerine mazhar olmuş değerli bir şahsiyetler.

II. Abdülhamid Han'ın en ufak bir yanlış veya kusurunu bulabilenler, bunu âdeta parmaklarına dolayıp yıllar yılı ver-yansın edenler, böylesi kaynakları gördüklerinde nadim olacaklarına, tam tersi mezkûr kaynağı gözlerden uzak tutabil-

mek gayesiyle muhtelif entrikalar çevirmekten hiçbir zaman geri kalmazlar. Zira böylelerinin mayaları bozuktur.

Biz yine Fethi Okyar Bey'in değerli ve tarihe ışık tutan hatıratına dönelim:

"Kısa zaman sonra Harbiye Nezaretinden telefonla benim arandığım ve Mahmud Şevket Paşa hazretlerini derhal ziyaret etmem tebliğ edildi, hemen gittim. Paşa'nın yanında Said ve Ahmet Muhtar Paşalarla, Talat ve Ahmed Rıza Beyler vardı. Mahmud Şevket Paşa, hayatımda üzerinde bıraktığı derin izleri ve ilk an hayretimi başka bir hâdisenin silemediği kararı bildirdi:

'Sultan Hamid'e hal kararı biraz sonra tebliğ edilecektir ve kendisi bu gece Selanik'e ikameti için şu hazırlanmakta olan Alatini Köşkü'nde ikamet edecektir. Muhafızlığı da ordu ve hükûmet namına siz yapacaksınız. Bunun ifade ettiği manayı tamamen idrak edeceğinize cümlemizin kanaat-ı kâmileleri vardır. Bu uhdenize tevdi edilen çok mühim vatani bir vazifedir. İtiraz edeceğinizi tahmin etmiyorum. Bana, Yaver İbrahim Bey'in odasında istirahat ediniz. Daha sonra tekrar görüşeceğim.'

Mahmud Şevket Paşa kısa zaman sonra beni yine kabul etti, ayakta idi ve heyecanı her hâlinden belliydi. Yanıma yaklaşarak dedi ki:

'Şu anda Sultan Hamid'e âyan ve mebusandan dört kişilik bir heyet Meclis-i Millinin hal kararını tebliğ etmek üzere yoldadır. Talat Bey Alatini Köşkü'nün ihzarı ile meşguldür ve Selanik'teki mülki ve askerî makamlara lüzumlu emirler verilmiştir.

Sirkeci İstasyonunda da lüzumu kadar hususi vagonlu katar hazırlanmaktadır. Yıldız Sarayı boşaltılmıştır. Siz derhal oraya gidiniz ve Mabeyn Başkâtibi Ali Cevat Bey'le görüşünüz.

Meclis heyetine, Hüsnü Paşa ve Miralay Galip Bey refakat etmektedir. Oradan ayrılmayınız. Mahiyetinize verilecek zabıt ve efradın listesini Pertev Paşa tanzim ediyor. Allah yardımcınız olsun.'

Sonra Harbiye nazırlarına mahsus makam masasına yürüdü, sumenin üzerinde metni şöyle olan ve kendi imzasını taşıyan vazife tevdi ve salahiyetname vesikasını uzattı:

‘Erkân-ı Harp Binbaşısı Ali Fethi Bey’e,

Hakan-ı sakıt Abdülhamid Han-ı Sani’nin badema (düşük hakan İkinci Abdülhamid’in bundan sonra) Selanik’te ikameti taht-ı karara alınmış ve muhafızlığı ile idare-i umuruna salahiyet-i mutlaka ile tayin edilmiş bulunmaktasınız. Keyfiyet, Selanik vilayeti mülki ve askerî makamatına bildirilmiştir. Bu emrin tebliği anından itibaren Yıldız Saray-ı Hümayununda vazifenize başlamanız tebliğ olunur.

Hareket Ordusu Kumandanı İdare-i Örfiye Kumandanı Birinci Ferik Mahmud Şevket’

Sonra yanıma yaklaştı, elini omzuma koydu, yüzüme dikkatle baktı:

‘Vatani, mesleki, şahsi liyakatinize itimat ve emniyetim vardır. Sabık hakanı sizin dikkat ve alâkanıza emanet ediyoruz.’

Mahmud Şevket Paşa’nın hâlinde, vicdanını tatmin etmek isteyen insanların ifadesi güç belirtileri vardı. O, Sultan Hamid devrinin birinci feriki (orgeneral) idi. Çokları gibi sabık Padişah’ın inam ve iltifatına mazhar olmuştu. Hepimiz kendisine sadakat yemini etmiştik. Memleket ve millet için daha güzel neticeler aramak hakkı ve himmeti her şeyin üstünde olmakla beraber, böylesine manevi bağlantıları bulunan ve hele Sultan Hamid gibi 32 yıl saltanat ve hilafet makamına ömrünün yarısını vermiş olan bir insan için olunca elbette ki başka kıymet erişiyordu. Vicdan ve idrakimin teminatı olarak:

‘Bana itimat edebilirsiniz Paşa hazretleri!’ dedim. Beni kucakladı ve ayrıldı.

Aradan yıllar geçti. Şu satırları yakın tarihimizin henüz tamamen aydınlanmamış bir bölümünün mütevazı hakikatleri olarak tespit ederken gönlüm rahattır. Çetin vazifemi elimden geldiğince hakkaniyet ve müsamaha içinde yerine getirmeye çalıştım.”

ENVER PAŞA İLE GÖRÜŞME

“Eğer cebimde Mahmud Şevket Paşa’nın Sultan Hamid’in muhafızı ve işlerinin yürütülmesi için mutlak salahiyet sahibi olduğumu tespit ve tescil eden vesikası olmasa idi, üzerimde resmî üniformam olmasına rağmen Yıldız Sarayı’na girebilmem imkânsızdı.

Yanıma vazifeli bir yüzbaşı aldım ve sarayın bahçesine girdim. O koskoca saray âdeta işgalden sonra boşaltılmış bir bel-
denin metruk ve hüznün verici bir dekoru içinde sessizdi.

Yol üzerindeki Çadır Köşkü önünde Binbaşı Enver Bey’i (Paşa) beni bekler buldum. Beni kucakladı. ‘Geleceğini biliyordum. Tebrik ederim kardeşim. Allah muinin olsun. Zor bir iş omuzluyorsun. Ama muvaffak olacağına kaniyim.’ dedi.

Enver’den Sultan Hamid’i Selanik’e götürmeyi, aralarında Şevket Turgut, Hadi, Hüseyin Hüsnü, Pertev Paşaların da olduğu büyük rütbedeki kumandanların istediklerini, Talat Bey ile Mahmud Şevket Paşa’nın beni tercih ettiklerini dinledim. Aradan hayli seneler geçtikten sonra bir münasebetle Talat Paşa bana ‘Sultan Hamid’i Selanik’e götürmeyi sadece ordu kumandanından, fırka kumandanına kadar paşalar değil, Enver de istemişti.’ dedi.”

HAL HEYETİ MENSUPLARI

1. Aram Efendi (Senatör): Ermeni asıllı fakat Katolik mezhebinden olduğu için Ermenileri değil, Vatikan’ı temsil eder bir kişiliğe sahiptir.

2. Laz Arif Hikmet Paşa: Âyan azası, Bahriye koramirali.

3. Arnavut Esad Paşa: Draç mebusu.

4. Emanuel Karasu Efendi: Yahudi asıllı Selanik mebusu.

Fethi Okyar Bey “Bu heyeti kimlerin intihap ettiğini bilmiyorum?” buyurmuşlar ve “İleriki sahafelerde kronolojik sıraya göre bu konuya temas edilecektir.” kaydıyla konuyu noktalamışlar. Ancak mezkûr şahısların asıl kimlikleri hakkında

hayli enteresan bilgiler sunmuşlar. Okuyup bir an düşünelim ve bazılarının ne hakla İttihatçıları hâlâ birer vatan kahramanı belletmek istediklerinin altında yatan gizli düşünceyi çözmeye çalışalım.

Buyurun hep birlikte okuyalım:

“Bu kimselerden jandarmalıktan yetiştiğini, Padişah'ın yaverliğini yaptığını öğrendiğim Esat Toptani, Balkan Harbi'nde İşkodra müdafisi Hasan Rıza Paşa'yı öldürmekle suçlanmış ve İtalyanlarla iş birliği yaparak Arnavutluk'un başına geçmek istemiş, Paris'te bir Arnavut genci tarafından öldürülmüştü.

' Arif Hikmet Paşa'nın da Sultan Hamid'in eski yaverlerinden ve lütuf didelerinden olduğunu Rauf Bey söylemektedir.

Daha sonra öğrenildiğine göre Emanuel Karasu da 1898'de Sultan Hamid'den Filistin'de kurulacak Musevi yurdu için Kudüs sancağı içindeki çiflikat-ı hümayunların önce kendilerine satılmasını, Padişah'ın bu teklifi reddi üzerine doksan dokuz sene müddetle kiralanmasını isteyen Siyonist heyetine dâhildi.”

31 MART VAKASI, HAL EDİLİŞ VE SELANİK SÜRGÜNÜ ÜÇGENİ OSMANLIYI BİTİREN İHANET TEZGÂHININ MERKEZ UNSURUDUR

Birinci ciltte bu konular hakkında hayli bilgi sunmuştuk. Lakin yine de yeterli değildir. Zira 31 Mart Vakası, hallediliş ve Selanik sürgünü yekdiğerine bağlı bir üçgenin birer halkasıdır ve bu halkaları iyi değerlendirmek elzemdir. Zira Osmanlı Türk devletini bir çırpıda yerle yeksan eden o uğursuz ihanet tezgâhının merkez hanesi bu üçgendir.

Gerçi bu konuda birçok kitap, birçok tefrika ve makale yazılmıştır lakin benim eserim de dâhil, hemen hiçbirisi konuyu tam olarak işleyememiş ve birçok kareyi yan yana getirerek hiç olmazsa bazı bölümleri olsun aydınlığa kavuşturabilmek için hayli çaba sarf edilmiştir ve daha da edilecektir. Çünkü kareleri yan yana getirebilmek, eşit olanları ayrıca incelemek yazarlık mesleğinin en zor tarafıdır, diyebilirim. Zira hemen

birçoğu günün atmosferine uygun şekilde kaleme alınmış olduğu için, hemen hemen çoğunlukla tahrif edildiğinden vakalar hayli değişmiş, aslından uzaklaşarak meydanda sadece verilmek istenen pasajlar kalmış ve böylece koca bir tarih kırpıla kırpıla âdetâ Nasreddin Hoca'nın kuşuna çevrilmiştir.

Mezkûr konuya eğilen Yazar Osman Nuri Lermioğlu *Hal-kin İstemediği İnkılap Meşrutiyet* adlı eserinde mezkûr konuyu açık olarak yazmış ve o uğursuz akımın koca imparatorluğun başını nasıl yediğini dile getirmiştir. Meselenin en hazin ve ısırtıp verici yönünü de bilhassa işlemiş ki hemen hepimiz için ibret alınabilecek bir ders olmasını istemiş. Evet, öyle düşünmüş ama günümüz insanı bundan ders alabilecek kapasitede olmadığı için aynı hatalar devam edip gidecektir.

Mezkûr eserin yazarı, okuyucuyu uyarmak gayesiyle muhtelif notlar düşmüştür. Bizim konumuza uygun düşen bazılarını aynen aktarıyorum ki bizim görüşümüze de uygun düşmektedir:

“Bugüne kadar birçok hatırat okudum. Sizlerin birçoğunuzun da okuduğu muhakkak. Bu hatıratlarda yer almış olan vaka ve hikâyeler, emin olunuz ki pek az istisnasıyla sonradan düzenlenmiş, kalıplara sokulmuş, bu suretle de hatırat sahipleri kendilerini dirayet, fetanet ve hatta kehanet sahibi, her şeyi ve akıbetini evvelden görmüş, kestirmiş olarak göstermek istemiştir. Hâlbuki hatıratlarda yer alan vakaların oluşu ve meydana çıkışı sırasında bu zevatın yazdıklarını düşünemeyecek hatta hayallerinden bile geçiremeyecek durumda oldukları muhakkak gibidir. Bu zevatı yakından tanımak imkân ve fırsatını bulanlar hakikati kabul ve teslimde tereddüt etmezler.

Aziz okuyucu,

Tarih okuma meraklısı isen bilmelisin ki ben de ömrümün mühim bir kısmını onu lezzet ve ibretle okumakla heder ettim. Evet, heder ettim çünkü bir Türk tarihçisi tarafından yazılmış okumaya değer mahiyette bir Osmanlı tarihine rastlamadım. Ne yazık ki tarih denilecek eseri, tarihimizi, Türklükle münasebeti bulunmayanlar yazmış. Bu sebeple de çok defa

kin, garaz saikasıyla bazı hakikatleri inkâr veya haksız isnatlar vaki olmuştur. Hammer'in yazdığı tarihe tanedilmiş fakat tanedenler, hata ve kusurları tashih külfetine her nedense katlanmamışlardır.

Bizim tarihçilerimizin yazdıklarına gelince, ister vakanüvislerin ister tarihçi geçinenlerin yazdıkları olsun, bunların hepsi de ekseri vakaları yarım yamalak tespitte inhisar etmiştir. Tarihçilerimiz, vakaları meydana getiren amil, müessir, saik ve sebepleri tetkike, tespitte ya lüzum hissetmemişler veya zaman icaplarına uyarak istenilen gibi, divanan-ı âliye uygun düşsün diye yanlış zikir ve mütala eylemişlerdir.

İçinde bulunmakla yakından şahidi olduğum bazı vakaların resmî kayıtlara, sicillere akseden şekillerini gördüğüm andan itibaren sıdkım sıyrılmış, saffetim kabuklaşmıştır. Bundan dolayı tarih denen nesnenin de yalan, riya, dalkavukluğun kurbanı olmaktan kurtulamadığına, ayıp ve kusurları, hata ve günahları örtüp basmak maksadıyla hâdiselerin çok defa tahrif ve tağyir edilmiş bir sicilli olmak mahiyetini aşamadığına kail olmuşumdur.

Tarihimizde bir Patrona Halil Kıyamı, bir Kabakçı Mustafa İsyanı en yakın mazide bir 31 Mart Vakası vardır. Bir hamam tellağı III. Ahmet'i ve bütün devrini devirecek ihtilali nasıl hazırlayabilmiştir? Yine bir topçu neferi olmaktan maada hüviyeti bulunmayan Kabakçı Mustafa'nın III. Selim'i ortadan kaldıran, Nizam-ı Cedit'i ilgaya kadar varan isyanı tertiplemeye nasıl muvaffak olduğunu hangi tarihçi düşünmüş, hangi eserde sonradan tetkik ve tahmin ile okuyuculara kanaat mesnedi olacak tek bir satırcık olsun ihda etmiştir?

Kabakçı İsyanı yalnız Sadaret Kaymakamı Köse Musa Paşa ve Şeyhülislam Ataullah'ın göz yummalarıyla mı meydana gelmiştir? Perdenin arkasında ecnebi nüfuz, para ve tahriki yok mudur?"

GEREK TÜRK TARİHİ OLSUN GEREKSE DÜNYA TARİHİ, ŞAYET SİYASETEN YAZILMIŞ İSE O TARİH DEĞİLDİR

“Tarihçiler veya tarih araştırmacıları, branşları her ne olursa olsun, şayet herhangi bir ekole bağlıysalar veya dönemlerinin hükûmeti tarafından seçilmiş kalemlese, hiçbir zaman diledikleri şekilde konuya eğilemez, diledikleri konuyu aslına uygun yazamazlar.

Mesela, yıllar yılı Yunanlıyı her daim başlıca düşmanlarımızdan görmüşüz ve hâlâ bu inancımız değişmemiştir. Gerçi son dönemlerde hükûmetlerimizin hemen hepsi de komşu ülke Yunanistan’la mümkün mertebe iyi münasebetler tesis etmeye çalışmakta ve Yunan hükûmetleri de buna olumlu yaklaşımlar sergilemektedir. Lakin her iki tarafın halklarına yıllar yılı aşılana ezeli düşmanlık duyguları, kolayca halledilebilecek cinsten olmadığı için istenmezse de varlığını sürdürebilmektedir.

Dolayısıyla şayet bir Rum Türkiye’yi vatan bellemiş ve Türk insanını da kardeş görmüş ise artık doğrudan Türk sayılması lazım gelirken, tam aksi, böyle bir şahıs ‘yabancı’ kabul edilmekte. Lafı dahi edilmemektedir. Hâlbuki Rum cemaati içinde de bu vatan için canını verebilecek derecede vatandaşlar mevcuttur. Mesela, Osmanlı Meclisinde meydana gelmiş gayet önemli bir tarihî oturumda senatodan bir Rum senatör Sultan II. Abdülhamid Han’ın halledilmesi için toplanmış bulunan meclise hitaben, halletmenin ülkeye sadece zarar getireceğini ısrarla söyler. Biz bu muhavereyi asıl kaynaktan aktarıyor ve ibret alınması icap eden muhavereyi aynen sunuyoruz:

‘Ne acı ve ne gariptir ki âyan azasından Müslüman olmayan fakat hakşinas insan Yorgiyadis Efendi ağlayarak Abdülhamid’in masumluğunu, hallinin yazık ve günah olacağını açıkça söyleyerek halle muhalefet ediyor, hallin memleketin istikbali bakımından hayırlı netice doğurmayacağına ısrar ediyor. Dost sözü mü; istikbâl gösterecek.’”¹³

13 Osman Nuri Lermioğlu, *Halkın İstemediği İnkılap Meşrutiyet*, Sabah Yayınları, İstanbul, 1976, s. 13-15, 42-45, 56-57.

31 Mart irtica hareketinde hiçbir katkısı olmadığı hâlde Sultan II. Abdülhamid Han'ı sorumlu tutan sözde bazı aydınlar, bu satırları şayet okuyacak olsalar, acaba ne düşünürler; yandırdıklarını mı yoksa hâlâ kendilerinin haklı olduklarına inandıklarını yalanlarını mı? Tabii ki ikincisine inanmak daha çok işlerine gelir. Nitekim hâlâ öyledirler. (3 Eylül 2013, Salı)

Gelelim kayda aldığımız trajik yoruma. Müellif, bir Rum'un Müslüman gibi hareket ettiğine şaşıyor. Niçin şaşıyor? Çünkü o nihayet bir yabancıdır ve Osmanlı-Türk İmparatorluğunda yaşayan bir azınlık mensubu olmasından gayrı hiçbir özelliği yoktur.

İşte koca bir imparatorluğun yer ile yeksan olmasındaki asıl sebep bu olmuştur. Çünkü Osmanlı-Türk İmparatorluğunda yaşayanların hemen hepsi de Türk olmayıp, başka millet mensupları da vardır ve Osmanlı onların da öz vatanları, öz devletleridir. Lakin Batı dünyasından emir alan birtakım düzenbaz sözde aydınlar, Türk adını menhus planlarına kalkan gibi kullanarak imparatorluğun temel prensiplerini sulandırmış, devletin iç politikasına yeni bir unsur eklemiş ve böylece din ve ırk birliği koca devletin yeni bir inancı durumuna getirilmiştir. Bilhassa maddi imkânlarını harekete geçirerek geri plandan gelişmeleri izleyen İngiltere uzun zamandır ektiği kötü tohumun ürünlerini bilhassa II. Abdülhamid Han döneminde almış ve Batı'nın diğer emperyalist devletleriyle de iş birliği yapan İngiltere, nihayet Lozan Konferansı'nda halifelik makamını lağvettirtmekle son noktayı koymuştur.

Şu kesin olarak bilinmelidir ki 31 Mart irtica hareketi peşinden halledilme trajedisi zuhur etmeseydi Lozan hiçbir zaman devreye sokulamayacak, halifelik makamı da elimizden gitmeyecekti.

Denecektir ki: "Halifelik makamı milletin sırtında bir yük değil miydi?" Cevabım şu olacaktır: "Hayır, yük değildi! Şayet olsaydı, Gazi hazretleri yeni devlet kurulurken mezkûr makamı çoktan kaldırmış olurdu. Oysa tam aksine Lozan'da İngiliz başvekili ile Mısır haham-başının aşırı ısrarı üzerine kaldırılmıştır. Gazi hazretlerinin bu duruma rıza göstermesinin başlıca sebebi, bir an evvel yeni Türk devletinin selametini sağlayabilmektir. Çünkü kendi deyimleridir: "Şayet söz konusu olan vatansa,

gerisi teferruattır." Evet, söz konusu olan vatandı ve ordumuz yeni bir savaşı yüklenebilecek güçte olmadığı gibi yeni yeni toparlanmaya çalışılıyordu.

Sultan II. Abdülhamid Han'ı tahtından eden hal heyeti içinde Emanuel Karasu da vardı ve bu siyaset hokkabazının Padişah'ın tahtından edilmesinden sonra Avrupa'nın meşhur gazetelerinden *Newspress*'e verdiği iğrenç beyanatından karakter yapısının pek bozuk olduğu açıkça görülmektedir. Mekânı cennet olsun, merhum Sultan II. Abdülhamid Han'dan söz ederken -haşa- "herif" tabirini kullanmaktan hiç mi hiç sıkılmamıştır. Buyurun, hep birlikte okuyalım. Okuyalım da dost düşman ayırımını kusursuz yapabilelim:

"Hal heyetinde bulunan Emanuel Karasu küstahı Sultan Hamid'in hallinden sonra o vakitler Viyana'da intişar etmekte olan *Newspress* gazetesine verdiği beyanatta 'Herif (Abdülhamid) ayaklarıma kapandı. Kendisini hakaretle geri ittim.' diyor-du. Bu yalan, namert ve namussuzca hareket, muhitte hiç aksü-lamel meydana getirmedi. Karasu'nun soysuzluk, asaletsizlik ve terbiyesizliğini alelade tekzip eden çıkmadı? Yahudi ve Yahudilik intikamını almış, hedef ve gayesine bir adım daha yaklaşmıştı." Hâlâ öyle değil midir?

Ve devamla: "Abdülhamid'e karşı Yahudi kin ve husumetinin şahlanması, hahambaşı ve Herzi adındaki Yahudi peygamberinin 50.000 Yahudi muhacirin Filistin'e yerleştirilmesini temin maksadıyla Abdülhamid ile yaptığı mülakattan hayal kırıklığına uğramalarıyla başlar.

Emanuel Karasu'nun hakiki hüviyetini, o zaman hâkim olan zihniyetini anlatabilmek maksadıyla şu hakikati kaydetmekten nefsimi alamıyorum:

Birinci Dünya Harbi'nin mütareke devresindeydik. İstanbul galip devletlerin istila ve işgalleri altındaydı. Türk ve Müslüman'ın ezilmek, mahvedilmek istendiği kara günleri yaşanıyor-du. Ticaret mahkemelerimizden birinde emsaline rastlanmayacak derecede hazin ve ibret verici bir hâdisce cereyan etti. Borcunu ödememiş olan Emanuel Karasu aleyhine açılmış davanın görüşülmesi sırasında Karasu'nun kendi ırk ve cinsinden olan avuka-

tı, hiç sıkılmadan, hicap duymadan müvekkilinin İtalyan tebaası olduğunu, bu sebeple aleyhine açılan davanın Türk mahkemesinde görülemeyeceğini, işin muhtelit mahkemeye -işgal kuvvetlerinin haber ve tahakkümüyle teşekkül eden (sözüm ona) mahkemeye- devri lâzım geldiğini müdafa olarak dermeyen etti.

Mahkeme heyetinde ve dinleyicilerde nefret, istikrah ve hayret uyandığı sırada davacı Avukat Celâl Hacı Sofi, ortada yanlışlık bulunduğunu, kendilerinin İtalyan tebaalı Karasu'yu değil İttihat ve Terakki Cemiyetinin Merkez-i Umumi azasından Selanik Eski Mebusu Emanuel Karasu'yu dava ettiklerini açıklamış, mahkeme salonundaki hayret bu sefer şaşkınlıktan mütevellit sükûta inkılap etmişti."

TRABLUSGARP MESELESİ VE BİZDEKİ POKERCİ PAŞA

İtalyanların Garb-ı Trablus'u eskiden beri kafalarına taktıklarını akli melekesi biraz güçlü olan her fert bilmekteydi. Fransızların Cezayir'i, İngilizlerin Mısır'ı işgalleri, İtalyanların hırs ve iştahlarını tahrik etmişti. Bu mesele üzerinde hassasiyetle duran Sultan II. Abdülhamid Han ise günü gününe İtalyanların hareketlerini özellikle takip etmekte, Londra ve Paris gibi büyük başkentlerdeki sefirlerimizden bu hususta raporlar alarak mukabil direktiflerini iletmekteydi. İtalyanları müttefikleri Almanya, Macaristan, Avusturya bloğundan uzaklaştırmak isteyen devletler, bu maksatlarının doğruluğuna kesin inanarak İtalyanların Garb-ı Trablus isteklerini desteklemek suretiyle onu hem bağlı olduğu bloktan koparmayı hem de zaman içinde yardım açısından kendilerine ihtiyaç hissedeceği konuma getirmeyi planlıyordu. Böylece İtalyan problemi çözülecek ve kendilerine takip ettikleri emperyalist çizgide ayak bağı olmayacaktı.

Osmanlı Devleti'ne gelince, Sultan II. Abdülhamid Han bütün bu tehlikeli gelişmeleri gayet iyi takip etmekte ve mukabil tedbirler alarak Osmanlı İmparatorluğunu bu tehlikeli akımın dışında tutabilmek için elinden geleni yapmaktaydı. Ancak

hiç şüphesiz Batı komplosu olan 31 Mart ve hallediliş vakaları maalesef o koca Sultan'ı saf dışı etmiş ve Osmanlı Devleti'nde meydan tamamen Batılı emperyalistlerin hizmetkârları konumundaki sözde Osmanlı aydınlarına kalmıştı. Hem de ne aydınlar...

Devrin Hariciye nazırı meclis kürsüsünde harici siyasetimizin memleketimiz hakkında hayırlı semere verdiğini ısrarla tekrarlıyordu. Birkaç gün sonra ise İtalyanların hükûmetimize harp ültimatому verdiği kulaktan kulağa yayılıyordu.

Osmanlı hükûmeti stratejik bir ölçümü dikkate almadan rahatlıkla faaliyetlerini sürdürmekte ve bu meyanda Arnavutluk'taki kaynaşmalar, Yemen'deki isyan, Havran ayaklanması diğerlerini takip ediyor, Yemen'e asker sevk edilirken Garb-ı Trablus'taki asker ve cephanenin sevkiyle harekete koyuluyorlardı ki bu doğrudan stratejik bir yanıltı ve ilerisini görebilen ve aynı zamanda kulağı delik üst düzey politikacılar bunun ilerde korkunç tehlikeler doğurabileceği ikazında bulunuyorlardı ama kime söylersin...

HAKKI PAŞA, DAVID'İN KIZI VE POKER MASASI SKANDALI

Hükûmete verilen harp ültimatоmunun şayia olmayıp gerçek olduğunun anlaşıldığı siyasi açıdan sancılı günlerde Sadrazam Hakkı Paşa, sadaret makamında vazifesi başında bulunacağı yerde, gittiği Pera Palas Otelinde kapandığı bir salonda Rubilan Paşa'nın kızları ve kendi yerine tayin ettiği Babıali Hukuk Müşavirliği görevini ifa eden gayri Türk David'in kızı ile poker oynamakla meşgul olup, kendisine teslim edilen ültimatоmun zarfını açmaya bile lüzum görmemişti.

Böylesi hain, duygusuz ve uçkur düşkünü paşaların sözü dahi edilmezken, Osmanlı-Türk Devleti'nin batışına bazı sefahat ve içki düşkünü padişahların sebep olduğunu ileri sürenlerin nasıl bir yanlışın girdabında kıvrandıklarını söylemeye lüzum dahi yoktur, diye düşünmekteyim.

Zamanın Nafia Nezareti Müsteşarı Muhtar Bey, durumu öğrenince derakap Pera Palas Oteline giderek Hakkı Paşa'yı daldığı gaflet uykusundan uyandırmaya çalışıyor. Otele varır varmaz kumar oynanan başlıca salona girerek doğrudan Sadrazam Paşa'nın yanına vardığında, orada bulunan matmazeler durumu protesto ediyorlar ancak Muhtar Bey onlara aldırmadan Paşa hazretlerini uyarıyor. Sadrazam Paşa ise saatlerdir cebinde bulunan mektubu çıkarıp açıyor ve bunun bir harp ultimatomu olduğunu görünce âdeta donup kalıyor.

Kayıtlara göre Mevlevi Şeyhi Orhan Selahaddin Bey, mezkûr sebeple Hakkı Paşa'yı tokatlamıştır. Ancak bu neye yarar ki?

BİR GAFLETİN MEYDANA GETİRDİĞİ DEHŞETENGİZ DENİZ FACIASI: AKDENİZ DONANMAMIZIN İMHA EDİLİŞİ

İtalyan hükûmetinin harp ultimatomu vermesinden sonra sadrazam paşanın lakayt davranması hayli zaman kaybına uğramamıza sebep olmuş ve böylece denize açılmış bulunan donanmamız için büyük bir tehlike arz etmiştir. İtalya'nın harp ilan etmiş olduğundan donanmamızın büyük bir kısmının haberi yoktu ve o tarihlerde telsiz ve telgraf pek yaygınlaşmış değildi. Dolayısıyla, büyük bir manevra için Akdeniz'e çıkmış bulunan donanmamızın akıbeti hemen herkesi endişeye sevk etmekteydi. Çünkü durumdan haberdar olmayan donanmamıza ait gemiler gafil avlanabilirlerdi.

Nitekim öyle de olmuştur. Adriyatik Denizi'ndeki torpido filotillası haberdar edilemediğinden program gereğince yoluna devam etmektedir. Onu batırmak gayesiyle peşinde olan İtalyan filosuyla karşılaştıklarında bizim gemilerimiz uluslararası kaidelere uyarak İtalyan gemilerini selam toplarıyla karşılıyor. Ancak İtalyan filosu mukabil olarak savaş toplarını ateşleyince gafil avlanan gemilerimizin bazıları batıyor ve diğerleri içinde karaya yakın olanlar da avlanıp batırılmamak için karaya oturtuluyor. Beyrut Limanı'nda demirli bulunan ve durumdan

haberdar olmayan Muin-i Zafer ve Avn-ı İlah adlarındaki gemilerimiz İtalyanların kesif bombardımanı karşısında demirli bulundukları mahalde batarak denizin dibini boylamıştır.

Bahriye Nezareti bütün Akdeniz sahilindeki şehirlerimize telgraf çekiyor ve ancak bu suretle donanmamız haberdar edilmeye çalışılıyor. Bahriye nazırı ise istifa ederek durumu bir nevi protesto etmiş fakat istifası gayet şiddetli protestolara ve tenkitlere sebep olurken diğer taraftan Hakkı Paşa ile kabinesinin ihmali, kayıtsızlığı, hükûmetin gafleti, her nedense en ufak bir siteme dahi muhatap edilmiyor. Dahası, Hakkı Paşa'nın daha sonra Berlin sefiri oluşu acaba hangi faydalı icraatına karşılık böylece mükâfatlandırılmıştır? Bunların tümü de hâlâ sırrını muhafaza etmektedir. (4 Eylül 2013, Çarşamba)

Osmanlının üst düzey yöneticileri Osmanlı halkının özellikle cahil bırakılması için gayret göstermişler ve bu sistemin sayesinde Osmanlı Devleti'ni yok edebileceklerine inanmışlardır ki bu inançları hiç de boşa çıkmamıştır.

Mezkûr idarecilerin hemen hiçbirisi vatan haini olmayıp, tam aksine birer idealisttiler. Batılı devletlerle temas hâlinde olmaları ve hatta sıkışınca onlardan yardım istemeleri dahi onların hain olduklarını ispatlayabilmek için yeterli değildir. Bunlar Osmanlılığı benimseyememiş ve tamamen Türklerden kurulu bir devletin özlemi içinde hareket etmiş bulunan idealistlerdi. Ancak bunların milli hareketinin temel unsurunu Avrupa devletleri hazırlamış ve Osmanlı aydın sınıfı içine sokmuş ve böylece imparatorluk içinde ırki hareketler zaman içinde iyiden iyiye yerleşmiştir. Böylece ülke bütününde bölünme hareketi günlük meşgaleler gibi normal bir surette vatandaşların arasına yayılmıştır. Meselenin en hazin tarafı da mezkûr idealistler, Türk ırkının mutlak hâkim olduğu inancıyla hareket ederken Osmanlının diğer kavimlere mensup vatandaşları da kendi açılarından aynı şekilde hazırlanmaya başlamışlar ve böylece Osmanlı Devleti bölük pörçük bir hâle gelerek bilhassa İngiltere istemeden de olsa ziyade sevindirilmiştir.

Daha önceleri de yazmıştık, yine de yazıyoruz. Osmanlı İmparatorluğu topraklarına irticayı da faşizmi de sokan doğrudan İngiltere olmuştur. Bu durumu kavrayamayan ve bu sebeple basiretsizliğe sürüklenenler, acı gerçekleri görür duruma geldiklerinde ise iş işten çoktan geçmiş olacaktır.

Lozan Konferansı'nda İsmet İnönü'den (1884-1973) sonra ikinci adam olarak Türk heyetinde yer alan Dr. Rıza Nur (1879-1942), bilhassa münevver kesimdeki cahillerin gerçek tehlike arz ettiklerini dikkatlere sunarken şu mütalada bulunmuştur ki bahse değer bulduğumuz için aynen aktarıyoruz:

“Türkiye, parlak bir medeniyet ve eşsiz bir fütuhattan sonra iki asırdır süren müthiş bir inkıraz devresine düşmüştür. İlim ve âlim bitmiş, sanat ve ziraat tedricen ölmüş, ticaret mahvolmuş, hâsılı Türk; ilimce, sanatça, harsça, teşkilatça çürümüş bir hale gelmiştir. Hâlbuki Türk'ün bu felaket devresinde, Avrupa dev adımlarla terakkide koşmuştur.

Bir asır kadar evvel Tanzimatçılar Türk'ü ilmen, iktisaden, içtimaen; devleti, teşkilatça Avrupa usûlleriyle aşılıp yenisinden diriltmek istemişlerdir. Uzun bir çalışma ve savaş bu hususta pek çok iyi şey yapmıştır.

Ancak henüz kâfi değildi fakat tekâmül devresine gelmişti. Taassup engeli de yüzde seksen kırılmıştı. İyi bir hamle bu işi yapar bitirirdi. Bu sebeple meşrutiyet yapıldı. Maatteessüf İttihat ve Terakki Cemiyeti pek bir şey yapamadı.

Yalnız saray engelini kırmış oldu.” (II. Abdülhamid Han, s. 10-12)

Hâlbuki Dr. Rıza Nur Bey, bu noktada kesin yanılmaktadır. İttihatçılar bu icraatlarında yanılmamış, devletin merkez yuvasına ilk darbeyi vurmuş ve bu vuruş İttihatçıların ileriki vurucu hamlelerine imkân sağlayan unsur olmuştur. Mesele, 31 Mart ve halledilişin anahtarı mezkûr hareket olmuştur.

Dr. Rıza Nur'un İttihatçılık yönü, Yıldız mevzusunda daha kesin neticeler sağlanabileceği inancını ön planda tutmaktaydı. Hâlbuki devletin temel unsurunu teşkil eden II. Abdülha-

mid Han, kolay yutulur lokma değildi ve İttihatçıların önde gelenleri bu durumu iyi bilmekte ve gayet temkinli hareket etmekteydiler.

İrticanın merkezinin İstanbul değil de Londra olduğunu hiç düşünememiş olan Dr. Rıza Nur, Yıldız Sarayı ve sahibini irtica yuvası ve irticanın başı olarak görmekteydi. Dr. Rıza Nur'un İttihatçılığı daha ziyade Tıbbiye talebesi iken kök salmış ve zaman içinde değer hanesi azaldıkça azalmıştı.

Dr. Rıza Nur, talebelik döneminden bahsederken "Biz Tıbbiyeliler Tıbbiyeli olmayı şeref bilir, bununla gurur duyardık. Kendimizi milletin en münevveri sayardık. Zihniyetimiz ne yanlıştı. Ne cahildik. İngiliz; hürriyet hamisi, zalimleri kahreder, milletlere hürriyet verir zannederdik. İngiliz bayrağı çekersek İngiliz gelip Abdülhamid'i indirir, Türklere hürriyet verir fikrinde idik."

31 Mart denen bu vakayı II. Abdülhamid'in irticayı teşvik gayesiyle tertiplettiği ileri sürülmüş ve İttihatçılar bilhassa bu nokta üzerinde durmuşlardır.

Yalandır. Zavallının bunda hiç dahli yoktur. Mizancı Murad Bey de 31 Mart'ın sırf İttihatçılar tarafından tertiplenmiş olduğu fikrindeydi.

İttihatçılar asi başlarını toplayıp asmışlar ve yine hükûmeti ele almışlar, meclisi toplayıp Abdülhamid'i halle karar vermişler, Yahudi Karasu ile Arnavut Mebus Esad Paşa Toptani'yi Padişah'ı hal, Selanik'e sevk ile hapsedtirmişlerdi.

Türk tarihi burada feci bir leke ile berbat edilmiştir. Koca bir saltanatın Türk padişahı pek adi bir Yahudi ile Esat Paşa gibi katil, rezil bir Arnavut'un eliyle tahtından indirilmiştir. Aferin İttihatçılara!

RIZA NUR'A GÖRE II. ABDÜLHAMİD HAN

"Abdülhamid orta boylu, kambur, esmer, gayet iri ve revan dirsekli, iri burunlu bir adamdı. Hilekâr bir insandı. Pek

cahildi. Padişah olmak için hileler yapmış, o vakitki işbaşlarına hürriyet ve meşrutiyet vadetmişti. Padişah olunca, meclisi fesh ve hürriyetçi ricali nefyetmişti. Etrafına hep kendi gibi cahilleri toplardı. Ricali, hemen umumiyetle böyle idi. Padişahlığı ve halifeliği mukaddes bir hâle koyup bunu halkın ve ricalin zihinlerine yerleştirmişti. Herkes 'Padişah'ın adı abdestsiz ağza alınamaz.' derdi.

Casuları çoğaltmış, Yıldız'ın etrafına iki duvar yapmış, 'Tüfekçi' diye birtakım eşkıya Arnavutları toplamış, Arnavut ve Araplardan muhafız taburları yapmış, böylece uzun zaman tutunmuştu. Bu adamın mevkisine dokunacak bir şey yapmazsanız, hiçbir fenalık yapmazdı. Bu hususta ise pek hassastı. Hemen sürerdi fakat maaş ile sürerdi. Mithat Paşa müstesna, hiç kimseyi idam etmemiştir. Bu adama 'Kızıl Sultan' adını koydular ama tamamıyla haksızdır. Onun bu millete fenalığı, milleti cahil ve kör bırakması ve müstebit bir idare kurmasıdır. Hiç kimseyi Avrupa'ya tahsile veya gezmeye yollamazdı. Bunun zararı da müthiş olmuştur. Devleti kimin idare edeceğini ve bunun bizdeki tahsil ile olmayacağını asla kaale almazdı."

Sayın Ziya Nur Aksun II. Abdülhamid Han adlı eserinde, 1908 seçimlerine temas ederken şu enteresan kayıtları düşmüşlerdir: "Karmakarışık hâdiseler ve nümayişlerle geçen günlerdeki mühim olaylardan biri de Meclis-i Mebusanın toplanmasıdır. İttihat ve Terakki iki dereceli olarak 32 sene evvelki usûle uygun şekilde yapılan seçimlerde, her çareye başvurarak kazanmak gayesini takip etmiş ve bunda da muvaffak olmuştur.

Esasen karşısında henüz yeni kurulmuş Fırka-i Ahrardan başka bir siyasi kuruluş da yoktur. Şöyle ki Prens Sabahaddin'in Bebek'teki bahçesinde verdiği bir konferanstan sonra hazır bulunan Ahmed Samim ve Nureddin Ferruh Beyler, kendisine bir denge ve murakabe fırkası kurmak istediklerini bildirmişler ve reisliğini üzerine almasını teklif etmişlerdir. Prens, reislik teklifini kabul etmemiş fakat yakın bulunan Ahmed Fazıl, Mahir Said ve Celaleddin Arif Beylerle durumu değerlendirmelerini sağlamıştır. Bu müzakereler sonunda 14 Eylül 1908'de Fırka-i Ahrar adıyla anılan teşekkül kurulmuştur.

İlk genel seçimlere yalnız İstanbul'da katılmış olan fırka, hiçbir mebusluk kazanamamış fakat Mahir Said Bey, gösterdiği şahsi gayretle, memleketi olan Engür'den mebus seçilmiştir.

Seçimler, küçük ordu subaylarına dayanan İttihat ve Terakkinin korkutmaya kadar varan baskıları altında yapılmıştır. Halk, seçimlerde müntehib-i sanilere rey vermiş, mülki ve askerî makamları da ele geçirmiş olan İttihatçılar ise bunlara baskı yaparak istediklerini mebus seçtirmişlerdir.

Böylece Meclis-i Mebusan ezici bir İttihatçı ekseriyetiyle dolmuş ve cemiyet bundan istifade ederek Babıali'nin ve saltanat makamının nüfuzunu kısıtlamak gibi bir yola sapmıştır. İşte bu sebeple cemiyet, Babıali ve saltanat üçlüsü arasında kurulmuş olan denge, İttihatçıların Meclis-i Mebusanın ekseriyetini ele geçirmeleri yüzünden onların lehine bozulmaya başlamıştır.

Meclis-i Mebusan, Osmanlı cemiyetinin mahiyeti icabı, muhtelif unsurların temsilcilerinden oluşmuştur. 288 mebusun 147'si Türk, 60'ı Arap, 27'si Arnavut, 26'sı Rum, 14'ü Ermeni, 10'u Sırp ve Bulgar, 4'ü Yahudi idi.

Şu vaziyet devletin en yüksek ve mukaddes makamlarını körce zaafa uğratmak yolunu tutan İttihatçıların çirkin davranışlarıyla feci sonuçlar verecektir. Sultan Hamid'i tedirgin eden nokta da budur. Nitekim Tahsin Paşa 'Bir hükümdar için lâzım olan şey, memleketin menfaatidir. Eğer bu menfaat kanun-ı esasinin ilanında ise o da yapılıyor fakat iyi tatbik olunur mu, Türk'ün menfaati mahfuz kalır mı, burasını kestiremiyorum. Muhtelif emeller ve düşünceler besleyen unsurların toplanmış oldukları yerlerde parti çekişmelerinden memlekete daima zarar gelir. Bizim ilk mecliste bunun acı tecrübeleri olmuştur.' diyerek kanaatini açıklamış, bu husustaki korku, tereddüt ve endişelerini bildirmiştir."

Fakat Rıza Nur'un "Cemiyet erkânı kâmilten cahildir. Bu cahil zavallılar 'Meşrutiyet her derde devadır, artık her yeri alırız.' zannediyorlardı. Mesela, Talat ancak rüştiye tahsili görmüş, Selanik'te bir posta memuruydu. Çoğu akıllı bir karış tepesinde cahil ve çocuk yaştaki mülazımlardı. Cavit, Cahit gibi bir derece okumuş münevverler var idiyse de bunlar cemiyet-

te hem ikinci derecede insanlardı hem de henüz hiç kimsede devlet ve idare bilgisi, hatta mefhumu yoktu. Herkes tecrübesizdi. Pratikten yetişme yoktu. Olsaydı bile hükmü olmayacaktı çünkü meşrutiyet kabadayılıkla başlamıştı. Çünkü bu mülazımlar mektepte kabadayılıktan yetişme idiler.” diye nitelediği İttihat önderleri, o sıralarda bu tehlikeyi hatırlarına bile getirmemişlerdir. Daha sonraları Talat bu gafleti “Jön Türkler, Araplar, Arnavutlar, Yunanlılar, Türkler vesaire gibi memleketteki bütün milletleri birleştirebileceklerini zannediyorlardı fakat ihtilali takip eden hâdiseler, maalesef bambaşka bir çehre gösterdi.” cümleleriyle dile getirmiştir.

Eleştiri açısından gayet sert bulduğum fakat buna rağmen yazılmasının zaruri olduğuna inandığım bazı konuları, yetkili ve inanılır kaynaklardan eserime aktardım. Buna duyduğum ihtiyaç ağır tenkitlerde tarafgir olmadığımı belgelerle ispatlayabilmek gayesine dayanmaktadır. Zira bunu Ermeni asıllı olduğum için bazı konularda tarafgir davrandığımı düşünenler olabileceğini dikkate alarak yaptım.

DR. RIZA NUR'UN ÖZET BİYOGRAFİSİ

30 Ağustos 1879 tarihinde Sinop'ta doğdu, 8 Eylül 1942 tarihinde 63 yaşında İstanbul'da vefat etti. Çocukluk yılları gayet zor şartlar altında geçmiştir.

İlköğrenimini Sinop'ta yaptıktan sonra İstanbul'a gelerek Askerî Rüştîyeye girdi. Sonra, Tıp Lisesi ve Askerî Tıp Okulunu tabip yüzbaşı olarak bitirdi.

1901 yılında Gülhane Hastanesinde (Askerî Tıp Akademisi) staj yaparken çalışkanlığı ile Alman hocaların ilgisini çekti ve orada asistan oldu. Önce Prof. Dr. Deike Paşa'nın yanında çalıştı, sonra cerrah kısmına geçti. Prof. Dr. Wietin Paşa'nın yanında çalışarak operatör oldu. Bu arada fennî sünnet usûl ve âdetlerini anlatan telif bir kitap yazdı. Önce Padişah'a sunulan kitap, sonra yayımlandı ve Prof. Wieting tarafından kitabın bir bölümü Almancaya çevrildi.

1903'te Rumeli Zibefçe gümrük kapısına bakteriyolog atanan Dr. Rıza Nur, 1905'te Gülhane'ye yardımcı öğretmen, 1907'de Askerî Tıbbiyeye cerrahi hocası oldu. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yapılan seçimlerde Sinop'tan milletvekili seçilerek TBMM I. dönem ve II. dönem Sinop milletvekili olarak mecliste yer aldı. İttihatçılara karşı ağır muhalefete girişince Askerî Tıbbiyedeki görevinden alındı ve daha sonra ise binbaşı rütbeleri söküldü ve üç ay hapis yattı. Bekir Ağa Bölüğünde idamını beklerken Cemal Paşa tarafından sürgüne gönderildi. 8. yıl süren sürgün hayatı esnasında *Türkiye'nin Kurtuluş Yolu* adlı eserini kaleme aldı. Mütarekeden sonra İstanbul'a döndü.

Atatürk'le bozuşmadan önce kendisiyle en yakın ilişkide bulunan şahsiyetler arasında yer aldı ve Atatürk'ün Lozan'a yolladığı devlet adamlarından olabilme şerefine nail oldu ki Lozan Konferansı'nda ikinci adam olma hakkını elde etmiştir. Muhtelif bakanlıklarda bakan sıfatı ile görev ifa etti.

1920'de Sovyetler Birliği ile dostluk ve yardım antlaşması için Rusya'ya gönderilen heyet arasında yer aldı. Çiçerin ve Stalin ile görüştü. TBMM hükûmeti adına Moskova Antlaşması'nı Ali Fuat Paşa ve Yusuf Kemal Tengirşenk ile birlikte imzaladı. Cumhuriyetin ilanına kadar bütün hükûmetlerde sıhhiye bakanı olarak görev aldı. 14 cilt tutan *Türk Tarihi*'ni ikinci dönem Sinop milletvekili seçildikten sonra yazdı ve 1926 yılında Sinop'ta bir kütüphane kurarak gelir kaynaklarıyla birlikte millete vakfetti.

Orta yaş ve yaşlılık döneminin büyük bir kısmı Avrupa'da bir nevi sürgünde geçti. Bir nevi diyoruz zira kendisini kimse sürgün etmiş değildi. Fakat o derece ağır tenkitlerle Atatürk ve İsmet Paşa'ya (İnönü) saldırırcasına rencide edici hakaretlerde bulunmuştu ki nihayet aralarındaki samimi atmosfer hayli hırpalanmış ve böylece yurt haricine giderek Paris'e yerleşmişti. Bin bir zorluk ve yalnızlık içinde gurbet ellerde hayata tutunmaya çalışan bu bedbaht adam, zevcesinden de ayrıldıktan sonra büsbütün yalnızlığa mahkûm olmuştu. Kış aylarında bacaklarının üzerine ve sırtına birer battaniye alarak ancak ısı-

nabiliyor ve böylesi şartlar altında okuyup yazmaktan da geri kalmıyordu. Lakin hem bedenen hem de ruhen hastalanınca, Ankara hükûmeti ve Atatürk ile İnönü'ye pek hayâsız hücumlarda bulunmaya başlamış fakat ruhen hasta olduğu bilindiği için Ankara bunun üzerinde pek durmamıştı.

1942 yılında vatanı Türkiye'ye dönerek memleketi Sinop'a yerleşti ancak onun o alışlagelmiş dinamik döneminden hiçbir eser kalmış değildi. 8 Eylül 1942 tarihinde 63 yaşında ebedi hayata intikal ederek hem kendi ruhunu huzura kavuşturmuş hem de trajik bir hayat böylece son bulmuştu.

Dr. Rıza Nur, siyaset çirkefinin trajik bir sonla yoklara gönderdiği talihsiz politikacıların ne ilk ne de sonuncusu olmuştur. Çünkü bu meslekte iktidar hırsının her daim ağır basması bazılarını mutlu kılar, bazılarını ise yer ile yeksan eder. Dr. Rıza Nur'un Atatürk ve İnönü aleyhinde ağır hakaretlerle yazıp çizmesi öyle görülüyor ki o dönemde bazı gizli kuruluşlarca rağbet görmüş ve bu zavallının posası çıkana kadar onu insafsızca kullanmışlardır. Nitekim British Museum'daki hatıratının vasiyeti üzere 1960'larda halka açık hale getirilmesinden sonra Türkiye'de de rağbet görmesi pek hafife alınacak bir şey değildir. Zira 1960-1965 ve 1968 tarihleri Türk siyasi hayatının karmaşık bir döneme girdiği yıllardır. Dr. Rıza Nur'un aynen Don Kişot misali hareket ettiğine inanmak ise pek zordur. Görülüyor ki bu bedbaht adamın hayatının son döneminin iyiden iyiye temelden tetkiki elzemdir. (9 Eylül 2013, Pazartesi)

BÖLÜM VI

II. ABDÜLHAMİD HAN GERÇEKTEN CAHİL MİYDİ?

Son derece enteresandır. Tenkit edilen kimse her kimse, eleştirilirken başına bir “O, cahilin biriydi.” veya “Bırak canım, o cahilin lafı mı olur?!” nevinden yakıştırmalarla söze başlanır. Bu tür sözleri edenleri şöyle bir yoklarsanız, bırakın tahsil derecesini, kıraathane kültüründen dahi yoksun olduklarını hayretler içinde görürsünüz. Düşünün, bu durumdaki kişiler bir de siyaset ve parlamento hayatında yer almış ise kalanı varın siz tahmin edin

Sultan II. Abdülhamid Han’ın öğrenim hayatı hakkında daha evvel detaylı bilgi aktarmıştık. Ancak kendi inançları gereği ya da öyle olmasını isteyenlerin, son yıllarda bilhassa II. Abdülhamid Han’ı acı eleştirilere tâbi tutmaları bizi bu eserde aynı konuyu daha değişik açılardan işlemeye mecbur kılmıştır.

Alışlagelmişin dışında bir kaynak eser olan *Bu Mülkün Sultanları* adlı değerli eserin yazarı Sayın Necdet Sakaoğlu, mezkûr eserindeki Sultan II. Abdülhamid Han bölümünde merhum padişahımızın karakter yapısını ve kişiliğini gerçeğe en yakın bir değerlendirmeye kayda geçmiştir ki aynı görüşü paylaşarak bu bilgileri özetle sunmaktan şeref duymaktayım. Ayrıca elimde bulunan kırk değişik kaynak eserin de hemen hemen aynı fikri, aynı görüşü paylaştıklarını bilhassa belirtmek isterim efendim.

II. ABDÜLHAMİD’İN ÖZET BİYOGRAFİSİ

“Sultan Abdülhamid Han-ı Sani, Sultan Hamid olarak da bilinir. Sultan Abdülmecid ile Çerkes asıllı cariyeye Tirimüjgân

Kadın Efendi'nin oğludur. Padişahlığının 1878-1908 arasındaki 30 yıl 'İstibdat Devri' olarak anılır. Bu dönemde, dış sorunların ağırlığı gerekçesiyle baskıcı bir yönetim sürdürmüştür.

Abdülhamid, babası Abdülmecid'in sarayında Ethem Paşa, Kemal Paşa, Fransız Gardet, Gerodankıran Ömer Efendi, Vakanüvis Lütü Efendi, Guatelli Paşa ve Lombardi'den özel dersler aldı. Amcası Abdülaziz'in 1863 yılındaki Mısır gezisi ile 1867 Avrupa gezilerine katıldı.

Şehzadeliği boyunca İstanbul'daki yaşamını saray ortamlarından ve sefahatinden uzak geçirerek Maslak Köşkü'nde oturdu. Arada Tarabya'daki çiftliğine gider, fırsat buldukça yabancılarla görüşürdü. Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi Türk aydınlarıyla da yakınlığı söz konusuydu.

1876'da üç ay ara ile iki padişahın tahttan indirilmesi, Abdülaziz'in intiharı, V. Murad'ın çıldırması olayları yaşandıktan sonra, Abdülhamid hiç beklemediği bir zamanda ağabeyi V. Murad'ın yerine tahta çıktı. 31 Ağustos 1876'da Topkapı Sarayı'nda cülus, 7 Eylül günü Eyüp Sultan'da kılıç kuşanma törenleri yapıldı.

II. Abdülhamid, saltanatının ilk yılında devlet adamları ve ordu komutanlarıyla yemekli toplantılar düzenleyerek görüşler edindi. Kâğıthane mesiresine giderek halkın sempatisini topladı. Kışlaları ziyaret etti, Babıali'ye, Bab-ı Meşihata, tersaneye ve Tophane'ye giderek çalışmaları izledi. Deniz ve Boğaz gezileri yaptı. Bu başlangıç her kesimde, halka yakın demokrat düşünceli bir hükümdar olduğu kanısını uyandırdı. Sarayın eski düzeninde değişiklikler gerçekleştirdi.

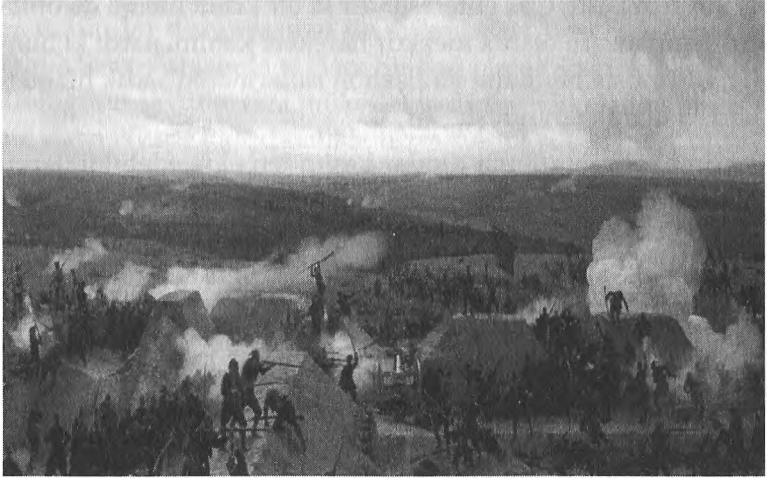
Üst yönetimde yeni atamalar yaptı, Mithat Paşa'yı sadrazamlığa getirdi. İstanbul'da, Tersane Konferansı'nın açıldığı 23 Aralık 1876 günü meşrutiyeti ilan etti. Meclis-i Mebusanın oluşumundan önce 18 Ocak 1877'de Babıali'de bir meclis-i fevkalade toplandı. Burada Bosna-Hersek, Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ sorunlarıyla Tersane Konferansı'nın gündemi tartışıldı. İstanbul'da her gün gösteriler yapılmakta, Dolmabahçe Sarayı'yla Babıali çevresinde yoğunlaşan bu toplantılarda Rus-

ya'ya savaş açılması istenmekteydi. Meclis-i fevkalade, bu ortamda Tersane Konferansı'nın önerilerini geri çevirdi. Büyük devletlerin elçileri İstanbul'dan ayrıldı. Sadrazam Mithat Paşa 'millet askeri' adını verdiği İstanbullu gönüllü gençlerden bir ordu kurma girişiminde bulundu.

II. Abdülhamid 5 Şubat 1877'de Mithat Paşa'yı sadareten uzaklaştırdı. Paşa İstanbul'dan ayrılırken 'Beni gönderirseniz Beşikler Körfezi'ndeki düşman donanması üç günde İstanbul'a gelir!' tehdidini savurmaktan çekinmedi.

27 Nisan 1877'de Rusya'nın savaş ilan etmesi üzerine '93 Harbi' denilen, Osmanlı tarihinin büyük seferberlik süreçlerinden birine girildi."

Sultan Abdülaziz, şehit padişaktır. İntihar etmemiş, katledilmiştir. Bunun doğruluk derecesi de sarih olarak bilinmektedir.

93 Harbi'nden bir görüntü. (Arşiv: Levon Panos Dabağyan)

OSMANLI-TÜRK DEVLETİ'NE İKİLİ SALDIRILAR

Maalesef mezkûr saldırılar içten olmuştur. Osmanlı İmparatorluğunu hükümrân devletler kategorisinden çıkartıp ta-

mamen tarihin derinliklerine göndermeyi kafalarına yerleştirmiş bulunan Batılı emperyalistler, Osmanlıdaki elçilikleri vasıtasıyla birtakım vaatler karşılığı sivil, asker hemen her cehahtan önemli kimseler elde etmiş ve diledikleri şekilde onları kullanmışlardır.

Bunlar yekdiğerinden haberdar olmayan illegal kuruluşlar olarak faaliyet göstermekteydiler. Gerçi görünürde birtakım legal kuruluşlar olarak tanınmalarına rağmen, aslında her iki cenah da illegal yönleriyle yer altı faaliyetlerini hem devletten hem de kamudan gizlemekteydiler. Bu hususta onlara yardımcı olan ise emperyalist devletlerin İstanbul'daki elçilikleri idi. Barış aleyhtarı olan kimselerden kurulu bir fırkanın uygulamak istediği plana göre, rakip tarafın lideri konumundaki Mithat Paşa ve devletin ileri gelen şahsiyetleri öldürülecek ve böylece II. Abdülhamid halledilecek ve ülke idaresine el koyacaklardı. Çok enteresandır ki bir kısım ulema da onların sempatizanı olarak mezkûr harekete katılmışlardı ki bunlar görünüşte her daim Padişah'ın saflarındaki sadık hizmetkârları olarak tanınmışlardır.

Bu ekol ramazanda dindar kesimden elde edebildiklerini harekete geçirdi ve İstanbul camilerinin çoğunluğunda Devlet-i Âliye aleyhine vaazlar verilmeye başlandı. Bu durumdan dolayı halkın bir kısmı vaazların da tesirinde kalarak Sultan'a karşı harekete geçme hazırlığına girişti.

Yıldız Sarayı da uyumuyordu ve tehlikeyi sezer sezmez Padişah'ın emr-i hümayunu ile çevre halkı sıkı bir denetlemeden geçirildi. Bizzat jandarma komutanı emrinde koca bir birlik mezkûr semtlere ani baskınlar düzenlemeye başladı. 400 kadar muhalif tevkif edilerek muhtelif vilayetlere sürüldü. Sarayın sefahat âlemleri içine dalmış, değil çevresini, burnunun ucunu dahi görebilmekten yoksun hale düşmüş inancıyla hareket edenler, nihayet kendilerinin uyuduğunu acı da olsa öğrenmişlerdi.

Bu esnada inkılapçılar hakkındaki açık niyetlerini ortaya koymak istemeyen II. Abdülhamid Han, Rüştü Paşa'nın isti-

fasını kabul ederek sadaret mührünü Şura-yı Devlet Reisi Mithat Paşa'ya verdi. (19 Aralık 1876)

Mithat Paşa, başına buyruk karakteri ve milletin kahir ekseriyetinin kendisine son derece inanması ve "millet babası" gibi pek onurlandırıcı sıfatlara layık görülmesi gibi durumlar neticesinde ikbal sarhoşu olmuş, şayet kendisi görevinden alınırsa bunun Osmanlı Devleti'nin sonu olacağına cidden inanmış olduğundan, sadrazamlık mührünü iade ettiği zaman "Allah rahmet eylesin bu millete!" gibi pek iddialı bir yorumda bulunarak çekip gitmişti.

Mithat Paşa'nın azlolunduğu gün sadaret mühürü Şura-yı Devlet Reisi Ethem Paşa'ya verilmişti. (5 Şubat 1877)

Devlete diğer bir saldırıyı tezgâhlayanlar ise Mithat Paşa'nın ekolündendi ve Mithat Paşa'nın pek üst perdeden atıp tutmasında biraz da bunun büyük rolü olmuştur denebilir.

Bütün bu durumlardan da anlaşılacağı üzere, Babıali ile Yıldız Sarayı arasında sağlam bir bağ olmadığı gibi, ülke bütünlüğünü savunmakla mükellef kadro ve vükelanın bir kısmı, daha ziyade kabadayılıkla hizmet etmeyi yeğ tutan paşalar zümresine itibar etmekteydi.

Bu durumu gayet iyi bilen Sultan II. Abdülhamid Han, oldukça sistemli hareket etmekte ve ülke idaresini böylesi dağ eşkıyalarının elinden kurtarabilmek ve mezkûr kategoriye dâhil etmediği gerçek manada asker ve üst düzey devlet memurlarını koruyor ve soğukkanlıca gemiyi karaya oturtmadan fırtınanın dışına çıkartıp sağlam bir limana varabilmek için âdeta dehşetengiz bir mücadele veriyordu ki bu mücadele onu tahından etmiştir.

HAL EDİLİŞİN KAPISI 31 MART VAKASI

Çalışmamın birinci bölümünde 31 Mart Vakası'na zaman zaman dikkatler çekilmiştir. Ancak yakın tarihimizde devlet idaresi üzerinde gayet müessir rol oynayan bu uğursuz olay, çalışmamızın muhtevası açısından ara ara ayrı ayrı yönleriyle

ele alınacaktır ki konu bir dönemi yansıttığı için yekdiğeriyle bağlantılı olup, vakaların yer yer ayrı yönleriyle sahnelenmeleri tabiidir.

Hilafsız, Osmanlı tahtını hedef alan ve bir şekilde Osmanogulları saltanatına son vermeye çalışan fikrî hareketin baş mimarı, o yılların basın dünyası olmuştur. Ama ne hikmeti var ise meselenin bu yönü her daim es geçilir.

“23 Temmuz 1908 tarihinde ilan edilen İkinci Meşrutiyet, coşkun bir sevinçle karşılanmıştı.” diyen Mustafa Baydar (1920-1976) devamla “Halk birbirini kutluyor, her milletin ruhaneleri hocalar, piskoposlar ve hahamlar birbirlerini kucaklayıp öpüyorlardı.

Osmanlı halkı tarihinde görmediği sınırsız bir hürriyete kavuşmuştu. Dizginleri boş bırakılmış bir hürriyet sayesinde gazeteler hiç çekinmeden akıllarına eseni yazıyorlar ve halkı büyük bir heyecan ve galeyana gark ediyorlardı.” demektedir.

Burada, Mustafa Baydar’ın 31 Mart Vakası adlı eserinden, Dr. Ziya Somar’ın 1906-1978 vakalarını birinci elden dile getirdiği hatıratından ve ayrıca İrtica: Tehlike mi, Maske mi? adlı Nazmi Eroğlu’na ait kaynak eserden önemli pasajlar alarak naçiz yorumlarımızın da katkısıyla olayları aynen sunuyoruz.

Birbirine muhalif fırkaların gazeteleri arasındaki çatışma son haddine varmıştı. Memlekette hükûmet otoritesi diye bir mevhum kalmamış, âdeta millet büyük bir anarşi deryası içinde yüzmeye başlamıştı.

Çırçır’da vukua gelen büyük bir yangın birkaç mahalleyi kül etmişti. Bunu diğer yangınlar takip etmekteydi. Evlere kundaklar sokularak kasti yangınlar çıkarılıyor ve halk arasında “eski hafiyelerin İstanbul’u yakacakları” şayiaları dolaşıyordu.

Orduda mektepli-alaylı zabıt meselesi hâlâ devam edip gitmekteydi. Tensikat (düzene sokma) dolayısıyla açığa çıkarılan alaylı zabıtlar, harici vaziyetteki gerginlik dolayısıyla uzun müddet silahaltında tutulan askerler, durumu hiç beğenmemektedirler.

Bu meyanda Derviş Vahdeti'nin çıkardığı ve halkın dinî hislerini şeytani bir zekâ ile sömüren *Volkan* gazetesi, bütün efkâr-ı umumiyei elektriklemiş vaziyettedir. Bu elektrikli havayı iyice tutuşturmaya yetecek bir hâdise de meydana gelmekte gecikmedi. *Serbesti Gazetesi* Baş Muharriri Hasan Fehmi'nin bir gece köprü üzerinde arkadan atılan kurşunlarla öldürülmesiyle bu karışık ortamda irtica da kendine uygun bir zemin bulunduğundan hemen başkaldırı başladı.

31 MART VAKASI VE İRTİCANIN UMUT KAPISI

31 Mart Vakası, yakın tarihimizin kanlı vakalarından birisi olmakla birlikte, aynı zamanda asırlarca cihana hükmetmiş bir imparatorluğun da sonunu getirecek ana kapıdır diyebiliriz.

Bu korkunç ayaklanmayı muhakkak ki birçok sebep meydana getirmiştir. Fakat bunların içinde en ağır basanı dinî hislerin ve mukaddesatın en bayağı, en hasis menfaatler adına in-safsızca, haince sömürülmüş olması gelmektedir.

31 Mart; adi politikacılar, softalar ve istibdat artıkları tarafından zehirlenmiş, iğfal edilmiş, cehaletleri yüzünden hakiki menfaatlerini idrakten aciz masum halkın ve askerinin şuursuz bir şekilde ayaklanmasını ifade eder. Diğer bir deyimle bu hareket; cehalet ve zulmetin, ilme ve aydınlığa karşı vahşice bir başkaldırısıdır.

Milletimiz patlak veren bu hâdise ile bir memleket için en büyük tehlikenin cehalet ve taassup olduğunu, birçok evlatlarını kurban verme pahasına bir kere daha anlamış oldu.

Bir millet, ilim ve irfan nuru ile cehalet ve taassubu eritebildiği ölçüde medenidir. İşte medeniyetin en şaşmaz miyarı ve aydınlarımıza düşen en kutsal ve en milli vazife budur.

31 Mart'ta gerici hareketin hemen her yanda hâkimiyet kurmuş olmasıyla birlikte, cahil halkımızın ve askerimizin ayaklanmasının ardında yabancı eller olduğu ise hiç göze çarpmamış ve gerekli tedbir alınmamıştır, diyor. Bu yanlıştır. Çünkü

gerek halk gerek asker arasına sokulan zehirli fikirlerin sokulmasını kimler sağlamış ise, halkın ve askerinin cahil kalmış olmasından da onlar sorumludur, hem de baş sorumlu. Ayrıca cehalet, onların başlıca silahı olmuştur. O münevverler ki Sultan II. Abdülhamid Han'ın huzurlarına çıkararak muazzam bir servet karşılığı Filistin'in Musevilere verilmesini ve yabancı ülkelerden Filistin'e göç eden Musevilere yardımcı olunmasını istemişlerdi.

Tek kelime ile 31 Mart faciasının temelinde doğrudan Siyonist menfaatlerin yattığını günümüzde artık sokaktaki adam dahi bilmektedir!

Şu kesin bilinmelidir ki 31 Mart faciası iki ana sebebe dayanır: Osmanlının yıkımı ile Filistin'in Musevilere verilmesi!

Birçok imparatorluk tarihin tozlu sahifelerine göçerken cihan tarihine Osmanlı Devleti gibi nice fetihler ve zaferlerin yanı sıra hazin ve trajik bir geçmiş bırakmış değildir. Hazindir zira üst düzey idareci sınıfı, ikbal hırsı yüzünden zaman içinde çevresini göremez duruma gelmiş, millet bu yüzden ırki ve dinî ayırım girdabında kanlı trajediler yaşamak mecburiyetinde kalmıştır.

Yakın tarihimizin kanlı sayfalarından olan 31 Mart Vakası ise ibret alınması icap eden müthiş bir trajik vaka olarak yakın tarihimizdeki yerini almıştır.

ORDUNUN SİYASETE BULAŞMASI VE BU SEBEPLE ASIL GÜCÜNÜ YİTİRMESİ OSMANLI DEVLETİ'NİN TEMEL DİREKLERİNİ YERİNDEN OYNATMIŞTIR

Bilindiği gibi Osmanlı ordusunun kumanda sınıfını teşkil eden subay ekolünün mektepli ve alaylı olarak iki ayrı cenaha ayrılmış olması, orduyu bir yerde iki başlı kartal misali hayli zor durumda bırakmış, fütuhât döneminin duraklaması dolaısıyla de mezkûr hâl, açıklıkla meydana çıkmıştır.

Nitekim 31 Mart Vakası'nda bu durumun çarpıklığı bariz şekilde kendini göstererek ön plana çıkmış, nice masumun ka-

nının akmasında birinci derecede rol oynamış, emir-kumanda zincirinin halkaları istemeyerek de olsa zarar görmüştür.

Mesela, inkılap hareketine girişen 3. Ordu, payitahtta tüm mevcudiyetiyle Padişah'a bağlı Hassa Ordusu'na güven beslemediği için en güzide üç avcı taburunu Rumeli'den İstanbul'a göndermiş ve mezkûr taburlara nıgehhan-ı meşrutiyet yani meşrutiyetin koruyucusu adı verilmişti.

Bu taburlardan 2. Avcı Taburu Topkapı Sarayı'na, diğer ikisi ise (3. ve 4. Avcı Taburları) Taşkışla'ya gönderilmişti. Bu durumu fırsat bilen gerici güruh ise bir şekilde Taşkışla'ya sızmış ve devlete karşı kışkırtma hareketlerine girişmişti.

SUBAYLARIN GAFLET İÇİNDE OLUŞU İRTİCANIN İŞİNİ KOLAYLAMIŞTI

Evet, subayların politika çirkefine bulaşmış olmaları ve bu sebeple kıtalarına pek uğramamaları irticacıların hayli işlerine yaramış ve sessizce kışlalara girerek avcı taburlarını elde etmişlerdi.

Bu derece gaflet içinde hareket edilmesinin başlıca müsebbipleri, hiç şüphesiz, İttihat ve Terakki Fırkası idi. Nitekim Mustafa Baydar Bey, mezkûr eserinde bu hususta şöyle buyurmaktadır:

“Muhakkak ki bu hâdisede İttihat ve Terakkinin memleket ve dünya ahvaline vukufsuzluğunun, devlet işlerinde tecrübesizliğinin, askerleri politikaya karıştırmasının ve memleket idaresini normal seyir içinde zapturapt altına alamayışının hatırı sayılır rolü olmuştur.”

Tetkik edebilme şansını elde ettiğim hemen birçok kaynakta da bu görüş muhtelif şekillerde sunulmakta ve koca bir imparatorluğun ne yaman cahiller eliyle yoklara gönderildiği açıklıkla görülmektedir.

Benim hayret etmekten bir türlü kendimi alamadığım husus ise böylesi basiretsizlerin hâlâ nasıl olup da “milli kahraman” addediliyor oluşudur.

İRTİCA TEHLİKE Mİ MASKE Mİ?

Nazmi Eroğlu'nun *İrtica: Tehlike mi, Maske mi?* adlı risalesinde 31 Mart ve hal vakaları hakkında gayet önemli kayıtlar bulduk ve kendi yorumumuzla birlikte değerli okuyuculara sunuyoruz:

“‘Abdülhamid’in otuz iki senelik mutlakıyetine bir gecede son verilmesini biz, önceleri kendi kudret ve kuvvetimiz farz etmiştik. Devletin içinde bulunduğu şartları, iktidarın mesul-leri olarak öğrenince ibretle anladık ki Sultan Hamid bize biz-zat kendisi yol vermişti.’ (Talat Paşa)

‘Bütün efrad-ı millet Terakki ve İttihat Cemiyeti azasındandır. Ben de reisleriyim. Artık birlikte çalışalım, vatanımızı ih-ya edelim.’ (Sultan Abdülhamid)

Meşrutiyeti onların varlığına istinat ederek ilan ettiğimiz bu saf vatan evlatlarını, ‘Şeriat isteriz.’ diye kendi eserlerinin karşısına çıkartanlar kimlerdi ve şeriata dokunmanın kimse-nin aklından geçmediğini herkesten iyi bildikleri hâlde bu yola neden girmişlerdi? Başlarını kim veya kimler çekiyordu? Ga-yeleri neydi?’ (Talat Paşa)

‘Gönül isterdi ki bizim rüesa-yı umurumuz 31 Mart Va-kası’nın meşrutiyet itibariyle sırf hareket-i irticaiye olduğ-u göstermek gibi bir muhal ile uğraşmaktan artık vazgeçsin-ler.’” (Mizancı Murad)

Yukarıdaki kayıtlardan da anlaşılacağı gibi 31 Mart Vaka-sı, akli başında hiç kimse tarafından tasvip görmemiş, Sultan II. Abdülhamid Han ise İttihatçıları safına çekebilme gayretine düşmüştür. Bu, şunu belirtir ki Padişah, İttihatçıların Siyonist beslemesi olduklarını henüz bilmemekte ve bu sebeple, şayet onlara ikbâl yolunu açacak olursa üst düzey iç çekişmelerin kısmen de olsa sükût edebileceğini ummaktadır.

Ne var ki meselenin aslını ancak sürgüne gönderildiğinde anlayabilmiştir ki bu da hiçbir işe yaramamıştır.

MEŞRUTİYET NE GETİRMİŞ, NELER GÖTÜRMÜŞTÜR?

Meşrutiyetin getirdikleri ve götürdüklerinin muhasebesi yapılırken bilhassa dikkate alınması icap eden husus, meşrutiyeti getirebilmek için bin bir entrika çeviren cenahı iyi tanımak ve onun icraatları bahsinde pek titiz davranmaktır. Böylece koca bir imparatorluğun nasıl bir çırpıda yer ile yeksan edildiğinin acı hikâyesini gerçeğe en yakın şekilde öğrenmiş ve bilhassa Osmanlının son yüz yılında uğradığı pek çirkin ihanetler zincirinin bütününe yakınına anlamış oluruz. Denilebilir ki bizdeki ihanetler zincirinin hemen her halkasında yer alan alçaklık numuneleri saymakla bitmez.

Tarih nedir? Tarih, doğrulukla eğriliğin koyun koyuna birlikte aynı havayı teneffüs ettiği iki zıt kardeştir. Dolayısıyla, bu husus tetkik edildiğinde mezkûr faktöre göre hareket etmek lâzımdır.

Şimdi bakalım, meşrutiyetin getirdikleri ve götürdüklerine.

Sayın Nazmi Eroğlu şöyle buyurmaktadır: “İttihatçılar, meşrutiyetin ilanı için faaliyetlerini 1907’den sonra daha da yoğunlaştırmışlardı. Yüzyılın başından itibaren Avrupa’daki Jön Türkler iki ana gruba ayrılmışlardı. Bir grup Ahmed Rıza’nın ve diğer bir grup da Prens Sabahaddin’in öncülüğünde faaliyetlerini sürdürüyorlardı.

Ancak sarayı meşrutiyetin ilanına zorlayanlar bu gruplar değildi. Bu görevi yurt içinde, Manastır-Selanik (Makedonya) bölgesinde örgütlenen ve ağırlıklı olarak askerlerin oluşturduğu diğer bir grup üstlenecekti.

Selanik’teki örgütün başını çekenler Ahmed Rıza’nın grubuyla birleşecekti. Dr. Nazım aracılık etti. Fakat Prens Sabahaddin’in grubuna ve onun savunduğu görüşlere pek iltifat edilmedi.”

Mezkûr tarihlerde güç açısından büyük olan emperyalist devletlerin Osmanlının hâkim olduğu topraklar üzerinde göz

koydukları bölgelerde ıslahat yapmak bahanesiyle Makedonya meselelerine müdahale etmelerini Babıali kabul etmeye mecbur kalmış ve böylece Rumeli'deki üç vilayetin elden çıkabileceğine ihtimal veren halkı korku sarmıştı. İttihat ve Terakki Cemiyeti ise bu durumu gayet iyi değerlendirmiş ve halkın haklı olarak kapıldığı milli heyecanı gayet iyi kullanarak ve teşkilatı daha da genişleterek güçlü bir görüntü meydana getirmiştir. Cemiyete göre aydınlar tarafından kurulacak bir meşrutiyetle içerdeki sorunları çözüp devleti yeniden tanzim ederek dış dünyaya karşı itibar kazanılacaktı.

Rumeli'de İttihatçıların beklenenden ziyade güç kazanması Yıldız İstihbaratını harekete geçirmiş fakat olumlu bir neticeye varılamayınca Sultan II. Abdülhamid, kendine has bir çabuklukla meşrutiyeti ilan etmişti.

İttihatçılar bu durumdan memnun kalmış, Padişah ile aralarındaki buz dağı bir anda âdeta eriyip yoklara karışmıştı. Ancak meşrutiyetin ilan edilmesinin ardından iktidarı ele alanlar, ülke yönetiminde meşrutiyetin ruhuna uygun bir değişim meydana getirmeyi asla düşünmemişlerdi. Böylece, meşrutiyetin ilan edilmesinin ardından meydana gelen sevinç ve bayram havası, âdeta bir sabun köpüğü gibi sönüp gidecekti.

Mezkûr dönem içinde irtica hareketinin işine yarayacak bir de "sevda ilişkisi" zuhur etmişti. Beşiktaş semtinden bir Müslüman kadın, Todori adında bir Rum bahçıvana kaçmış ve bu duruma son derece öfkelenen kız babası, derhal karakola giderek zabıtaya şikâyetle bulunmuştu. Adı Bedriye olan kız ile Rum Todori, derhal zabıta tarafından karakola götürülerek sorguya çekilirler. Ancak sorgulama esnasında galeyana gelen Müslüman kesim, karakolu basarak Todori'yi döverek öldürürler. Bedriye ise ağır şekilde yaralanır. Sadece bu trajik vaka dahi, devlet otoritesinin hayli yara almış olduğunu açıklıkla göstermektedir ki Osmanlı Devleti'ne meşrutiyet hiç de hayırlı gelmemişti. Halk bu derece hür olan bir idare tarzını benimseyememişti ve tabii ki bütün bunlar irtica hareketine yeşil ışık yakmaktaydı.

İRTİCA TEHLİKE DEĞİL MASKEYDİ

“İrtica tehlike mi, maske mi?” sorusunun cevabı sadecinde kesin olarak “İrtica tehlike değil maskeydi.” diyebiliriz. Zira asıl hedef Padişah da değil, doğrudan Osmanlı Devleti’ydi. Osmanlı hâkimiyetinin hüküm sürdüğü her ülke, Batı emperyalistlerinin ağızları sulanarak baktıkları yerlerdi ve buraları elde edebilmek için Osmanlı Devleti’nin ortadan kaldırılmasının şart olduğu biliniyordu. Bu yüzden akla gelmedik hinliklerle el altından onun sonunu hazırlayacak planlar çizmekteydiler ki “irtica” onlar için biçilmiş kaftandı. Dolayısıyla irtica maskesi altında diplomatik ve illegal kanallardan İstanbul’da elçilikleri kanalıyla faaliyet göstermekteydiler.

Ancak bahsini ettiğimiz illegal hareketlerin arka planında faaliyet gösteren ve böylece Osmanlı-Türk Devleti’ni acı bir sona doğru sürükleyenler, sadece emperyalist devletler değil, mümkün merteye gözlerden uzak tutulan birtakım üst düzey görev mensubu Osmanlı paşaları olmuştur. Ne acıdır ki bunlardan bazıları günümüzde dahi birer kahraman olarak değerlendirilmektedir. Bu niçin böyledir? Böyledir çünkü İttihat ve Terakki Fırkası bir şekilde varlığını günümüze kadar (22 Eylül 2013) kendi açısından olumlu ve faal tutabilmiştir. Nitekim 1950’lerde kahir ekseriyetle iktidar olmayı başaran DP’nin genel başkanı Sayın Celâl Bayar, koyu bir İttihatçı olmasına rağmen, Gazi hazretlerinin başvekili olabilmisti ve kendisi CHP’den gelmeydi. Bu nüansı zikretmemizin başlıca sebebi, İttihatçıların hemen her devrin adamı olabilme kabiliyetine haiz ve organize olmada son derece mahir bir kuruluş olduğuna dikkatleri çekmektir. Çünkü gayet güçlü bir teşkilat olarak organize edildiğinden dolayı, Birinci Cihan Harbi’nde çok ağır bir mağlubiyete uğrayıp yoklara karışmış gibi görünmüş ama bir kamuflaj neticesi kendisini gizleyerek illegal hareketleri neticesi sadece CHP’de değil, daha sonra iktidar yüzü görmüş siyasi partilerle diğer muhalefet partilerinde de yer almış, ayrıca ül-

kemiz ekonomisine hâkim bulunan ve iş sahasında en üst düzeyde yer alan ticari kuruluşlarda da varlık göstermişlerdir.

Siyasi kuruluşların iktidar oldukları dönemde mezkûr kuruluşun iç ve dış siyasetinde, kesin yönlendirici bir unsur olmuş ve olmaktadırlar. Dahası, Gazi hazretlerinin sıhhatli ve faal oldukları dönemde de CHP'nin yönlendirilmesinde sessizce ve gayet soğukkanlı bir ustalıkla rol oynamışlardır. Mesela, Gazi hazretlerinin silah arkadaşlarıyla zaman içinde kopukluklar yaşayıp bilahare kademeli şekilde yalnızlığa doğru itilmesinde, CHP'nin içinde yer alan İttihatçıların rolü büyük olmuştur. Dolayısıyla, bu önemli faktörün ayrıca ve iyice tetkik edilmesi elzemdır. Zira Türkiye'mizin yarınlarında huzurlu bir ülke olabilmesi biraz da buna bağlıdır.

Sultan II. Abdülhamid Han'ın Osmanlı tahtına geçtiği ilk yıllarla daha sonraki yılları mukayese edildiği zaman, bizim üzerinde hassasiyetle durduğumuz bu durum açıklıkla görülür.

İttihat ve Terakki Fırkası, merkez-i umumi direktifleriyle hareket etmekteydi. Mezkûr merkezdeki özel heyet Selanik'te kalmayı tercihle tam bir gizlilik içinde siyaseti diledikleri yöne kaydırmaktaydı.

Hürriyetin ilanından birkaç gün sonra yedi kişilik bir grup -ki Talat, Cemal ve Cavit Beyler mezkûr grupta yer almaktaydı- yeni rejimin kusursuz bir şekilde yerleşmesi için başkent İstanbul'a gelmişler ve önemli atamaları denetleyerek kendilerine ters gelebilecek üst düzey atamalara açıkça müdahale etme yetkisiyle hareket etmişlerdir. Açıkçası Selanik'in istekleri dışında meydana gelecek atamalara anında müdahale edilecekti ve zaten öyle de olmuştur.

Ağustos 1908'de Babıali'de yapılan görüşmelerde, Harbiye ve Bahriye Nezaretleri başta olmak üzere, üst düzey nezaretlerde atamaları doğrudan Padişah'ın uhdesinde olan nezaretler de atamalara müdahale ederek tam bir direnç göstermiş, Harbiye nazırı olarak Recep Paşa'nın seçilmesini öne sürmüşlerdi.

Mevcut durumu soğukkanlılıkla takip eden Sultan II. Abdülhamid, düzende meydana getirilen tehlikeleri sezerek dü-

zene sahip olabilmek için Sadrazam Said Paşa kanalı ile silahlı kuvvetler üzerinde sivil denetim sağlayabilecek özel tüzükler hazırladı. Ancak İttihatçılar bunu kesinlikle kabul etmedi ve girdikleri mücadeleden galip çıktı. Said Paşa'nın yerine daha munasip görülen, uysallığı ile tanınmış Kâmil Paşa getirildi ve böylece "yedili komite" perde arkasına çekilerek yönetimi tamamen hükûmete bırakarak partinin anayasayı korumak dışında hiçbir işe karışmayacağını açıkladı.

Bu esnada Sadrazam Kâmil Paşa, siyasi tecrübelerine güvenerek devletin iç ve dış meselelerindeki çıkmazları ve yanlışları düzeltebilmek maksadıyla gayret sarf ederken tasarruf yaparak devleti rahatlatıp güçlü şekilde işler hâle getirebilme-yi, bürokrasiyi düzene sokup tesirli hâle sokabilmeyi ve bunları yapabilmek için memur sayısını da azaltmayı esas alınca, şiddetli tepkiler yüzünden planını tam olarak uygulayamayıp planın tasarı hâlinde kalmasına mâni olamadı. Hâlbuki ciddi kayıtlardan da anlaşılacağı gibi, dönemin hükûmeti günlük harcamalarını dahi karşılayamayacak kadar zor durumdaydı. Buna rağmen devletin ne olacağı pek umursanmamakta ve protestoların tesiri her geçen gün biraz daha güçlenmesine rağmen, Kâmil Paşa kısmi başarılar sağlayabilmişti. Mesela, muhtelif kurumlarda terfiler sınırlandırıldı. Silahlı kuvvetlerin harcamaları denetim altına alınmaya çalışıldı, seçim yasaları çıkarılarak meclisin işler hâle gelmesi sağlandı.

Sadrazam Kâmil Paşa'nın bu başarısı ve sadarette kalabilmesi, malum cemiyetle iyi münasebetler kurabilmek için hayli çaba sarf etmesine ve cemiyetin de onu kabul etmesine bağlıydı.

Seçimler sona ererek meclis toplandıktan sonra meydana getirilen kanunlara göre hareket etmek, meşrutiyet idaresinin kanunlarına aynen uymak mecburiyeti hâsıl olmuştu. Malum cemiyet ise gizli bir teşkilat olarak kalmayı ve geri plandan ülke içinde ve hükûmet üzerinde baskısını sürdürmeyi uygun görmekteydi. Cemiyet ancak bu şekilde umum efkâr üzerinde tesirini sürdürebileceğine inanmaktaydı.

Babıali ancak mezkûr fırka legalleşip esrarengiz tesiri ortadan kalkarsa meclisin reyini rahatlıkla kullanabileceğini biliyor ve bu hususta çareler arıyordu.

Sadrazam Kâmil Paşa, ordudan başlamak üzere bütün kurumlarda disiplin sağlayarak siyasi cenahta bulunan subayların -ki bunlar çoğunluk teşkil etmekteydi- siyasetle bağlarını koparmayı hayal etmekteydi. Hayal diyoruz zira birçok subay siyasetle haşır neşir olmuştu ve hiç de bunu bırakıp kışla ya dönmeye niyetleri yoktu. Dolayısıyla Sadrazam Kâmil Paşa'nın Harbiye Nazırı Ali Rıza Paşa kanalı ile silahlı kuvvetleri siyasetten uzaklaştırmaya gücü yetmemişti.

Sayın Nazmi Eroğlu'nun bu konudaki kayıtları ve kanaat notları ile bizim naçiz yorumumuzu birlikte sunuyor ve değerli okurlarımıza baştan beri sunduğumuz görüşlerimizde hiç de yanılmamış olduğumuz göstermek istiyoruz.

BELİRSİZ BİR SİYASİ YAPININ ZORLUKLARI VE ORDUNUN SİYASETE ALET EDİLMESİ

“Meşrutiyetin ilan edilmesiyle birlikte İttihat ve Terakki adı, yarı saygı ve yarı korkuyla anılmaya ve onun adına söylenen sözler geri alınmaya başlamıştı.” diyerek günün kaosunu kısa cümlelerle özetleyen araştırmacı Ali Birinci devamla “İttihatçılar, iktidar olınamalarına rağmen politikaların oluşmasında müdahale ile meseleleri istediği yöne çevirtmekte ve böylece iktidarın odağı netleşmediği için kargaşaya zemin hazırlamaktaydı.” demektedir.

Ancak mezkûr cemiyetin hükûmete girmeden ve uygulamalarda hiçbir sorumluluk almadan Selanik'ten gelen yedi kişilik bir komite ile iktidara sahip olmaya çalışması, çelişkili ve tartışmalı bir durum meydana getirmekteydi ve zaten iktidarın ve otoritenin kimde olduğu bir meçhuldü. İktidar hâlâ Padişah'ın elinde miydi? Padişah adına devleti sadrazam mı yönetecekti? Yoksa meclis mi toplandığında önde gelen rolü sahiplenecekti?

Bu karmaşık durumda hükûmet kendi durumu ile İttihatçıların ne yapmak istedikleri hakkında herhangi bir fikre sahip olmadığı için, ülkeyi İttihatçıların tesirine paralel yönetmekteydi. Bu dönem içinde İttihat ve Terakki güçlü bir örgüte sahip bulunduğundan bu gücünü yöneticilerin ihtiraslarını tatmin yolunda kullanmaya başlamıştı ki bu durum meşrutiyetin hükümlerini hiçe saymak manasına gelmekteydi.

Jön Türk hareketi içinde yer alan ve ordudan atılan iktidarı ele geçiren ihtilalcilerin, meşrutiyet ortamına girdikten sonra kendilerini inkâr edercesine iktidar hırsına kapılmaları büyük bir hata idi.

Gerçi İttihat ve Terakki içinde birçok dürüst vatanperver vardı lakin içlerinde bilgi birikimli ve geniş düşünceli kimseler bulunmadığı için, yeterli sayılmamaktaydılar. Şöyle ki: Tek bir şehir (Selanik) camiasının düşüncesiyle kurulan bir idare usûlünü Osmanlı İmparatorluğu toprakları gibi muhtelif ırkların bir arada yaşadıkları bir ortamda uygulamayı düşünmek, hayalden de öte bir hiçti. Dahası, eğitim kurumlarında okuyan gençler özgürlük düşüncelerini geniş açıdan geliştirmek yerine tam aksine olarak bütün yüksek öğrenim yuvalarında İttihat ve Terakki adına ant içme ve cemiyete sadakat yemini etmeye zorlanmaktaydılar. Bu durum ise gençleri muti bir alet hâline sokmaktaydı. Yani gençler arasında böylece militarist bir ortam meydana gelmişti.

Seçimlerde meydana getirilen gayrı meşru yönlendirmeler ve manipülasyonu gerçekleştirmek için bir güce istinat etmek icap ediyordu ve tabii ki bu da doğrudan asker yani silahlı kuvvetlerdi. İttihatçılar bu hususta hiç mi hiç zorluk çekmemişlerdi. Zira militarist bir yapısı olan İttihat ve Terakki üyelerinin çoğunu subaylardan seçmekte olduğundan bu hususta hiç mi hiç zorluk çekmeyecekti. Böylece ordu siyasete bulaştırılmıştı ve devlet idaresinde dönüşü olmayan bir yola girilmişti.

31 Mart zuhur ettiği zaman, ülkede siyasi ağırlığı olan çevreler âdeta paniğe kapılmış, yekdiğerini suçlama yarışına girişmişlerdi ki İttihatçılar, suçlu olarak Sultan II. Abdülhamid

Han ve kendilerine engel teşkil edebilecek kimseleri göstermişlerdi. Ne gariptir ki sonradan Talat Paşa "Abdülhamid'in hiçbir suçu yoktu." diye itirafta bulunmuştur.¹⁴

Rumi takvime göre 31 Mart 1325, miladi takvime göreyse 13 Nisan 1909 Salı'ya tesadüf eden vaka, 31 Mart Vakası olarak tarihe geçmiştir. Mezkûr vakanın detaylarına inmeden önce özet olmasına rağmen ana hatları üzerinde durarak oldukça aydınlatıcı bir üslupla konuya eğilmiş bulunan sayın Prof. Dr. Ziya Kazancı'nın *Sultan II. Abdülhamid ve Dönemi Osmanlı Devleti* adlı eserindeki şu isabetli görüşü zikretmeliyiz: "Milli ve siyasi tarihimizde önemli bir yeri bulunan bu hâdisenin meydana gelmesini hazırlayan pek çok sebep vardır."

Ancak yazarın azınlıklar mevzusunda doğrudan taraf olması, onun tarihî konularda militarist bir görüşü sergilemesiyle bazı iddialarına gölge düşürmüştür.

"İkinci Meşrutiyet'in kendisinden umulanı vermemesi, İttihatçıların sorumsuz bir şekilde her şeye müdahale etmeleri üzerine halkın bunlardan umduğunu bulamaması, muhalefetin tahakküm ve baskı altına alınması, azınlık mebuslarının hangi devletin mebusu olduklarını unutup gerek meclis içi, gerekse meclis dışında tahriklerde bulunmaları, vs."

Sayın Prof. Dr. Ziya Kazancı Hoca'ya sormak lazımdır: "Haydi, azınlık mebusları hangi devleti temsil ettiklerini unutmuşlar. Peki, İttihat ve Terakki Fırkası ne yapmış? Hangi devletin fırkası olduğunu düşünebilmiş mi? İngiliz ve Fransız Elçiliklerine sığınıp himaye edilen birtakım paşalar ne yapmış? Osmanlı-Türk Devleti'ne sadakat mi göstermişler?"

Her ne ise, geçelim ve tekrar ana konumuza dönelim.

Selanik Redif Fırkası (ihtiyat askeri) Erkân-ı Harbiye Reisi Mustafa Kemal, İstanbul'dan gelen haberlerden pek memnun değildi. Fırka kumandanı ise Hüseyin Hüsnü Paşa'ydı.

Redif Fırkası Kumandanı Hüseyin Hüsnü Paşa, 14 Nisan 1909 tarihinde sabah makamına gelince okuduğu ve sabaha

14 Bkz. Nazmi Eroğlu, *İrtica: Tehlike mi, Maske mi?*, s. 92-108.

karşı İstanbul'dan çekilmiş bir telgrafı Mustafa Kemal'e gösterince, Mustafa Kemal telgrafı okur okumaz İstanbul'da pek mühim bir hâdise olduğunu sezmiştir. Zaten daha evvel edindiği bilgiler onu pek tedirgin etmekteydi ve şimdi yanılmamış olduğunu kesin olarak anlamıştı. Gece çekilen her nevi telgrafı tek tek tetkik ederek durumu analiz eder ve "meşrutiyetin tehlikede" olduğunu Redif Fırkası Kumandanı Hüseyin Hüsnü Paşa'ya "Meşrutiyet tehlikededir. İstanbul üzerine bir ordu göndermemiz elzemdir." diyerek arkadaşları ve Silahlı Kuvvetler Kumandanı Mahmud Şevket Paşa'ya kabul ettirir. Derhal hazırlıklar başlar, gönderilecek ordunun kumandanlığını Hüseyin Hüsnü Paşa ve Erkân-ı Harbiye reisliğini de Mustafa Kemal Bey deruhte edecektir.

Derhal fırkayı seferber ederek silah başı ettiren ve 3. Ordu namına İstanbul üzerine yürüyen bu fırka olmuştur.

Bu arada bir hususu bilhassa zikretmek isteriz ki yakın tarihimizin birtakım yanlış bilgilerle âdeta Arapsaçına döndürülmüş olması sebebiyle bu hususun üzerinde dikkatle durulması lâzımdır. Zira söz konusu olan Gazi hazretleridir. Mustafa Kemal, kayda geçildiği gibi, İstanbul'da ihtilal olduğuna kanaat getirince derakap harekete geçmiş, fırkasını seferber ederek silahlandırmış ve âdeta ordunun başına geçercesine duruma hâkim olmuştu. Hâlbuki Mustafa Kemal'in fırkası redifti yani ihtiyat fırkasıydı ve silahlaltına alınmış değildi. Dolayısıyla, muvazzaf olan nizamiye fırkaları varken redif fırkasını başa geçmişti. Sadece bu durum dahi onun ne derece zeki ve otoriter bir yapısı bulunduğunu gösterir. Dahası, irticayı derhal ve kati olarak ezmek hususundaki karar ve azmini açıklar.

Ne var ki İttihat ve Terakki Fırkasının Selanik merkezi bundan rahatsız olur ve neticede Hareket Ordusu kumandanlığına 3. Ordu Kumandanı Mahmud Şevket Paşa, Hareket Ordusu kurmay başkanlığına da isyan hareketini öğrenen ve Berlin Ateşemiliterlik görevini bırakıp derhal Selanik'e dönmüş olan Enver Bey getirilmiştir. Yani Mustafa Kemal Bey bir şekilde geri plana itilmiştir.

Evet, mezkûr vaka bundan ibaret olmasına rağmen, bazı İttihatçı kafalar bu vakadan söz ederken Mustafa Kemal'in de kurmay başkanı sıfatıyla Hareket Ordusu'yla İstanbul'a geldiğini ileri sürerek mezkûr hareketin hemen herkesçe benimsenmiş olduğu (!) izlenimini vermeye çalışırlar ve hâlâ öyledir.

Hâlbuki İstanbul'a gelen Hareket Ordusu, Mustafa Kemal'in askerlerinden müteşekkil olmayıp Balkan komitacılarının dahi yer aldığı karma bir ucubeler ordusu idi. Zira Mustafa Kemal görevinden alındıktan sonra mezkûr ordu renk değiştirmiş ve bahsini ettiğimiz ucubeler ordusu olarak İstanbul'a girmiştir.

Mustafa Kemal, İttihatçılar tarafından iki sebepten dolayı hasım görülmüştür: Enver Paşa'nın ondaki üstün meziyetleri görerek onu kendisine rakip görmesi ve Mustafa Kemal'in ordunun kesinlikle siyaset dünyasının dışında kalmasını ısrarla istemesi ki zaten bu görüşünü hayatı boyunca her daim savunmuştur.

Bir dönem İttihatçıların saflarında bulunmuş fakat ne onun ne de İttihatçıların kaynaşması mümkün olmuştur. Mustafa Kemal'in liderlik vasfı, her hareketinde varlığını hissettirmiş ve muhatabını tesir altına almıştır. İttihatçıların onu benimsememesinde bu vasfının rolü büyüktür. Nitekim Şevket Süreyya Aydemir *Tek Adam* adlı üç ciltlik eserinde onun bu yönünü gayet mükemmel işlemiştir.

31 MART İRTİCA HAREKETİ VE HAL VAKASI ÜZERİNE SON SÖZ

31 Mart irtica hareketi ve hal vakası üzerine son söz dendiği zaman, dürüst yargıya muhtaç iki önemli vaka olduğu hemen anlaşılır. Yakın tarihimizde zuhur etmiş ve maalesef trajik bir şekilde son bulmuş kanlı 31 Mart irtica hareketi ve koca bir imparatorluğun ipini çektiren hal vakası -ne acıdır ki- gerçek yönleriyle günümüzde dahi tam olarak bilinmemektedir. Zira bazı uç unsurlar mezkûr vakaların gerçek yönlerinin efkârı umumiye tarafından bilinmesinin kendileri açısından hayırlı

olmayacağını bilmektedirler. Biz, bu her iki trajik ve dramatik vakanın gerçek yönlerini hakikate en yakın olan tarihî kayıtlardan faydalananarak ortaya koymaya ve her iki konu hakkında son sözümüzü söyleyip daha sonra sürgün vakası ile o muhterem Padişah'ın geride bıraktığı kültür mirası ile bağışladığı mülk ve hayrat çeşmelerinin bazılarını takdim etmeye gayret edeceğiz.

“Sultan II. Abdülhamid, şüphesiz yakın tarihimizin en muammalı kapalı kutularından biridir. Gizemli âlemine nüfuz ettikçe, Yıldız'ın kalm duvarları aşıldıkça, şahsına ve saltanatına saldırıların katranı temizlendikçe bu muamma çözülmekte, ortaya şaşırtıcı parlaklığı ve ihtişamıyla muhteşem bir Abdülhamid portresi çıkmaktadır.

Fransız bilgin François Georgeon ‘Abdülhamid’i ve hükümdarlık dönemini anlamak, bu günkü Türkiye’yi anlamak demektir.’ tezini savunmaktadır. Görülüyor ki yabancılar bu muhteşem insanı bizlerden daha iyi tahlil edebilmişler ve tezlerinde intibalarını belirtmişlerdir. Alman İmparatoru Kayser Wilhelm II. (1859-1941), Avusturya İmparatoriçesine ‘Politika sanatını öğrenebilmek için Abdülhamid’den ders almak elzemdir.’ diyebilmiştir ki o mağrur imparator dahi bu büyük sultanın tesirinde kalmaktan kendini alamamıştır.

Son imparator, çağını aşan eserleri, projeleri, politikaları ve düşünceleriyle hâlâ Türkiye’de ilgi odağı olmakta, konuşulmakta, tartışılmakta ve gündem teşkil etmektedir.

Hakikaten de Abdülhamid döneminde yaşanan birçok gelişmenin günümüzde çeşitli uzantılarının görüldüğü bir gerçektir. 31 Mart Vakası ile zuhur eden irtica ve rejim tartışmalarından tutun da Kızıl Sultan yargısı etrafında bitmek tükenmek bilmeyen Osmanlı ve Abdülhamid düşmanlığına, oradan da gericilik, çağdaşlık ve modernlik münakaşalarına uzanan geniş bir yelpazenin merkezinde yer alan ana unsurlarından biri de Abdülhamid ve dönemi olmuştur.”¹⁵

15 Bkz. İsmail Çolak, *Devr-i Hamid*, c. 3, s. 8-10.

Sultan II. Abdülhamid Han'ın irticayı körüklediği iddiaları tamamen iftira olup art niyetle uydurulup halk arasına yayılmış birer iblislik hareketi olmuştur.

Müracaat ettiğimiz inanılır kaynaklar bu hususta bizlere şu tarihî açıklamayı yapmıştır: Sultan Abdülhamid'in İttihatçıların baskısına ve meşrutiyete son verip istibdadı geri getirmek gibi gerçekte bir maksadı bulunsaydı, isyanı fişekleyen avcı taburlarını kışkırtması söyle dursun, bunları ve bunlara katılan diğer askerî birlikleri yatıştırıp kışlalarına dönmeye davet etmezdi.

Gerçekten de eratın kışlalarına dönmesini istemiş ve bu iradesini Sultan Ahmed Meydanı'nda toplanmış bulunan isyancılara ilkin Ali Cevat, bilahare Harbiye Nazırı Ethem Paşa'yla okutturmuşlardır ki gerçekten de normal ve şuurlu olan hiçbir kimse mezkûr tebligatın tesirinde kalmadan edemezdi.

“Evlatlarım! Siz ne istiyorsunuz? Şeriat mı? Bu nasıl lakırdı? Şeriat-ı Muhammediye hamdolsun bakidir ve daimdir. Padişahınız halife-i Resûlullah'tır ve devletimiz de devlet-i İslamiyedir. Şeriata ne oldu ki 'Şeriat isteriz!' diyorsunuz? Şeriata kimse dokunmadı, dokunamaz! Bir de kimden şeriat istiyorsunuz? Bize bu şeriati ihsan eden Allah'tır. Bunun bekçisi Allah'tır. Birtakım cahilane sözlerin aslı yoktur. Bunlara kulak vermeyin.

Padişahımız, halife-i Resulullah efendimiz hazretleri bil-meyerek vaki hatalarımızı affeyledi. Artık haydi kışlalarınıza gidin oğullarım!”

Padişahın emrinde ve her an hazır tam donanımlı 30.000 kişiden mürekkep Yıldız Muhafız Birliği vardı. Saray mensuplarının ısrarlı yalvarmalarına rağmen bu birliği Hareket Ordusu'na karşı harekete geçirmemiş “Kardeş kanı akmasını istemiyorum. Asker zinhar kurşun atmasın. Eğer kurşun atacaklarsa ilk önce beni vursunlar!” diyerek halifelığe nasıl lâ-yık olduğunu göstermiştir.

Önsezisi kuvvetli ve ileri görüşü emsalsiz olan Sultan II. Abdülhamid Han, isyanın başladığını öğrenince “Yorgan savaşı başladı. Hâkimiyet çocukların eline geçti. Neler yapabileceklerini bekleyip görmek lâzım. Korkarım ki bir gün ellerine bir

imkân geçirirlerse ilk önce imparatorluğu batıracaklardır." demiştir. Nitekim öyle olmuş, muhteşem bir imparatorluk yoklara karışıp gitmiştir.

İngiltere Başbakanı Glodstone'nun, Sultan II. Abdülhamid için uydurduğu "The Great Crimminal (Büyük Cani)" ve "Şeytan'ın yönetimi" yakıştırmaları Jön Türkler tarafından beğenilmiş ve devrim tarihi terminolojisine kazandırılmıştır.

İttihatçılar 1908'den 1918'e kadar basın üzerinde sıkı bir sansür kurmuş ve Abdülhamid hakkında, değil onu müdafa eden bir makale ve eser yazmak, tarafsız bir yazı veya fıkranın neşrine bile izin vermemişlerdir. Matbuatın dokuz ay serbest bıraktığı dönemde ise Padişah'ın rahatlıkla ve yeterince kötülenebilmesi gayesi güdülmüş ve gayelerine de erişmişlerdir. Bu "sözde sansürsüz" ama aslında karanlık fikirlerin teşhir edildiği dönem içinde Sultan II. Abdülhamid Han aleyhine yazılmış bulunan en meşhur kitap Osman Nuri'nin üç ciltlik *Abdülhamid-i Sani ve Devr-i Saltanatı*'dır. Kızıl Sultan karalaması ve Abdülhamid düşmanlığı ne yazık ki sonraki devrin ders kitaplarına kadar yansımıştır. Cumhuriyet devrinde, ders kitaplarına ve resmî tarih yanlısı akademik ve telif eserlere giren bahis konusu ideolojik yaftalama uygulamasının sebepleriyle ilgili dönemin maarif vekillerinden Hamdullah Suphi Tanrıöver, şu enteresan açıklamayı yapmıştır: "Bir inkılap yapılmış, saltanat kaldırılmış, cumhuriyet ilan edilmişti. Politika gereği saltanat ve sultanları kötülemek lâzımdı. Biz de öyle yaptık."

Adına ister inkılap, ister ihtilal ne denirse densin, darbe ile elde edilen iktidarlar kendilerinden öncekiler hakkındaki düşüncelerinde Hamdullah Suphi Tanrıöver'in samimi itirafının dışına çıkamazlar.

HAL VAKASI VE BİR İMPARATORLUĞUN ÇÖKÜŞÜ

Hal kararı tebliğ edilmeden meclisteki müzakerelerin sonunda tam karar alınacakken âyandan Yorgiyadis Efendi, varılan karara itiraz ederek "Yapmayın efendiler! Günahtır, günah. Sul-

tan Abdülhamid Han bu memleketin nurudur. Dünyada denge unsurudur. Onu tahttan indirirseniz dünya perişan olur.” diye bağırarak kararın alınmasına mâni olmak istemiş ve onun bu hareketi meclis tarafından tasvip görmediği gibi kendisi “Alçak, hain, mürteci!” gibi ithamlarla susturulmuştur.¹⁶

Görülüyor ki her daim yerden yere vurulan Rum azınlıktan da namuslu vatandaşlar çıkabiliyormuş. Ancak her daim küçümsenen ve hor görülen azınlıklar da nihayet insan olduklarına göre, bir noktaya gelmiş ve tahammül hudutlarını aşınca isyan etmişlerdir. Bizce azınlık ihanetleri söz konusu olduğunda, bu hususların da tetkiki elzemdir inancındayız. Buyurun bir numune daha: Mızraklı Süvari Bölüğü kumandanı Rum asıllı Yüzbaşı Romelyus Ispartari, Brüksel’de ihtisas yapmış ve 15 yıldır Mızraklı Süvari Alayı’nda hizmet sunmaktaydı. Ancak isyancıların arasında yer alarak onları kışkırtan Alaylı Kâmil Ağa “Ey asker! Şeriat uğruna ileri atılan din kardeşlerimize silah kullanmayınız. İslam’ın üzerine gâvur sürülüyor! İşte başınızdaki kumandan Rum Ispartari! O sizi cennete değil, cehenneme götürür. Müslüman gayretiniz hiç mi kalmadı? Öldürün kâfiri!” diyerek askerleri kışkırtır ve kendisi öldürülür. Üzerinde durulması icap eden bir başka husus da şudur ki Ziya Nur Aksun’un II. Abdülhamid Han adlı değerli eserinin 236-237. sayfelerinde ibret alınması şart olan şu tarihi açıklama yer almaktadır ki biz sadece cüzi bir pasajını sü-tunlarımıza geçiyoruz:

“Bir Osmanlı sadrazamının kendi devletinden henüz bir ülke koparmış düşman bir hükûmetin sefirinden -sanki oranın tebaası ve adamı imiş gibi- yardım dilemesi, çok haysiyet kırıcı bir hâdisedir. Maalesef Tanzimat’tan itibaren başlayan devrin kalburüstü vezirleri hep bu tip adamlardan ibarettir. Bunlarda devlete ve hükümdara sadakat, vatana ve millete bağlılık pek eksiktir. Garip bir görev anlayışı içindedirler. Âdetâta, yabancı devletlerle kendi hükümdarları arasında bir aracı

16 Mufasssal Osmanlı Tarihi, c. 6, s. 3450; Mustafa Turan, II. Abdülhamid Han: Ulu Hakan mı? Kızıl Sultan mı?, s. 237-238.

gibidirler ve mevkilerini iki tarafın rızasının gerçekleşmesinde görmekte-dirler.

Said Paşa'nın kendi devleti ve hükûmetine karşı bir yabancı sefirin "ihtarat-ı lazıme-yi baliğanma-belağ (gerekli her türlü ihtarları fazla fazla) yaptığını söylemesi ne büyük bir facia, ne alçakça bir haysiyetsizliktir. Bundan dolayı sefire duyduğunu söylediği kölece saygı ifadesi ne alçakça bir mana taşımaktadır. Said Paşa aynı saygıyı ona kendi kesesinden pek çok ih-sanda bulunan efendisine, hükümdarına asla göstermemiştir. İşin garibi bunu hatıratında alenen yazan Paşa, kendisini tarih ve millet huzurunda pek seviyesiz bir mevkiye düşürecek olan ifadelerini açıkça bildirmiş; İngilizlerce kendisine sahip çıkılmasını ise öğünülecek bir şey olarak değerlendirmiştir.

Şuradan anlaşılmaktadır ki eski tarihimizde asla rastlanmayan en alçakça hamiyetsizlikler, en berbat hayâsızlıklar hatta din ve devlete ihanet sayılan hareketler de öğünülecek davranışlar olarak görülmeye başlanmış demektir. Böyle iğrenç olayların övünç olarak kabullenilmesi de herhâlde Tanzimat'ın bir hediyesidir ve yukarı tabakalardaki ahlak ve kıymet hükümlerinin sarsılışıyla alâkalı görülmektedir. Eski devirlerin devlete ibadet edercesine bağlı paşalarının yerine bu zavallı şahsiyetsiz tipler geçmiş demektir."

TAHTTAN İNDİRİLME VAKASI

Yazar Mustafa Turan'ın eserinde hal vakası hakkında geniş malumat olduğundan, bazı bölümleri naçiz eserimize aldık ve kendi yorumlarımızla birlikte aynen aktarıyoruz:

"İttihat ve Terakki, muhtelif dış kaynakların yardımı ile 1908 hareketini başarmış fakat Padişah'ı devirememiştir. Hâlbuki gaye ne Kanun-i Esasi'nin tekrar yürürlüğe girmesi ne meşrutiyetin ilanı ne de Meclis-i Mebusanın açılmasıydı. Bunlar birer vasıta idi. Bu vasıtalar-dan istifade ile Sultan Abdülhamid devrilecek, imparatorluğumuz yağma edilecekti. Bize düşman şer kuvvetleri, bu gaye uğruna İttihatçıların ellerinden tutmuştu.

31 Mart Vakası'na müteakip İttihatçılar, İngilizlerin ve Musevilerin de etkisiyle her ne olursa olsun Padişah'ı tahtından indirmeye karar vermişlerdi. Bu maksatla Yeşilköy'de bazı meclis üyeleriyle bir araya gelmişlerdi ve Rum senatörün itiraz ve ikazlarına rağmen kimse oralı olmamış ve karar alınmıştır: Sultan II. Abdülhamid Han tahtından indirilecekti. Hal gerekçesi ise daha da garip ve şaşırtıcıdır. Çünkü fetva, suç olarak din kitaplarını yakmaktan, insanları suçsuz olarak idam ettirmek ve hazineyi zarara uğratmaktan söz ediyordu.

Fetva, uygulanabilmesi için fetva emini tarafından imzalanacaktı. Lakin Fetva Emini Hacı Nuri Efendi, bu suçlamaların hepsinin iftira olduğunu belirterek fetvayı imzalamadı. 'Padişah'ın halli için kâfi bir şeri sebep mevcut değildir. Hal meşumdur (uğursuzdur). Sultan Abdülaziz halledildi arkasından koca Rumeli elden gitti. Rumeli'den milyonlarca muhacir İstanbul'a geldi. Medrese ve camiler hınca hınç bunlarla doldu. Ben o zaman medrese talebesiydim. Yetim çocukları sırtımda taşımaktan omuzlarım çürümüştü. Mademki ille de Padişah'ın hallini arzu ediyorsunuz, kendisine arz ediniz. O, kendi kendisini azletsin.' diyerek bu ağır vebali üstlenmedi.

Ne var ki koca imparatorluk dürüstten ziyade, hayâsız ve vicdansız iblislerle dolmuştu. Nitekim dünyevi zenginliklere maneviyattan ziyade gönül vermiş bulunan Şeyhülislâm Mehmed Ziyaeddin Efendi, iftiralarla dolu bu fetvayı hiç vicdanı sızlamadan imzalamış, diğer taraftan Talat Bey de meclise baskı yaparak bu fetva gereği Sultan'ı tahtından indirecek olan kararı aldırılmıştı.

Sultan II. Abdülhamid Han'ın halledilme döneminde cereyan eden utanç verici vakalar içinde nice hayâ düşkünü parazit, kendi çaplarına göre mevkiler elde edebilmek için hemen her kapıyı çalmaktan ve işin en enteresan tarafı da geçmişte Padişah'ın kulu kölesi olabilmek için can atarken daha sonra kalkıp İttihat ve Terakki Fırkasının borazancıbaşı kesilmekten geri kalmamışlardır.

Şive-i yağmada ehibba mebhut eder âdayı

Hüda göstermesin asar-ı izmihlal bir yerde

(Koca Ragıp Paşa)

Koca Ragıp Paşa'nın buyurmuş oldukları gibi Allah bir çöküntü göstermesin. Düşmandan önce dostlar saldırır. Merhum Sultan II. Abdülhamid Han'ın çevresini dolduran kuru kalabalık, ne padişahlarını ne de vatanlarını düşünmekte ve sadece kendi ikbal çıkarları uğruna mücadele vermekteydiler.

Osmanlı İmparatorluğunda imparatorluk topraklarında yaşayan bütün ırkları tek potada birleştirerek yekvücut olmalarını sağlayacak yerde, koca devlette sadece bir ırkı söz sahibi kılmak ve diğerlerini sığıntı gözü ile değerlendirmek yanlışların en büyüğü olmuş ve muhteşem bir mazi, muhteşem bir imparatorluk aynen sırça köşk gibi tuzla buz olup gitmiştir.

Hal fetvası hakikaten üzerinde durulması icap eden, daha doğrusu ibret alınması şart olan özelliklere haizdi. Mesela, o günlerde riyasette bulunan ve yedi kere sadarete getirilen Said Paşa'nın eski devir icraatlarından hiç mi sorumluluğu yoktu?

Bunun asıl önemli yanı da 31 Mart Vakası'yla bağlantı kurulan suçlamaların fetva ile saptanacak dinsel nitelikte olmayıp, siyasal nitelikte suçlar olmasıdır. Ancak bu hususta çelişki aramak yersizdir. Zira Osmanlı tarihinde verilmiş birçok fetva ile din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmamış olmasından dolayı teokratik despotizmin rahat şekilde kullanılabilmesi amacıyla dinin siyasete alet edildiği ve böylece din üzerinden siyasete müdahaleye imkân bulunduğu bilinmektedir. Yani fetvadaki suçlamaların bir kısmı beşeri/dünyevi hukuka ait olsa da esası şeri ve fıkhi kaynaklı olmaktaydı.

Bütün bu hususları dikkate aldığım da, acı da olsa bir gerçekle karşı karşıya gelmekteyim: Siyasete bulaşan hiçbir insan -ki şeyhülislâm veya patrik dahi olsa- dört dörtlük bir dürüstlük gösterememektedir. Düşünün, bir şeyhülislam hem padişahı hem de halifesi konumundaki şahsiyetin birtakım iftira ve

daha başka iddialarla yargılanıp halledilmesini gayet soğukkanlılıkla karşılayıp, mezkûr fetvaya imza atabiliyor. Onun ve kendisi gibi düşünenler aslında İslam değildir ve İslam dinini kendi çıkarları uğruna silah olarak kullanan kimselere dini bütün, Müslüman denemez!

İttihatçı hükûmetin siyasi arenada kendisini en güçlü göstermek ve parlamentoya hâkim olabilmek uğruna böylesi ayak oyunlarına girmesi sadece kendi itibarını yitirmesiyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda muhteşem bir imparatorluğun da çok acı şekilde sukut etmesine birinci derecede sebep teşkil etmiştir.

31 Mart ve onu takip eden hal vakası ile Selanik sürgünü, vs. Osmanlı başkentinde o tarihlerde hemen herkesin sükût içinde olayların gelişme durumunu izlemesi ve ona göre davranması. II. Abdülhamid'in ne yaman bir yalnızlık içinde mücadele verdiğinin resmidir.

PADIŞAH'A TAHTTAN İNDİRİLDİĞİNİ BİLDİREN HEYET VE İSLAM TARİHİ AÇISINDAN HEYETİN BIRAKTIĞI KARA LEKE

Bilindiği gibi halifelik makamı umum İslam âlemini kapsayan ve hemen her Müslüman'ın adını besmelesiz ağzına almadığı mübarek bir makamdır. Hâl böyle iken heyet mensubu olarak gayrimüslimlerden iki kişinin de seçilmiş olması sadece İslam âlemini değil, aynı zamanda payitahttaki Ermeni Patrikliğini ve Musevi Hahambaşılığını da rahatsız etmişti. Osmanlı Ermenilerinin padişahlarından hemen hiçbir şikâyetleri yoktu ve böylesi bir durum onların sadık tebaa olma vasıflarına gölge düşürebilirdi. Ermeni cemaatinin kahir ekseriyetini teşkil eden Gregoryen Ermenileri, Kumkapı'daki kadim Ermeni Patrikliğine bağlıydı. Katolik ve Protestan Ermenileri ise ayrı ayrı dinî temsilciliklerine aitti. Yani Katolik mezhebi ile Protestan mezhebi temsilcilikleri onları temsil etmekteydi. Heyet içinde yer alan Senatör Aram Efendi ise Katolik mezhebine mensuptu. Yani Ermeniliği temsil edemezdi. Onun ait

olduğu dinî merci doğrudan Vatikan'dı yani Papalık. Ancak hükûmet, daha doğrusu bu durumu düzenleyenler, meseleyi bilmezliğe getirerek doğrudan Ermeni adını kullanmayı kendi açılarından uygun bulmuşlardı. Hoş, Ermeni Katolik ibaresini kullanan kaynaklar da vardı ama nihayeti Ermeni deyip geçmekteydiler. Bu meselenin aslını incelerken 1970'li yıllarda İstanbul Ermeni Patrikhanesinde basın temsilciliği görevini ifa ettiğim zaman, dönemin patriği Şınork Baş Yebisgobos Kalustyan'ın (1961-1990) hizmetindeydim. Merhum Patrik'e bu konuyu sorduğum zaman, vakayı bütün detaylarıyla ben kuluna anlattı ve araştırmalarımnda her daim patrikhane kütüphanesinden dilediğimce istifade etmeme müsaade buyurdu. Ne var ki vefatlarından sonra patrikhaneyi bir daha ziyaret edememiştım ve hâlâ öyledir. Yani benimle patrikhane arasında kalın bir duvar örölmüş durumdadır.

Bu mesele üzerinde niçin bu derece durduğumu da söyleyeyim. Ne Ermenilerin ne de Türklerin beni anlayacaklarına emin değilim ama bendeniz doğuştan bir Hıristiyan Osmanlıyım. Bu sebeple biz Ermenilere bir Patriklik tesis ederek milli yaşantımızın sigortasını sağlayan Osmanoğulları tabii olarak benim canım, benim ruhum olmuş bir kavimdir ve bendeniz gerçek manada bir Hıristiyan Osmanlıyım. Dolayısıyla hal heyeti içinde bir Ermeni'nin bulunmasını öğrenmem beni pek derinden yaralamıştı ve böylece meselenin derinliğine inmem âdeta benim için milli bir görev oldu. Her ne ise, tekrar mevzumıza dönelim ve vakanın seyir şeklini iyice görüp kimlerin neler yapmak istediğini tespit edebilme imkânını değerlendirelim. Zira dün olduğu gibi günümüzde de Türkiye topraklarında hakiki Türklerle kadim Ermenilerin asla yaşamamasını isteyenlerin, bu uğurda ne yaman dolaplar çevirdiklerini görerek asıl düşmanlarımızı tanıyalım. İttihatçılar, hal heyeti elemanlarını bilhassa ince eleyip sık dokuyarak özel surette seçmişlerdi ve tüm istedikleri Osmanlı Ermenilerinin İslam âlemi ile ters düşmesini sağlamak ve böylece Osmanlı Ermenilerini bir daha Türkler ile kardeş gibi yaşayamayacak duruma getirmek.

Mezkûr heyetin elemanları sırasıyla şu şahıslardı:

1. Ayandan Gürcü Arif Hikmet Paşa, Bahriye Feriki Tüma-miral II. Abdülhamid'in uzun yıllar yaverliğini yapmış ve kısa zamanda amiralliğe yükselmişti ve buna rağmen heyete girebilmek için hayli çaba sarf etmiştir.

2. Ayandan Senatör Aram Efendi (Katolik Ermeni), Kadim Ermeni kilisesi ile hiçbir bağı yoktur ve Vatikan ümmetindendir.

3. Arnavut asıllı Esat Toptani, jandarmadan yetişmedir. II. Abdülhamid'in yaverliğini yapmış, hayli iyiliğini görmüştür. Yanya jandarma alay komutanı olduğu dönem içinde Şura-yı Devlet askerlik hizmetinden atmaya karar vermiş fakat Padişah tasdiklememişti.

4. Emanuel Karasu, Selanik mebusu, Musevi asıllı ve aynı zamanda Siyonizm'in öncülerinden ve liderlerindendir. İttihatçıların Masonik kolu onu her şekilde kollamıştır.

Talat Paşa'ya bakılırsa hal heyeti Üsküp Mebusu Necip Dra-ga, Ahrar Fırkasından İsmail Hakkı, Ermeni cemaatinden Sela-nik Mebusu Ermeni İstepan İstepanyan ve Sami Paşa'nın ortak önergesiyle teklif edilmiştir. Sabık padişah Sultan II. Abdülha-mid Han sessizce karşısında duran dört kişiyi bir an süzdük-ten sonra sessizliği bozarak kendine has tok sesiyle "Buyu-runuz!" deyince Draç Mebusu Esad Toptani birkaç adım öne çıkarak asker selamı verdikten sonra Arnavut şivesiyle "Efen-dim, Meclis-i Millinin kararını tebliğ memuren geldik. Fetva-yı şerife mucibince millet sizi halletti. Tebliğ ediyoruz. Mal ve canınızın, aile ve evlatlarınızın hayatları emindir." demiştir. Esat Paşa asker selamıyla geri çekilirken sabık Padişah heyete bakıyordu. Metanet ve vakar içinde Esat Paşa'ya dönerek "Ko-nuşacaklarım var. Müsaade ediniz, konuşacaklarım var." dedi.

"Kaderim böyle imiş, ben milletime bu kadar sene hizmet ettim. Kadrim bilinmedi. Fakat her şey tahakkuk edecektir. Cenab-ı Hak adildir. Vallahi billahi bu işte benim kusurum, kabahatim yoktur. Dört beş çapkın bu fesatları karıştırdı. Do-lap çevirdi. Fakat kıyamet benim başıma koptu. Zaten bunun böyle olacağını son günlerde hissetmiştim. Mahaza pek çok çalıştım. Kanunu bozmamaya gayret ettim. Benim sizden ve

milletimden bir ricam var. O da hayatımın muhafazasıdır. Ben bundan korkarım.”

Esat Paşa “Osmanlı milleti neciptir. Azledilen padişaha ne yapmak lazım geldiğini bilirler. Tekrar ediyorum. Canınız, evlat ve iyalinizin hayatı emindir.” dedi.

Sultan II. Abdülhamid Han, Çırağan Sarayı’nda muhafaza edilmeyi istiyordu. Cevat Bey şaşkındı. Sabık Padişah’ın isteği âyan ve mebusan reislerine mi yeni padişah Sultan Reşat’a mı yoksa Mahmud Şevket Paşa’ya mı gitsindi?

Kime söz dinletebilirdi ki? Evet, kimseye söz dinletemezdi. Zira yıllar yılı II. Abdülhamid Han, muhalifleri tarafından öylesine alçakça iftiralara maruz bırakılmıştı ki içte ve dışta itibarı hayli sarsılmışı benzerdi.

Bu mesele ile alâkalı bir vaka Cevat Bey’in *Fezleke* adlı eserinde yazılmış. Aynen aktarıyoruz.

“Ali Cevat Bey, Tevfik Paşa Konağı’na giderken refakatine Manastırlı bir jandarma çavuşu verilmiş. Yolda giderlerken kendine has Arnavut şivesiyle çavuş şunları söylemiş: ‘Bu Hamidof ne fena adammış be! Memleketi Moskof’a sattı. Her gün, her gün Yıldız Sarayı’ndan para isterdi. Para vermeyen paşaları, kaymakamları azlederdi. Biz de paşalar azledilmesin diye Yıldız’a para gönderirdik. Doymaz iki ay sonra yine isterdi. Allah şimdi belâsını verdi.’ Ali Cevat Bey Çavuş’un bu sözlerini doğrular. İstanbul’da memur maaşı ödemek için hazine sıkıntıya düşünce meğer Başkâtip Tahsin Paşa ile İkinci Kâtip İzzet Holo, vilayetlere telgraf çekerek muhassasat fazlalarını ister, defterdarlar da saraydan gelmiş irade-i seniyye diye korkularından bulup buluşturur gönderirlermiş. Abdülhamid’in haberi bile yok. Çavuş’un sözleri bu durumdan kaynaklanıyormuş.”

Hilafetin kutsallığı ve saltanatın onurundan olsa gerek hal heyetinin terkiibine içerleyen Abdülhamid, bu sahneyi anılarında trajik bir ürpertiye dönüştürür: “Beni halden ziyade hal-lin tebliğ sureti müteessir etti. Ayandan, mebusandan bir heyet intisap etmişler. Sellemehüsselam odama daldılar. Bunların

içinde bulunan Tiranlı Esad Paşa (Toptani) gayet kaba ve küstah bir tavırla yüzüme karşı, 'Millet seni azletti.' dedi. Hal kelimelerini bile 'azil' şekline koyarak beni 'tezil' ettiler. Zavallı millet! Azlolunandan ziyade azleden utansın."

Beylerbeyi Sarayı'nın son günlerine ait bu notlarda Abdülhamid, söz konusu heyetin Gürcü, Ermeni, Musevi, Arnavut oluşuna atıfla ilk defa şimdiye kadar yerde süründürdüğü Türklüğünü hatırlar.

Evet, 31 Mart Ayaklanması adlı eserinde Osman Selim Kocahanoğlu, Abdülhamid Han'a bir nevi sitem ederek kendisini, Türklüğünü unutmış olmakla itham etmektedir.

Koca Osmanlı İmparatorluğunda makbul olanın yalnız "Türk ırkı" olduğunun ileri sürülmesi ne Türklüğe şerefler bahşeder ne de diğer ırkları sifra düşürür. Bu durum sadece "siyasi bir oyunun" iğrenç yüzünü gösterir, o kadar!

Mezkûr kavimlerden seçilip halli tebliğ heyetine alınmış olmaları onların ırken değil, şahsen alçak olduklarını açıklayacak yerde, kelime oyunları ile meseleye Türk adını karıştırarak Türk'ü yüceltip diğerlerini yerden yere vurmanın siyaseten de değer taşımadığı aşikârdır.

Türk adını her daim böyle meselelerde âdeta silah gibi kullanmak yeni bir mesele değildir ve Selçuklulardan bu güne kadar daima kullanılmıştır. Ancak Sultan II. Abdülhamid Han döneminde biraz daha değişik ve kahredici planlamalarla sahnelenmiştir. Bizler Türklüğü kimseye bırakmazken bunu ırkçılıkla karıştırıp Türk adını dostluk, kardeşlik gibi yapıcı ve birleştirici unsurlar olarak değerlendirmek hem Türklüğe hem de Türk dünyasına en azından saygınlık kazandıracığından emin olmak lazımdır. Çünkü bilhassa milletlerarası meselelerde bu nüansı iyi değerlendirmek elzemdir.

Niçin elzemdir? Elzemdir çünkü en azından Türk adının birtakım yanlış düşüncelere alet edilmesine son vermenin yanı sıra, Türk gibi itibarlı bir millete yeni yeni ufuklarda, yeni yeni dostluklar kazandırabilecektir.

Bu meselede Talat Paşa, hal heyetinin cemiyetin kararı ile seçilmediğini söyleyerek böylece İttihatçıları bu yangının sorumlusu olmaktan kurtarmaya çalışmıştır. Hâlbuki İsmail Hami Danişmend, hal heyetini Türk tarihinin unutamayacağı müthiş bir İttihatçı şenaati saydığı hâlde tatmin olmayıp şöyle devam eder: “İttihat ve Terakki denilen kanlı Balkan komitesi, bu melanetiyle Abdülhamid’in şahsında Türk ırkının muhteşem tarihine hakaret etmiştir.”

Evet, merhum Danişmend meşhur eseri *Kronolojisi*’nin 5. cildinin 379. sayfasında bu kaydı düşmüştür lakin kendisinin de azınlık meselesinde İttihatçılardan hemen hemen hiçbir farkı yoktur. Meşhur *Kronolojisi*’ni tetkik edenler bu durumu gayet iyi bilirler!

Osmanlı Devlet idaresi, İttihatçıların ellerine geçtiği ana kadar bir azınlık, çoğunluk problemi yaşamamıştı. Ancak İttihatçıların devlet idaresine el koymalarından sonra durum kesinlikle değişmiş ve ırkçı bir sistem Osmanlı idaresine rahatlıkla hâkim olarak ırki harslar üzerinde sistemli şekilde durarak imparatorluktaki gayrimüslim vatandaşları bir şekilde geri plana itmeye başlamıştır. Nitekim “cıfıt” sözcüğü Osmanlı kültürüne onların devrinde girmiştir.

Bu deyim Osmanlı kültüründe Yahudilerle Selanik dönmelelerini aşağılama sıfatı olarak bilinir.

Sabık Sultan II. Abdülhamid Han, ömrünün kalan kısmını Çırağan Sarayı’nda geçirmek istemekteydi. Ancak Talat Paşa Selanik’e sürülmesini istemişti ve öyle anlaşıyor ki Mahmud Şevket Paşa, aldığı direktif üzerine ani bir kararla sabık Padişah’ı aynı günün gecesini Selanik’e göndermeye karar verdi. Bu şunu gösteriyor ki Mahmud Şevket Paşa, kendi başına karar alabilecek güce haiz değildi.

Bir Osmanlı padişahının tahttan indirildiği gün sürgünü gönderilmesi, Osmanlı tarihinde o güne kadar görülüş şey değildi ama nihayet o da olmuştu. II. Abdülhamid Han Selanik’e sürgün edildikten sonra 28 Nisan 1909 tarihli tezkere ile Meclis-i Milli Riyasetine bildirilmiştir.

“Meclis-i Umumi-i Milli Riyaset-i Celilesine,

Padişah-ı mahlu Dersaadet’te ikamet-i vatan ve milletimi-
zin temin-i selameti emrinde pek ziyade daimi mehazir olaca-
ğı muhtac-ı izah ve ispat olmadığından müşarünileyh hazret-
lerini Selanik’te ikamet ettirmek orduca münasip görülmüş ve
dün gece izam kılınan memurin-i mahsusa vasıtasıyla gerek
kendileri, gerek izhar buyurdukları arzu üzerine mahdumları
Abdurrahim Efendi hazretleri, taife-i nisadan bazıları, ihzar
olunan tren-i mahsusa bilrikap saat 7’de Selanik’e izam kılın-
mış olmakla niyet-i halise ile tensip ve icra kılınan şu tedabir-i
ihkiyatiyenin dahi Meclis-i Umumi-i Millice rey-i tasvip olaca-
ğına ordunun itimat ve emniyet-i berkemal olduğu arz olunur.

Ferman 15 Nisan 1325 / 28 Nisan 1909

3. Ordu ve Hareket Ordusu Kumandanı Mahmud Şevket”

ÇIRAĞAN SARAYI MI, ALATİNİ KÖŞKÜ MÜ?

Tahtından edilmiş ve uygun bir mekâna yerleştirilmesi husu-
sunda üst düzey görüşmeler yapılırken sabık Padişah’ın payi-
tahttan ayrılmak istemeyip ömrünün geri kalan kısmını Çırağan
Sarayı’nda geçirmek istediğini defaten bildirmesine rağmen,
olumlu bir cevap alamamış ve sadece İstanbul’da kalmasının
rejimin varlığını tehlikeye düşürebileceği kendisine söylenmişti.

Aslında İttihat ve Terakkinin emir-komuta mekanizmasının
merkezi Selanik’te olduğundan, sabık Padişah’ın Selanik’e gö-
türülmesinin mecbur kılınması, kendilerinin gövde gösterisi
idi. “Yani hemen her şeye el konmuştur, tek bir yönetici güç
vardır ve o da İttihat ve Terakki Fırkasıdır.” düşüncesinin her-
kesçe bilinmesini yerleştirmek amaçlanmıştı ki onda da ziya-
desiyle muvaffak olunmuştu.

Hal heyeti mevzusu söz konusu olduğunda, bu konuya te-
mas eden tarihçi, araştırmacı, vs. mezkûr heyette bir Ermeni
ve bir Yahudi’nin oluşuna yana yakıla şikâyetler belirten ka-
yıtlar geçmişlerdir. Şikâyetleri doğrudur. Bir İslam halifesi ve
Osmanlı sultanını halletmek tamamen İslam dininden olanlara

hak olan bir husustur. İki gayrimüslimin mezkûr heyet içinde olmaması lâzımdı. Ancak bunun günahı, vebali o iki azınlık mensubuna değil, İttihat ve Terakki Fırkası hükûmetine aitti. Zira heyeti düzenleyenler mezkûr fırkanın başları idi ve tabii ki bu kasti maksatla yapılmış bir hareketti.

Bu hususta sabık Padişah şöyle buyurmaktaydı:

“Evet, bütün bunların hesabını yapabiliyorlardı ama benim ne Almanların ne İngilizlerin tahta çıkaracakları bir padişah olmayacağını bilmiyorlardı! Hz. Allah hiçbir hükümdara taç ve tahtını yabancı bir devlete borçlu olmak zilletini göstermesin!”

Yine de kendi ifadelerine göre, inleye inleye sürgün edildiği Selanik cihetinde ilerleyen trende çilekeş Sultan için için ağlayarak Hz. Allah’tan sonra atalarının bahşettiği canım vatanının içine düştüğü zifiri karanlığı düşünerek “yerine gelenlerin devlet yönetebilmek için bir nebze kabiliyetleri olduğuna kanaat getirebilse, bayram edeceğine” hilafsız yemin edebilecekti.

MİLLÎ BİR İNANCIN YAPISINDAKİ İĞRENÇ GÖRÜNÜM

Malum hal heyeti üyelerinden dünyaca meşhur Siyonist Emanuel Karasu, mensubu bulunduğu ırkın milli yapısındaki özellikleri harfiyen bünyesinde taşıdığını, trajik hal vakasından sonraki günlerde Avusturya’nın başkenti Viyana’da neşredilen meşhur gazetelerden *Newspress*’e verdiği beyanatta göstermiştir. Bu beyanatta öylesine çirkin iddialarda bulunmuştu ki aradan onca yıl geçmiş olmasına rağmen hâlâ o pek çirkin beyanatı dün olmuş gibi günümüzde de aktüalitesini devam ettirebilmektedir.

Adı geçen meşhur Siyonist’in icra etmiş bulunduğu dehşetengiz gazete beyanatının ırki harslarla alâkası var mı, yoksa sadece kendi yapısında mı mevcuttur? Bu da ayrı bir inceleme konusudur. Vaka aynen şöyle cereyan etmiş ve hemen herkes hem hayrette kalmış hem de haklı olarak tiksinti duymuştur.

Newspress gazetesine hal vakası ile alâkalı beyanat verirken tam bir mağrur kişi edasıyla "Hal kararının bildirirken herif Abdülhamid ayaklarıma kapandı. Kendisini hakaretle geri ittim." diyebilmiş ve hem Osmanlı hem de muhteşem İslam âleminin şeref ve haysiyetiyle oynamaktan asla çekinmemiştir. Bu rencide edici durum, o tarihlerdeki mağrur Avrupa dünyası ile gizemli Müslüman âlemini tam olarak uyaramamış ve sadece "İğrenç ve hayâsız Yahudi!" denerek konunun üzerinde fazlaca durulmamıştır. Çünkü aslında Avrupa ile Jön Türklerin asıl dertleri Sultan II. Abdülhamid idi ve dünya üzerinde tek bir dostu dahi olmayan gizemli bir kavmin bir mensubu böylesi bir cürete kalkışırken nereden güç almaktaydı?

Evet, bu faktör çok ama pek çok önemliydi. Lakin o yıllarda böyle bir düşünce hiç kimsenin aklına gelmedi. Zira hemen hiç kimse, Yahudilerin o derece güçlü duruma gelmiş olduklarını bilmemekte olup, buna ihtimal dahi veremezdi. Nasıl verebilseler ki? 1948'lere kadar umum milletler Yahudileri korkak, sünepe fakat ticaret ve kazanç dünyasının rakipsiz duayeni olarak bilir ve öyle değerlendirirlerdi.

Sabık Sultan II. Abdülhamid Han, böylesi bir ortam içinde yanlış idarecilerin kurbanı olarak hem tacından hem tahtından hem de halifelik makamından olmuştu. Gerçi bu hazin durum sadece Sultan'a münhasır bir hâl değildi ve bütün imparatorluk topraklarında yaşayanlar aynı acıyı duymakta, aynı ıstırabı tatmaktaydılar. II. Abdülhamid Han'ın sürgün edilmesiyle birlikte imparatorluk topraklarında tam manada hâkimiyet kuran İttihatçılar, sabık Padişah'ı akla gelmedik iftiralarla tamamen gözden düşürebilmek gayesiyle başvurmadık yöntem bırakmamaktaydı. Lakin tüm gayret ve çabalarına, koca bir imparatorluğun tarihin tozlu sahifelerine kaymasına rağmen, merhum padişahımız Sultan II. Abdülhamid Han, günümüzde dahi varlığını aynı tazelikte sürdürebilmektedir.

Hele meşhur *Hatırat*'ı muhtelif iblisliklerle yok edilmek istenmiş fakat her nevi taktik denenmiş olmasına rağmen bir

türlü bu hususta kendi açılarından olumlu bir sonuca ulaşamamışlardır. (10 Kasım 2013, Perşembe).

Sabık padişah merhum II. Abdülhamid Han, sürgün edildiği Selanik'te karşılaştığı nice zorluklara rağmen kişiliğinden en ufak bir taviz vermeden beklenenden ziyade direnç göstermiş ve bu çelikten yapısı ile hemen herkesi hayran bırakan bir şahsiyet sergilemiştir.

Son günlerde (2007 yılında) neşredilen enteresan bir kitapta, mezkûr konu detaylı şekilde işlenerek meşhur *Hatırat*'ın merhum Abdülhamid Han'a ait olmayıp Süleyman Nazif tarafından Sultan adına yazılmış olduğunu muhtelif kaynaklardan bölümler ve pasajlar almak suretiyle ispata, eserdeki iddianın doğruluğuna dair sağlam belgelerin teşhiri ile de kuvvetli delillere dayanıldığı anlatılmaya çalışılmıştır.

Bütün bu uğraşlar ve muhtelif görüşler ileri süren eserler bizlere bir tek hususu açıklamaktadır: Merhum Sultan II. Abdülhamid Han, günümüzde dahi Türkiye'mizi yok etmek isteyenlere karşı en müessir silah olarak varlığını sürdürmektedir. Ne denir, mekânı her daim cennet olsun!

SÜLEYMAN NAZİF VE II. ABDÜLHAMİD HAN

28 Ocak 1869 veya 1870 yılında divan tarzında şiirleri bulunan şair ve tarihçi Diyarbakırlı Mehmed Said Paşa'nın mahdumu olarak Diyarbakır'da dünyaya geldi ve 4 Ocak 1927 tarihinde yakalandığı zatürre hastalığı yüzünden vefat etti. Naaşı kayıtlara göre Türk Tayyare Cemiyeti tarafından kaldırılmıştır.

Sayın Mustafa Gündüz tarafından yayıma hazırlanan ve Süleyman Nazif hakkında hayli malumat veren eserde¹⁷, Sultan II. Abdülhamid Han'ın *Hatırat*'ının doğrudan Süleyman Nazif'e ait olduğu iddiası ve bu hususta bazı kaynaklar sıhhatli mahreç olarak gösterilmektedir.

17 **Süleyman Nazif**, *Bir Abdülhamid Müdafaaanesi-Hatırat-ı Sultan Abdülhamid-i Sani*, Haz. Mustafa Gündüz, Lotus Yayınları, İstanbul, 2007.

Eserin 8-10. sayfalarında şu değerli kayıtlar geçmektedir:

“Bugün hâlâ bilimsel nitelikte, geniş ve sağlam kaynaklara dayanan bir Abdülhamid biyografisinden yoksunuz.

Ancak son dönemlerde, özellikle yabancı ülkelerde, Osmanlının son dönemi ve Abdülhamid devri üzerine yapılan çalışmalar büyük umutlar vadetmekte ve hayli ufuk açıcı gelişmeler ortaya koymaktadır. Artık son 20-25 yıldan beri özellikle akademik tarihçiliğin de etkisiyle Abdülhamid’e ilişkin ‘Ne Ulu Hakan ne de Kızıl Sultan idi.’ veya “Müstebit idi ama aynı zamanda ıslahatçıydı.’ şeklinde objektiflik ve bilimsellik iddiasıyla örülmüş orta yollu bir tavır ön plana çıkmış durumdadır.

Bu ufuk açıcı gelişmelere rağmen II. Abdülhamid popüler ilgiye her an mazhar olabilecek bir konuma sahipti. 1909’da idareyi ele alan İttihat ve Terakki mensupları hem Abdülhamid dönemine rahmet okutacak bir idare sistemi kurmuşlar hem de Devlet-i Âliye’nin sonunu acilen getirmişlerdir.

Abdülhamid muhalefetesinin en kesif ve en geniş hâlini alacak olan İttihat ve Terakkinin bir zamanlar kuruculuğunu yapanlarsa, II. Abdülhamid’e en ağır şekilde eleştiriler sergilerken hiç beklenmedik şekilde yüz seksen derece bir dönüşle II. Abdülhamid’i İttihatçılara karşı korur duruma gelmişler ve böylece eski fırkalarına karşı mücadeleye giriştiklerinde II. Abdülhamid’i bir mücadele aracı olarak kullanmak istemişlerdi. İşte bunlardan en ateşlisi Süleyman Nazif’tir ki 1919 yılına gelindiğinde akla gelmedik bir taktik uygulamış, muhtelif sebeplerden dolayı pek kızgın olduğu İttihatçılara karşı sabık padişah II. Abdülhamid Han’ı kullanmaya kalkışmış, *Utarit Mecmuası*’nda “Abdülhamid’in Hatıratı” adıyla bir yazı serisi kaleme almış, II. Abdülhamid’e ait olduğu bilinen bu hatırat, o tarihten sonra sürekli şekilde yazarların dikkatini mucip olmuş fakat bu meyanda mezkûr hatıratın sahte olduğu iddiasında bulunan yazarlar da tamamen aleyhte makaleler yazmışlardır. Bugün bu mesele açıklığa kavuşmuş bulunmaktadır. Sultan II. Abdülhamid’in hatıra defteri diye bir şey

söz konusu değildir. Hatırat metinleri Süleyman Nazif'e aittir ve Abdülhamid'i müdafa için kaleme alınmıştır.

Bugün bizlerin bu bilgileri kolaylıkla vermemizi sağlayan elbette ki Ali Birinci Hoca'mızın uzun soluklu, meselesi sarıh, ifadesi ve kaynakları güçlü, neticesi de gayet kesinlik arz eden ve âdeta bir polisiye-tarih hükmündeki makalesidir. Elinizdeki bu derleme kitaba bütün anlam ve önemini veren de bu makaledir."

Türk Tarih Kurumu Başkanlığı görevi (2008-2011) ifa etmiş bulunan ve günümüzde de Polis Akademisi öğretim üyesi olarak (Ekim 2013) hizmetlerini devam ettiren sayın Prof. Dr. Ali Birinci Hoca'nın değer ve kıymeti bizim de meçhulümüz değildir.

Ancak Türk tarihinde muhtelif konularda rol oynamış tarihî şahsiyetlerin icraatlarını külliye doğru olarak görmek ve olduğu gibi benimsemek, ünlü bir akademisyene ait olsa da, bir konudaki görüşleri tek otorite görüşü gibi kabul etmek söz konusu olamaz.

Dolayısıyla naçizane bizim de bu konuda görüş ve fikrimizi zikretmemiz en tabii hakkımızdır. Sayın Ali Birinci'nin Sultan II. Abdülhamid Han'ın hatıratının olmaması ve var olan hatıratın da Süleyman Nazif'e ait notlar olduğu iddiaları neticede sadece bir görüş ve bu görüş paralelinde şekillenmiş bir fikrin ürünü temsil eder. Herhangi bir konunun doğru veya yanlış olduğu ise, ancak o konuda uzmanlaşmış bir akademisyenler grubu tarafından incelenip sunacakları tespit raporundan sonra anlaşılır ki bu durum dahi muhtelif açılardan eleştiriye tâbi tutulabilir.

Sayın Birinci'nin iddialarından yola çıkarak mezkûr kayıtları esas alan Sayın Mustafa Gündüz Bey ise diğer bütün kaynakları şaibeli gösterir gibi bir yorumda bulunmakla gerçekten büyük bir hataya düşmüştür inancındayız.

Zaten en büyük hata Süleyman Nazif'in hatırat diye ortaya attığı ve sözde Sultan II. Abdülhamid'i müdafa (!) edici bir tarzda hareket ettiğine inanılmasıdır.

Âcizane biz de kendi tespit ve görüşlerimizi kayda geçerek meselenin diğer boyutlarını açıklığa kavuşturmaya çalışacağız. İlk hata, Süleyman Nazif'in eski arkadaşlarına karşı II. Abdülhamid'i bir hatırat kanalıyla müdafa etmesi gibi ters bir inanca körü körüne bağlanılmasıdır.

Süleyman Nazif, deli dolu halleri ve son derece asabi oluşuyla, tabir caiz ise, İttihatçıların Dr. Rıza Nur'u sayılabilir. İttihatçıları ve Nazif'i iyi incelemiş olanlar bizim ne derece haklı olduğumuzu açıkça görebilirler.

II. Abdülhamid'in hatıratı hakkında doğrudan "Süleyman Nazif'in senaryosudur." inancına "Evet." demek, aslında var olan değerli bir hatıratı külliye ortadan kaldırmak ve Sultan II. Abdülhamid Han'ın Türk milleti ile tamamen irtibatını kesmek amacına dayanmaktadır. Yani bu tam bir siyasi entrikanın açık yüzüdür!

İsteyerek ya da istemeyerek böyle bir oyuna kurban seçilmiş bir akademisyenin yazdıkları bir makalelerini esas alıp "Doğru olan budur." düşüncesiyle hareket etmek ise gerçekten pek büyük bir talihsizliktir.

Biz hiçbir kişinin veya iddianın karşısında değiliz. Ancak bizim de naçizane kendimize özgü görüş ve değerlendirmelerimiz var. Dolayısıyla biz de kendi görüşümüzü okuyucularımıza sunmakta hür olduğumuz gibi bunları sunmaya da mecburuz. Zira Sultan II. Abdülhamid Han'ın milletimizle olan yegâne rabita aracı meşhur *Hatırat*'ıdır. O da ortadan kaldırıldı mı her dileyen talihsiz Sultan hakkında dilediği gibi veryansın edebilecektir. İşte bizim endişemiz bu husustan doğmaktadır ki hiç de küçümsemeye gelmez. Çünkü bu talihsiz Padişah'ın devrindeki muhtelif olaylar hakkında sarıh bilgi edinebilmek için, meşhur *Hatırat*'ına da başvurmak elzemdir. Böyle bir durum ise koca Osmanlı-Türk İmparatorluğunu bir ham hayal uğruna harcatmış olan Jön Türkler, İttihatçılar, vs. işlerine gelmez. Zira kendi uydurdıkları masallar meşhur *Hatırat* karşısında kar gibi eriyip gider.

Talihsiz Padişah *Hatırat*'ı hakkında şöyle buyurmaktadır ki bizim endişemizi temelden haklı çıkarmaktadır:

“Uzun bir hayat ve bir devre-i hükûmet geçirdim. Hatıratım yalnız benim değil, münhasıran tarihindir.”

Hal böyle iken diğer kaynakları külliye bir kenara iterek sadece bir profesörün bu konudaki makalesini esas almak gibi garip bir duruma “Evet.” diyebilmek gerçekten zordur. Biz diğer neşredilmiş eserlerin de tanınması ve ona göre bir ölçüye varılabilmesi gayesiyle, mezkûr eserlerin kimlikleri ile neşir tarihlerini aynen aktarıyoruz:

1. *Abdülhamid'in Hatıra Defteri*, Selek Yayınları, İstanbul, 1960.

2. *Abdülhamid'in Hatıra Defteri*, Kervan Yayınları, İstanbul, 1975.

3. *Sultan Abdülhamid'in Hatıra Defteri*, Pınar Yayınları, İstanbul, 1985.

4. Sultan Abdülhamid, *Siyasi Hatıratım*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1999.

5. Prof. Dr. Vahdettin Engin, *II. Abdülhamid ve Dış Politika*, Yedi Tepe Yayınları, İstanbul, 2005.

6. Şadiye Osmanoğlu, *Babam Abdülhamid-Saray ve Sürgün Yılları*, L&M Kitaplığı Yayını (Baskı Bedir Yayınları), İstanbul, 2007.

7. Ayşe Osmanoğlu, *Babam Sultan Abdülhamid (Hatıralarım)*, Selçuk Yayınları, İstanbul, 1986.

8. Ayşe Osmanoğlu, *Babam Abdülhamid*, Güven Yayınevi, İstanbul, 1960.

9. *Abdülhamid Han ve Muhtıraları*, Türkiyat Matbaacılık, İstanbul, 1989.

Bizim bu konuda daha başka yazacak bir sözümüz yoktur ve dememiz odur ki “Filancanın makalesi doğrudur, kalanı sahtedir.” diyebilmek için bir insanın gerçekten basiretsiz olması lazımdır. Sultan II. Abdülhamid Han, Osmanlı-Türk

İmparatorluğunun son padişahı, İslam âleminin de son gerçek halifesidir. Dolayısıyla bu aziz Padişah'ımızın bahsinde biraz insafli olmak lâzımdır.

Abdülhamid Han ve devri hakkında ansiklopedi, gazete, vs. ile birlikte 40'ın üzerinde ciddi kaynak inceledim ve bunların bir kısmını liste hâlinde "Kaynakça" bölümünde sunmaktayım. Ayrıca, lehinde veya aleyhinde olmak üzere güvenilir kaynaklardan bir kaçını yazıyoruz:

1. Fethi Okyar, *Üç Devirde Bir Adam*, Haz. Cemal Kutay, Tercüman Yayınları, İstanbul, 1980.
2. Ali Fuat Türkgeldi, *Görüp İştittiklerim*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2010 (5. Baskı).
3. *Sultan Abdülhamid-Tahtsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları*, İmge Yayınları, İstanbul, 2008.
4. *Sultan II. Abdülhamid'in Sürgün Günleri*-Özel Dr. Âtîf Hüseyin Bey'in *Hatıraları (1909-1918)*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010 (3. Baskı).
5. Mustafa Turan, *II. Abdülhamid Han-Ulu Hakan mı? Kızıl Sultan mı?*, Elit Kültür, İstanbul, 2008.
6. Necmettin Alkan, *Selanik'in Yükselişi Jön Türkler Abdülhamid'e Karşı: 1908 İhtilali*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.
7. *Bir Ömür Boyunca*-Refik Halid Karay "Otobiyografi", Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.
8. Doç. Dr. Yusuf Tekin, *II. Abdülhamid'den Cumhuriyete Miras Bir Ulus Devlet Yaratma Projesi*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul, 2009.

Benim şahsi kitaplığımnda bu konu ile alakalı birçok kaynak olabilecek seviyede eser mevcuttur ki takriben 40 kadarı "Kaynaça" bölümünde okuyucularımızın değerli dikkatlerine sunulmuştur. Peki, bütün bu tarihçi, muharrir ve gazeteciler mezkûr meseleyi bilmeden mi yazıp çizmişlerdir?

SULTAN II. ABDÜLHAMİD HAN VE OSMANLIYA KARŞI SAYGILI DAVRANAN FETHİ OKYAR BEY'İN HATIRATI

Üç *Devirde Bir Adam* adlı eserinde gerçekten de üç ayrı devre âdeta damgalarını basmış, son derece enteresan vakaların bizzat içinde yaşamış asker ve devlet adamı Fethi Okyar Bey, Sultan II. Abdülhamid Han ile yakın teşrik-i mesaisi ile II. Abdülhamid devri hakkında bizzat birinci ağızdan bilgi verme şansını elde etmiştir ki bu durum, yakın tarihimizin gözlerden uzak tutulmak istenen bazı icraat ve entrikalarının gerçek yüzlerinin meydana çıkmasında büyük çapta rol oynamıştır.

Değerli hizmetleriyle sadece devlet değil, aynı zamanda halk tarafından da takdirlere mazhar kılınmış talihsiz Sultan II. Abdülhamid Han'ın Selanik'te sürgün hayatı yaşarken kendilerini her an denetleme göreviyle muhafızlığını üstlenmiş bulunan ve hatıratından istifade etmek istediğimiz bu değerli şahsiyetin tam adı Ali Fethi Okyar'dır. 1880 yılında Prilep Yugoslavya'da doğmuş, 7 Mayıs 1943 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir.

ÇIRAĞAN SARAYI MESELESİ

Padişah hazretleri Sadrazam Tevfik Paşa'ya "Eğer milletim beni hilafet ve saltanat tahtında görmek istemiyorsa Çırağan Sarayı'na çekilir, vatan ve halkımın saadetine dua ile ömrümü geçiririm!" diyerek asıl isteğini açığa vurmuş ve daha sonra da aynı isteğini tekrarlamıştı.

Ne var ki İttihatçı hükûmet bir sefer karar almıştı ve bu karardan geri dönmeyi ise asla düşünmemiş ve bunun geriye dönüşü asla söz konusu olamazdı. Zira Selanik'teki ağalar öyle istemekteydi!

Hüseyin Hüsnü Paşa bu durum karşısında hürmetkâr tavrını muhafaza ederek "Koskoca şanlı bir ordu sizin hayatınızı muhafaza edecek. Bu kararı değiştirmek mümkün değildir. Bu karar müessif hâdiselere sebebiyet vermemek gayesiyle alınmıştır." demiştir.

Miralay Galip Bey, Hüsnü Paşa'nın düşüncelerini takviye edercesine hareket ederek "Zat-ı şahaneleri şehirde cereyan eden hadisatı bilmiyorlar. Asker, fevkalâde galeyana hâlinedir. Taşmasına bir damla yeter. Kısa zaman önce burada kendi gözlemlerinizin önünde şehit edilen Ali Kabuli Bey'e, Sultan sıfatıyla, başkumandan ve halife olarak da müesses manevi kıymetlerin mümessili olunabildi mi? İstanbul sokaklarında masum zabitelerin naaşları günlerce olduğu yerde kalmıştır. Nazırlar, mebuslar, hocalar öldürülmüştür." dedi. Sözüne devamla:

"Müsaade buyurulsun da hem hayat-ı hümayunlarınızı koruyalım hem de memleketi yar ü ağyara (dost ve düşmana) bir daha rezil ettirmeyelim." demesi üzerine sabık Padişah bu açık ifade karşısında hayli üzülmüş ve müteessir olmuştu. Elektrikli havayı bir nebze olsun yumuşatmayı düşünen Fethi Bey -ki o andan itibaren kanunen vazife olarak sabık Padişah'ın hayatı ve emniyeti, huzur ve rahatını teminden sorumlu idi- bir iki adım öne çıkarak deruni hürmetkârlık duygusu ile selam resmini ifa ederek şöyle buyurmuştur:

"Şevketmeap! Bendeleri, zat-ı şahanelerinizin hayatı, emniyet ve huzurunu temin ile vazifelendirilmiş ve bu hususta kendisine salahiyet-i mutlaka verilmiş mesul zabit olarak arz ediyorum. Lütfen müsterih olunuz. Hayat ve haysiyet-i şahaneleri, ordu-yı hümayunlarının taahhüdü altındadır ve mukaddes vazifesidir. Mümkün olan her arzunuzun bendenizce ifası şart emir olacağına itimat buyurunuz."

Bu sırada ordunun hazırlattığı saray arabalarından altısı sarayın dış kapısı önüne sıralanmıştı. Mabeyn Başkâtibi Ali Cevat Bey, Fethi Bey'in yanına yaklaşmış ve ancak Fethi Bey'in duyabileceği kadar yavaş bir sesle "Beyefendi! Size emanet edilen bu zat-ı âli, şu devlet-i muazzamanın müessisi hanedanın zamanımızda mümessili olmuş, otuz üç seneye yakın makam-ı saltanat ve hilafeti taşımıştır. Her fani gibi onun da kusurları olabilir. Fakat mazisi bu kadar nadir bir şahsiyetin şu akıbetini görüyorsunuz. Şimdi kader, bu zatı sizin elinize emanet

ediyor. Lütfen bu emanete lâayık olduğunuzu ispat ediniz.” dedikten sonra birden ağlamaya başlamıştı.

Gayet heyecanlı ve üzgün bulunan Fethi Bey ise “Emin olunuz beyefendi hazretleri. Asla endişeniz olmasın. Müsterih olunuz. Elimden geleni yapacağım.” diyerek elinden geldiğince kendisini teselli etmeye çalışmıştı.

Daha sonra ise sabık Sultan II. Abdülhamid elinde küçük bir çantayla harem dairesi ile büyük mabeyni bağlayan mermer sathın binek taşında gözükmüştü.

Sultan’ın muhafazasından sorumlu Fethi Bey, Padişah’ı görünce derhal ilerleyerek selam resmini ifadan sonra altı arabanın hazır olduğunu arz ederek en öndekinin kapısını açmış ve bu meyanda Ali Cevat ve Süleyman Tevfik Beyler de yanlarına gelmişlerdi.

Sultan II. Abdülhamid “Sizden hoşnudum, sadakatle ifayı vazife ettiniz. Cenab-ı Hak da hoşnut olsun. Allaha ısmarladık!” demiştir ki bu Padişah’ın Yıldız Sarayı’ndaki son sözü olmuştur.

Okyar Bey, saygı ile sabık Padişah’a yaklaşıp “Hareket ediyoruz efendimiz, ferman-ı şahaneleri olacak mı?” diye sorduğunda Padişah “Cenab-ı Hak yolumuzda muin olsun.” demiştir.

Sirkeci Tren İstasyonuna erişildiğinde hemen her şeyi hazır bulmuşlar, ayrıca Fethi Bey ile Talat Bey’in görüşmek istediği kendisine iletilmiş ve böylece Fethi Bey ile müdüriyet bölümünün kabul salonu olarak kullanılan iç odasında Talat Bey görüşmesi gerçekleşmiştir.

Talat Bey babacan bir tavırla Fethi Bey’i kucaklamış “İşin zor ama hakkından gelirsin sen. Allah yardımcın olsun! Tahsin sana yardımcı olacaktır.” demiştir. Bütün bunlar olurken saat gece yarısından sonra birdi. Ilık bir meltem insanın yüzünü âdeta yalıyordu. Tarih 27 Nisan 1909 Salı’yı 28 Nisan 1909 Çarşamba’ya bağlıyordu.

Katar sabık Padişah ve yanındakilere ayrılmış üç hususi vagonla, muhafızlığıyla görevlendirilmiş olan Fethi Okyar Bey’e

ve 9 zabite ayrılmış vagonlar dışında 40 kişilik jandarma müfrezesine ayrılmış birer vagon olmak üzere altı vagondan müteşekkildi. Evet, bir devri kapatıp yenisine kucak açan yolculuk böylece başlamış oluyordu.

KAYIP VALİZİN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Yola çıkılırken Kadın Efendi hazretlerinin elinde bulunan lacivert renkli orta boy bir valiz kayıplara karışmış ve bir daha bulunamamış. Neden sonra Şehzade Abdurrahim Efendi, bir sohbetleri esnasında Fethi Okyar Bey'e kayıplara karışan küçük valizde mücevherler ve hisse senetleri olduğunu söylemişler.

Tasavvur edin. Kadın Efendi hazretlerinin ellerinde bulunan lâcivert renginde orta boy bir valiz, bilahare sırra kadem basmış. Tahminlere göre ya eşyalar yerleştirilirken binek taşı üzerinde kalmış veya arabadan inerken unutulmuş. Fakat bir daha izine dahi rastlanmamış.

Neden sonra, iki yakın arkadaş gibi samimi olan Şehzade Abdurrahim Efendi ile Fethi Okyar Bey'in bir sohbetleri esnasında Şehzade mezkûr valizde "mücevherler ve hisse senetleri" olduğunu söylemiş.

Sadece bu utanç verici kayıp olayı dahi Osmanlı İmparatorluğunun doğrudan içten içe çürümeye yüz tuttuğunun açık misalidir denebilir. Osmanlı-Türk ordusunun himayesi altında yola çıkarılan sabık Padişah ve yakınlarının böylesi bir vaka ile yüz yüze gelmeleri, darbecilere güven beslemenin hiç de sağlam bir düşünce olmadığını göstermiştir. Nitekim sabık Padişah hiçbir zaman tam bir güven taşımamış ve her an endişe dolu saatlerle kucaklaşmaya mecbur kalmıştır ki bu durumda kendilerine güven beslenmesini isteyenler kadar art niyetli kimseler olamaz. Bizce Sayın Fethi Okyar gibi değerli ve dürüst ordu mensupları olmasaydı Sultan II. Abdülhamid Han ve yakınları daha başka olaylara maruz kalarak çoktan yoklara karışabilirlerdi.

Mevzubahis tarihî ve trajik sürgün günlerini bir de Fethi Okyar Bey'in değerli ve son derece dürüst hatıratından bölümler okumak suretiyle daha yakından izleyebilme imkânından istifade ederek görelim:

"Sirkeci İstasyonunun solgun ışıkları arkamızda kalınca katarımız karanlıklar içinde Selanik'e doğru yol alıyordu. Hareketimizden önce Hareket Ordusu Kumandanlığının emrimdeki kadroyu bildiren listesini çıkararak içinde aşına çehreler aradım ve Kolağası Kıdemli Yüzbaşı Rasim Bey'in ismine rastlayınca memnun oldum. Listede 5 yüzbaşı, 4 mülazım teğmen vardı. Ayrıca dış muhafaza için Selanik Jandarma Kumandanlığından icap ettiği kadar zabıt subay alabilecektim.

Tahsis edilen efrat er sayısı bir piyade bölüğü, bir jandarma takımıydı. Bu kalabalık kadroyu çok görmüştüm ki haklı olduğumu sonradan anlamıştım.

Çatalca'yı geçmiştik ki daha sonra isminin Nureddin olduğunu ve harem halkı gibi bizim de Nuri Ağa dediğimiz sevimli yüzü yaşlı Harem Ağası, büyük bir nezaketle yanıma geldi ve üç yerden üç temennadan sonra sabık Padişah için gönülden 'efendimiz' tabirini kullanarak beni şaşırtan şu haberi getirdi:

'Efendimiz selam ediyorlar. Hareket sırasında Kadın Efendi (Sultan) hazretlerinin elinde olan lacivert renkli orta boy bir bavul ya eşyalar yerleştirilirken binek taşı üzerinde veya arabadan inerken unutulmuş. İçinde efendimiz için lüzumlu evrak vesaire varmış. Buldurtulup getirilmesinin mahzuziyeti şahanelerini mucip olacağını bildiriyorlar.'

Not aldım ve Edirne'de trenin kısa bir müddet kalması sırasında telgrafla alâkalılara bildireceğimi, neticeyi de arz edeceğimi söyledim. Bu arada bir emirleri olup olmadığını da öğrenmek istedim.

Nuri Ağa'nın ayrılmasından kısa bir müddet sonra bu sefer asıl adı Şehabeddin fakat kendisine Şahap Ağa denilen ikinci harem ağası geldi ve zat-ı şahanenin memnuniyetini bildirerek trenin Selanik'e ne zaman varabileceğini sordu. Bunu daha ev-

vel öğrenmiş olduğumdan, sekiz saatlik kadar yolumuz olduğunu ve daima emirlerini telakkiye amade olduğumu bildirdim.

Edirne'de kaldığımız kısa süre içinde kaybolan valizin bulunup gönderilmesini ve yolculuğumuzun normal şartlar içinde devam ettiğini Hareket Ordusu Kumandanlığına bildirdim. Fakat valizden hiçbir haber alınamadı. Sultan Hamid'in devamlı ısrarına rağmen bulunamamıştı.

Edirne'de Mahmud Şevket Paşa'nın imzasıyla bir telgrafi beni bekler buldum. Selanik'ten bir önceki kalkış istasyonunda inmek için hazırlıklar yapıldığını bildiriyordu. Gün ağarmıştı. Edirne'den kahvaltılık yiyecek aldardım. Bizim kumanyamız da hazırlanmıştı. Tren ancak geceye yakın saatlerde Selanik'e erişeceğinden, öğle yemeği için de hazırlık yapılmasını, yol üzerindeki en uygun görülecek istasyondan paketler hâlinde almamızı hat komiserliğine bildirdim. Aramızdaki parola ile kahvaltılıkları Nuri Ağa ile takdim ettim.

Kalkış istasyonunda Selanik Merkez Kumandanı Miralay (Albay) Şinasi Bey'i, bir süvari bölüğü ve 15 araba ile bizi bekler bulduk. Vagonun kapısı önünde sabık Padişah'ın inmesini bekledim. İkametlerine tahsis edilen Alatini Köşkü'ne arabalarla gidileceğini arz ettim. Sakin ve vakarlı idi. Aile fertleri arabalara bininceye kadar ayakta bekledi, en son olarak baştaki arabaya bindi ve yine kucağına küçük şehzadesi Abid Efendi'yi, yanına da ortanca şehzadesi Abdurrahim Efendi'yi aldı.

İtalyan tebaasından olan Tüccar Jorjiyo Alatini'ye ait ve Osmanlı İmparatorluğunda Jandarma Teşkilatını düzenlemek için getirtilmiş İtalyan Generali Rubilan Paşa'nın kiracısı olduğu köşk, Selanik'in Yalılar cihetinde, son tramvay istasyonundan ilerde ve Sedes'e giden hâkim bir tepenin üzerinde idi.

Üçüncü Ordu Kurmay heyetinde vazifeli olduğum zaman unvanı jandarma müfettiş-i umumisi olan Rubilan Paşa'nın davetlisi olarak içini de görmüş ve hayran kalmıştım. Dört kattı ve denize hâkim fevkalâde manzarası vardı. Sabık Padişah'ın burada rahat ve huzurlu olacağını umuyordum.

Bizi köşkün kapısında Üçüncü Ordu Kumandan Vekili Hadi Paşa, Selanik Belediye Reisi İsmail Hakkı Bey ve Merkez Kaymakamı, Polis Müdür Vekili Tahsin (Uzer) Bey karşıladı. Hadi Paşa tazimlerini arz etti ve İsmail Hakkı Bey'le Tahsin Bey'i takdim etti. Sultan Hamid, eliyle selama mukabele etti, bir şey söylemedi ve arabadan inmeden herkesin köşke girmesini bekledi. Küçük Şehzade Abid Efendi kucağında idi. Arabadan inmeye hazırlandığını görünce ilerledim ve tabii bir vazife ifa etmenin rahatlığı içinde "Müsaade buyurunuz şevketmeap." diyerek ve cevabını beklemeden Şehzade'yi kucağıma aldım. Beraberce merdivenleri çıktık. Tam o sırada yatsı ezanı okunuyordu. Durdu, ellerini açtı 'Aziz Allah. Celle şânuhu.' dedi, dönerek eliyle yine bizleri selamladı, kapının eşiğinde bıraktığım küçük Şehzade Abid Efendi'yi elinden tuttu, içeri girdi ve iç aralıkta bekleyen iki harem ağası kapıyı kapattı."

Mevzubahis köşkün asıl sahibi Alatiniler Yahudi asıllı olup, köklü bir Siyonist ailedir.

Bahsi geçen Sirkeci Garı

Osmanlı ve Cumhuriyet devirlerinde özel bir mevkisi bulunan Ali Fethi Okyar Bey, gerçek bir vatanperverdi. (1880-1943)

KÖŞKE YERLEŞME ÇALIŞMALARI VE SABIK HAKAN'IN İSTEKLERİ

“Kendim köşkün selamlık bölümüne yerleştim ve Hadi Paşa'nın muhafızlarından bir kısmının köşkün alt katında kalmaları tedbirine lüzum görmedim. Tahsin Bey'e köşkün ihtiyaçlarıyla meşgul olmasını rica ettim. Emanet parayı da kendisine devrettim. Nuri Ağa ile de ihtiyaç olduğunda bildirilmesini rica ettim.

Öğleye doğru Şahap Ağa, Sultan Hamid'in beni istediği haberini getirdi. Orta katta Rubilan Paşa'nın misafir odası olarak kullandığı güzel döşenmiş salonda ve ayakta beni kabul etti. İlk defa yüzüme dikkatle baktığını hissettim. Kaybolan valizi sordu. Telgraf çektiğim cevabını verdim. Bu arada arzularını derhal yerine getirebilmek için selamlık kısmında kaldığımı, huzur içinde olmasını arz ettim.

‘Memnun oldum. Berhudar olunuz!’ dedi. Kalın, davudi, karşındakine tesir eden sesi, kelimeleri yavaş ve tam kullanan söyleyişi vardı. Bu ilk konuşmanın Selanik'te kaldığım müddette hemen hemen her gün, saatleri alarak süreceğini o anda elbette tahmin ve hatta ümit edemezdim.”

KÖŞKE YERLEŞME FAALİYETLERİ

“Zannediyorum ki Sultan Hamid, hayatının kalan bölümünü Selanik'teki bu güzel manzaralı köşkte geçireceği inancına sahip olmuştu ki yerleşme için bir sürü meşguliyet buluyordu.

Bu meşgaleler, sabık Hakan'la benim sık sık buluşmamıza imkân veriyordu. Kısa zaman içinde hemen her günkü ziyaretlerim, saatler ve muhtelif mevzuları kucaklayan sohbetler hâlini aldı. Arzuları ilk günlerde köşke yerleşebilmek için gerekli ihtiyaçlarla alâkalı idi. Zannediyorum üçüncü gün, Yıldız Sarayı'ndan saatçilik ve marangozluğa ait alet ve malzemenin getirilmesinin mümkün olup olmadığını sordu.

Bunlarla amatör olarak meşgul olduğunu duymuştum. Derhal yazacağımı arz ettim. Pek ümitli değildi. Müsaade ederse istediklerinin Selanik'ten de temin edilebileceğini söyledim. Bana mesleğim haricinde böyle zevklerim olup olmadığını sordu ve cevap beklemeden dedi ki:

'Böyle alışkanlıklar, meşgaleler, zevkler edininiz. Ben bunlara, şehzadeliğim zamanında merak saldım. Hükümdarlığım da vakit buldukça değil, vakit ayırarak devam ettim. Bugün benim için münhasıran meşgale değil, teselli de oluyor.'

Son cümlesinin şikâyet havası taşıdığından alınmış olduğundan mıdır bilmiyorum, şu açıklamayı yaptı:

'Ecdad-ı izamım (yüce soyum) içinde hemen hemen hepsinin daha âli ve tatminkâr itiyatları vardı. Çoğu musiki, hüsnühat (güzel yazı), şiir, edebiyat ile meşgul idiler.'

Yıldızdaki takımlarının kısa zamanda geleceğini tahmin etmediğimden Tahsin Bey'e rica ettim, aynı gün temin ettim."

GAZETE VE MECMUA OKUMA YASAĞI ÜZERİNE

"Gazete ve mecmuaların kendisine verilmemesi hususundaki kararın sebeplerini defalarca açıkladımsa da Sultan Hamid'in bunlardan tatmin olduğunu tahmin etmiyorum. Çünkü ben de bu kararın karşısında idim.

Evet, 33 senelik, bilhassa matbuat ve fikir hayatı üzerindeki baskı kalkınca, şuur ve basiret sınırlarını zedeleyen boşalma, memlekette hiç de arzulanmayacak bir çalkantı yaratmıştı.

Gazeteler, mecmualar, kitaplar sel gibi ortalığa dökülüyordu. Birleştikleri hedef Sultan Hamid devrini kötülemektir. Fakat kullandıkları üslup o kadar aşırı idi ki birçok şeyi hoş gören Sultan Reşat, müdahale etmek ve mensubu olduğu hanedanın şerefini korumak ihtiyacını duymuştu."

Fethi Okyar Bey'in temas ettikleri gazete ve şahsının vehmi dikkate alınacak olunursa, her iki hususta da çilekeş sabık

Padişah'ın birçok hususta son derece haklı değerlendirmelere sahip bulunduğu açıkça görülür. Kaldı ki Okyar Bey'in kendisine aşırı güven beslemesi ve sabık Padişah'a tekrarlaması, Sultan II. Abdülhamid Han'ın bu konuda kendisinden ziyade bilgisi olduğunu göstermektedir. Mesela, sabık Padişah Okyar Bey'e şu suali tevcih etmişlerdir:

"Beyefendi oğlum! Siz böyle düşünebilirsiniz. Fakat bugün memlekette isimleri yâd edilmeyen hâkim kuvvetler var. Aca-ba onların hakiki maksat ve fikirleri nedir?"

Okyar Bey "isimleri yâd edilmeyen" sözcüğünün doğrudan İttihat ve Terakki Fırkası olduğunu söylüyorlar. Ancak bu maddiyonun birinci yüzüdür ve arka yüzü çoğu zaman görülememiştiğinden, ilk akla gelen İttihatçılar olmaktadır. Oysa İttihatçılar da mezkûr hâkim kuvvetlerin emrinde hareket etmişlerdir.

Her ne ise, biz yine Okyar Bey'i okuyalım:

"Hayatımda Sultan Hamid kadar nazik, terbiyeli, buna rağmen karşısındaki ile mesafesini muhafaza eden şahsiyet görmediğimi söyleyebilirim."

SULTAN II. ABDÜLHAMİD HAN'IN SERVETİ VE İSTANBUL HÜKÛMETİ

Fethi Okyar Bey, sabahın hayli erken saatlerinde 3. Ordu Kumandanı Ferik (Korgeneral) Mehmed Hâdi Paşa tarafından acilen kumandanlığa davet edilmişti. Hâdi Paşa'nın yanında Topçu Mirdivası (Tümgeneral) Suphan Paşa vardı ve kendileri İstanbul'dan hususi kurye olarak gönderilmişti. Okyar Bey'in merak içinde tahminlere çalıştığı mesele ise özetle şuydu: Osmanlı hükûmeti, Sultan II. Abdülhamid'in Doyçe Bank ve Selanik bankalarındaki nakit parası ile hisse senetlerinin alınmasını, 2 ve 3. Ordulara kullanılması için Selanik'e getirtilerek Sultan'a imzalatıldıktan sonra para vesairenin mezkûr orduların ihtiyaçlarını temin gayesiyle ilgili mercilere teslim edilmesini istemekteydi.

Bir gece evvel konuşulanları hatırlayan Hâdi Paşa, dosyayı Okyar Bey'e imzalatıp teslim etti. Ayrıca Mahmud Şevket Paşa'dan da şifreli bir emir gelmişti.

Sultan Hamid, Fethi Okyar Bey'in getirdikleri dosyayı bir bir kendilerine okutturmuş ve bazılarını da tekrar ettirmişti. Okyar Bey, o andan söz ederken "Huzurunda artık rahatça fakat hiçbir laubaliliğe zerrece imkân vermeyen hürmet telkin edici mesafe içinde oturuyordum." demektedir. Padişah devamla elinde kâğıt kalem, Okyar Bey'in okuduklarından bazı notlar almaktaydı. Okyar Bey, okuduklarını tamamladıktan sonra bir müddet suskun kalmış ve bilahare sabık Padişah "Bakınız beyefendi oğlum, bu istenen servet, senelerce cedd-i hümayunumuz ve Hazine-i Hassadan tasarruf edilmiş olan meblağın sadece mütevazı bir kısmıdır. Ben 32 sene içinde şahsıma kanunen, örfen, ırsen ayrılmış bu paraları seleflerim gibi har vurup harman savurmadım. Mektepler, hastaneler ve türlü hayratlar yaptım. Şimdi ordumuzun ihtiyacı için isteniliyor. Feda olsun! Milletin verdiği millete gidiyor." demiştir.

JAPON İMPARATORLUĞU VE İSLAM DİNİNE BAKIŞLARI

Sultan II. Abdülhamid, Binbaşı Ali Fethi Okyar'a Bulgarların hayli cahil olmalarına rağmen kısa zamanda nasıl olup da münevver sınıflarını çoğunluk teşkil edecek seviyeye getirdiklerini sorunca, Okyar Bey kısa ve öz olarak Bulgar halkının kısa zamanda nasıl bu kadar toparlandıklarını ve kültür açısından Avrupa insanı seviyesine erişmeyi başardıklarını şöyle izah etmişti:

"Şevketmeap, papazlar ve din adamları sadece din bilgileri öğretmiyorlar, milli istekleri de kalplere ve kafalara aşıyorlar. Bilgileri de buna kâfi geliyor.

Her Bulgar papazı yetiştirilmesini üstlendiği halkın cehaletten kurtulmasına, ekmeğini kazanmak ve iş sahibi olmak için öğrenmesi şart malumata sahip olmasına da yardımcı oluyor.

Dinî esas temel olarak kullanırken karşısındakilere hem siyasi hem hayati hatta mesleki bilgiler veriyor.

O iptidai adamı elinden geldiğince yaşanılan devre erişmeye gayret eder hale getiriyor.”

Fethi Okyar Bey, sabık Padişah'ın kendisini dikkatle dinleyip dinlemediği hakkında şu değerli notu düşmüşlerdir:

“Beni, o güne kadar rastladığım dikkat ve alâkasının, sanırım mümkün olanı ile dinledi. Kendisini çok üzen olaylarda, teselli arama ihtiyacı ile yaptığı gibi, doksan dokuzluk kehribar tespihini iki avucu içine alarak ovuşturdu, bir an daldı, sonra konuştu:

‘Şimdi size hicran olmuş bir hatıramdan bahsetmemin sırasıdır beyefendi oğlum. Tarihini sarıh olarak söyleyemeyeceğim fakat Ruslara karşı kazandıkları zaferin arifesinde idi. Japon imparatorluk ailesine mensup bir prens beni ziyarete geldi. İmparatorundan hususi bir mektup getiriyordu. Benden İslam dininin muhtevasını, iman esaslarını, gayesini, felsefesini, ibadet kaidelerini izah edecek kudrette bir din ilmi heyeti istiyordu.

Bunun sebebi vardı. Orada İslamiyet'i yaymayı, mukaddes vazife sayan Abdürreşid İbrahim isimli aslı Kazanlı olan bir Müslüman âliminden bir mektup almış, Japonya'daki İslam-ı tamim hareketine yardımcı olmam istenmişti.

İslam âleminin halifesi idim. Bir taraftan daima iftihar ettiğim ve hizmetkârı olmaya çalıştığım bu âli vazife, diğer taraftan ruhumda bu mahiyette şerefli hizmete duyduğum hasretle, mümkün olan her şeyi yaptım. Fakat bu yardımım daha çok maddi sahada kaldı.

Çünkü Abdürreşid İbrahim Efendi, bizim din adamlarımızdan başka bir hüviyet içinde idi. Türkçe, Arapça, Farsçadan başka, Rusça, Japonca biliyordu. Avrupa'yı baştan aşağı dolaşmıştı. Çin'i bile görmüştü. Kırk yaşından sonra Fransızca ve Latinceyi de öğrendiğini yazmıştı.

Japonya'da Şinto dininin değişen şartlar içinde Japon münevverlerini tatmin etmediğini; mantık, akıl, ilim, ruh birliği

ve cihanşümül felsefeyi temsil edecek bir dinî, manevi hareketin Japon milletince benimseneceğini, İslamiyet'in de aslında bütün bu vasıfları ihtiva ettiğini, sadece hakikatleri izah edecek kudret ve ilmî, manevi kifayette şahsiyetlere ihtiyaç olduğunu yazmıştı.

Japon İmparatoru'nun ailesinden bir prensin ziyareti ile böyle bir mektup da alınca mevzunun ehemmiyeti hâdise olarak karşımda idi."

BİZDEKİ DİN ADAMLARININ İLMÎ VE MANEVÎ SEVİYELERİNİ İYİ BİLİYORDUM

"Velakin bizdeki din adamlarının ilmî ve manevi seviyelerini çok iyi biliyordum. Pederim merhum Sultan Abdülmecid'in büyük ümitlerle genişlettiği Tıbbiye için Avrupa'dan getirttiği ecnebi muallimlerden ders alanların kâfir olacağını söyleyen ulema, benim saltanatımda da yerindeydi.

Bugün gördüğünüz ve sizin de yetiştiğiniz mekteplerin çoğunu ya ben açtım ya da bugünkü hale getirdim. Mekteb-i Sultanî (Galatasaray) ve herkesin serbestçe okuyabileceği mekteplere bakınız. Nüfusa göre en az olan Türk talebedir. Bu sadece iktisadi sebeplerle değildir. Bilhassa Anadolu'da bu mekteplerde okumanın, salabet-i diniyeyi zedelediği hâlâ telkin ediliyor.

Eğer Harbiyeye Hıristiyanları alma izni verilse, değil bizdeki ekalliyetler, Yunanistan'dan hatta belki Rusya ve diğerlerinden talebe gelir. Ben saltanata geldiğim zaman, sadece Kuleli Askerî İdadisi vardı. Ülkede yedi yerde askerî idadi, Selanik Harbiyesi, Selanik ve Konya'da hukuk mektebini ben açtım. Bunlardan gayem, mülkiyeyi de ilmiyeyi de tatminkâr hâle getirmektir.

Ne ise, bunları tarih bir gün elbette yazacak.

Düşündüm ki Japon İmparatoru'nun istediği Müslüman din âlimleri kendi ülkemizde olsa ve onları ben bulabilseydim, Japonlardan evvel kendi milletimin ve halife yani Peygamberimizin vekili olarak İslam âleminin istifadesini temin ederdim.

Şöhret yapmış ilmiye mensuplarını tanıyordum. İçlerinde şahsen hürmete şayan çok şahsiyet vardı. Ekseriyetle de şahsen faziletli idiler. Fakat ilmî kudretleri olduğu kadar cihanı telakki tarzları, bu kadar büyük ve İslamiyet'in mukadderatı üzerinde tesir yapacak mevzuyu ele almaya, neticelendirmeye müsait değildi.

Daha evvel tanıdığım, İngilizlerin elinden alarak emniyete aldığım ve İstanbul'da şahsen misafir ederek ömrünün sonuna kadar huzurunu temine gayret ettiğim mesela, Cemaleddin Afgani gibi içtihat sahibi büyük âlimler de yoktu.

Zaten Cemaleddin'in akıbeti, Hıristiyan dünyasını artık İslamiyet'te yeni çığırlar açacak, o ilk günlerin heyecan ve vecdini, büyük ve şerefli neticelere ulaşma kudretini temsil edecek mürşitlere kolaylıkla hayat hakkı tanımayacaklarını gösteriyordu. Bu, elbette ki böylelerinin var olmasına mâni değildi. Fakat Japon İmparatoru'nun istediği Müslüman din âlimlerini yetiştirecek feyyaz membalar da artık mevcut değildi. Medreselerimiz birer ilim, irfan kaynağı olmaktan mahrumdu.

Şimdi siz 'Neden otuz şu kadar sene içinde sen yapmadın, ecdadın nasıl yapmış?' سوالini sorabilirsiniz.'

Sultan II. Abdülhamid Han, cümlesinin burasında durmuş ve başını eseflenircesine iki tarafa sallamış ve tekrar söze başlamış:

'Beyefendi oğlum, bu gibi işlerin muayyen başlama devri ve zamanı var. Saltanat müddetim sırasında en çok hatırladığım hakikatlerden birisi 'Demir tavında dövülür.' darb-ı meselemiz olmuştur.'"

Merhum sabık Padişah'ın 33 yıl İslam'ın halifesi olarak hizmet vermiş olmalarından ve mezkûr konuda birinci derecede söz sahibi olmak ve konuyu yorumlamak hakkına haiz olduklarından asla şüphe edilemez. Dolayısıyla Sayın Okyar Bey'e yaptıkları açıklama, cidden fevkelbeşer bir ehemmiyete haiz olmasıyla birlikte, üzerinde hassasiyetle durulması elzem olan bir konudur.

Ancak bendenizin “Hristiyan dininden oluşu” bu konuda fikir beyan etmeye kalkışmama kesin mânidir lakin İslam dininden olan ülküdaşlarımın bu konu üzerinde durmamış ve hâlâ durmuyor oluşlarına şaşıyorum. Zira bu yaklaşım nasıl o muhteşem imparatorluğu yerle yeksan etmiş ise günümüzde de milletimizin son kalesi olan Türkiye’nin yoklara gönderilmesi için kullanılmakta ve bir “ulusçu” bir “ümmetçi” olarak karşımıza çıkmakta, ülke insanını böylece külliye bölmeye çalışmaktadır.

Hâl böyle iken bizlerin yekdiğerine karşı olması ve ayrı tel-den çalması, sadece ve sadece düşman unsurların ekmeğine yağ sürmekten gayri hiçbir işe yaramayacaktır.

Sultan II. Abdülhamid Han’ın mezkûr konuyu Okyar Bey’e açık açık ve tam bir samimiyet içinde anlatması, sabık Padişah’ın varlığından rahatsız olanların niçin bu derece ürktüklerinin en açık ifadesidir. Çünkü sabık Sultan, şahsı ile ilgili konulara temas ettiği zaman dahi dobra dobra konuşmakta ve böylece bazıları rahatsız olmaktaydı.

SELANİK-İSTANBUL ARASI ENTRİKA TRAFİĞİ

Sultan II. Abdülhamid Han’ın tahtından edildiği ve Selanik’e sürgüne gönderildiği gibi birçok mevzu âdetâ unutulmuş ve Okyar Bey kanalı ile kendisinden önemli konularda bilgi edinilmesine ihtiyaç hissedilmişti. Böylece İttihat ve Terakki Fırkasının başkanı Talat Bey, Fethi Okyar Bey’e bir mektup göndermiş ve sabık Padişah’tan bazı konular hakkında bilgi edinilmesini istemişti.

Sadece bu istek durumu dahi II. Abdülhamid’in tamamen suçsuz ve nahak yere tahtından edildiğinin açık göstergesidir. Lakin İttihatçıların asıl hedefleri Osmanlı saltanatı ve II. Abdülhamid olduğu için, bu husus onları hiç mi hiç ilgilendirmemekteydi.

Üzerinde münakaşa edilebilecek hususlar, İttihatçılar açısından da hayati değer taşımakta ve bu hususta kendilerini aydınlatabilecek tek unsurun II. Abdülhamid olduğunu peşinen teslim etmekteydiler.

Üzerinde hayli münakaşa edilebilecek noktalar olmasına rağmen mutlakîyetin ebediyen devam edip etmemesinin mümkün olup olmadığını Okyar Bey, sabık Sultan'dan sorduğunda sabık Sultan hiç tereddüt etmeden gerekli cevapları bir bir vermişti.

“Dünyanın ileri medeni memleketlerinin tercih ettiği bir tarzın dışında ve uzağında kalmak, elbette mümkün olmadığı gibi tercih edilemez. Ben mesela, İngiltere’de meşrutîyetin nasıl tatbik edildiğini orada tahsil etmiş, İngiliz siyasi ve fikir hayatını çok iyi bilen ve İngiliz Said Paşa olarak tanınmış mabeyn (saray) müşirime sormak ve öğrenmekle kalmadım, kendisini, İngiltere’ninkine benzer hükûmetlerden istifade edilsin diye Kanun-ı Esasi Encümenine koydurdum.

Fakat bizim devlet-i Osmaniye olarak terkimimiz ve bünyemiz başka memleketlere benzemiyordu. Çok zaman hükûmlerimizi bu hakikati hatırlamadan vermekteyiz.

Şimdi aradan 32 sene geçti. İkinci tecrübe yapıyor. Ben de yokum. Şartlar da değişmiştir. İnşallah muvaffak olursunuz.”

Sabık Padişah’ın temennisinde samimi olup olmadığını pek ayıramayan Fethi Okyar Bey, durum hakkındaki mütalasasını hatıratına şu değerlendirme ile geçmişler:

“Temennisinde ne derece samimi idi bilmiyorum. Belki şartları uygun bulmuyordu, belki de otuz iki sene evvelki hâdiseler olursa başka yol bulamamış olmanın memleketi içine sürükleyeceği tehlikeyi görebiliyordu. Belki de ikinci deneme büyük muvaffakiyet gösterirse tarihin ve milletin şahsı ve devri için vereceği menfi hükmün tesirinde idi. Bilmiyorum.”

Fethi Okyar Bey “zata mahsus özeldir” ibareli bir mektup almış ve mektubu gönderenin adını okuyunca hayli sevinmiş ve hatıratında mektup hakkında şu kaydı düşmüşlerdi: “İstanbul’dan çok sevdiğim ve seviştığımız İttihat ve Terakki Re-

isi Talat Bey'den (Paşa) 'hususî ve şahsa mahsus' kaydıyla bir mektup aldım.

Mektubun muhtevası, İstanbul'da bazı hâdiseler olduğunu ve olmaya devam ettiğini açıkça göstermekteydi. Gazetelerin safında yer aldıkları siyasi cereyanın akışına göre tefsir ettikleri vakaların hakiki çehresini bu mektubun satırlarında tespit etmek mümkündü. İttihat ve Terakki Fırkasında iktidar kavgası başlamıştı ve bu daha çok asker-sivil kanatları arasında idi. Talat Bey'in şahsının liderliği üzerinde münakaşa edilmiyordu. Fakat daha sonraki sırada yer almak isteyenler, asker ve sivil, İttihat ve Terakkiye fiilen katılmamışlarla; makam, yaş ve rütbesi her ne olursa olsun diğerleri arasında da açığa vurulmakta olan çekişmeler vardı.

Askerler arasındakilerden en çok şikâyetçi olan da Harbiye Nazırı Mahmud Şevket Paşa idi. Rütbeleri henüz kumanda mevkisine gelmemiş ilk sıralarda olanlar, cemiyete fiilen katılmış olmayı politikaya girmemiş olanlar bile, mesleklerinde üstünlük için yeter sayıyorlardı. Şöyle yazıyordu Talat Bey:

'Mahmud Şevket Paşa'nın da kanaati şu: Bu genç zabitler askerlikten ayrılınsınlar, siyasete atılınsınlar, mesele yok. Fakat hem askerlik, hem politika ikisi bir arada olmaz.'

MİRALAY SADIK BEY PROBLEMİ

"Ortaya bir de Sadık Bey meselesi çıkmıştı. Miralay Sadık Bey hepimizden yaşlı ve yüksek rütbeli idi. Manastır Süvari Alay kumandanı iken Erkân-ı Harbi kurmayı idi. İttihat ve Terakkinin Manastır merkezinin başında idi ve İkinci Meşrutîyet'i Manastır'da o ilan etmişti. Dr. Nazım ve Hatip Ömer Naci ile cemiyetin Manastır heyetini kurmuştu.

Talat Bey'in mektubuna göre Sadık Bey, meclis içinde kendisine bağlı bir kısım mebusla ayrı bir grup kurmak hazırlığında idi. Talat Bey şöyle diyordu:

‘Daha vaziyete hâkim olmadan ve karşımızdakiler her gün saflarını sıklaştırırken, bizdeki çözülme hayra alamet değil. Zannederim başımız dönüyor.’

Daha ziyade memleket ve İttihat ve Terakkiye ait mevzu-
ların sonunda Talat Bey, şahsen beni alâkadar eden kısma ge-
çiyor ve şöyle diyordu:

‘Mahmud Şevket Paşa, benden İttihat ve Terakkiye men-
sup zabitlerin ya orduda kalarak mevcut nizam içinde kayıt-
sız şartsız mesleklerine bağlanmalarını veya en kısa zamanda
ordudan ayrılarak yalnızca politika yapmalarını, kendisinin
bu kararı tatbik etmezden evvel cemiyet olarak bizim şahıs
şahsa konuşmamızı çünkü kendisinin harekete geçtikten son-
ra durmasının bir nevi pazarlık olacağını söyledi ve dedi ki:

‘Şimdi ben, Ali Fethi Bey’e Paris, Enver Bey’e Berlin, Hafız
Hakkı Bey’e Viyana, Ali Fuat Bey’e Roma ataşemiliterlikleri-
ni teklif edeceğim.

Fetih Bey Selanik’teki vazifesini muvaffakiyetle tamamladı.
Kendisinin ordunun siyasetin içinde olmasına karşı çıktığını
biliyorum. Enver Bey de aynı düşüncede. Onlar yeni va-
zifelerini kabul ederlerse, diğerlerine örnek olurlar ve itiraz
etmek isteyenler bu imkânı bulamazlar. Enver, Hafız Hakkı,
Ali Fuat Beyler buradalar. Fethi Bey’i davet edeceğim ve ken-
dileriyle şahsen görüşeceğim. Siz isimlerini verdiklerimle lüt-
fen bizzat kendiniz temas ederseniz, bu nazik mevzu söz aya-
ğa düşmeden halledilir.’

Ben Paşa’nın sözlerini haklı buldum, sana yazıyorum. Sen
Paris’i istersin zannederim. Enver de Berlin’i kabul eder tah-
min ederim. Paşa bana 34 kişilik bir liste verdi. Çoğunu tanı-
yorum kendileriyle konuşacağım.”

İTTİHATÇILAR HAYATİ MEMLEKET MESELELERİNDE SABIK SULTAN II. ABDÜLHAMİD'E AKIL DANIŞMAYA MECBUR KALİYORLAR

“Talat Paşa dâhili ve harici bazı hayati meseleler hakkında sabık Sultan’dan kendi düşüncesini almak istiyordu. Ancak Sultan Hamid’e bunları bizzat kendisi sormak istemiyordu. O yüzden bu mevzuları kendi suallerim gibi sorarak mevzular üzerinde Padişah’ın neler düşündüğünü öğrenmek arzusundaydı.

Bunların içinde sabık hakanın kendisinin bana anlattıklarından bazıları vardı.

Demek bu meseleler hükûmetin karşısına en doğru yolun bulunması şartı ile dikilmiş ve neticeye bağlanamamıştı.

Ne düşündüğünü sorarken mevzuları kendime mi mal etmeliydim? Buna ne lüzum vardı? Karşımızdaki memleketi, kendi tabiri ile iyi-kötü fakat temiz niyetle 33 sene idare etmiş tecrübenin ve kıdemin sahibi idi. Ona vatan ve milleti için hangi yolun en doğrusu ve hayırlısı olduğunu sormaktan çekinmenin manası da yoktu, lüzumu da.”

Fethi Okyar Bey, Sultan Abdülhamid’in Talat Paşa hakkında “Ben kendilerini görmüştüm. Dürüst ve itimat telkin eden bir insana benzemektedir.” dediğini aktarır. Hakikaten de Talat Paşa’nın karşısındakine itimat telkin eden bir özelliğe haiz olduğunu çoğunluk söylemiş, hatıratlarına geçmişlerdir. Ancak o kadife eldivenin altında aman tanımaz çelik bir zırh ile nice canlar yaktığını ancak ve ancak merhum Krikor Zohrap gibi talihsiz kurbanları bilebilirdi. Her neyse, geçelim.

Sabık Padişah, Fethi Okyar Bey’in ayrılacağını öğrenince üzgün eda ve ses tonu ile konuştu: “Sizi arayacağım. Alışmış, itimat etmiştim. Bu ihtimal hiç aklıma gelmemişti. Şimdi sizden, bana kendiniz gibi bir insan bulmanızı isteyeceğim.

Şikâyet etmek ne mizacıma ne de fahr ve gurur duyduğum hanedan-ı âl-i Osman’a yakışmaz. Fakat şahsıma muamelelerde milletimin güzide evlatlarının tarihi hürmet ve şahsi neza-

ket hislerinin miyarını bulurum. Hassasiyetimi zatınızdan çok bu mihraklara bağlayınız.”

“Hakikaten mevzuyu düşünmüştüm. Buradan tam vicdan rahatı içinde ayrılacaktım. Bana emanet edilen vazifeyi, kontrol şartlarını kendi kararım ile hafifleterek ve 33 sene vatanın mukadderatına hâkim olmuş yaşlı bir insana gösterilmesi şart nezaket ve hatta itibarı asla unutmadan yerine getirmiştım. Buraya gelirken bu his bende, bir terbiye ve vefa duygusu idi. Ayrılırken, bu hislerin de üstünde idi. Karşımdaki zat, bizlere anlatılardan başka vasıfları da olan bir insandı.

‘Şevketmeap, müsterih olunuz. Beraberimde olan arkadaşlarımdan Kolağası (Kıdemli Yüzbaşı) Rasim Celaledin Bey’in maiyet-i hümayunlarıyla şeref duyacağına samimiyetle kaniyim.

Şayet emrinizden ayrılmak mukadderse bu vazifenin kendisinin uhdesine verilmesini şart olarak ileri süreceğim. Arkadaşlarımdan ve bu kararı verecek olanların bendelerine bu kadar itimat ve muhabbeti olduğuna kaniyim.’

Zannediyorum, nemliliğini belli etmemek için gözlerini kapadı.

‘Ne ben sizleri tanımışım ne de sizler beni tanımışsınız. Yazık olmuş.’ dedi.”

Sabık Padişah, ikamet ettirildiği Alatini Köşkü’nün kendi adına satın alınması için hayli ısrarlı davranmış ve Okyar Bey’e bu hususta teminat vermesini istemişti.

Fetih Okyar Bey ise -kendi ifadelerine göre- sabık Sultan’ın istediği teminatı, arzusunu yerine getirmek için elinden geleni yapacağını teyit ederek cevaplayabilmişti.

Nitekim İstanbul’a döndüğü zaman sözünü yerine getirmiş, İkinci ve Üçüncü Ordulara armağan ettiği servetinden olmak üzere köşk namına alınmış ve bu muhteşem malikâneye Ordu Köşkü adı verilmişti.

Fethi Bey’in yerine atanmış ve Fethi Bey’in arzusu ve ısrarıyla muhafızlık görevini üstlenmiş bulunan Sayın Rasim Celaledin Bey, gerçekten Fethi Bey’in güvendiği bir şahıs oldu-

ğunu göstermiş, görevi devraldığı tarihten sabık Sultan'ın 10 Şubat 1918 tarihinde vefat ettiği ana kadar görevini başarıyla sürdürmüştür. Göreve başladığında kolağası önyüzbaşısı, görevin hitamında ise kaymakam yarbay rütbesinde idi. Bu değerli zabıt Milli Mücadele'ye katılmış, Gazi hazretlerinin de değer verdiği; vatanperver, ilme, irfana saygılı, terbiyeli bir zabıt olarak kayıtlara geçmiştir.

Merhum Sultan II. Abdülhamid'e "vehimli bunak" diyenlere en âlâ cevabı Fethi Okyar Bey vermektedir. Buyurun okuyalım:

"Sıraladığım mevzulara hiç tereddüt etmeden ve cidden hayran olduğum muhteşem hafızasıyla, mazi vakalarını tarih ve şahıslarıyla hatırlatma imkânı veren kudretiyle cevaplar verdi."

HATIRAT MESELESİ

Fethi Okyar Bey, sabık Sultan'la son görüşmesinde hatırat yazmayı düşünüp düşünmediği hakkında bilgi edinmek isteyince, Sultan cevaben ne demiş ve bu hususta ne düşünmektedir buyurun okuyup öğrenelim:

"Huzurunda son günüm idi. Uzun zamandır öğrenmek istediklerimi sorabilmenin son imkânına sahiptim. Cesaretle sordum:

'Şevketmeap, zat-ı şahanelerinin de sık sık ifade buyurdıkları gibi, 33 yıl serir-i saltanatta kaldınız. Bin bir vakaya şahit oldunuz. Bunlar içinde tarihe olduğu kadar memleketin istikbaline de aydınlık getirecek olanlar var. Çoğunun hakiki yapısı ve muhtevası malum değil. Bu istirahat günlerinizde onları yazmayı veya yazdırmayı düşünmüyor musunuz?'

Bir baş hareketiyle söylediklerimi tasdik etti:

'Evet, fakat şimdi bu hâl ve şartlar içinde değil.

Hakiki tarih yazabilmek çok güçtür ve herkesin harcı değildir. Fakat tarihe malzeme hazırlamak da olmuş olanların hakiki yüzünü bilenlerin reddedilmesi imkânsız, yapılması şart vazifeleri arasındadır.

Muayyen bir mahalde mesela, gün geçtikçe alıştığım ve sevdiğim bu yerde sakin ve emin bir hayat müyesser olur, Cenab-ı Hak da ömür ihsan etmiş ise milletimizin hafızasına ve tarihe intikalinden fayda tasavvur ettiğim meselelerin izahını yapmak arzusundayım. Biliyorum ki ben anlatmasam, devrim için söylenecek ve yazılacaklar doğruyu temsil edemeyecek.'

İstanbul için emirlerini sordum. Arzularını tekrarladı, devlet ve millete duacı olduğunu söyledi.

'Hata, beşer içindir. Ben de hata yapmış olabilirim. Fakat ömrümü, devlet ve milletimin saadetine vakfettim. Daima en iyiyi ve hayırlıyı istedim. Allahu Azimüşşan şahittir.' dedi.

Kalktım, elini öpmek istedim; vermek istemedi. Israr ettim; sağ elini uzattı, üç kere öptüm. Doğrulduğum zaman iki eliyle kollarımdan tuttu ve anlımdan öptü. Onun da benim de gözlerimiz dolu dolu idi.

'Cenab-ı Hak yardımcınız olsun, yolunuz açık olsun. Berhudar olunuz.' dedi.

Zat-ı şahanelerini ilk imkânda yine şeref-i müsule nail olmak emeliyle tasdik etmek dileğimdir, şevketmeap.' cümlesiyle veda ettim."

II. ABDÜLHAMİD'İN CİHAN POLİTİKASINA BAKIŞ AÇISI

Cennetmekân II. Abdülhamid Han bahsinde "O, hatırat yazmamıştır. Hatıratı olarak neşredilen kitaplardaki kayıtlar da kendilerine ait olmayıp Süleyman Nazif'in sözde Sultan yazmış gibi kaleme almış olduğu kitaptır." diyenlerin iddialarının ne derece yanlış olduğu herhâlde anlaşılmıştır. Zira Fethi Okyar Bey'in kayıtları tamamen yüz yüze görüşme ve yüz yüze konuşmalardan ibarettir.

Dahası, şimdi ayrı bir görüş çizgisinde hareket ederek II. Abdülhamid Han'ın muhtelif görüş ve fikirlerinden numu-

neler sunarak en azından *Hatırat*'ındaki kadar, yani asıl *Hatırat*'ındaki kadar bizlere değerli bilgi sunulduğunu göreceğiz.

Sabık Sultan II. Abdülhamid, protesto mitingi yapanların nasıl bir gayenin müdafisi olduğunu ve kalabalığın ne istediğini merak ettiğinden, Fethi Okyar Bey'den öğrenmek istemiş ve kendisine sormuş, öğrendikten sonra ise şahsi mütalasını lütfederek şunları söylemiştir:

“Bunların bize karşı esas siyasetleri değişmez. Belki kanatları zamanın icapları olarak tahavvül etmiş gözüktür. Fakat o hâdisenin tesirleri zail oldu mu arzu, emel ve bunların tabii tatbikatı olan politikaları aynı mahiyeti alır.

Tecrübelerim şu noktada toplanmıştır: Milletlerin birbirlerine karşı politikalarını daha çok kendi memleketlerinin şartları tayin ediyor.

33 sene içinde hükümdar, devlet erkânı, sahasında şöhret sahibi çok insanla görüştüm. Ben gitmedim. Onlar bana geldiler. Bu ziyaretlerin hepsinde kendileri için istifade ve hatta zaruret vardır.

Şartlar benim aynı vaziyete gelmeme mâni oldu. Çünkü bütün bu gelenler benden, dolayısıyla devlet, vatan ve milletimizden bazı şeyler almak veya vermek arzusunda hatta mecburiyetinde idiler.

Kudüs'te yaptırdığı kiliseyi görmek bahanesiyle Edirne'den itibaren karadan ta Filistin'e kadar topraklarımızı tetkik ede ede gidip gelen Alman İmparatoru II. Wilhelm, Osmanlı-Alman dostluğundan söz ederken bana 'Biz sizden vazgeçemeyiz.' demişti.

O anda samimiyet ve dostluğunu ifade için söylediği bu sözde, kendilerinde olmayanları bizden tamamlamak, bizde olmayanları da kendilerini bizim için vazgeçilmez hâle getirmenin açıkça ifade edilmeyen fikri ve gayesi vardı.

Rusya'da ebediyen bizden vazgeçemez; İstanbul ve Boğazlar bizim olduğu müddetçe. Çünkü Bahr-i Sefid'e (Akdeniz'e) ancak bu yoldan çıkılır. Rus çarlığı da cihan devleti olmak için

ya bu yoldan serbestçe geçecek ya da cihan devleti olmak sev-
dasından feragat edecektir.

1293 sefer-i meşumunda (1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi) Rus orduları İstanbul önlerine geldiği zaman İngiltere için teh-
like, bizim maruz olduğumuz kadar mühimdi. Çünkü Ruslar Boğazları ellerine geçirdikleri an Hindistan yolu kendilerine açılabilirdi. Harbin rahnelerinden sıyrılmak ve asgari de ol-
sa kuvvetlenebilmek için zamana ihtiyaç vardı. Akdeniz hâki-
miyetinin ve dolayısıyla Hindistan yolunun mihrak noktala-
rından birisi olan Kıbrıs Adası'nı Rusların muvakkat kaydıyla ve harp tazminatı olarak aldıkları Batum, Kars, Ardahan'ı ia-
de ettikleri zaman geri verilmek kayıt ve şartı ile İngiltere'ye bıraktım. İngiliz donanması İstanbul önlerine geldi, harbe ka-
rarlı olduğunu her hali ile gösterdi. Ayastefanos'ta (Yeşilköy) karargâh kurmuş ve dürbünlerle İstanbul'u seyreden Rus or-
dusu geri döndü.

Osmanlı hudutları içinde yaşayan diğer ırk ve milliyetlerle Avrupa devletleri ya din ve ırk benzerliği veya siyasi menfaat itibariyle alâkadardır.

Mesela, Slav ırkından olanlardan Slav ırkının ve Ortodoks Kilisesinin hamisi olarak Rusya asla vazgeçmez. Bizdeki Muse-
vilerle de dünya Musevileri kendileri kadar alâkadardır. Erme-
nilerden Rusya ve İngiltere vazgeçmez; Rumlar sadece Yuna-
nistan için değil, aralarında hissî olan bazı sebeplerle de cihan için mevzudur.

Osmanlı hudutlarında yaşayan dini Müslüman fakat ırkı ve milliyeti Türk olmayanlar için de sırf siyasi sebepler, maksat-
lar ve açıkça ifade edilmeyen ihtiraslarla alakalar vardır. Bun-
lar bilinmeden harici siyasetin devamlı harpler ve ihtilaflara yol açmadan devamı mümkün değildir."

Okyar sorar:

"Şevketmeap! Bu hakikatleri idrakiniz içinde bugün yerine getiremediğiniz tedbir var mı ve huzurlu musunuz?"

“Ferdî arzular ve himmetler ne olursa olsun, geçmiş zamanların boşluklarını doldurmaya kâfi gelmez. Ben ancak karşımdakilerin üzerimizdeki emel ve ihtiraslarını, aralarında mücadele mevzusu hâline getirerek memleketi ağır darbelerden muhafaza edebildim. Osmanlı-Rus 1293-1877 Harbi benim saltanatımdan evvel kaçınılmaz hâle gelmişti.

Otuz üç sene içinde bir defa, o da Yunanlılarla harp edildi ve kazanıldı. Çünkü tecrübemle bilirim ki sadece meydan-ı harpte zafer, neticeler için kâfi değildir. Bizim vaziyetimiz başkadır.

Allah bize sulh ve sükûnet nasip etsin!

Hiçbir memleketin, bizim kadar buna ihtiyacı olduğunu zannetmiyorum. İdaremizin pek çok eksiği olduğu, memurlarımızın gevşek çalışmalarının da devletimiz içindeki ebedî ve tahammülsüz kaynaşmayı yaratmaya sebep olduğu malumumuzdur.

Fakat bizi her şeyden fazla felakete iten, büyük devletlerin entrikalarıdır. Bu devletler, tabiiyetimizdeki milletleri arka arkaya isyana teşvik etmek suretiyle bizi her sene daha fazla sıkıntıya düşürmektedirler. Her sene bu uğurda hiç faydasız sarf ettiğimiz milyonlarla, ne kadar lüzumlu şeyler yapılabilirdi. Fakat büyük devletler, geniş teşkilatlı imparatorluğumuzu inşa edecek ne zaman bıraktılar ne de sükûnet! Gene büyük devletlerin sebebiyle halkımızı ilerletmeye imkân bulamadık. Bütün bunlar bizim zayıf kalmamızın sebebi oldu. Bize de hiç olmazsa on senelik bir sulh tanınsa Japonların o kadar methedilen terakkilerini biz de yapabilirdik.

Onlar Avrupalıların pençelerinden uzak olduklarından bize nazaran bahtiyardırlar, emniyet içinde yaşamaktadırlar. Maalesef biz Avrupalı sırtlanların geçiş yerine otağımızı kurmuşuz.”

5 Mart 1917-Beylerbeyi Sarayı

“Doğu Rumeli konusunda benim zaaf göstermiş olduğumu pek çok iddia ettiler. Zaaf göstermek, var olan kuvvetten faydalanamamak demektir. Hangi kuvvet vardı da Doğu Rumeli’deki egemenlik hakkımızı savunmak için kullanılmadı?

Bunu düşünen ve söyleyen bir insaf sahibinin çıktığını bugüne kadar duymadım.

Bulgar Prensi Du Battenberg Filibe'yi bir baskınla işgal ettikten sonra hükûmetimiz olaydan haberdar olabildi. O da Rus sefirine gelen bir telgraftan, Telgraf Nazırı İzzet Efendi'nin bana bilgi vermesi ile sağlanabildi. Sadrazam Said Paşa'ydı. Tahttan ayrıldıktan sonra okuduğum bazı beyan ve yazılarında Said Paşa'nın olayları kendi lehine bozduğunu hayretle ve üzülecek gördüm."¹⁸

İttihatçı zihniyetin öncülüğünde meydana getirilmiş olan o uğursuz tarihî vaka, 31 Mart'ın zuhuru ve oluş şekli üzerinde merhum Padişah'ımızın bizzat görüş ve fikri üzerinde durulması elbette ki zaruridir. Zira talihsiz Padişah'ın doğrudan yaşadığı malum vaka, dönemi ve fikir yapısında da günümüze kadar gözlerden uzak tutulmak istenen ayrı bir tarihî boyut bulunmaktadır.

BENZERSİZ BİR KITA OLAN OSMANLI TOPRAKLARI VE 31 MART'A DAVETİYE ÇIKARILMASI

“31 Mart hengâmesine Murad Bey'i vakayi değil, bizzat kendisi karıştırmıştı. Üçüncü Ordu'dan gelen zabitlerle sonradan cemiyete iltihak edenler; asker, sivil, herkesi tahkir eden evza (hâl) ile dünyayı aleyhlerine celp ettiler.

Vakayinin ve acemi bir idarenin her gün bir suretle ihzar ettiği mevad-ı müştile elbette infilak edecekti. Hatta 31 Mart'a kadar teehhürü bile şayan-ı hayrettir. Hiçbir kimseye hesap vermek mecburiyetinde bulunmadığım bu zamanda, maalkasem temin ederim ki ben bir fenalık olmamasına elimden geldiği kadar çalıştım. Tehlikenin teehhür-i vukuunda bu mesai-i hayırhahanenin dahli bulunduğunu zannederim.

18 Bkz. Abdülhamid'in *Hatıra Defteri*, Selek Yayınları, İstanbul, 1960, s. 140-145 ve muhtelif bölümler.

Halk asabileştikçe İttihat ve Terakkinin erkânı azamet ve tehdidi arttırıyorlardı. 31 Mart'tan bir iki ay evvel Pera Palas Otelinde verilen pek parlak ziyafette, Meclis-i Mebusan Reisi Ahmed Rıza Bey, İttihat ve Terakki muhaliflerini kahır ve tenkil edeceklerini muazzam bir nutukla açıktan açığa ilan etmişti. Matbuatın bu nutuk etrafında kopardığı velvelenin 31 Mart hâdisesi bir aks-i müellimi değil midir?

Cemiyetin gazeteleri etrafı ölümle, yangınla korkutuyorlardı. Kuvvetlerinden emin olanlar hiçbir vakit korkutmak te-nezzülünde bulunmazlar. Birdenbire mevki-i iktidara hâkim olan efendiler, her ihafe (korkutmak) ile kendi zaaflarını bir kere daha ilan ediyorlardı. Küçük ve ehemmiyetsiz hâdiseler bir tarafa bırakılırsa, 31 Mart Vakası'nın başlıca esbap ve avamili yazdığım hadisattır.

Ehl-i kıyam arasında saraya uzaktan yakından münasebeti olanlardan hiçbir kimsenin bulunmaması da ispat eder ki ben o mesele ile alâkadar değildim.

10 Temmuz'dan sonra verilmiş bir iki jurnalın evrakının arasında zuhur etmesi, güya benim Meşrutiyet'ten sonra böyle şeylerle uğraştığımı ispata kâfi imiş. Tütün kıyıcısı Mustafa Efendi, bir iki defa şunun bunun kâğıtlarını getirmişti. Mahza cereyan-ı ahvale muttali olmak için kabul ettim.

Başkâtip Cevat Bey'in, Mustafa Efendi'yi böyle şeylerle Pa-dışah'ı meşgul etmemesini ihtar ile takbih ve muaheze ettiğini işitmiş ve Cevat Bey'e hak vermiştim.

Hareket Ordusu'nun Selanik'ten hareket ettiğini en evvel Osmanlı Bankası haber verdi. Gelecek kuvvetin derme çatma şeyler olduğunu ve gönüllü namı ile peşlerine takılan kafilenin mahiyetini anlamakta duçar-ı teehhür olmadım.

Hassa Ordusu'nun payitahttaki efradı cidden hazırlanmış, hem makam-ı hilafete hem şahsıma sadık güzide askerlerdi. Hareket Ordusu'nun yolda tevkif olunmasını, başlarında Nazım Paşa olduğu hâlde birtakım esedika-yı rical tavsiye ettiler. Kabul etmedim. Edirne'deki ordunun kısmen Hareket Ordusu'na iştirak etmiş olduğunu da haber verdiler, hiç telaş etme-

dim. Çünkü efalimden beni korkutacak bir şey yoktu. Ayastefanos'tan İstanbul üzerine yürüdükleri zaman, İstanbul'daki askerlerin kışlalarından çıkarılmamasını ve bir mukabele olmamasını şiddetle arzu ve tembih ettim. Kışla dâhilinden çıkıp da mesela, Kâğıthane sırtlarına yayılsalardı, bu askeri Selanik'in derme çatma kuvveti mi mağlup ederdi?

Ben istemedim ki benim askerlerim arasında kan dökülsün. Görüyordum ki artık milletin bana emniyeti yoktur. Sükûn hâsıl olunca kendiliğimden çekilecektim. Ben bu arzuyu daha evvel izhar etmiştim. Mâni oldular. Ahmed Rıza Bey'le ilk görüştüğüm zaman, eski muarızım bana demişti ki:

'Artık milletinize aranızda hiçbir ihtilaf yoktur. Zât-ı hümayununuz badema başımızda olarak Mikado'nun Japonya'ya ettiği hizmetleri kendi mülkünüze ibraz buyuracaksınız.'

Japonya'yı memalik-i Osmaniyeye benzetmek ve bunun padişahından onun imparatoru gibi muvaffakiyet beklemek ne kadar muvafık olur bilemem.

Japonya, bahr-i muhitin bir tarafına çekilmiş, adalara yerleşmiş yek unsur, yek din denilecek kadar vahdet-i milliyesini temin etmiş büyük bir heyet-i içtimaiye. Dünyada hiç benzersiz bir kıta varsa o da bizim biçare memleketimizdir. Kürt'le Ermeni'yi, Rum'la Türk'ü, Arap'la Bulgar'ı nasıl birleştirdim?

Benden sonra idareyi derdest edenler, aleyhimizdeki anasır arasındaki ihtilafı izale ve lehimizdeki ırklar arasına tezat ikame ettiler. Bir kilise kanunu ile Rumlar Bulgarların kucağına atıldı. Türklere de milliyet daiyesi din gayretine tercih ettirilerek Araplar küstürüldü. Bunlar yanlış hareketlerdi.

Ben mesela, Şarki Anadolu'da küçük bir yol yaptırsaydım Rusya kıyameti koparırdı. Bununla beraber yavaş yavaş çalıştım. Oralarda mektep gibi, yol gibi tesisat-ı nafianın kısmı azamı benim zamanımda vücuda geldi. Bu bapta eslafımın hepsinden daha bahtiyarım.

Birinci devre-i içtimaiye şöyle böyle geçebilmişti. İkincisi karmakarışık. Bu tereddüt o dereceye vardı ki Trablusgarp el-

den giderken muhalifler sevinçlerinden mebusan salon ve koridorlarında hora teptiler. Sonra da muvafıklar Harb-i Umumi'yi alkışlarla kabul ettiler.

Gazeteler bir şey yazmıyorlarsa da mukarriplerimden işitiğime göre, mebus efendilere vagon işleri gibi külliyetli temettüler de temin ediliyormuş. Milletin hayatına taalluk eden mesailin en mühimini murakabe-i milliyeye memur olanların bir ticaret, hem de adi, nameşru bir ticaret şekline, hâline ifrağ etmeleri de gösterdi ki ben, usûl-i meşrutiyetle idare edilmek için iktiza eden rüşd ve sedadı milletimin henüz ihraz edemediğini tahmin etmekte hiç de hata etmemişim."

MAHİR SAİD BEY (1880-1949)

Değerli hatıratından pasajlar aldığımız Mahir Said Bey, 1880'de Ankara'da dünyaya gelmiş, 4 Ekim 1949'da 69 yaşında Ankara'da vefat etmiş ve Ankara Cebeci Kabristanı'na defnedilmiştir.

Asker, siyaset adamı, müellif ve öğretmen olarak çok yönlü bir münevver olan Mahir Said Bey, İttihat ve Terakki Fırkasına olduğu kadar, II. Abdülhamid'e de muhalif olmakla tanınmıştır. 31 Mart Vakası hakkında görüş ve kanaatine sırf bu özelliği sayesinde naçiz eserimizde yer verdik. Ancak eseri bir bütün olarak okuduktan sonra bu değerli muhalife eserimizde yer verdiğimiz için bizzat memnun olduk.

"Osmanlı tarihinde Meşrutiyet denilen İttihat ve Terakki devri pek ehemmiyetli bir devir sayılabileceği gibi, diğer devirlerin temadisi ve netice-i tabiyesi de addolunabilir. Bu itibarla ehemmiyeti hadd-i layığına çıkarılır.

1908-1918 seneleri arasına sıkışan vakayı pek mühim ve müthiştir. Abdülhamid'in bir atalet-i hassası ile otuz küsur sene öylece sürüklediği yani pek büyük vartalara uğratmaksızın yaşattığı Osmanlı İmparatorluğu, meşrutiyetin ilanından sonra parçalanmaya başladı.

31 Mart Vakası Meşrutiyet tarihinin bir dönüm noktasıdır. İttihat ve Terakkinin iflasını ilan etmişken o esnada başka bir teşkilat olmaması yüzünden cemiyetin cebren ve kahren mevki-i iktidarda kalmasını tesis ve senelerce idame ettiği idare-i örfiyye ve divan-ı harpler ile doğan hürriyetin kaybolmasına sebebiyet vermiştir.

Ehemmiyet ve vahamet-i netayici bunca felaketlerle tahakkuk eden 31 Mart askerî isyanı tetkik olunurken evvelemirde Osmanlıların 10 Temmuz 1324/1908 inkılabından evvel ne hâlde olduklarını bilmek icap eder.

Abdülhamid'in saltanatı büyük sarsıntılara maruz kalmakla beraber Rus Muharebesi'nden başka, otuz bu kadar senenin en büyük vakası, malum olduğu üzere Yunan Harbi'dir. Bu da az bir zamanda ve muvaffakiyetle hitam bulduğu için milli hayatta derin bir aksülâmel yapmıştır. Öyle olmasına rağmen halk hâlerinden hiç de memnun değildi. Maddi ve manevi birçok sıkıntı Osmanlıları yeis ve nevmidi içinde bırakmıştı. Nassın her tabakası padişahından son ferdine kadar hep bu illetle maluldü. Vaka, keyfiyet devr-i Hamidiye ait olmayıp hastalık, eski tedavi tarz-ı ilmî olmaktan uzak olduğundan eski devirlerde kendini göstermişti. Fütuhât devirleri, Osmanlıların askerlikte olduğu kadar diğer cihetlerde de muasırlarına mütefevvik, hiç olmazsa müsavi oldukları devirlerdir. Sonraları berikiler terakki sahasında ilerledikleri hâlde, ecdadımız tevakkufat mefahir-i maziyetlerini yâd ve tezkârda sebat ettiler. Bu yüzden Avrupalılar ile aramızda ayrılıklar, başkalıklar ve aleyhimize değişiklikler hâsıl oldu.

Hayati ve iklimî şeraitin bundaki tesiri tabii ve katidir. Asker olarak yetişmiş ve askerlik ile büyümüş ve refah ve muvaffakiyet temin etmiş bir cemiyet, bunun tevakkufu ile elbette zarurete düşer. İdare başındakiler, Osmanlıların medeniyet ve iş sahasında da muvaffak olacak bir idare ve terbiye tarz-ı taharri ve tatbik edecekleri yerde, fütuhâtın verdiği geçici refah içinde zevk ve sefahatlerinde devam ettiler. Avrupa'nın gidi-

şini ve terakkisini asla nazar-ı dikkate almadılar. Din ayrılığı-
nın tesiri ile Garp'a yüksekten bakmakta ısrar ettiler.

Matbuatın esas vazifesi irşat iken bizimkiler mesela devr-i
Hamidiyeyi methederken dalkavukluğu, Avrupa'ya faikiyeti-
mizi iddiaya kadar vardırıdılar. Türklerin gözünü açacak, ha-
yattaki muvaffakiyetleri için kendilerine rehberlik edecek bu
unsurların gaflet ve cehaletlerinde saplanıp kalmaları, halkı
fakru zarurete, yeis ve nevmidiye atmıştır.

Son devirlerin içtimai hayatlarını düşünenler, bir tarafta
sarayı ve ekâbir-i memurunin müreffeh ve mağrur şeklini; di-
ğer tarafta ahaliyi, küçük memurları ve askerleri istila eden
zaruret ve sefaleti görmekte gecikmezler. İlk padişahlar, mu-
vaffakiyetin verdiği şeref halesi içinde esasen müreffeh olan
ahaliye daha büyük ve sevimli görünürlerdi. Kuvvet ve saa-
detlerini padişahıtan alan ulema sınıfı ise padişahlara dinî bir
hüviyet izafe ederek onları halka lahuti bir şekilde göstermek-
te kusur etmediler. Bu suretle padişahlar halk nazarında bü-
yüdükçe büyüdüler.

Fakat bu indî büyüklük ne kadar olursa olsun, halkın akıbet
düştüğü sıkıntılı hayatta gözünü açmasına mâni olmaktı. Fık-
ra-yı ahali aciz ve sefalette puyan iken sarayın ve mensubinin
refah ve sefahati artık sıkıntılarına müsebbip addettiği yüksek
makamlara karşı onda kin ve adavet uyandırdı.

İhtilal her vakit böyle sebeplerden doğar. Fakat bizde Yeni-
çerilerden tutunuz da Kabakçı Mustafalara, Patrona Halillere,
Fehmilere, Kaba Sakallılara, Memduhlara ve Bozcaadalılara,
Hamdi ve Hazım Çavuşlara, Talat ve Nâzım Beylere, Enver ve
Cemal Paşalara kadar bir sürü akılsız ve izansız adamın mut-
tasıl hayat-ı devletle oynamaları, halkın böyle bir halet-i ruhi-
yeyle düşürülmesi seyyiesidir. İhtilal tarihini yazanlar, onların
vakayisini zikir ve amillerini kayıttan ziyade derin ve içtimai
sebeplerini taharri ile muvazzaftırlar. İhtilaller vücud-ı beşere
arız olan hastalıklara teşbih olunursa, mazarratlarının izalesiy-
le bir daha nüksetmemelerini temin için hastalık sebeplerinin
yolu ile teşhisi ve ona göre tedavisi lâzımdır.

Osmanlılar, Abdülhamid devri sonunda eski içtimai hastalıklarını mütezayiden muhafaza etmekte idiler. Zaruret ve sefaletin artıp gitmesi, millet ile hükûmet ve saltanat arasının bu derece açılması, bu müzmin hastalıkları had bir şekle sokmuştu. Osmanlıların bu yeis ve nevmidilerinde başka sebepler yok değildir. Harici sebepler de şüphesiz tesir icrasından hali kalmıyordu. Avrupa bizim görmek ve öğrenmek istediğimiz sinai ve iktisadi sahalardaki azim terakkileri sevk ile mamulat ve masnuata mahreçler araştırırken tabiatıyla ilk önce mühmel Osmanlı vatanı göze çarpıyordu. Şu ve bu mühim parçalarımız zaman zaman elimizden alındığı gibi, piyasamızı istila eden bu mamulat ve bu masnuat, mevcut ve iptidai sanayimizi felce uğrattı. Maddi ve manevi tesisleri mütemadiyen artan bu harici sebepler, bu suretle hüznün ve kederimizi artırdı.

En büyük tanınan rical-i devlet, bütün bunlara karşı yapılacak şeyin, devletin hayatını biraz daha arttırmaktan ibaret olduğunu itirafa koyuldular. Avrupalıların 'Kurtuluşu yoktur. Şu devleti elli sene daha yaşatmak büyük bir muvaffakiyettir.' gibi aciz ve meskenet sözleri ağızdan ağza dolaşmaya başladı. 'Bu devlet esasen mahkûmu fena' olunca niçin ve neden buralarını soran, anlayan yoktu. Nitekim İttihatçılar da 'Bu devlet zaten batacaktı. Hiç olmazsa bizim elimizde batsın!' dediler ve o suretle teşfiye-i sadra (iyileştirme) koyuldular.

31 Mart Vakası'nın içtimai sebebi milletteki inkisar-ı amele matuf olunca İttihat ve Terakki Cemiyetinin bundaki mesuliyeti tabii ve azimdir. Çünkü bu cemiyet inkılabın tevhit ettiği amal-i milliyeyi yerine getirmekle mükelleftir.

Maatteessüf getirmediği gibi, eski hayratı da yıktı.

Murad Bey merhum *Tatlı Emeller Acı Hakikatler* adıyla kaleme aldığı eserinde 31 Mart Vakası'nda İttihat ve Terakki Cemiyetini vakanın mürettibi olmakla itham ediyordu.

Bizce İttihat ve Terakki 31 Mart'ın mürettibi değil, müşeddeditir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti yalnız bu vaka ile değil, mülk ve milletin son rubu-i asırda uğradığı felaketlerle o kadar alâ-

kadardır ki kendisinden uzun uzadıya bahsetmek bu noktadan da vaciptir.”

Görülüyor ki İttihat ve Terakki Fırkasına muhalif olan parlamenter dahi, Abdülhamid bahsinde Padişah’ı “yalnız adam” sıfatıyla ele alarak Yıldız ile Babıali parlamentosunu ayrı ayrı yorumlarla değerlendirip imparatorluğun bölük pörçük bir çürük idare ile yöneltildiğini ısrarla savunan bir kalem kullanmıştır.

Böylesi kalemler pek çoktur ve hemen hemen hepsi de tornadan çıkmış misali aynı görüşü, aynı fikri savunmuşlar ve günümüzdeki uzantıları da aynı tutumlarını devam ettirmektedirler.

IRKİ HESAPLAR VE YARINLARIN SERDENGEÇTİLERİ

Osmanlı İmparatorluğunu batırmak da değil, tamamen yoklara göndermek isteyen emperyalistler, yıllarca uğrunda savaşmışları emperyalizmden edindikleri bilgi ve tecrübe ile böylesi karmaşık hareketlerde en müessir ilacın doğrudan “ırkçılık” hareketi olduğunu görmüşlerdi. Hükmettikleri ülkelerde bu ilacın hayli işe yaradığını bizzat gördüklerinden bu taktik, Osmanlılara karşı da uygulanacaktı ve zaten öyle de olmuştur. Mesela, Osmanlıdaki harekette yeminli bağlantılar zaman içinde Osmanlıya sadık unsurların karşısına dikilen yeminli bir gizli teşekkül, normal kuvvetlerin dikkatlerini çekmeden gizli ve yeminli bir cemiyetin meydana gelmesinde süratli hareket ile her geçen gün daha köklü, daha güçlü bir cemiyet durumuna gelmeye başladıklarında, tabii olarak yabancı kaynaklardan da istifade etmişlerdi. Balkan komitacılığı, Mason locaları ve Büyük Fransa İhtilali, vs. onların başlıca istifade ettikleri ana kaynaklar olmuştur.

Nitekim aynen Mason Locaları gibi “özel yeminli” merasimler, cemiyet mensuplarını daha gizemli bir duruma getirmiş ve böylece cemiyete bilhassa “asker-sivil” gençlerin rağbeti ziyade olmuştur.

Ancak ince eleyip sık dokumadan kimseyi aralarına almamaktaydılar. Çatıları altına aldıkları yeni üyelerini gayet titizlikle inceliyor, muhtelif kademelerden geçirdikten sonra kendisini benimsiyorlardı. Fakat bu tam bir güven olmayıp cemiyette kaldığı müddetçe devamlı denetlenmekteydiler. Ancak bir kademedен ve yeminden sonra herhangi bir üye ayrılmayı sadece düşündüğü zaman bile kendi ölüm fermanını imzalamış demektir.

Fethi Okyar Bey, bu hususta şu değerli notu düşmüşlerdir ki aynen aktarıyoruz:

“İttihat ve Terakkide milli olan ve olmayan unsurlar elbette vardı. Fakat muhakkak olan şuydu: İttihat ve Terakki belki o günün şartları içinde açıkça ifade edilmesi imkânsız ve hatta başındakilerin de felsefe ve fikir düzeniyle ifade edemeyecekleri şekilde Türk milliyetçisi idi. Nitekim iktidarın ikinci yılında Türk Ocaklarını kurdu.”

Cemiyete kabul edilmek için uygulanan yenim merasiminde, bayrak üzerine konmuş Kur'an-ı Kerim'e el basılarak tekrarlanan yeminin metni aynen aşağıya alınmıştır:

“Dinim, vicdanım, namusum üzerine yemin ederim ki esas maksadı kanun-ı esasinin (anayasanın) tam tatbiki ile milletin meşru hürriyetinin cins ve mezhep farkı olmaksızın temini ve bütün Osmanlıların birleşmesi ve yükselmesi olan İttihat ve Terakki Cemiyetine bu andan itibaren dâhil oldum.

Esas meşgalesi, milletin ve memleketin yükselmesine çalışmak olan Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyetinin yükselme ve saadetini her şeye hatta canıma tercih eylediğime tekrar dinim ve namusum üzerine yemin ederim.

Bu mukaddes maksat uğruna zulüm ve istibdat pençesine düşerek en ağır işkencelere uğrasam da gayemden ayrılmayacağıma ve verilecek sırları muhafaza edeceğime, cemiyetin vereceği vazifeleri yerine getirmekte tereddüt etmeyeceğime ve kanun-ı esasiye ölüncüye kadar sadık kalacağıma tekrar dinim ve namusum üzerine yemin ederim.

Şayet namusum üzerine söz verdiğim hâlde ihanet edecek olursam, alçaklık edenleri nerede bulunursa bulunsun takip edecek cemiyet zabıtasının yerine getireceği idam cezasına karşı şimdiden kanımı helâl ederim. Vallah, billah.”

Kendileri de İttihatçı olan Fethi Okyar Bey’in daha enteresan olan bir açıklamaları daha var ki sırf bu açıklamalarını dikkate alacak olursak Sultan II. Abdülhamid Han’ın niçin her daim endişeli ve vesveseli olduğuna asla şaşmamak lâzımdır! Okuyalım ve görelim:

“İttihat ve Terakkide milli olan ve olmayan unsurlar elbette vardı. O şartlar içinde fikriyatçıları ve müesseseleri olmayan ve gizli çalışan bir cemiyetin başka kaynaklardan ilham alması çok tabii hatta zaruri idi. Nitekim bu kaynaklar, Balkan komitacılığından Mason localarına kadar uzanan zikzaklar içindiydi. Fakat muhakkak olan şuydu: İttihat ve Terakki belki o günün şartları içinde açıkça ifade edilmesi imkânsız ve hatta başındakilerin de felsefe ve fikir düzeniyle ifade edemeyecekleri şekilde Türk milliyetçisi idi. Nitekim iktidarının ikinci yılında Türk Ocaklarını kurdu.

Bizler o zaman, Paris’teki merkezin siyasi yapısını ve kadrosunu bilmiyorduk. Bu kadronun çağdaş siyasi, sosyal, ekonomik fikirleri kavradığını hatta bunlar üzerinde ayrı düşüncelere sahip olduklarını gördük.

Nitekim Prens Sabahaddin’in temsil ettiği âdem-i merkeziyet (imparatorluğun konfederasyon hâlinde idaresi) fikri ile merkezî devlet görüşünü temsil eden Ahmed Rıza Bey grubu, iki ayrı kutup idiler.

Bizler, daha alışılmış ve benimsenmiş olan merkezî devlet görüşünde toplanıyor, bir bakıma, başka sistemleri tartışabilmenin uzağında bulunuyorduk. İkinci Meşrutiyet’i ise bu görüşü temsil edenler, ordunun olaylara fiilen girmesi ile sağlıyorlardı.

10 Temmuz 1324’te (23 Temmuz 1908) vatanın genel manzarası buydu ve artık her derde şifa gibi benimsenmiş meşrutiyetin ilanı kaçınılmaz vaka hâlinde karşımızda idi.

Verdiğimiz karar gereğince saray ve Babıali'nin vereceği kararı beklemeden, İttihat ve Terakki olarak Selanik, Manastır, Kosova, Üsküp ve bu merkezlere bağlı yerlerde meşrutiyeti ilan edecektik."

MEŞRUTİYETİN İLAN EDİLİŞİ

"10 Temmuz 1324 (bugünkü takvimimizle miladi ve Rumi takvimler arasında on üç günlük farkla 23 Temmuz 1908) Perşembe günü meşrutiyeti ilan ettik.

Evet, uğrunda bunca emek verilmiş hatta başka ülkelere nispetle mahdud da olsa kan dökülmüş fakat her şeyden önce vatanın içinde bulunduğu bin bir dertten kurtuluş çaresi olarak benimsediğimiz meşrutiyeti ilan etmiştik.

Biz bu sevinç içinde, Selanik'te daha sonra Hürriyet Meydanı adını alan hükûmet konağı önündeki parkta coşkunluk içindeki nümayişleri gururla seyre hazırlanır ve İstanbul'un ne diyeceğini merak ederken Umum Müfettiş Hüseyin Hilmi Paşa, İttihat ve Terakki Selanik Merkez Reisi olduğunu bildiği Manyasizade Refik Bey'i özel olarak çağırttı ve Sultan Hamid'in bizim ilk beyannameleri sokaklara yapıştırdığımız ve merkez olarak bölgeye meşrutiyetin ilan edildiğini telgraflarla bildirdiğimiz saatte aynı kararı aldığını haber verdi."

TECRÜBELİ HÜKÜMDAR KOMİTACI AÇMAZINA DÜŞMÜYOR

"O anda, hep beraber olduğumuz ve daha sonra vatanın kaderinde söz sahibi olacak Enver, Mustafa Kemal, Cemal, Kâzım Karabekir ve diğer arkadaşlarla derin bir 'Oh!' çektik, rahatladık. Mukavemet görebilirdik ve kuvvet hâlâ Sultan Abdülhamid'in elinde idi hatta başarısızlığa da uğrayabilirdik. Demek ki Padişah uzun saltanat devrinin tecrübesiyle olaylar bu doğruya eriştikten sonra kardeş kanı dökülmesini istememişti."

ALATİNİ KÖŞKÜ'NDE ÖĞRENİLEN GERÇEK

“Şimdi buraya bir nokta koyacağım ve safhalarını daha ilerde anlatacağım bir yere, Sultan Hamid’in tahttan indirilmesinden sonra getirildiği Alatini Köşkü’nde muhafızı olarak yanında bulunduğum günlere geleceğim.

Bir sohbetimiz sırasında söz meşrutiyetin ilanına temas edince Sultan Hamid şunları söylemişti:

‘1876 Kanun-ı Esasi’si (anayasası) zaten kaldırılmamıştı. Rus Harbi dolayısıyla bazı maddelerinin tatbiki, bu arada Mebusan Meclisinin toplantısı tehir edilmişti. Bu sebeplerin hâlâ mevcut olduğunu zaman gösterecektir. Meşrutiyetin esasında sihirli bir mevcudiyet olmadığını, tatbik için müsait şartlar mevcut olmazsa keşmekeş (kargaşalık) unsuru olabileceğinin idraki içinde bekliyordum. Israrla istenildi ve bu talep, memleketi kana bulamaya istidat gösterince ilga edilmemiş, tehir edilmiş faaliyetin başlamasını irade ettim. Şimdi hep beraber hadısı takip edeceğiz.’

Nitekim ancak bu açıklamadan sonra 23 Temmuz 1908’de bütün imparatorluğa, bu arada Rumeli-i Şahane Müfettiş-i Umumiliğine tebliğ eden irade-i tacdarinin manasını anlayabildim. Metin aynen şöyle idi:

‘Tesis-i celil-i cenab-ı hilafet penahi olan kanun-ı esaside suret-i teşkili beyân olunan Meclis-i Mebusanın içtimaya davet olunması.’

Bugünkü dilimizle karşılığı ‘Padişah ve halifenin getirdiği anayasaya göre kurulacak Millet Meclisinin toplantıya çağrılması.’

Sultan Hamid bu bildiri ile anayasa ve parlamenter rejimin kendi eseri olduğunu anlatmak istiyordu. Neden 32 yıl askıda kaldığı mevzusu için de dayandığı görüşler vardı ve diyeceğim ki ömrünün sonuna kadar bu gerçekleri muhafaza etti.”

İTTİHAT VE TERAKKİ'NİN MUTLAK HÂKİMİYETE GEÇİŞİ

İmparatorluk âdeta kabuk değiştirmekte ve bu durum açıklıkla görülmekteydi. Mesela, senelerce Sultan II. Abdülhamid'e başkâtiplik yapmış olan Tahsin Paşa, vazifesinden ayrılmış; Pa-dişah'ın yakın hizmetkârlarından olması hasebiyle nüfuzunu şahsi menfaatine de kullanarak hayli dünyalık yapmış olan İzzet Hulusi, mevcut durumu kendisi açısından tehlikeli bularak arkasında bir mektup bırakıp gizlice bir İtalyan vapuru ile ülkeyi terk etmişti.

Bu kargaşa içinde Mithat, Şükrü, Talat, Cavit, Rahmi, Cemaleddin, Hafız Hakkı Bey ve Fethi Okyar Beylerin, İstanbul'a gönderilmeleri kararı alınmıştı. Ancak Talat ayrıca kısıdan hedefe varma azmindeydi ve şu öneride bulunmuştu:

"Cemiyet, mesuliyeti omuzlamalıdır. Artık halkın itimat ve itibarını temsil eden bir siyasi mevcudiyet olarak resmen sahneye çıkmalıyız. Evvela cemiyetin merkezinin Selanik olduğunu ve bütün muhaberelelerin bu merkezle yapılacağını, direktiflerin sadece merkezden verileceğini tamim edelim ve muhatabin biz olduğumuzu hükûmete de bildirelim."

Nitekim önerisi ekseriyetle benimsenince İspanya Otelinin iki katını umumi merkez tanzim ederek durumu İttihat ve Terakki teşkilatı başta olmak üzere, Sadrazam Said Paşa'ya bildirmişlerdi.

Meşrutiyetin ilanından on gün sonra, 4 Ağustos 1908'de Said Paşa istifa etmiş ve Kâmil Paşa yeni hükûmeti kurmuştu. Fakat "Düşenin dostu olmaz." darbimeseline kesinlik kazandıran şu utanç verici vaka, 31 Mart Vakası'ndan hemen sonra vuku bulmuştur: Said Paşa, Sultan Hamid'i tahtından indirme kararı alan senato ve Millet Meclisi kurulu ve Meclis-i Milli ismini alan genel kurula başkanlık edecek ve hatta yıllarca ekmeğini yediği efendisine, tahttan indirilmeyi kendisi teklif edecekti.

Bu meyanda Makedonya'da ıslahat yapmak görüntüsü içinde Rumeli'de ikinci bir devlet hüviyetindeki Almanya, İngil-

tere, Rusya, Fransa, Avusturya, Macaristan ve İtalya kontrol heyetlerinin sahte vazifelerine tek kalemde son verildi. Fethi Okyar Bey bu başarılı sonuç için şu değerli kaydı düşmüşlerdir:

“Zannediyorum ki İttihat ve Terakkinin daha çok mahal-
li teşebbüslerle aldığı ilk ciddi netice budur. Böylelikle cemi-
yet, memleket meseleleri üzerinde söz sahibi olduğunu ispat
ediyordu.”

Seri tayinlerde Selanik Merkez Heyeti başkanlığına getirilen Fethi Okyar Bey, hâdiseleri gayet mahirane şekilde değerlen-
direbilme kabiliyetine haizdi. Ne var ki böylesine zeki ve ön-
sezisi kuvvetli Okyar Bey, sıra azınlıklara yani gayrimüslimle-
re gelince, mantıktan ziyade hisleriyle düşünme bedbahtlığına
düşmekten kurtulamamaktaydı. Mesela, memlekette okur-ya-
zar azlığı bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla vilayet, sancak ve
kazalarda doktorluk, eczacılık, veterinerlik hatta mahdud ol-
masına rağmen, mühendislik meslekleri Türk ve Müslüman
olmayan Rum, Ermeni ve Musevilerin ellerindeydi. Bunlar din,
ırk, mezhep, milliyet farkına bakmaksızın Osmanlı olduklarını
ısrarla ilanlarına rağmen, teşkilat için müracaat edenlerin ara-
sında Türklerden gayrisi olmayıp duruma üzülen Fethi Okan
Bey, üzüntüsünü Talat Bey'e açınca şu cevabı alır:

“Onları Türklüğe bağlamanın zamanı da fırsatları da heder
olmuş. Şimdi hepsi kendi ırk, din, milliyet ve cinsi için didini-
yor. Bunu da bizlerin sırtından yapıyor. Biliyorum ama elden
ne gelir? Sabredeceğiz ve hakikati görerek kendimize gelece-
ğiz. Dur hele bakalım. Şu köprüleri geçelim. Bizden önce, on-
lar bizi terk edecek.”

Şimdi bu durum, bitaraf ve mantıki olarak dikkate alın-
cak olursa, acı bir gerçek açık olarak kendini gösterir. Mesela,
Türklük ve Osmanlılık başka başka unsurlardır. Türk adı bir
ırkı temsil eder, Osmanlı ise bir hanedanı. İmparatorluğu tem-
sil eden ise, Hz. Allah'ın inayeti ve kılıcının hakkıyla Konstan-
tiniye'yi fetheden ve bin yıllık bir imparatorluğu yıkarak ye-
rine kendi imparatorluğunu tesis eden emsalsiz bir hanedan
olup, Türkler de diğer tebaa ve kavimler gibi mezkûr impara-

torluğun bir unsurudur. Hâl böyle iken Türklüğü kabul etmeyen unsurları yabancı ve hain saymak, yanlışın en büyüğüdür. Osmanlının dağılma döneminde diğer kavimler gibi Türk tebaa da isyan bayrağını açmış ve Osmanlıya başkaldırmasıyla birlikte, tebaadan bazı kavimlerle birlikte illegal faaliyetlere girişmiştir ki İttihat ve Terakki Fırkasını kuranlar arasında Yahudi ve Ermeni unsurlar da vardır.

Osmanlıyı yıkan ve ülkeyi de değil, koca imparatorluğu ele geçiren İttihat ve Terakki Fırkası, Genç Osmanlılar ve Jön Türklerin devamı olarak varlık göstermiş ve imparatorluğa tamamen hâkim olduktan sonra ise kendi menfaatleri için tehlikeli buldukları Ermenileri tamamen dışlayarak bir şekilde ortadan kaldırmış ve bu işlem esnasında “bir buçuk milyon Ermeni” kaypak bir siyasetin kurbanı olup gitmiştir.

İttihat ve Terakki Fırkası, Türk adını kullanmış ve kendine paravan yapmış bulunan ayrı bir kavmin eseridir ve Ermeni kıyımında baş sorumlu konumundaki bu kavim, günümüzde dahi Türkiye’nin siyasi kaderi üzerinde varlık gösterebilmektedir. (22 Kasım 2013, Cuma)

Dolayısıyla Selanik Türklerini bu kategorinin dışında tutmak sadece görev değil, aynı zamanda kesin zaruridir. Zira bilhassa Selanik ve Trakya Türkleri, bu iblislerin tesirinde kalarak yok yere Ermeni düşmanı olmuşlardır. Aslında ne Türklerin Ermenilere ne de Ermenilerin Türklere karşı hiçbir köklü düşmanlığı yoktur ve buna tarih şahittir.

Osmanlı hanedanı Kayı aşiretinden meydana gelmiş bir Türk boyu olmasına rağmen Selanik menşeyli bir kavmin kendi milli çıkarları uğruna muhtelif usûller ve siyasi manevralarla Osmanlı hanedanının Türk asıllı olmadığını ve tam aksine, melez bir zürriyetin ürünü olduklarına bütün milleti inandırmışlar ve rahatlıkla satın alabildikleri bazı sütsüzlerin kanalıyla Osmanlıyı kademeli şekilde yavaş fakat emin adımlarla neticeye doğru sürüklemişlerdir. Böylece Yeni Osmanlılar, Jön Türkler ve İttihat ve Terakki Fırkası malum Selaniklilerin yani Siyonistlerin ideal edindikleri amacı gerçekleştirmişlerdi ki bu

büyük İsrail ideali idi. Öyle ki Musevilerin dahi asırlara dayanan hayallerinin fevkinde bir sonuç elde edilmişti ve bunun gerçekleşmesinde bilhassa İngiltere'nin rolü büyük olmuştur.

Ne var ki Sultan II. Abdülhamid Han ve Osmanlı Ermenileri, hâlâ günümüzde dahi (22 Kasım 2013, Cuma) Batılı emperyalistlerin uykularını kaçırmakta berdevamdır. Çünkü merhum Ulu Padişah ile Osmanlı Ermenileri hâlâ manevi varlıklarını bir şekilde sürdürmektedir. Bir gün muhakkak gerçeklerin meydana çıkmasından ve Hz. Allah'ın adaletinin yerini bulacağından feci şekilde korkmaktadırlar. Çünkü yarınlar hiçbir zaman uğursuzların olmamıştır.

II. ABDÜLHAMİD HAN VE GAZİ MUSTAFA KEMAL PAŞA

Fethi Okyar Bey'in aynı eserinin 28-29. sayfelerinde, benim hassasiyet gösterdiğim noktalara temas eden önemli pasajlar mevcuttur. Aynen aktarıyorum:

“Kâmil Paşa hükûmeti başta asayiş olmak üzere birçok derde çare bulamıyordu. Acı hakikatler de ardı ardına sıralanmaya başlamıştı. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu geçici kaydıyla Berlin Anlaşması'na göre idaresine bırakılmış olan Bosna Hersek'i resmen işgal etti. Uzun zamandır dinmez sızı hâlinde süren Girit Adası Mahalli Meclisi Yunanistan'la birleşme kararı aldı. Hiç olmazsa şekil olarak bize bağlı olan Bulgaristan tam istiklâlini ilan etti.

Hâlbuki bizlerin çoğu meşrutiyeti ilan edip parlamenter rejime döndüğümüz zaman Avrupa'nın elini bize uzatacağı zannında idik.

Arap asıllı 60 mebus, Halep Mebusu Nafi Paşa'nın başkanlığında toplanarak birlikte hareket etme kararı almıştı. Rum ve Ermeni mebusları da onları takip ettiler. Gazeteler birbirini kovalıyor, çıkıyor, batıyor, sayısız cemiyetler kuruluyordu. Nümayişlerin ardı kesilmemişti.”

Evet, payitaht İstanbul için için kaynamakta ve gelecekte daha da kötü günler gelmesinden korkulmaktaydı. Nitekim durumun vahametini idrak eden İstanbul teşkilatı, Fethi Okyar Bey ve arkadaşlarını o yılların başkentine davet ederler. Böylece Manyasizade Refik Bey'le birlikte İstanbul'a gelen Fethi Okyar Bey; Dr. Nâzım, Dr. Bahattin Şakir, Bedri (sonradan umum polis müdürü), İsmail Canbolat (sonradan Dâhiliye nazırı) hep birlikte, Sadrazam Kâmil Paşa'yı ziyaretle cemiyet olarak istediklerini bildirmeye karar vermişlerdi.

Mezkûr heyeti sükûnetle dinleyen Kâmil Paşa, asayiş korumak bahsinde heyetin arzularına tamamen katılmakla beraber olan bitenden İttihat ve Terakki olarak Okyar Beyleri mesul tutmuş ve gerekli tedbirleri cemiyetin alması gerektiğini söylemiştir.

Fethi Okyar Bey, Sadrazam'ı haklı bulmuş ve mezkûr esrinde şu kaydı düşmüşlerdir:

“Nitekim asayiş korumak bahsindeki arzularımıza tamamen katılmakla beraber, olan bitenden İttihat ve Terakki olarak bizi mesul tuttuğunu ve tedbirleri bizim cemiyet olarak almamız gerektiğini anlatmak istedi.

Bir bakıma haklı idi. Çünkü sokağa dökülenler veya olan bitenlere tecessüsle katılanlar, mütemadiyen bizim lehimize nümayiş yapıyorlardı. Başkaca muhatap da yoktu.”

Türklerin dışında kalan diğer kavimlerin hemen her icratları çarşaf çarşaf meydanlara seriliyordu da sıra Türklere, daha doğrusu İttihatçılara gelince ses soluk kesilmekteydi ki hâlâ öyledir. (23 Kasım 2013, Cumartesi)

Sırası gelmişken, Allah rızası için şu hususu da zikretmek isterim: Fethi Okyar Bey her ne kadar İttihatçı ise de vicdan hanesi siyasi inancının dışında kalmakta; namuslu, mert ve inançlı bir asker olarak en az merhum Cemal Paşa kadar muhaliflerin de sevgi ve sempatisini kazanmış gerçek manada bir Türk Subayı idi. Mertlik, dürüstlük ve sadık bir arkadaş olması hasebiyle Gazi hazretlerinin de sevgi ve dostluğunu kazanmış bir şahsiyetti. Okyar Bey'in bu yönünü sabık Padişah'a muha-

fızlık yaptığı dönem içinde görebilmekteyiz. Sabık Padişah'ın tahtından edilmesinde başka başka parmaklar olduğunu biz-zat keşfettiğinde, herhangi bir siteme dahi tenezzül etmeden doğru olan her ne ise onu esas alarak hak yolundan hiç mi hiç taviz vermemiştir. Gerçi, bilhassa Ermenilere karşı aşırı duyarl-ı olmasına rağmen yine de takdire şayan yönleri ağır basmak-tadır. Zaten Cemal Paşa dışındaki İttihatçıların Ermeniler ko-nusunda sabit fikirli olmaları yetiştirilme tarzlarıyla bağlantılı bir durumdur ve Siyonistlerin bu husustaki rolleri pek büyük olmuştur ki ileriki satırlarda bu husus daha detaylı işlenmiş-tir. Okuyacağız ve göreceğiz.

GAZİ HAZRETLERİ II. ABDÜLHAMİD'İ SAHİPLENİYOR

1920'li yıllarda merhum Sultan II. Abdülhamid Han, her eli kalem tutan tarafından yerden yere vurulmaktaydı. Gazi haz-retleri ise bu durumdan memnun değildi ve bir şekilde du-ruma el koyabilmek için münasip bir an kollamaktaydı. Kol-lamaktaydı diyoruz zira o tarihlerde Osmanlı hanedanından herhangi bir sıradan şehzade dahi hiçbir surette müspet ola-rak değerlendirilemezdi.

Dolayısıyla, herhangi bir yanlışa düşerek telafisi gayr-ı kabil bir duruma sebebiyet vermekten çekinmekteydi. Ancak Gazi hazretlerinin arzu ettikleri fırsat kendiliğinden zuhur etmiş ve böylece o büyük insanın vicdan hanesini rahatlatmıştı.

Durum aynen şuydu: Gazi hazretleri, Osmanlı Devleti'ni A'dan Z'ye tetkik etme fırsatını bulduğu zaman, İttihatçıların asıl hedeflerinin Osmanlı Devleti olduğunu açıkça görmüş, İt-tihatçılardan da onların güç aldıkları Mason teşkilatından da sessizce uzaklaşmıştı. Nitekim aynı durumu Enver Paşa da görebilmiş ve akıllara durgunluk veren bir açıklamada bulun-muşlardır ki değil günümüz nesilleri, önceki nesillerde dahi mezkûr açıklama hakkında bilgi sahibi olan pek az insan mev-cuttur diyebiliriz.

Meşhur *Derin Tarih Dergisi*'nin 18. sayısının hediyesi olarak Eylül 2013 tarihinde okuyuculara sunulmuş bulunan mevzu-bahis metin *Görünmeyen İnkılap* adıyla *Büyük Doğu* mecmuasında tefrika edilmiştir. Mezkûr kitapçığın yazarı ise Milis General Cevat Rifat Atilhan'dır (1892-1967).

Filistin-Suriye Cephesinde - Kahramanlar ve Hainler adlı kitap-çığında, tarihimiz açısından gayet önemli bir açıklama olan Enver Paşa'nın gerçeklere dayanan itirafı diyebileceğimiz son derece önemli açıklamasını aynen aktarıyoruz:

ASIL GÜNAHIMIZ SULTAN HAMİD'İ ANLAMAMAK

Enver Paşa henüz idealist bir Osmanlı subayıyken “büyük Turan” gibi erişilmesi pek zor ve hatta tam manada bir hayal olmaktan ileri geçilemez bir fanteziye sahipti. Onun bu yönünü son derece iyi bilen ve bu idealist subayın bu yönünden istifade ile Osmanlının sonunu getirme çalışmalarına hız veren güç odakları, mezkûr subayın Osmanlıda son derece sevilen bir kahraman mertebesine eriştirilmesi ve kendine olan inancının daha da güçlendirilmesi için muhtelif usûllerle kendisine yardım edilmesini elzem görmüşlerdir. Enver Paşa'nın inişli çıkışlı ve her şekilde de fırtınalı geçen hayatı kendisine ne öğretmişse, gelin bunları Milis General C. Rifat Atilhan'ın bizzat şahit bulunduğu bir Enver Paşa konferansı esnasında şahsen Enver Paşa'nın kendi ağzından çıkan acı bir itirafından öğrenelim. Buyurun okuyun:

“Mersinli Cemal Paşa merhum beni de yanına alarak müşarünileyhin (Enver Paşa'nın) Ortaköy'deki yalısına gittik. Yıkılan bir saltanatın henüz yerlerinde yeller esmiyordu ama bu koskoca yalıda yaşayan bütün insanların yüzlerinde aşikâr bir meysusluk ve ümitsizlik okunuyordu.

Allahu Ekber Dağlarında 100.000 Türk çocuğunun canına mal olan cesaretin ve teşebbüsün sahibi, ordu kumandanını çok metin ve sakin bir eda ile karşıladı.

‘Mukadderat, Paşa hazretleri!’

Bu, Enver Paşa’nın ağzından çıkan ilk cümle oldu.

Mersinli Cemal Paşa bir türlü sırnı çözemediği büyük istifhamın ağır yükü altında eziliyor gibi, sabık başkumandan vekilinden soruyor:

‘Paşa hazretleri, bazı hâdiseleri ve malumatı arz etmiştim; seri cevap beklemıştık. Çabuk karar verilmiş ve bize bildirilmiş olsaydı belki bu felaketin önü alınabilirdi. Geç kaldınız!’

‘Hayır, Paşa. Bunlar inanılır şeyler değildi. Gerçi birçok şeyler beklenebilirdi ama bu kadarı değil. Sizden başka bizim Teşkilat-ı Mahsusadan daha mühim malumat da gelmişti. Kudüs’te Aranson adında bir Siyonist’in Nablus’a gönderdiği Avusturyalı bir Yahudi murahhas, orduya münferit (müttefiklerimizden ayrı) sulh teklifinde bulunmuş. Eğer Şeria kıyılarındaki bütün ordular hep birden silahlarını terk eder, İstanbul hükûmetinden alâkalarını keserlerse o zaman Türkiye ile hiçbir alâkası olmamak üzere Suriye hıdivviyetinin kurulmasına İngiliz hükûmeti elinden geldiği kadar gayret edecekmiş.

Filistin’de bir Yahudi devleti ve Hicaz’da bir Haşimi hükûmetini de tanımak şartı ile.’

Enver Paşa ağır bir yük altından çıkmış gibi derin bir nefes alarak koltuğuna gömüldü. Ben salonun en uzak bir köşesinde oturuyordum. Aranson ismi kafamda şimşekler çakmasına sebep oldu. 8. Kolordu Erkân-ı Harbiyesi’ndeyken ölüme sevk ettiğimiz Jozef Tonileri, Abraham Bulumları, Nauma Belkentleri, Simi Simonları, Suzi Libermanları ve daha nice azılı casusları idare eden mağlubiyetimizden sonra, Kudüs umumi valisi olmuştur. Şebeke reisi nerelere kadar elini uzatmış. Görün.

Enver Paşa’nın bir saat kadar süren heyecanlı konuşmasından hafızamda perçinleşen şu cümle:

‘Amalimizin (yaptıklarımızın) hesabını verip mesuliyetini yüklenmeye hazırım! Tarih önümüze muazzam bir fırsat çıkardı. Ondan istifade edebilseydik Turan tahakkuk edecekti. Turan olmadık, viran olduk.’

Durakladı, gözlerini Mersinli Cemal Paşa'nın gözlerinin içine dikti ve teker teker söyledi:

'Bizim asıl günahımız Sultan Hamid'i anlamamak ve Siyonizm'e alet olmaktır Paşam!'

Onun tarihe tevdi (emanet) ettiği bu iki sır yarının bütün muammalarını çözecek birer tılsımlı anahtardır."

BÜTÜN BU İTİRAFLARIN BİZDE BIRAKTIĞI İNTİBA

Bütün bu itirafların bizlerde bıraktığı intiba özetle şudur: Büyük bir ideal, daha doğrusu hülya peşinde, dehşetengiz bir sona duçar olmanın verdiği acıyla kıvranan bir insanın çektiği ağır suç vebali ile itiraflarda bulunarak çektiği acının bir nebze olsun hafiflemesini sağlamaya çalışması.

Dahası "Turan olmadık, viran olduk." tabiri ise koca bir savaşın hazin neticesiyle meydana gelen pek trajik bir durumun bir cümleyle izah tarzıdır ki bu hususta kendilerini ayrıca takdir etmek lazımdır.

Türk tarihinin en renkli simalarından ve istemeyerek de olsa muhteşem bir imparatorluğun sukutuna sebep olan saray damadı Enver Paşa (1881-1922).

Derleme: *Derin Tarih* dergisi arşivi

MUSTAFA KEMAL VE ENVER PAŞA ARASINDAKİ FARK

Gazi Mustafa Kemal Paşa, gerek ordu hizmetinde gerekse siyaset hayatında, hiçbir zaman Enver Paşa'nın elde etmiş olduğu prestiji elde edememiştir. Evet, gerçi millet Gazi hazretlerini en yüksek mevkiye getirmekle ona olan minnet borcunu ziyadesiyle ödemiştir ama Gazi hazretlerine bu bapta hemen hiç kimse yardım elini uzatmış değildir.

Şevket Süreyya Aydemir bu hususta şu enteresan satırları yazmışlardır:

“Zaten şunu açıkça belirtmeliyiz: Birinci Dünya Harbi boyunca hatta Sarıkamış felaketine rağmen Enver Paşa'nın ordu da prestiji hiçbir zaman sarsılmadı. Harp boyunca orduda ona karşı aktif bir çıkış ve kıpırdanışın misali yoktur. Bu neticede onun evvela 1908 İhtilali'nden gelen efsanevi şöhretinin, kazandığı insanüstü saygının, sonra Harbiye nazırlığını ele aldıktan sonra çok kısa bir zamanda başardığı orduyu gençleştirme ve yeniden düzenleme başarısının etkili olduğunu kabul edebiliriz. Şerif Bey'in *Sarıkamış* eserinde bu başarı şöyle dile getirilir:

‘Ordu, yeni bir dünyaya doğdu. Herkese bir çeviklik, bir sürat, bir askerlik geldi. Zabit zabite, asker askere benzedi. Enver, Osmanlı tarihinin ilk defa gördüğü yenileştirici, yetiştirici, çalışan, kati ve azimkâr bir Harbiye nazırıydı.’”¹⁹

Bize öyle geliyor ki Şevket Süreyya Aydemir, yerinde tespitler, karakter tahlilleri ve olumlu değerlendirmeler yapabilecek güçte bir kalem olmasına rağmen, yakın tarihimizden ele aldığı üç değerli şahsiyetin hayatlarını yazmaya kalkışması, onun tam bir seçim yapmasını önlemiş ve böylece onca emek verdiği üç eseri, birbirini tamamlayabilmekten çok uzak fakat kendi dönemlerinde kaleme alındığından yakın tarihimiz açısından hayli değerli bilgiler sunabilmiştir. Yani vakaları anlatım hususunda her ne kadar usta bir kalem ise de karakter tahlili açısından tam aksine, son derece zayıftır.

19 Bkz. Şevket Süreyya Aydemir, *Enver Paşa*, c. 3, s. 74-76.

Atatürk'ün yakın arkadaşı Ali Fuat Cebesoy, Mustafa Kemal ile Enver Bey arasındaki karakter ve mizaç farklarını şöyle izah etmişlerdir:

“Mustafa Kemal'in İttihat ve Terakkinin merkez çevrelerinden uzak tutuluşu ve Selanik'e gelmesinden hemen sonra gözden düşme hâline sürüklenişi bir gerçektir. Bu durum onun hayat hikâyesinde önemli etkiler yapmıştır.

Bu sonuçta, belki de iki taraf farkına varmadan gizlice çarpışan iki mizaç, iki karakter, iki ayrı şahsiyet rol oynamış olsa gerektir. Mustafa Kemal'i İttihat ve Terakkinin icra ve aksiyon mevkilerinden iten gizli umumi merkezin müessir şahsiyeti Binbaşı Enver Bey idi. İttihat ve Terakki Umum Merkezinin 1908 öncesi de büyük yıldızı idi.

Enver Bey, sıhhatli ve uzun denecek kadar boylu idi. Çeşitli meşakkat ve yorgunluğa dayanıklı, iyi atıcı, binici, cesur, azim ve irade sahibi bir askerdir. Her hususta perhizkâr ve feragatliydi. Zeki fakat askerlik ve siyasette ileri görüşü ve sezişi nispeten zayıftı. İyi teşkilatçı ve otoriter olmak isteyen ciddi bir kişiydi.

Selanik, Manastır mıntıkalarında çıkan isyan ve çete takiplerinde olağanüstü başarı, cesaret ve hizmetleriyle tanınmış olan Enver Bey, 3. Ordu çevresinde çok takdir edilmiş ve sevilmişti.

Enver Bey, cemiyetin Manastır merkezinde çalışıyor ve Selanik'te de Umumi Merkez İdare Heyeti azası olarak bulunuyordu. Her iki merkezin münasebetlerini koruyordu. Manastır çok hareketli idi. Ortada Enver olmasa, Manastır kendini umumi merkez olarak da ilan edebilirdi.”

Şevket Süreyya Aydemir Ali Fuat Cebesoy'un Enver Paşa hakkındaki mütalasını değerlendirirken eksik gördükleriyle birlikte, daha detaylı bir açıklama yapmıştır:

“General Cebesoy'un Enver Bey hakkında yukardaki tahlillerinin karakteristik unsurlarından çoğu, Enver ve Mustafa Kemal'de müşterektir. Fakat Enver Bey'in askerlik ve siyasetteki nispi ileri görüş zayıflığına karşı, Mustafa Kemal daha

sonraları, bilhassa siyaset ve askerlikteki ileri görüşlülüğü ile kendi çağının en üstün misallerini verecektir.

Enver Bey'in teşkilatçılık vasfına rağmen siyaset ve askerlikteki nispi görüş zayıflığı değil, kesin görüşsüzlüğü ileride hem bir ordunun çöküşüne hem bir devletin yıkılışına mal olacağı hâlde; Mustafa Kemal'in askerî ve siyasi ileri görüşlülüğü hem çökmüş, yenilmiş bir ordunun yeniden yaratılmasına hem yıkılmış bir devletin yerine daha dinç, daha hayatiyetli yeni bir devletin kuruluşuna yol açacaktır."

Süreyya Bey'e kalırsa Enver Paşa, Gazi Paşa'nın özellikle Harbiyeden itibaren içkili eğlence âlemlerinden hoşlanması sebebiyle Paşa'ya karşı olmakta ve bu sebeple soğuk davranmaktadır. Kendisi ise içki içmez, eğlencelere iştirak etmez, umumi eğlence yerlerine katılmaz. Hemen her genç bekârın yaşadığı kadın ve şehvete iltifatı yoktur. Sözü'n kisası kapalı bir kimsedir.

Bizce asıl sebep, gerek askerlik gerekse siyasi hayatta Mustafa Kemal'in kendisini yaya bırakacak kadar güçlü bir kişiliğe sahip oluşundandır ve bu durum onu aşırı kıskançlığa kadar sürüklemiştir.

Bütün bu hususları dile getirmeye çalışmamızın başlıca sebebi, Enver Paşa'nın âdeta bir balon gibi şişirilerek milletin huzuruna çıkarılmasıdır. Hâlbuki Enver Paşa, Almanlar kendisinin son derece istismara uygun bir kişiliği olduğunu en âlâ şekilde keşfederek payitaht İstanbul'un adını değiştirerek "Enverland" dedirtecek kadar istismar edilmiş bir tarihî şahsiyettir. Günümüzde "Şanlı ordumuzu dikkate alırsak bir bütün olarak Enver Paşa, hiçbir zaman şu veya bu şekilde eleştirilmiş değildir." diyebilen bazı aydın geçinen zavallılar ne yazık ki hâlâ mevcuttur.

Hâlbuki ordumuz içinde sadece İttihatçı zihniyetinde olanlar Enver Paşa'yı tutmuşlardır. Biz, "Enver Paşa hiç sevilmesin." demiyoruz! Böylesi bir tutum, faşist bir idare sisteminde tabii ki olur. Ancak bizim ülkemiz gibi hür idare tarzına inanmış ülkelerde böylesi bir inancı ülke halkına mal etmeye kalkışmak en büyük yanlıştır.

Gerçi Nasyonal Sosyalizm ırkçı bir zihniyetin mahsulü olarak değerlendirilmektedir ama bu, günümüz insanı için öyledir. Çünkü dünya idarecileri öyle istemişlerdir ve öyle olmuştur.

Ancak bilhassa 2000'li yıllarda sessiz ambargonun zincirleri kırılmış ve böylece Sarıkamış Faciası ile Enver Paşa'nın muhtelif icraatları, karakter yapısı açıklıkla değişik değerli hatırat ve belgelerle Türk milletine sunulmuştur. Yani demem odur ki 90.000 askerin Allahu Ekber Dağlarında tek bir mermi dahi atamadan donarak şehit olmaları sıradan bir vaka değildir! Bu trajik facianın hesabını mesul olanların vermesi elzemdir. Aksi takdirde takriben yüz yıl önce nahak yere şehit olan 90.000 Mehmetçiğin kemikleri sızlamaktan kurtarılamayacaktır.

Militarist bir duygunun esiri olarak Enver Paşa'yı arşa çıkaran zihniyet, diğer taraftan da Mehmetçikten dem vurunca mezkûr zihniyetin sahiplerinin nasıl bir düşüncenin esiri olduğunu anlayabilmek hemen hemen imkânsızdır diyebiliriz.

İttihatçılar, ırkçılığın adını milliyetçilik koydular. Muhteşem bir imparatorluğu ve en az kendisi kadar muhteşem bir orduyu birlikte -istemeyerek de olsa- yer ile yeksan edeni kahraman görmek, Osmanlı İmparatorluğu mensuplarını tutucu, gerici, zırcahil göstermeye çalışan bir zihniyete saygı duymak kadar saçma bir şey olamaz!

Gazi hazretlerinin buyurdıkları gibi: "Söz konusu olan vatanı, kalanı teferruattır!" Gazi hazretlerinin bu değerlendirmesi karakter ve fikir yapılarını açıklıkla göstermektedir. Dahası, Hareket Ordusu içinde görev almış olmaları dahi İttihatçıların saflarında olduklarını göstermez. Tam aksine, olağanüstü olaylar zuhur edeceğini ve imparatorluğun kader çizgisinde birinci derecede menfi açıdan gelişmelere sahne olacak vakalara gebe olunduğunu önsezisi ile değerlendirip dolayısıyla hareketin içinde yer almayı vatana hizmet adına önemli buldukları için ilgili harekete katıldıkları bir gerçektir. Nitekim daha sonraları zuhur eden birçok vaka bu teşhisimizde yanılmamış olduğumuzu göstermektedir.

GAZİ HAZRETLERİNİN OSMANLI HAKKINDAKİ DEĞERLENDİRMELERİ

Cümlemizin de bildiği gibi, padişahlık ve halifeliliğin lağvından sonra Osmanlı, bilhassa Siyonist ve İttihatçıların yalan ve riyaya dayanan isnatsız yakıştırmaları neticesinde halkın gözünden düşürülmüş ve böylece ülke bütünlüğüne el koyabilme imkânları kendiliğinden doğmuştur.

“Osmanoğulları bizi yani Türk milletini temsil edemez. Padişahların her birisi bir başka yabancı ananın çocuğudur.” gibi iddialar ileri sürenler, sözde Türk insanlarıydı. Hâlbuki bu zarar verici iddianın asıl sahipleri Selanik dönmeleriyle onların meydana getirdikleri Jön Türkler ve İttihatçılardı. Bunda asıl gayeleri, Türk kavminin köklü bir maziye sahip olmadığına hemen herkesi inandırmaktı.

Nitekim şayet Gazi hazretleri de aynı düşünceye sahip olmuş olsaydı, o menhus provokatörlerin iğrenç gayeleri rahatlıkla tahakkuk edecek ve böylece Osmanlı İmparatorluğu içten içe çürütülerek yok edilecekti.

Ancak Gazi hazretlerinin mezkûr saçmalıklara kesin karşı oluşları, bu iblislerin iğrenç emellerinin tahakkuk etmesini önlemiş ve böylece hayli zayıflamış olan Osmanlı Devleti’nin sukutu sadece geciktirilmemiş, aynı zamanda günümüzdeki Türk devletinin var olabilmesine de zemine hazırlamıştı. Bu hayırlı gelişmeler, Gazi hazretlerinin Türk tarihini A’dan Z’ye gayet titiz şekilde incelemesi ve dünya tarihine de aynı titizlikle vâkıf olma çabasıyla meydana gelmiştir. Gazi hazretlerinin Osmanlıya bakış açısını iki üç misalle dile getirmemiz mümkündür. Okuyalım ve görelim:

“Selçuki devletinin idaresinde teşeddüt-i umumi hâsıl olması üzerine Türkler, 699 tarih-i hicrisinde Selçuk devleti yerine Osmanlı Devleti’ni ihyaen tesis eylediler.

Bu devletin ulularından Yavuz hazretleri 924 tarih-i hicrisinde Mısır’ı zapt eylediği zaman orada idam eylediği Mısır hükümdarından başka, unvanı halife olan bir zat buldu. Hali-

fe sıfatının böyle bir şahs-ı aciz tarafından kullanılması, âlem-i İslam için şeyn olduğuna şüphe etmediğinden o sıfatı Türkiye devletinin kuvvasına istinat ettirerek ihya ve ila eylemek üzere aldı.

Efendiler! Osmanlı Devleti -ki 699'da teessüs etmişti- hilafeti aldığı 924 tarihinden ancak elli sene sonrasına kadar tarih-i cihanda devri itila denilen ve muvaffakiyet-i mütevaliye ve azime ile mâli olan takriben üç asırlık bir devri yaşadı. Ondan sonra efendiler, inhitat başlıyor."²⁰

Böylesine su götürmez bir belge karşısında o malum çevreler "Osmanlı bizden değildir." teranesini nasıl ve hangi yüzle devam ettireceklerdir? Hani, Mustafa Kemal Osmanlıyı Türklüğün dışında tutmuştu. Yalan ve riya, nereye kadar hüküm sürebilir? Buyurun aynı kaynaktan bir başka belge: (s. 296-297)

"Tarih-i cihanda bir Cengiz, bir Selçuk, bir Osmanlı Devleti tesis eden ve bunların hepsini hâdisat ile tecrübe eyleyen Türk milleti, bu defa doğrudan doğruya kendi nam ve sıfatında bir devlet tesis ederek bütün felaketlerin karşısında meftur olduğu kabiliyet ve kudretle ahz-ı mevki etti. (şiddetli alkışlar)

Türk ve İslam-Türkiye devleti iki saadetin tecelli ve tezahürüne memba ve menşe olmakla dünyanın en bahtiyar bir devleti olacaktır. (İnşallah sadaları)"

Evet, Gazi hazretlerinin sadece Osmanlı değil aynı zamanda umum Türk tarihi hakkındaki görüş ve fikir yapısı özetle bu satırlara alınmıştır. Bilinmesi, hem de bilhassa bilinmesi lâzımdır ki Gazi hazretlerinin milli inancı temelsiz değildir ve kendisi bazıları gibi, daha doğrusu bazı akıl fukaraları gibi, asırlara dayanan Türk milli tarihini inkâra kalkışarak boşlukta sallanan bir hiç peşinde hiçbir zaman koşmamıştır!

Tüm hayatını Türk milletine adanmış "Söz konusu vatan-sa, kalanı teferruatır." inancıyla vatani Türkiye uğruna kellesi koltuğunda cepheden cepheye koşmuş bu eşsiz halaskarımız bilhassa İngiltere'nin hışmını üzerine çekmişti. Zira vatani

20 Bkz. Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. 1, s. 295 ve muhtelif sahifeler.

Türkiye istiklâline kavuşana kadar İngiliz taraftarı olduğuna Avrupa'yı dahi inandırmış olmasıyla bilinen milli kahramanımız ve eşsiz kurtarıcımız, hedefe eriştikten sonra tam bağımsız bir Türkiye'nin mimarı olarak meydana çıkınca İngiltere bunu bir türlü hazmedememişti ki hâlâ öyledir.

SEÇİM KANUNUNUN DEĞİŞTİRİLMESİ HAKKINDAK ŞAİBELİ TEKLİF ÜZERİNE (2 ARALIK 1922)

İngilizler Gazi hazretlerini bir şekilde ortadan kaldıracakları çareleri ararken hiç beklenmedik bir gelişme meydana gelmiş ve seçim kanununun değiştirilmesi görüşmelerinde üç üye (Erzurum Mebusu Süleyman Necati, Mersin Mebusu Selahaddin ve Canik Mebusu Emin Beyefendiler) en çok İngiltere ile Avrupa devletlerini sevindirecek şöyle bir teklifi meclise getirmişlerdi: Teklife göre Büyük Millet Meclisine aza intihap olunabilmek için Türkiye'nin bugünkü hudutları dâhilindeki mahaller ahalisinden olmak meşruttur. Ondan sonra muhacereten gelenlerden "Türk ve Kürtler" tarih-i iskânlarından itibaren beş sene mürur etmişse intihap olunabilirler.

Mezkûr teklif, Gazi Mustafa Kemal Paşa'yı hedef almış ve sırf onun asli vatandaşlıktan ıskat edilmesi gayesiyle hazırlanmıştı. Belli bir şey ki bu şahıslar samimi değildi ve bu teklifi mezkûr gaye ile meclise sunmuşlardı.

Gazi Mustafa Kemal Paşa haliyle çok üzülmüştü. Zira kendisini sırtından bıçaklamaya çalışanlar Batılı devlet mensupları değil, bizzat kendi içimizden ve Büyük Millet Meclisi üyelerinden üç milletvekili idi.

Gazi hazretleri meclis kürsüsünden öylesine bir açıklıkla mezkûr konuyu cevaplamışlardı ki önergeyi verenler dahi tesir altında kalmış ve böyle bir saçmalığa nasıl tevessül ettiklerine kendileri dahi hayret etmişlerdi.

"Efendim! Bu teklif-i kanuni bir maksad-ı mahsus ihtiva ediyor ve bu maksad-ı mahsus doğruca şahsa taallûk ettiğın-

den, müsaade ederseniz birkaç kelime ile fikrimi arz etmek istiyorum.

On dördüncü maddede yazılı olan satırları gözden geçirecek olursanız orada deniliyor ki:

‘Büyük Millet Meclisine aza intihap olunabilmek için Türkiye’nin bugünkü hudutları dâhilindeki mahaller ahalisinden olmak meşruttur. Ondan sonra muhacereten gelenlerden Türk ve Kürtler tarih-i iskânlarından itibaren beş sene mürur etmişse intihap olunabilirler.’

Maalesef mahalli tevellüdüm bugünkü hudutlar haricinde kalmış bulunuyor.

Saniyen herhangi bir daire-i intihabiyenin beş sene mütemekkini dahi değilim Mahalli tevellüdüm bugünkü hudud-ı millimizin haricinde kalmıştır. Fakat bu böyle ise bunda benim katiyen bir kasıt ve kabahatim yoktur. (‘Hâşâ Paşa hazretleri!’ sesleri) Bunun sebebi bütün memleketimizi, milletimizi mahv ve muzmahil etmek isteyen düşmanların harekâtında muvaffak olmuş olsalardı, Allah muhafaza etsin, buraya vaziülümza olan efendilerin dahi memleketleri hudut haricinde kalabilirdi.

Bundan başka bu maddenin talep ettiği şartı haiz bulunmuyorsam, yani beş sene mütemadiyen bir daire-i intihabiye de sakin olmamışsam, o da bu vatana ifa ettiğim hidemat yüzündendir.

Eğer bu maddenin talep ettiği şartı ihraza çalışsaydım, İstanbul’u kazandırmaktan ibaret olan Arıburnu ve Anafartalar’daki müdafatımızı yapmamaklığım lâzım gelirdi.

Eğer ben bir yerde beş sene oturmaya mahkûm olsaydım, Bitlis ve Muş’u aldıktan sonra Diyarbakır istikametinde tevessü eden düşmanın karşısına çıkmamaklığım, Bitlis ve Muş’u kurtarmaktan ibaret olan vazifemi yapmamaklığım lâzım gelirdi.

Bu efendilerin talep ettikleri şeraiti ihraz etmek isteseydim, Suriye’yi tahliye eden orduların enkazından Halep’te bir ordu teşkil ederek düşmana karşı müdafa etmemekliğim lâzım ge-

lirdi. Zannediyorum ki ondan sonraki mesaim cümlelerin malumudur.

Hiçbir yerde beş sene oturmayacak kadar sarf-ı mesai etmiş bulunuyorum. Ben zannediyorum ki bu hidematımdan dolayı milletimin muhabbetine ve teveccühüne mazhar oldum. ('Hay, hay!' sesleri)

Belki bütün âlem-i İslam'ın muhabbet ve teveccühüne mazharım. Binaenaleyh, bu teveccühata mukabil vatandaşlık hukukundan ıskata maruz kalacağımı asla hatra getirmezdin. Tahmin ediyordum ki ecnebi düşmanlar bana suikast etmek suretiyle de memleketimdeki hizmetimden beni tecride çalışacaklardır. Fakat hiçbir zaman hatır-ı hayalime getirmezdin ki meclis-i âlide -velev üç kişi olsun- aynı zihniyette bulunabilsin. Binaenaleyh ben anlamak istiyorum. Bu efendiler daire-i intihabiyeleri halkının ciddi olarak...

İhsan Bey (Cebelibereket): 'Paşa hazretleri, kime soruyorsunuz? İki üç kişinin galat ifadesi, umum meclise ait olabilir mi?'

Mustafa Kemal Paşa: Buraya vazîlimza olan efendilere söylüyorum. Bilmek istiyorum ki bu efendiler daire-i intihabiyeleri halkının ciddi olarak tercüman-ı fikir ve hissi midirler?

Yine efendilere karşı söylüyorum. Mebus olmak itibariyle tabii şamil bir sıfat-ı cami bulunuyorlar. Binaenaleyh demek istiyorum ki millet, bu efendilerle hemfikir midir? ('Katiyen!' sesleri.)

Saniyen efendiler! Beni vatandaşlık hukukundan ıskat etmek salahiyeti bu efendilere nereden verilmiştir? Bu kürsüden resmen heyet-i âliyenize ve bu efendilerin daire-i intihabiyeleri halkına ve bütün millete soruyorum ve cevap istiyorum."

Bundan sonra bazı milletvekillerinin Mustafa Kemal Paşa'nın büyük şahsiyetini belirten demeçleri üzerine Mustafa Kemal Paşa şu karşılığı vermişlerdir:

"Benim müstesna olduğuma dair bir kanun yoktur."

Muhteşem bir imparatorluğu içten ve dıştan menfi müdahalelerle yoklara gönderen Osmanlı Devleti düşmanları, bilâ-

hare henüz kurulmak üzere olan yeni Türk devletini de daha olgunlaşmadan diğerinin yanına göndermeye özenenlerin icraatlarını ve Gazi hazretlerinin ibret verici cevaplarını okuduk ve şu hususu görmüş olduk ki milletler, kaderini bir bütün olarak sadece idarecilerine bıraktıklarında, zaman içinde zayıflaya zayıflaya bir gün varlığını yitirmek gibi tehlikeli bir durumla karşı karşıya kalabilir.

Gazi hazretleri, bu önemli hususa temas ederek milletimizi uyarmışlar ve bu hususta neler yapılması icap ettiği hakkında bilgi sunmuşlardır. Okuyalım ve hâlâ sürüp giden yanlışlarımızı görelim.

İDARECİLERİNE TÂBİ BİR MİLLET NE DERECEYE KADAR HAK HUKUK SAHİBİ OLABİLİR?

Bu sorunun cevabını en âlâ şekilde Gazi hazretleri vermişlerdir.

Buyurun hep birlikte okuyalım: (c. 2, s. 2)

KIRŞEHİR GENÇLER DERNEĞİNDEKİ HİTABE (24 ARALIK 1919)

Sivas'tan Ankara'ya ilk gelişinde:

“Milletimiz teşkilat fikrini henüz zihnine sokmamıştır. Ekseriya bunu hükûmete terk eder. Bu, milletimizin öteden beri itiyat ettiği bir ahlaktır. Büyüklere hürmeti bir ahlaktır. Fakat zaman, hâdisat ve tecrübe gösterdi ki bizatihi milletin mütehasıs ve mütefekkir olması lâzım. Her ne şekil ve vasıfta olursa olsun ahara terk etmemek lâzımdır, ederse bugünkü netice hâsıl olur.

Nazarımızı tarihe çevirecek olursak, millet derece-i hâkimiyetinden aşağı doğru inmeye başlamıştır. Fakat düşününüz! Milletimizin her ferdi mütefekkir ve mütehasıs bir tarzda yetiştirilmiş olsaydı muhakkak bu hâle gelmeyecekti. Memleke-

tin ve milletin idaresini deruhte etmiş olanlar, içtihadatında hata etmiş olur fakat bütün bu hataların netice-i müellimesinden millet mutazarrır olmuştur.

Mütarekeyi müteakip milletimiz, teessüfle söylenir, mukadderatının müsamahakârı bir hâlde bulunuyor, mevcudiyetimizi imhaya hahişkâr olan düşmanlar, acı darbeler indiriyorlar, memleketimiz parçalanmaya namzet bulunuyordu.

Şayan-ı teşekkürdür ki bazı ahval, haizi kıymet olan milletimizi teyakkuz ve intibaha getirdi. Yer yer efrad-ı milletimiz, yekdiğerini aramaya, bulmaya başladı. Bunun neticesi olarak teşkilat meydana geldi.

Devletimizin istiklâlini mahvetmeye çalışan ecanip, milletimizden böyle bir ruhun tecelli edeceğine intizar etmiyorlardı. Burada yaşayan inanları hissiz mahlûkattan ibaret zannediyorlardı.

‘Böyle bir milletin hakk-ı bekası olamaz!’ kararlarını itti-hazda bir millet mevcudiyeti nazar-ı dikkate alınmadı, milletimizin hâdisat ve darabat neticesi olarak yer yer taazzuv etmesine ehemmiyet vermemişlerdir. Bu ehemmiyet verilmeyen parçaların müdafa etmek istedikleri ve verdikleri karar ve bütün milletin kabul ettiği nokta-i esas-i Kuva-yı Milliye’nin amil, irade-i milliye’nin hâkim olmasıdır. Ve bu teşkilatın ruhu budur. Bu maksatla teşkilat-ı teşmile başladığı zaman, ecanip nazar-ı dikkatini Türkiye’ye çevirmeye başladı, mahiyet-i asliyesine inanmadı; muhtelif memurlar, heyetler gönderdiler; bizde bir hissî hayat keşif ve onu yakından temas ile tetkike başladılar. Ve binaenaleyh anladılar ki miskin bir millet değildir, 600 sene ve daha evvelden beri hâkimiyetini ispat etmiş, efendilik yapmış bir millet, onların tasavvur ettiği gibi esir bir millet değildir! Binaenaleyh ecanip tamamen kani olmalıdır ki Türkiye ve Türkiye’de yaşayan millet başlı başına bütün cihan milletleri içinde müessir bir mevcudiyete maliktir, bu izale edilemez. Elhamdülillah devletimiz ve milletimizin istiklâli mevzu-yı bahsolmaktan çok uzaklaşmıştır. İstiklâlimize her suretle hürmet edilmesi tahakkuk etmiştir. Bu, bizim için kâfi değildir. Bu, maksat ve gayemizi temin edemez, maddeten takar-

rünü görmek mecburiyetindeyiz. Tamamen mutmain olmak, atideki küşayış ve temeddünü bihakkın temin edebilmek için vatan sahibi olarak görüşmeliyiz.

Müstakil yaşamak için, feyizli vatanın teminine muhtacız. Çizdiğimiz bir hudut vardır, bu hududu ecanibin (ecnebilerin) elinde bırakmayacağız, emniyetimiz pek kavidir.

Bu teşkilat henüz bir şekilden ibarettir, bugün yarın buna bir şekl-i hendesi gibi bakamayız, buna ruh verebilmek için de her ferdi, milletimizin dimağını inkişaf ettirmek, heyet-i umumiyenin mukadderatına vuku bulacak taarruz ve tecavüzden kendilerini muhafaza edebilmek için teşkilata müttehiden tevessül etmek lâzımdır.

Vahdet-i vatana ait fikirlerimiz kısa oluyor, diğer vatandaşımıza vuku bulacak zarardan müteessir oluyoruz. Bütün millet bir vücut gibi bir hale getirilmelidir. Her millette olduğu gibi bizde de bir işe müteşebbisler başlar, en son ferde ve yukarıya doğru sirayet ettirilir. Az zamanda matlup veçhile istikamet-i hakikiyeye sevk edebilmek için münevverler daha çok vazifedardır. Münevverlerin vazifeleri gayet büyüktür.

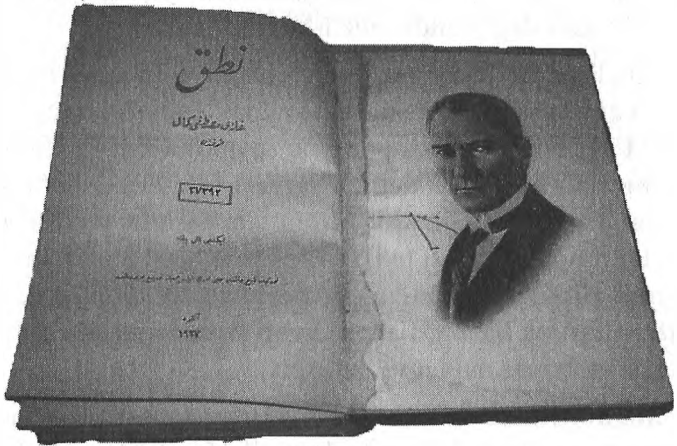
Hiçbir millet yoktur ki ahlak esasatına istinat etmeden te-feyyüz etsin. Münevverlerimiz 'vatan ve millet' fikirlerini vermekle beraber, rakip milletlere karşı muhafaza-i mevcudiyet için lâzım olan hususatı temin ederlerse vazifelerini daha vasi surette ifa etmiş olurlar."²¹

SULTAN II. ABDÜLHAMİD VE DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Türk milletinin aciz kaldığı bir dönemde Hz. Allah'ın Gazi hazretleri gibi emsali zor bulunabilen bir halaskârı Türk mil-letine lütfetmesi gerçekten Cenab-ı Hakk'ın bir lütuf ve ih-sanı olmuştur. Bir lider tasavvur edin ki yalnız kendi milletinin tarihini değil, aynı zamanda dünya milletlerinin tarihlerini ve karakter yapılarını derinden incelemiş olsun. Böylelerinin pek

21 Kırşehir Gazetesi, 30 Ağustos 1936.

nadir yetiştikleri bir meçhul değildir ve bizim yani Türk milletin yegâne önder ve rehberi Gazi hazretleri, Osmanlı tarihi üstünde durup yakın maziden bilhassa Sultan II. Abdülhamid Han'ı esas alıp değerlendirme süzgecinden geçirdiklerinde şu müspet gerçekle karşılaşmışlar: Bu talihsiz padişah, muhtelif ihanetler neticesi asıl hedefine tam olarak erişememiştir. Bunu öğrendiklerinde, Osmanlının bu son ve idealist padişahı hakkında, hem üzülmüş hem de saygı duyulacak bir devlet adamı olduğuna kesin kanaat getirmişlerdi. Günümüzde sözde Kemalist kesim, Atatürk'ün bu husus üzerinde hassasiyetle durmuş olduklarını görmezlikten gelecek kadar ucuz siyasete tâbi olmak bedbahtlığına düşmüşlerdir. Onlar için Osmanlıyı kötülemek cumhuriyetimizi daha güçlü kılacaktı. Hâlbuki tam tersi olmuş ve günümüzdeki karmaşık dönem bu efendilerin eseri olarak meydana gelmiştir. (2 Aralık 2013, Pazartesi)

Nutuk, siyasi açıdan yazılmış ve bir devrin panoramasını belirten bir eserdir. Resimde bu önemli eserin Osmanlıca harflerle 1927 yılında yapılan ilk baskısının iç sayfası görünmektedir.

GAZİ MUSTAFA KEMAL PAŞA VE SULTAN II. ABDÜLHAMİD

Atatürk'ümüzün Sultan II. Abdülhamid'e niçin hassasiyetle değer verdiğini sarihden anlayabilmemiz için Sultan II. Abdülhamid Han'ın kendi dönemindeki icraatları ve ideal edindiği hizmetlerinin muhtevasını özetle de olsa iyi bilmemiz elzemdir. Aksi takdirde bu şaşırtıcı ve düşündürücü mevzuat hakkında sarih bilgi edinemeyiz. Dolayısıyla, özetle de olsa Sultan II. Abdülhamid'in bilhassa ideal edindiği muhtelif icraatları hakkında bilgi aktarmakla yeni nesillerimize küçük de olsa önemli bir hizmet sunulacağını ümit etmekteyiz.

Sultan II. Abdülhamid Han hakkında arşivimde bulunan birçok eser var ve hemen çoğunluğu ciddi kaynaklardan müteşekkildir. Ancak Erciyes Üniversitesi tarafından hazırlanmış 5 ciltten müteşekkil külliyyatı bu konuda esas almak istedim. Zira Prof. Dr. Mehmet Metin Hülagü hocam, Doç. Dr. Şakir Batmaz ve Doç. Dr. Gülbadi Alan tarafından hazırlanan bu külliyyatı bilhassa değerlendirmek istedim.

Zira Prof. Dr. Mehmed Metin Hülagü Hoca'ma olan sevgim ve saygım sıradan bir temastan kaynaklanmış olmayıp, güçlü tarih bilgilerine karşı duyduğum saygıdan mütevellittir. Ancak mezkûr külliyyatın değerli yazarlarının Ermeniler hakkında yer alan Ermeni maddelerinin tamamında, madde yazarları tarafından abartılı tenkitlerle Ermenileri küçük düşürme gayreti güdülmüş olduğu için mevzuyu bu konunun dışında tuttum. Ancak bazı iddialara cevap vermem elzem olduğundan cevaplarımı aynen yazıyorum.

Merhum II. Abdülhamid Han, Ermeni tebaasını sevmez değil; hem sever hem de itimat ederlerdi. Mesela, Anadolu'da Rus Ermenileri tarafından tertiplenen isyan hareketi esnasında II. Abdülhamid Han, Agop Kazazyan Paşa'yı Hazine-i Hassa ve Maliye nazırlıklarına atamış ve olumlu icraatlarından sonra kendilerine beyaz bir at hediye etmişlerdir. Keza, Dışişleri Müsteşarı Artin Dadyan Paşa ve Osmanlı Ermenileri Patrik'i Ormanyan Patrik en yakın bendeleri arasında yer almaktaydılar.

Merhum Padişah'ın Ermeniler hakkındaki kanaat notları ise dört dörtlüktür.

“Ermeni meselesi, Ermeniler meselesi değildir. Rahat bir yürekle söyleyebilirim ki Ermeni kavmi Osmanlılığı en iyi benimsemiş, onu en iyi temsil etmiş bir kavimdir. Medeniyetimize hizmet etmişler, devletimizin bekasına çalışmışlar, hizmetleri ve sadakatleri ile mümtaz Osmanlılar çıkarmışlardır.

Ermenilerin bizden hiçbir şikâyetleri yoktu. Fakat Ruslar, Bulgaristan üzerindeki emellerine ulaşmca Osmanlı İmparatorluğundan yeni bir parça daha koparmak için Ermenileri parmaklarına doladılar.”²²

Mimarlık alanında, bilhassa Sermimar Sarkis Balyan'ın sermimar olmadığı vesaire ileri sürülmekte ve denmektedir ki: “Balyanların Sultan II. Abdülhamid devrinde de etkili oldukları ve bu dönem içerisinde sıralanan mimarların başında geldiklerine dair bilgiler mimarlık tarihi literatürüne girmiş bulunmaktadır. Ancak Osmanlı arşiv belgelerinin sanat tarihi araştırmalarında yeterince kullanılmamasından dolayı mevcut bilgilerin eksik ve yanlış yönleri bulunmaktadır.”

Bu nasıl bir hırs, nasıl bir kindir? Ermeni mimarların muhtelif eserleri hâlâ varlığını sürdürmekte olmasına rağmen, bir nevi onları inkâr edebilme lafazanlığına başvurulmaktadır. Hem de bir iki akademisyen tarafından?!

Merhum Pamukçiyân ve Sayın Pars Tuğlacı değil, bu konuda ilk yazan bendenizim: 1979, *Son Havadis Gazetesi*. Elhamdülillah Cenab-ı Hakk'ın eşsiz inayetiyle hâlâ eser verebilmekteyim ve diyorum ki: Rus'un, İngiliz'in, ABD'nin ve Fransa'nın Ermenileri ele alış tarzıyla bizleri yani Osmanlı-Türk Ermenilerini yermeye ve gözden düşürmeye çalışanlar şunu bilsinler ki sadece Balyanlar değil, Türkiye'de hangi taşı kaldırırsanız altından bir Ermeni hizmeti çıkar. Ayıptır, günahtır ve bu tarz yaklaşım ve davranışlar münevver kimselere yakışmaz.

22 Abdülhamid'in Hatıra Defteri, s. 55-57

Osmanlı-Türk Ermenileri her devirde, her şart atında devletine tam manada sadık kalmış ve hizmette geri kalmamıştır. Aksini iddia edenler buyursun. Çok şükür cevap verebilecek güçteyim! Şu bilinsin ki insanoğlu kuru ekmekle yaşayabilir lakin şerefsiz yaşayamaz! Binaenaleyh, atalarımın şerefine el sürdürtmem.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin her asli vatandaşı gibi bizler de mezkûr devletimizin vatandaşlarıyız. Yani her vatandaş gibi Türk milletinin bir nüvesiyiz. Ne bir eksik ne bir fazla!

Ayrı bir dolaylı itham da Ermenice yayımlanan *Mamul* adlı günlük gazetenin 3 Mayıs 1879 tarihli nüshasında Papa aleyhine ve Katolik mezhebi hakkında uygun olmayan bir yazı neşredilmiş olduğu için ilgili gazetenin bir ay süre ile kapatılmış olması dolayısıyla dile getirilmektedir. Hâlbuki dönemin basınına sansür konmasıyla alâkalı, böyle bir vaka zuhur etmiş olabilir. Bu tabiidir ancak her menfi vakada Ermeni adının kullanılması doğru değildir. Külliyyatta yer alan Ermenilerle ilgili maddelere "siyasi niyet mahsulü" olmalarından dolayı eserimde yer vermedim. Ancak Ermeni bahsi dışında yer alan Sultan II. Abdülhamid Han bahsinde yazılanların çoğunluğu belge olma açısından gerçekten takdire şayandır.

SULTAN II. ABDÜLHAMİD HAN'IN CUMHURİYET TÜRKİYE'SİNE KATKISI

Avrupa'nın emperyalist devletleri cihan hâkimiyeti bahsinde en ziyade Osmanlıda rahat yardakçı bulabilmişlerdir. Bunun başlıca sebebi, Fransız Büyük İhtilali tesirinde hareket eden dönemin sözde aydın geçinen gençleri olmuştur ki aynı oyuna gelmiş bulunan dönemin Ermeni gençleri de mensubu bulundukları kavmi feci bir akıbete sürüklemek gafletine düşmüşlerdir. Osmanlı gençleri ise Türkçülük hareketi içinde mensubu bulundukları atalarını tanımamak gafleti içinde en az düşman devletler seviyesinde hareket ederek koca bir Türk imparatorluğunun başını yemek bedbahtlığına düşmüşlerdir

ki bu trajik durum ne acıdır ki günümüzde dahi varlığını muhafaza etme durumundadır. Osmanlı denince Sultan II. Abdülhamid Han'ın kişiliği üzerinde durulmakta ve her menfi hareket bu talihsiz Padişah'ın şahsında değerlendirilmektedir. Bunu yapanların basiretleri o derece bağlanmış ki okudukları ve Avrupa seviyesinde öğrenim gördükleri yüksek mekteplerin hemen birçoğunun hayata geçirilmesinde o büyük Sultan öncü olmuştur ve dahası nice gencin Avrupa ülkelerine gönderilip mezkûr ülkelerin kültür seviyesini yerinde tetkik edebilme imkânını sağlayan da yine II. Abdülhamid'dir.

Cumhuriyet devletimizin temel harcını koyan genç münevverlerin yetişmesinde "gerici olarak" tanıtılmaya çalışılan bu talihsiz padişah, bizzat rol oynamıştır. Zira hemen hepsi de onun açtığı mekteplerde yetişmişlerdir.

Osmanlı Devleti'nin alt yapı zayıflığı ve ondan doğan zaaf-
ların meydana getirdiği nahoş ortam, devlet mekanizmasının
sıhhatli çalışmasında başlıca engeldi. II. Abdülhamid, bunu
aşabilmek ve Osmanlı Devleti'ni yeniden milletler sosyetesin-
deki güçlü ve şerefli mevkisine eristirebilmek için Osmanlı-
Türk İmparatorluğu topraklarını demir ve karayolları ile do-
nattı. Süratli iletişim gayesiyle telgraf hatları, her kademededen
çağının icaplarını karşılayabilecek kapasitede ilim, irfan yuva-
ları tesis etti. Devrimden sonra ülkeyi İttihatçılardan âdeta bir
enkaz alır gibi devralan yeni idareciler, kendilerine büyük bir
kolaylık sağlayan sağlam bir alt yapı hazinesini kucaklamış-
lardı ki bu doğrudan doğruya tahtından edilen Sultan II. Ab-
dülhamid Han'ın eseri idi.

Devr-i Hamid külliyyatının 3. cildinin 22-23. sayfelerinde bu
hususla geniş bilgi mevcuttur ki özetle aktarıyoruz:

"Osmanlının son döneminde Batı kültürü ve medeniyet
namına ülkede ne varsa, hemen hepsinin mimarının Sultan
Abdülhamid olduğu inkâr edilemez. En büyük hizmet ve ya-
tırmaları eğitim, kültür, bilim, teknoloji, ulaşım ve iletişim sa-
hasında olmuştur.

Memleketin eğitim, kültür seviyesini yükselten, irfan hayatına vüsat kazandıran Abdülhamid Han'dır. Abdülhamid'i tahtından indiren İttihatçılar bile onun kurduğu modern mekteplerde yetişmişlerdir.

Değil yalnız mutlakîyet, meşrutîyet hatta cumhuriyet devrinde bile yetişen, yüksek makamlara ulaşan bilginler, eğitimciler, kumandanlar, siyasiler, mühendis, doktor, profesör ve hukukçular dâhil, hep onun açtığı okullarda yetişmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran siyasi ve askerî bürokratlar, Abdülhamid'in inşa ettiği okullarda eğitimlerini almışlardır.

Bu manada Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığını, yönetim şeklinin alt yapısının oluşması, siyasi bürokratik kadronun yetişmesi, kullanılan müesseseler itibariyle II. Abdülhamid'e borçlu olduğunu savunmak yanlış olmaz.

Bu görüşü savunanların başında dünyaca ünlü tarihçimiz Prof. Dr. Kemal Karpat gelmektedir. Karpat'ın yaklaşımı tek cümleyle şöyledir: 'Bugünkü Türkiye'yi kuracak temeller Sultan Abdülhamid'in iktidarı döneminde atılmıştır.'

Abdülhamid Han'ın yeni Türkiye Cumhuriyeti'ne ve cumhuriyet kuşaklarına yaptığı en büyük iyilik şudur: Osmanlı Devleti'ni ayakta tutmaya ve toprak kayıplarını asgariye indirmeye azami gayret göstererek sonraki dönemde Mustafa Kemal Paşa'nın yeni bir devlet kurmasına yarayacak sağlam bir zemin, imkân ve şerait bırakmıştır. Bu yüzden cumhuriyet neslinin, aydın ve bürokrasi kesiminin Abdülhamid fobisinden kendisini azat etmesi, en azından daha objektif ve tutarlı bir bakış açısı geliştirmesi şarttır. Ön yargılardan arınmalı, siyasi-ideolojik peşin hükümlerden kurtulmalı, karalama edebiyatından vazgeçmeli ve tarih ilminin öngördüğü disiplin çerçevesinde Abdülhamid dönemine yaklaşmayı artık bir itiyat hâline getirmelidir."

GAZİ HAZRETLERİ SULTAN II. ABDÜLHAMİD'İ SAHİPLENMİŞTİR

Yıl 1967. O tarihlerde Türkiye'nin en popüler milliyetçi gazetelerinden ve benim basın hayatına henüz atıldığım günlerde ilk çalıştığım gazete olarak hayatımda ayrı bir yeri olan meşhur *Yeni İstanbul*'un başyazarlarından ünlü kalem, merhum Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu (1901-1970) mesleğimi çok sevdiğimi öğrendiğinde hayli memnun olmuş ve beni himayesine almıştı. Okuyucularından gelen mektuplarını bana açtırır ve okuttuktan sonra önemli olanını arşivine kaldırtır, boş olanı da özellikle yırttırdı ki herhangi bir art niyetlinin eline geçerek baş ağrıtabilecek durumlar zuhur etmesin.

Yine günlerden birisinde gelen mektupları açıp okurken birisinin hayli sitemli bir üslupla yazılmış olduğunu görünce, derakap kendilerine verdim ve bizzat okuduktan sonra bana dönerek "Ee evlat, ne dersin? Buna ne cevap vereceğiz?" deyince "Esağfurullah hocam. Zat-ı âlileriniz nasıl tensip buyururlarsa, öyle cevaplanır." dedim. Bunun üzerine "Hayır evlat, hayır! Kerata bizi fena avlamış. Mektubu aynen sütunuma alacağım. Cevap mevap yok! Ne cevabı?" buyurmuşlardı. Mektubun muhtevası ise şuydu: Karadenizli bir vatandaş Hoca'mın neşrettirdiği ve hayli değerli bir kaynak olarak değerlendirildiği meşhur *Sultan İkinci Abdülhamid-Osmanlı İmparatorluğunda Komitacılar* adlı 1964 yılında Bedir Yayınevi tarafından İstanbul'da neşredilmiş bulunan eserini kastederek "Sen Abdülhamid'i sevmez, her daim aleyhinde yazardın ve bu yüzden Atatürk onun aleyhinde yazmanı menetmişlerdi. Şimdi neden icap etti de lehinde bir kitap yayımladın?!" diye hem sual sormuş hem de sitem etmişlerdi.

Devr-i Hamid ve Sultan II. Abdülhamid Han kitabının 3. cildinde tarihî değer taşıyan bu konu özetle işlenmiştir. Aynen alıyoruz:

"Nizamettin Nazif'in devamlı olarak aleyhinde makale düşünmesi sebebiyle 1937 yılında bizzat Atatürk tarafından Dolmabahçe Sarayı'na çağrılan bu ateşin Sultan Hamid düşmanı-na Atatürk şöyle buyurmuşlardır:

‘Abdülhamid’i hiç sevmediğin belli. Sevme Abdülhamid’i, gene de sevme! Fakat sakın hatırasına hakaret edeyim deme. Senin neslin biraz daha temkinli kararlar vermeye alışmalı. Tecrübe göstermiştir ki toprakları üstünde yaşayan insanların çoğunun ahvali meşkûk ve hudutları yalnız düşmanlarla çevrili bir büyük devlette, Abdülhamid’in idare tarzı azami müsamahadır. Hele bu idare 19. yüzyılın son yıllarında tatbik edilmiş olursa.”

Bu tarihî görüşmeden sonra mezkûr konu hakkımda daha detaylı ve değişik düşünmeye başlayan Nazif Hoca’m, mezkûr eserinde yeni bir fikir yapısıyla hareket ederek malum konuya daha gerçekçi bir açıdan eğilmiş ve şu görüşünü dile getirmeye çalışmış ve şu enteresan kayıtları geçmişlerdir:

“Osmanlı İmparatorluğunun devlet idaresi bilgi ve tecrübelerinden tamamıyla mahrum politikacılar elinde olduğu günlerde yani İttihat ve Terakki Partisinin Türkiye’de diktatörlük kurmuş olduğu günlerde çevirdiği bazı işleri bilmeyenler...” (s. 493)

“Tam bu sırada Babıali Baskını oluverdi.

Bu baskında Harbiye Nazırı Nazım Paşa’nın Yakup Cemil tarafından katledilişi dünyanın en namussuzca işlenmiş cinayetidir! Enver’in bu meselede canı çok sıkılmış olduğunu çok söylemişlerdi fakat tabii palavraya inanan olmamıştır ve olmayacaktır da.

Kâzım Bey, ne Enver’den daha cahildi ne de ondan daha az cesur! Bu hâdise fena hâlde asabına dokunmuştu. Hele öldürülen yaverlerden birinin pek yakın bir dostu oluşu beynini altüst edivermişti.

Bu memlekette elbette bir müddeiumumi olacaktı. Elbette adliye bu işe el atacak ve katillerin yakalarına yapışacaktı. Bir iki gün bekledi.

Ne gezer!

Müddeiumumilik harekete geçmek şöyle dursun sinivermişti.

Ve katiller birer kahraman kesilmişlerdi. Birer milli kahraman!

Vay canına! Bu ne hâl be? Çileden çıkıvermişti...

Nihayet bir gün Kâzım ortaya atılıverdi:

‘Bana bakın dostlar! Şu İttihatçı denilen mendeburlar hiç kurşun atmadan Padişah Abdülhamid’i devirdiler. Sonra da arkadan kurşun sıkarak Hasan Fehmi Bey’i, Ahmed Samim Bey’i, Zeki Bey’i, şunu bunu öldürttüler. Nihayet bir Harbiye nazırına kıymaktan bile çekinmediler. Kaç paralık yürek var bu heriflerde be! Biz de askerlik etmedik mi? Biz de tabanca kullanmayı bilmez miyiz? Ne duruyorsunuz?’

Ve ne kendisi durdu ne de arkadaşları.”

Mezkûr kitaptan aldığımız bilgiye göre İttihat ve Terakki Cemiyeti dönmüş dolaşmış nihayet üç kişiden ibaret bir Makedonya komitesi hâlini alıvermişti: Talat, Enver, Cemal.

Böylece Talat 40 yaşında, Enver 33 yaşında ve Cemal 37 yaşında Osmanlıyı omuzlamışlardı. Bunlar henüz çok gençti ve ölümleri beklenemezdi. O hâlde derhal öldürülmeleri vacipti. Zira ülke her geçen gün daha karanlık bir yarına sürüklenmekteydi.

Evet, siyasi ihtiraslar sebebiyle koca bir imparatorluk, bir takım maceracılar eliyle âdeta bozuk para gibi harcanmaktaydı. Bu hususta II. Abdülhamid’den Cumhuriyete Miras adlı eserde Doç. Dr. Yusuf Tekin Bey’e ait “Bir Ulus Devlet Yaratma Projesi” esas alınarak yazılan yazıda, yukarıda değindiğimiz ortamın nasıl zuhur ettiği gayet usta bir anlatışla dile getirilmiştir. (s. 37)

“Osmanlı Devleti klasik dönem olarak adlandırdığımız çağda birçok devlet için ‘model olacak’ konumda idi. Fakat devlet yapısında ortaya çıkan ve önlenemeyen yozlaşmayla birlikte kendisine rakip konumundaki Batı devletlerinin hızla aradaki mesafeyi kapatıp ‘model alınacak’ konuma gelmeleri, Osmanlının tartışmasız üstünlüğünü sona erdirdi.

Osmanlı Devleti, bu durumun farkına başarısızlıkla sonuçlanan II. Viyana Kuşatması ile vardı. Bu farkına varma ile devlet içindeki yozlaşma ve Batı karşısında geri kalmanın nedenleri üzerine bir sorgulama sürecine girildi.”

II. ABDÜLHAMİD HAN VE EĞİTİM

Mezkûr eserin 109-110. sayfelerinde, II. Abdülhamid’in eğitim sahasındaki gayret ve çabaları ile “devlet ideolojisi” olarak bilhassa benimsediği fikirler detaylı şekilde anlatılmıştır. Mümkün mertebe özetleyerek eserimize alıyoruz.

Mekânı cennet olsun, II. Abdülhamid Han her daim gerici, istibdatçı, zulmeder, vs. gibi isnatsız ithamlarla aziz milletimizin gözünden düşürülmeye çalışılmıştır ve bu gayret hâlâ sürdürülmektedir.

Dolayısıyla, eserimizde zaman zaman bunun kısmen değil, tamamen uğursuz bir riyadan ibaret olduğunu delillerle yazmamız, milli menfaatlerimiz açısından elzem görülmektedir.

Binaenaleyh, değerli bir akademisyenimizin kaynak teşkil etmesi icap eden eserinden bu konudaki görüş ve fikirlerini yukarıda da temas ettiğimiz gibi severek eserimize katıyoruz:

“II. Abdülhamid döneminin temel eğitim felsefesi, eğitimin tüm halkı kapsayacak biçimde genişletilmesi ve bütün yurttaşları bu yolla devlet ideolojisinden en azından haberdar etmek şeklinde özetlenebilir. Bunu gerçekleştirebilmesi için ana araç ise okullardır.

Dönemin genel karakteristiklerinden birisi de bu anlamda önemli bir araç olan okulların sayısı olarak arttırılmasıdır. Bu süreçte özellikle sübyan mekteplerinin yerini almak üzere oluşturulan iptidai mekteplere çok önem verilmiş ve bu okulların sayılarının bilhassa Müslüman nüfusun yaşadığı bölgeler öncelikli olmak üzere arttırılması önemsenmiştir.

Bir başka önemli husus, eğitim müfredat ve programı üzerinde bu dönemde başka hiçbir dönemde görülmemiş orandaki kontrol ve merkezîyetçiliktir. Tüm okulların eğitim süreleri,

ders müfredat ve programları ile okutulacak ders kitapları merkezî otoritece belirlenir.

Bir anlamda merkezin gücü okullar başta olmak üzere tüm eğitim kurumlarını ideolojik koşullandırmanın yapılmasına yardımcı olacak araçlar hâline dönüştürdüğü bir süreç başlamış olur.”

EĞİTİMDE YENİLİKLER

“Ülke içindeki eğitim kurumlarının içinde bulunduğu durumun farkında olarak dönemin idarecileri, devletin içinde bulunduğu önemli badirelere rağmen, eğitim alanında yenilik ve düzenlemelere özel bir ihtimam gösterilir. Önce, eğitim kurumlarının içinde bulunduğu durum ve bunun nedenleri ortaya konur.

1297 tarihli bir layihaya göre, eğitim kurumlarının içinde bulunduğu durumun sebebi iki yüz sene evvel tanzim olunan bir programla eğitimin yapılmasıdır.

Bu programla ve Arapça olarak yapılan eğitimi tamamlayan bir genç, basit bir Arapça ibareyi dahi okumaktan, mana çıkarmaktan ve yazmaktan aciz bir durumda okulu bitirmektedir. İdarecilere göre tek başına bu durum dahi eğitimin yetersizliğini ortaya koyar. Bunun çözümü ise eğitim kurumlarının ıslahı, tüm programın yenilenmesi, buralara coğrafya, heyet-i cedide, hesap, cebir, ilm-i hukuk gibi önemli derslerin konulmasıdır.

Bu anlayışla işe başlayan Abdülhamid rejimi ilk olarak sübyan mekteplerine el atar. Sübyan mektepleri, çocuklara okuma-yazma, Kuran okuma, ilmiyal bilgisi ve ahlak gibi derslerin öğretildiği kurumlardır. Özellikle Tanzimat’a değin gereken ilginin gösterilmediği bu okullarla ilgili ilk düzenleme; sübyan mekteplerinin nerelerde ve nasıl kurulacağı, nasıl bir eğitim vereceği konularını ele alan 1869 nizamnamesidir.

Abdülhamid devrinde özellikle ilköğretim düzeyindeki bu okulların nitelik ve nicelik yönünden geliştirilmesine büyük önem verilmiş ve bu okullar eğitimin temeli olarak algılanmıştır. Sübyan mektepleri ve onlara alternatif olmak üzere oluşturulan iptidai mektepleri, devletin bir anlamda kutsallarının korunduğu

ve devlet ideolojisinin yerleştirildiği kurumlar olarak değerlendirilmiştir.”

Kayda geçtiğimiz bütün bu pasajlar, II. Abdülhamid Han'ın bizzat üstlendiği eğitim hareketi, zaman içinde Cumhuriyet Türkiye'sinin milli eğitim hareketinin temel anahtarı olduğunu gösteren numunelerdir.

ORDUMUZU ACZE DÜŞÜREN KOLERA MI YOKSA İĞRENÇ BİR TASARI MI?

Biz, merhum Nazif Hoca'mm mezkûr eserine aldığı akıl almaz bir zihniyetin ürünü olan bir vakayı, hiç düşünmeden bu sahifelere aktarıyoruz. Zira muhteşem Osmanlı-Türk ordusunu külliye yok etmenin muhtelif yollarını arayan emperyalist iblisler, kendilerine en uygun ve en kolay çareyi düşünmüşlerdi. Buna göre Osmanlı içinde, ülkeyi tamamen kendi hâkimiyetlerine geçirmeyi planlayan bir fırka vardı ve bu fırkanın başları olan Talat, Enver ve Cemal Paşalar, gayelerine erişebilmek için hemen her nevi maceraya atılabilecek bir yapıdaydılar. Hele Enver Paşa'nın “Turan sevdası” onu hemen her nevi tasarıyı hayata geçirtebilecek düzeyde bir çılgınlığa sürükleyebilirdi. Zaten onun akıl almaz ve mantık dışı tasarıları zaman içinde herkes tarafından görülmüş ve bu aziz millet istesin veya istemesin, hâdiselerin süratli akışı içinde kendisiyle ortak koşmaya mecbur kalınmıştır ki Osmanlı'nın son dönemindeki tarihî olaylar bu iddiamızın başlıca şahididir.

Evet, İngiltere'nin Mithat Paşa'ya yaptıramadığını Almanlar, Enver Paşa'ya rahatlıkla yaptırabilmişlerdir.

Şimdi gelelim hemen birçoğumuzun hiç mi hiç haberdar olmadığı dehşetengiz trajik bir hâdisenin başlıca kahramanlarından Erkân-ı Harp Yüzbaşısı Kazım Bey'in kimliğine:

İttihatçılar kendisini zorlu bir hasım gördüklerinden asıl kimliğinin gözlerden uzak kalması için Erkân-ı Harp Yüzbaşısı Kazım Bey'i “serkeş ve serseri bir zabıt” olarak halka tanıttılar. Böylece onu gözden düşürmeye çalışmışlardır ki bu

taktik İttihatçıların çok eski ve geçerli bir numaralarından alınıp uygulanmıştır. Aslında mezkûr zabıt şerefli, haysiyetli ve tam manada cesur bir Türk askeridir ve bizzat şahit olduğu pek dehşetli bir harekâtın tesiriyle hayli sarsılmış olmasına rağmen, şeref ve haysiyetinden en ufak bir kayba uğramamıştır. Yüzbaşı Kazım Bey'in Adapazarı'nda dünyaya geldiğini ve Çerkezler arasında hayli itibarı olan soylu bir ailenin çocuğu ve Kafkas prensi olduğunu merhum N. Nazif Tepedelenlioğlu'nun mezkûr eserinden öğreniyoruz.

Osmanlı-Türk İmparatorluğu Kara Kuvvetlerinin ikinci ve üçüncü ordularındaki genç subayların gizliden gizliye politika ile ilgilendikleri ve bu durumun moda olduğu dönemde Kâzım Bey, sadece mesleğinin emrettiği görevlerinden gayri hemen hiçbir tutku peşinde koşmayan, son derece bakir bir Türk subayı olarak varlığını sürdürmekteydi ki onun imrenilecek bu temiz, pak durumu İttihatçıların gerçek yüzlerini gördüğü ana kadar sürmüş ve daha sonra intikam peşinde koşan acımasız bir serdengeçti olup çıkmıştı.

Durum aynen şöyle cereyan etmiş ve mevcut hâl genç Subay'ın tam bir bunalıma duçar olmasına sebep olmuştur. Onun o temiz, pak ruh yapısı, yerini zamanından evvel olgunlaşmış, pek hırslı bir serdengeçtiye bırakmıştı. Okuyalım ve görelim.

Yüzbaşı Kâzım Bey, Balkan Harbi esnasında, İstanbul muhafız ve komutanı olan Albay Cemal Bey kumandasındaki bir tûmende kurmay yüzbaşı olarak görev yapmaktaydı.

Çatalca hattında saha çamur içindeydi, emrindeki asker günlerden beri açtı. Koleranın orduya dehşetli surette tırpan attığı günlerde Cemal Bey, mevcut durumu hiç mi hiç dikkate almadan kahramanlık gösterisine girişmiş ve bir gün kumanda ettiği cephe kesimini tashih etmek bahanesiyle bir gösteriş taarruzu hazırlamış ve birlik komutanlarına durumu bildirmiş, taarruz için ikinci bir emre kadar hazır olarak beklemelerini emretmişti.

Kâzım Bey vaziyetin vahametini görerek Albay Cemal Bey'e gidip komutanını esas duruşta selamladıktan sonra hemen ko-

nuya girmiş “Efendim! Emrimdeki askeri taarruza kaldırmak, hepsini boşu boşuna öldürtmek demektir. Bu asker taarruza kalkamaz, arz ederim!” demiştir.

Komutan Cemal Bey kaşlarını çatarak “Nasıl, itaatsizlik mi ediyorsun?” deyince Kâzım Bey “Asla Kumandan Bey. Yalnız hakikati söylüyorum. Bölüklerin yarısı koleralı. Geri kalanların ise adım atabilecek mecalleri yok. Bu askeri önce tedavi etmeli, sonra dinlendirip beslemeli. Ondan sonra Allah kerimdir. Süngüleri taktılar mı, nereye isterseniz giderler.” diye cevap vermiştir.

Albay Cemal Bey, bu doğru tespite zerre kadar kulak asmamıştı ve aslında emri altındaki askerlerin durumlarını gayet iyi bilmekteydi lakin buna rağmen, askerini taarruza kaldırdı.

Yüzbaşı Kâzım ise durumu arz etmesine rağmen verilen taarruz emrine itaat etti ve askeriyle birlikte taarruza geçti. Bulgar ordusu mitralyöz bakımından 1’e 20 nispetinde kuvvetli idi.

Yüzbaşı Kâzım Bey, siperden fırlayıp askerinin başında taarruza geçince akıl almaz bir surette ve âdeta ölümle kucaklaştıran bir ortam içinde Bulgar mitralyözlerinin dehşetli tarrakaları altında ilerlemeye gayret etmiş, ne var ki çamurla koleranın, açlıkla dermansızlığın, düşman mitralyözleriyle işbirliği yaparcasına bir ortam meydana getirmelerinden dolayı, mezkûr taarruz tabii olarak başarılı olamamıştı. Lakin buna karşın Yüzbaşı Kâzım aldığı yaralara rağmen askerce emre itaat etti. Ne var ki aldığı yaralar ve devamlı kan kaybedişi nihayet onun son gücünü de tüketmiş, pislik ve hastalık kusan çamurların üzerine yığıldığında kendinden geçmeden son düşünebildiği, nahak yere şehit edilen askerlerini selamlamaktı. Nahak yere diyoruz zira her şehit, bir kapris uğruna harcanmış talihsiz askerlerden biri idi.

Yüzbaşı Kâzım’a gelince, aldığı yaralar çok ağır olduğundan, İstanbul hastanelerinden birisine nakledilmiş ve zaman içinde şifa bulmuştu. Henüz iyileşmek üzere olduğu dönem içinde bir cephe arkadaşı evinde ziyaretine gelmiş ve sohbetleri esnasında:

“İttihatçıların dalaveresine kurban oluyordun ama Allah seni kurtardı!” deyince Gazi Yüzbaşı Kâzım hayretle “Anlamadım? Benim yaralanışım ile İttihatçılığın ilgisi ne!?” diye şaşırarak sordu. Arkadaşı acı acı gülümseyerek “Senin kumandan İttihatçı. Cephede kendini göstermek istedi. Sürdü ateşe sizi. Muvaffak olmayınca da hastalık bahane ederek İstanbul’a kaçtı.” dedi.

Gazi Yüzbaşı’nın mantığı almamıştı. “Yanılıyorsun! Cemal Bey dik kafalıdır ama kaypak ve korkak değildir.” dedi.

Daha sonra evinde kendisini ziyaret edenlerin hemen her birisi aynı iddiayı ileri sürdüler ve nihayet ziyarete gelen Prens Sabahaddin de aynı iddiada bulununca Erkân-ı Harp Yüzbaşısı Gazi Kâzım Bey’i bir şüphe almış ve bu şüphe onu daha acı gerçeklere götürmüştü.

BATI’NIN SEÇTİĞİ HEDEF: İMPARATORLUĞUN BAŞLICA TEMİNATI OSMANLI TÜRK ORDUSUYDU

Osmanlı toprakları üzerinde yaşayan muhtelif kavimlerin asırlarca birlikte yaşamasının nasıl bir sihirli idareye dayandığını Avrupa emperyalistleri her daim merak etmişler ve bunun sırrını çözebilmenin muhtelif yollarını denemiş ve tek bir çaresi olduğunu öğrendiklerinde derhal harekete geçmişlerdir. Bu minvalde ilk iş olarak azınlık teşkil eden gayr-ı İslam unsurları mezhep farklılıklarından dolayı yekdiğerine düşürme taktikleri uygulayıp kısa zamanda olumlu sonuçlar elde etmişlerdi.

Mesela, üçe bölünmüş bulunan Ermeniler -kadim Ermeni mezhebine tâbi olan Lusavoriçagan Ermeniler, Katolik Ermeniler ve Protestan Ermeniler mezkûr bölünme zuhur etmeden önceki dönemlerde herhangi bir problemleri olmayan Osmanlı Ermenileri- arasında başlarda bilhassa diğer mezheplere tâbi olanlar arasında ilk ayrılıklar baş göstermiş, daha sonra açık şekilde siyasi eğilimler belirilmiş, Rusya kaynaklı Hınçak ve Taşnak Fırkalarının da devreye girmesiyle isyan hareketleri bir diğeri izler olmuştu.

Osmanlının hayat kaynağı ve bel kemiği Osmanlı ordusu da hemen hemen aynı işleme maruz kalmıştır. Genç Osmanlılar, Jön Türkler ve İttihat ve Terakki Fırkası gibi kökü dışarıda olan unsurlar ile ordu içine sızılmış, ordu içinde milliyetçilik akımı meydana getirilerek Osmanlı silahlı kuvvetlerinde ayırım politikası baş göstermiştir. Milliyet ve mezhep farklılığı uygulanmaya geçilince, Osmanlı silahlı kuvvetleri de aynı akıbete uğramış, birlik gücü açısından hayli kan kaybetmiştir. Böylece Osmanlı ordusunda uygulanan taktik de azınlıklara uygulananından pek farklı olmamıştı. Yani plan aynı plandı ancak uygulama daha kapsamlıydı.

Türk ırkının her nevi menfaatlerini ön planda gören ve tutan, Türkçü paşalar ise bu durumdan çok memnundu ve böylece Osmanlının sonu gelecek, Türk kavmi bu muhteşem imparatorluğun asıl sahibi olarak ülkeyi hükmü altına alacaktı. Evet, paşalar böyle düşünmekte ve mevzubahis harekette en büyük engelin Sultan II. Abdülhamid Han olduğunu görerek bu değerli padişahı bir an evvel tahtından etmenin evla olacağına kanaat getirmekteydiler.

Evet, onlarca Osmanlı ama aslında kendilerinin inandığı bir Osmanlı Devleti olmalıydı ki sadece bu durum dahi, dıştan kaynaklanan bir komplo ile karşı karşıya kalındığını açıklıkla göstermekteydi. Ayrıca mezkûr durumun tezgâhçıları ise hiç meçhul değildi: İngiltere, Rusya ve Fransa.

Merhum Fethi Okyar Bey, bu konuya temas ettiklerinde daha sarıh açıklamalarda bulunmuşlardır. (s. 32-35)

“Bu suale şimdi daha açık ve kesin cevap verebileceğimi umuyorum.” diyen Okyar Bey devamla “Evvela, meşrutiyeti ilan ederek rejimi mutlakıyetten şartlı demokrasiye çevirmiş olan İttihat ve Terakki, iktidara sahip çıkmamıştı, doğrusu çıkmamıştı. Çünkü ne hükûmet etme felsefesi ne kadrosu ne hazırlığı vardı.

Meşrutiyet ilan edildiği zaman sadrazam olan Said Paşa, Sultan II. Abdülhamid Han’a 7 defa, onun yerine gelen Kâmil Paşa ise üç defa sadrazamlık yapmış kimselerdi. Onları yine

ülkeyi idare edecek en değerli insan sayma suretiyle hazırlık-sızlığımızı kendimize karşı da itiraf etmiş oluyorduk.

Hâlbuki ve şüphesiz ki yeni devirleri, yeni insanlar temsil ederdi.

Bir karşı hareketi sanki bekliyor gibi idik ki askerî isyan hâlinde ihtilal başlayınca Edirne dışında kalan Balkan topraklarındaki büyük küçük merkezlerde sadece muvazzaf askerler değil, eli silah tutanlar inanılmayacak kadar kısa zaman içinde İstanbul'a doğru yürüyüşe geçtiler.

Fakat 31 Mart Vakası, terkip tahlil yapılmasına zaruret olmayan askerî bir isyandı ve İttihat ve Terakkiye, neticelere daha cesaretle sahip çıkması şuurunu getirdi.

Ortada, her şeyi ile bir Sultan Hamid devri vardı. Bu devri açan ve temsil eden şahsiyet de hâlâ saltanat ve hilafet makamlarında idi. Asker-sivil en üst makamlarda olanlar onun devri ile yakından alâkadar idiler.

Sadece bizim nesil, kendisi ile yaş ve salahiyyet olarak müşterek mesuliyetler içinde değildi. Fakat unutulmaması şart olan hakikat ise Padişah için kesin kararın bizlerden değil, mazisi ile kendisine çok yakın olanlardan gelmiş olmasıdır. Yaşı, makamı, rütbeleri, geçmiş hizmet ve varlıkları, Sultan Hamid ve devri ile ayrılmaz olanların bu devirden sıyrılmak ihtiyacını duydukları görülüyordu.

Vaziyeti böyle olan asker-sivil erkân arasında görüşülmeden ve anlaşılmadan böyle bir yakınlaşma ve görüş birliği, neticeleri hemen süratle hazırladı, tatbik mevkisine koydu.

Askerî kanatta Mahmud Şevket Paşa'nın, sivil kanatta Sultan Hamid'e yedi defa sadrazamlık yapan Said Paşa'nın başta olması, bu hakikatin reddi zor örnekleriydi."

Bu hususta merhum Sultan II. Abdülhamid Han'ın daha sarîh analizi vardır ki özetle aktarıyoruz: (Aynı eser, s. 96-99)

SULTAN II. ABDÜLHAMİD'İN GÖRÜŞÜNE GÖRE MİLLETLER ARASI DİPLOMATİK MÜNASEBETLER

“Milletlerin birbirlerine karşı politikalarını daha çok kendi memleketlerinin şartları tayin ediyor.” (Sultan II. Abdülhamid Han)

“Bunların (Batılıların) bize karşı siyasetleri değişmez. Belki kanaatleri zamanın icapları olarak tahavvül (değişmiş) etmiş gözükebilir. Fakat o hâdisenin tesirleri zail oldu mu arzu, emel ve bunların tabii tatbikatı olan politikaları aynı mahiyeti alır.

Tecrübelerim şu noktada toplanmıştır: Milletlerin birbirlerine karşı politikalarını daha çok kendi memleketlerinin şartları tayin ediyor. Otuz üç sene içinde hükümdar, devlet erkânı, sahasında şöhret sahibi çok insanla görüştüm. Ben gitmedim. Onlar bana geldiler. Bu ziyaretlerin hepsinde kendileri için istifade ve hatta zaruret vardır. Şartlar benim aynı vaziyete gelmeme mâni oldu. Çünkü bütün bu gelenler, benden dolayısıyla devlet, vatan ve milletimizden bazı şeyler almak veya vermek arzusunda hatta mecburiyetinde idiler. Kudüs'te yaptırdığı kiliseyi görmek bahanesiyle Edirne'den itibaren karadan ta Filistin'e kadar topraklarımızı tetkik ede ede gidip gelen Alman İmparator'u II. Wilhelm, Osmanlı-Alman dostluğundan söz ederken bana 'Biz sizden vazgeçemeyiz.' demişti. O anda samimiyet ve dostluğunu ifade için söylediği bu sözde kendilerinden olmayanları bizden tamamlamak, bizde olmayanları da kendilerini bizim için vazgeçilmez hale getirmenin açıkça ifade edilmeyen fikri ve gayesi vardı.

Rusya da bizden ebadiyen vazgeçemez; İstanbul ve Boğazlar bizim olduğu müddetçe. Çünkü Bahr-ı Sefid'e (Akdeniz) ancak bu yoldan çıkılır. Rus çarlığı da cihan devleti olmak için ya bu yoldan serbestçe geçecek ya da cihan devleti olmak sevdasından feragat edecektir.

1293 sefer-i meşumunda (1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi) Rus orduları İstanbul önlerine geldiği zaman, İngiltere için tehlike bizim maruz olduğumuz kadar mühimdi. Çünkü Ruslar

Boğazları ele geçirdikleri an, Hindistan yolu kendilerine açılabilirdi. Harbin rahnelerinden sıyrılmak ve asgari de olsa kuvvetlenebilmek için zamana ihtiyaç vardı. Akdeniz hâkimiyetinin ve dolayısıyla Hindistan yolunun mihrak noktalarından birisi olan Kıbrıs adasını, Rusların muvakkat kaydıyla ve harp tazminatı olarak aldıkları Batum, Kars, Ardahan'ı iade ettikleri zaman geri verilmek kayıt ve şartı ile İngiltere'ye bıraktım.

İngiliz donanması İstanbul önlerine geldi, harbe kararlı olduğunu her hali ile gösterdi. Ayastefanos'ta (Yeşilköy) karar-gâh kurmuş ve dürbünlerle İstanbul'u seyreden Rus ordusu geri döndü.

Osmanlı hudutları içinde yaşayan diğer ırk ve milliyetlerle Avrupa devletleri ya din ve ırk benzerliği veya siyasi menfaat itibariyle alâkadardır. Mesela, Slav ırkından olanlardan, Slav ırkının ve Ortodoks kilisesinin hamisi olarak Rusya asla vazgeçmez. Bizdeki Musevilerle de dünya Musevileri kendileri kadar alâkadardır. Ermenilerden Rusya ve İngiltere vazgeçmez. Rumlar sadece Yunanistan için değil, aralarında hissî olan bazı sebeplerle de cihan için mevzudur. Osmanlı hudutlarında yaşayan ve dini Müslüman fakat ırk ve milliyeti Türk olmayanlar için de sırf siyasi sebepler, maksatlar ve açıkça ifade edilmeyen ihtiraslarla alâkalar vardır. Bunlar bilinmeden harici siyasetin, devamlı harpler ve ihtilaflara yol açmadan devamı mümkün değildir."

Merhum Fethi Okyar Bey "Sultan Hamid'i dinledikçe, kudret ve makam sahibi olmuş insanlar için, kıymet hükümlerinin telkinler ve rivayetlerle hakikatlere erişemeyeceğini anlıyordum." diyerek dayanamayıp soruyor:

"Şevketmeap! Bu hakikatleri idrakiniz içinde bugün yerine getiremediğiniz tedbir var mı ve huzurlu musunuz?

"İçini çektiğini hissettim, bir an durakladı, sonra kelimelelerin üzerine basarak konuştu:

'Ferdî arzular ve himmetler ne olursa olsun, geçmiş zamanların boşluklarını doldurmaya kâfi gelmez. Ben ancak karşımdakilerin üzerimizdeki emel ve ihtiraslarını, aralarında mü-

cadele mevzusu hâline getirerek memleketi ağır darbelerden muhafaza edebildim.

Osmanlı-Rus (1877-1878) Harbi benim saltanatımdan evvel kaçınılmaz hâle gelmişti. 33 sene içinde bir defa, o da Yunanlılarla harp edildi ve kazanıldı. Çünkü tecrübemle bilirim ki sadece meydan-ı harpte zafer, neticeler için kâfi değildir. Bizim vaziyetimiz başkadır.”

Koca bir Osmanlı-Türk İmparatorluğunu 33 sene âdeta tek başına denecek derecede yalnızlık içinde, hemen her nevi tehlike ve düşmanca hareketlere karşı koruyabilmiş bulunan büyük hükümdar, büyük diplomat, büyük vatanperver şahsiyet Sultan II. Abdülhamid Han, imparatorluğun en ziyade mutlak bir idareciye ihtiyaç duyduğu bir dönem içinde Osmanlı tahtına çıkmış “Hiçbir hayrı dokunmamıştır.” diyebilen nankörlere rağmen, en azından imparatorluğun sukutunu geciktirmişti, diyebilir ve haklı olarak şu suali sorabiliriz:

Bre zavallılar! Sizlerin bu vatana ne hizmetleri dokunmuştur ki?

Baştan beri tetkik ettiğimiz tüm ciddi belgeler şunu göstermektedir: Osmanlı-Türk İmparatorluğunu yıkanlar dış düşmanlar değildir. Okumuş cahiller, yekdiğerini yiyebilme mücadelesinde tam bir basiretsizlik içinde dış düşmanların arzu ettikleri neticeyi bizzat kendileri hazırlamışlar ama isteyerek ama istemeyerek koca bir çınarı içten içe kemirip yoklara göndermişlerdir.

Dünya üzerinde hemen hiçbir imparatorluk, bizdeki gibi sözde münevver cahiller tarafından sukut ettirilmemiştir. Dahası, yine hiçbir ülke insanı, bizdeki derecede atalarına dil uzatmamıştır.

İmparatorluğun el değiştirmesi bahsinde, hayli mücadele vermiş bulunan ve 1839’u izleyen reform ortamında yetiştirilen sözde aydınların “Batı’yı örnek alma” düşüncesi zamanla yayılmaya başlamış, bu fikirler *Tasvir-i Efkâr* ve *Tercüman-ı Ahvâl* gibi döneminin en popüler iki gazetesi tarafından dile getirilmeye başlandığında, ayrıca gittikçe yaygınlaşan hoşnutsuz-

luk acı meyvesini vermiş ve Haziran 1865'te İttifak-ı Hamiyet adında illegal bir örgütün zuhurunu sağlamıştı ki sonradan Yeni Osmanlılar Cemiyeti adı ile yarı illegal şekilde faaliyete geçirilmişti. Kurucuları ise, o çok bilirimci fakat tamamen Avrupa kültürünün tesirinde kendi benliğini yarı yarıya yitirmiş şu bahtsızlardı: Ayetullah, Nuri, Reşat, Mehmed Ali, Refik ve Namık Kemal Bey. Bilahare Şinasi, Ali Suavi, Ziya Paşa, Mahmud Nedim Paşa ve Mısır Hıdivi İsmail Paşa'nın biraderi Mustafa Fazıl Paşa da bu safa katılmıştır.

Böylece saflarını genişleten Genç Osmanlılar, önceleri Padişah'a başvurarak legal şekilde meşrutiyete geçmeyi tasarladılar. Ancak bir darbe ile gerçekleştirmeyi daha münasip görerek 1867'de mezkûr düşünceden uzaklaşıp, illegal yolu tercih ettiler. Yeni tasarıya göre sadrazam Ali Paşa'yı öldürecek ve yerine Mahmud Nedim Paşa'yı geçireceklerdi. Ancak planlarının öğrenilmesiyle devletin derakap tevkifatı girişmesi, örgütün ileri gelenlerinin Osmanlı topraklarını derhal terk ederek kahramanca (!) Avrupa'ya göçmeleri esnasında Gazeteci Şinasi de onlarla birlikte aynı akıbete ortak olmuştu.

Bu, zamanında bastırılan gerçek bir darbe girişimi olup, yakalananların pek ağır cezalara çarptırılacakları şüphesizdi. Lakin içlerinde çoğunluğunun saray yönetimi içinde yakını bulunması, meselenin sessizce örtbas edilmesini sağlamıştı.

Avrupa'da yeniden faal duruma gelen örgüt, Mustafa Fazıl Paşa'nın öne çıkışıyla daha da canlılık kazanmıştı. Bu meyanda İsmail Paşa'nın girişimleriyle veraset yoluyla hidiv olma hakkını yitirmiş olan Mustafa Fazıl Paşa, Padişah'ın çevresinde bulunan yöneticilerin gerçekleri gizlediklerini, milliyetçi ayaklanmalarda yabancı devletlerin rolü olduğunu belirtiyor, kötü gidişe bir son verebilmek için özgürlük ve meşrutiyet talep ediyordu.

Mustafa Fazıl Paşa'nın Avrupa'daki bu mücadelesine Namık Kemal, Ziya Paşa ve Ali Suavi de katılmışlardı. Ali Suavi Londra'da cemiyetin yayın organı olan *Muhbir*'i, Namık Kemal ile Ziya Paşa'da *Hürriyet Gazetesi*'ni çıkarmaya başlamışlardı.

Böylesi bir karmaşa içinde Yeni Osmanlılara aylık bağlayarak fiilen destek olan Mustafa Fazıl Paşa, zamanla cemiyetin fiilî başkanı durumuna gelmişti ancak bu meyanda Abdülaziz ile olan özel ilişkilerini sürdürmeyi asla ihmal etmemekteydi. Bu durumu gören cemiyetin önde gelen bazı kişileri de aynı yolu tutturarak Sultan Abdülaziz ile yakın ilişkiler kurmuşlardı. Mesela, Ziya Paşa Londra seyahati esnasında devletin içinde bulunduğu durum ve reform önlemleri hakkında Abdülaziz'e bir dilekçe sunmuştu.

Bir süre sonra Abdülaziz ile ilişkilerini tamamen düzelterek İstanbul'a dönen Mustafa Fazıl Paşa, Mısır hidivi olma yolunun yeniden açıldığını düşünerek *Hürriyet Gazetesi'* nin kapatılmasını istedi. Ne var ki cemiyet üyesi konumundaki münevverler mezkûr gazetenin yayını sarayla arası açılan Mısır Hıdivi İsmail Paşa'nın desteği ile sürdürdüler.

1871'de Ali Paşa'nın ölümü üzerine cemiyetin bazı üyeleri İstanbul'a dönmeyi uygun buldular ki ilk dönenlerin arasında Namık Kemal de vardı. Ali Suavi ise Sultan Abdülaziz döneminin nihayetine kadar Avrupa'da kalmayı yeğ tutmuştu."

Bu bölümden de anlaşılacağı gibi, biz zaman zaman birinci kitaptan ve bu eserden daha evvel de arz ettiğimiz gibi, bazı önemli alıntılar yapmaktayız. Bunun başlıca sebebi II. Abdülhamid Han ve döneminin karmaşık görünümüne aydınlatıcı katkıda bulunmak isteğimizdir.

TARİHİMİZİ NİÇİN SEVMİYORUZ?

Evet, tarihimizi ve bilhassa Osmanlı bölümünü niçin sevmiyoruz? Daha doğrusu, sevdirmiyorlar? Sevmiyoruz çünkü sevdiremiyorlar. Niçin sevdiremiyorlar? Zira bir imparatorluk kurmuş oldukları hâlde, imparatorluk topraklarında yaşayan diğer kavimleri imparatorluk topraklarına ortak etmek istemiyor ve hemen her nesnenin sadece ve sadece sırf kendi ırklarına ait olmasını istiyorlar ve gerisini Türk saymıyorlar.

İşte Türkiye'nin düşmanları böyle anlarda devreye girmek-
te ve mezkûr topraklarda yaşayan diğer kavimleri isyana teş-
vik ederek ırki propaganda kanalı ile devleti çökertmeye öncü
olan ayaklanmalar meydana getirmektedirler.

Ne acıdır ki Osmanlı döneminde başlayıp koca bir impara-
torluğun başını yiyen bu uğursuz akım, Cumhuriyet dönemi-
mizde de hâlâ iğrenç varlığını sürdürmektedir.

Bu meselede insanlarımıza tesir edebilen asıl unsur nedir?
İşte bunun sarıh cevabını en âlâ şekilde vermiş olan Yrd. Doç.
Dr. Abdülhamid Kırmızı'nın değerli makalesinden²³ aynen ak-
tarıp dikkatle okunmasını tavsiye ediyoruz zira hemen birçok
insanımız bu bilgiden yoksun olarak yaşamakta ve bu sebep-
le ülkesi halkına istemeden zarar vermektedir. Bu karmaşık
meselenin çözüm yolunu Yrd. Doç. Dr. Abdülhamid Kırmızı
Bey sarıh şekilde vermektedir ki bu bilgiye cümlemizin ihti-
yacımız vardır. Zira tek dayanağımız son Türk vatani şu an kor-
kunç tehlikelere karşı mücadele vermektedir.

"XIX. yüzyılın son çeyreği ile XX. yüzyılın başında 33 se-
ne Osmanlı İmparatorluğunun idaresini elinde tutan Sultan II.
Abdülhamid'in dönemin önde gelen hükümdarlarından biri
olduğuna şüphe yoktur.

Emperyal politikalarıyla dünyayı zebun eden düvel-i muaz-
zama karşısında Batı'nın sömürgesi derekesine düşmemiş na-
dir Müslüman devletlerden biri olarak her türlü zafiyet içinde-
ki imparatorluğu iç ve dış bütün sıkıntılara rağmen tek dişi
kalmış canavarlara yol açacak Harb-i Umumi'ye kadar ayak-
ta tutabilmiş ve dağılan imparatorluk coğrafyasında Anado-
lu'da yeni bir devlet olarak doğuşun son imkânlarını hazırla-
mak kendisine nasip olmuştur.

II. Abdülhamid, Türkiye dâhil, dağılan imparatorluk coğ-
rafiyasında şahsiyeti ve siyaseti hâlâ tartışılmaya devam edilen,

23 Bkz. II. Abdülhamid Han-Modernleşme Sürecinde İstanbul, "Sultan II. Abdülha-
mid-İmparatorluğun Son Nefesi" Seçil Ofset, İstanbul, 2010.

saltanatında başlayan ve giderek şiddetlenen ithamların aksine değeri artarak yâd edilen nadir devlet adamlarından birisidir.

Onun, tarihinin en çok tartışılan padişahlarından birisi olarak farklı bakış açılarına göre oluşan yargı manzumesi içinde, kutuplaşmaların en önemli unsuru, çoğu zaman da mağduru hâline getirilmiş olması, zamana karşı direnç kabiliyetini kaybetmeye başlamıştır.

Son yıllarda yapılan akademik çalışmalar ve yayımlanan eserler, döneminde başlatılan ve zamanla artan Abdülhamid karşıtı söylemlerdeki maksatlı abartının geçersizliğini gözler önüne sermektedir. Bu anlamda II. Abdülhamid, haklılığını zamanın ortaya çıkardığı az sayıdaki devlet adamlarındandır.

Her çağın bir ruhu vardır ve bu ruh o çağın devlet sahiplerine benzer şekiller verir, onları bir heykel gibi yontarak zamana uyaklı kılar. Mesela, XVI. yüzyıl sadece Osmanlı İmparatorluğunda Muhteşem Süleyman'ın güçlü bir kişilik olarak kılıç kuşandığı bir devre değildir.

Bu asır bütün dünyada demir bileklerin imparatorluklar yönettiği bir büyük hükümdarlar devri olmuştur. 1520'de padişah olan Kanuni'nin çağında İngiltere'de VII. Henry ve I. Elizabeth, Fransa'da I. Fransuva, İspanya'da Şarlken, Rusya'da Korkunç İvan tahta geçmiştir.

Doğu'da İran'da Şah İsmail ve Tahmasb, Hindistan'da Babür ve Ekber Şahlar hüküm sürmüştür. Böylece yarım asır boyunca, ilim ve sanatta bir yenilenme yaşayan eski dünyanın kaderine muhteşem muktedirler, muhteris muzafferler mühür vurmuştur.

İşte II. Abdülhamid Han dönemini (176-1909) de böyle bir kıyas zaviyesinden görmek ve çağın ruhunu endamıyla gösteren prizmadan bakarak anlamak lâzımdır.

Padişahlığının ilk zamanlarında çevresindeki devlet adamlarına meşrutiyeti kabul ettirmekte ısrar eden Abdülhamid, sadece mecliste cereyan eden sert tartışmalar veya halkın buna hazır olmadığı yolundaki vesayetçi tavrı yüzünden değil, di-

ğer imparatorluklarda olan bitenlerden dolayı da daha otoriter bir tarz-ı idareye kaymıştır.

Abdülhamid'in şehzade olarak yetiştiği devirde İngiltere'den başka yerde meşrutiyet yoktur yani hükümdarların yetkileri yazılı anayasalarla sınırlandırılmamıştır henüz. Avrupa'daki üç büyük imparatorluk olan Almanya, Avusturya ve Rusya birer otokrasidir. Diplomatik faaliyetlerini her ortamda, mümkün mertebe istifade edebilecekleri duruma göre ayarlamaktaydılar. Çağdaş olan hükümdarlar bu seyahatlerinde Avrupa'daki hanedanlar arasında akrabalıklar tesis ettirmişti ki gerek hazar ve gerek seferi durumlarda hayli etkili olabilmekteydi.

Dış ilişkileri tekeline almış bir hükümdarın, başka devletlerin başkentlerine sık seyahatler yapmış olması beklenir. Ancak tarz-ı idare bakımından benzerleri bulunan Abdülhamid'in çağdaşlarına en benzemez taraflarından biri, padişahlığı sırasında imparatorluğun başkenti İstanbul'dan dışarı hiç çıkmamış olmasıdır. Hiçbir çağdaşı onun kadar başkentine demir atmış değildi.

Abdülhamid, hükümdarlar liginde İslam dünyasını temsil eden bir sultan olarak oyunu tek başına oynamak zorundaydı. Sultan II. Abdülhamid devri Türkiye ve komşu toprakları için hâlâ canlı bir tarihtir. Padişah'ın şahsiyeti ve politikaları güncel tartışmalarda bile yankı bulmaya devam ediyor. Ancak 'Ulu Hakan-Kızıl Sultan' kutuplaşmalarının tozu dumanı arasında gerçek Abdülhamid'i tanımak isteyenlerin, siyasi ve ideolojik duruşlardan kaynaklanan bilgi kirliliği arasında doğru kaynaklara ulaşmaları kolay olmuyor.

Abdülhamid, milletin I. Meşrutiyet'i hazmedemediğini, buna hazır olmadığını düşünmekteydi. II. Meşrutiyet'in ilk günlerinde konuya temas ederken şöyle diyordu. 'Biliyorsunuz ki ilk meşrutiyeti ben ilan etmiştim ve daima meşrutiyet taraftarı olarak kaldım. Lakin biz Japonlar gibi millet-i vahide değiliz. Muhtelif unsurlardan müteşekkil olan imparatorluğumuzda yıkılmak tehlikesi bizi çok korkutmuştu. Bu sebeple bir zaman için kaldırmayı lüzumlu gördük.' Ve devamla 'Millet bugün es-

kisi gibi cahil değildir. Oldukça terakki etmiştir. Mektepler açılmış, zabitler yetişmiş, meşrutiyeti idrak edecek hale gelmiştir.

Gazeteler ne kadar aleyhimizde bulunursa bulunsunlar inşallah meşrutiyet idaresinin azmü kararındayım. Her türlü güçlüklerle göğüs gereceğim. Yaşımız altmışı geçti. Ahir ömrümüzde son vazifemizi yapmak, devletin ve milletin arzusu ifa etmek en büyük emelimdir. Mademki millet istiyor, milletin arzusu her ne ise o olacaktır. Yalnız Allah'tan muvafakiyet dilerim.' dedi.

Annemle beraber 'Allah duanızı kabul etsin!' efendimiz dedik.²⁴

Sultan II. Abdülhamid Han, nice çilelere duçar edilerek Beylerbeyi Sarayı'na getirilip yerleştirildikten sonra (hane hapsi iken) 10 Şubat 1918'de vefat ederek tüm çilelerinden kurtulmuştu."

OSMANLI İMPARATORLUĞUNUN SON KALESİ YILDIZ SARAY-I HÜMAYUNU

Osmanlı İmparatorluğunun son kalesi, son dayanağı konumundaki meşhur Yıldız Saray-ı Hümayunu, Osmanlının son dönemine âdeta damgasını basmış tarihî bir saraydır. Tüm cihan emperyalistleri tarafından hazırlanan işgal projelerini temelden yırtıp atan stratejiler her daim bu kartal yuvasında hazırlanmıştır.

Yıldız İstihbarat Teşkilatı ise başlı başına özel bir kuruluştur ki zaman içinde İngiliz Askerî Haber Alma Teşkilatı ile Sovyet Rusya Askerî İstihbaratı, teşkilatlarını daha verimli hâle getirmek istediklerinde Yıldız Teşkilatını esas almışlardır. Bizdeki geri zekâlıların iddia ettikleri gibi basit bir jurnal şebekesi olmamıştır.

24 Bkz. Ayşe Osmanoğlu, *Babam Sultan Abdülhamid-Hatıralarım*, Güven Basımevi, İstanbul, 1960, s. 123.

Devletin yönetimini saraydan idare etmek ise başlı başına bir maharet ister ve politika dünyasını iyi tanımış olmak lâzımdır. Dolayısıyla, sarayda titiz bir iş bölümü ve branşlara göre hâdiseleri takip etme sistemi uygulanmaktaydı.

Sarayda bir baş kitabet dairesi vardı ki bir nevi sistemin beyni konumunu sergilemekteydi ve görevi Padişah ile resmî daireler arası irtibatı sağlamaktı. Hangi raporun diğerinden daha önemli olduğuna karar vererek öncelik hakkı tanınması gerektiğine bu daire karar verirdi ve tabii ki bu kolay bir iş değildi. Seri düşünüp aynı süratle duruma vâkıf olmak ve genel raporun Padişah'a sunulması elzemdi.

Sarayın resmî teşkilatı şöyle kurulu idi:

1. Mabeyn Müşavirliği Dairesi
2. Baş Kitabet Dairesi
3. Mabeyinci Beyler Dairesi
4. Teşrifat Nazırlığı Dairesi
5. Teftiş-i Askerî Komisyonu
6. Maiyet-i Seniye Komisyonu Erkân-ı Harbiye (Gazi Osman Paşa'nın vefat etmesinden sonra kaldırılmıştır.)
7. Yaverler Dairesi
8. Arap İzzet Paşa Dairesi
9. Derviş Paşa Dairesi
10. Şakir Paşa Dairesi
11. Müşir Kamp-Hoferner Paşa Dairesi (Alman Generali)
12. Aleksandr Karateodori Paşa Dairesi
13. Tercüman Nişan Efendi Dairesi
14. Hususi Şifre ve Telgrafhane Dairesi
15. Mabeyn Tercümanları Dairesi

Özet açıklama: İkinci kâtip, başmabeyinci, mabeyinciler, hususi şifre kalemi aracılığıyla Padişah'a arz olunurdu. Resmî

evraklar baş kitabet kanalından geçerek Padişah'a çıkarılırdı. Tebligat da bu daire aracılığıyla yapılırdı.

Mülkî işleri sadrazam, ilmiye ile ilgili işleri şeyhülislam, Bahriye ile ilgili evrakı Bahriye nazırı, askerî işleri serasker, Tophane ve askerî mekteplerle ilgili işleri Tophane müşiri, Hazine-i Hassa ile ilgili işleri Hazine-i Hassa nazırı Padişah'a çıkarırdı. Padişah'a yazı yazmak hakkı bu nezaretlere mahsustu. Diğer nezaretler de yazı yazabilirlerse de bu yazılara "hususî" denirdi.

Yıldız Sarayı, XIX. yüzyıl başından itibaren, Beşiktaş ve Ortaköy arasındaki sahil boyunca uzanan 50 dönümlük yamaçlar üstünde, muhtelif devirlerde padişahlar tarafından yaptırılmış, değişik mimari üslupları aksettiren köşklere oluşan bir yapı kompleksidir.

Yıldız Sarayı, İstanbul'un diğer saraylarından farklı olan bir yapı özelliği taşır. Topkapı, Dolmabahçe, Beylerbeyi Saraylarından farklı olarak, gayet geniş bir arazinin orasına burasına serpiştirilmiş bir köşklere topluluğudur. Şöyle ki bir ucu Ortaköy'ün üst mahallelerine, bir ucu Çırağan Sarayı'na, bir ucu da Barbaros Bulvarı'ndaki Yıldız veya Hamidiye Camii'ne uzanır.

Özetle Yıldız, Bayezit'teki Eski Saray, Topkapı ve Dolmabahçe'den sonra Osmanlı padişahlarının İstanbul'daki dördüncü ikametgâhı olmuştur.

II. Mahmud Han, Mimar Garabet Balyan'a Yıldız adı verilen bir köşk yaptırdı ve o tarihten itibaren mezkûr bölgeye Yıldız adı verildi. Sultan Abdülmecid Han zamanında ise (1839-1861) bizzat Padişah tarafından yıktırılarak yerine validesi Bezmiâlem Valide Sultan için daha büyük ve daha muazzam bir köşk yaptırıldı (1842) ve yeni köşke Kasr-ı Dilgüşa adı verildi. Padişah Abdülmecid 1846-1847 yıllarında Çukursaray denilen yeni bir köşk daha inşa ettirdi ve oraya gözdesi Yıldız'ı yerleştirdi. Daha sonra ise mezkûr köşkle birlikte Hasbahçe içindeki bütün yapılara Yıldız Sarayı denildi.

25 Haziran 1861 Salı günü Osmanlı tahtına çıkan, 30 Mayıs 1876 Salı tarihinde tahtından indirilen ve nakledildiği Topkapı Sarayı'nda III. Selim Han'ın kalmış olduğu daireye yerleşti-

rildikten sonra 3 Haziran 1876 Pazar günü büyük bir ihtimalle alçakça şehit edilen Sultan Abdülaziz Han, Osmanlı tahtına geçtikten sonra mezkûr sarayı onarttı. Çırağan Sarayı'nın yapımından sonra Ortaköy Caddesi üzerinde, estetik değeri büyük olan köprü ile bu sarayı Yıldız Parkı'na bağlattı. Dış Bahçe denilen bu bölümü Malta Köşkü, Çadır Köşkü, Ferhan Köşkü ve İkinci Dış Bahçe'de Çit Kasrı adlarıyla anılan köşkleri yaptırdı.

Sultan II. Abdülhamid Han'ın sonradan kâtip ve mabeyincilerine ayırdığı büyük mabeyn de kısmen Abdülaziz devri eseridir. Buradaki köşklere Büyük Mabeyn, Çit Kasrı, Set Köşkü, Çadır Köşkü, Malta Köşkü Sarkis Balyan tarafından inşa edildi. Köşklere duvar ve tavan bezemelerini Resimcibaşı Sepon Bezirciyan yaptı.

Sultan II. Abdülhamid Han devrinde bunlara Bahçıvanbaşı, Talimhane, Av ve Yeni Küçük Mabeyn, Acem Köşkleriyle haremdeki köşkler eklendi.

Saray yapımında Sarkis Bey'e yardımcı olan diğer Osmanlı mimarları arasında Hovsep Takvoryan, Mirhan Efendi, Çiçekçiyan Efendi, Dikran Efendi, Yetvart Terziyan ve Yanko gibi meşhur mimarların adları kaydedilmiştir ki bu efendiler muhtelif nişanlarla taltif edilmişlerdir.

Sultan II. Abdülhamid Han devrinde, klasik Osmanlı dönemindeki Topkapı Sarayı'nın bir benzeri olan Yıldız Sarayı Hümayunu, 1877-1909 arası Osmanlı İmparatorluğunun yönetildiği son saray-ı hümayundur.

Bayezit'teki Eski Saray, Topkapı Sarayı ve Dolmabahçe Sarayı'ndan sonra Sultan II. Abdülhamid Han döneminde burada Küçük Mabeyn Harem Binaları, Cariyeler Dairesi, Kızlar Ağası Köşkü, Cihannüma Köşkü, Şale Köşkü, Yıldız Hamidiye Camii, tiyatro, marangozhane, eczane, tamirhane, kilit-hane, çini atölyesi, kütüphane ve şehzadeler köşkleri inşa edilerek günümüzdeki saray kompleksi meydana gelmiştir. Bu yapılar aynı zamanda prefabrikasyon tekniğinin Türkiye'ye girişinin ilk örneklerini yansıtmaları bakımından da önemlidir.

Sultan II. Abdülhamid ilk başlarda zaman zaman bu müstakil bir şehir imajı veren mezkûr komplekse gider ve orada ayrı bir sükûnet bulurdu.

Ne var ki Osmanlı-Rus Harbi'nde (1877-1878) temelli olarak 7 Nisan 1877 tarihinde resmen Yıldız Sarayı'na taşındı ve halledilinceye kadar imparatorluğu bu mekândan idare etti.

Yıldız Saray'ı başlıca üç büyük bölümden meydana gelmiştir. Bunlardan birincisi asıl saray, ikincisi İç Bahçe, üçüncüsü Dış Bahçe'dir (Yıldız Parkı). Sarayda 12 bin kişi yaşamaktaydı. Sarayın hemen dışında bulunan kışlalara I. Ordu'ya bağlı 15.000 asker yerleştirilmişti.

Sayın Prof. Dr. Pars Tuğlacı'nın *Osmanlı Mimarlığında Balyan Ailesi'nin Rolü* adlı mufassal ve muvassak eserinden özetlediğimiz mezkûr kayıt, tarihî belge açısından son derece değerli bir vesika sayılabilir. Zira yakın tarihimizden bahseden veya yakın tarihimizden herhangi bir vakayı konu edinen birçok tarihçi veya tarih araştırmacısı söz Ermeni asıllı mimarlara gelince, en acımasız şekilde onlara yüklenmiş ve onları ya fırsatçı veya basit yapı kalfaları olarak nitelendirme çabası gütmüştür.

Saygıdeğer Prof. Dr. Pars Tuğlacı üstadın Balyanlarla âlâkalı mezkûr eseri çoğu fanatik kimseleri son derece rahatsız etmiş ve hâlâ etmektedir. Ancak yazdığı satırların tümü de titiz araştırmaların, resmî kayıtların ışığında belgelenmiştir. Binaenaleyh, bu değerli profesörün eserlerine karşı olanların, bendeniz de karşılarında olacağım! Biz Türkiye Ermenilerini her daim kötü ve ihanet içinde göstermeye çalışanlara bir çift sözüm olacaktır:

Hız. Allah basiretinizi açsın ve sizleri ıslah etsin!

ÜSTÜN İDARİ KABİLİYETİYLE İMAR VE EĞİTİM FAALİYETLERİ

Sultan II. Abdülhamid Han'ın pinti ve korkak olduğunu ileri süren birtakım basiretsizlerin nasıl bir yalanın kurbanı olduklarını kendileri göremezler ama biz gösterelim. Göste-

relim de koca imparatorlukta ne yaman iblislerin kol gezmiş olduğuna şahit olalım.

İDARİ KABİLİYETİ

Hasımlarının da peşinen kabullendikleri gibi, devlet işleriyle bizzat alâkadar olur, gece geç saatlere kadar çalışır ve bütün önemli kararları tek başına alırdı. Ancak bu icraatını bir diktatör edasıyla değil, danışmanlarının ve diğer üst düzey zevatın da fikrini almaktan imtina etmeden gerçekleştirirdi. Dahası, onların tavsiyelerinden makul gördüklerini de derhal tatbik etmekten geri kalmazlardı.

Sultan II. Abdülhamid Han'ın gayet önemli bir meziyeti de insanları kendisine bağlamayı iyi bilmesiydi. Nitekim bu özelliğinin semeresini görmüş, koca bir imparatorluğu 33 sene bu meziyeti sayesinde idare edebilmiştir. Gerçi aslında umumiyetle tek başına mücadele vermişlerdir lakin kendilerini sevenlerin de bir nebze olsun faydaları dokunmuştur.

Saltanatının ilk yıllarında, devletin can damarı olan asker ve sivil cenahın üst düzey yöneticileriyle sıcak ilişkiler kurabilmek maksadıyla onlara yemekli tanışma ziyafetleri vererek oldukça iyi sonuçlar elde etmiştir ki mezkûr yakınlıktan en ziyade askeriye ve üst düzey komutanlar memnun kalmışlardı. Meşhur Kâğıthane Mesiresi ise halkı ile yakinen görüşebilme imkânı sağlamış ve böylece tebaasını da memnun kılmıştı.

Bu meyanda, her şeyden ziyade önem verdiği İslam dinini bütün cihana yayabilmek idealini gerçekleştirebilmek gayesiyle meydana getirdiği tasarısını yürürlüğe koymak için harekete geçerek Güney Afrika, Hindistan ve Japonya'ya şahsen güven beslediği ünlü din-âlimlerini gönderip ziyaret edilen ülke insanlarına nefis baskılı Kur'an-ı Kerimler hediye ederek umum İslam'ın halifesinin hayır dualarıyla Hz. Allah'ın selamlarını gönderdiğini bildirmiş, böylece yedi cihana İslam'ı yayarak Osmanlı-Türk hâkimiyetinin sesine okyanusları aşdırmıştı.

Ancak Uzakdoğu'ya açılma bahsinde Uzakdoğu üzerinde muhtelif hesapları olan ve müstemlekecilikte şampiyon konumundaki İngiltere hiç hesaba katılmamıştı. Gerçi, İncil-i Şerif'te sarı bir ırk olarak adlandırılmış bulunan adalar zincirinden müteşekkil İngiltere hakkında bilhassa Sultan II. Abdülhamid hayli bilgiye sahipti ve Osmanlının İngiltere ve Rusya karşısında her daim tedbirli olmasının elzem olduğunu her fırsatta söylerlerdi lakin İslami hareket henüz tasarı hâlindeyken İngiltere'nin bundan haberdar olacağını hiç mi hiç hesaba katmamıştı. Hâlbuki İngiltere, Osmanlı halifesinin büyük çapta bir İslami hareket hazırlamakta olduğunu çoktan haber almıştı. Nasıl mı? Çok basit: Osmanlı içinde bulunan iğrenç casusları vasıtasıyla. O casuslar ki sözde dini bütün Müslüman camiadan ama cibilliyeti bozuk kimselerden müteşekkildi.

İNGİLTERE'NİN DURUMU

İngiltere'nin Ortadoğu ve Uzakdoğu diyarlarında "milli çıkarları" doğrultusunda planladığı tasarıları vardı ve bu tasarılarını bir an evvel yürürlüğe koyması elzemdi. Zira İngiliz devletinin var olma davasında güvendiği başlıca unsur, müstemleke siyasetinden elde ettiği gelirlerdi ki bu hiç de küçümsecek bir durum değildi. Şöyle ki İngiliz devleti topraklarına katılmış bulunan her müstemleke ülkesi, İngiliz sömürüsüne açık tutulmakta ve bu bahiste İngiliz mekteplerinde öğrenim ve eğitim görmüş her müstemleke insanı, ilkin İngiltere'yi düşünür ve onun çıkarlarına paralel hareket ederdi. Mesela, büyük savaşlarda has İngiliz askeri, anavatan topraklarını korumakla mükellefken müstemleke insanı muhtelif cephelerde düşmanla kıyasıya savaşmak mecburiyetindeydi.

Önceki satırlarda da belirttiğimiz gibi, Britanya İmparatorluğunun devlet çarkı müstemleke sömürüsüyle dönmekteydi. Görülüyor ki o dillere destan İngiliz centilmenliği safsatasının perde arkasında bu acı gerçek yatmaktadır.

Osmanlı sultanı ve umum İslam'ın halifesi sıfatlarına haiz bulunan II. Abdülhamid Han, Uzakdoğu'ya uzanarak Japonya'yı dahi etkileyip İslam'ın sancağını geniş bir alana yayarak Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v) Efendimizin mukaddes adının Uzakdoğu semalarında da ışıldamasına öncü olmak istemekteydi.

Hele hele Ortadoğu yani Filistin meselesi de bizzat İngiltere'yi yakından alâkadar etmekteydi. Zira Siyonistlerle iş birliği içinde olduğundan mezkûr mahalli es geçemezdi. Dolayısıyla, Osmanlı sultanı ve umum İslam'ın halifesi, bu hareketiyle arı kovanına çomak sokmuş oluyordu.

Nitekim İngilizler, fazla oyalanmadan derhal harekete geçmiş ve Osmanlıya karşı olan kuruluş veya fertlere, dolaylı şekilde yardıma girişmişlerdi. Ancak bu yardım sürekli değildi. Çünkü İngiltere'nin fazla zahmet etmesine lüzum kalmamaktaydı. Zira Osmanlı İmparatorluğu içinde bulunan Osmanlı karşıtı illegal kuruluşlar, Sultan II. Abdülhamid Han'a karşı aman tanımaz bir mücadele açmışlardı ki şehit Abdülaziz Han'ın başını yiyenler de aynı örgütlerdi. Dolayısıyla, İngilizler daha ziyade olayları yakından izlemekle yetiniyorlardı.

Nitekim çok sürmemiş ve İngilizlerin sabırlı hareketi boşa gitmemiş ve istedikleri ortam kendiliğinden hâsıl olmuştu. 1904 yılında Mısır'ın Kahire şehrinde üslenmiş bulunan Jön Türkler, Rodoslu Salih Efendi adıyla bilinen bir şahsın özel matbaasında bir gazete basıp neşretmeye başladılar. Mezkûr yayın organında Padişah aleyhinde döşendikleri muhtelif yakıştırmalar içinde en ziyade üstünde durdukları II. Abdülhamid Han'ın istibdadı (!) söylemiydi. Bu mevzuyu ihtimamla işleyip bütün cihana duyurabilmek amacındaydılar.

Bu iğrenç ihaneti duyan II. Abdülhamid Han, derhal harekete geçerek Mısır hükûmetine durumu aksettirip bu melun yayına son verdirdi. Ne var ki ihanetler zinciri öylesine uzamıştı ki bunu bir iki operasyonla kestirip atmak gibi bir imkân kalmamıştı.

Mesela, mezkûr vakanın cereyan ettiği dönem içinde, Kahire'de neşredilmekte olan *Le Progrès* adlı gazetenin Fransız muhabiri, neşredilmekte bulunan bütün yazıları denetlemekte ve uygun görmediğini çıkartarak neşrine mâni olmaktadır ki bu durum mezkûr şahsın söz konusu gazetede sadece muhabir değil, aynı zamanda yetkili kişilerden birisi olduğunu bizlere göstermektedir. Bu esrarengiz şahıs dünyaca meşhur Prof. Avram Galanti idi ve Jön Türklerin müşkül durumda kaldıklarını görünce derhal harekete geçerek onların uğradıkları haksızlığı, mümkün mertebe geniş mikyastan ele alarak gazetesinde işlemeye başlamıştı.

Bu meyanda İngiltere de harekete geçerek Mısır Fevkalâde Mümessili Lord Kromer vasıtasıyla daha evvel kapatılmış olan matbaayı yeniden faaliyete geçirtmişti. Şimdi şu sual sorulabilir: Osmanlı-Türk Devleti halkını Padişah istibdadından kurtarabilmek için mi İngiltere harekete geçmişti? Hiç sanmıyorum. Böyle bir şeye inanmak, bu denli basiretsiz olmak için gerek yakın tarihimizde gerekse günümüzde (23 Aralık 2013, Pazartesi) bir ferdin ya aklen malul veya tamamen ihanet içinde olması lâzımdır. Herhangi bir ülkenin iç işlerine çare bulabilmek mevzusunda yabancı devletlerden medet beklemek, timsahtan merhamet beklemekten farksızdır.

Hele ki cihanı yutmak gayreti içinde hareket eden, her devrin kendine has emperyalist devletlerden yardım beklemekse hataların en büyüğü olur.

Nitekim günümüzde Batı devletlerinin meydana getirdiği meşhur hukuki kuruluş AİHM, hemen birçok ülke tarafından itibar görmekte olup bir şekilde ülkelerin iç işlerine, vatandaşların uğramış oldukları haksızlıklara müdahale ederek son verdiren eksantrik bir kuruluştur. Aslında hemen her ülkeye büyük çapta zarar verebilecek konumdadır. Bu yüzden birçok ülkenin insanının kendi devletinin kanunlarına, adaleatine asla güveni kalmaz ki zaten istenen de budur.

Şu hususu gayet sarih olarak bilmek lâzımdır: Dünün Cemiyet-i Akvamı, günümüzdeki Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve

diğer ek kuruluşların hemen hepsi de cihana hükmeden emperyalist devletlerin milli menfaatlerini koruyan ve diğer devletleri birer sömürge konumuna düşüren kuruluşlardır.

Osmanlının son dönemlerinde koca imparatorluğumuz da âdeta Arapsaçına dönmüş, iç meselelerimiz muhtelif ihmaller dolayısıyla öylesine içinden çıkılmaz bir hâl almıştı ki bilhassa payitaht İstanbul asıl kimliğinden çok şey yitirmişti.

Bu, talihsiz günlerin tek bir sebebi mevcuttur ki bu sebep, dün olduğu gibi bugün de mevcuttur. Bu sebep ise bizlerde tarih okumak gibi bir alışkanlığın olmamasının yanı sıra halk çoğunluğunun cahil oluşu ve okumuş olan münevverlerimizin çoğunluğunun da aydın cahillerden müteşekkil olmasıdır. Okumuş cahillerin başlıca kusurları tarihimizin siyaseten yazılmış olanını okumuş ve böylece yanlış bilgilerle donanmış olmalarıdır. Bu durum, yani yanlış bilgilerle donanmış olmaları, Türkiye'nin meselelerine hamasi duygularla eğilerek tarihî gerçekleri gerçek olmayanlarla karıştırıp, doğru ve yanlış harmanlayarak bir bütünmüş gibi değerlendirmeye kalkışmamıza yol açmaktadır. Dünya milletlerini, dünyevi gelişmeleri, vs. hep alt düzey değerlendirmelerle, sıhhsiz yargılar neticesinde dost-düşman ayırımına gitmeden ve pek karmaşık duygularla yapmamız, her daim aleyhimize olmuş, olmakta da berdevamdır.

Dolayısıyla, bu yanlışlar düzelmedikçe hiçbir şey doğru şekilde rayına oturtulamaz ki bu yanlış tutum veya inanç yüzünden Osmanlı-Türk Devleti'ni yerden yere vurmayı, Sultan II. Abdülhamid Han'ı hiç de hak etmediği hâlde olmadık yakıştırmalarla kötülemeyi marifet sayanlar, öyle bir gün gelecektir ki -Hz. Allah saklasın!- Osmanlı-Türk Devleti'nin o istibdat yıllarını mumla arayacaklardır. O zaman ne gelen olacak ne de giden.

Denecektir ki: "Peki, II. Abdülhamid'in hiçbir yanlışı yok muydu?"

Olmaz olur mu? Tabii ki olmuştur. Nihayet Padişah da bir fanidir ve "Hatasız bir Allah." sözünü dikkate alırsak, bu sualin cevabını en âlâ şekilde vermiş oluruz.

Günümüz münevverleri ile tarihçilerimizin hemen birçoğu bunu en âlâ şekilde bilir ve naçiz iddiamızı paylaşırlar. Paylaşırlar da -İstisnalar kaideyi bozmaz.- her şeye rağmen susmayı tercih ederler. Çünkü bazı siyasi düşmanlıklara sebebiyet vermemek düşüncesiyle susmayı tercih ederler. Tesellileri ise özetle şudur: "Olan olmuş, giden gitmiştir."

Doğrudur, olan olmuş giden gitmiştir. Lakin o zaman "Tarih denen nesnenin hikmet-i vücudu nedir?" diye soran olmaz mı? Gerçekler aktarılmadıktan sonra tarihî bilgi ne işe yarar?

Sözün özü, bu ve benzeri mevzularda bilgi sahibi birçok değerli tarihçi ya bu mevzulara bulaşmamak için susmuş veya susturulmuş ve hatta "rızkılarının kesilmesi" gibi pek ağır şartlara maruz kaldıklarından susmaya mecbur kalmıştır.

Yukarıda yazdığım satırların hemen hepsinin de altına imzamı basarım! Zira mezkûr mağdurlardan birisi de bendenizim.

Meselenin aslı yani titizlikle yeni nesillerden gizlenen asıl konu özetle şudur: Yeni nesillerimizin takriben yüz yıllık bu sırrı öğrenmeleri, ülkemizin yarınlarının da karanlık meselelerle uğraşmaya mecbur kalmaması açısından elzemdir. Çünkü her karanlık mesele, daha sonraki yıllarda daha da kararır ve yeni yeni problemlere öncü olur. O hâlde, en azından yakın tarihimizin önemli vakalarını hakiki çehreleriyle yeni nesillere sunmak milli bir borçtur. Zira yeni nesillerimizin tarihlerindeki önemli vakaların gerçek çehresiyle öğrenemeden yaşaması, yarınlarına güvenle bakamamaları demektir.

Sultan II. Abdülhamid Han, Musevilerin Filistin'in muazam bir servet karşılığı kendilerine verilmesi isteklerine karşı özetle şöyle buyurmuşlardı:

"Evet, Filistin'i veririz. Aldığımız fiyata vermeye her zaman hazırız!"

İşte cennet mekân hakkında takriben bir asırdır durmak bilmez husumetin asıl sebebi budur ve bir asırdır ki yalan yanlış yakıştırmalar takviyesiyle talihsiz Padişah'a veryansın edilip durulmuştur.

Ancak şu enteresan ve ibret verici hususu da siz değerli okuyucularıma aktarmadan ayrı bir bölüme geçemeyeceğim zira gerçekten ibrete şayan bir belgedir.

SUİKASTÇİLERİ ALKIŞLAYANLARIN ÇİZDİKLERİ HAZİN TABLO

Batılı emperyalistler Sultan Abdülhamid Han'ı ezeli ve ebedi düşman ilan etmişler ve bu kararlarına paralel olarak Osmanlı toprakları içinde öylesine kahredici bir ortam meydana getirmişlerdi ki değil münevver tabaka, sokak satıcıları dahi bu talihsiz Sultan'a karşı kin duymaya yönelmişti.

İngilizlerin provokatör ajanları Osmanlı toprakları içinde yıpratıcı ve yıkıcı faaliyetler icra etmişler, Osmanlı-Türk münevverlerinden de gayeleri uğruna kullanacakları kimseler bulmuşlardır. Sessizce arka plandan yönlendirme taktiklerini uyguladıklarından onlara inanmak bedbahtlığında bulunanlar, Batılı emperyalistlerin asıl hedeflerinin II. Abdülhamid değil, doğrudan aziz milletimizin kanları pahasına elde ettiği imparatorluk topraklarının tümü olduğunu bir türlü anlayamadılar.

Zira yıllar yılı süregelen aşırı kahramanlık destanları ve o destanların paralelinde geliştirilen askerî bir ruh, hemen her neslimizin sakat bir inancın kölesi olmasına öncülük etmiştir. Nihayet kısmen de olsa basiretimizin açıldığını ve böylece gerçekleri idrak edenlerin çoğalmaya başlamış olduğunu çok şükür görmekteydik. Görmeye başlamıştık lakin bu gerçeği göremeyenler hâlâ mevcuttu ve onlarca büyük bir halk ihtilali olarak görülen Fransız Büyük İhtilali, onları öylesine büyülemişti ki değil gerçekleri, burunlarının ucunu dahi görebilecek hâlleri kalmamıştı. Nitekim II. Abdülhamid'e karşı uygulanan meşhur Yıldız Suikastı'nın başarılı olmaması onları pek üzmüş,

Şair Tevfik Fikret *Bir Lâhza-i Teahhur* (Bir Anlık Gecikme) adlı meşhur manzumesinde Taşnak Komitesi mensubu bir Ermeni suikastçıyı alkışlamak bedbahtlığına düşmüştür.

Daha sonraları ise tam tersi İttihatçıları yerip durmuştur, hem de tamamen kahrolarak: "Yiyin efendiler yiyin, bu han-ı iştaha sizin." Diğer taraftan Ahmed Refik de yanılanların başında gelenlerden olarak Padişah'a veryansın etmiş, Şair Süleyman Nazif ise duygularını daha evvel zikrettiğimiz mısralarla dile getirmiştir.

Ne var ki Şair Rıza Tevfik Bölükbaşı'nın insanı düşündüren mısralarında, o yıllarda Osmanlı insanının ne dehşetengiz metotların kurbanı olarak yalan yanlış inançlara sürüklenmiş olduğunu ve koca bir imparatorluğun bu sakat inanç yüzünden ne yaman bir felakete sürüklendiğini görmekteyiz ki şaheser sayılabilecek bir vesika olduğundan hiç şüphem yoktur.

...

*Tarihler ismini andığı zaman,
Sana hak verecek, ey koca sultan!
Bizdik utanmadan iftira atan,
Asrın en siyasi padişahına.*

*"Padişah hem zalim, hem deli." dedik,
"İhtilale kıyam etmeli." dedik,
Şeytan ne dediyse, biz "Belî!" dedik,
Çalıştık fitnenin intibahına.*

*Divane sen değil, meğer bizmişiz,
Bir çürük ipliğe hülya dizmişiz.
Sade deli değil, edepsizmişiz.
Tükürdük atalar kiblegâhına.*

...

Evet, bir taraftan İttihatçılar, Taşnaklar ve Siyonistler; diğer taraftan ise Batı hayranlığı illetinden mustarip, öz benliğini yi-

tirircesine kendinden geçmiş münevver sınıfından mecnunlar, cadı kazanını kaynatanlar; maceraperestlerin bütününe öylesine akla gelmedik berbat işler yaptırmışlardır ki şayet Atatürk gibi istisnai bir şahsiyet çıkmış olmasaydı koca Türk vatanı tarihin tozlu sahifelerine kayıp gidecekti.

Gazi hazretleri hakkında bizim basınımız ve kitaplarda neşredilen birçok tanıtım yazısının çoğunluğunu, sözde methediyor görünen fakat aslında perde arkasından yeren makale ve kitaplar teşkil eder.

Şevket Süreyya Aydemir'in meşhur eseri *Tek Adam* haricinde kalan birçok eser, sadece gayet mahirane yazılmış "perde arkası yergi" yapıtlarından müteşekkil provokasyon numuneleridir ki en ziyade dikkat edilmesi icap edenler bilhassa yabancılar tarafından kaleme alınan eserlerdir.

2013 yılı Türkiye'sinde hâlâ aynı akımın devam eder oluşu, basiretsizliğe sürüklendiğimizizin başlıca delilidir.

Bu sebeple mezkûr konuda yazmış olduğum ilk kitaptaki çok önemli bazı bölüm veya pasajları tekraren burada da dile getirmekteki asıl gayem bu inanca dayanmaktadır.

İTTİHATÇILARIN ÜLKEYİ ELE GEÇİRME MÜCADELESİNDE UYGULADIKLARI AMAN VERMEZ PARLAMENTO SAVAŞI

Özel yemin merasimleriyle siyasi bir kuruluştan ziyade illegal bir cemiyeti andıran İttihat ve Terakki Fırkası, tek başına iktidar olma hırsıyla güçlü rakip addettiği hemen her kuruluşu "cinayet dâhil" her nevi taktiği uygulamayı esas almış, gözü kara bir politika uygulamaktaydı.

İttihatçıların prensip edindikleri ilke ihtilalci bir karaktere sahipti. Yani bu duruma göre hemen her ihtilalde meşru görülen gayrimeşru her hareket, onlarca da meşru sayılacaktı.

Nitekim teşrik-i mesai ettiği diğer siyasi örgütler de tamamen aynı ruha sahiplerdi ve aynı sistemi uygulamaktaydılar. Bunların hemen hepsi de devrin emperyalist devletlerinin Os-

manlı topraklarında harekete geçirdikleri Ermeni komiteleri, enternasyonalciler ve Siyonistlerden müteşekkil siyasi kuruluşlardı ki dönemin emperyalist devletlerinden aldıkları direktiflere göre hareket etmekte ve aynı zamanda illegal icraatlarında da aynı devletlerin isteklerini esas aldıklarından, zaman zaman kendi inançlarını dahi çiğnemek mecburiyetinde kalmaktaydılar. Yani böylesine bir sakat ortam içinde, değil gelecek günler, içinde bulundukları günler hakkında dahi sarih bir fikir beyan etmekten yoksundular ve tabir caizse “aşağı tükürsen sakal, yukarı tükürsen bıyık” duruma gelmişlerdi.

İttihat ve Terakki Fırkasının illegal faaliyetleri arasında “Neticeye varmak için her yol mubahtır.” prensibi esas alınmıştı.

Böylesine sakat bir düşüncenin meydana getirdiği kanlı çatışmalar ise ayrı bir fikir yapısının doğmasında birinci derecede rol oynamıştır ki bu durum Osmanlı Devleti’ni çökertme faaliyetinde bir hayli işe yaramıştır.

Abdülhak Hamid Tarhan Bey, bütün bu sakatlıkları görebilmiş mi görememiş mi? Orası ayrı bir mevzu olarak işlenmesi icap eden bir konudur. Zira merhumesi için yazmış olduğu meşhur *Makber*’i, o hüznü günlerin payitahtına gerçekten yakışmış, sanki İstanbul için yazılmış hissini vermiştir.

Nitekim payitahttaki işin cinayetlere vardırılmasının ülkeye hayır getirmeye imkân bırakmamış olduğunu düşünerek hemen herkes evine çekilmiş, İstanbul’u hüznü bir ortam devralmıştı ki siyasi cinayetler baş gösterince, diğer siyasi fırkalar da aynı yola başvurmuş ve koca çilekeş şehir bir “iç savaşın” eşiğine gelmişti.

Evet, “Halk saftır, ne verirsen onu yer, ne öğretirsen ona inanır.” düşüncesine göre hareket eden İttihatçılar, kanlı hesaplaşmanın tesirinde, aslında en büyük dayanakları olan Osmanlı halkını kaybetmiş olduklarını görmekten aciz kalmış ve bu basiretsizlikleri sonları gelene kadar sürmüştür.

Böylesine karmaşık ve âdeta kâbusu andıran bir ortam içinde siyasi alanda hemen hiçbir rakip tanımayan İttihatçılar, ikbal hırsı içinde gözleri tamamen kararmış bir vaziyette asker-

sivil demeden yollarına çıkan hemen her muhalifi bir dengine getirerek hiç acımadan ortadan kaldırmaktaydılar.

Nitekim en acımasız şekilde mücadele sergileyen İttihatçılar, zehir veya silah marifetiyle hayli muhalifi tesirsiz hâle getirmişlerdi ki imparatorluğun mümtaz askerlerinin öldürülenlerinden bazıları şu şahıslardır:

1. Fehmi Paşa: Yıldız İstihbarat Teşkilatının değerli şahsiyetlerindendi. Muhalifleri tarafından öldürüleceğini öğrendiği zaman gizlice Anadolu'ya geçti. Yenişehir'de kendisini tanıyanlar çıkmış ve hayli kalabalık bir grup tarafından linç edilerek feci bir şekilde katledilmiştir.

2. Recep Paşa: Trablusgarp vali vekili ve kumandanı idi. Harbiye Nezaretinde göreve başladığı gün, kendilerini ziyaret edenlerce makamında ölü olarak bulunmuştur.

Zehirleme marifetiyle öldürülen Recep Paşa, aslında Jön Türkleri koruyan, II. Abdülhamid'in halledilmesi teşebbüsüne de iştirak etmiş ve koyu Jön Türkçü intibasını bırakan bir şahsiyetti ve bu meziyetleri sebebiyle ordu subayları tarafından sevildiği bilinmekteydi. O hâlde niçin öldürülmüştü?

Harbiye nazırlığı görevine atanmasından sonra saraya giderek Padişah'ın huzuruna çıkıp sadakat yemini etmiş olması onun öldürülmesine sebep olmuştur.

3. İsmail Mahir Paşa: Yıldız İstihbarat Teşkilatının en önemli elemanlarından olarak tanınmıştı.

Babıali'nin yol kavşağında namılı fedailerden Abdülkadir tarafından kurşunlanarak öldürülmüştür.

4. Mahmud Şevket Paşa: Hareket Ordusu kumandanlığı, sadrazam ve Harbiye nazırlığı nevinden görevler yapmış, yakın tarihimizin en renkli simalarındandı.

İngiltere'nin Almanlar ile iş birliği yapan İttihatçılara karşı suikast hareketine girişmesi neticesinde bu icraatı gerçekleştirebilecek İttihatçılara muhalif kimseler bulduktan sonra bunları harekete geçirdiklerinde sadece Mahmud Şevket Paşa kurban gitmiş ve diğer İttihatçılar kurtulmuşlar.

İngiliz Gizli Servisinin Osmanlı Türkiye'sindeki temsilcisi ve İngiliz Sefarethanesi Baş-Tercümanı Fitz Maurice tarafından planlanan suikast hareketinin ilk merhalesinde kurban seçilen Mahmud Şevket Paşa olmuştur. Paşa'yı katleden ise mezkûr arabanın basamağına atlayıp anında yaylım ateşi açarak Paşa'ya beş kurşun isabet ettirmek suretiyle şehit eden Topal Tefvik ve yardımcılarıdır. Mezkûr vakadan sonra son derece sıkı tedbir alınmasıyla yakalanan suçluların itirafları sayesinde meselenin aslı öğrenilmiş ve böylece diğer İttihatçıların hayatları kurtulmuştu. Lakin bu durumdan istifade eden İttihatçılar, cinayetin faillerini yakalamak bahanesiyle birçok muhalifi tevkif etmek suretiyle bir şekilde ortadan kaldırmışlardı.

Yukarıda kayda geçilen siyasi suikastın sorumlu ve tertipçilerinden olarak idam edilenler şu şahıslardır:

Çerkez Kâzım Bey, Abdullah Safa, Topal Tefvik, Muhip Bey, Bahriyeli Şevki Ziya ve Hakkı Biraderler, Jandarma Kemal, Mülazım Mehmed Âli, Şoför Cevat, Damat Salih Paşa ve Miralay Fuat Bey.

İnfaz esnasında son sözü sorulan Kâzım Bey "Hepinizin sonu bizimkine benzeyecek!" demiştir.

Ne gariptir ki bu kehaneti zaman içinde doğru çıkmış, muhaliflerini hiç acımadan ortadan kaldıran İttihatçılar, bilahare kendileri de aynı akıbete uğramış, kimi kurşunlanarak kimi ise daha değişik şekillerde olmakla birlikte sonu korkunç akıbetlere uğramışlardı.

İttihat ve Terakki Fırkası iplerinin yabancı güçler elinde olduğunu ve hatta komitacılığın kitabını yazabilecek derecede bu konuda yeterli bilgi sahibi olan Talat Paşa'nın dahi hemen her hareketinin aynı merci tarafından denetlenip yönlendirildiğini cemiyetin ileri gelenlerinden bir subayın hatıratından öğreniyoruz: *Yakın Tarihimizde Siyasi Cinayetler*, s. 310-311

İttihat ve Terakki Fırkası ileri gelenlerinin tümünün de Alman taraftarı olmalarına rağmen mezkûr fırka üzerinde Fransızların da ayrıca tesiri olduğunu, ibret verici bir olay bizlere öğretmiştir. Hem de kafamıza vura vura.

“Fransız Sefaretinden birkaç tercüman gelmişti. Bunlardan biri cellatlara, ‘İnfazdan sonra Salih Paşa’nın yağlı ipini bize verin.’ ricasında bulunmuştu. Dayanamadım sordum: ‘Bu ip neye yarayacak Tercüman Efendi?’

Tercüman: ‘Efendim, Paşa’nın babası Tunusludur. Fransızlar bu ipi devrim müzesine koyacaklar.’

Cevabım şu oldu: ‘İyi ama bu ihtilal bize ait, onlara ne oluyor!?’

Tercüman şu cevabı verdi: ‘Onlar her şeyle alâkadarlırlar.’”

Hatırat sahibi devamla: “Kendi kendime düşündüm. Öyle ya, ihtilallerin en büyüğünü onlar yaşamışlardı.

Kuleli Askerî Lisesinde Tarih Hocamız Miralay Cin Ali Bey, Fransız İhtilali’ni ballandıra ballandıra bizlere anlatırdı. Kendisi hürriyet taraftarı idi. O tarihlerde bizler de Fransızlara hayran kalır ve Fransızları gözümüzün önünden kahraman bir millet olarak geçirirdik.

Bir de mütareke yılları olup da onların Türk neferlerine ellerinde kırbaça vurduklarını, kadınlara saldırdıklarını, hele Maraş ve Urfa’da babalarına, ağabeylerine cephane yetiştiren küçük çocukları nasıl kurşuna dizdiklerini duyunca ben de Darülfünunun konferans salonunda haykıran Süleyman Nazif Bey gibi ‘Büyük İhtilali yapan, Beşer Hukuku Beyannamesi’ni dünyaya hediye eden millet bu mu!?’ diye bağırımdan kendimi alamamıştım!”

İTTİHATÇILAR, BASIN VE İNGİLİZLERİN ENTRİKALARI

Herhangi bir ülkede siyasi mücadeleler silahlı eylemlere dönüşmesin, derakap harekete geçen dış düşmanlar, vahim neticeler doğurabilecek düzeyde vakaların zuhuru için ellerinden geleni yapmakta, kışkırtma metotlarının en akla gelmeyenini uygulama alanına sokmaktaydılar ki bu taktikleriyle ülkeyi tamamen ele geçirme mücadelelerini sergilemektedirler.

Nitekim İttihatçıların son derece cürretkârane davranış ve icraatları İngilizlerin dikkatinden kaçmamış ve durumdan en âlâ şekilde faydalanabilmek kastıyla doğrudan İngiliz Milli İstihbaratınca İngiliz menfaatleri açısından İstanbul'da besledikleri bazı renksiz basın organlarını derakap devreye sokmuşlardır. Bu yolda İttihatçılara pek ağır ithamlarla saldıran bu gazeteler ve onların paralelinde yer alan diğer muhalif gazetelerin de aynı tutumu sergilemeleri İttihatçılara hayli ter dök-türmüş ve böylece İttihatçılarla basın karşı karşıya gelmiş, tabii olarak kıyasıya bir mücadele baş göstermişti.

Mezkûr gazetelerin başta gelenleri şunlardır:

1. Serbesti Gazetesi: Sahibi Mevlanzade Rifat'tır. İkinci Meşrutiyet'ten sonra meydana gelmiş olan devr-i sabık sınıfından şantaj marifetiyle sızdırdığı hayli yüklü para ve aynı zamanda İngiliz Milli İstihbaratından hizmet mukabili (!) yani vatan-ı ihanet yolu ile cebine indirdiği kirli paraları, Beyoğlu'nun batakhanelerinde dilediğince harcayan bu şahsiyetsiz, şerefsiz adam, daha sonra San-Remo'da sabık Sultan Vahdeddin'i gurbet ellerde dolandıracak derecede alçalmış, son derece seviyesiz, haysiyetsiz bir hain olarak kayıtlara geçmiştir.

2. Sada-yı Millet Gazetesi: Sahibi İstanbul Mebusu Kozmide Efendi'dir. Kozmide Efendi, o yılların en büyük uncu ve değirmencisi olarak bilinmekteydi. Mezkûr sahada hiçbir rakip tanımayacak derecede güçlendikten sonra hayli şımararak "Şayet istersem İstanbul'u aç bırakabilirim!" diyebilecek derecede küstahlaşmış bulunan bu Rum, sahibi olduğu *Sada-yı Millet* adlı gazetede İttihatçılara karşı aman vermez bir hışım ile muhalefete geçmiştir. Ne var ki İttihatçılar tarafından kara listeye alındığını öğrenince muazzam servetiyle birlikte Yunanistan'a kaçmış bulunan Kozmide Efendi, İttihatçı-basın mücadelesinin en meşhur simalarından olarak kayıtlara geçmiştir.

3. Alemdar Gazetesi: Sahibi Hayreddin Paşazade Tahir Bey idi. Bu zat vicdanlı bir şahsiyete sahip bir sima olarak İttihatçıların icraatlarını beğenmediğinden onlara karşı inandığı yol-

da muhalefet eden, dürüst bir gazete sahibi olarak kayıtlara geçmiştir.

İTTİHATÇILARIN KURŞUNLADIKLARI GAZETE YAZARLARI

1. Serbesti Gazetesi: Gazetenin başyazarı Hasan Fehmi adında usta bir kalemdi lakin politika dünyasının adamı değildi. Ona rağmen siyasi makaleleri hasımlarının öfke ile okuyacakları derecede sivri ve can acıtıcıydı. Dolayısıyla hedef aldığı II. Abdülhamid Han ile İttihatçılar kendisinden son derece rahatsız olmaktaydı. Hele İttihatçıların âdeta sabrı tükenmiş, bu belâdan kurtulmaları şart olmuştu. Zira bu yazarın kalemi kuvvetli olduğu gibi yazdıkları da ses getiren cinstendi. Hele son yazısı bardağı taşıran ve kendi malum akıbetini hazırlayan başlıca sebep olmuştu. Diyordu ki:

“Meşrutiyet zedeleniyor, vatandaşın bu çeşit tertiplerle sindirilmek istenmesi doğru değildir. Böyle gidilecek olursa yakın bir tarihte devr-i sabık hasreti çekilecektir!”

6 Nisan 1909 Salı akşamüzeri yakın arkadaşı Şakir Bey ile Galata Köprüsü üzerinden geçerken İttihatçı fedailerden Abdülkadir tarafından tabanca ile vurularak öldürüldü ve böylece ateşin muhalifin kalemi ebediyen susturulmuş oldu.

2. Sada-yı Millet Gazetesi: Gazetenin başyazarı Ahmed Samim adında genç bir kalemdi. O yılların en meşhur kalemlelerinden Hüseyin Cahid’i dahi güçlü kalemiyle zaman zaman bocalatan bu genç kabiliyet, Sultan II. Abdülhamid Han’ın en kuvvetli muhaliflerinden olarak tanınmış ve ne acıdır ki II. Abdülhamid’in aslında bigünah olduğunu pek geç öğrenmiştir.

Kendisine yanlış hedef seçmiş olduğunu o günlerde iktidar mevkisinde bulunan İttihatçılar sayesinde görmüş, iktidarı ele geçirdikten sonra asıl çehrelerini gösterip despot bir idare ile koca imparatorluğu yönetmeye kalkışmalarına şahit olan bu ateşin kalem, derakap İttihatçılar aleyhine yazılar yazmaya başlamış ve şiddetli bir muhalefet ile onlarla boy ölçüşen

bir serdengeçti kalem hüviyeti sergilemiştir. Ancak bu seferki hasmı siyasi mücadelenin kurallarına uyan bir kuruluş olmayıp, doğrudan illegal metotlar uygulamaktan geri kalmayan bir terörist fırka idi. Yani bu genç kalem bu sefer arı kovanına çomak sokmuştu. Dolayısıyla, sivri kalemi bu defa onun acı sonunu hazırlamış, İttihatçılar onun varlığına son vermeye karar vermişlerdi.

9 Haziran 1910 Perşembe günü akşamüzeri İttihatçıların önde gelen fedailerinden Abdülkadir tarafından kurşunlanarak ebediyen susturuldu.

2. Alemdar Gazetesi: *Alemdar*'ın iktisadi konular yazarı Zeki Bey de diğer ateşin yazarlar gibi o dönemin önde gelen muhaliflerindendi ve hayli de okuyucusu vardı. Hem de bu okuyucu kitlesinin çoğunluğunu münevver tabakadan olanlar teşkil etmekteydi ki onun bu durumu İttihatçıların şimşeklerini üzerine çekmeye yetmiştir. Kendisinin başlıca hedefi İttihat ve Terakki Fırkası idi ve hayli kuvvetlice onlara saldırmakta, sivri kalemiyle âdeta canlarını okumaktaydı.

Yazar Zeki Bey, aynı zamanda Duyun-ı Umumiye Kontrol Kalemi müdürüydü.

Yazarın hayatından endişe duyan gazetenin sahibi Tahir Bey, bu idealist kalemi uyarmış fakat onu yolundan alıkoyamayacağına kanaat getirince Maliye Nazırı Cavit Bey ile görüşerek İttihatçılarla aralarının bulunması için âdeta yalvarmış ve bilahare tekrar uyarılarda bulunmuş, "Onlarla anlaşmanın bir çaresine bakmak lazımdır." deyince de idealist Zeki Bey kendisine şu manidar cevabı vermiştir:

"Bir gün gelir ben rahmetle, onlar ise lanetle anılırlar."

Bu sözlerin altında âdeta trajik bir sonun önsezisi yatmaktaydı. Bu beyan ateşin yazarın hedef seçilmiş olduğunu tahmin ettiğinin resmiydi ve o kalemini susturmak isteyenlere pek aldırmamakla kaderin cilvelerine karşı hazırlıklı olduğu belli ediyordu. Kısaca, bir kalem şayet hak yolunda değil de menfaatler uğruna kendini kiralyorsa zaten yaşamıyor, demektedir.

Geceleri pek dışarıda kalmaması tembih edilmiş olduğu hâlde gerek mesleği icabı gerekse cemiyet hayatından geri kalmayıp kendini hatırlatmak maksadıyla zaman zaman geceleri de eş-dost ziyaretine gittiği oluyordu. Yine böyle bir ziyarete gittiğinde hayli sohbet ettikten sonra arkadaşının evinden çıkıp da üç-beş adım ancak ilerleyebilmişti ki aniden yaylın ateş karşısında kalıp yere yığıldı. Uzaktan acı acı çınlayan polis düdüğü sesleri gittikçe vaka mahalline yaklaşmaktaydı.

Vaka 27 Haziran 1911 Salı gecesı Bakırköy'de zuhur etmiştir. Zeki Bey'in katilleri İttihatçı fedailerden Çerkez Nazım ve Ahmed idi. Vakadan sonra derakap kaçarak postlarını kurtarmış olan bu iki serdengeçti, bilahare işledikleri başka bir cinayetle tutuklanarak idam edilmişler ve böylece iki kiralık katilin iğrenç icraatları cezasız kalmamıştı.

KONU İLE ALÂKALI ZARURÎ AÇIKLAMA

İsmail Mahir Paşa'yı Divanyolu'nda, Hasan Fehmi Bey'i Galata Köprüsü üstünde, Ahmed Samim'i meşhur Bahçekapı Börekçisi'nin fırını önünde hiç tereddüt etmeden vuran ve Ahmed Samim'i tabanca ile vurduktan sonra daha başka cinayetler de işleyen, tutuklandıktan sonra ise yargılanarak idama mahkûm edilip asılarak öldürülen İttihat ve Terakki Fırkasının en yaman fedailerinden Abdülkadir; genç yaşlarda İttihat ve Terakki Fırkasına meyletmiş, pek karanlık işlere girip çıktıktan sonra Milli Mücadele yıllarında bir süre Ankara valiliği gibi önemli görevlerde bulunmuş fakat meşhur İzmir Suikastı vakasına adı karışıp daha sonra suçu sabitleşince İstiklal Mahkemesi tarafından yargılanıp idama mahkûm edilmiş ve 1 Eylül 1926 Çarşamba gecesı asılarak günahlarının cezasını ödemiştir.

Ne gariptir ki Abdülkadir'i idama mahkûm eden yine bir İttihatçı olmuş ve Cumhuriyet devrinde de varlığını tedrici şekilde sürdürebilen İttihatçılardan İstiklal Mahkemesi Reisi "Kol Âli" namıyla maruf Ali Çetinkaya, daha birçok İttihatçıyı yargılamış ve çoğunu yağlı ipe göndermiştir.

Sırası gelmişken şu önemli notu da düşmemizin tarihî vakalara ışık tutmak açısından önemli olduğu inancındayız: Merhum Gazeteci Ahmed Samim'in katilinin Abdülkadir olmayıp İttihatçıların en yaman fedailerinden Yakup Cemil olduğunu *Sayılı Fırtınalar* adlı eserinde merhum Gazeteci ve Muharrir Refi Cevat Ulunay kayıt düşmüşlerdir. (s. 248-249)

Dolayısıyla bu konunun yeniden tetkiki elzemdir inancındayız. Zira merhum Refi Cevat Ulunay, sıradan bir kalem değildi (1890-1968). 23 Ocak 1913 tarihinde zuhur eden meşhur Babıali Baskını'nda Harbiye Nazırı Nazım Paşa'yı herkesin gözleri önünde kılı dahi kıpırdamadan öldüren Yakup Cemil, İttihat ve Terakki Fırkasının nam salmış en acımasız kiralık katillerinden birisi idi. Rumeli'de komitacı ve eşkıya takiplerinde bulunmuş olan Yakup Cemil, 1917'de Enver Paşa ve yakın arkadaşlarına karşı suikast hazırlamaktan dolayı tutuklanmış ve Kâğıthane'de idam edilmiştir.

BÖLÜM VII

İTTİHATÇILARIN
OSMANLI-TÜRK ORDUSUNA
ARMAĞANI:
SARIKAMIŞ HAREKÂTI
TRAJEDİSİ

Savaşın başlarında topçu arabası ilerliyor.

Birinci Cihan Harbi'nde Almanların müttefiki olarak muharip devletlerin pastadan en büyük payı alabilmek için nice entrikalar çevirdikleri kanlı bir boğuşmaya iştirak etmek bedbahtlığına düşürüldük. Cephelerdeki askerlerin vatanlarının yüce menfaatleri uğruna canlarını vermekten hiç çekinmedikleri bir ortamda, bizim ordumuz da aynı duygularla cepheden cepheye koşarak canı ve kanı pahasına savaşmaktaydı.

Çanakkale, Yemen ve Erzurum bu savaşta savaştığımız cephelerdendir ki Sarıkamış felaketi de bu savaşta zuhur etmiştir. Adları geçen üç mahal, Osmanlı-Türk ordusunun kolunu kanadını kıran başlıca cepheler olmuştur. Filistin müdafası ile diğer vilayetlerimizdeki mücadeleler ve bilhassa Sarıkamış harekâtında Allahu Ekber Dağlarında tek bir kurşun atmadan donarak ölen 90.000 şehidimiz, uzun yıllar gözlerden uzak tutulmak istenmiştir. Bir egoizm yüzünden takriben bir asır evvel Sarıkamış'ta körpecik yaşlarında şehit olup Allah katına yükselen Mehmetçiklerimiz, nihayet günümüz insanı tarafından âdeta keşfedilircesine ele alınmaya başlanmış ve günümüz yazarları bulabildikleri muhtelif kaynaklardan istifade ederek o

dehşetengiz facia hakkında sıhhatli bilgiler aktarma gayretine girmişlerdir. Sarıkamış şehitlerinin yakın akrabaları veya silah arkadaşları tarafından yazılmış bulunan hatıratlardan da istifade ile yakın tarihimizde zuhur etmiş korkunç bir facianın asıl çehresi gözler önüne serilmektedir.

Sayın Murat Bardakçı, bu konuya ayırdığı 27 Aralık 2013 Cuma tarihli köşe yazısında çok önemli bir noktaya temas etmişler ki Sayın Bardakçı'nın görüş ve fikrine aynen iştirak ettiğimizi belirterek ilgili yazıyı sizlere sunuyoruz:

“Bu hafta Sarıkamış Harekâtı'nın 99. yıldönümü. Sarıkamış, askerî tarihimizin en büyük bozgunlarından. Milletler tarihinde galibiyetlerin olduğu kadar mağlubiyetlerin de büyük önemi vardır ama savaş meydanlarında uğradığımız bozgunlardan, yıl dönümlerinde bile bahsetmekten pek hoşlanmayız. Bu tuhaf âdetimiz yüzünden Zenta, Salankamen hatta İkinci Viyana Kuşatması ve Balkan Savaşı gibi tarihimizi değiştirmiş olan yenilgilerimizden pek söz etmeyiz. Bu hâdiselerin yıl dönümlerinde herhangi bir etkinlik yapılmaz ve ders kitaplarımızda birkaç satırla geçiştirilirler.

Mesela, Balkan Savaşı'nı düşünün.

Balkanlar'da uğradığımız ve imparatorluğun yıkılışının ilk adımını teşkil eden bozgunun bu sene tam 100. yıl dönümü idi. Geçen yıla kadar Balkan Savaşı'nı unutturmamak için 2013'te yoğun şekilde toplantılar ve anma törenleri düzenlenecek diye konuşuldu. ‘Yapacağız, edeceğiz.’ vesaire gibisinden dünya kadar söz edildi ve bütün etkinlikler sadece birkaç toplantıdan ibaret kaldı!”

Sayın Hasan Pulur, 2 Ocak 2014 Perşembe tarihli *Milliyet* gazetesindeki “Talat Paşa’dan Enver Paşa’ya” başlıklı fıkrasında Sarıkamış’tan söz etmemekte lakin İttihat ve Terakki Fırkasının üç liderinden ikisi hakkında hayli enteresan kayıtlar düşmüşler ki Birinci Cihan Harbî’ne tabir caiz ise bir emr-i vaki ile iştirak ettiren ve böylece koca bir imparatorluğu yoklara gönderenlerden başta gelen ikisi (Talat ve Enver Paşalar) arasında geçen bir muhavereyi aynen kitabımıza geçiyor ve sadece ta-

rihî bir belge değil, aynı zamanda ibret alınacak bir değer taşıdığından siz değerli okuyucularımıza sunuyoruz.

Sayın Pulur, fıkrasının girişinde bir gerçeği dile getirmiş ve şöyle buyurmuş:

“Tarih, ibret alınırsa önem kazanır, masal uydurarak değil!”
Ve devamla şunları söylemiş: “İttihatçılık dönemi yakın tarihimizin çok önemli bir dönemidir, o dönem sık sık anılır. Bugün bile bazıları Cumhuriyeti kuranların İttihatçı olduğunu söyler ve yazarlar. ‘Koskoca imparatorluğu onlar batırdı.’ derler. Zaman zaman İttihatçıların günahı cumhuriyetçilere yüklenir.

Yeni Osmanlıların derininde de İttihatçılık düşmanlığı vardır.

Devleti yöneten İttihat ve Terakki Partisinin iki gözde beyi vardır: sivil Talat Paşa, asker Enver Paşa.

Birincisi, bir Ermeni tarafından Berlin’de ‘tehcirden sorumlu’ tutularak öldürülmüş. İkincisi de Buhara’da ‘bütün Türkleri bir bayrak altında toplamak’ için çarpışarak ölmüştür.

Halil Menteşe, Osmanlı Meclisinin başkanlarından biridir, İttihatçıların yönetici kadrosuyla arkadaştır.

Osmanlı Meclisinden Türkiye Cumhuriyeti Meclisine kadar görev yapmıştır.

1946’da milletvekili iken ölmüştür. Anıları belge niteliğindedir.

Bir gün Dâhiliye Nazırı (İçişleri Bakanı) Talat Paşa’nın odasında oturmaktadırlar. Enver Paşa içeri girer, cepheden gelmektedir.

Günlük konular konuşulurken Enver Paşa ‘Bana bankalardan sekiz bin lira lâzım.’ der; tabii borç, kredi.

Harbiye Nazırı Enver Paşa sarayın damadıydı, Naciye Sultan’la evliydi. Yani Padişah’ın damadı.

Talat Paşa hem İçişleri bakanıdır hem de Maliye Bakanlığına vekâlet etmektedir.

Sorar:

‘Ne yapacaksın sekiz bin lirayı?’

“Naciye Sultan Erenköy’de bir köşk almak istiyor.

Ne köşke gidecek ne görececek, kiraya vermek de Sultan’a yaksımaz, köşk çürüyüp gidecek. Onun için Abraham Paşa’nın Sarıyer’deki çiftliğini almaya karar verdik. Abraham Paşa 15 bin lira istiyormuş. İbrahim Hakkı Paşa da tavsiye etti. Bunu alalım içinde köşkleri de var.

Hem koyun beslenir, ormanı da olduğu için kömür de yapılır, diyorlar.’

Talat Paşa Enver Paşa’ya itiraz eder:

‘Paşam, senin en büyük imtiyazın fedakârlığındadır. Arkadaşların cephelerde yarı aç, yarı tok dövüşürken senin çiftlik satın almaklığını doğru bulmam.

Filhakika hepimiz biliyoruz ki Sultan’ın tahsisatı, kendi maaşın, Sultan’ın iradeleriyle bu borcu kolaylıkla ödeyebilirsin fakat bu on beş bin İstanbul’un içinde 150 bin, cephelere varıncaya kadar bir milyon olur.’

Enver Paşa susar, Sultan’ın mücevheratı Viyana’da satılır, Abraham Paşa’dan çiftlik satın alınır.

Talat Paşa’nın da Enver Paşa’nın da geçmişleri ne kadar büyük olursa olsun, böyle şeyler de yapmışlardır.

Ama öyle ama böyle!”

Evet, o elem ve fecaatle iç içe geçmiş cehennemî günlerin üzerinden 99 yıl geçmiş ve bizler, 7 Ocak 2014 Salı günü o talih-siz şehitlerimizi, Allahu Ekber Dağlarında can veren on binlerce talih-siz şehitlerimizi merasimlerle anıyoruz.

Talih-siz şehitlerimizi diyoruz. Tabii ki şehitlik mertebesine erişen insanlar, hiç şüphesiz en talihli, en onurlu kimselerdir ve bu hususta kimsenin en ufak bir şüphesi olamaz! Bizim talih-siz demekteki kastımız, o masum Mehmetçiklerin bir kör görüşün, bir kör inandın ve vicdansızlığın meydana getirdiği körelmiş duygularla verilen emirlerin sahiplerinin aradan 99 yıl geçmiş olmasına rağmen, yargılanma yerine kahraman ilan edilmiş olmaları yüzündendir.

Biz, şahıslar üzerinde fazla durmadan Sarıkamış Harekâtı'nı A'dan Z'ye özetleyip değerli okurlarımıza sunmayı vatani bir borç bildik. Zira ülkemiz insanları birtakım siyasi yorumların ürünleri kapsamında Sarıkamış Harekâtı hakkında cüzi bilgiler edinmiştir. Keza, Sultan II. Abdülhamid Han hakkındaki uydurma bilgiler de aynı illegal düşüncelere sahip fraksiyonların ürünleridir.

Bizler Sarıkamış Harekâtı'nın Osmanlı Türk'üne neye mal olduğunu, ne yaman bir siyasi entrikanın ürünü olarak Türk kanının dökülmesine, hem de nahak yere dökülmesine sebep olduğunu iyice düşünmeli ve bundan ibret almalıyız. Felaketin birinci derecede sorumluları Enver Paşa ile Albay Hafız Hakkı'dır. Onlar, kişisel tutkularının çatışmasından, çılgınca tutumlarından dolayı gerçekleri görmezlikten gelerek acımasız emirler vermişler; sonuçta iki hafta içinde doksan bini aşkın Türk genci donarak ölmüştür.

Meşhur *Sarıkamış Dramı* adlı değerli eserin yazarı Alptekin Müderrisoğlu, ilkin büyük dayısının Sarıkamış anılarını çocukluk döneminde yıllarca dinlemiş ve çoğu zaman da dinlerken gözyaşlarını tutamayıp çoğu kez ağlamış, büyüdükten sonra bu konuda kitaplar ve arşivler inceleyip konuyu sonraki nesillere aktarmak için istifade edebilecekleri doküman ve eserler bırakmıştır. Yıllar yılı kendisini tamamen bu konuyu araştırmaya vakfetmiş bulunan Sayın Alptekin Müderrisoğlu, eserinin başında bu konuya temas ederek şu tarihî kaydı düşmüştür:

“Lise çağlarında bir tarih dergisinde okuduğum inceleme, Sarıkamış dramının korkunç boyutlarını öğrenmeme yardımcı oldu, ilgimi daha çok arttırdı.

Ayrıntılı bilgi aramaya başladığımda yeni ve eski kitapçılarda, Birinci Dünya Savaşı'nın öteki cephelerine ilişkin birçok kitaba rastladığım hâlde Sarıkamış hakkında kaynak bulamıyordum. Bunda, Enver Paşa'nın Sarıkamış ile ilgili her türlü haber ve yayını yasaklayarak dramı unutturmak istemesinin rolü olduğunu öğrenmem, konuyu derinliğine araştırmama yol açtı.

Zamanla kütüphaneleri taramaya ve tek tük kaynaklarla karşılaşmaya başladım. Her yeni kaynak dramın bir yönünü

ortaya koyuyordu. Genelkurmay Başkanlığının 1930-1940 yılları arasında yaptırdığı araştırmalar olayın askerî yanını açıklığa kavuşturmuştu. Fakat dramın her yönüyle aydınlığa çıkması, o günleri yaşayanlarının bulunmasına bağlıydı.

Çeşitli tarihlerde yazılmış dağınık anıları toplamak içinse uzun ve sabırlı bir araştırma yapmak gerektiriyordu. Yıllar yılları kovalıyor, Sarıkamış dramı yavaş yavaş gün ışığına çıkıyordu. Yurt dışında bulunduğum yıllar, yabancı kaynakları araştırmama olanak sağlıyordu.

Türk ordusunda çeşitli birliklere komutanlık yapan Alman subayları, cephelere giderken fotoğraf makinelerini yanlarında götürmüşler ve savaşla ilgili resimler çekmişlerdi.

Savaşın sonra Almanya'ya dönünce kimi anılarını bir kitapta toplamış kimi askerî dergilerde yazılar yazmış ve bu resimleri kullanmışlardır. Almanya'daki kütüphanelerde Çanakkale, Süveyş, Sina, Suriye, Irak, Doğu Anadolu ve Galiçya cepheleriyle ilgili yüzlerce resme rastladığım hâlde, Sarıkamış dramına ilişkin bir tek resim bulamadım. Sarıkamış saldırısına katılan Alman subaylarının anılarını yayımlarken hiç resim kullanmadıkları dikkati çekiyordu.

Bunu, Enver Paşa'nın sansürüne uymaları veya kendilerinin de sorumlu olduğu bir facianın tüyler ürpertici resimlerini yayımlamaktan kaçındıkları şeklinde yorumlamak hatalı olmayacaktır.

Bu nedenle, doğrudan Sarıkamış dramıyla ilgili resim bulamadım, dramdan sonra Rusların çektiği resimlerle yetinmek zorunda kaldım."

Sarıkamış faciasının görgü tanıklarının anılarından istifade eden yazarların hemen hemen hepsi denebilecek bir çoğunluğu, şayet mevzuya azınlıkların adı da karışacak olursa derhal tavrı alıp azınlıkları bir nevi suçlar tavrı içinde konuya eğilmekte, mevzunun yönünü doğrudan ırkı ve dinî ayırım konusuna çevirmekte, böylece asıl konunun dışına çıkılmaktadır ki bu yanlış günümüzde de varlığını hâlâ sürdürmektedir. (9 Ocak 2014, Perşembe)

Sayın Alptekin Müderrisoğlu mezkûr eserinde azınlık konusuna temas ederken aynı tavrı esas almış ve istemeyerek de olsa İttihatçılarla aynı bariz yanlışa ortak olmuşlardır. (s. 10)

“Kışlalara dolup dolup boşalan hep Anadolu’nun, Trakya’nın eli silah tutan Türk erkekleri olurdu. Buralarda yaşayan Rum’u, Ermeni’si, Yahudi’si askere alınmazdı. Irak, Suriye ve Arabistan halkı da silahaltına çağrılmazdı. Keza Padişah fermanıyla başkent İstanbul’un halkı da hiç askerlik yapmazdı. Azınlıklar buna karşılık bir bedel öderlerdi. Ancak Birinci Cihan Harbi döneminde azınlıklar da silahaltına alınacaktı.”

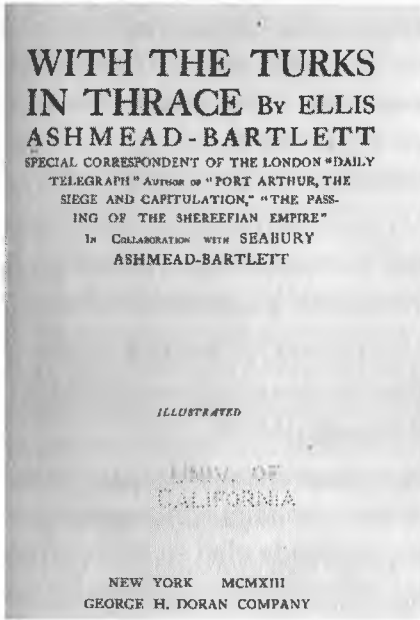
Görülüyor ki azınlıkların silahaltına alınmamaları, onların bir kusuru gibi gösterilmekte ve Osmanlı halkının bunu böyle yorumlaması esası üzerinde durulmaktadır. Yani bu bir bölücülük hareketi değil de nedir? Nitekim aynı fikri benimseyen İttihatçılar da bu işi temelden halledebilmek gayesiyle azınlıkları askere almış fakat ayrı bir taktik uygulayıp mensubu oldukları birliklerden kaçmaya mecbur kalmaları için uygun zemin hazırlamış ve böylece bilhassa Rum ve Ermenilerin hain damgası ile damgalanmalarına öncü olmuşlardı.

Bütün bu karabasanların ardında bulunan İngiltere ise geri planda kıs kıs gülüp durmuştur. Bu hâl öylesine karmaşık bir tezgâhtır ki sahibi İngiltere olmasına rağmen, zaman zaman İngiltere dahi bocalamıştır. Bunun en bariz misali, Arap topraklarındaki -ki o tarihlerde Osmanlı mülkü idi- dünyaca meşhur İngiliz askerî casusu ünlü Lavrens’in Osmanlıya karşı verdiği sinsi ve aman vermez mücadelesidir.

Bilhassa Osmanlı Ermenileri üzerinde duran İngiltere, hemen her fırsatta -ki bunun çoğunluğunu bilhassa kendisi üretmekteydi- Türkler ile Ermeniler arasında tamiri kabil olmayan hayli müşkül vakalar zuhur ettirmiş ve ayrıca menfi propagandalar yolu ile meseleyi daha da içinden çıkılmaz durumlara sürüklemiştir. İngilizlerin meşhur savaş muhabirlerinden Ellis Echmead Bartlett *With The Turks in Thrace* adlı kışkırtıcı kitabının 67 ve 68. sayfelerinde şu iğrenç kayıtları geçmiştir. Buyurun hep birlikte okuyalım:

"İstanbul'un Rum ve Ermenilerden oluşan Hıristiyan sakinlerini gözlemlemek için yeterince fırsatım oldu. Türklerin onlara müsamaha gösterip köklerini kurutmadığına hayret ettim. Türklerin eski bir sözü der ki: 'Bir Rum'un hakkından gelmek için iki Yahudi, bir Ermeni'yi kandırmak için de beş Rum gerekir.'²⁵ Asırlar boyu yozlaşmış ve zayıf uygarlıklar arasında gelişen bu soysuz ırklar, ırk geleneğinden hiç nasip almamış olmakla birlikte ar veya namusun zerresini içlerinde barındıramazlar."

Rum ile Ermenileri soysuzlukla itham eden sözde savaş muhabiri fakat aslında kışkırtıcı bir ajan olan bu iblise sormak lâzımdır: Akdeniz'i bir İngiliz gölü hâline getiren ünlü İngiltere Kraliçesi Viktorya acaba hangi ırkın mensubudur?

Sözüm ona harp muhabiri (!) İngiliz ajanının yazmış olduğu bölücü kitabın iç kapağının resmi görülmektedir. Arşiv: Levon Panos Dabağyan

25 Mezkûr sözün aslı şudur: "Bir Yahudi'ye beş Rum, beş Yahudi'ye de bir Ermeni bedeldir."

SARIKAMIŞ TRAJEDİSİNİN GERÇEK YÜZÜ

Osmanlı-Türk ordusunun büyük bir bölümünün bir hiç uğruna yoklara karışmasının başlıca müsebbipleri veya müsebbibi her kim veya kimlerse, o acı vakaya rağmen kendilerinden hesap sorulacağına, tam aksine birer kahraman mertebesine eriştirilmişler ve ne acıdır ki hak etmedikleri bu sıfatla, hatıraları günümüze kadar ulaşmıştır.

TARİHÎ SARIKAMIŞ HAREKÂTINDA ERZAK DURUMU

Herhangi bir ordunun savaş gücündeki başlıca unsur hiç şüphesiz erzak ve mühimmat ihtiyacının mükemmel olmasıdır. Dolayısıyla Sarıkamış Harekâtı'nda ordumuzun bu açıdan ne durumda olduğu hakkında cüzi de olsa bilgi aktarmamız konumuzun muhtevası bakımından elzemdir. O yüzden, bu konuda kaynak açısından değer taşıyan eserlerden alıntıları eserimize almamız zaruri idi ve biz de öyle yaptık.

“3. Ordu'nun iaşesi için çekilecek olan güçlükler zamanında tahmin edilmişti. Bu durum Erzurum Valiliğinin Ekim 1914 tarihli Dâhiliye Nezaretine yazısında açıklıkla ortaya konmuştu.

Vilayetin iklimi gereği her tarafa şimdiden kar düşmüştür. Havaların gidişinden de az bir zaman sonra her tarafın karlarla kaplanacağı anlaşılmaktadır.

Mevcut buğdayların bir kısmı bulgur yapılmakta ise de şehirde un fabrikaları olmadığı için, un temininde büyük güçlük çekilecektir. Az sayıda olan su değirmenleri suların donmasıyla işlemez hâle gelecektir. Yolların kapanmasıyla, diğer şehirlerden gelecek erzak azalacağı için bir zaman sonra ordu ve hayvanat aç kalacaktır.

Daralan zaman içerisinde öncelikle Bitlis, Van ve Elazığ vilayetlerinden gönderilecek zahirenin hemen sevki, Trabzon'da toplanacak erzak vesairenin Hamsi Köyü'ne kadar İstanbul'dan

gönderilecek otomobillerle, oradan da mahalli vasıtalarla taşınması gereklidir.

Büyük bir ordunun hazineden para harcamadan yalnızca harp vergisi ile beslenmesi mümkün olmadığından, birtakım maddelerin satın alma yolu ile karşılanması zaruridir. Bunun için gerekli hazırlıkların şimdiden yapılarak önde kalan pek az zamanın iyi değerlendirilmesi gerekir.

Erzurum Valiliğinin bu endişelerini Harbiye Nezaretine bildiren Dâhiliye Nezareti, ayrıca şu noktalar üzerinde duruyordu: Erzincan ambarlarına zahire vermesi planlanan Van, Bitlis, Musul vilayetlerinden Erzurum'a erzak nakli mümkün görülmemektedir. Diyarbakır'dan sevk edilip Elazığ'dan merkeplerle taşınacak erzak ile 3. Ordu'nun beslenme imkânı yoktur. Bu sebepler altında Erzurum Valiliğinin teklifi tarzında satın alma hazırlıklarının yapılması zorunludur. Sarıkamış Harekâtı başlamadan evvel menzil kollarının durumu ve ikmal imkânlarının yetersizliği ordu komutanları tarafından yeterince bilinmekteydi. Ancak hâkim olan düşünce, ordunun yerinde yerinden beslenmesi, baskın tarzında geliştirilecek bir hareketle Rus erzak depolarının ele geçirilmesi yönündeydi."²⁶

Kayıtlara göre, süratli hareket karşısında Ruslar dahi şaşır-mışlardı. Oltu, Bardız, Kızkulesi gibi büyük yerleşim yerlerinde birçok erzak ve malzemeyi bırakıp kaçmak mecburiyetinde kaldıklarından, mezkûr yerlerdeki erzak ve diğer malzeme düzenli bir teşkilatla ilerleyen birliklere yetiştirilebilseydi, bir müddet için beslenme problemi çözülebilirdi. Lakin ilk gelen birlikler hemen her tarafı talan ettiklerinden, maalesef bunlardan yeterince istifade edilememiştir.

Bütün bu zorluklar yetmezmiş gibi bir de tifo gibi salgın hastalıklar baş göstermiş, binlerce insanımız telef olup gitmişti.

Hele giyim konusunda yaşanan bir diğer talihsizlik ise şu olmuştu: Elbise, teçhizat ve diğer malzemelerle yüklü olarak İstanbul'dan yola çıkan Mithat Paşa vapuru Ruslar tarafından

26 Dr. Ramazan Balcı, *Tarihin Sarıkamış Duruşması*, s. 86-89.

batırılmıştır. Zira mezkûr gemide bulunan kışlık ayakkabılardan tekrar temin edilmesine imkân kalmamış ve bu sebeple asker hayli zor bir durumla karşı karşıya kalmıştır.

10. Kolordu 30. Tümen Komutanı Albay Osman, 15 Kasım 1914 raporunda şu üzücü ve aynı zamanda düşündürücü durumları belirtmiş ki gerçekten içerisinde insanın tüylerini diken diken eden kayıtlar mevcuttur:

“Asker elbiselerinin birçoğu eski ve bir kısmı da yazlık olmasıyla birlikte çoğuna kaput verilememiş, ayakkabı ve çarık noksanlığının yanı sıra, istihkâm malzemeleri de kadroya göre yetersizdir.”

Bağdat’tan gelip 3. Ordu’ya katılan taburlar, uzun müddet bölgenin şartlarına uygun giydirilememişti. 3. Ordu Kumandanlığı, içinde bulunulan şartların tümeni süratli harekete mecbur kıldığını, kışlık elbise ve diğer ihtiyaçların sonradan getirilmesi emredilerek tümenin 20 Ekim 1914 tarihinde Bitlis’e yetiştirilmesinin zaruri olduğunu zikretmiş; sıcak bölgelerden gelen bu askerler, üzerlerindeki yazlık elbiselerle karlı dağlara doğru sürülmüştü.

Bu akıl almaz trajik durum karşısında Başkomutan Vekili Enver Paşa, görüş ve fikrini teftiş ettiği 3. Ordu mensuplarına tarihe geçmiş olan şu enteresan açıklamayla ifade etmiştir ki bunu yaparak dünyanın en mahir stratejistlerine dahi parmak ısırtmıştır. Bu derece hayalperest bir serdengeçtinin nasıl olup da milli kahraman mertebesine çıkarıldığı gerçekten düşündürücüdür.

Başkomutan Vekili Enver Paşa yaptığı teftişlerin sonucunda güzüyle gördüğü bu eksiklikler karşısında aciz kalmıştı. Yayımladığı bir tamimde “Askerler! Hepinizi ziyaret ettim. Ayağınızda çarık, sırtınızda kaput olmadığını da gördüm. Lakin karşınızdaki düşman sizden korkuyor. Yakın zamanda Kafkasya’ya gireceğiz. Orada her türlü nimete kavuşacaksınız. Âlem-i İslam’ın bütün ümidi sizin himmetinize kalmıştır.” diyerek çözümü Ruslardan elde edilecek ganimetlere bırakmıştı.

Ordu, giyecek eksikliklerini tamamıyla karşılayamadan tarazuza geçti. Ancak ikinci bir talihsizlik de muharebe esnasında havanın gayet soğuk geçmesi olmuştur ki Osmanlı-Türk ordusunun açıkta karargâh kurduğu ocak ayının ilk haftasında soğuk sıfırın altında -36 dereceyi göstermekteydi.

Enver Paşa, bu çok soğuk günlerde bile ümidini yitirmemişti. Cepheden refikası hanımefendilerine gönderdiği bir mektubunda "Ordudan ümidim pek çok. İnşallah yakında sevindirici haberler vereceğim. Fakat hava doğrusu pek soğuk geçiyor, 90 yaşında ihtiyarlara benzedim." diye yazmaktaydı.

Muharebelerin kıyasıyla sürdüğü günlerde 10 Kolordu'da pek talihsiz bir karar alınmıştı. Ordunun sevkulceş hareketinde çabukluk isteyen Hafız Hakkı Bey, 10. Kolordu'da 30. Tümen ile diğer bazı birliklerin çanta ve kaputlarını Kaleboğazı'nda bırakmalarını emretmişti. Tabii ki bu pek talihsiz bir karardı. Zira pek şiddetli seyreden soğuklar karşısında kaputlar dahi yetersiz kalmış, cephe askeri kırılmaya başlamıştı ki 30. Tümen komutanı Kaleboğazı köyünün kuzey sırtlarında bırakılan çanta ve kaputlara şiddetle ihtiyaç duyulduğundan acilen yetiştirilmesini istemişti.

11. Kolordu Komutanı Galip Paşa, birçok askerin elbisele-ri parçalandığı için kaputlarını entari ve mintan üzerine giydiklerini; Kurmay Başkanı Felix Guze ise elbise namına ele ne geçtiyse bunlardan istifade olunduğu hâlde ihtiyacın karşılanamadığını, bazı kıtaların alaca bulaca bir görünüm sergilediğini belirtmiştir.

Savaşın başladığı günlerde ordunun elbise durumu, bölge ve mevsim şartlarına uygun değildi. Ancak bu vaziyet imparatorluğun içinde bulunduğu diğer şartlarla paralellik göstermektedir. Kışlık elbise temini hakkındaki çalışmalar zamanında başlatılmasına rağmen, maddi imkânsızlıklar ve ulaşım sıkıntısı yüzünden istenen netice elde edilememiştir.

Savaşa katılan kıtaların beslenme ve barınma problemlerine kışlık donanım eksikliklerinin de eklenmesi, savaşın sonucu üzerinde etkili olmuştur. Velhasıl, savaş ilahı baştan sona

Osmanlı-Türk ordusunun her daim karşısında olmuş, bir sefer olsun yardımına koşmamıştır.

HER DAİM ERMENİLER

Mezkûr eserimin başından itibaren her daim dikkatleri çektiğim klasik Ermeni mezalimi pasajları görülüyor ki Sarıkamış Harekâtı hakkındaki kayıtlarda da mesele malum varlığını göstermektedir. Daha doğrusu Osmanlının savaştığı milletlerin günahlarının doğrudan Ermenilere yüklenme taktikleri burada da aynen uygulanmaktadır. Buyurun okuyun:

“Harp meydanlarında esir edilen askerlerin yanında, işgale uğrayan bölgelerden ve Kafkasya içlerinden toplanılan yerli halka bilhassa Rus ordusunda bulunan Ermeniler tarafından yapılan zulümler artan bir kin ve hırsla, Cihan Harbi boyunca devam etmiştir.”²⁷

Bu meselenin aslını ve ne yaman bir Rus oyunu olduğunu diğer eserlerimde detaylı şekilde yazmış olduğum için burada tekrarına lüzum görmemekteyim. Lakin şu suali sormaktan da kendimi alamayacağım: Bahsi geçen ordu Rus ordusu olduğuna göre, Ruslar ne yapmaktaydı? Osmanlı-Türk askerine çiçek mi (!) dağıtmaktaydı?

ESİRLERİN NAKLİ İÇLER ACISI İDİ

Sarıkamış'ta esir edilen Türk subayları, neferlerle karışık bir şekilde hayvanlara mahsus vagonlar içerisinde Tiflis'e kadar götürüldüler. Tiflis'te 4 kişilik mevkilere 13 subay oturtulmak şartıyla ayrı bir trene alındılar. Bir ay süren bir yolculuktan sonra Sibiry'a'da Kamışlı İstasyonuna gelindi.

Sarıkamış'ta esir düşen 9. Kolordu karargâh subaylarının üstlerindeki elbiseleri dâhil bütün şahsi eşyalarına General Pre-

27 Dr. Ramazan Balcı, *Tarihin Sarıkamış Duruşması*, s. 262-263.

zevalki'nin kumandasındaki Plaston Tugayı Kazak süvarileri tarafından el konuldu.

Ruslar rütbesiz askerleri 30 kişilik vagonlara 50-60 kişi istif ederek Sibiry'a'nın en soğuk bölgelerine sevk ettiler. Yaklaşık iki ay süren yolculuk esnasında açlık, bakımsızlık ve tedavi imkânlarından yoksunluk yüzünden esirlerin %50'den fazlası yollarda şehit düştü. Askerler ayakta ancak durabildikleri vagonlarda günlerce yolculuk ettiler. Yol boyunca esirlere ekme ve su verilmedi. Yolculuk esnasında vagonların açılmasına izin verilmiyordu. Tuvaletin bulunmadığı vagonlarda insan pislikleri ayak altında bırakılıyordu. Kokunun şiddetinden vagonların yanına yaklaşmak imkânı yoktu. Pislikten kaynaklanan isal ve tifüs yaygın bir şekilde devam ediyordu. Askerler arasında her gün 4-5 ölüm vakası yaşanıyor. Cenazeler 3-4 gün vagonlardan alınmıyor ya da yolculuk esnasında dağ başlarına atılıyor.

Bütün bu insanlık dışı vakalar hakkında İsveç Kızılhaç temsilcisi Graf Londrof şu kayıtları geçmiştir (s. 263):

“İzdihamdan, kokudan yanlarına varılamayan, kapıları kilitli ve içerisi tika basa Osmanlı esirleri ile dolu büyük bir tren, 1915 Ocak ayının sonunda Sirzan İstasyonuna geldi. İçindeki esirler insan kılığından çıkmış, açlıktan renkleri sararmış, yanakları çökük, elmacık kemikleri dışarı fırlamış, kımıldamayacak şekilde yorgun ve kuvvetten düşmüş, elbisesiz, ayakta, çıplak, kâinatta mevcut bütün bulaşıcı hastalıklarla müptela bir hâldeydi. Bu feci manzara insanların yüzlerini kızartacak ve kalpleri sızlatacak derecede idi.”

Aynı sayfadaki (s. 263) diğer kayıtlar daha da berbat manzaralar sergilemektedir. Umum insanlığın yüzkarası, fecaat dolu kayıtları buyurun okuyun:

“Her birinde 40-50 esirin bulunduğu iki vagon kapıları kilitli olarak Tiza İstasyonuna terk edilmiş, günler süren yürek parçalayıcı feryatlara kimse kulak vermemiş, açlık ve susuzluktan esirlerin tamamı şehit olmuştur. Bu cinayetten iz bırakmak istemeyen Ruslar, vagonları ateşe vermişlerdi.

Ruslar hastalık var bahanesiyle 500 askerin üzerlerindeki elbiselerini soydular. Yalnız don-gömlek kalan askerler Tiza şehrine varana kadar tamamen soğuktan dondular ve içlerinden ancak birer tanesi kurtulabilmişti. Sınır bölgelerini boşaltan Ruslar, yerlerinden ettikleri kadın ve kızlara tecavüz etmekten geri kalmadılar. Yerli Müslüman halktan toplayıp sürgün ettikleri insanlar arasında 3 yaşında kız çocukları ile 80 yaşında ihtiyarlar vardı.

Kafkasya içlerine sürgün edilen Osmanlı esirlerinden Rus ve Gürcülerin yaşadıkları bölgelere gönderilenler nispeten iyi şartlarda tutulmuş, iç karışıklıkların başladığı dönemlerde serbest kalarak çeşitli iş kollarında çalışıp hayatta kalmayı başarmışlardı.

Ancak Ermeni nüfusunun yoğun olduğu bölgelere sevk edilen Osmanlı esirlerinin imhası için hiçbir şart eksik değildi. Buralarda hiçbir zaman hasta erler diğerlerinin içinden alınmadılar. Barakalar son derece pis ve havasızdı. Ekmek oldukça yetersiz ve günde bir defa, sade suya salınmış balık çorbası verilmekte idi. Ermeni askerler sırf zevk için Osmanlı askerlerini öldürüyor ya da işkence ediyorlardı.” (s. 263-265)

Evet, Ermenileri yerden yere vurarak sadece İttihatçıları değil, aynı zamanda kıyasıyla savaşılan Rusları dahi kayıran bu garip fikir yapısı, hemen her illeti Ermenilere yüklemeye İttihatçılar başta olmak üzere, diğer bütün savaş sorumlularını gözlerden uzak tutabileceklerine inanmış ve böylece Ermenileri topyekûn suçlayıp durmuşlardır ki hâlâ böyledir.

Gerek savaş esnasında gerekse savaştan sonraki dönemde bu durum hep aynı görüş ve fikri savunan bir garip ortam içinde bir kısır döngü olup çıkmıştır. Sahife 114’te bu hususta oldukça geniş malumat mevcuttur. Okuyalım, görelim:

“Harbiye Nezareti harp haberleri konusunda son derece kısıkanç davrandı. Valiliklerin kendi aralarında veya Dâhiliye Nezareti ile haberleşmesine de engel olundu.

Başkumandanlığın 30 Ağustos 1914 tarihli tezkiresinde gerek Dâhiliye Nezareti gerekse valiliklerce seferberlik ve asker

toplanması gibi son derece gizli konularda yapılan yazışmaların haberleşmeyi zorlaştırmasının yanında, en gizli askerî sırların ifşasından başka bir işe yaramayacağı ileri sürülüyor, yerel idareciler arasında askerî konularda herhangi bir yazışma yapılmaması isteniyordu.

Harp günlerinde devlet organlarının kanunla belirlenen meşru haklarını kullanmamalarının doğurduğu sonuçlar başlı başına bir inceleme konusudur. Bununla birlikte ihmal sahiplerinin ağır bir sorumluluk yüklendikleri açıktır. Suriye’de, âdeta yerel yönetim ve yargı görevlerini üzerine alan Cemal Paşa, merkezî otoriteden tamamen bağımsız kararlar almış ve ciddi yönetim bunalımına sebep olmuştur.

Hayati önem arz eden konularda meclis ya da kabine yerine Enver, Talat ve Halil Paşalar, ya baş başa ya da tek başlarına kararlar almışlar, kendilerini halkın üstünde gören güçler, daima halkın felaketine sebep olmuşlardır.”

Bütün bu görüş ve tahminler ışığında Enver Paşa hakkında karakter tahlili yapabilmek, hele lehinde bir tahlil yapmaya çalışmak gerçekten zor olmaktan ziyade, karmaşık duyguların esiri olarak, bir yerlere varmaya çalışmak gibi insanı hem şaşırtıcı hem de komik durumlara düşürücü hallere sokmaktaydı. Zira Enver Paşa gibi bir şahsiyeti analiz etmeye çalışmak gibi bir mevzuda insanın kalemini ister lehte ve ister aleyhte istenilen noktaya erdirmesi pek zordur ve bu zoru yenmeye çalışan bazıları muhakkak vardır ve her daim olacaktır. Zira kendisini son derece akıllı sanan birtakım aptallar dün olduğu gibi bugün de yarın da her daim olacaktır. Aşağıda eserimize aldığımız bölüm²⁸, bizim analizimizde ne derece haklı olduğumuzu açıklıkla gösterecektir.

28 Dr. Ramazan Balcı, *Tarihin Sarıkamış Duruşması*, s. 131-135.

ENVER PAŞA'NIN SAVAŞIN İLANINDAKİ ROLÜ VE ENVER PAŞA'NIN KARAKTER TAHLİLİ

Hemen birçok ciddi kaynak, Osmanlı Devleti'nin Birinci Cihan Harbi'ne girişinden İttihat ve Terakki Fırkasını sorumlu tutar ve Enver Paşa'yı da baş organizatör olarak değerlendirir.

Bizce bu tespit kısmen değil, tamamen yanlıştır. Bizim de çoğu bölümde aynı görüşü paylaştığımız iddia edilebilir. Ancak iki değerlendirme arasında hayli fark vardır. Biz, daha ziyade İttihatçıların iç siyasetindeki acımasızlığı ve Osmanlı-Türk ordusunun hoyratça kullanılmış olduğu üzerinde durmuş ve durmaktayız. Türkiye'nin Birinci Cihan Harbi'ne girişinde Rusya, İngiltere ve Almanya başta olmak üzere, Osmanlı parlamentosunun siyasi fikir ve görüş açısından yekvücut olmayışı ile devlet yapısının maddi açıdan hayli zayıflamış olmasının rolü büyük olmuştur ki imparatorluk Almanya'sı Osmanlı Devleti'nin bu yönünden bir hayli istifade etmiştir.

İttihat ve Terakki Fırkasına gelince, iktidar hırsı ile basireti bağlanmış olduğundan, emperyalist devletlerle sözde Osmanlının kader ortağı imparatorluk Almanya'sının çevirdikleri fırıldakları görebilme imkânı bulamamıştır.

Osmanlı istese de istemezse de Birinci Cihan Harbi'ne bir şekilde katılmaya mecburdu. Zira dünya denizlerine hâkim emperyalist devletler, Osmanlıyı kâğıt üzerinde olsa da çoktan parsellemişlerdi. Dahası, istendiği kadar "İttihatçılar savaşa gireceklerini kendi halkmdan dahi gizlemişlerdi." densin, Osmanlının müttefiki Almanya ile Karadeniz'de bir baskın savaşı vereceğini, müttefik devletler çoktan bilmekteydi. Ruslar, Cihan Harbi'nden evvel Baltık Denizi'nde batan Alman Kruvazörü Mageburg'un içerisindeki Alman telsiz şifrelerini ele geçirmişler, elde ettikleri bu şanstan İngiltere'nin de istifade edebilmesini sağladıklarından, her iki devlet de Cihan Harbi boyunca Türk ve Alman gemilerinin bütün hareketlerini ve ay-

nı zamanda merkezî devletler arasındaki gizli haberleşmeleri rahatlıkla takip edebilme imkânı elde etmişlerdi.”²⁹

OSMANLININ HARBE GİRİP GİRMEMESİ BAHSİNDE MUSTAFA KEMAL PAŞA’NIN GÖRÜŞÜ

Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın Osmanlı İmparatorluğunun Birinci Cihan Harbi’ne girip girmeme bahsindeki görüş ve mü-talaları, günümüzde dahi cümlemizin ders alabileceği hayli özelliklere haizdir. Dolayısıyla Hasan Rıza Soyak’ın *Atatürk’ten Hatıralar* adlı değerli eserinden özetleyerek sunduğum pasaj-ları aynen aktarıyorum. (s. 77-84)

“Artık kati olarak bilinmektedir ki Atatürk Birinci Dünya Harbi’ne durumun nasıl gelişmekte olduğunu iyice görmeden girmek taraflısı değildi. O; acele etmemek, beklemek, fırsat kol-lamak, harbe girilecekse askerî durum ve siyasi olayların inki-şafına göre en münasip zaman ve tarafı seçmek ve tabii millet ve memleketimizin hayat ve menfaatlerine en uygun şartları da kesin olarak sağladıktan sonra savaşa girmek fikrindeydi.

Avrupa’da harp patladığı zaman kurmay yarbay olarak Sof-ya Elçiliğinde ateşemiliterdi. Düşüncelerini resmî, hususi her vasıta ile ilgililere de bildirmekten çekinmemişti. Ne yazık ki sözlerini dinleyen olmamıştı. Fakat Osmanlı İmparatorluğu, başında bulunanların bir oldubittisi ile harbe katılınca her şe-yi unutmuştu. Şimdi kutsal bir vazife, bir vatan görevi karşı-sındaydı.

Atatürk bundan sonra da harbin seyri ve muhtemel neti-cesi hakkındaki berrak düşüncelerini, devleti idare edenlere, tam bir medeni cesaretle ve bütün çıplaklığıyla açıklamaktan ve selamet yollarını göstermekten geri durmamıştı.

29 Dr. Ramazan Balcı, *Tarihin Sarıkamış Duruşması*, s. 124-125; Steblina Komansky, 1914-1918 Karadeniz’de Mayın Harbi, s. 26.

Yedinci Ordu komutanı iken 20 Eylül 1917 tarihinde Başkomutan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya, ordunun ve memleketin acıklı ve tehlikeli durumu hakkında gönderdiği mühim bir rapor bu konuda bilhassa anılmaya ve incelenmeye değer bir mahiyet taşımaktadır.

ATATÜRK'ÜN RAPORU

“Umumi vaziyet hakkındaki âcizane mütalalarımı aşağıda arz ediyorum.

Memleketin mukadderatını idarede sorumlu ve ilgili olan zat-ı devletlerinin ifadelerimi hiçbir bedbinliğe ve telaşa hamletmeyerek kemal-i itidal ve ciddiyetle telâkki edeceklerine olan itimadım, mülahazalarımı ihata edebildiğim en geniş mikyasta tasvire saik olmuştur.

Memleketin umumi hali her şeyden önce, dikkati çekmektedir. Halk ile idarededeki bağlar sarsılmıştır. Evlerinde kalanlar -ki kadınlardan, acizlerden ve firarilerden ibarettir- her bakımdan hükûmetten uzak kalmakta menfaat görüyorlar çünkü mülki ve askerî idareler bunların emekleriyle elde ettikleri, kendilerinin hayatlarını idameye bile yeter miktarda olmayan mahsullerini, inat ve ısrarla, istemek ve almak mecburiyetindedirler. Hükûmet anarşiye sürüklenen umumi hayatı idareden tamamen aciz düşmüştür. Bu yüzden adalet ve hakkaniyete aykırı hareketlerde bulunmak zaruretinin duymakta, böylece ahalinin nefretini arttırmaktadır. Zabıta kuvveti yoktur. Kısaca, harp devam ettiği takdirde karşısında bulunduğumuz en büyük tehlike, her yüzden çürüyen büyük saltanat binasının bir gün birdenbire içinden ve toptan çökmesi ihtimalidir.

Umumi askerî durumda, harbin yakında biteceğine dair bir işaret mevcut değildir. Müttefiklerimizin askerî darbelerle düşmanlarımızı sulha zorlamaları artık bahis konusu olamaz.”

Atatürk, raporunun 5. maddesinde ordumuzun umumi durumunu tasvir ediyor.

“Ordumuz harbin ilk devirlerine nispetle fevkalade zayıftır. Memleketin insan menabisi, noksanı ikmale muktedir değildir.

Garpta düşmanla doğrudan doğruya temasımız yoktur. Ancak payitahtımızın cihan ile olan deniz muvasalası yüzünden ve çevresinin memleketin en zengin mıntıkası olması bakımından bu cepheye, düşman tarafından hayati darbelere teşebbüs edilmesi ihtimal dâhilindedir.

Kafkasya’daki askerî vaziyet tavakkuf hâlindedir. Herhangi bir sebeple, Ruslar burada tekrar faaliyete geçerlerse, bunu men veya tahdit etmek, bizim kuvvetimize tâbi olmayan bir meseledir. Ruslar kendi hazırlıkları ve vasıtaları nispetinde iş görürler ve bunların müsait olmadığı yerde dururlar.

Irak’ta İngilizler hedeflerini elde etmişlerdir. Daha ileriye gitmeleri için siyasi, iktisadi ve askerî sebepler yoktur. Mamefih, tekrar harekete geçer ve muvaffak olurlarsa kayıplarımıza mesela Musul da katılmış olur. Bu durum umumi hayata kâfi bir darbe mahiyetinde olmaz, denilebilir ki umumi vaziyet âdeta değişmemiş olur. O hâlde bu cephede beklemekten başka bir şey yapamayız.

Sina ve Hicaz cephelerine gelince, düşman burada henüz askerî ve siyasi hedeflerini istihsal etmemiştir ve anlaşıldığına göre bunları elde edebilmek için hararetle hazırlanmaktadır. Hülasa, bu vaziyette yapılacak şey, düşmanın cenup cephesinden gelecek asıl taarruzuna başarı imkânı vermemek, bu arada garpta da ciddi taarruz ihtimalini gözden uzak tutmak olmalıdır. Durum bu hâlde iken mesela, son kuvvetlerle Bağdat’ın istirdatını düşünmeye imkân yoktur.

Çünkü en kuvvetli düşman Sina’dadır ve bunun cazibesine kapılmamak kabil değildir. Kaldı ki Bağdat teşebbüsü için kuvvet de yoktur. Bu işe girişecek olan orduların mevcutları pek zayıf ve kıymetsiz olup daha iki ay yürüdükten sonra, bütün ağırlıklarıyla ancak karadan yürüyerek toplanma mıntikasına gidebilir. Düşmanın Bağdat’a demiryolu ve gemilerle yetiştireceklerine, Şahturla ve deve ile mukabele edilemez.

Umumi duruma bu kısa göz atıştan çıkardığım netice, artık her şey bitmiştir ve bulunacak bir çare kalmamıştır, zemininde değildir. Böyle kötümser bir kanaatin düşmanların ve tehlikelerin en vahimi olduğunu izaha hacet görmem. Kurtulma imkânı mevcuttur. Ancak isabetli tedbirleri bulmak lâzımdır. Bence bugün takip olunacak kararlar şunlar olmalıdır:

Jandarmayı kuvvetlendirmek, memurları ve mümkün olduğu kadar adliyeyi ve her hâlde iâşe işleri ile ticari ve iktisadi işleri yoluna koymak, suiistimalleri, hiç olmazsa, asgari hâde indirmek. O suretle ki memleket sağlam bir üs hâlinde bulunmalıdır ve harbin devamı, yeni külfetlere ve kayıplara sebep olursa, elimizde kalacak mıntıkaları ve halkı dayanıksız, çürümüş bir durumda bulmamalıyız.

Askerî siyasetimiz bir müdafa siyaseti yani elimizde bulunan kuvvetleri hatta bir tek neferi son ana kadar saklamak siyaseti olmalıdır.”

Mustafa Kemal Paşa’nın Enver Paşa’ya gönderdiği tarihî ve ibret alınacak rapor hayli uzundur ve biz sadece bazı pasajları eserimize geçtik.

Enver Paşa’nın mezkûr rapordan ne derece istifade ettiği ise ayrı bir konudur. Zira bilindiği gibi Enver Paşa, en ziyade kendi inanç ve fikir yapısı dışında kalanlara pek değer vermez veya verse de istifade etmeyi düşünmezdi bile.

Hâlbuki Mustafa Kemal Paşa’nın raporunda çizdiği tablo gerçekten pek korkunçtu. Zira devleti ellerinde tutan bir avuç insanın, koca bir imparatorluğu ne yaman bir felaketin içine sürüklemiş olduğunu en açık şekilde dile getirmiştir.

Tarihin Sarıkamış Duruşması adlı eserin 127-129. sahifelerinde Sadrazam Said Halim Paşa’nın Eylül 1916 tarihinde İttihat ve Terakki Kongresinde yaptığı konuşmada şu satırlar yer almaktadır:

“Devletimizin cismine amansız bir maraz olarak yerleşen ‘güçlü devletler himayesinde yaşamaktan’ kurtulmak zamanının geldiğine inanarak harbe girdik.

Ancak İngiltere'nin ve Rusya'nın tahrik ve tacizlerini yeteri kadar dünyaya duyuramamış olduğundan harbe giriş mesuliyeti Osmanlı İmparatorluğunun üzerinde kalmıştır.

Gerçekten de İhtilaf Devletleri esasen bir ön proje ile imparatorluğun mühim bir kısmını aralarında paylaşmış, toprak bütünlüğünü garanti etmiş ve Osmanlı İmparatorluğunun Almanlar yanında savaşa girmesini istememiş olsalardı, bilhassa Sadrazam Said Halim'in ısrarlı tahkikat talebini kabul ederek hiç olmazsa Osmanlı İmparatorluğunun tarafsız kalmasını sağlayabilirdi."

Mezkûr kaynakta "Tarafsızlık; siyasi, idari ve ekonomik istikrar ve bağımsızlığa sahip bir devletin alabileceği, savaştan daha zor bir tavidir. Osmanlı Devleti siyasi bütünlükten mahrum olduğu gibi, ekonomisi tamamıyla Batı sermayesinin elindeydi. Bunların yanında tarafsızlık diplomasisini başarıyla sürdürecektir siyasi kadrolardan da mahrumdu." denilmektedir.

Aynı konuya temas eden Mustafa Kemal Paşa, Mersinli Cemal Paşa'ya çektiği 10 Ekim 1919 tarihli telgrafta "Bugün milletin adem-i memnuniyetini celbeden Harb-i Umumi'ye iştirak etmemek, elbette son derece şayan-ı arzu idi. Fakat buna imkân-ı maddi mevcut değildi. Çünkü amed-i iştirak müsellağ bir bitaraflığı yani Boğazların mesdud bulundurulmasını icap ettiriyordu. Hâlbuki vatanımızın mevki-i coğrafisi, İstanbul'un vaziyet-i sevkulceyşisi, Rusların İtilaf hükûmetleri yanında ahz-ı mevki etmiş olması, bizim seyirci kalmamıza asla müsait değildi. Bundan başka müsellağ bir bitaraflığın idamesi için paramız, silahımız, sanayimiz, hülasa lazım olan vesaitimiz mevcut değildi. İtilaf Devletlerinin, bilhassa İngilizlerin para vermemesinden sarf-ı nazar gemilerimizi zapt ve milletin dışından tırnağından arttırarak biriktirdiği inşaat-ı Bahriyeye ait yedi milyon liramızı da gasp etmeleri ve düvel-i İtilafiyenin ilan-ı harple beraber bizim harbe duhulümüzden daha dört ay evvel tamamen hükûmet-i Osmaniye zararına bir Ermenistan Cumhuriyeti teşkiline karar verdiklerini ilan etmiş olmaları ve hatta Bolşeviklerin neşrettiği gizli muahedattan anlaşıldığına

göre, İstanbul'un Çarlık Rusya'sına vaat edilmiş olması, harbe İtilaf Devletleri aleyhine girmekliğin gayr-i kabil-i içtinap olduğunu gösterir delail-i vazıhadandır.

Harbin müsebbipleri hakkındaki noktaya gelince, ilan-ı harp gayri mesul olan zat-ı şahanenin hakkı olduğuna ve o zaman-ki kabinenin, ilan-ı harpten dört ay sonra içtima eden Meclis-i Millide verdiği izahat üzerine alkışlarla mazhar-ı itimat olmuş bulunmasına nazaran mesele divan-ı âlinin tetkikinden geçmeden aleliltlak şunun veya bunun aleyhine ithamata kalkışmakta isabet olmayabilir."

ENVER PAŞA'NIN KARAKTER YAPISI ÜZERİNE

Enver Paşa'nın karakter yapısı ve öz kimliği üzerinde hayli eser yazılmış, muhtelif görüş ve fikirler aralarında âdeta yarışmış fakat gerek lehinde gerekse aleyhinde yazılanlar o derece abartılı olarak ele alınmıştır ki her ne kadar titiz bir araştırma ve mantık süzgecinden geçerseniz geçirin en azından sağlama yakın bir fikre sahip olamazsınız.

Bütün bu hususları dikkate alarak, sadece bir eserden istifade etmeye karar verdim ve mezkûr eserdeki yorumu aynen vermeyi doğru buldum. Zira gerek lehinde gerekse aleyhinde yazılmış diğer kaynaklardaki kayıtlar da hemen hemen bir diğerinin benzeri olmaktan ileri gidememiştir.

ENVER PAŞA'NIN KARAKTERİ

"Onu yakından tanıyan herkesin üzerinde birleştiği nokta Enver'in bir insan olarak mükemmel ahlaki değerlere sahip olduğudur. Bir gün bile hiddetlendiğini, ağzından çirkin ve kaba bir sözün çıktığını gören olmamıştır. Sevinmek ve övünmekten nefret eder. Kızıp öfkeleniği zamanlarda bile ölçülü konuşmasını bilir, sır saklamak ve niyetini dışa vurmamak hu-

susunda olağan üstü bir kudreti vardır. Sulh ve sükûn onun nazarında yoklukla eşittir.

Bir insanın çıkabileceği en yüce makamlara yükseldiği hâlde samimiyetini ve mahviyetini kaybetmemiştir. Keskin bir zekâ, salim bir muhakeme, muhatabını iyi tanıma gibi yaşırdan beklenilmeyen yaratılıştan edep ve terbiye sahibidir. İffet ve namus timsali, feragatin en üst sınırında, hayat ile ölüm arasında fark görmeyecek derecede idealist olarak yaşamıştır. Hiçbir engel ve tehlike kabul etmeyen kalbi, ona bir an bile korkunun heyecanını tattırmamıştır.

Ruhunda o kadar inatçı bir azim ve sebat vardı ki bunu yenmek mümkün değildi. Hayatında attığı adımların hiçbirini geri çektiği görülmemiştir.

Daima şahsi cesaretinin zirvesinde yaşamış, hayatı savaştan ibaret kabul ederek her zaman tehlikenin en önünde bulunmuştur. Makedonya'daki çete savaşlarındaki haklı ününü de bu şekilde en az on kere ölümden dönerek kazanmıştır. Trablusgarp'ta güller arasında dolaşır, başkomutandır yine, avcı hattındadır. Nihayet Becivan'da ölüme giderken bir avuç atlının en önündedir.

Enver Paşa'nın kendi mektuplarından derlenen bu satırlar onun ruh dünyasını ortaya koyması yönüyle önemlidir. Savaşta hayat bulan bu şiirsel ruh, hiçbir güçlüğü hakiki zorlukları ile tartmak zahmetine katlanmamıştır.

Talih çok geçmeden dualar ederek beklediği fırsatı önüne çıkarır. Başkumandan Vekili, Harbiye Nazırı Enver Paşa, çığgın bir savaşla karşı karşıyadır.

O, bütün gücünü savaşa girmek için kullanacak, mazlum Müslümanların intikamını alacak, her şeyin üstünde tuttuğu aziz vatanını kurtaracaktır. Bununla beraber bu düşüncelerde o yalnız değildir. O, ardında feveran eden bir ruhun temsilcisidir. O artık bir liderdir ve en önde olmalıdır."³⁰

30 Köprülülü Şerif İlden, *Sarıkamış*, İş Bankası Kültür Yayınları, s 242-243.

Mezkûr tanıtım yazısı hayli uzundur ve biz sadece cüzi bir bölümünü kitabımıza aldık. Dikkat edilecek olursa -ki muhakkak edilmiştir- Enver Paşa'nın karakter yapısı haşa, aynen bir peygambere yakışacak şekilde anlatılmış ve bu talihsiz asker, bazı açılardan yanlış yorumlarla büsbütün anlaşılmaz bir atmosfer içinde tanıtılmak gayretkeşliği içinde sunulmuştur.

Biz "Enver Paşa'nın iyi olan hiçbir tarafı yoktur." gibi saçma bir iddiada bulunmuyoruz ve tabii ki övgüye layık yönleri de vardır. Ancak hakkındaki övgülerin bu derece ayyuka çıkarılması abartının da ötesine geçmektedir.

Nitekim Sarıkamış dramını yaşamış olan bir başka kalem -ki Sarıkamış harekâtına iştirak etmiş ve Ruslara esir düşerek üç yıl esaret çekmiş bulunan bir asker- şöyle buyurmaktadır:

"Merhum Ethem Bey, Enver'i pekiyi tanıdı. Onun bu şikâyetini ben şöyle çevirdim: 'Ah! Ne hain olduğunu bir ben bilirim, bir de Allah bilir. Gözü o kadar kısa görür ki ona göre kendi benliği ile bir ordu arasında fark bulmaz. Kendi atı ne kadar çabuk giderse, bir ordu da o kadar çabuk gider, sanır. Allah belasını versin! Pitgir'den beri tümenin başına geçti, soluk aldırmadan yürüttü, sürdü. Döküntüleri toplama olanağı yok. Ne dağ görür ne tipiden anlar ne de Allah'tan korkar. İnatçı, cahil, uğursuz bir şeydir.'

Bu meyanda Albay Arif Bey de aynı görüşte idi. İhsan Paşa ise işin aslını hepimizden daha önce fark etmişti. Hatta ilk hareket gününde benim Enver'i çok sevdiğimi hissettiği zaman belki de hakkımda kuşkulu bir düşünce beslemişti ve böylece beni de candan, kandan çeteci sanmıştı.

Doğal olarak bu düşünce, eğer var idiyse, yanlış bir düşünce idi. Askerlik yaşamında birlikte çalıştığım üstlerimi içten bir biçimde sevmek ve saymak benim âdetimdir. Hiçbir üstüm, benim emirlere uymam ve saygımdan bugün şikâyet edemez. Enver'i ben millete hizmetine göre sevebilirdim. Başkomutanımız olması nedeniyle yüceltirdim. Çünkü ben onun askerî değerini takdir edecek bir vesile bulamamıştım. Birçoğumuz onun bilgisizliğini ancak Sarıkamış'ta görüp anladık.

Aynı günde Ömer Lütfü Bey'in düşüncesini sordum. Ömer Lütfü Bey bana birkaç cümleyle Enver'in tüm kimliğini açıkladı: 'Sakardır. Şansız mı, iktidarsız mı bilmem? Fakat hiçbir girişiminde başarısı yoktur. Ben, bu işin sonucundan korkuyorum. Tümenleri eritti. Haberin var mı, 10. Kolordu bizden daha perişan gelmiş.'"

Bizim, Almanlarla birlikte Birinci Cihan Harbi'ne girmemiz de hayli düşündürücüdür. Zira Balkan Harpleriyle hayli yorgun düşen ordumuz, aynı zamanda maddi açıdan da pek zayıf düşmüş durumdaydı ki bilhassa silah ve cephane ihtiyacı konusunda bu husus pek belirgindi.

Enver Paşa ve Sarıkamış Harekâtı adındaki Ziya Nur Aksun'a ait eserde Cihan Harbi'ne girişimiz hakkında hayli enteresan kayıtlar mevcuttur ki küçük özetler hâlinde bazı bölümleri aynen sunuyoruz. (s. 159-164)

KARADENİZ VAKASI VE OSMANLININ CİHAN HARBİ'NE GİRİŞİ

Eserimizin başından itibaren yer yer belirttiğimiz gibi Osmanlı Devleti Cihan Savaşı'nın dışında kalamazdı ve istese de istemese de taraflardan birisini tercih ederek mezkûr savaşa girecekti. Bizim tercihimiz İngiltere ve müttefikleri idi. Ancak onlar bizleri aralarında istemediler. Esbab-ı mucibesi ise muhteşem Osmanlı topraklarının hemen hepsini de cezbetmekte oluşuydu. Esas arzu ettikleri ise Osmanlının kuruşa muhtaç duruma gelmesi ve böylece bölüşülmesiydi. Osmanlıyı zor durumda bırakarak Almanya'nın kucağına iten ise onlar olmuş fakat her hinliklerine rağmen bu aziz devleti temelden yok edememişler ve sonsuz şükürler olsun ki Cenab-ı Hakk'ın inayetiyle günümüz Türkiye'si meydana gelmiş ve böylece iğrenç niyetleri kursaklarında kalmıştı.

Peki, bizler yani yeni Türkiye'nin sakinleri nasıl böyle mucizevi bir oluşumun son derece talihli bir halkı olduğumuzu hiç düşündük mü? Asla! Çünkü bizler bugünkü durumumu-

za ne yaman trajedilerden geçerek geldiğimizi bir sefer olsun düşünmüş değiliz. Bizler tarih olarak sadece ve sadece kazandığımız zaferleri bilir “Kalanı teferruatıdır.” diyerek pek kayda almayız. Mezalimlere gelince, bizlerin dağarcığında Ermeni, Yunan ve Rus mezalimleri dışında hafızamıza yer etmiş başka mezalimler yoktur. Zira bizlere sadece bu üçlü ezeli ve ebedi düşman gösterilmiş ve hâlâ aynı inanç çoğumuzun benliğini kaplamış durumdadır.

Nitekim bizler Sultan II. Abdülhamid Han’ın tahtından edilmesiyle neler kaybetmiş olduğumuzu dahi tam olarak öğrenememiş değiliz. O Sultan ki cihan emperyalistleri koca bir çınar olan Osmanlı İmparatorluğunun dağıtılarak yok etmek için nice entrikalar çevirdiklerinde, her daim karşılına çelikten bir kale gibi dikilmiş, tatlı-sert hareketlerle bu iblisleri nasıl birbirlerine düşürdüğünü onlar dahi anlayamamıştır. Fakat böyle koca bir Sultan, İttihatçıların marifetiyle tahtından edilmiş, sonucunda da muhteşem bir imparatorluk yoklara karışmıştır.

KARADENİZ HAREKÂTI

Batılı emperyalist devletlerin Osmanlı Devleti’ni aralarında görmek istememesi ve Osmanlı toprakları üzerindeki siyasi çıkarları yüzünden Osmanlı Devleti ister istemez Alman İmparatorluğu saflarında yer almaya mecbur kalmış ve Osmanlı-Alman gizli ittifak muahedelerini imzalayan Talat Paşa durumu özetlemek sadedinde “Mukadderat!” demişti.³¹

Almanya ile yapılan gizli ittifak ve Alman savaş gemilerinin Çanakkale’den geçişi ile birlikte, anlaşmanın gizli bir tarafı kalmamıştı. Böylece Osmanlının tarafsızlığı son bulmuş ve İstanbul’daki İttihatçı ileri gelenleri Almanya ile birlikte savaşa girmeyi düşünmeye başlamışlardı. Bu meyanda Almanya’dan talep edilmiş olan maddi yardım (200 sandık içinde bir milyon

31 Talat Paşa’nın imza merasiminden sonra sarf ettiği bu sitemli sözü Cavit Bey’e söylediğini, Sayın Ziya Nur Aksun *Enver Paşa ve Sarıkamış Harekâtı* adlı eserlerinde zikretmişlerdir.

altın ki bilahare üç milyona çıkarılmış olduğu kaydı mevcut-
tur.) gelmiş ve ayrıca top, silah ve muhtelif askerî mühimmat
Romanya ve Bulgaristan üzerinden nakledilmekte olduğun-
dan, Bulgaristan ile özel bir anlaşma yapılmıştı.

Bütün bu işlemler olurken manevra için hazırlanan Amiral
Souchon, Marmara Denizi'ni manevra için müsait bulmamış
ve Karadeniz'e çıkmak istediğini ilgili mercilere bildirmişti.
Başkumandan Vekili Enver Paşa, Amiral'e gerekli izni vermiş
olmasına rağmen kabine bunu kabul etmemiş, bilahare Enver
Paşa Çanakkale'de iken Erkân-ı Harbiye İkinci Reis Muavini
Miralay (Albay) Bahaddin Bey mezkûr Amiral'e gerekli izni
vermiş fakat Enver Paşa döndüğünde mezkûr iznin donanma-
nın bir kısmı için geçerli olduğunu belirterek kendisinden ha-
bersiz karar alan miralay bir fırka kumandanlığına tayin edi-
lerek görevinden uzaklaştırılmıştı.

28 Ekim 1914 günü Souchon Paşa emrindeki Türk donan-
ması Karadeniz'e açılmış ve böylece Karadeniz Harekâtı baş-
latılmıştı. 29 Ekim günü saat 7'de Yavuz, Sivastapol'u yirmi
dakika bombalamış; Midilli, Teodosya, Hamidiye ise Novo-
rosssiysk'i bombardıman etmiştir. (Rus kaynağı)

Yukarıda kayda geçtiğimiz Rus kaynağındaki bilgiler ile
bilahare kayda geçilen Alman Elçiliğinin vermiş olduğu bilgi-
ler birbirinden farklı sonuçlar vermelerine rağmen Karadeniz
Harekâtı'nın pek verimli olmadığı hususunda bazı müşterek
noktaların mevcut olduğu görülmektedir.

Alman kaynağı Alman Sefaretine gelen telgrafta, kayda geç-
tiklerimizden ayrı olarak "Bir kömür gemisi ele geçirilmiş, bir
muhrup yara almış, Sivastapol bombalanmış, Midilli, Novo-
rosssiyk'teki 50 petrol deposunu tahrip etmiş, bazı buğday de-
polarını yakmış ve 14 vapur batırmış." şeklinde bilgiler de ak-
tarmaktadır.

Bizdeki kanaat raporuna göre Karadeniz Harekâtı bekle-
neni verememiştir. Şöyle ki bir sahil gemisi batırılmış, birkaç
ambar isabet almış, dönüşte ise bir mayın gemisi gark edilmiş
ve bir miktar esir alınmıştır. Hâlbuki mezkûr harekâttan bek-

lenen kıyılardaki bahri üslerin tamamının tahribi, hareket kabiliyeti fazla olan birkaç Rus zırhlısının saf dışı edilmesi idi.

SARIKAMIŞ HAREKÂTI VE ENVER PAŞA'NIN HAYAL DÜNYASI

Sarikamış Harekâtı hakkında muhtelif görüş ve fikirleri dile getiren ve ayrıca o dehşetengiz vakayı bizzat yaşamış olanların hatıratları vs. gibi bir araştırmacının işine yarayacak birçok kaynak mevcuttur.

Biz, ulaşabildiğimiz kadarıyla yetinmeye mecbur olmamıza rağmen 1914'te böylesi bir riski omuzlamaktan katiyen tereddüt etmemiş olan cefakâr Osmanlı-Türk ordusunun o tarihlerde ne yaman fedakârlıklara katlanmış olduğu hususunda hemen her münevverimizin bilgisi olduğundan asla şüphemiz yoktur.

Ancak buna rağmen, vakanın hayati noktalarına temas edebilme cesaretini gösteren tarihçi ve araştırmacı münevverlerimizin sayısı, maalesef pek azdır ve çoğunluğu konunun kıyısında köşesinde kalmayı tercih etmiştir.

Bu niçin böyle olmuş ve olmakta berdevamdır? Mezkûr soru alin cevabı bir sır olmayıp aynen şudur: Selanik güdümlü İttihat ve Terakki Fırkasının illegal taktiklerle muhaliflerine karşı uyguladığı yöntemler neticesi muhalifler tamamen susturulmuştur. Bu minvaldeki İttihatçı görüş ve fikir yapısı, ülke genelinde itibar görmüş ve durum ancak Gazi hazretleri döneminde değişmiş, İttihatçı görüş bu dönemde sinmiş ve daha sonra (1939) tekrar hayat bulmuştur. Varlığını aynı görüş paralelinde günümüze kadar da (13 Şubat 2014, Perşembe) taşımıştır.

MEHMETÇİĞE VERİLEN DEĞER

İttihatçı erkânı Mehmetçiğe ne derece değer vermektedir? Gelin bir de ona bakalım ve acı gerçekleri en azından görmeye çalışalım.

Enver Paşa ve Sarıkamış Harekâtı adlı eserden aynen alıyor ve siz değerli okuyucularımızın yüksek mütalalarına sunuyoruz. (s. 196-198)

“Enver, Erzurum’a geldikten sonra cephedeki kıtaları ayrı ayrı ve yerlerinde ziyaret etmiş, efrat ve zabitanı, ümitlerle teşci etmiş ve bilâhare orduya bir beyanname neşretmiştir. Bunda ‘Askerler! Hepinizi ziyaret ettim. Ayağınızda çarığınızı, sırtınızda paltonuzun olmadığını da gördüm. Lakin karşınızdaki düşman sizden korkuyor. Yakın zamanda taarruz ederek Kafkasya’ya gireceğiz. Siz orada her türlü nan ü nime-te kavuşacaksınız. Âlem-i İslam’ın bütün ümidi sizin son bir himmetinize bakıyor.’ yollu teşciler yer almıştır.

Bundan da anlaşılıyor ki Başkumandan Vekili, askerin mahrumiyet içinde bulunduğunu bilmektedir. Buna yegâne çareyi ise Kafkasya’ya girmekle bulabileceğini ummaktadır.

Aynı fikir ve kanaat Hafız Hakkı’da da vardır. O ise fikrini ‘Yegâne maksadımız Rusları ters cephe ile muharebeye mecbur etmektir. Ruslar ricate muvaffak olurlarsa, maksadımız kayboldu demektir. Ben 10. Kolordu ile Sarıkamış’tan onların tepelerine ineceğim. Rusları mağlup ettik mi mahvettik demektir. Bunun aksi, bizim için de aynıdır. Kürdün dediği gibi: Ya herro, ya merro!’ şeklinde ifade etmiştir.

Bu fikrini sabık 9. Kolordu Kumandanı Ahmed Fevzi Paşa’ya da harita üzerinde izah etmiştir. O ise ‘Bu manevra nazari olarak gayet mükemmeldir. Şu şartla ki kolorduların elerinizle haritada hareket ettiği gibi seri ve emniyetle harekete muktedir olmaları şarttır. Hâlbuki bu mevsimde hudut dağlarında seri hareket edebileceklerini zannetmiyorum.’ demiştir.”

Bu taarruz hareketini kabule sevk eden bir amil de Rusya hudut mıntıkalarındaki Türk ve Müslüman ahalinin durumudur. Müslüman Gürcüler, Acarlar ve Lazlar Osmanlıya sempati beslemektedir. Hatta Dağıstan İslam ahalisinin Ruslara sadakatleri şüphelidir. Rusya içerlerine ve Kafkasya’ya sarkan bir Türk taarruzunu bu halkın kolaylaştıracağı, teşvik edeceği, hiçbir zorluk çıkarmayacağı muhakkaktır.

Diğer taraftan bu Türk taarruzunun doğu cephesinde Almanlara biraz ferahlık vermesi de tabiidir.

İttihatçıların Mehmetçiğe verdiği değer in ayrıca tetkikine lüzum olmadığı kanaatindeyim. Zira bir başkumandan vekilinin askerin nasıl dehşetengiz yokluklar içinde bulunduğunu bizzat gördükten sonra dahi hiç mi hiç istifini bozmadan düşmandan alınacak ganimetlerle askerin her istediğine kavuşmuş olacağını (!) müjdeleyerek onları cepheye sürmesi ve bu mantıksız taarruz planına bazı kumandanların da sıcak bakması. vs. Osmanlı-Türk ordusu mensuplarına sadece araç gözüyle bakıldığını açıklıkla göstermektedir.

Dünya üzerinde hemen hiçbir devlet, savaş gücünü yitirmiş ordusunu tutup da ölümün kucağına atmaz, atamaz! Zaten böyle bir olay tarih boyunca sadece bizde zuhur etmiş ve on binlerce vatan evladımız nahak yere şehit olup yoklara karışmıştır. Bunun, daha doğrusu bu pek korkunç trajedinin hesabı her nedense kimseden sorulmamıştır.

Takriben altı buçuk asır süren muhteşem bir imparatorluğun kurucusu Osmanoğulları olduğu kadar, Osmanlının güç ve kuvvetini temsil eden silahlı kuvvetlerdir de. Dolayısıyla, Osmanlının bel kemiğini teşkil eden emsalsiz ordusunu, hemen her dünyevi değer in üstünde tutmamı lâzımken ne yazık ki 7 Eylül 1566 günü Kanuni'nin seferi durumdayken vefat ettiği tarihten sonra inişli çıkışlı dönemler içinde koca Osmanlı Devleti tedrici şekilde eriyerek yoklara karışmıştır.

Bu niçin böyle olmuştur? Çok basit; gerçek münevverlerin, gerçek kahramanların ve gerçek zanaatkâr ve sanatkârların yerlerini, hemen her sınıftan şaklabanların almasıyla bu feci felaket başımıza gelmiştir.

Günümüzde Osmanlıyı dışlamak isteyen, Osmanlının kozmopolit bir yapıya sahip bulunmasıyla Türk sayılmayacağını iddia eden milliyetçi kesimimizden bazı münevverlerimizin, aslında Osmanlıdan değil, bilhassa son dönemlerinde işlenen yanlışlardan kaçmak, bunları görmemek için bu yolu tercih ettiklerinden asla şüphe edilemez.

DALKAVUKLARIN KURBANİ ENVER PAŞA

Baştan beri çoğu kez tekrarladığım ve sanırım eserimin sonuna kadar yer yer tekrarlamaktan bıkmayacağım bir husus var ki şimdi sırası gelmişken temas etmeyi uygun görmekteyim.

Bizler hiçbir zaman ister siyasi ister ekonomik açıdan karşılaştığımız zorlukları ve sosyal hayatımızla at başı giden bu zorlukların nelerden kaynaklanmış olduğunu değil okuyup öğrenmek, sadece nazari olarak dahi olsa bilmek istemeyiz. Zaten bilsek de kendi kendimizden bile bunları saklamaya çalışırız. Çünkü bizlere her daim öğretilen övünç payı yüksek olan başarılar ve zaferlerden müteşekkil pembe hayaller yığınıdır.

Bunun böyle oluşunun başlıca sebebi, asırlar boy hiçbir yenilgiye uğramadan milletler sosyetesindeki mümtaz mevkiimizi korumuş olmamızdır. Hz. Allah'ın lütfuyla fütuhât hareketlerinde Osmanlıyı mutlak manada başarılı kılan yegâne güç hiç şüphesiz yenilmez ordu unvanına sahip bulunan Osmanlı silahlı kuvvetleridir. Bu ordunun büyük bir kısmını cengâverlikte son derece mahir olan Türkler teşkil etmekteydi.

Bu muhteşem fütuhât ordusu, yıllar yılı sadece kullanılmış ve hiçbir zaman onun zaman içinde bazı mühim eksiklikleri olacağı ve bunların acilen karşılanması elzem olduğu düşünülmemiştir. Böylece ordu kendi eşsiz gücünden tedrici şekilde kayıplar vermeye başlamıştır ki bunda disiplinsiz yozluğuna gidiş ile siyasi çıkar mücadelelerinin meydana getirdiği açmazlar başlıca rol oynamıştır. Bu hususta daha geniş bilgi için Duraklama Devri olarak kayıtlara geçmiş bulunan 1579-1699 dönemlerini iyi okumak lâzımdır.

Batı dünyası geçen onca zaman içinde özellikle teknik açıdan kendisini yenilemiş, bilhassa savunma sahasında hayli ilerleme göstermişti.

Osmanlıda ise tam aksi ilerleme değil, gerileme baş göstermekteydi. Zira Osmanlı içte ve dışta muhtelif menfi gelişmeler içindeydi. Durumu değerlendiren ve ülke çapında reformist hareketlere girişen padişahların kimi öldürülmüş kimi tahtından edilmiş ve kimi de pasifleştirilmişti.

Birinci ve İkinci Balkan Savaşlarında (1913-1914) zaten pek büyük bir varlık gösterememiş olan Osmanlının yorgun ordusu, koca bir Cihan Harbi'ne âdeta sürüklenircesine sokulmuştu.

Enver Paşa'nın henüz paşa olmadan evvel göstermiş bulunduğu dağ savaşlarındaki üstün meziyeti, onun ileriki yıllarda gayet verimli bir gerilla subayı olabileceğini ispatlamaktaydı. Ne var ki siyasi ve ferdi menfaatler peşinde olan ve bu uğurda alçakça dalkavukluklardan da asla çekinmeyen birtakım üst düzey sınıfına mensup parazitler, bu genç ve dinamik subayı rahat bırakmayıp çevresini sarmışlardı. O ne derse "Doğrudur efendim, ona ne şüphe!" demekten kendilerini alamamakta ve bu çember gün geçtikçe onun etrafını sarmaktaydı.

Güvenilir kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre, Enver Paşa'nın çocukluğundan itibaren kaderciliğe sonsuz bir inancı olmuştur. Tam manada dindar oluşunun da bunda etkisi büyük olmuş ve bu sebeple kendisine falcılar dahi tesir etmişlerdir. İstanbul'a gelişinde tanıdığı falcı bir kadın sebebiyle iç dünyası gelecek hakkında onun verdiği bir nevi kehanetlerle dolmaya başlamış.

Kayıtlara göre İstanbul Kocamustafapaşa'da ikamet eden Hadiye adındaki bu falcı kadın, aynı zamanda bir hocadan da ziyade din bilgisine sahipti. Enver Bey'in iç dünyasını A'dan Z'ye anlamış, ondaki sınırsız cesareti sezmiş ve Enver Bey'in zaman zaman kendisine akıl danışması, falcının işini kolaylaştırmıştı. Babiali Baskını'ndan önce hükûmet darbesinin başarılı olacağını bilmiş ve Enver Paşa'ya "Yürü! Atıl. Senin önünde açılmayacak kapı yoktur. Ordulara komuta edecek, cihana egemen olacaksın!" yollu telkinlerde bulunmuştur.

Enver Paşa, kendisine örnek olarak Napolyon Bonaparte'ı seçmiştir (1769-1821). Buna sebep onun da kendisi gibi orta

halli bir ailenin evladı oluşuydu. Napolyon, askerî okullarda okuyup subay olmuş ve bir darbe neticesi Fransa'nın başına geçmiş, belli başlı ülkeleri ele geçirmiş fakat işin sonunu getirememişti. Ancak Enver Paşa'nın cihan hâkimiyeti konusunda şansı yüksekti zira Napolyon'un çok arzulayıp da bir türlü elde edemediği payitaht İstanbul'un mukaddes mührü zaten Enver Paşa'nın elindeydi. Kafkasya'da, Orta Asya'da yaşayan milyonlarca Türk'e uzanacak, halifenin sağ kolu olarak Mısır, Arabistan, İran, Afganistan ve Hindistan'da yaşayan yüz milyonu aşkın Müslüman'ı birleştirecekti.

Böylesi büyüktü de öte pembe hayallerle bezenmiş şekilde kendisini Napolyon'dan da üstün görmeye başlamıştır. Böylece Napolyon kompleksinden kurtulup Napolyon resim ve heykelticiklerini tamamen kaldırmış ki bundan sonra arkadaşlarının arkasından Napolyoncuk demeleri son bulmuştur.

Ne var ki kendisine ideal edindiği tasarısı aklından hiç çıkmamış ama bunu kimseye söylemediği bir sır olarak saklamıştır. Bir gün artık dayanamayıp çok sevip saydığı Üsküplü Necip Bey'e içini dökmüş ve "Ben Allah tarafından büyük Türk hakanlığını kurmakla görevlendirildim." diyerek kendisinden dahi gizlemeye çalıştığı bu sırrını nihayet açığa vurup rahatlamıştır.³²

Bu konuda birkaç numune daha verdikten sonra, daha fazla uzatmadan mezkûr konuyu kesmeyi uygun görüyoruz. Zira insanın sinir sistemini bozmaktan gayri hemen hiçbir işe yaramayan uğursuz bir nesnedir.

Ancak hiç yazmadan da olmazdı. Zira bir sürü türedi "ucuz kahraman" hakkında en azından bir nebze olsun yazmak elzemdi. Böylece aziz milletimizin acı da olsa bazı hayati gerçekleri bilip öğrenmesi, yarınlara Türkiye'si için elzemdir, diyebiliriz ve zaten her ne menfi konu varsa ardındaki tek sorumlu cehalet olmaktadır.

32 Bkz. Alptekin Müderrisoğlu, *Sarıkamış Dramı*, s. 50-53.

Takriben 1700'lerden beridir ki milletimiz her daim memleket meseleleri hakkında aydınlatılmamış ve derme çatma bilgilerle hayati konuların dışında tutulmuştur.

Tek kelime ile Osmanlı halkı ile günümüz Türkiye'sinin halkı arasında "milli tarih" konusundaki bilgisizlik açısından hiçbir fark yoktur. Çünkü daha evvel de yazdığımız gibi, her iki halk da milli tarih babında bilgisiz bırakılmıştır. Evet, 1700'lerden itibaren bu durum hep böyle olmuş, menfi gelişmeler bizleri siyaseten susturmuştur. Gerçi 1923-1938 yılları arası olumlu gelişmeler birbirini izlemiştir fakat Gazi hazretlerinin vefatı ile birlikte o mutlu dönem de son bulmuştur.

Evvelce yazmıştım ancak tekrarında fayda görmekte olduğum pek eksantrik bir beyanatı tekrar ve aynen geçiyorum:

"Askerler! Hepinizi ziyaret ettim. Ayağınızda çarığınızın, sırtınızda paltonuzun olmadığını gördüm. Lakin karşınızdaki düşman sizden korkuyor. Yakın zamanda taarruz ederek Kafkasya'ya gireceğiz. Sizi orada her türlü nan ve nimete kavuşacaksınız. Âlem-i İslam'ın bütün ümidi sizin son bir himmetinize bakıyor."

Aynı fikir ve kanaat Hafız Hakkı'da da vardır. O ise fikrini şu şekilde belirtmiştir:

"Yegâne maksadımız Rusları ters cephe ile muharebeye mecbur etmektir. Ruslar ricate muvaffak olurlarsa, maksadımız kayboldu demektir. Ben 10. Kolordu ile Sarıkamış'tan onların tepelerine ineceğim. Rusları mağlup ettik mi mahvettik demektir. Bunun aksi bizim için de aynıdır. Kürdün dediği gibi: Ya herro, ya merro."

Siz değerli okuyucularım da görüyorlardır ki bizdeki taarruz planında, Rus kuvvetlerinin nasıl bir stratejik plan üzerinde çalışmış oldukları ve daha sonra uygulama sahasına koydukları üzerinde hemen hiçbir fikir yürütülmemiş ve sadece bizlerin çizdiği stratejik taarruz planı üzerinde durulmuştur.³³

33 Bkz. Ziya Nur Aksun, *Enver Paşa ve Sarıkamış Harekâtı*, Ötüken Yayınları, İstanbul.

Sarıkamış muharebeleri Osmanlı-Türk ordusunun bir yerde “kader savaşı” sayılabilecek özelliklere haiz olmuştur. O, öylesine acımasız ve kahredici sahneler sergilemiştir ki cüzi bir bölümünü dahi yazmaya kalkışan herhangi bir tarihçi veya tarih araştırmacısının, en azından 7-8 hacimli ciltten müteşekkil bir çalışmayı göze alması lazımdır. Buyurun, bizzat savaşın içinde bulunmuş bir Türk subayının değerli hatıratından³⁴ birkaç numune:

GÜN GÜN SARIKAMIŞ

“21 Aralık 1914’te hareket etmek üzere emir aldıktan sonra, gelen emri taburlara tebliğ ettim. Mevzileri 11. Kolordu’dan gelen birliklere teslim ettikten sonra, askeri köyün batısında topladım. At üstünde taburları gözden geçirdim. Bilahare taburları, makineli tüfek bölüğünü ve ağırlıkları yüz adım sonra bir subay komutasında artçı sırasıyla yola koydum. Bölük komutanlarını bölüklerinin sonunda yürüttüm ve böylece hiçbir erin geride kalmamasını sağladım.

Süatle alayın başına geçerken, yol kenarında bir eri tüfeğini bacakları arasında dik tutarak otururken gördüm. Canım sıkıldı. Daha yürüyüş başlangıcında böyle oturan askeri kırbaçladım. ‘Hain kerata, arkadaşların sevinerek koşarken sen burada neden çöküp kaldın? Haydi bakalım, kıtana!’ diye bağırdımsa da erde kımıldama eseri göremedim. Eğildim yüzüne baktım ki erin gözlerinin karası üst kapakları altına kaçıyor, bitkin bir hâlde. Hemen attan indim, geçen askerlerden su istedim. Matarayı ağzına dayadımsa da suyun yarısı ağzına, yarısı göğsüne döküldü. Doktor çağırttım, ona teslim edilmesini arkadan yetişen bölük komutanına söyledim. Ben yeniden yoluma devamla kolun başına geçtim. O sırada ere yaptığım sert muamele yüreğime dert oldu. Âdeta ciğerim parçalandı. Aklıma gel-dikçe vicdan azabı çekerim.”

34 Tuğgeneral Ziya Yergök *Sarıkamış’tan Esarete (1915-1920)*, Haz. Sami Önal, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2007.

FELAKET BAŞLANGICI

“Fırka yürüyüşü çok üzüntü vericiydi. Asker tek kolda, bir metreden fazla karlar içinde düşe kalka ilerliyordu. Hava ek- si 15-20 derece, askerin sırt çantalarının ağırlığı 30-35 kiloydu. Ağır yükün altında zahmet çeken askerler ter içinde kalıyorlar, dinlenmek için yol kenarlarına oturuyorlardı ki asıl felaket bu zaman başlıyordu. Akli başından gitmiş, canından bezmiş, bit- kin bu insanlar, tüfekleri bacaklarının arasında yere çömeliyor, öylece donup kalıyor. Yol boyunca bu şekilde donmuş yüzler- ce ere rastladık. Ayaklarım üşüdüğü bir sırada hem ayaklarımı ısıtmak, hem ormanlarda olup bitenleri anlamak üzere yakı- nımdaki ormana girdim. Keşke girmez olaydım... Dolaştığım yerlerde can çekişmekte olan birçok yaralı gördüm. Tedbirsiz- liğin, çılgınlığın kurbanı olan bu masum gençlerin hayatları- nı kim ödeyecek, nasıl ödenecek, diye düşünmeye başladım.

İçten yaralanarak dolaşırken birkaç ‘kara kalpli’ askere rast- ladım. Bunlar, ölmeyeceklermiş gibi, sinsi sinsi şehitlerin üst- lerini, ceplerini karıştırıyor, ne bulurlarsa aşırıyorlardı. Bunla- rın felaket bekleyen canavarlardan farkı yoktu. Canavar ruhlu olanları ayıplayarak siperlere sürdüm.

Nereden taarruz edilmeliydi? Düşmanın arkasına düşmek, onu Aras nehrine dökmek için kuzeyden çevirmek uygun olur- du Ancak bu harekâtı düşmandan habersiz yapıp ona baskın tarzında darbe vurmak gerekirdi.”

SARIKAMIŞ FELAKETİNİ DOĞURAN NEDENLER

1. Kış: Ordu bu yüzden felç olmuştur. Düşmanın top, tü- fek ve kuvvet üstünlüğü ile bize verdirdiği kayıp, korkunç kış mevsiminin verdirdiği kaybın onda biri kadardır.

2. Enver Paşa’nın Tecrübesizliği ve Çılgınca Hareketleri: Ko- mutayı ele aldıktan sonra kolları, birlikleri birbirine bağlaya- cak, hareket birliğini sağlayacak emirleri pek seyrek vermiştir.

Ordu komutanlığını fırka komutanlığına çevirmiştir.

Kolordu ve fırka komutanlarını ıskartaya çıkarmıştır.

Bütün birliklere emir verip maiyetindekileri kontrol veya irtibat subayı olarak görevlendireceği yerde, alayları ayrı ayrı emirlerle bizzat sevk ve idare etmiştir.

Bir alay bozulduktan sonra aynı görevi öbür alaya vermiş, böylece başka alayların da tepelenmesine neden olmuştur.

Kışı, birliklerin durumunu düşünmeksizin düşmanı da hiçe sayarak hemen Sarıkamış'ı alabileceği kanaatini besleyen Enver Paşa, işin kolay olmadığını, planlarının suya düştüğünü gördükçe sinirlenmeye başlamış, âdeta ne yapacağını şaşırmıştır.

3. Hafız Hakkı Paşa'nın Tecrübesizliği ve Çılgınca Hareketleri: Şöhret peşinde koştuğu için emir ve amaç dışında hareket edip 10. Kolordu'yu Allahu Ekber Dağlarında mahvetmiş, Sarıkamış'a zamanında yetişememiştir.

4. Subaylarımızın Durumu: Teğmeninden kolordu komutanına kadar subaylarımızda görev aşkı yoktu. Namus, şeref ve izet-i nefis duyguları noksandı.

Muharebe demek, düşmanı yenme yollarını aramak, gerektiğinde bu uğurda kan akıtmak demektir. Bizim subay arkadaşlar "Dostlar şehit, biz gazi!" diyerek mümkün olduğu kadar, kaçamak yol arıyorlardı.

Subaylarımızdaki bu eksiklik, yüzyıllardan beri iliklere işlemiş bir huy olarak devam ediyordu. Şurası kesindir ki savaş usûllerine uymak şartıyla ölümü göze alan taraf galibiyeti elde eder.

5. Erlerimizin Durumu: Manevîyatları kırılmış, komutanlarına güvenleri kalmamıştı. Ağır kış şartlarında aç-çıplak, uzun ve çetin yürüyüşlerle yorulmuş insanlar, başka bir duyguya sahip olamazlardı.

Bardız'a geldikten sonra askerin açlığıyla, donarak ölmesiyle ilgilenen kıta komutanı pek azdı. Böylesi durumdaki askerde güven duygusu ve moral kalır mı?

6. Sarıkamış Bölgesinin Yapısı: Bölgenin ormanlık oluşu harekâtın görünmesini engelliyor, birlikler de bin dereden su getirerek kendilerini haklı çıkarıyorlardı.

Demek oluyor ki kışı saymasak suç genelleşiyor ve sorumluluğun en büyüğü Başkomutan Vekili Enver Paşa'ya ait oluyor ki bu da doğru bir teşhistir. Düşmanı tanımak, kışa, bölgenin durumuna göre hazırlanmak, tedbirler almak onun göreviydi.

Enver Paşa, askerimizi anlamamış, ordumuzu ve düşman ordusunu hiç tanımamıştı. Böyle bir komutanın komuta ettiği ordunun akıbeti de tabiidir ki böyle olur.

SARIKAMIŞ: YOLUN SONU

Yazan: Dr. Ramazan Balcı

Türk Genelkurmayı, Cihan Harbi'ne parlak bir başlangıç yapmak için harekete geçti. Taarruz planlarını yerinde görüşmek için Erzurum'a gelen Enver Paşa, taarruza üç gün kala 3. Ordu Komutanı Hasan İzzet Paşa'nın istifa etmesi üzerine taarruzu bizzat yönetmek zorunda kaldı.

22 Aralık günü 9. Kolordu'nun başında harekete geçen Enver Paşa, kar ve tipi altında ilerlemeye mecbur kalmıştı. Akşamdan başlayan tipi kimseye göz açtırmıyordu.

Ordu hareketini hızlandırmak için mümkün olduğu kadar yüklerini hafifletmişti. Tümenlerin yanlarında sadece hafif dağ topları vardı. Askerin yanındaki yiyecek miktarı da yok denecek kadar azdı. Daha ziyade köylerde yapılan yufka ekmekler dağıtılmıştı.

Her türlü olumsuzluğun geriden gelecek ikmalle değil, ileride kavuşulacak nimetlerle giderileceği telkin edilmekte idi. 29. Tümen Komutanı Arif Baytın "Evlatlarım! Günlerden beri karlı dağları aşarak, muharebeler vererek geçtiğimiz bu köyleri artık geride bırakıyoruz. Bugün veya yarın hududu aşacağız. Allah'ın inayetiyle, ordumuzun fedakârlığı ve sizlerin kahramanlığı sayesinde hududun ötesinde kalmış olan din ve

ırk kardeşlerimizin kurtulması yakındır. Bu suretle sıkıntı ve meşakkatlerinizin mükâfatını göreceksiniz ve sayısız nimetlere kavuşacaksınız.” demekten kendini alamamıştı.

Orduda bulunan ikinci derecedeki komutanların ekserisi, 25 Aralık gecesini Kızıl Kilise ve Malakan Komlarında istirahatle geçirmek taraftarı idi. Buna sebep olarak da harekâtın başından beri uzun yürüyüş mesafeleri verilmesi yüzünden askerin iyice yorulduğunu ve döküntülerin arttığını, gerek yürüyüş kollarında olan askerlerin yetişmesi gerekse dağılan birliklerin toplanabilmesi için geceyi istirahatle geçirmenin uygun olacağını söylüyorlardı.

Enver Paşa ise bir an önce Sarıkamış’a girmeyi istiyordu. Enver Paşa, 24 Aralık akşamı gösterdiği kararlılıkla devam ederek 25 Aralık akşamı gece taarruzu yapılmasına karar verdi.

Gece hücumu akşam karanlığından sonra başladı. Hücum için 86. Alay cepheden ilerleyecek; 85. Alay gerektiğinde 87. Alay’ı takviye etmek üzere ihtiyatta kalacak, 87. Alay sol taraftaki ormanın içinden ilerleyerek Rusları sağ taraftan kuşatıp Sarıkamış’a girecekti. Sabahtan bu yana 30 cm’yi bulan karlar içerisinde yürüyen askerler oldukça yorulmuştu, bu yüzden taarruz yavaş ilerliyordu. Bu meyanda yolsuz bir arazide orman içerisinde ilerleyen askerlerde tabur nizamı kalmamış, birçok döküntü verilmişti. 86. Alay düz bir doğrultuda ileri hareketine devam etti. 87. Alay’ın öncüsü ile orman içine dalan Arif Bey, 86. Alay’ın Rus cephesini söktüğü esnada “Allah, Allah!” seslerini işitmiş ve Rusların tuttuğu bel noktasına yaklaştığını anlamıştı. Boyun noktasının hemen gerisinde bulunan ordu karargâhının yanına geldiği zaman ise 9. Kolordu komutanının taarruzu durdurma ricası Enver Paşa tarafından kabul edilmişti. Taarruzun devamına imkân kalmadığını gören Başkumandan Vekili, düşmanla sağlanan temasın devam etmesi ve kıtaların kazanılan siperlerde geceleme emrini verdi. Bu geceki hücumda 86. Alay’ın kayıpları oldukça fazlaydı. 200 kadar şehit ve yaralı toplandı.

Bu meyanda Osmanlı ordusunun stratejik hedefinin Sarıkamış olduğunu kavrayan Rus ordusu, 11. Kolordu bölgesindeki kuvvetlerini süratle Sarıkamış'a kaydırmış ve topçu birlikleriyle takviye etmişlerdi. Hâl böyle iken 9. Kolordu Komutanı İhsan Paşa'nın sürekli olarak taarruzu durdurma girişimleri, talihin tamamen Ruslar lehine dönmesinde birinci derecede rol oynamıştı. Şöyle ki Osmanlı-Türk askeri Sarıkamış'a hayli yaklaşmışken Sarıkamış'a girmek yerine, -20 derecenin altında karışık bir şekilde açıkta gecelemişti.

Üç günde Sarıkamış önlerine gelen Enver Paşa, açıkta geceleleyen askerlerin etrafa dağılması ve 10. Kolordu Komutanı Hafız Hakkı'nın zamanında Sarıkamış'a gelememesi yüzünden taarruzu tamamlayamadı ve böylece ilk fırsatlar elden kaçırılınca, her gün takviye alan Rus savunması, kırılıp geçilemedi.

Enver Paşa 26-29 Aralık günleri verilen zayıyatı dikkate almadan taarruza devam etti. Kolordu karargâhında hasta yatan Alay Komutanı Binbaşı Lütfullah Bey, yanına aldığı birkaç erle birlikte alayının başına gitti. Cephenin hemen her yerinde karşılıklı yok edici taarruzlar devam edip gitmekteydi. Akşam karanlığı basarken köyün ateşler içinde yandığı daha sarih görülebildi. Ruslar, çevredeki ot yığınları ile samanları ateşe vermişler ve böylece köy tutuşmuştu.

TÜRK KUŞATMA PLANLARI RUSLARIN ELLERİNE GEÇMİŞTİ

30. Tümen şiddetli çarpışmalardan sonra düşmanın dört topunu ele geçirerek Oltu'ya girdi. Bu zengin şehre ilk giren askerler yağma hareketine giriştiler ve onların bu durumuna göz yumuldu. Ancak askerin yağma hareketinden sonra bu şehrin kuvvetli bir ikmal merkezi olduğu öğrenildi. Böylesine zengin bir mahal ordu tarafından ciddi bir kontrol uygulansa, ikmal güçlüğü çeken bir ordu için biçilmiş kaftan sayılırdı ama ne çare ki askerin talan hareketi esnasında bu durum düşünülememiş ve gerektiği şekilde istifade edilememişti.

Ordu komutanlığı ile irtibatını kaybeden 31. Tümen kendi inisiyatifi ile Oltu istikametinde hareketine devam ediyordu. 23 Aralık'ta Oltu Boğazı'na gelindiğinde rastlanılan bir Rus artçılarına şiddetle taarruz edilerek bir Rus miralay ve 1150 asker esir alınmış ve ayrıca birçok silah ve mühimmat ele geçirilmişti.

Bu durumdan son derece memnun kalan Hafız Hakkı Bey, 23 Aralık 1914 tarihli bir raporunu ordu komutanlığına göndererek kuşatmayı gereksiz yere uzatacak tekliflerde bulundu.

Hafız Hakkı Bey, raporda belirttiği teklifinde Rus ordusunun tamamen imhası için 10. Kolordu'nun üç tümeni ile Kars yakınlarında düşmanın geri çekilme hattına yürüyeceğini, 9. Kolordu'nun da Oltu'dan geçerek Bardız yönünde ilerlemesini istiyordu.

Ne var ki Hafız Hakkı'nın bu isteği, ordunun esas kuşatma planlarına aykırı düşmekteydi. 10. Kolordu Kars istikametinde Kosor'a yöneltilmekle, kuşatma çemberi gereksiz yere genişletiliyordu. Bu durumda kolordunun planlanan zamanda Sarıkamış önüne gelme imkânı kalmamıştı. Yine bu teklife göre 9. Kolordu'nun Oltu üzerinden Bardız'a dönmesi Sarıkamış yolunu en az iki gün daha uzatacaktı. Her iki kolordunun kaybedeceği zaman, Sarıkamış'ta yığınak yapmak için Ruslara yeterli zaman kazandırmış olacaktı.

Hal bu derece karmaşıkken bir de ayrı bir talihsizlik daha yaşandı ki bu en berbatı idi. 30. Tümen'i ileri sürmek için gönderilen Kolordu Erkân-ı Harbiye Reisi Binbaşı Nasuhi Bey, Ruslara esir düştü. Yanında yer alan tabur ve bölük kumandanlarından bir kısmı şehit olmuştu. Bu meyanda Binbaşı Nasuhi Bey'in zimmetinde olan Türk kuşatma planları tamamen Rusların ellerini geçmişti ki bu cidden pek büyük bir talihsizlik olmuştu.

Ellerine geçen Türk planlarını iyice inceleyen ve durumun vahametini derhal kavrayan Ruslar, o günden sonra şiddetli cephe taarruzlarını bırakarak kuvvetlerini asıl cepheye toplamaya koyuldular. Görülüyor ki bu beklenmedik talihsizlik

Rusların hayli işine yaramış ve kayıtlara göre de Sarıkamış felaketini hazırlayan başlıca unsurlardan birisi de bu olmuştur.

10. Kolordu'nun, kendisine verilen ordu emri gereği 25 Aralık'ta Beyköy önünde bulunması icap etmekteydi. Ancak kolordu Kosor Boğazı'nda, Harap kale önlerinde gereksiz yere oyalanmıştı. Vartenek-Beyköy hattına varabilmek için kolordunun büyük kısmı Allahu Ekber Dağlarını aşmak zorunda idi.

Ruslar oldukça başarılı bir ricat taktiği uyguladılar. Buna göre Ruslar asıl kuvvetten ayırdıkları topçu desteğinde bir iki alayla gündüzleri Türk kıtalarına şiddetli taarruz ediyorlardı. Çok fena şartlar altında, uzun yürüyüşlerden sonra cepheye ancak yetişen Türk kıtaları, çoğu zaman bu taarruzlar karşısında hareketsiz kalıyorlardı.

Diğer taraftan cephe gerisinden ayrılan asıl Rus kuvvetleri, uygun yerlerde iyice tahkim edilmiş cepheler hazırlıyorlardı. Geride kalan artçı birlikler gece karanlığına kadar Türkleri oyaladıktan sonra, taciz edilmeden geri çekiliyorlardı. Gece hareket kabiliyeti düşük olan Türk kıtaları bunları takip etmiyordu.

ALLAHUEKBER DAĞLARI GEÇİT VERMİYOR

10. Kolordu, zorlu bir yürüyüşe hazırlanıyordu. Bugünkü yürüyüş, savaşın kaderini değiştirecek, belki kolordu için ölmekle kalmak arasında bir gidiş geliş olacaktı. Bu durumun şuurunda olan kolordu komutanı, yayınladığı emirde tümenlerden yürüyüş güzergâhlarının keşfettirilmesini istiyordu.

Gece için civardan koyun, keçi, sığır gibi hayvanlar toplanarak erlere sıcak yemek dağıtılacak ve ayrıca hayvanların da karınları iyice doyurulacak, konaklara ilk gelen kıtalar önce hareket ettirilmek üzere erler iyice dinlendirildikten sonra 30. Tümen Arsenek'ten, 31. Tümen Kosor'dan gece yarısı saat 03.00'te hareket edecekti.

26 Aralık gecesi Kosor ve Arsenek'te yürüyüşünü tamamlayan 30 ve 31. Tümen'e mensup alaylar hareket emrini aldılar.

30. Tümen ağırlıkları ile büyük kısmı Binbaşı Reşit komutasında öncüyü bir kilometre geriden takip ediyordu. Çok soğuk bir havada karlı dağları aşmak zorunda kalan tümenin izlediği patikalarda iki askerin yan yana yürümesine imkân yoktu. Bu yüzden kol derinliği kilometrelerce uzamıştı. Askerin hareketini kolaylaştırmak için talimatname mucibince serbestlik temin edildi. Ancak ordu karargâhı öne geçerek yol açmaya çalışmışsa da zayıfın önüne geçilememişti.

93. Alay, Allahu Ekber Dağlarını aşarken yol imkânsızlığı ve şiddetli soğuk sebebiyle pek çok döküntü verildi. 93. Alay 26 Aralık gecesini Başköy'e 300 askerle varabildi. Mezkûr alay, bilhassa donmalar sebebiyle mevcudunun büyük bir kısmını kaybetmişti.

Yolda çekilen zorlukları gözüyle gören tümen komutanının, geride kalan kıtaların geceleyin yola çıkmamaları için verdiği emir durumun vahametini gözler önüne sermekteydi. Tümen Komutanı Hasan Vasfi, Arsenek'e geri gönderdiği emirde, yollarda donmuş birçok insan ve hayvan cesedi ile karşılaştığını, yük hayvanlarının devrilmiş, birçok silah ve cephanenin şuraya buraya serilmiş bir hâlde kaldığını belirterek, geceleyin yola çıkılmamasını istiyordu. Kıtalar Arsenek'ten hareket etmişlerse Yayla Köyü yakınındaki ormanda bol ateş yakarak gecelerleri, hareket etmemişlerse Issızdere yoluyla gündüz gelinmesi emrini vermişti.

10. Kolordu'nun Allahu Ekber Dağlarına sürülmesi felaketini, talihin kötü bir sürprizi tamamlamıştı. 93. Alay birlikleri yaylanın tam tepe noktasında tipiye yakalandılar. Aniden çeviren tipi, hiçbir tedbirin alınmasına fırsat vermemişti. Kimsenin kimseye yardım edecek hâli yoktu. Yürüyüş kolları dağılmış, alay tam manası ile çöküntüye duçar olmuştu. Subayların çok uğraşmasına rağmen dağılan askere söz dinletmek mümkün olmadı. Çoğu birlikler için 20 saate yaklaşan yürüyüş süresinde pek çok döküntü verilmiş, yürüyüşün uzun sürmesi ve havanın aşırı soğuk olması karşısında disiplini bozulan askerler büyük ölçüde çevreye dağılmıştı. Bu yürüyüşe katılan iki tü-

menin yaklaşık 15.000 askerinden %20'sinin yürüyüş zayiatı verildiği kabul edilmektedir.

10. Kolordu'nun toplu hareketini sağlayamayan Hafız Hakkı Bey'in de Sarıkamış umudu böylece karlı dağlara gömülmüştü. Hafız Hakkı Bey'in sevk ettiği kıtalar, hava şartlarının kötülüğü kadar sevk ve idaredeki hatalı kararların da kurbanı olmuşlardı.

SARIKAMIŞ BOZGUNU VE MESULLERİ

Kuşatma planında olmadığı hâlde, Oltu üzerinden Kosor Boğazı'nı dolaşarak çemberi 100 km'den fazla uzattığı gibi, bu uzak mesafeden Sarıkamış'a yürüttüğü kıtaları düz bir hat üzerinde ilerletmeyip âdeta her taşın altında bir düşman askeri aramak tarzında ileri geri yürüyüşlerle geciktiren, hem kıtaların aşırı yorgunluğuna hem de çok kıymetli beş günün kaybına yol açan uygulamalar savaşın kaderi ile oynamıştır. Nitekim kıtalar yürüyüş esnasında büyük ölçüde çevredeki köylere dağılmışlardı.

Nitekim 10. Kolordu zayıf birliklerle geldiği Sarıkamış önlerinde, sonuç alıcı bir taarruz gerçekleştirememişti. Birkaç gün ısrarla sürdürülen yoğun hücumlar esnasında birlik komutanlarının şiddetli takiplerine rağmen sadece alayların değil, tümenlerin dahi askerleri birbirine karışmıştı. Savaş alanını terk eden askerler, gerideki köylere giderek karınlarını doyurduktan sonra bir daha birliklerine dönmüyorlardı. Bu durumda yaşanan kargaşanın önüne geçilmesi için istirahatate geçilip yeniden teşkilatlanmaya ihtiyaç vardı.

30. Tümen Komutanı Hasan Vasfi Bey'in komutasındaki 93. Alay askerlerinden müteşekkil 600 kişiden mürekkep bir kuvvet, 29 Aralık günü Sarıkamış'a girmeyi başardı. Ancak Rusların devamlı takviye almalarına karşılık, Osmanlı-Türk kuvveti aç ve bitap düştükleri için, elde tutulamadı ve askerler emirsiz olarak şehrin her tarafına yayılmışlardı. Bu talihsiz durum karşısında mecburen şehri terk eden Türk kuvvetleri,

1 km uzaklıktaki ormanlık alana çekilme kararı alıp, mahir bir ricatle ormana çekildiler.

Çevreye dağılan askerleri toparlayıp muntazam birlikler meydana getirmek lâzımdı. Ancak Rusların kuvvetli karşı taarruzları, böyle bir harekete müsaade etmemekteydi. Kolordu Komutanı Hafız Hakkı Paşa, ordu komutanlığına verdiği raporunda günlük olayları özetledikten sonra, karargâhtan birkaç genç subayın görevlendirilmesi durumunda, bu gece için Divik bölgesinden 1500 kadar asker toplanabileceğini, karınları iyice doyurulacak bu askerlerin, yarın için muntazam bir alay gibi kullanılabileceğini, Başköy'e gönderilen Lange Bey'in de aynı çalışmayı yapması hâlinde, kısa zamanda 10.000 erin cepheye sürülebileceği bildirdi.

Bu çalışmaların bir iki gecede yapılmasındaki güçlük ortada olmasına rağmen aşırı derecede iyi niyetle verilen bu raporların Enver Paşa'nın geri çekilmekteki kararsızlığını arttırdığı acı da olsa bir başka gerçektir.

Cephede durum iyice ağırlaşmıştı. Geriden takviye imkânı bulunmuyordu. Eldeki insan ve silah mevcudu ile cepheyi tutmak her an biraz daha güçleşiyordu. Buna göre, hiç olmazsa etrafa dağılmış erlerin toplanabileceği uygun bir mahalle çekilmeliydi.

Ancak Başkomutan Vekili hiçbir birliğin bir adım da olsa geri çekilmesini istemiyordu. Bütün bu olumsuz şartlara rağmen Sarıkamış dereleri Ruslar için kolay geçilir yerler olmamış, bir avuç Türk askeri karşısında Ruslar atıkları her ileri adımın faturasını çok ağır ödemişlerdi.

YANLIŞLAR VE DOĞRULAR CETVELİNDE SARIKAMIŞ CEPHESİ

Enver Paşa 9. Kolordu'nun başında hatta öncü birliklerin önünde harekâta katılmakla üzerine aldığı ağır sorumluluğun gereğini yerine getirmemişti.

3. Ordu karargâhı, harekâta katılan üç kolordu ile irtibatın sağlanabileceği bir mevkie olmalıydı. Böylece Hafız Hakkı'nın plan harici hareketlerine engel olunarak iki kolordunun aynı günde Sarıkamış önlerinde bir araya gelmeleri sağlanmalıydı. Ayrıca Aras Vadisi'nde Rus kuvvetlerine karşı cepheden taarruz ederek Rusların ricat yolunu kapama görevi alan 9. Kolordu Komutanı Galip Paşa'nın işi ağırdan almasına engel olunmalıydı. Hafız Hakkı Sarıkamış önüne dört gün gecikerek gelmiş, buna uyum sağlar gibi hareket eden Galip Paşa ise bir gün savaşıyor, bir gün istirahat ediyordu. Dolayısıyla böylesi menfi şartlar içinde, Ruslara karşı üstünlük sağlayabilecek bir kuvvetin toplanabilmesine imkân kalmamıştı.

Yaklaşık on gün kadar süren yıpratıcı taarruzlar sonucu zayıyat miktarı da artmış, orduyu saran tifüs hastalığı ve gıdasızlık, askerin direncini kırmıştı. Ordu karargâhı, 6 Ocak sabahı Zivin'den Hedik'e geldi. Bu meyanda kolordular taarruz hareketlerini durdurmuşlar, bulundukları mevzilerde birliklerin yeniden toparlanabilmesi için çalışmalar yapıyorlardı.

Enver Paşa, Van ve Halep'te bulunan birliklerden son durum hakkında bilgi istedi ve Sivas'ta bulunan depo taburlarının Erzurum'a gönderilip gönderilmediğini, Erzurum Menzil Müfettişliğinde dağ topu mermisi bulunup bulunmadığını sordurdu. Böylece Erzurum'dan üç depo taburunun yola çıkarıldığı öğrenilmişti.

11. Kolordu cephesinde Türk taarruzu durmuş, Rus hareketleri ise taciz şeklini almıştı. Enver Paşa için artık bölgede daha fazla kalmanın gereği yoktu. Ayrıca Başkomutan Vekili'nin genel karargâhtan uzun müddet uzak kalması doğru değildi. Enver Paşa 3. Ordu komutanlığını Hafız Hakkı Paşa'ya bırakarak İstanbul'a dönme kararı aldı. İstanbul'a çektiği telgrafta, Rus ordusunun tamamen yenilmediyse de Türk topraklarından atıldığı ve iyiden iyiye hırpalandığı, Rus topraklarının bir kısmının ele geçirildiği, on beş gün süren taarruzdan sonra ordunun dinlendirileceği ve ileri hareket için hazırlıklar yapılacağını bildirdi.

9 Ocak'ta Hedik'ten ayrılan Enver Paşa'nın orduya yayımladığı bildiri ise şöyleydi:

'Arkadaşlar!

Hemen bir ay oluyor ki içinizde bulunarak günlerce süren muharebelerde d   mana nasıl saldırdığınızı gördüm. Havanın, yerin ve d   manın gösterdiği direnmeleri her türlü yok-sullu a bakmayarak kırdınız ve d   manı ata topraklarından süpürüp götürdünüz.

D   mandan yerler aldınız. Bu u urda sarf ettiğiniz emekler hiçbir vakit kaybolmayacaktır. Bundan dolayı sizi Padişah'ımız başta olmak üzere, bütün millet tebrik ediyor. Ben yine İstanbul'a dönüyorum. İnşallah bundan böyle de büyük başarılar kazanarak d   manı bir daha ba kaldıramayacak derecede kahreder ve  ehitlerimizin ruhunu  ad edersiniz. Sizi Allah'ın birliğine emanet ediyorum.

Unutmayınız ki Allah her zaman yardımcımızdır.'''

Enver Paşa'nın cepheden ayrılmasından sonra Hakkı Paşa'nın azminin bir derece kırılmış olduğunu ve bu dönem içinde, Rusların bir yıldırım baskını ile 9. Kolordu kararg hını ele geçirmiş olduklarını elimizdeki kaynakta okuyoruz. Ancak bu esnada Hakkı Paşa, son derece başarılı bir ricat hareketiyle Rus kuvvetlerinin tacizine uğramadan orduyu harpten önceki sınırlara  ekebilmişti.

Büyük umutlarla ba lanan bir hareket ağır bir zayıatla sona ermiş, Osmanlı-Türk ordusu, 30.000'e yakın kayıp vermişti. Kayıtlara göre savaş hâlinden kaynaklanan beslenme zorlukları, salgın hastalıklar ve firarlar da eklenince 3. Ordu'nun savaş gücü tamamen eriyip gitmişti.

Tu general Ziya Yergök' n anılarında³⁵ son derece önemli notlar buluyoruz ki değerli okuyucularımızın bu bapta bilgisi olmasını bilhassa istedi imizden bunları aynen aktarıyoruz. Bilhassa istedi imizden diyorum zira Sarıkamış Harekatı

35 Tu general Ziya Yergök *Sarıkamış'tan Esarete* (1915-1920), Haz. Sami  nal, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2006 (6. baskı).

başta olmak üzere daha birçok acı mağlubiyetimiz halkımızdan bir şekilde gizlenmiştir.

“Sarıkamış felaketine kadar olan harekât üç döneme ayrılır:

Seferberlik dönemi, Hasan İzzet Paşa’nın ordu komutanlığı dönemi ve Enver Paşa dönemi.

Seferberlik döneminde Hasan İzzet Paşa çok iyi çalışmış ve birlikleri hakkıyla çalıştırmıştır. Bu dönemde yanlış yapılan bir iş varsa, o da çete teşkilatlanmasıdır. Bu teşkilata en değerliler olarak açıkgoz, işgüzar ve iltimaslılar girmiştir. Tüm orduda aşağı yukarı 5000 kişi bu yolla muharebe dışı kalmış, köylünün başına belâ olmuştur.

Böyle bir teşkilata Hasan İzzet Paşa’nın karşı olması normaldi. Belki Enver Paşa da taraftar değildi. Fakat askerlikten anlamayan İttihat ve Terakki kodamanları, Rumeli’deki Bulgar çeteleri ile bizimkilerden örnek alarak onları Kafkas cephesinde de taklit etmek istemişlerdi. Rumeli’de halk yıllarca çetelerle haşır neşir olduğundan, bu teşkilatlanmanın belki orada yararları olmuştur. Fakat Anadolu’da bu mümkün değildi.

Çünkü muharebe başlar başlamaz çetecilik yapan Ermeniler bile Rus ordusuna yazılmışlardı. Rus ordusunda çete teşkilatı yoktu. Bizim çeteciler muharebe süresince komutanlardan daha çok rahat ettiler. Köylülerin sırtından geçindiler. Muharebenin hiçbir güçlüğü ile karşılaşmadılar. Bunların içinde yaralanan, ölen gösterilemez. Oysaki milletin en fedakâr unsurları olarak seçildiklerinden, içlerinde ölenler ve yaralananların çok olması gerekirdi. Bunların böyle başıboş dolaşmaları, hiçbir komutaya bağlı olmayışları askeri çok kötü etkiledi ve kaçakların sayısını arttırdı.

Bunlar fedai değil, tam anlamıyla çapulcuydular. Askerler karlar, çamurlar içinde aç, çıplak bocalarken bunlar köylerde, ahırlarda keyif çatıyorlardı. Bunların orduya, millete faydalı işler gördüklerini hiçbir subaydan ve çete mensubu olmayan halktan duymadım.

Fırkacılık böylece Doğu cephesindeki orduya da girmiş-
tir. Hasan İzzet Paşa, fırka mensubu olmadığı hâlde, hükûmet
fırka elinde olduğu için İttihat ve Terakkiye karşı başı eğikti.
Onların direktifleri dışında iş yapmaktan çekinirdi. Kendisin-
den kıdemli olan veya kendisiyle aynı rütbedeki komutanla-
ra emirlerini şiddetle yaptırır fakat İttihat ve Terakki Fırkası
murahhası olan birisini kendi amiri gibi görür, ondan emir al-
maya koşardı.

İşte Hasan İzzet Paşa'nın büyük yanlışı budur. İttihatçılar
etki etmeselerdi yahut Hasan İzzet Paşa İstanbul'dan korkma-
yarak İttihatçı murahhasın orduya burnunu sokmasını önleye-
bilseydi, bu yanlış yapılmamış olacaktı."

Osmanlı-Türk İmparatorluğunda II. Bayezit Han'ın saltanat
döneminde (1481-1512) başlayıp, kademeli şekilde baş gösteren
softalık, zaman içinde muhtelif şekillere girerek Osmanlının
kendine has adaletini dahi kısmen de olsa erozyona uğratmıştır.

"Sofu" olarak da anılan ve çevresini daha ziyade "gerici so-
fuların" sarmasıyla imparatorluğun bilhassa ilmî açıdan geri-
lemesine sebep olan II. Bayezit Han, şehrin imarına, ordunun
güçlendirilmesine çalışmış, Osmanlı donanmasını yeni tekne-
lerle takviye ederek savaş gücü yüksek bir deniz kuvveti mey-
dana getirmiştir. Babasının Bellini'ye yaptırdığı resimleri sa-
raydan çıkartmasına karşılık, Leonardo Da Vinci'ye Haliç ve
Boğaz Köprüleri için projeler yaptırması gerçekten bahse de-
ğer mevzulardır. Ayrıca birçok sanatçıyı, tarihçiyi, yazar ve
ozanı himaye etmiş olduğu da bir gerçektir.

II. Bayezit Han'ın Osmanlı halkınca "uğursuz" addedilme-
si, onun uzun hükümdarlığı döneminde art arda sıralanan kor-
kunç felaketlerin zuhur etmiş olmasından ileri gelmiştir.

Gericici softalar saltanatı ise yine aynı hükümdarın dönemi-
ne rastlamaktadır.

Dolayısıyla, bu hükümdarın döneminin ayrıca tetkikinin
en azından tarihimizin karanlıkta kalmış yönlerinin aydınla-
tılması açısından elzem olduğu inancındayız.

Osmanlı tarihine bakıldığı zaman, Osmanlının tenakuzlarla dopdolu karmaşık bir devlet olduğu görülmekte ve bu durum insanı şaşkınlığa gark etmektedir.

Şayet bu hususta bir misal vermek icap ederse, Enver Paşa'nın o erişilmesi pek güç mevkilere gelişini kronolojik olarak takip etmek yeterli olacaktır, diyebiliriz.

Yarbay Enver Bey, İstanbul'a dönüşünde İttihatçılarca bir hükûmet darbesi düşünüldüğünü sezince, darbeyi bizzat kendisi yapmaya karar verir. Bir kır ata binerek yanında bulunan 15-20 kişi ile Babıali'deki Bakanlar Kurulunun toplandığı binaya gelir ve böylece 23 Ocak 1913 günü gayet enteresan bir hükûmet darbesi yapılır.

Enteresan diyoruz zira gayet cüretkâr bir hamle ile darbe gerçekleştirilmiştir. Enver Bey, İttihat ve Terakkinin eli tabancalı dört silahşoru ile toplantı odasına dalarak Harbiye Nazırı ve Başkomutan Vekili Nazım Paşa'yı öldürdükten sonra, şaşkın şaşkın bakınan Sadrazam Kâmil Paşa'ya zorla bir istifa dilekçesi yazdırdı ve yazdırdığı dilekçe ile doğru saraya giderek bu dilekçeyi Padişah Mehmed Reşat'a verip Mahmud Şevket Paşa'nın sadrazamlığa getirilmesini istedi. Padişah ise "Peki, öyle olsun, hayırlı olsun." şeklinde âdeta mırıldanırcasına karşılık verdi.

Evet, "hürriyet kahramanı" Enver Bey, hiç umulmadık bir anda tek başına hükûmeti devirmiş ve hükûmet kurmuştu. Bu durum onun şöhretini arttırmış ve kendisini bir kahraman mevkisine yükseltmişti. Bu durumda Osmanlı-Türk Devleti halkına bir zafer armağan etmek ister ve bir plan hazırlar. Planı göre Şarköy'e bir çıkartma yapılacak ve böylece Bulgarlar arkadan kuşatılacaktır. Plan birçok aksaklıklarla doludur ama sözü geçer konuma yükseldiği için kimse herhangi bir itirazda bulunmaz. Çıkartma hareketi ise tam manada bir başarısızlık örneği teşkil eder. Makedonya'daki çete çatışmalarında gösterdiği üstün başarı, Trablusgarp'taki gerilla savaşlarında gösterdiği muvaffakiyete rağmen biraz büyük bir harekâta aynı başarıyı gösterememiştir.

Ne var ki talih ona güler ve böylece bütün kapılar ardına kadar açılarak ona “Edirne Fatihi” unvanı verdirecek zemini hazırlar. Balkan Savaşı galipleri Makedonya ve Trakya’daki Osmanlı topraklarını paylaşırken aralarında anlaşmazlık çıkar. Yunanistan ve Sırbistan birlikte Bulgarlara saldırınca, Bulgaristan güç durumunda kalarak Trakya’daki kuvvetlerini çekerek Yunan ve Sırp baskısına karşı harekete geçer. Bu durum karşısında derhal harekete geçen Osmanlı ordusu, direniş görmeden ilerlemeye başlar ve ordu birlikleri Edirne’ye giren ilk birlik olabilmek için aralarında âdeta yarışır. Edirne’ye ilk giren birlik ise Enver Bey’in birliği olur. O artık “Edirne Fatihi” dir.

Yarbay Enver Bey’in önünde artık bütün kapılar açıktır. Zira yaptığı hükûmet darbesinden sonra İttihat ve Terakki Fırkası iktidara gelmiş ve meclis kapanmış, Padişah silik bir sima durumundadır ve Enver Bey’e mâni olabilecek kimse yoktur. Olsa da Enver Bey’in silahşorlarının varlığı onları sindirmekteydi.

Hiç beklenmedik bir gün Sadrazam Said Halim Paşa’nın makam odasına giren Enver Bey, askerce bir selam çaktıktan sonra bir koltuğa geçip oturdu ve kararlı bir sesle “İzninizle ben artık orduyu idare etmek, kabinenize girerek Harbiye nazırı olmak istiyorum!” der. Sözlerine devamla “Balkan Savaşı orduyu mahvetti. Ordunun yeniden düzenlenmesi ve canlandırılması için şimdiye kadar bir şey yapılmadı. Bu gidişle yapılacağı da yok. Benim ve arkadaşlarımla karar ve halkın isteği üzerine Harbiye nazırı olmak zorundayım. Sizden ricam, bu isteğim gün geçmeden yerine getirmenizdir.” diye ekler.

Şaşkın şaşkın Yarbay Enver Bey’e bakan Sadrazam, titrek bir sesle “Siz daha çok gençsiniz. Harbiye nazırlığı için biraz daha bekleseniz.” demeye çalışır.

Ne var ki Yarbay Enver Bey karardır ve iki yıl önce Trabıusgarp’taki üstün hizmetlerinden dolayı kıdemine üç yıl eklenir ve 13 Aralık 1913 günü yarbaylıktan albaylığa yükselir.

Bu meyanda Harbiye Nazırı İzzet Paşa görevden alınır ve 1 Ocak 1914 günü kılıfına uydurulmuş şu resmî tebliğ yayımlanır:

“Harbiye Nazırı İzzet Paşa hazretlerinin istifa etmeleri üzerine Trablusgarp’taki üstün hizmetlerinden dolayı üç yıl kıdem zammı alarak albaylığa yükselen Enver Bey’in Balkan Savaşı’nda gösterdiği fedakârlığın ödülü olarak kıdemine üç yıl daha eklenmek suretiyle albaylıktaki en az bekleme süresini doldurmuş olmasına binaen albaylıktan tuğgeneralliğe yükselme tüzüğü uyarınca tuğgenerallikle Harbiye nazırlığına atanmasına.”

Bu meyanda onun âdeta yıldırım süratiyle terfi üzerine terfi olarak mirliva/tuğgeneralliğe yükselerek Harbiye nazırı oluşunu gazetelerden öğrenen dönemin kukla padişahı Mehmed Reşat, çorbada tuz misali (!) büyük rütbeden bir nişanla kendisini ödüllendirir ki böylece hürriyet kahramanı Enver Bey, Harbiye Nazırı Enver Paşa olur. Diğer taraftan Yarbey Cemal Bey de aynı metotla rütbe alıp Bahriye Nazırı Cemal Paşa olmuştur.

İttihat ve Terakki Fırkasının sivil kanadının önderlerinden Talat Bey ise Dâhiliye nazırı olarak kabinede yer almıştır. Yani fırkanın sivrilene bu üç adamı, bir anda devletin kilit noktalarını ele geçirmişlerdir. Daha sonra ise Talat Bey, Sadrazam Talat Paşa olunca üçlü diktatörlük kurulmuş ve koca imparatorluk bu üçlünün ellerine geçmiştir. Ancak Enver Paşa bu kadarla da kalmaz ve yeni bir atama ile 6 Ocak 1914 günü Genelkurmay başkanı olmuştur. Evet, Osmanlı orduları ve donanması artık 33 yaşındaki Harbiye Nazırı ve Genelkurmay Başkanı Enver Paşa’nın uhdesindedir. Çok değil bir ay içinde muhteşem bir düğünle henüz 15 yaşına basmış körpecik Naciye Sultan ile evlenir ve böylece yeni bir unvana daha kavuşur: damad-ı şehriyar/padişahın damadı.

Enver Paşa’nın bu süratli yükselişi dış dünyada da hayli dikkatleri çeker. Hele Alman İmparator’u Kayser II. Wilhelm (1859-1941) bu durumdan son derece memnun olur. Zira bir dünya savaşının zuhur edebileceği endişelerinin hüküm sürdüğü bir dönemde Alman hayranı bir Osmanlı subayının böylesi bir mevkiye yükselmesi hâliyle onları pek sevindirmişti.

Bu meyanda çevresini saran dalkavuklar taifesi, kaşında ki beyazlığın cihan hâkimiyeti belirtisi (!) olduğuna hükmetmekteydiler.”

Pasaj pasaj sunduğumuz derlememizde açıklıkla görüldüğü gibi koca Osmanlı-Türk İmparatorluğu bir küçük baskın hareketi ve bir cinayetle derakap el değiştirmiş ve böylece asırlara dayanan koca bir imparatorluk, üç beş Selanik serdengeçtisinin eline geçme talihsizliğine uğramıştır.

Görülüyor ki merhum Sultan II. Abdülhamid Han'ı tahtından edenler hiç boş durmamış, imparatorluğun kilit noktalarını ele geçirerek Osmanlı Devleti'nin hayati mercilerini örümcek ağı gibi sarmış ve böylece koca bir devleti külliyen ele geçirme şansını elde etmişlerdir.

Aslında bunda pek fazla şaşacak bir nokta yoktur. Zira bu duruma muhalif olanlar mücadele azmi gösterecek yerde sinip susmayı tercih etmişler ve böylece koca imparatorluk âdetata gümüş tepsi içinde İttihatçılara sunulmuştur.

Bu hazin durum bizlere merhum İsmet Paşa'nın şu manidar vecizesini hatırlatmıştır:

“Namuslu insanlar da namussuzlar kadar cesur olmadıkça mücadeleyi kaybetmeye mahkûmdurlar.”

ENVER PAŞA'NIN KADERİNİN DÖNÜM NOKTASI SARIKAMIŞ

Gerçekten de Sarıkamış, Enver Paşa'nın kaderinin dönüm noktası olmuş ve sonuna kadar da öyle kalmıştır. Nihayet “Sarıkamış Enver Paşa'yı yiyecek.” derken Başkomutan Vekili'ni yemiştir ki bu ikili boğuşma esnasında 90.000 Mehmetçik nahak yere şehit olup gitmiştir. Okuyalım ve görelim.

“Beklenen gün nihayet gelip çatmış, Kafkasya kapılarını açacak planın düğüm noktası Sarıkamış önlerine gelinmişti. Ancak bu geliş şekli hazırlanan plana hiç mi hiç uymamaktaydı.

Evet, Sarıkamış Enver Paşa'nın önünde duruyordu ve kasa-bayı alınca muradına ermiş olacaktı. Fakat ne yazık ki planlanan kuşatma hareketi gerçekleşmeyecekti. Zira böyle bir harekât için büyük bir kuvvete ihtiyaç vardı. Nitekim planda 48.943 savaşıdan oluşan 10. Kolordu ile 36.784 savaşıdan oluşan 9. Kolordu'nun birlikte yani 85.727 kişilik bir kuvvetle kuşatma-nın yapılması kararlaştırılmıştı.

Enver Paşa, dürbünle seyrettiği Sarıkamış'ı 9. Kolordu'yla almak kararındaydı. Ne var ki bu kolordunun yarısı dahi elinde değildi. Bu durumu ya görememiş veya görmek istememişti. Durum aynen şuydu: 9. Kolordu'nun savaşı sayısı 2000'i ancak aşmaktaydı. Sarıkamış'ı kuzeyden saran 10. Kolordu'nun ise savaşı sayısı takriben 4000 civarında idi. Buna karşılık, Rus Komutanı General Prejevalsik ise Osmanlı kuvvetlerinden iki kat fazla kuvvete sahipti ki gerilerdekileri de sayacak olursa 4-5 misli kuvveti olduğu görülebilirdi. Ayrıca Osmanlı-Türk ordusunun gerilerden cephanesini ve yiyecek alamadığını Ruslar gayet sarıh olarak öğrenmişlerdi. Bu doğru bir istihbarattı. Osmanlı-Türk birlikleri gerilerden destek alamıyordu ve gelirken beraberlerine aldıkları yiyecek ve cephanenin de yavaş yavaş tükendiği açıkça görülüyordu.

Osmanlı-Türk savaşıları şehit düşen can yoldaşlarının üzerlerinden çıkan mermi ve peksimet gibi maddeleri aralarında paylaşıyor ve peksimet parçalarını kemirerek yemeye çalışıyorlardı.

Enver Paşa ile İhsan Paşa, Çerkezköy'ün bir buçuk kilometre kuzeybatısında bulunan ormanda karargâh kurmuşlardı. Enver Paşa iki gündür İhsan Paşa'nın hemen her işine karışmakta ve böylece İhsan Paşa'yı moralmen taciz etmekteydi ama o derece bencil ve kendini beğenmişti ki muhatabının da bir paşa olduğunu hiç mi hiç hesaba katmıyor, sadece kendi düşündüklerinin doğru olduğuna inanıyor ve emir üzerine emir yağdırıyordu. İhsan Paşa ise haklı olarak rahatsız olmakta ve bu durumdan kurtulabilmenin yollarını aramaktaydı ki bu ahval içinde bir rapor hazırlayıp Başkomutan Vekili Enver

Paşa'ya sundu. İhsan Paşa'nın başlıca talihsizliği Başkomutan Vekili ile kendi karargâh çadırlarının iç içe olmasıydı. İhsan Paşa, raporunda günün ahvalini özet olarak şöyle sunmaktaydı:

'29. Tümen'in mevcudu yalnızca 300 er, 11 dağ topu ve 8 makineli tüfektir. Çerkezköy'de kuşatılan yüzü aşkın savaşıcının Rusların gözünden kaçırarak gönderdikleri iki erin getirdiği habere göre, 20 er sağ olup gerisinin şehit düşmüş veya esir olmuş olma ihtimali vardır. 29. Tümen'in mevcudu son yürüyüşten önce 12.000 kişiden fazlaydı.'

İhsan Paşa, mezkûr raporla Enver Paşa'yı renkli rüyalarından uyandırmak istemişti. Ancak bu Başkomutan Vekili'ni kızdırmaktan gayri hiçbir işe yaramamıştı. Dolayısıyla üst düzey komutanları aşılayıcı şu emri yayımlattı:

'Kolordu ve tümen komutanlarını bugün zaman zaman gerilerde gördüm. Herkes ilerde bulunmalıdır. Verilen raporlarda daima mevcudun azlığından söz edilmektedir. Kendi gözetlemem sonucu Rus bölüklerinin de 20 erden fazla olmadığını gördüm.'

Enver Paşa'nın üst düzey komutanları bir nevi korkaklıkla itham etmesi, İhsan Paşa başta olmak üzere, bütün komutanları kızdırmıştı ve ayrıca Rus birliklerinin sayısını neye dayanarak vermiş olduğuna şaşmaktaydılar. Zira Rus birliklerini o derece yakından görebilmesine imkân olmadığı gibi, Rus birliklerinin 150 erden eksik olmadığını hemen her komutan bilmekteydi.

Bu esnada Ruslar, iki alaydan fazla olduğu sanılan bir kuvvetle iki saat süren uzun ve zahmetli bir yürüyüşten sonra Sarıkamış-Kötek'i esas alarak Osmanlı-Türk birliklerinin gerilerine doğru ilerlemiş, 10. Kolordu yönünde yürümektedir.

Mezkûr raporu okuyan Enver Paşa son derece sevinip âdeta haykırarak 'Tamam! Kars'a doğru kaçıyorlar. 10. Kolordu'nun önünden geçemediler. Şimdi bizim arkamızdan dolanıp gidecekler.' der.

Enver Paşa'nın sevincini gören Yarbay Şerif, başta subayların moralini yükseltmek için böyle konuşuyor, diye düşün-

müş fakat ciddi ciddi bu söylediklerine inanarak konuştuğunu anlayınca daha fazla hayretler içinde kalmıştır.

Enver Paşa ise Türkistanlı bir esirin kendi sözlerini yalanladığını görünce pek ziyade sinirlenmiş ve 11. Kolordu'yu suçlamakla kendisini bu durumdan sıyrmanın yollarını aramaktaydı.

Sinirleri son derece gergin olan Enver Paşa, karargâh çadırına girdi. Yalnızdı ve iç dünyası ile baş başa kalmıştı. Düşündükçe âdeta kalbi ağrıyordu. Büyük umutlarla harekete geçirdiği Osmanlı kuvvetleri yanlış hesaplar yüzünden tam manada mağlubiyete uğramış, Sarıkamış hudutlarına varan üç tümenlik 9. Kolordu erimiş, tükenmişti. Ayrıca yardıma gelecek diye umut beslediği Hafız Hakkı Paşa'nın 10. Kolordu'su donup kalmış, âdeta yıkılmıştı. Kolordunun Allahu Ekber Dağlarında hiçbir çarpışma olmadan yüzde doksanının donduğunu öğrenince, artık her şeyin bittiğini pek acı da olsa idrak etmeye mecbur kalmıştı.

Sarıkamış trajedisinin son bulup perdenin kapandığı 5 Ocak 1915 tarihinde payitaht İstanbul gazeteleri kazanılan büyük zaferlerden dem vurmaktaydı ki bu haberler resmî bildirilerden ibaret olduğu için daha ziyade inanç sağlamaktaydı.

Gazete başlıklarından biri şöyleydi: "Her Taraftan Zafer Haberleri Geliyor!" Devamla, Sarıkamış önlerinde zafer üstüne zafer kazanıldığı, 2400 esir alındığı, ayrıca 8 top ve 13 makinali tüfeğin ele geçirildiği ve bütün bunların kahraman ordumuzun yakın zamanda Rusları pek ağır bir yenilgiye uğratacağının açık işaretleri olduğu yazıyordu.

Son haberlere göre Rus askerleri bitkin ve durumları içler acısı olduğu hâlde, bizim askerlerimizin sağlık ve moral durumları gayet mükemmeldi.

Ferdî ihtirasları uğruna hesapsız davranışları yüzünden yüz bini aşkın insanın hayatının söndüğü ve arkalarında bir o kadar da öksüz kalmasına sebep olan Enver Paşa, İstanbul'a dönerken korkunç bir bozgundan değil de sanki muzaffer bir kumandan olarak döndüğü duygusunu yaşatmak istiyor ve böylece ağırdan da öte olan pek ağır vebalinden kurtulmaya çalışıyordu.

Hafız Hakkı Paşa'yı 3. Ordu komutanı tayin ettikten sonra İstanbul'a dönüş hazırlıklarına girişmeden payitahta bir telgraf çekti ki tamamen bencil olmanın ne meret bir şey olduğunu açıkça gösteren bu telgrafı aynen aktarıyoruz:

“Sadrazamlık Yüce Makamına!

Ruslara karşı başlamış olan saldırı Rus ordusunun kesin yenilgisiyle sonuçlanmadıysa da düşmanı sınırlarımızın dışına çıkarmakla birlikte düşman arazisinin bir bölümünü ele geçirmeyi ve ordusunun iyiden iyiye sarsılmasını sağlayabildik.

On beş gün süren sürekli saldırı savaşı sonunda, yorulmuş olan ordumuz hem dinlendirilecek hem de ileri harekât için hazırlanılacaktır.

Ben de ordumuzun komutasını Hafız Hakkı Paşa'ya teslim ederek İstanbul'a hareket etmekteyim

Bununla birlikte, bütün bunların ve hareketimin gizli tutulmasını dilerim.”

Bu mağrur komutan, Sarıkamış'tan söz edilmesini kesinlikle yasaklamış, basına sansür koymuş, halk arasında Sarıkamış bahsinden söz etmeyi de aynı şekilde yasaklamış ve böylece uğranılan ağır mağlubiyeti halktan gizlemeyi uzun süre başarabilmiştir. Samsun, Amasya, Tokat yöreleriyle, Doğu Anadolu'nun her köyünden en az 2-3 kişinin şehit düştüğü bu dramatik trajedide, köylüler yakınlarından hiçbir haber alamayışlarını onların esir düştüklerine yormuşlar, sabırla beklemeye başlamışlar ve savaşın bir an evvel bitmesi için dua etmişlerdir. Merhum Gazi hazretlerinin “Köylü milletin efendisidir!” vecizesini bu noktada hatırlamak gerektiği düşüncesindeyim.

Savaş sonunda Sibirya'daki esir kamplarından dönenlerin sayısı ise gerçek manada içler acısıdır. Zira bunların yekûnu 3000'i zor bulmaktadır. Elimizdeki güvenilir kaynak 3. Ordu'nun Sarıkamış kayıplarıyla alakalı iki ayrı tablo çizmiş ki tarihî belge değeri taşıdığı için aynen alıyoruz:

Savaşçı Sayısı 22 Aralık 1914		Savaşçı Sayısı 18 Ocak 1915	
Birlikler:		Yitikler	
IX. Kolordu	36, 784		36,784
X. Kolordu	48,943	2,200	46, 743
IV. Kolordu	27,019	5,200	21,819
II. Süvari Tümeni	5,428	1,500	3,928
Toplam:	118,174	8,900	109,274

Bu meyanda, tek mermi atamadan donarak şehit olan asker sayısının 90 veya 96 bin civarı olduğunu belirten kaynaklar mevcuttur. Yalnızca Sarıkamış civarında gömülen Türk şehidi 18.000 civarındır. 3. Ordu mezkûr harekâtta 90.000 şehit vermiştir.

Sarıkamış felaketinden 19 yıl sonra 1933 yılında Genelkurmay Başkanlığınca yapılan bir araştırmada 120.000 kişiye bağlı olan Osmanlı-Türk ordusunun birçok evladını kar altına gömerek 12.000 askerle hudut gerisine çekilmeye mecbur kaldığı ve böylece Osmanlı-Türk ordusunun tarihine pek hazin bir sahife eklenmiş olduğu belirtildikten sonra, Sarıkamış yitiklerinin 108.000 kişi olduğu zikredilmiştir.

Sarıkamış savaşlarına İkinci Türkistan Kolordusu kurmay başkanı olarak katılan Albay Maslofski (sonradan general), savaş anılarında Osmanlı-Türk ordusu kayıpları hakkında şu notları düşmüştür ki değil Osmanlı, yabancı millet mensupları dahi okusa tüyleri diken diken olur:

“Türk ordusunun yitikleri dehşet verecek düzeyi bulmuştu. Savaşın bitmesinden sonra General Yudenich, Kars Garnizon Komutanına zaman geçirmeden ve hızla harekete geçilerek Sarıkamış savaşlarında ölmüş olan Osmanlıların hemen gömülmesini, ilkbaharda karların erimesi ve sıcakların başlamasıyla cesetlerin kokuşmasından doğacak bulaşıcı hastalıkların önüne geçilmesini emretmişti.”

Yalnız Sarıkamış çevresinde gömülen Osmanlı-Türk askerlerinin sayısı 18.000'e ulaşmıştı. 3. Ordu'dan bu harekâtta 90,000 kişi şehit olmuştur.

Evet, Enver Paşa pek sıkı yasaklarla o feci mağlubiyeti örtbas etmek istemişse de Anadolu ozanları ağıtlar yakarak o talihsiz fakat her biri birer kahraman olan askerlerin hatırasını günümüze kadar taşımışlardır.

İlk resmî mahiyet arz eden açıklama ise 11. Kolordu Kurmay Başkanı Yarbay Şerif (Köprülü) tarafından yapılmıştır. Yarbay Şerif, beş buçuk yıl Rusya'nın Sibirya'sında esir kamplarında çile doldurduktan sonra 1920 yılı ortalarında anavatana dönebilme şansını elde etmiş, gelir gelmez de İstanbul'da neşredilen *Akşam Gazetesi'*nde Sarıkamış hatıralarını günlük tefrika olarak neşrettirmiş (1921). Daha sonra bu hatıralar İstanbul'da Necmi İstiklâl Basımevi tarafından kitap hâlinde yayımlanmıştır.

Mekânı cennet olsun, merhum Sultan II. Abdülhamid Han'ın, Hareket Ordusu henüz İstanbul'a girmeden huzuruna çıkan komutanların Hareket Ordusu'nu yok etmek için kendisinden müsaade buyurmalarını istediklerinde "Hayır! Müslüman'ı Müslüman'a kırdırmam!" diyerek kaderine razı olması ile Enver Paşa'nın icraatları dikkate alınırsa II. Abdülhamid'in "Kızıl Sultan" olmayıp, Enver Paşa'nın "Kızıl Paşa" olduğuna inanmak evladır inancındayız.

O uğursuz Sarıkamış Harekâtı üzerine Anadolu'dan birçok ozan muhtelif destanlar yakmışlar ki çoğunluğu günümüze kadar erişmiştir. Biz sadece iki numuneyi sizlere sunuyoruz:

*Yaşa Padişah'ım yaşı
Allahu Ekber başı duman
Kan bulaşmış çatık kaşı
Ettik Urus'u perişan*

*Biz Urus'a esir düştük
Kör olası Hakkı Paşa
Sebep oldu Enver Paşa
Sen eyledin bizi pişman*

*Sarıkamış içi meşe
Urus yaktı hep ateşe
Bizi koydun eli bağlı
Nere gittin Enver Paşa*

İşte, uğursuz Sarıkamış Harbi'nin özet hikâyesi bundan ibarettir. Kaynak eserlerden derlediğimiz özetlerimiz tamamen Türk yazarlardan alınmış ve bu naçiz sahifelerde değerli okuyucularımıza sunulmuştur.

Koca bir Cihan Harbi'nde hangi cephe olursa olsun kıyımdan, katliamdan söz oldu mu muhakkak "Ermeni" adı unutulmaz ve Ermenileri aşağılamakla bazı günahlar gizlenmeye çalışılır. Ama görülüyor ki her ne şekilde olursa olsun bazı günahlar var ki asla ve asla gizlenemiyor. Çünkü Hz. Allah'ın eşsiz adaleti hiçbir zaman şaşmamaktadır.

BÖLÜM VIII

SULTAN II. ABDÜLHAMİD HAN, ESERLERİ VE SONRASI

Bütün tarihçilerin de müşterek olarak kabul ettikleri gibi, XIX. yüzyıl imparatorlukların, canları pahasına varlıklarını korumaya çalıştıkları, diğer taraftansa “ulus devlet” fikir yapısının her geçen gün biraz daha güçlendiği ve yeni bir siyasi akımın dünyayı sarmaya başladığı bir dönemdir. Yani bir başka ifadeyle dünya kabuk değiştirmektedir.

Asırlarca cihan imparatorluğu olarak tanınan ve her daim devletler üstü devlet olarak varlığını şerefle devam ettiren muhteşem Osmanlı-Türk İmparatorluğu, ne acıdır ki bahsini ettiğimiz dönem içinde tamamen hazırlıksız bir şekilde muhtelif akımların girdabında zar zor ayakta kalmaya çalışarak ölümüne mücadele vermiş fakat ne yazık ki iki önemli düşman tarafından mağlup edilerek tarihin tozlu sahifelerine göçmeye mecbur kalmıştır.

Gerçi Osmanlı bu hayati tehlikeyi II. Viyana Muhasarası’nda sezmiştir fakat hemen her değişim karşısında hazırlıksız olmasından dolayı, mezkûr durum Osmanlıyı bir iç mücadeleye sürüklemiş, bu yolda nice kelleler uçurulmuş, nice vezirler malum akıbete uğramaktan kurtulamamış ve ayrıca bazı değerli padişahlar da ya kellesinden olmuş ya da tahtını yitirmiştir.

Bu trajik sona sebep olansa bulunduğumuz çağda eski hâkimiyetimizi tekrardan elde edebilmek uğraşında kendimize devamlı olarak Batı medeniyetini model olarak seçmemiz olmuştur. Bu noktada teknoloji haricinde kalan milli kültürümüzdeki aksaklıkları da Batı modelinden istifade ile gidermeye çalışmamız asıl hatamızdır. Zira Batı medeniyeti münakaşa kabul etmez derecede yüksek vasıflara haizdir ama bizim me-

deniyetimizle bağdaşmaz. Çünkü her iki medeniyetin de kendilerine özgü özellikleri vardır ve bu nüanslar fark edilmezse birisi diğerini yer, bitirir. Yani bizim medeniyetimizin haricinde olanlar bizlere ya dar gelir ya da bol. Her medeniyetin temel yapısında kendisinden önceki bir başka medeniyetten farkına varmadan aldığı minik tohumlar yer alır ancak bunlar pek cüzidir ve ana kültür tohumuna zarar vermez, daha doğrusu veremez. Lakin bunun aksine bir başka medeniyeti külliye almaya kalkışırsanız kendi milli kültürünüzü ölmüş bilin ki böyle bir durumda millet olma vasfınızı da zaman içinde yitirmeye mahkûm olursunuz.

İşte Sultan II. Abdülhamid Han'ın zekâ ve görüş özelliği bu noktada kendisini göstermektedir ki böylesi bir akıl gücü ve görüş keskinliği pek nadir görülen özelliklerdir. Hemen her meseleyi inceden inceye tahlil ederek doğruya en yakın bir teşhis koymak, bu emsalsiz Padişah için gayet basitti. Çok enteresandır. Batı kültürünü iyi tetkik etmiş, Batı'nın müzik, sahne ve resim sanatını takdirle karşılamış, hatta sarayında bir de tiyatro tesis ettirmiş olmasına rağmen, kendi temel kültürünü hiçbir zaman yitirmemişti. Onun dinî inanç ve görüşleri de diğerlerinin aynısıydı. İslam başının tacıydı ama Arap kültürünü İslami inançlarının dışında tutmasını iyi bilmekteydi. Kendisini aşırı taassupla itham edenler kesinlikle onu anlayamamış kimselerdir. Zaten bu emsalsiz Padişah'ı anlayabilmiş pek az kimse vardır ki Gazi hazretleri başta gelenlerdendir. Nitekim bu konuya önceki bölümlerde temas ettik.

Gazi hazretlerinin II. Abdülhamid'i dikkate almaları, onun reform mevzusunda Batı'yı tetkik ederek Osmanlı İmparatorluğunu kendi kültürü zaviyesinden geliştirmeyi esas almış olmalarından ileri gelmiştir.

II. Abdülhamid'den Cumhuriyet'e Miras adlı Doç. Dr. Yusuf Tekin Bey'e ait eserde bu konuya detaylı şekilde temas edilmiş ve konu madde madde işlenmiştir. Hâlihazırda Gazi Osman Paşa Üniversitesi İktisat ve İdari Bilimler Fakültesinde öğretim üyesi konumundaki bu değerli genç (1970) hocanın, bizim

açımızdan hem değerli hem de öğretici eserinden bazı pasajları, kimini kısmen kimini de bütününe yakın derleme usûlü ile eserimize geçmeyi manevi bir borç bildik. Zira bizim talihsiz milletimiz, değil Osmanlı tarihini, ne II. Abdülhamid Han'ı ne de Gazi Mustafa Kemal Paşa hazretlerini layığı ile öğrenebilmiştir. Çünkü kendilerine her ne verilmiş ise onu öğrenmiş, onu esas almış ve böylece yanlış bilgilerle donanmış şekilde günümüze kadar gelmiştir. (Mart 2014)

HANEDANLAR İSTEMESE DE DÜNYA KABUK DEĞİŞTİRMEDE

XVI ve XVII. yüzyıllarda belli başlı imparatorluklar içten içe sarsıntılar geçirmekte fakat buna rağmen hanedanlar mezkûr hâdiseleri polisiye vakalardan ibaret görmekteydi. Yalnız meselenin böyle kalmayacağı hakkında da derin bir endişe duymaktan geri kalmamaktaydılar.

XVI ve XVII. yüzyıllarda dünya siyasetinde söz sahibi konumunda olanlar şu hanedanlardı: İngiltere'de Tudorlar, İspanya'da Habsburglar ve Fransa'da Bourbonlar. Daha sonraki yıllarda ise Prusya'da Hohenzollem ve Rusya'da Romanovlar öncülüğündeki mutlak monarşik yapılar, modern ulus devletlerin bir yerde müjdecileri olmuşlardı. Çünkü bunlar ülkelerinin birtakım riskler altında bulunduğunu anlayamamış ve ayaklanmaların çoğunlukla geçim derdinden kaynaklandığını sanarak kendi elleriyle modern ulus devlet siyasetine istemeden de olsa yardımcı olmuşlardır. Ne acıdır ki bu yanlış hesap, hemen hepsini de aynı hazine sona mahkûm etmiştir.

1640 yılında İngiliz İhtilali, 1789'da Fransız İhtilali ve hemen ardından patlak veren Bismark'ın Prusya'sındaki ihtilallerle bu yapılar yerlerini ulusal yapılardan hareket eden modern devletlere terk etmeye mecbur kalmışlardır ki bu siyasi maksatla gerçekleşen ihtilallerden en az zararlı kurtulan sadece İngiltere olmuştur.

SIRA OSMANLI İMPARATORLUĞUNA GELİNCE

XVI-XVII. yüzyıl Osmanlı Devleti, Batı'nın henüz ulaşamadığı idari özelliklere sahip, çağının şartlarına göre bürokratik örgütünün kurumsallığı; liyakat, kamu hizmeti, bilhassa hakkaniyet ve akılcı uygulamalarla donatılmıştı ki Batılı devletler dahi ona hayranlardı fakat biraz da düşmanca duygularla bakmaktaydı. Nitekim Osmanlıyı aşarak sömürgecilik siyasetini daha rahat uygulayabilecek bir sistemin peşindeydiler ve bunun gerçekleşmesi için bilhassa Osmanlıdan kurtulmak şarttı. Aksi takdirde Osmanlı, Avrupa kıtasını da külliye ele geçirecekti. Bu tehlike karşısında Avrupa ülkeleri, güçlenmek için teknoloji başta olmak üzere ulus devlet modeli üzerinde çalışmaya başladı. Bu, o günlere kadar hiç denenmemiş bir devlet anlayışıydı. Ulus devlet modelinde, devlet ve halkı birlikte hareket ederek milli bir sistem uygulayacaktı. Bu sistem ulusçuluk siyasetine dayanıyordu ki bir ülkenin halkı artık millet olma vasfına haiz olacaktı. Böylece her Avrupa devleti kendi topraklarını daha güçlü şekilde koruyabilecekti.

İşte Avrupa devletleri bir yandan böyle bir projenin peşindeyken aynı zamanda teknolojik açıdan da hummalı bir çalışma içindeydi. Osmanlı Devleti ise asırlara dayanan güç ve hâkimiyetinin verdiği rehavet içinde her geçen yıl biraz daha gevşiyor ve üst düzey bürokratları arasındaki mevki sürtüşmeleri, siyasi kavgalar, vs. devlete zarar veriyordu.

Ulus devlet modeli, Osmanlı açısından lüzumsuz bir lüks olarak görülmekteydi. Osmanlı, bir İslam imparatorluğuymuş ve bu sebeple ulus devlet modeli ona yabancıydı. Zira Osmanlıda milli birlik yerine din birliği ön planda tutulmaktaydı. Yüce halifelik makamı da Osmanlıda olduğuna göre, bütün İslam ülkeleri Osmanlıya tâbi sayılmaktaydı. Gerçi Avrupa'da Hristiyan'dı ama birlik mevzusu onlarda tamamen farklılık arz ediyordu ve zaten eski Yunan kültürünü benimsemiş olmaları hasebiyle milliyet mevhumu onlarda ön plana geçmişti. Bilhassa Büyük Fransa İhtilali bu inançlarını körükleyen bir güç olarak varlık göstermişti.

Açıkçası Avrupa ülkeleri kabuk değiştiriyordu ama Osmanlı bunun farkında değildi. II. Viyana Kuşatması'ndaki başarısızlık Osmanlıyı uyarmıştı fakat devlet içindeki çekişmeler, idari yozlaşmaya kadar varmıştı ki bu durumu en âlâ meydana koyan *Koçi Bey Risalesi*'dir. Devletin bilhassa Kanuni devrinden sonraki tarihlere intikal eden dönemde bir bozulma sürecine girdiği hususunda kayıtlar olduğu kaynaklarda geçmektedir.

Bunun başlıca sebebini Roma ve eski Yunan devletlerinin nasıl yıkıldıklarını belirleyen kayıtlarda aramak lâzımdır. Gerçek Roma gerekse eski Yunan devletleri, bulundukları coğrafyaya tamamen hâkim duruma gelebilmek için geniş çapta fetihlere girişmiş ve meydana gelen imparatorluklarında muhtelif diller konuşulmaya başlanmıştı. Böylece devletlerinin meşhur Babil Kulesi'ne dönmesiyle birlikte, tamamen yozlaşan imparatorlukları da yoklara karışmıştır.

Batı dünyası eski Roma ve eski Yunan devletlerini iyi tetkik etmiş olmanın huzuru içinde, kendi devletlerini koruyabilecek çareler aramış ve bulmuşlardır. Buna göre ülke bütünlüğünün kendi lisanlarının egemen olmasını sağlamakla mümkün olabileceğine kanaat getirmişlerdi. Fransız İhtilali'ne kadar bu durum pek değişmemiş, sadece imparatorluklar çatırdamaya başlamıştır. Daha sonra ise tek kurtuluş yolunun ulus devlet modelini uygulamak olduğu fikri benimsenmiştir. Bu fikir yapısı ve görüş, Batı insanına çıkar yolu göstermiş ve neticesinde Batı dünyasında hemen her ülkede halklar değil, milletler inancı hâkim olmuştur.

Sultan II. Abdülhamid Han Osmanlı-Türk İmparatorluğu'nun tahtına geçtiğinde (31 Ağustos 1876, Perşembe) kendisini pek ağır meseleler beklemekteydi ve 34 yaşındaki bu yeni padişahın güvenebileceği tek bir dostu dahi yoktu.

Kendilerine sunulan layihada eski Roma ve eski Yunan devletlerinin lisan birliği olmayışı sebebiyle yok oldukları hususu dikkatini çekmekteydi. Gerçekten de Osmanlı Devleti coğrafyası genişledikçe çok değişik dillerin konuşulduğu bir toplum yapısına sahip olmuş ve bu nüfuzun en ağır tesiri, payitaht İs-

tanbul'da görülmüştür. Fetihden sonraki zamanlarda meydana gelen bu durum hayli düşündürücü olmuş ve hâl çareleri üzerinde çalışmalar baş göstermiştir. 1517-1718 arası Osmanlı sınırlarının genişlemesiyle Osmanlı Devletinde Farsça ve Arapça hâkimiyet kurmaya başlamıştı. Mesela, eğitim alanında devletin temel eğitim müessesesi konumundaki medreselerde eğitim dili olarak Arapça tercih ediliyordu.

Türkçe eğitim veren yegâne kurum ise Enderun mektebi ile mektebe hazırlık öğrenimi veren Acemi Oğlanlar mektebi idi. Modernleşme sürecine geçildiğinde özellikle askerî alanda kurulan yeni mekteplerde eğitim dili olarak Türkçe tercih edilmişti.

Günümüzde bazı okumuş cahillerin hâlâ "istibdat padişahı" olarak andıkları o yüce Sultan, aziz milletimizin kültür seviyesinin yükselmesi ve Batı medeniyeti karşısında bizim medeniyetimizin de yüce özellikleri olduğunun öğretilmesi için az çaba sarf etmemiştir.

II. Abdülhamid döneminde bilhassa ilkokulların eğitim ve öğretim açısından ileri derecede güçlü özelliklere sahip olmaları üzerinde hassasiyetle durulmuş ve hemen her imkân âdeta seferber edilmiştir. Bunda esas gaye, daha sonraları orta, lise ve yüksek mekteplere gidecek olan talebelerin temel bilgilerle donanmış olmalarını temin etmektir.

Diğer taraftan taşrada açılacak ilk eğitim yuvalarının Anadolu'nun hemen her yanına yayılması için bilhassa gayret sarf edilmekteydi. Bundaki maksatsa Anadolu Müslümanlarının mektepsizlik sebebiyle gayrimüslim mekteplerine gitmeye mecbur oluşlarıydı.

ANADOLU'DAKİ GAYRİMÜSLİM MEKTEPLERİNİN FANATİZMİN KÖR IŞIĞI ALTINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Anadolu'da bulunan gayrimüslim mektepleri Ermeniler, Rumlar, Yahudiler ve Süryanilere ait mekteplerdi ve tedrisat açısından hayli yüksek özelliklerle teçhiz edilmiş bilim yuvala-

rıydı. Müslüman çocuklarının bu mekteplerde okumaları milli birlik açısından hayli önem taşımaktaydı. Anadolu'da Müslüman mekteplerinin açılması tabii ki her açıdan öneme haizdi. Lakin azınlık teşkil eden gayrimüslim mekteplerinde de az sayıda Müslüman çocuğu okutulması devletin milli menfaatleri açısından son derece önemliydi. Zaten gayrimüslim okulları kendi nüfuslarına göre meydana getirilmiş bilim yuvalarıydı. Yani istense de çok sayıda Müslüman çocuğu bu mekteplere gidemezdi. Lakin az da olsa Müslüman çocuklarının mezkûr mekteplerde okutulması, her iki cenah arasında bir kaynaşma meydana getirebilirdi. Bu noktada başlıca sıkıntı noktası din dersleri meselesiydi ve bu sıkıntıyı aşmak için bir İslam din adamının görevlendirilmesi yeterliydi. Başka bir mesele de bu okullarda Hıristiyanlık propagandası yapılmasına dair taşınan endişelerdi ki bu da bir tehlike sayılamazdı. Çünkü Rum, Ermeni, Süryani ve Yahudi mekteplerinde misyoner faaliyetleri yoktu. Zira bu kavimler din propagandasına kendi bünyelerinde yer vermemişlerdir ve hâlâ öyledir. Hıristiyanlık propagandası Katolik ve Protestan mezheplerinde vardır.

Durum böyleyken bu kavimleri yabancı sayıp, Müslüman çocuklarını onlardan uzak tutmakta tek bir amaç vardı ki o da şudur: İmparatorluk halkları birbirleriyle kaynaşmasın ve böylece yekdiğerini yabancı kabul etsinler. Hâlbuki imparatorluğun bir bütün olarak varlığını sürdürebilmesi Osmanlı tebaası olan kavimlerin iç içe kaynaşmalarıyla mümkündü. İşte bu husus görülememiş veya görülmek istenmemiş ve onların görmek istemediklerini Batı dünyası görmüştür. Söz konusu mekteplere propagandist öğretmenler sokarak masum yavruları zehirli telkinlerle Türk düşmanı hâline getirmeye çalışmışlar ve maalesef kısmen de muvaffak olabilmişlerdir. Meselenin en garip tarafı da bilhassa Anadolu'da tesis edilen Amerikan kolejlerinin hiçbir zaman zararlı sayılmamış olmasıdır. Böylece devlet kendi eli ile ülke çapında menfi propaganda yapılmasına istemeden de olsa öncü olmuştur.

Azınlık mekteplerini Müslüman çocukları için hayırlı görmeyenlere merhum Esat Uras'ın Kadıköy Ermeni Mektebin-

de okumuş olduğunu hatırlatmak isteriz ki Ermeni meselesine yapıcı açıdan ışık tutan başlıca eserlerden olan *Ermeni Meselesi* adlı eser merhum Uras'ındır. Bu husustaki başarısının ardındaki sır ise onun Ermenileri yakından tanıyabilme imkânı bulmasındadır.

Şu husus katiiyetle bilinmelidir ki Ermeni ayaklanmalarını tertipleyenler, her iki kavmin de yekdiğerinden uzak olmasından istifade etmişlerdir. Düşünün, bir ülkede asırlar boyu birlikte yaşıyorsunuz ama yekdiğerinizi tanımaktan yoksunsunuz.

Türk insanına devamlı aşılana "Sen üstün ırksın, sen Müslüman'sın, gâvurlarla yakınlık kurma, alış veriş dışında onlarla görüşme." nevinden telkinlerle ona en büyük kötülük yapılmış, azınlıklar da bu vesileyle çileli bir hayata mahkûm edilmiştir. Sorarım, insanın kendi öz vatanında, yabancı yerine konması kadar üzücü, çile çekirici bir hayat, kahrettirmez de ne yapar?

Japonya veya Çin gibi ülkeler dışındaki milletler imparatorluk kurdu mu, zaman içinde erir gider. Bunun en bariz misali Eski Roma'dır. İmparatorluk muhtelif ülkelerin fethedilmesiyle vücut bulur. O zaman tebaanız durumundaki diğer kavimleri de sizin kavminize tanıdığınız haklara ortak etmeniz lâzımdır. Aksi takdirde zaman içinde erimeye mahkûm olursunuz. Zira imparatorluğunuzda gözü olan başka devletler, sizdeki azınlıkları bir şekilde kışkırtıp elde eder. Nitekim öyle de olmuştur. Fakat ne yazık ki bugün de aynı yanlış devam ettirmekteyiz. Gazi hazretleri bu durumu ortadan kaldırmak için hayli çaba sarf etmiş, ne var ki vefat edişlerinden sonra tekrardan "ırki hareketler" baş göstererek azınlıklar yabancı, hem de zararlı yabancı görülmeye devam edilmiştir.

Muhtelif eserlerimde bu konuyu derinliğine işlemiş olduğum için bu bahsi burada kapıyor, tekrar öğretim yuvaları mevzusuna dönüyorum.

SULTAN II. ABDÜLHAMİD HAN'IN TÜRKÇE ÜZERİNDE GÖSTERDİĞİ HASASİYET

Sultan II. Abdülhamid Han, çoğu Türkçü geçinenlerden ziyade Türkçü ve Türk lisanı üzerinde hassasiyetle duran adil bir Türk padişahı idi ki birçok ciddi kaynak bu durumu açıklıkla göstermiştir. Yeter ki bizler üşenmeyip mezkûr eserleri okumak zahmetine katlanalım.

Bu minvalde iddiamızda ne derece haklı olduğumuzu açıkça gösteren kaynaklar mevcuttur. II. Abdülhamid, Türkçenin bilhassa yabancı kelimelerden arındırılmasının icap ettiği üzerinde hassasiyetle durmuşlardır. Nitekim bu konu ile alâkalı 8 Mayıs 1894 tarihli, Manastır İdadisine ve diğer vilayetlerdeki mekteplere gönderdiği tamimden alınan pasajı aynen geçiyoruz ki Türk lisanı hususunda gösterdiği hassasiyet burada açıklıkla görülmektedir:

“Osmanlı müellifleri, maksat ve meramlarının kolayca anlaşılması yoluna gitmeyip ne kadar çok Arabi ve Farisi kelime bildiklerini göstermeyi marifet sanmışlardır.

Bu hâl birçok zararlarıyla birlikte dilimizde mevcut çok sayıda Türkçe kelimenin terkine ve unutulmasına sebep olmuştur.

Yazı dili için İstanbul ahalisinin konuştuğu lisanın esas tutulması, cümleler gayet sade ve açık yazılarak kullanılan kelimeleri mümkün olduğu kadar Türkçe kelimelerden seçmek her hâlde çok faydalıdır.

Arapça kelimeler Araplar için, Farsça kelimeler İranlılar için menus sözlerdir.”

SULTAN II. ABDÜLHAMİD HAN'IN ESERLERİ

Sultan II. Abdülhamid Han'ın ardında bıraktığı eserlerin en değerlileri muhakkak ki öğrenim müesseseleridir ve ne gariptir ki bu emsalsiz fakat talihsiz Sultan'ı tahtından edenler, onun tesis ettiği mekteplerden yetişenler olmuştur.

Garp tarzında eğitimi esas alan ilk ve orta öğrenimin haki-ki müessisi II. Abdülhamid'dir.

Bütün vilayetlerle sancakların çoğunda idadiler/liseler açıtırıp, bu öğrenim yuvaları için özel binalar inşa ettirmiştir. Kазalarda rüştiyeler/orta mektepler tesis ettirmiştir. İstanbul'da altı lise açtırmıştır.

İptidai/ilk mektepleri köylere kadar sokmuş, rüştiyeler/orta mektepler seviyesinden itibaren, yabancı dil öğrenimini mecburi kılmıştır.

Mekteb-i Mülkiye, Mekteb-i Hukuk, Dârülfünun/Üniversite (fen ve edebiyat bölümlerinden mürekkep), Sanayi-i Nefise Mektebi/Güzel Sanatlar Akademisi, Darü'l-Muallimin-i Âliye/Yüksek Muallim Mektebi, Hendese-i Mülkiye/Yüksek Mühendis Mektebi, Maliye Mektebi, Ticaret Mektebi, Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi, Ticaret-i Bahriye/Deniz Ticaret Mektebi, Darü'l-Muallimat/Kız Sanayi Mektebi, Dilsiz ve Âmâ Mektepleri... hep II. Abdülhamid'in eserleridir.

ASKERÎ ALANDAKİ HİZMETLERİ

Askerî rüştiyeler ve idadiler tesis ettirmiş, Türk ordusunun modern silahlarla teçhiz edilmesi hususuyla hassasiyetle ilgilenmiştir. Bilhassa o yıllar için olağanüstü modern ve henüz birçok ülke için savaş gücü meçhul olan denizaltı gemisi üzerinde durarak iki adet satın almış; birincisi İstanbul-Haliç Tersanesinde, ikincisi ise İngiltere'de monte edilmiştir (1885).

KÜLTÜR MÜESSESELERİ

Müze-i Hümayun/Eski Eserler Müzesi, Askerî Müze, Bayezit Kütüphanesi-i Umumisi, Yıldız Kütüphanesi.

Tıbbi Müesseseler

Haydarpaşa Tıbbiyesi, Şişli Etfal Hastanesi, Darülaceze.

Diğer Müesseseler

Yeni Postane, Darülfünun binası, Ticaret, Ziraat ve Sanayi Odaları, Tahrir-i Nüfus Teşkilatı, Ziraat Bankaları.

Sanayi, Ulaşım Ve Sosyal Hizmetler

Feshane ve Hereke Fabrikalarının genişletilmesi, Yıldız Çini Fabrikası, muntazam ve modern rıhtımlar, Hamidiye suyu, atlı ve elektrikli tramvaylar, Anadolu-Rumeli Demiryolunun büyük bir bölümü, Hicaz-Basra telgraf hatları, Hicaz Demiryolu.

Köprü Ve Tüp Geçit Projeleri

Günümüzde kullanılan (2013-14) Tüp Geçit'in tarihçesi hayli eskiye dayanır.

İlk Köprü Projesi

Köprü çalışmalarının ilki dünyaca ünlü ve çok yönlü Ressam Leonardo da Vinci tarafından Sultan II. Bayezit Han'a (1481-1512) sunulmuş. Mezkûr projede Haliç üzerine bir köprü düşünülmüş, ayrıca bir açılır kapanır köprünün de Boğaziçi cennahına yapılması teklifi sunulmuştur. Ancak uzun yıllar bu önemli projeler hayata geçirilememiş ve ancak 1836 yılında Haliç'te ilk köprü hizmete girmiş, Azapkapı-Unkapanı arasında tesis edilen bu köprüden sonra, 1845 yılında Sultan Birinci Abdülmecid Han'ın Validesi Bezmiâlem Valide Sultan tarafından kadim Karaköy Köprüsü yaptırılmıştır ki mezkûr köprü muhtelif zamanlarda yenilenmiş, nihayet günümüzdeki köprü onun yerini almıştır.

1869 yılında Karaköy-Pera (Beyoğlu) arasında bir tünel açılmış ve bilahare "mini metro" şeklini alarak İstanbul Tüneli ismiyle Ocak 1875 tarihinde hizmete açılmıştı. Günümüzde de hâlâ varlığını sürdüren bu tünel, dünyanın yegâne mini tüneli olarak kayıtlarda yer almıştır.

1876 yılında tahta çıkan Sultan II. Abdülhamid Han zamanında II. Abdülhamid Han'ın teşvikiyle muhtelif bölgelerde uygulanmak üzere köprü ve tünel projeleri hazırlanmıştı. Bunların bir kısmı İstanbul'u kuzeyden güneye dolaşacak demiryolu projeleriydi ve bu projelerde yer yer tüneller de bulunuyordu.

Köprülerle ilgili olarak Boğaz'ın iki ayrı noktasında Sarayburnu-Üsküdar ve Rumeli Hisarı-Kandilli arasında uygulanmak üzere projeler yapılmıştı. "Cisr-i Hamdi" ismi verilen projelerin günümüzde dahi aşılammış teknik üstünlükleri mevcuttu. Mesela, bu köprülere tren yolu ve alttan yapılmak suretiyle teleferik ilave edilmişti. Bu köprüler sayesinde Asya'nın herhangi bir noktasından trene binildiğinde, Avrupa'nın herhangi bir yerine gidilebilecekti.

İSTANBUL'UN İKİ YAKASINI BİRLEŞTİRECEK TÜP GEÇİT PROJELERİ 1,5 ASIR ÖNCE YAPILMIŞTI

Osmanlı Devleti'nde deniz içinden ulaşım sağlayacak çalışmalar da yapılmış, Sarayburnu ile Üsküdar arasında bir tüp geçit (tünel-i bahri, cisr-i enbubi) inşası için çok sayıda proje çizilmiştir.

Sultan II. Abdülhamid Han zamanında üçüncü bir proje olarak Anadolu yakasında (Üsküdar-Salacak), Rumeli yakasında (Yenikapı-Sarayburnu) yönünde bir tüp geçit yapılması tekrardan ele alınmış ve üç Amerikalı mühendis -Frededic E. Strom, Frank T. Lindman ve John A. Hilliker- ekibince yeni bir proje daha yapılmış, Frederik E. Strom'a şahsı ve ekip arkadaşları adına Padişah tarafından berat verilmiş ve 1902 yılında çizilen projede köprülerin çelik teknolojisiyle yapılması planlanmıştı.

Tünel-i bahri ismi verilen bu tüp geçit, denize sabitlenmiş 16 büyük sütun üzerinden geçiriliyordu. Tüp geçidin içinden ikisi yolcuya, biri de eşyalara mahsus üç vagonlu tren işleyecekti. Yenikapı ile Harem arasındaki tüp geçidin Harem kısmı

bir demiryolu ile Haydarpaşa'ya bağlanacak ve böylece Avrupa-Asya arası kesintisiz demiryolu ulaşımı sağlanmış olacaktı.

Tüp geçit projesi, Sultan II. Abdülhamid Han'ın büyük bir fedakârlıkla yürüttüğü imar faaliyetlerinin sadece bir devamı idi ki eşsiz Padişah'ın tahttan indirilmesiyle yarım kalmış ve bilahare hiç kimse ilgilenmediği için çizimler rafa kaldırılıp unutulmaya terk edilmiştir.

Projelerden 1891 ve 1902 tarihli olan iki tüp geçidin çizimleri yayımlanmıştır. Projelerden biri Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivinde, biri İstanbul Üniversite Kütüphanesinde biri de Taksim Belediye Kütüphanesinde bulunmaktadır.³⁶

II. ABDÜLHAMİD HAN'IN KİMLİĞİ, ZEVKLERİ VE DÜNYASI

Sanki bu milletin çile çekmekten kurtulamaması için gönderilen bir grup serdengeçti, Türk milletine medeni yolda ışık tutan aziz bir padişahı tahtından etmekle de kalmamış, muhteşem bir Türk imparatorluğunu yerle yeksan edecek dehşetengiz bir savaşa sokarak (I. Cihan Harbi) Selanik locasının arzusunu yerine getirmişlerdir.

Mekânının cennet olması için her daim duacı olduğumuz merhum ve eşi zor bulunur bir padişah olan Sultan II. Abdülhamid Han aleyhinde yayımlanan o kadar çok menfi yayın olmuştur ki milletimiz bu değerli Padişah'ın asıl kimliğini tanıyamaz hâle gelmiştir.

Gerçi bu büyük Sultan'ın kimliği üzerinde durulduğunda, onun ne değerli bir padişah olduğunu yazan muhtelif dürüst kaynaklar da vardır ancak bunların da çoğunluğu hamaset duygularının esiri olduğundan II. Abdülhamid Han'ı gerçek kişiliği ile yeni nesillere tanıtamamışlardır.

36 Bkz. *Sultan İkinci Abdülhamid Han'ın Tüp Geçit (Tünel-i Bahri) Projeleri*, Haz. Ömer Faruk Yılmaz, Çamlıca Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 8-9.

Biz muhtelif ciddi eserlerden istifade ederek bu konuda bir derleme yazmak istedik ve bu meyanda Sayın Mustafa Armağan'a ait II. Abdülhamid'in Özel Dünyası "1842-1918" adlı eserini konumuza uygun bulduğumuz için daha ziyade mezkûr eserden alıntılarla derlememizi hazırladık. *Derin Tarih Dergisi*'nin ilavesi olarak neşredilen bu küçük hacimli eser, daha evvel de temas ettiğim gibi hayli enteresan noktalara temas etmiş bir kaynak olduğundan bilhassa tercihim olmuştur. Ancak yazar, Ermeniler konusunda hamaset duygularının esiri olma talihsizliğine uğramış olduğundan, dipnotlarla yanıldığı noktaları düzeltmekle esere naçiz bir katkıda bulunmayı mesleki bir görev addettim.

Fizyonomisi

Muhtelif kayıtlardan edindiğimiz bilgilere göre Sultan II. Abdülhamid Han; uzun boylu, hafif kambur, kuru ve esmer tenli, koyu kumral sakallı olarak belirtilmiştir. Gözleri parlak ve canlıydı. Muhatabına bakarken öylesine keskin bir nazar atfederdi ki tesiri altında kalmamaya âdeta imkân yoktu denebilir. İri burnu ise atalarının haşmetini yansıtan ayrı bir özelliği haizdi.

Yaşantısı gayet mütevazı bir hayat tarzı idi. Lüksten hiç mi hiç hoşlanmaz, bilhassa iktisatlı bir yaşantıyı tercih ettiğinden kendisini çekemeyenler adını "Pinti Hamid"e çıkarmışlardı.

Halk onu "Sultan Hamid" diye anar, özellikle Ermeni propagandacılar "Kızıl Sultan"³⁷ derlerdi. Kendi devrinde "Sultan Hamid-i Sani" unvanıyla anılırdı.

37 "Kızıl Sultan" lakabını II. Abdülhamid Han'a yakıştıran Ermeni asıllı olmayıp, bir Fransız ajanıdır. Yüce Sultan için "Bete Rouge/Kızıl Hayvan" yakıştırmasıyla aziz Sultan'ı aklınca lekelemek istemiştir. Bkz. *Abdülhamid'in Hatıra Defteri*, s. 52-53.

Musiki Merakı

Pederi Sultan I. Abdülmecid'in sağlığı döneminde, diğer kardeşleri gibi, piyano ve Batı müziği dersleri aldı. Enstrüman olarak keman ve piyano çalmasını öğrendi ki şehzadeliliğinde Batı tarzı besteler yaptığına dair kayıtlar da mevcuttur.

Bu meyanda şu hususu da zikretmek lazımdır ki yazılması şarttır: "Alaturka" yani Türk musikisine tamamen ilgisiz kalmamış, bir nevi onu himaye etmiştir. Mesela, son derece kaprisli bir musiki üstadı olan Hacı Arif Bey'in gönlünü alarak kendisinin saraya olan küskünlüğüne son verdiren II. Abdülhamid olmuştur.

Bilindiği gibi Yıldız Sarayı'nda bir tiyatro yaptırmış ve burada opera temsilleri ve konserler düzenletmiştir.

At Ve Diğer Hayvanlara Olan Sevgisi

Kayıtlardan anlaşıldığına göre II. Abdülhamid Han'ın hayvan sevgisi, bilhassa at ve atçılık sporuna karşı olan tutkusu hudutsuzmuş. Nitekim ABD eski cumhurbaşkanı kendilerini ziyarete geldiklerinde, memnuniyet ifadesi olarak iki özel cins at hediye etmişler ki safkan Arap, safkan mağrip şeklinde kayıtlara geçirilmiş bulunan bu iki at, ABD'deki at yarışlarında devamlı olarak birincilik almışlardır.

Harp meydanında yaralanan Arap aşiret reisini dişleriyle çekerek savaş alanının dışına çıkaran "Ferhan" adındaki sahibine sadık atın varlığını duyan II. Abdülhamid Han, aracılar kullanarak ne yapıp edip bu atın kendisine hediye edilmesinde muvaffak olmuş; yeni sahibi Padişah'ı seven Ferhan ise Padişah'ın kendisine her binişinde hafifçe eğilmesiyle dillere destan olmuştur.

Alâka duyduğu diğer hayvanlar içinde köpekler, papağanlar, kanaryalar, dudular, kumrular ve güvercinler de kendilerinden özel ihtimam görürlerdi. Keza kümes hayvanları da aynı ihtimamı görmüşler ve özel bakıcılar kanalı ile himaye altında hayat sürmüşlerdir.

Selanik sürgününde Pamuk adlı bir Ankara kedisini de beraberinde götürmüştür. Türkiye’de tavukçuluk üzerine yazılan ilk eser onun döneminde basılmıştır. Ayrıca hayli rağbet gören Böcek Müzesi de takdire şayan meraklarından sadece bir tanesidir.

Çiçek, Bitki Merakı Ve Yıldız Çiçeği

Henüz şehzadeliği zamanından itibaren çiçek ve bitki merakı olduğunu yakınları teyit etmektedir. Bununla birlikte Avrupa’dan çeşitli çiçeklerden tohum ve fidanlar getirterek Malta Köşkü bahçesinin bir bölümünü çiçek bahçesi hâline getirtmiş; bilimsel yöntemlerle, modern bahçe bakımı ile yakından ilgilenmiştir.

Yıldız Sarayı’nın ayrıca bir botanik bahçesi bulunuyordu. Yumrulu süs bitkilerinin en güzeli, nadide renklerle bezenmiş gayet gösterişli bir çiçek vardı. 1885 yılında Yıldız Sarayı bahçesinde yetiştirilmiş olduğu için “Yıldız Çiçeği” adı konmuştur. Sultan II. Abdülhamid Han bütün bu güzellikleri bir araya getirebilmiş tabiat sever bir sultandı. Yıldız’daki muhteşem botanik bahçesinde yetişmiş olan Sekoye ağaçlarının günümüzde (2014) dahi varlığını muhafaza ettiği bilinmektedir.

Namlı Nişancılardandı

II. Abdülhamid’in silah kullanmakta pek mahir olduğu kayıtlarda geçmektedir.

Gençliğinde atıcılık sporuna aşına olarak hedef tahtasına silahıyla adını yazar, havaya attırdığı para ve benzeri madeni nesneleri ortasından delerdi. Yıldız Sarayı’nda bir silah müzesi dahi kurmuştur.

Ender Yetişen Bir Mobilya Marangozuydu

Marangozluğa Avusturyalı bir marangoz ustası olan Karl Jansen adlı sanatkârın teşviki ve teknik yönlerini öğretmesiy-le başlamış ve bir daha bırakamamıştır.

Sarayın bir odasını atölye hâline getirtip işçi tulumu ve muhtelif marangoz aletleri getirterek tam bir marangozhane meydana getirdikten sonra, mesleğine meraklı bir usta olan Top-hane Fabrikası zanaatkârlarından Yüzbaşı Mehmed Efendi'yi davetle işçi tulumunu giyer, birlikte çalışır, bu mütevazı atölyede nadide eserler meydana getirirdi.

Atölyeye girdiğinde saatlerce çalışır ve âdeta kendinden geçer, akşamın nasıl olduğunu anlayamazdı. Marangozhanesinde iki Rum ve mesleğinde mahir Rum usta çalıştırmaktaydı. Mihail Raftakis ve Stamatis Vulgaris adlarındaki bu iki Rum zanaatkâr, mahir mobilya ustalarıydılar. Bilindiği gibi mobilya ve oymacılıkta en mahir ustalar Rumlar arasından çıkardı. Ancak buna rağmen her iki mahir usta, hayatları boyunca Sultan'dan çok şey öğrendiklerini söylemiş, bununla iftihar etmişlerdir.

Sedef, fildişi, kakma, oyma ve süsleme yapımlarındaki mahareti takdire şayan seviyede olmasıyla birlikte, saraydaki atölyesinde özel marangoz aletleri, tüm çeşitleriyle mevcuttu.

Yazıhane, konsol, sehpa, rahle, masa, vs. muhtelif sanat eserleri meydana getirmiştir. Bizzat kendi elleriyle imal ettiği nefis masalardan birisi (1973) Çankaya'da mevcut olup, günümüzde yerinde olup olmadığı hakkında bilgi edinemedik. (2014, Mart)

Prof. Dr. İlber Ortaylı, onun tasarımcılık dalında erişilmesi pek zor bir konumda bulunduğunu vurgularken tanıtımına şu özet beyanatla geçmiştir:

“II. Abdülhamid, padişah olmayıp marangozluk ve mobilyacılığıyla kalsa dahi çok zengin olurdu. Onun tersimi yani dizaynı kadar yüksek nitelik ve yaratıcılık sergileyeni az bulunur. İstanbul Müftülüğü Şeriye Sicilleri Arşivinde sicillerin saklandığı dolaplar onun eseridir ve bu tip özgün tarihî evra-

kı muhafaza edebilecek böyle yüksek nitelikte bir tersim tasavvur edilemez.”

Said Nahum Duhanî'nin naklettiğine göre II. Abdülhamid, Japonya'dan özel olarak Japon veya Japonez adı verilen bir el testeresi getirtmiş, bu aleti Türkiye'ye ilk olarak bu sanatçı Padişah sokmuş ve Almanya'da bu aletten çok sayıda yaptırarak İstanbul piyasasında bol bulunan bir alet olmasını sağlamıştır. Ayrıca antika eşyayı sever ve satın alarak koleksiyonuna eklemeye önem verirdi.

Yelkenli Kullanma Merakı

II. Abdülhamid Han'ın kızı Ayşe Sultan (1887-1960), babasının şehzadelik yıllarında Tarabya Köşkü'nde ikamet ettiği dönemde Yelkenci Turhan Bey'in teşviki ile yelken sporuna merak sarmış olduğunu, kısa zamanda yelken kullanmasını öğrenerek kotra kullanmaya başladığını ve hemen her gün kotrası ile denize çıkınca durumu öğrenen Sultan Abdülaziz Han'ın, genç şehzadenin herhangi bir kazaya kurban gitmemesi için kotra gezilerini yasaklayarak kendisinin Maslak Köşkü'nde ikamet etmesini irade buyurduğunu bildirmektedir.

Sultan II. Abdülhamid Han, kendisine denizi ve yelken sporunu sevdiren Turhan Bey'i unutmamış ve kendisini Yıldız Sarayı'na aldırarak sarayın havuzları, kayıkları ve filikalarının bakımına onu memur etmiştir.

Kitap Sevgisi

Sultan II. Abdülhamid Han'ın başlıca zevklerinden birisi de hiç şüphesiz kitap okumaktı. Roman olarak polisiye olanlarını tercih ederdi ki dünyaca meşhur bir polisiye romanı olan *Sherlock Holmes* serisine pek düşküncü. Eserin Yazarı olan Sir Arthur Conan Doyle İstanbul'a geldiklerinde kendilerine mecidî ve refikasına da şefkat nişanları takarak ödüllendirmişti.

Özel kütüphanesinde 600'e yakın el yazması polisiye roman koleksiyonu mevcuttur. Ayrıca nadide eserlerden oluşturduğu 10.000 ciltlik eşi zor bulunur bir kütüphaneye sahipti ki mezkûr kütüphanesi günümüzde (25 Mart 2014) İstanbul Bayezit Devlet Kütüphanesini bir kat daha zenginleştirmiştir.

Kitaplar hususunda seyahatnamelere ayrı bir önem vermiştir. Mesela, Norveçli kâşifler Fridjof ile Hjalmar Johansen'in 1893-1896 yıllarında Kuzey Kutbu'na yaptıkları keşif yolculuklarıyla ilgili kitaplardan temin ettirerek okutup zevkle dinlemiştir. Yıldız Kütüphanesinde yüzlerce yazma seyahatname eser bulunmaktadır. Bu konuda eser veren yazarlardan birisi "II. Abdülhamid, hemen hemen bütün dünya coğrafyasını ve beşeri tarihi bilirdi." kaydını düşmüştür.

Yıldız Sarayı'nda Tiyatro Ve Shakespeare Sevgisi

Sanat âlemini yakından takip eden Sultan II. Abdülhamid Han, Yıldız Sarayı'nda bir tiyatro bölümü yaptırmıştır. Mezkûr tiyatrodaki özel olarak getirttiği çeşitli piyes ve operaları aile efradı, saray halkı ve özel misafirleriyle birlikte seyretmekten pek hoşlanırdı.

1896 yılı başlarında İstanbul'a gelen Fransız sahnelerinin ünlü oyuncusu Madam Judic, Yıldız Sarayı Tiyatrosunda sahne almış ve takdir görmüştür. Keza İtalya'nın en popüler oyuncularından Ernesto Rossi (1827-1896), 12 Mart 1889 tarihinde İstanbul'a gelmiş, Yıldız Sarayı Tiyatrosunda Padişah'ın huzurunda dünyaca ünlü piyes yazarı Shakespeare'in meşhur *Othello* ve *Venedik Taciri* adlı eserleri oynamış ve Padişah'ın büyük takdirini kazanarak kendisi ve arkadaşları muhtelif nişanlarla ödüllendirilmiştir. Ayrıca, yine bir İtalyan oyuncusu olan Ernesto Novelli de Padişah'ın huzurunda *Venedik Taciri* oyununu sahnelemiş ve takdir almıştır.

Shakespeare'i eserleriyle seven Padişah, aynı sevgiyi ünlü Alman şairi Friedrich Schiller'e de göstermiş ve *Haydutlar* adlı eserini pek beğenmiştir.

Resim Sanatı

Resim sanatı da onun yakından ilgilendiği sanat dallarından birisi idi. Ünlü İtalyan ressamı Fausto Zonaro, II. Abdülhamid Han'ın ressamı olarak nam salmıştır. Zonaro 1891'de İstanbul'a gelmiş, 1896 yılında II. Abdülhamid Han tarafından saray ressamı unvanıyla görevlendirilmiş, birçok değerli eser verdikten sonra Padişah'ın tahtından edilmesiyle iktidara tamamen sahip olan İttihatçı hükûmet tarafından unvanı geri alınarak âdeta dışarı atılmış ve tam bir hayal kırıklığı içinde ülkesine dönmeye mecbur kalarak böylece unutulmaya terk edilmiştir.

Abdülmecid ve Abdülaziz dönemlerinde saraya davet edilen dünyaca ünlü Ermeni asıllı Rus ressamı Ayvazovski de Sultan II. Abdülhamid Han tarafından takdir görmüş, birinci dereceden mecidi nişanı ile taltif edilmiştir.

Fotoğraf Sanatına Verdiği Değer

Herhangi bir ülkenin dününü ve bugününü en sıhhatli şekilde muhafaza edebilen en müessir aracın fotoğraf sanatı olduğunu Osmanlıda ilk keşfeden şahsiyet olan Sultan II. Abdülhamid Han'ın bizzat çekip özel albümlerde sakladığı 35.000 karelik zengin koleksiyonunda, Osmanlı Devleti döneminin hemen birçok şehrinin fotoğraflarını görebilmemiz mümkündür.

Bizzat çektiği fotoğraflardan hazırlattığı özel albümlerden bazılarını ABD, İngiltere, Almanya gibi belli başlı ülkelerin devlet başkanlarına hediye ederek ülkemizin yabancı diyarlarda da görsel açıdan görülebilmesini sağlamıştır.

Saat Tamirciliği Ve Saat Kuleleri

Saat tamiri merakı biz İstanbullularda takriben 1960'lara kadar sürmüştür. Kayıtlara baktığımız zaman, Sultan II. Abdülhamid Han'ın da saat tamir etme merakı olduğunu öğreniyoruz.

Beylerbeyi Sarayı'ndaki sürgün günlerinde saat tamir ederek oyalandığını kayıtlardan öğrenmekteyiz. Bu durum bize şu

hususu göstermektedir ki bu, çok önemlidir: Bu talihsiz sultan, hemen hiçbir zamanını boşa harcamamış ve muhakkak kendine hayırlı bir meşgale bulmuştur.

Sultan II. Abdülhamid'in saat kulelerine de merakı olmuş, birçok şehirde mezkûr kulelerden inşa ettirmiştir. Ancak 1941'lerde gerçek bir sanat eseri olan İzmir Saat Kulesi üstünde bulunan motifler kazıtılarak yerlerine zevksiz ve ölçüsüz ay yıldız motifleri konmuştur.

Hat Eserleri Ve Çinicilik Sanatı

Büyük Sultan'ın bir başka yönü de hat sanatındaki ustalığıdır ki bu yönü pek bilinmemektedir. Şehzadelik yıllarında hat dersleri almış ve bu sahada da eser verebilmiştir. Mesela, "Âh yâ Vedud" levhası hat eserlerinin en ziyade bilinenidir. Yıldız Sarayı'nda bir demirhane ve bir porselen imalathaneleri vardı. Çiniciliğe merakı olduğundan Yıldız Çini Fabrikasını tesis ettirmiştir.

II. Abdülhamid Han, Çini Fabrikasıyla Osmanlı-Türk zevkine ve sanat tarihimize büyük çapta katkıda bulunmuştur.

Eser-i İstanbul, Çeşm-i Bülbül, Beykoz gibi İstanbul'un güzel sanat işçiliğini, daha alımlı ve geniş şekilde devam ettirmiştir. Yıldız porselenleri onun değerli ismini bir sanat hamisi olarak ebedileştirmiştir.

Dil olarak Arapça ve Fransızca'yı anlar ve biraz zorlanarak da olsa konuşabilirdi. Kimyagerliğe ve tıbbi konulara merakı olduğunu yazan kaynaklar mevcuttur.

DİĞER ÖZELLİKLERİ

Her zaman sade bir giyimi tercih eden Sultan II. Abdülhamid Han, bilhassa özenli olmaya dikkat eder, insanların karşısına düzgün bir kıyafetle çıkmaya özen gösterirdi. Mesela, namaz kılarken pantolonu kırıştığından günde üç defa elbise değiştirdi. Tercih ettiği kumaşlar Hereke idi ve herkese de

Hereke giymelerini, yerli kumaşları tercih etmelerini bilhassa tavsiye ederdi.

Hususi terzisi Hollandalı Jean Botter'di. Bu terzi sonradan Gazi hazretlerinin de terzisi olmuştur. Garip bir tesadüf olsa gerek, II. Abdülhamid'in dışçisi Musevi asıllı Sami Günzberg de bilahare Gazi hazretlerinin özel dışçisi olmuştur.

Merhum, alkollü içki kullanmaz, sefahatten hoşlanmazdı. Lakin yemeğe meraklıydı ve her daim seçme gıdaları tercih ederdi ama ete düşkün değildi. Yemeklerde sebze ve böreği tercih eder ancak gayet az yerdı. Sabah kahvaltısı olarak rafa-dan iki yumurta yer ve iki fincan kahve içerdi.

Tarçına olan düşkünlüğü dillere destandı. Zira her ne ye-se üzerine muhakkak tarçın ekerdi. Kızlarından Ayşe Osma-noğlu hatıratında akşam yatak odasına limonata, Frenküzü-mü veyahut nar şerbeti getirip bırakıldığını; öğle yemeğinde tereyağında pişirilmiş yumurta veya omlet, koyun külbastısı, balıklardan mezgit veya gelincik, zaman zaman börek, tatlı-lardan kaymaklı kadayıf, sütlaç veya muhallebi yenildiğini; akşam yemekleri genellikle hafif tutularak bu öğünün et su-yu, muhtelif çorbalar ve yemişlerden ibaret olduğunu belirt-mektedir. (s. 23-24)

Merhum Sultan Ayşe Osmanoglu, hatırat kitabının sonuna şu nefis dörtlüğü koymuş ki naçiz eserimize geçmezsek büyük bir eksik olacağından hiç şüphemiz yoktur!

*Ölmeden bilinmedi kadri
Babam Sultan Abdülhamid Han'ın
Hiç kimseye bâki değildir
İtibarı bu fani cihanın*

II. Abdülhamid Han'ın kızlarından Şadiye Sultan Osma-noğlu ise Osmanlının yıkılışını şu satırlarla dile getirmiştir ki günümüz Türkiye'sinde iktidar-muhalefet çatışması (26 Mart 2014, Çarşamba) Hz. Allah korusun zikredilen duruma çok benzediğinden endişe duyarak aynen geçiyorum:

“Yıkılışımızın suçluluklarını birbirimize, daha doğrusu kendimize yüklemek hususunda elimizden gelen yapılmıştır. Fakat bizi asıl yıkan yabancı menfaatleri ve onların amansız mücadelelerini bir türlü görmeye muvaffak olmayışımızdır. Bunlara elbirliği ile karşı koyacağımız yerde, aksine onlar ile teşrik-i mesai ettik. Kendi kendimizi onların arzularına göre parçalamak için açık veya kapalı birbirimizi boğazladık.” (s. 130)

Meşhur Hamidiye Suları

İstanbul halkına kaliteli su içirmeyi arzu eden Padişah II. Abdülhamid Han, 1898’de bu bapta irade buyurdu ve çalışmalara geçen yetkililer 26 Mayıs 1902 tarihinde çalışmalarını tamamlayarak yaptıkları 148 çeşmeden İstanbul halkına ücretsiz su dağıttı.

Günümüzde (26 Mart 2014, Çarşamba) Hamidiye Suları Tesisleri, İstanbul Büyükşehir Belediyesinin bir iştirak şirketi olan Hamidiye Kaynak Suları A.Ş. tarafından işletilmektedir.

Padişah, Beykoz’daki Karakulak suyunu severdi. Ancak su-ikast yapılır endişesiyle hangi suyu içtiğinin bilinmemesini istediğinden, başka yerlerden de sular getirtirdi ki Büyük Çamlıca suyunu da aynı gaye ile getirtmişti.

Hicaz Bölgesine Verdiği Değer Ve Hicaz’daki Hayratı

Osmanlının hükümran olduğu birçok mahalde, köylere varıncaya kadar hayratı bulunan Sultan II. Abdülhamid Han, Hicaz bölgesine ayrı bir ihtimam gösterirdi. “Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Hatice, Hz. Fatma, Hz. Hamza, Hz. Abbas, Peygamber Efendimizin (sav) amca kızı Ümmü Hani, amca oğlu Süfyan’ın... saadethanelerini ve Bilal-i Habeşi’nin ilk ezan okuduğu mescidi tamir ettirmiştir.

Taif’te medfun Abdullah b. Abbas ve Hz. Ali’nin üçüncü mahdumu Muhammed İbnü’l-Hanefiye hazretlerinin türbe ve makamları onun fermanı ile mükemmel surette tamir edilip, örtü ve perdeleri Yıldız Sarayı’ndan hediye olarak gönderilmişti.

Hız. Âmine'nin Peygamber Efendimizin dünyaya teşrif ettiği evini yeniden inşa ettirmişti. Hız. Hatice ve Hız. Âmine'nin türbeleri de onun emr-i hümayunu ile ihya edilmiştir.

Naçiz eserimizin muhtevası açısından kayda geçemediğimiz kutsal topraklarda daha birçok hayratı bulunmaktadır.

Hız. Mevlânâ'ya Duyduğu Saygı

Yedi cihana kendisini kabul ettirmiş bulunan Hız. Mevlânâ Celaled-din-i Rûmî'nin Konya'daki türbesine Kubbe-i Hadra denilmektedir. Bu türbedeki Hız. Mevlânâ ve mahdumu Sultan Veled'in sandukalarının üzerinde örtülü bulunan nefis sıрма işlemeli ve ayetler işlenmiş puşide/örtü, Yıldız Sarayı'ndan Sultan II. Abdülhamid Han tarafından gönderilmiştir. Bendeniz bu muhteşem örtüyü görebilmek şerefine değerli editörümüz Sayın Hamdi Akyol biraderimle gerçekleşen bir ziyaretimiz vesilesiyle erişebilmişim.

İnsanlık Numunesi

Sultan II. Abdülhamid Han, İstanbul'daki günlük doğum vakalarıyla yakından ilgilenir, yeni doğum yapan herhangi bir fakir aile kadını hakkında kendilerine bilgi verilir verilmez derhal bir miktar para, erzak, elbise ve çamaşır göndertirdi.

Yıldız Sarayı'nı yakından tanıyan Aziz Esenbel'den edindiği bilgiyi veren kaynaktan öğrendiğimize bakılacak olursa, II. Abdülhamid Han gerçekten pek anlaşılamamış ve haksız yere her daim eleştirilmiş talihsiz bir padişah olsa gerek.

Sultan II. Abdülhamid Han'ın Talat ve Enver Paşalarla Görüşmesi

İster takdir-i ilahi, ister kaderin cilvesi diyelim -yorum her nasıl olursa olsun- görülen şu ki ilahi adalet her zaman, her yerde eşsiz ve yüce varlığını tecelli ettirmektedir.

Nitekim ilkin Enver Paşa'nın, bilahare Talat Paşa'nın sabık Padişah II. Abdülhamid Han'ı ziyaretle imparatorluğun selameti hususunda fikir danışmaları gerçekten hemen her siyasinin ibret alması icap eden tarihî vakalar olmuştur.

Dolayısıyla "Geçmişin hataları, geleceğin rehberidir." düşüncesiyle mezkûr görüşmeleri naçiz eserimize almayı "ibret belgesi" olması açısından münasip gördük.

Enver Paşa İle Görüşme

Sabık Padişah'ın İstanbul'a nakledilerek Beylerbeyi Sarayı'nda muhafaza edildiği günlerde, Enver Paşa sabık Padişah'ı birkaç kere ziyaret etmiş, değerli görüş ve tavsiyelerini dinleyip, istifade etmeye çalışmıştı.

Sabık Padişah ise bu genç ve yakışıklı subayın koca Osmanlı Devleti'nin Harbiye nazırlığı görevini üstlenebilecek kapasiteye sahip olmadığı kanaatine varmıştı.

Sabık Padişah'ın Enver Paşa ile özel görüşmelerini bizatihi kendilerinden, yani tarihî değer taşıyan *Hatırat*'ındaki kayıtlardan alarak siz değerli okuyucularıma aktarmanın daha münasip olacağını düşündüm (s. 170-174):

"Sırası gelmişken Enver Paşa ile nasıl karşılaştığımı da anlatabayım. Alman İmparatoru II. Wilhelm üçüncü defa İstanbul'a gelmişti. Kendisi ile şahsen dostluğum olduğunu daha önce söylemiştim.

Şeref-i teşrifine sarayda bir ziyafet tertip edilmiş. Bu ziyafet sırasında biraderim hazretleri ile görüşürken beni sormuş.

Enver Paşa da bu konuşma esnasında yanlarında bulunuyormuş. İmparator, zat-ı şahaneye mahsus selamlarını bana ulaştırmasını rica edince, biraderim hazretleri hem İmparator hazretlerinin hem de kendilerinin selam-ı mahsuslarını bana ulaştırmak ve bir arzum olup olmadığını sorması için Enver Paşa'yı vazifelendirmiş.

İşte bu vesile ile Enver Paşa, Beylerbeyi Sarayı'na geldi. Haber verdiler, kendisini ayakta karşıladım. Zat-ı Şahane'yi ve İmparator hazretlerini temsil ediyordu.

Edepli, saygılı bir askerdi. İçeri girerken kılıcını çıkarmış ve bir hükümdarın huzuruna çıkar gibi davranmıştı. Konuşurken önüne bakıyor ve hafifçe kızarıyordu. Yer gösterdim, edeple oturdu ve konuşma boyu bir defa bile başını kaldırmadı.

Önce İmparator hazretlerinin selamlarını bildirdikten sonra, taraf-ı Şahane'den olan selam ve istifsarı (hatır sorma) tebliğ etti. Ben de İmparator hazretlerine eski uhuvvetimizi (dostluğumuzu) hatırladıkları için teşekkür ettim. Sonra, benden vaktiyle diriğ buyurmadıkları (esirgemedikleri) yardımlarını, şimdi de biraderim hazretlerine tevcih etmelerinden duyduğum inşirahı (ferahlığı) anlattım. Biraderim hazretlerinin selam-ı şahanelerine ve istifsar-ı hatırlarına minnet ve şükranlarımı arz ettim.

Bu konuşma sırasında beni büyük bir saygı içinde dinleyen Enver Paşa'yı tetkik ediyordum. Bu genç Paşa, şimdi benim akrabamdı. Yeğenim Naciye Sultan'la evliydi. Gençliği, melahat-ı veçhiyesi vakarına gölge düşürmüyordu.

Bütün mahcubiyeti ve sükûnetine rağmen öfkeli ve muhteris bir insan olduğunu hemen fark ettim. Tuhaftır, bana Hüseyin Avni Paşa'yı hatırlattı. Hem de hiçbir harici benzerlik olmadığı hâlde. Belki bir müziç müşabebetidir. Yalnız Hüseyin Avni Paşa'nın kabalığı, Enver Paşa'da nezakete, zekâsı kurnazlığa dönüşmüştü. Bu çeşit insanlar bir yere bağlandılar mı, hele menfaatleri de besleniyorsa, sadakatlerine hudut yoktur. Almanların niçin kendisini seçtiklerini ve tuttuklarını kavradım.

Cereyan etmekte olan muharebelerden konuştuk. Askerlik işlerini anlatırken söylediklerinden hiçbir şüpheye düşmüyor, büyük bir güven içinde konuşuyordu. Böyleleri belki iyi bir asker olurlar fakat pek seyrek orta halli bir kumandan olabilirler. Çünkü düşmanın asıl cephede değil, cephe gerisinde yenileceğini bile bilmiyordu. Hesaplarını yaparken sanki her taburun başında kendisi gibi düşünen bir kumandan olduğunu san-

maktaydı. Hem de kendisi, vaktiyle kumandanlarından ayrı düşündüğü ve davrandığı için bugünkü yerine geldiği hâlde.

Koskoca Osmanlı ülkesinin Harbiye nazırlığı, bu veçh-i melahat (güzel yüz sahibi) olmaktan ileri bir meziyeti olmayan askerin elinde kalmış olması hazin bir hakikatti! Bence, iyi bir liva kumandanı olabilirdi Enver Paşa! İyi bir Harbiye nazırının elinde de cidden faydalı işler görebilirdi!

Aradan bir zaman geçti. Bu sefer şahsen benimle konuşmak istediğini bildirdiler. Cepheler sökülmüş, kötü haberler gelmeye başlamıştı. İstanbul'daki eski ve köklü aileler yıkılmış, ortalığı harp zenginleri kaplamıştı.

Musahiplerimin her gün yeni bir mağlubiyet veya yeni bir rezalet haberi taşır oldukları günlerdi. Uzaktan uzağa kabinede ihtilaf çıktığını ve Sadrazam Talat Paşa ile Harbiye Nazırı Enver Paşa arasında görüş farklarının belirdiğini işitir olmuştum. Benimle görüşme isteğini kabul ettim, geldi.

Yine son derece edepli ve hürmetkârdı. Fakat bu defa ayrıca samimi görünüyordu. Muharebenin geçtiği safahatı kendi görüşüne göre hülasa ve izah etti. Ben bunları dinlerken, sadrazamla ayrıldığı noktalarda benden fikr-i mesnet (dayanak) beklediğini fark etmekte gecikmedim. Böylece Talat Paşa'ya karşı beni kullanacaktı.

Müttefikler arasında muharebenin kaybedilmekte olduğu noktasında beliren fikir ayrılıklarını, hemen hiçbir şey saklamadan söylediğini zannederim. Çünkü anlattığından daha kötüsü olamazdı. Ayrıca karşımızdaki muharip devletlerin maddi ve manevi güçleri hakkında hükûmetin elinde bulunan bilgileri de sayıp döktü.

O anlattıkça ben devlet hesabına kan ağlıyordum. Hesapları baştan sona yanlıştı. Devletin gücünü de düşmanların güçlerini de yanlış değerlendirmişler, böylece bugünkü feci neticeye yaklaşmışlardı. Ve daha fenası, devlet birkaç kişinin sözü hâline gelmiş, bunların kendi aralarında ihtilafa düşmesi yetmiyormuş gibi, bir de topu birden Alman müttefiklerimizin avucuna düşmüşlerdi.

Şimdi yeğenim Naciye Sultan'ın kocası Enver Paşa, akrabası sabık Padişah bana, akıl soruyordu. Ne yapalım?

Her zaman, her hâlde yapılacak bir şey vardır fakat yapılacak şeyi yapabilecek biri de bulunmak gerektir. O gün de elbet yapılacak bir şeyler vardı. Fakat damadımız Enver Paşa ve onun arkadaşları bunları yapabilecek ehliyet ve kiyasette insanlar değildiler. Bu yüzden kendisine hemen hiçbir şey söylemedim.

Söyleyemememin bir başka sebebi, yaptıkları değerlendirmelere güvenmememdi. Sonra eldeki istihbaratın doğruluğu da şüpheliydi. Bunlar sağlam olmadığı müddetçe doğru bir karar almak da ayrıca mümkün olamazdı.

Kendisini kırmamaya çalışarak uzun zamandan beri fiilî politikadan uzak yaşadığımı, politikanın sürekli takip istediğini söyledim.

Fırtınaya tutulmuş bir geminin süvarisine telsizle uzaktan akıl öğretmenin mümkün olmadığını anlatmak zorunda kaldım. 'Elbet, şevketmeap biraderim hazretleri bu işleri benden daha iyi bilirler.' dedim. Bununla beraber şu anlattıklarına göre, münferit sulh aramanın devletin hayrına olacağını ağzımdan kaçırdım.

Yarasına basılmış gibi irkildi. Talat Paşa ile bu hususta ihtilafı olduğunu o zaman fark ettim. Demek o babayani Talat Paşa, bu cakalı damadımızdan daha akıllıymış. Hiç ummazdım doğrusu.

Bir şey konuşmuş olmak için yeğenim Naciye Sultan'ın sıhatini sordum, çocuğu ile ilgilendim, bir resmini istedim. Geldiği gibi hürmetkâr fakat yaralı, yanımdan ayrıldığı zaman, ecdadımın elinden bugüne gelmiş devletimin -tıpkı benim gibi- son günlerini yaşadığını anlamanın ümitsizliği içinde yapabileceğim tek şeyi yaptım: Secde-i Rahman'a kapandım ve gözlerimden kanlı yaşlar akıtarak sabaha kadar 'Senden başka emanımız yok Rabbim!' diye yakardım.

Ordularımız bütün serhatlerde perişandı, ricat ve bozgun hâlindeydiler. Bizi ancak Hz. Allah kurtarabilirdi artık. Eğer

kurtulamayacaksak, Rabbim bana bu ölümden bin beter günleri göstermesin! Son niyazım budur!”

Osmanlı-Türk İmparatorluğunun son hükümdarı hiç şüphesiz, Sultan II. Abdülhamid Han olmuştur. Biraderlerinin hükümdarlıkları ise daha çok semboliktir. Zira onların dönemlerinde koca imparatorluk İttihat ve Terakki Fırkasının eline geçmiş ve onlarla birlikte yoklara karışmıştır.

Evet, Cenab-ı Hak bu emsalsiz vatansever padişahın secde-i Rahman’a kapanarak ruhunun derinliklerinden gelen bir dilekle yakarışını kabul buyurmuş ve bizzat Padişah’ın keşfetmiş olduğu o esrarengiz subayı, Türk ulusunun başına geçirerek aziz vatanın yedi düvel elinde lime lime edilmesine kesin olarak mâni olmuştur ki bu emsalsiz kahraman hiç şüphesiz Gazi Mustafa Kemal Atatürk’tü.

Talat Paşa Görüşmesi

Sultan II. Abdülhamid Han’ın Talat Paşa ile olan görüşmesine geçmeden önce, Talat Paşa’nın mevzubahis Padişah hakkındaki çelişkili değerlendirmelerine bir göz atmakta fayda vardır inancındayız. Çünkü Talat Paşa’nın karmaşık ruh hâlinin belirtilmesi açısından bahse değerdir.

Mesela, İki Devrin Perde Arkası adlı kaynak eserin 168-169. sayfalarında şu enteresan satırlar geçmektedir:

“Talat Paşa, sözü özü bir adamdı. Abdülhamid’i asla sevmeydi lakin zeki ve akıllı bir hükümdar olduğunu her zaman tasdik ederdi. Sultan Hamid, Beylerbeyi Sarayı’nda muhafaza altında bulundurulduğu sıralarda Enver Paşa birkaç defa ziyaret ettiği hâlde, Talat Paşa buna lüzum görmemiş, halledilmiş hükümdarın semtine dahi uğramamıştı. Ancak buna rağmen Abdülhamid’in hastalandığını ve durumunun ağırlaştığını haber aldığı zaman telaşa düşmüş ve yanındakilere ‘Ben Abdülhamid’in her hâlde dostu değilim. Fakat şunu itiraf etmeliyim ki o, Avrupa siyasetinde büyük bir tecrübe sahibi idi. Hatta bazı hükümdarlarla diplomatlar üzerinde mühim tesirleri vardı. Yazık, bir gün bizim işimize yarayabilirdi.’ demiştir.”

Paşa, Padişah'ı sevmiyor ama kastettiği meziyetlerini de takdirden geri kalmıyor? Bu nasıl iştir? Bir padişah'tan daha ne beklenir ki? O hâlde Talat Paşa'nın böylesine dört dörtlük bir padişahı sevmemesindeki hikmet ne ola ki?

Meselenin aslı şudur: Sultan II. Abdülhamid Han, bir padişah'ta bulunması icap eden hemen her meziyeti bünyesinde toplayabilmiş olduğu için Osmanlı topraklarını bölüp paylaşmak isteyenlerin her defasında çanlarına ot tıkamıştı. Bu yüzden bu emsalsiz padişahın bir şekilde ortadan kaldırılması onları rahatlatıyordu. Nitekim İttihat ve Terakki Fırkasının imparatorluk idaresini ele geçirme uğraşlarına yardımcı olmuşlar, kendilerine ters gelebilecek bazı kaprislerine de bu sebeple katlanarak Padişah'ı tahtından edip imparatorluk idaresini tamamen ele geçiren İttihatçılara her daim yeşil ışık yakmışlardır. Onlar biliyorlardı ki bu maceraperestler, tam bir basiretsizlik içinde gemiyi kayalıklara bindirecek ve böylece kendileri için asırlardır hayal ettikleri imkân, kendiliğinden sağlanacaktır.

“Ben Abdülhamid’le asla görüşmem!” diyerek koca Sultan’ı küçümseme gafletine düşen Talat Paşa, daha sonra tıpış tıpış Padişah’ın mahpus bulunduğu saraya giderek huzuruna çıkacak, o emsalsiz dehanın pek değerli fikirlerinden istifade edebilme çaresine başvuracaktır. Hem de hiç mi hiç sıkılmadan, utanmadan.

Gelin bu tarihî görüşmenin birinci bölümünü değerli asker ve devlet adamı merhum Fethi Okyar’ın *Üç Devirde Bir Adam* adlı hatıratından okuyalım (s. 211-214):

“İstanbul’dan ayrılmadan önce yaptığım son konuşmadan üç yıl sonra, artık paşa ve sadrazam olan Talat’tan Berlin dönüşü İstanbul’a giderken Sofya’daki buluşmamızda dinlediklerimi anlatacağım. 1917 başlarında Alman ilerleyişi durmuş, hemen bütün cephelerde mevzi harbi başlamıştı.

Askerlerimiz, bin bir yokluk içinde dokuz cephede şan ve şerefle, ırklarına has yiğitlikle dövüşüyorlardı. Müttefiklerimiz bize vaat ettikleri yardımı yapamıyor veya yapmıyorlardı.”

Beraberce aynı safta harp ettiğimiz Almanya, Avusturya, Bulgaristan'dan ayrı olarak, İtilaf Devletleri İngiltere, Fransa, Rusya ile tek taraflı sulh yapmayı deneyen ve o tarihlerde taraflı İsviçre'de yaşayan Prens Sabahaddin'den gelen haber dâhil, vatanın kaderini doğrudan ilgilendiren temel konular üzerinde Sultan Hamid'in neler düşündüğünü öğrenmek ihtiyacı duyan Talat Paşa, refakatine Sadaret Müsteşarı Ali Fuat Bey'le Matbuat ve İstihbarat Umum Müdür Muavini Ercüment Ekrem Bey'i alarak Beylerbeyi Sarayı'na gitmiş, refakatinde kiler muhafızlık dairesinde, kendisi tek başına sabık hakanın huzuruna çıkmıştı.

Mevzubahis görüşmede, Sultan II. Abdülhamid Han'ın mevcut durum üzerindeki görüş ve teşhisleri, siyaset sahasında ne derece yüksek bir fikir yapısına sahip olduğunu açıklıkla meydana koymaktadır. Bu özelliğinden dolayı Okyar Bey'in eserinden aynen aktarıyoruz.

“Talat Paşa, son hâdiseleri özetle açıkladıktan sonra, neler tavsiye edeceği noktasına sözü getirince, Sultan II. Abdülhamid İttihat ve Terakki Fırkası liderinin yüzüne bir süre gözlemini hiç kırpmadan dikkatle bakmış, sonra sakin ve heyecansız demiş ki:

‘Bahsettiğiniz meseleler, mevzunun azameti önünde münferit ve takip edilen yolun tabii hâdiseleridir.

Benden sonra bambaşka bir siyaset takip edilmiştir: Bosna-Hersek, Avusturya-Rusya meselesi olmaktan çıkarılmış, Osmanlı-Avusturya meselesi yapılmıştır. Girit, İngiltere-Rusya meselesi olmaktan çıkarılmış, Osmanlı-Yunan meselesi hâline getirilmiştir.

Asla affedilmez gaflet olarak Yunan-Bulgar kiliseleri aralarındaki ihtilafı elinizle hallettiniz ve Balkan ittifadına yol açtınız.

Ancak hususi imtiyazlarla devletle irtibatlarını muhafaza eden Arnavutları; Sırp, Karadağ ve İtalyan tahriklerine açık kapı yaptınız.

Mebusan Meclisinin karar hakkını Türk ve Müslümandan gayrılarının birleşmesine imkân verecek tehlikeli neticeye sahne kıldınız.

Bütün bu hatalarla devletin istinat ettiği siyasi muvazene mihveri mecrasından çıkmış oldu. Böylelikle üzerinizdeki emel ve ihtiras sahipleri, kendi aralarındaki rekabet hududunu aştılar, biri diğerlerinden evvel harekete geçmek için fırsat aradılar. Teşebbüse geçenlerin rakipleri de hâdiselerin neticesini beklediler.

Eğer Balkan Harbi olmasaydı Cihan Harbi çıkar mıydı?’

Talat Paşa susmuş. Sultan II. Abdülhamid, karşısındakinin daha çok o günün meseleleri üzerinde neler düşündüğünü öğrenmek için geldiğini anlayınca şöyle buyurmuş:

‘Tatbik edilen kararlardan evvel hatırlansaydım, uzun tecrübelerimin mahsulü belki söyleyeceklerim olurdu. Fakat şimdi hâdiseler iyi-kötü neticelerini vermek üzere. Ne diyebilirim? Tedbirlerin ve siyasetlerin istikametlerini değiştirmek zaman meselesidir. Zannedirim bu da mevcut değil.’”

Sultan II. Abdülhamid Han ile Talat Paşa’nın görüşmelerini gelin bir de II. Abdülhamid Han’ın değerli *Hatırat*’ından okuyalım (s. 166-167):

“Harp başladı. Dünyanın en büyük iki deniz devletinin donanması Çanakkale önüne geldi ve çıkartmayı kolayca başardılar. Artık benim için her şey bitmişti. Kahır ve ümitsizlik içindeydim.

İşte bu günlerde zat-ı Şahane’nin iradesini tebliğ etmek üzere Talat Paşa’nın beni ziyaret edeceğini bildirdiler.

Geldi, ilk defa görüyordum. Hürmette kusur etmedi, tom-bulcaydı. Yüzünde kendisinden emin olan insanların rahat gülümsemesi vardı. Bu yumuşak görünüşün altında çetin bir ruhun yattığını hemen fark ettim. Hep o yumuşak gülümsemesiyle yavaş sesle konuştu. Önce biraderim hazretlerinin selam-ı şahanelerini tebliğ etti. Muharebe içinde olduğumuzu anlattı. Çanakkale’de kanlı harplerin devam ettiğini söyledikten sonra, makûs bir netice çıktığı takdirde payitahtın belki Konya’ya ta-

şınabileceğini, bu sebeple de Hünkâr Köşkü'nde ikamet etmek zorunda kalabileceğimi söyleyerek buna göre hazırlıklarımın yapılmasını zat-ı Şahane'nin irade buyurduklarını tebliğ etti.

Hayatımın en büyük öfkesi içine düştüm. Demek payitaht düşecek, biraderim hazretleri Konya'ya ve ben Bursa'ya gideceğiz!

Sırf canımızı kurtarmak için. Sanki bu can bir daha bizlere gerekecekmiş gibi. Konstantin'in elde kılıç bir nefer gibi burçlarda dövüşe dövüşe can verdiği İstanbul'dan, biz vapurlarla, trenlerle ayrılacağız. İşte karşımda hep gülümseyerek oturan Talat Paşa bana bunları teklif ediyordu.

'Hayır!' dedim. 'Ben Bizans İmparatoru Konstantin'den daha az haysiyetli değilim! Biraderim hazretlerine ubudiyetlerimi (bağlılığımı) arz ediniz. İrade-i şahanesiyle Selanik'ten çıktım ama İstanbul'dan çıkmam! Kendisinin de çıkmamasını, ecdadımızın şerefi namına istirham ederim!'

Talat Paşa'nın yüzünde endişe alâmetleri vardı. Herhâlde duyduğum kahhar heyecan yüzümü değiştirmişti ki birden telaşlandı:

'Nezd-i hümayununuza bir ihtimali arz ettim!' dedi ve sonra masada duran lavanta suyunu göstererek 'Biraz serpebilir miyim, sarardınız.' diye sordu.

Kendimi toparladım. Lavantadan birkaç damla alarak ellerimi ovuşturduktan sonra 'İşte ben de o ihtimali şahsım namına reddediyorum!' dedim. 'Ecdadımın huzuruna mahcup gidemem.'

Talat Paşa, beni teskin etmek için böyle bir ihtiyatın muhalin (imkânsızın) hesabı olduğunu, cepheden iyi haber alındığını, biiznillahi Teâlâ (Allah'ın yardımı ile) düşmanın denizde döküleceğini uzun uzun anlattı. Müttefikimiz Almanya ve Avusturya'nın bütün cephelerde ilerlediğini, ordumuzun da Ruslara karşı muvaffakiyetle mukavemet ettiğini söyleyerek, nezdinden ayrıldı.

Hayatımın en karanlık günlerini bu devrede yaşadım. Hakikaten gazeteler Çanakkale'de düşmanın durdurulduğunu,

büyük zayiata uğratıldığını yazıyorlardı. Ben bir türlü bu haberlere inanmıyordum. Fakat İngiliz ve Fransız donanmasının Çanakkale Boğazı'nı zorladığı ve giremediği bir hakikatti. Çıkartma yapmaya muvaffak olmuş ama ordumuzun karşısında mihlanıp kalmıştı.

Her vasıta ile cepheden haber almaya çalışıyordum. Muhafız Kumandanı Asım Bey'i sık sık saraya göndererek sahil malumat almak için çırpınıyordum.

İşte bu sırada -Rabbime şükürler olsun ki- ummaya bile cesaret edemediğim zafer haberi ulaştı. Düşman tasını tırağını toplamış askerlerinin yarısını denize, yarısını gemilere dökerek, Çanakkale önünden çekilip gitmişti.

Bu büyük zaferi Mustafa Kemal Bey adında bir miralay (albay) kazanmış. Allah devletime hizmeti geçenlerden razı olsun!

Uzun bir müddet sonra mahdumum Abid Efendi benimle konuşurken bu Mustafa Kemal Bey'le tanıştığını söyledi. Sonradan paşa olmuş. Hem de burada, Beylerbeyi Sarayı'nda tanışmışlar. Taaccüp ettim (şaşıtm). 'Burada ne arıyormuş?' dedim. 'Yüzbaşı Salih Bey (Bozok) arkadaşı.' cevabını verdi. Ara sıra arkadaşını görmeye geliyormuş. Abid Efendi ile de bu münasebetle dost olmuşlar. Hatta Mustafa Kemal Paşa kendisine iki ceylan yavrusu hediye etmiş.

Bundan memnun oldum. Devletimin yüzünü ağartmış bir paşanın Abid Efendi'ye yakınlık göstermesi, bir şahsiyeti olduğunu anlatıyordu. Mahdumuma munasip bir mukabelede bulunmasını hatırlattım. Biraz vakt-i hâlim olsa 'bir altın saat' diyecektim ama hem dedikodusundan çekindiğim, hem oldukça müzayaka (geçim sıkıntısı) içinde olduğum için bir şey söylemedim.

'Arkadaşın bir daha gelirse haber ver, ben de göreyim.' demekle iktifa ettim. Gerçekten bir defa daha gelmiş, bana haber verdiler. Sırtında bir pelerin vardı ve arkadaşına veda ediyordu. Uzaktan yüzünü iyice seçemedim ama sıradan askerlere benzemiyordu. Tehlikeli bir sükûneti vardı. Enver Paşa'nın kendisinden niçin çekindiğini o zaman anladım.

Bunu Talat Paşa tutuyormuş. Bunlar küçük şeyler. Çanakkale’de İngiltere, Fransa gibi iki büyük devletin ordusunu ve donanmasını durdurdu. Yüz geri ettirdi ya, bana lâzım olan odur.

Muvaffakiyeti için dua ettim.”

İster takdir-i ilahi, ister kaderin cilvesi, isterse hayırlı bir tesadüf diyelim. Yorumumuz her ne olursa olsun görülen şu ki ilahi adalet her zaman, her yerde yüce ve eşsiz varlığını tecelli ettirmektedir.

Nitekim ilkin Enver Paşa’nın, bilahare Talat Paşa’nın sabık Padişah’ın huzuruna çıkarak “imparatorluğun selameti için” görüş ve fikrine müracaat etmeleri gerçekten ibret alınması icap eden tarihî ve dramatik hâdiselerdir diyebiliriz.

VE BU FANİ DÜNYADAN BİR YILDIZ KAYIYOR

Bütün hayatı aman vermez mücadelelerle geçmiş olan çilekeş padişah Sultan II. Abdülhamid Han, Beykoz Sarayı’nda son yıllarını yaşamaktadır. Ancak boşa geçmeyen bir yaşantı. Zira İttihatçıların uykularını kaçtıracak meşhur *Hatırat’*ını bu sarayda yazmıştır. (1917)

BEYLERBEYİ SARAYI’NA GİDİŞİ VE SON GÜNLERİ

Sonradan Ordu Köşkü adını alan Alatini Köşkü, zaman içinde sabık Padişah tarafından benimsenmişti. Ancak peş peşe zuhur eden muhtelif hâdiseler, onun mezkûr köşkte daha fazla kalamayacağını gösteriyordu.

8 Ekim 1912’de başlayan Balkan Savaşı’nda, Osmanlı ordusunun talihsiz mağlubiyeti neticesinde ricat etmeye mecbur kaışından sonra Rumeli istila edilmiş, Selanik ise yakın bir zamanda düşecek duruma gelmişti.

Böylesi şartlar altında sabık Padişah’ın Alatini Köşkü’nde daha fazla kalması tehlike arz edebilir, bu değerli şahsiyet düşmana esir düşebilirdi. Gerçi sabık Padişah “Elime bir silah alır,

askerle birlikte düşmana karşı savaşır ve şerefimle şehit düşerim!" buyurmaktaydı ama onu pek dinleyen olmamış; hükûmet, Alman Elçiliği ile temas kurarak kendisinin elçiliğin Loreloy adlı gemisiyle İstanbul'a nakledilmesini istemiş ve elçilik derhal kabul ederek mezkûr gemiyi sabık Padişah'ın emrine tahsis etmişti.

İlk başlarda direnen II. Abdülhamid Han, bilahare kaderine rıza göstererek İstanbul'a gitmeye razı olmuştu. 1 Kasım 1912'de Selanik'ten hareket eden gemi, 2-3 gün içinde İstanbul'a varmış ve gemiden alınan sabık Padişah, doğruca Beylerbeyi Sarayı'na götürülmüştü ki son beş yılını bu sarayda geçirecekti.

İTTİHATÇILARA İNDİRDİĞİ SON OSMANLI TOKATI

İttihatçılar daha evvel sabık Padişah ile görüşmüşlerdi (Enver Paşa ve Talat Paşa). Son olarak İshak Paşa'yı saraya göndererek son durum hakkında fikrini almak istemişlerdi. Sabık Padişah ise şu tarihî cevabı vermişti ki bu, İttihatçıların yediği son Osmanlı şamarı olmuştu:

"Bu vaziyette benim verebileceğim hiçbir fikir ve tavsiye edebileceğim hiçbir tedbir kalmamıştır! Çünkü bu zavallı devlet Harb-i Umumi'ye sürüklendiği gün, tükenip bitmiştir! Sizi bana gönderenler o çılgınlığı irtikâp etmeden evvel göndermeliydiler.

Bütün dünya denizlerine hâkim olan devletlere karşı, Almanya ve Avusturya gibi kara hudutları içinde mahpus yaşayan iki devletle beraber ateşe atılmak, tarihin kaydettiği en büyük hamakattır/ahmaklıktır."

HAKAN-I SABIK'IN SON SAATLERİ

İttihatçıların "Hakan-ı Sabık" tabirini kullandıkları sabık Padişah, tam bir çöküntü içindeydi fakat imparatorluğun düştüğü feci durumu düşünmekten, kendi sıhhatine dahi baka-

maz olmuş, hele gazete okuması hâlâ yasak olduğundan ülkesi ve halkı hakkında sıhhatli bilgi edinememenin ıstırabını çekmekteydi.

5 Şubat 1918 günü soğuk algınlığından şikâyet ederek bir takım ilaçlar hazırlayıp almış ve biraz iyileşir gibi olmuştu. Lakin bu aslında sonun başlangıcıydı. Yani ebedi hayata intikalinin yaklaşmakta olduğunun sinyalleriydi.

8 Şubat 1918'de akşam yemeğinden takriben bir saat sonra, midesinde şiddetli ağrılar ve nefes darlığı zuhur etmişti. Doktor istedi. Sarayın yakınında bulunan bir hastanenin nöbetçi doktoru Nikolaki Paraskevidis ve Veliaht Vahdeddin Efendi'nin hekimi Alkivyadis Efendiler derhal gelerek muayene ettiler ve bu meyanda kendi şahsi doktoru Atıf Hüseyin Bey de yetişti.

Sabaha kadar muhtelif safhalar geçirdi. Sabah ise kesin yasak edilmesine rağmen "Banyo benim canımdır." diyerek banyo yaptı. Dördüncü refikası Müşfika Kadın Efendi'nin ifadesine göre çamaşırlarını, elbiselerini giymiş, kahvesini içmiş ve yarım bardak sütlü madensuyu aldıktan sonra oturduğu yerde iki rekât namaz kılmıştır. Durumu tekrar ağırlaşmaya başlamış, henüz ağırlaşmadan evvel yanındakilere "Vefat ettiğim zaman göğsüme 'ahitname' duası konsun. Yüzüme Hırka-i Saadet bezi, üstüne Kâbe örtüsünün örtülmesi vasiyetimdir." buyurmuşlar.

Sabahın ileri saatlerinde ruhunu teslim eden koca Sultan, 10 Şubat 1918 Pazar günü dünyevi dertlerinden, ihanet edenlerin verdikleri acıdan, muhteşem bir imparatorluğun yoklara karışmak üzere olduğunu bilmenin dayanılmaz ıstırabından tamamen kurtulmuş, ebedi hayata intikal etmişti.

Sultan II. Abdülhamid Han'ın cenazesi, deniz yolu ile Topkapı Sarayı'na götürülerek hazırlık yapıldı. Ertesi günü padişahlara mahsus bir cenaze töreni düzenlenmiştir.

Sabık Padişah'ın öldüğü haberi Meclis-i Mebusanda açıklanınca mebusların hemen hepsi ayağa kalkmış, "Allah rahmet eylesin!" dedikten sonra topyekûn cenaze törenine iştirak etmişler ve törene çok büyük bir kalabalık katılmıştı.

Sabık Padişah'ın naaşı Ayasofya Camii'nden Türbe'ye kadar dizilmiş iki sıra ihtiram askeri arasından geçirilip Divan Yolu'ndan Sultan II. Mahmud Türbesi'ne getirilmiş, Sultan II. Mahmud ile amcası şehit padişah Abdülaziz Han'ın kabirleri yanında toprağa teslim edilmişti.

II. ABDÜLHAMİD VE FETHİ OKYAR MÜNASEBETİ

Hayatta öyle hâdiseler zuhur eder ki bizlere sadece hayret etmek düşer. Zira bu gibi gizemli vakaların yorumunu yapmak hayli zordur. İşte, Fethi Okyar ve II. Abdülhamid arasında gelişen gayet kuvvetli dostluk bağı da böylesi bir durumun neticesinden doğmuş kuvvetli bir bağdır ve tanıştıkları günden itibaren her geçen gün biraz daha kökleşen bu bağlılık, sonuna kadar sürmüş ve hiç zayıflamamıştır. Denecektir ki: "İki insanın kanı birbirine ısınmışsa bunda şaşacak ne var?" Şu var: Fethi Okyar Bey İttihatçıdır ve ayrıca sabık Padişah'ı denetleyen muhafızların başı olan bir subay olup, en enteresanı Talat Paşa'nın son derece güvendiği bir askerdir.

Duruma sabık Sultan II. Abdülhamid Han ve Fethi Okyar Bey açılarından bakılacak olunursa bu yakın dostluktan her ikisi de kazançlı çıkmıştır ve bilhassa II. Abdülhamid Han, en ziyade kazançlı çıkan taraf olmuştur. Tahtından alındıktan sonra Selanik'e sürülen sabık Padişah'ın uzun esaret yıllarında kendisine refakat eden ve onu hemen hemen hiç yalnız bırakmayan Fethi Okyar Bey, bu talihsiz Sultan'a görevi dışında hareket ederek iki dost ülküdaşmış gibi davranmış, II. Abdülhamid Han'ı mutlu kılmış ve o esaret yılları bu sebeple biraz olsun huzur içinde geçmiştir.

Fethi Okyar Bey'e gelince... Hemen her günkü mutat sohbetlerden birisinde Sultan II. Abdülhamid Han dünya ahvalinden söz ederken şöyle buyurmuş:

"Bunların (Batlıların) bize karşı esas siyasetleri değişmez. Belki kanaatleri zamanın icapları olarak tahavvül etmiş gözü-

kür. Fakat o hâdisenin tesirleri zail oldu mu arzu, emel ve bunların tabii tatbikatı olan politikaları aynı mahiyeti alır.

Tecrübelerim şu noktada toplanmıştır: Milletlerin birbirlerine karşı politikalarını daha çok kendi memleketlerinin şartları tayin ediyor. Otuz üç sene içinde hükümdar, devlet erkânı, sahasında şöhret sahibi çok insanlar görmüştüm. Ben gitmedim, onlar bana geldiler. Bu ziyaretlerin hepsinde kendileri için istifade ve hatta zaruret vardır. Şartlar benim aynı vaziyete gelmeme mâni oldu. Çünkü bütün bu gelenler benden, dolayısıyla devlet, vatan ve milletimizden bazı şeyler almak veya vermek arzusunda hatta mecburiyetinde idiler. Kudüs'te yaptırdığı kiliseyi görmek bahanesiyle Edirne'den itibaren karadan ta Filistin'e kadar topraklarımızı tetkik ede ede gidip gelen Alman İmparator'u İkinci Wilhelm, Alman dostluğundan söz ederken bana 'Biz sizden vazgeçemeyiz!' demişti. O anda samimiyet ve dostluğunu ifade için söylediği bu sözde, kendilerinde olmayanları bizden tamamlamak, bizde olmayanları da kendilerini, bizim için vazgeçilmez hâle getirmenin açıkça ifade edilmeyen fikir ve gayesi vardı.

Rusya da bizden ebediyen vazgeçemez. İstanbul ve Boğazlar bizim olduğu müddetçe. Çünkü Bahr-ı Sefid'e (Akdeniz'e) ancak bu yoldan çıkılır. Rus Çarlığı da cihan devleti olabilmek için ya bu yoldan serbestçe geçecek ya da cihan devleti olmak sevdasından vazgeçecektir.

Osmanlı hudutları içinde yaşayan diğer ırk ve milliyetlerle Avrupa devletleri ya din ve ırk benzerliği veya siyasi menfaat itibarı ile alâkadardır."

Sabık Sultan II. Abdülhamid'in defalarca takdir-i Şahanesine mazhar olmuş bu mert asker ve insan evladı Fethi Okyar, Sofya dönüşü Sultan-ı Sabık'ını ziyaret etmeyi çok arzu etmekle birlikte, Beykoz Sarayı'na gitmeyi bir türlü başaramamıştı. Evet, sanki gizli bir el ona mâni olmaktaydı. Böylesi karmaşık duygular içinde bocalarken 10 Şubat 1918 Pazar sabahının ilerleyen saatlerinde Sultan II. Abdülhamid'in Beylerbeyi Sarayı'nda vefat ettiğini öğrendiğinde, içini buruk bir acı kap-

lamıştı. Bu dürüst asker, o anını şu değerli satırlarla dile getirmiş ve gayet önemli tarihî bir belge sayılabilecek hatıratına kaydetmekten kendini alamamıştı:

“Sultan Hamid’in Beylerbeyi Sarayı’nda öldüğünü öğrenince vefasızlıkla tescil edilebilecek üzüntü duydum. Kendisini tahtından indirildiği gün Selanik’e götürürken başlayan tanışıklığımın, bundan sonraki devreler içinde, yakın geçmişin sisli hakikatlerini aydınlığa çıkaran ve sohbet sınırlarını aşarak devrini müdafa havasına giren açıklamalarıyla kurulan yakınlık, aramızdaki büyük farka rağmen müspet izler bırakan ve bana görünürdeki ölçülere göre şahsiyet ve devirleri değerlendirme hatasını her zaman hatırlatan bir mahiyet almıştı.

Haberi öğrenince hemen Beylerbeyi Sarayı’na gittim. Ancak özel müsaadelerle babalarımı görebilen şehzadelerin hepsi orada idiler. Başta yakından tanıdığım Burhaneddin ve artık okul çağına gelmiş küçük şehzade Abid Efendiler olmak üzere hepsine başsağlığı diledim.

Sultan Hamid Han’ın cenaze töreni resmî olmaktan çok, pâyitaht halkının sabık Hakan için bir çeşit taziyesi sayılabilecek kadar kalabalık, gözü yaşlı, samimi övgü içinde idi.”

İTTİHATÇILARIN KORKTUĞU SULTAN VAHDEDDİN OSMANLI TAHTINDA

Sultan V. Mehmed Reşat, 74 yaşında ve hasta idi. Ağabeyisi sabık Sultan II. Abdülhamid Han’ın vefatından 4 ay 21 gün sonra 3 Temmuz 1918 Çarşamba günü hayata gözlerini kapamış, sağlığında hazırlattığı Eyüp Sultan’daki türbesinde toprağa verilmiştir.

Osmanlı-Türk tahtına geçecek olan yeni padişah, Sultan VI. Mehmed Vahdeddin, İttihatçıları hiç sevmemiş ve her an onlardan uzak kalabilmek için elinden geleni yapmıştı. İttihat ve Terakki mensupları ise yeni Padişah’ın bu durumunu gayet iyi bilmekteydiler ve tabii ki bu durum huzurlarını kaçıyordu.

Sultan VI. Mehmed Vahdeddin'in çileli bir hayatı olmuştur. Ne hasımlarının iddia ettikleri gibi "vatan haini" ne de ülkesini bırakıp kaçmıştır. Onun asıl kişiliğini yeni nesillere aktaracak bir kitap yazmayı çoğu zaman düşünmüşümdür ve şayet nasipse ilerde yazmayı istemekteydim.

Hz. Allah'ın inayet ve eşsiz müsaadesiyle nihayet eserimin ikinci ve son cildini de bitirebildim. Nasipse "Ertuğrul Faciası" ile alâkalı yeni bir kitaba başlayacağım. İnşallah onu yazıp bitirmek de nasip olur. Saygılarımla.

DERS ALINACAK BİR ANI

6 Mart 1917, Beylerbeyi Sarayı

"Allah'tan ve tarihten saklanacak bir şey yoktur! Ne kadar saklansa, ne kadar örtülüp gömülse bir gün bütün ayrıntılarıyla ortaya çıkar! Benim gibi otuz bu kadar yıl Osmanlı Devleti'ni idare etmiş bir padişah, kendisi için zehir gibi acı bir hakikat de olsa bildiklerini ortaya dökmelidir.

Serasker Hüseyin Avni Paşa'nın İngilizlerden para aldığını bilirdim. Bir devlet adamı, bir başka devletten para alıyorsa onun hizmetini de görüyor demektir. Demek ki rahmetli amcam Sultan Abdülâziz'in düşürülmesi ve biraderim Murad'ın tahta çıkarılması yalnız Hüseyin Avni Paşa'ninkini değil, başka bir devletin de hırsını doyurdu." (Abdülhamid Han)

KAYNAKÇA

- Abdullah Fevzi Efendi**, Çanakkale Cephesinde Bir Müderris, İz Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- Abdülhamid'in Hatıra Defteri**, Selek Yayınları, İstanbul, 1960.
- Ahmed Bedevî Kuran**, *Osmanlı İmparatorluğunda İnkılâp Hareketleri ve Millî Mücadele*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012.
- Ahmet Cevat Emre**, İki Neslin Tarihi, Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1960.
- Ahmet Saib**, *Sultan II. Abdülhamid ve Saltanatının İlk Yılları*, IQ Yayınları, İstanbul, 2006.
- Ali Bademci**, *1917-1934 Enver Paşa*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2008.
- Alpay Kabacalı**, *Abdülhamid*, Deniz Kültür Yayınları, İstanbul, 2005.
- Alptekin Müderrisoğlu**, *Sarıkamış Dramı*, Kastaş Yayınları, İstanbul, 2004.
- Arif Cemil Bey**, *Sürgün Hayatlar*, Emre Yayınları, İstanbul, 2005.
- Arif Cemil**, *I. Dünya Savaşı'nda Teşkilât-ı Mahsusa*, Arba Yayınları, İstanbul, 1997.
- Arzu Terzi**, *Bağdat-Musul'da Abdülhamid'in Mirası Petrol ve Arazi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009.
- Ayşe Osmanoglu**, *Babam Abdülhamid*, Güven Yayınları, İstanbul, Tarihsiz.
- Bünyamin Kocaoğlu**, *Mütarekede İttihatçılık*, Temel Yayınları, İstanbul, 2006.
- Cemal Paşa**, *Hatıralar*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1977.
- Cemil Kılıçoğlu**, *Osmanlı'da Son Paşalar*, Kumsaati Yayınları, İstanbul, 2006.
- Doğan Akhanlı**, *Talat Paşa Davası Tutanakları*, Belge Yayınları, İstanbul, 2003.
- Emir Şekib Arslan**, *İttihatçı Bir Arap Aydınının Anıları*, Klasik Yayınları, İstanbul, 2005.
- Ernest Edmonson Ramsour**, *Genç Türkler ve İttihat Terakki*, Etkin

Kitaplar, İstanbul, 2009.

Fethi Okyar, *Üç Devirde Bir Adam*, Tercüman Yayınları, İstanbul, 1980.

François Georgeon, *Sultan Abdülhamid*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.

Galip Vardar, *İttihat ve Terakki İçinde Dönenler*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1960.

Heyet, Devr-i Hamid, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 2011.
II. Abdülhamid - Modernleşme Sürecinde İstanbul, Ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul 2010 Ajansı, İstanbul, 2010.

İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Midhat Paşa ve Tâif Mahkûmları*, TTK Yayınları, Ankara 1992.

İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Midhat Paşa ve Yıldız Mahkemesi*, TTK Yayınları, Ankara 2000.

İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 2011.

İsmail Hami Danişmend, *31 Mart Vak'ası*, İstanbul Kitabevi, İstanbul, 1961.

İsmet Bozdağ, *Abdülhamid'in Hatıra Defteri*, Kervan Yayınları, İstanbul, 1975.

İsmet Bozdağ, *Sultan Abdülhamid'in Hatıra Defteri*, Pınar Yayınları, İstanbul, 1985.

Joan Haslip, *II. Abdülhamid*, Fener Yayınları, İstanbul, 1998.

Kazım Nami Duru, *İttihat ve Terakki Hatıralarım*, Sucuoğlu Matbaası, İstanbul, 1957.

Kemal Tahir, *Büyük Mal*, İthaki Yayınları, İstanbul, 2008.

Kevork Abdullah, *Kızıl Kayzer "Kaiser Rouge"*, Belge Yayınları, İstanbul, 2007.

Kırımî-zâde Mehmed Neş'et Efendi, *Sultan İkinci Abdülhamîd Han'a Takdim Edilen Jurnallerin Tahkîk Raporları (1891-1893)*, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2006.

Köprülülü Şerif (İlden), *Sarıkamış*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2001.

Levon Panos Dabağyan, *Osmanlı'da Şer Hareketleri ve Abdülhamid Han*, IQ Yayınları, İstanbul, 2003.

Liman Von Sanders, *Türkiye'de Beş Sene*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2006.

M. Naim Turfan, *Jön Türklerin Yükselişi*, Alkım Kitabevi, İstanbul, 2005.

M. Raif Ogan, *Sultan Abdülhamid - İftiralara Cevaplar*, Kaknüs

Yayınları, İstanbul, 2008.

M. Said Pekmen, *31 Mart Hatıraları*, TTK Yayınları, Ankara, 2013.

Mehmet Hocaoglu, *Abdülhamid Han ve Muhtıraları*, Selekte Yayınları, İstanbul, 1989.

Midhat Cemal Kuntay, *Sarıklı İhtilalci Ali Suavi*, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul, 1946.

Muhittin Birgen, *İttihat ve Terakki'de On Sene*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2006.

Mustafa Baydar, *31 Mart Vak'ası*, Milli Tesevüt Birliğı Yayınları, İstanbul, 1955.

Mustafa Cezar, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara, 2009.

Mustafa Turan, *II. Abdülhamid Han - Ulu Hakan mı? Kızıl Sultan mı?*, Elit Kültür Yayınları, İstanbul, 2008.

Necmettin Alkan, *Selanik'in Yükseliş - Jön Türkler Abdülhamid'e Karşı 1908 İhtilali*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012.

Nevzat Kösoğlu, *Şehit Enver Paşa*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2008.

Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, *Sultan İkinci Abdülhamid ve Osmanlı İmparatorluğunda Komitacılar*, Bedir Yayınları, İstanbul, 1964.

Osman Aytar, *Hamidiye Alaylarından Köy Koruculuğuna*, Medya Güneşi Yayınları, İstanbul, 1992.

Osman Nuri Lermioğlu, *Halkın İstemediğı İnkılap Meşrûtiyet*, Sabah Kültür Yayınları, İstanbul, 1976.

Osman Selim Kocahanoğlu, *31 Mart Ayaklanması ve Sultan Abdülhamid*, Temel Yayınları, İstanbul, 2009.

Osman Selim Kocahanoğlu, *İttihat Terakki'nin Sorgulanması ve Yargılanması*, Temel Yayınları, İstanbul, 1998.

Ömer Faruk Yılmaz, *Sultan Abdülhamid Han'ın Harem Hayatı*, Eylül Yayınları, İstanbul, 2002.

Ömer Faruk Yılmaz, *Sultan İkinci Abdülhamid Han'ın Aile Hayatı*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2013.

Ömer Hakan Özalp, *Abdülhamid Dönemine Ait Gizli Notlar*, Ark Yayınları, İstanbul, 2011.

Philip H. Stoddard, *Teşkilât-ı Mahsusa*, Arba Yayınları, İstanbul, 1993.

Ramazan Balcı, *Sarıkamuş Yolun Sonu*, BKY Yayınları, İstanbul, 2006.

Ramazan Balcı, *Tarihin Sarıkamuş Duruşması*, Tarih Düşünce

Kitaplığı, İstanbul, Tarihsiz.

Samih Nafiz Tansu, İki Devrin Perde Arkası, Pınar Yayınları, İstanbul, 1964.

Selim Deringil, *Simgeden Millete - II. Abdülhamid'den Mustafa Kemal'e Devlet ve Millet*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

Sultan Abdülhamid, *Siyasî Hatıratım*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2009.

Süleyman Nazif, *Bir Abdülhamid Müdâfaanâmesi - Hatırât-ı Sultan Abdülhamid-i Sâni*, Lotus Yayınları, Ankara, 2007.

Şadiye Osmanoğlu, *Babam Abdülhamid - Saray ve Sürgün Yılları*, L&M Yayınları, İstanbul, 2007.

Şevket Süreyya Aydemir, *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1972.

Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1966.

Taha Niyazi Karaca, İngiltere Başbakanı Gladstone'un Osmanlı'yı Yıkma Planı - Büyük Oyun, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.

Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları - Sultan Abdülhamid, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2007.

Tuğgeneral Ziya Yergök'ün Anıları - Sarıkamış'tan Esarete (1915-1920), Haz. Sami Önal, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2006.

Vahdettin Engin, *II. Abdülhamid ve Dış Politika*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2007.

Yusuf Gedikli, *Enver Paşa - Nutukları, Makaleleri, Bazı Beyannameleri ve Mektupları*, Ufukötesi Yayınları, İstanbul, 2005.

Yusuf Tekin, *II. Abdülhamid'ten Cumhuriyete Miras - Bir Ulus Devlet Yaratma Projesi*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul, 2009.

Yücel Aktar, İkinci Meşrutiyet Dönemi Öğrenci Olayları, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1999.

Ziya Kazıcı, *Sultan II. Abdülhamid ve Dönemi Osmanlı Devleti*, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2009.

Ziya Nur Aksun, *Enver Paşa ve Sarıkamış Harekâtı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2005.

Ziya Nur Aksun, *II. Abdülhamid Han*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2010. **MAKALE**

Nazmi Eroğlu, "31 Mart Vakası'nın Oluşumunda İttihatçıların Etkisi ve Bazı Yanılgılar", Köprü Dergisi, İstanbul, Bahar 2002.

LEVON PANOS DABAĞYAN

OSMANLI ERMENİLERİ VE
BİR DEVRİN ANATOMİSİ

BİLİNMEYEN
II. ABDÜLHAMİD
HAN

2

Dünya ve Türk tarihinin en tartışmalı, lehinde ve aleyhinde en çok çalış-
ma yapılmış isimlerinden biri, 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başında Os-
manlı tahtında oturmuş olan Sultan II. Abdülhamit'tir. O, bir yandan dedesi
II. Mahmut zamanında başlayan modernleşme sürecinin takipçisi olmaya ça-
lışırken, bir yandan da dünya siyasetindeki baş döndürücü gelişmelerle baş
etmeye çalışmış ve ömrünün sonuna gelmiş bir devleti önce ayakta tutmak,
sonra da yeniden söz sahibi hale getirmek için kendine özgü bir yönetim an-
layışı sergilemiştir. 6 asırlık çınarın sonunun gelmesi, kendisinin tahttan indi-
rilmesinden sonraki 10 sene içinde gerçekleşmiştir.

Kimileri için "Kızıl Sultan", kimileri için "Ulu Hakan" olan II. Abdülha-
mid, duygusallıktan uzak bir şekilde, hem tarih, hem siyaset, hem sosyoloji,
hem psikoloji... gözlüğüyle değerlendirmeyi hak etmektedir. Elinizdeki ki-
tap, İmparatorluk mirası bir Türkiye Ermenisi olan Levon Panos Dabağyan
tarafından kaleme alınmış iki ciltlik bir çalışmanın ikinci cildir. Lehinde ve
aleyhinde yazıla- zgecin-
den geçiren Dab- duğun-
da görülecektir ki- ı olsun,
bu topraklarda ya- cen abi-

YEDİRENK KİTAPLARI

ISBN 978-605-326-047-9

9 786053 260479

